

MLUVNICE

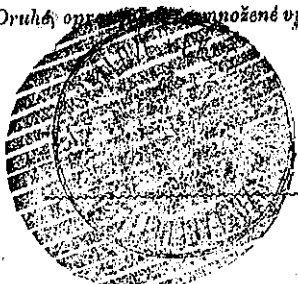
JAZYKA ČESKÉHO

PRO NIŽŠÍ TŘÍDY STŘEDNÍCH ŠKOL.

SEPSAL

VÁCLAV ZIKMUND.

Druhý, opravený a množeně vydání.

V PRAZE.

NÁKLADEM KNĚHKUPECTVÍ I. L. KOBER.

1874.

P ř e d m l u v a.

Když nezapomenutelný Václav Zikmund na věčnost povolán jest, tisklo se právě toto druhé vydání mluvnice jeho a byla skoro polovice hotova; vytištěných archů bylo totiž dvanáct a rukopis do zásoby uchystaný sáhal mimo nějakou mezeru až do prvních paragrafů skladby. Za těch okolností svolil jsem k žádosti p. nakladatelově a dovedl dílo do konce.

Velice jest litovati, že zvěčnělému nebylo dopřáno, aby i druhou polovici mluvnice své tím způsobem znovu zpracoval, jako polovici první; mně nezbývalo, než jíti cestou v rukopise ukázanou a jen málo měniti v tom, co již první vydání má.

V Praze, v březnu 1874.

Dr. J. Gebauer.

O B S A H.

	Str.
Úvod a rozdělení §. 1—8.	1

Část I. Zvukosloví.

	Str.	
Hlava I.		
O hláskách §. 4—8.	2	B. souhlásek §. 14. . . . . 16 a) všeobecné §. 15. . . . . — b) zvláštní §. 16. a 17. 17
Hlava II.		Hlava III.
O proměných hlásek A. samohlásek §. 9—13.	6	O slabikách, jich dělení, míře a přízvuku §. 18—20. 22

Část II. Tvarosloví.

Hlava I.		
O jm. podstatných a jich ohýbání §. 23—25.	25	II. Skloňování i-kmenů žensk., vzor <i>kost, daň</i> , §. 38. 51
A. Kmeny otevřené na -a		B. Kmeny zavřené §. 39. 55
I. Skloňování a-kmenů mužsk. §. 26.	29	I. Skloňování zavřených kmenů mužsk., vz. <i>kmen</i> §. 40. . . . . —
a) tvrdé vzory <i>chlap, dub</i> §. 27.	80	II. Skloňování zavřených kmenů žensk., vz. <i>kolev a mdti</i> §. 41. 56
b) měkké vzory <i>muž, maď</i> §. 28.	85	III. Skloňování zavřených kmenů střed., vz. <i>stěně a robě</i> §. 42. 58
II. Skloňování a-kmenů žensk. §. 29.	38	O čísle dvojném §. 43. 59
a) tvrdý vzor <i>ryba</i> §. 30.	38	Zvláštnosti jmen podstatných §. 44. a 45. 61
b) měkký vzor <i>země</i> §. 31.	40	Skloňování jmen cizích §. 46—50. 64
III. Skloňování a-kmenů středních §. 32.	42	
a) tvrdý vzor <i>slovo</i> §. 33.	43	Hlava II.
b) měkký vzor <i>pole</i> §. 34.	45	O jm. přídavných §. 51. a 52. 79
měk. vzor <i>znamení</i> §. 35.	46	A. Skloňování jm. přídavných
Kmeny otevřené na -í §. 36.	48	1. neurčitých, vzorů <i>vesel</i> a <i>synův, -ova, -ovo</i> §. 53. 80
I. Skloňování i-kmenů mužských, vzory <i>host, kůň</i> a <i>deň</i> §. 37.	—	2. určitých §. 54. 83

	Str.
vzoru <i>distý, -d, -d</i> §. 55.	84
vzoru <i>dnění</i> §. 56.	86
B. Stupňování jm. přídavných §. 57—59.	87

Hlava III.

O jm. číselných §. 60. a 61.	91
O číslkách základných §. 62.	92
O číslkách řadových §. 63.	95
O číslkách rodových §. 64.	97
O číslkách hromadných §. 65.	—
O číslkách násob., zlomeč, a příslav. §. 66.	99
O číslkách neurčitých §. 67. a 68.	100

Hlava IV.

O zájmenech §. 69.	103
I. Skloňování zájm. osobných a vzratného §. 70.	105
II. Skloňování vlastně zájmeně §. 71.	106
a) tvrdý vzor <i>ten, ta, to</i> , §. 72. (<i>kdo</i> §. 73.)	107
b) měkký vzor (<i>on</i> §. 74., <i>něj</i> §. 75., <i>jenž</i> §. 76., <i>co</i> §. 77)	108
III. Skloňování zájmeně staženě vz. <i>něj</i> §. 78.	113
IV. Skloňování ostatních zájmen §. 79.	115

Hlava V.

O časoslovec §. 80.	117
A. O tvarech časoslov §. 81. a 82.	—
B. O činnosti časoslov §. 83.	121
C. O vztazích:	
1. o spřecích §. 84.	124
2. o čase §. 85.	126
3. o osobě a číslce §. 86.	129
4. o rodě §. 87.	—
D. O neurčitých tvarech časoslova §. 88.	130
E. O časování §. 89—94.	132

I. Časování prosté

a) sponové

první třída §. 95.	133
1. vzor <i>neou</i> §. 96.	139
2. vzor <i>peku</i> §. 97.	141
3. vzor <i>tnu</i> §. 98.	143
4. vzor <i>biji</i> §. 99.	146
5. vzor <i>tru</i> §. 100.	148
druhá třída §. 101.	150
1. vzor <i>vinu</i> §. 102.	—
2. vzor <i>trnu</i> §. 103.	152
třetí třída §. 104.	154
1. vzor <i>umím</i> §. 105.	—
2. vzor <i>hledím</i> §. 106.	156
čtvrtá třída, vzor <i>číním</i> §. 107.	158
pátá třída §. 108.	161
1. vzor <i>volám</i> §. 109.	—
2. vzor <i>krájím</i> §. 110.	163
3. vzor <i>maži</i> §. 111.	165
4. vzor <i>beru</i> §. 112.	167
5. vzor <i>hřeji</i> §. 113.	169
šestá třída, vzor <i>miluji</i> , §. 114.	171
b) besponové časování §. 115.	173
Nepravidelné časov. §. 116.	176
Kusé časování §. 117.	178
II. Časování opsané §. 118 a 119.	180

Hlava VI.

O částicích §. 120.	187
1. O příslovcích §. 121—127.	188
2. o předložkách §. 128—130.	193
3. o spojkách §. 131.	196
4. o mezislovcích §. 132.	197

Hlava VII.

O tvoření slov §. 133—134.	198
I. zdvojení kořene §. 135.	199
II. stupňování §. 136.	—
III. odvozování §. 137.	201
slova zdvojnásá §. 138.	217
časoslova odvozená §. 139.	219
IV. skládání §. 140—141.	220

Část III. Skladba.

I. Věta jednoduchá.

Hlava I.

A. O podmětě §. 146.	227
B. O přísudku §. 147.	228
C. O shodě přísudku s podm. §. 148—154.	230

Hlava II.

O pádech §. 155.	233
A. přímých:	
1. o nominativě §. 156.	234
2. o vokativě §. 157.	—
B. nepřímých:	
1. o akkusat. §. 158—161.	235

	Str.
2. o dativě §. 162—165. . .	238
3. o genitivě §. 166—173. . .	241
4. o lokále §. 174. . .	246
5. o instrum. §. 175—182. . .	247

Hlava III.

O pádech s předložk. §. 183. . .	251
A. předložky jednoho pádu	
1. akkusativu §. 184—189. . .	—
2. dativu §. 190—191. . .	253
3. genitivu §. 192—200. . .	—
4. lokálu §. 201. . .	256
B. předložky dvou pádů	
1. akkus. a lok. §. 202—204. . .	256
2. akkus. a instr. §. 205—208. . .	253
C. předložky tří pádů	
1. akkus. dat. a lok. §. 209. . .	260
2. akkus. dat. a instrum. §. 210 a 211.	261

Hlava IV.

O přívlastcích §. 213. a 214. . .	264
A. souřadných	
1. o jménech přídavných §. 215—219.	265
2. o přívlastcích §. 220.	267
B. podřadných	
1. o genitivě přívlastkovém §. 221.	—
2. o přívlastcích předložkových §. 222.	288
C. zájmena přívlastková §. 223. a 224.	—
D. o stupních jmen přídavných	
1. o komparativě §. 225.	270
2. o superlativě §. 226.	—
E. o jménech číseln. §. 227. a 228.	271

II. Věta složená.

Hlava V.

A. souřadně §. 230.	272
1. spojení slučovací §. 231.	273
2. spoj. odporovací §. 232.	276
3. spoj. rozlučovací §. 233.	276
4. spoj. příčinné §. 234. a 235.	—
B. podřadně §. 236. a 237.	277
1. věty podstatné §. 238.	278
a) vztažné §. 239.	—
b) spojovací §. 240.	279
2. věty příslovečné §. 241.	282
a) místa §. 242.	—
b) času §. 243.	283
c) příčiny §. 244.	284

d) účelné §. 245.	285
e) důčkové §. 246.	—
f) podmiňovací §. 247.	286
g) připouštěcí §. 248.	—
h) srovnávací §. 249.	287
i) poměrné §. 250.	289
k) omezovací §. 251.	—
l) vylučovací §. 252 a 253.	290
3. věty přívlastkové §. 254.	291
C. Některé obzvláštní způsoby vět:	
1. tázaací §. 255—257.	292
2. odpovídací §. 258.	293
3. nepřímá řeč §. 259.	294
4. záporné §. 260—262.	295

Hlava VI.

1. O zájmenech §. 268.	297
a) osobných §. 264.	—
b) zvrtném §. 265 a 266.	—
c) připojovacími <i>ám</i> §. 267.	298
d) přisvojovacími §. 268.	299
e) ukazovacími §. 269—272.	300
f) tázačích §. 273—278.	301
g) neurčitých §. 279—285.	303
2. O příslovcích §. 286 a 287.	305
3. O spojkách §. 288.—314.	311
(a §. 289, <i>až</i> §. 290, <i>ale</i> §. 291, <i>ani</i> §. 292, <i>an</i> §. 293, <i>at</i> §. 294, <i>až</i> §. 295, <i>i</i> §. 296, <i>jak</i> §. 297, <i>jelikož</i> §. 298, <i>poněvadž</i> §. 299, <i>ješto</i> §. 300, <i>že</i> §. 301, <i>kdy</i> §. 302, <i>do</i> <i>kud</i> §. 303, <i>pokud</i> §. 304, <i>leč</i> §. 305, <i>li</i> §. 306, <i>nebo</i> §. 307, <i>než</i> §. 308, <i>pak</i> §. 309, <i>-i</i> §. 310, <i>teda</i> §. 311, <i>však</i> §. 312, <i>kajisté</i> §. 313, <i>-že</i> §. 314.)	

Hlava VII.

O časoslově §. 315.	334
A. O rodě časosl. §. 316—320.	—
B. O jakosti časoslov §. 321.	336
C. O časech §. 322.	338
1. čas přítomný neskonalejší §. 323.	—
2. čas minulé neskonalejší §. 324.	—
3. čas minuleskonalejší §. 325.	339
4. čas předminulejší §. 326.	—
5. čas budoucně neskonalejší §. 327.	—
6. čas budoucně skonalejší §. 328.	341
D. O způsobech časoslov	
a) o indikativě §. 329.	342
b) o imperativě §. 330.	—

	Str.		Str.
c) o konjunktivě §. 331 a 332.	343	d) v podobnosti slov §. 375.	388
E. O jmenných tvarech časoslovných		3. vidy věcné §. 376.	390
1. o infinitivě §. 333—336.	346	a) v obsahu věcí §. 377.	—
2. o supině §. 337.	352	b) v způsobu srovnání §. 378.	392
3. o příčestí §. 338 a 339.	353	c) v rozdílnosti věcí §. 379.	393
4. o přechodníku určitém §. 340—343.	355	d) v živosti mysli §. 380.	395
o přechodníku neurčitém §. 344.	361	e) v pohnutí mysli §. 381.	396
		f) v způsobu společné rozmluvy §. 382.	398
Hlava VIII.			
O pořadě slov a vět		Hlava X.	
1. O slovosledu §. 345—349.	362	O řeči vázané §. 383.	399
2. O větosledu §. 350—355.	365	A. O verších časoměrných §. 384—387.	—
Hlava IX.			
O videch §. 356.	370	I. stopy časoměrné §. 388.	400
I. Vidy mluvnické		II. verše časoměrné §. 389—392.	401
1. Nadplněk §. 357.	—	1. se stopami stejnorodými	
2. Předjímání §. 358.	—	a) daktylické §. 393.	402
3. Zjemňování §. 359.	371	b) trochejské §. 394.	404
4. Výpustka §. 360.	372	c) jambické §. 395.	405
5. Spřežka §. 361.	374	d) anapaestické §. 396.	406
6. Obdvojení §. 362.	375	2. se stopami jinorodými	
7. Konecpřed §. 363.	—	a) logaoedické §. 397.	—
8. Rozpólení §. 364.	376	b) aeolské §. 398.	407
9. Výšín z vazby §. 365.	—	c) aeolské - logaoedické §. 399.	—
II. Vidy řečnické §. 366.	—	d) alkajský §. 400.	408
1. tropy §. 367.	—	e) choriambické §. 401.	—
a) metafora §. 368.	377	III. strofy časoměrné §. 402.	409
b) synekdocha §. 369.	379	IV. některé rozměry indiické §. 403—404.	411
c) metonymie §. 370.	381	B. O verších přízvučných §. 405.	414
2. vidy slovné §. 371.	383	I. stopy přízvučné §. 406.	414
a) v opakování slov §. 372.	—	II. verše přízvučné §. 407—410.	—
b) v množství slov §. 373.	386	III. o rýmu a strofách formy stálé §. 411—415.	417
c) v moci slov §. 374.	387		

§. 1. Člověk myslí. Co myslí, to jest *myšlénka*. Myšlénka záleží z *představ*, představy vznikají z *pocitův* a *úzorův*. Člověk cítí také toho potřebu, aby co myslí vymluvil. To činí *věťami*, věty skládá ze *slov*, slova ze *slabik* a *hlásek*. Věťami vynáší myšlénky, slovy představy, hláskami a slabikami vystihuje pocity a úzory. Myšlénka jest jako duší, věťa tělem jejím. A jako tělo ze *článkův* složeno jest, podobně tak věťa skládá se ze *slov* a *hlásek*, kteréž odtud *zvuky* *článkovitými* slovou. Obzvláštní způsob *zvukův* *článkovitých*, jimiž člověk myšlení své vynáší, činí *řeč*.

§. 2. Řeči na světě přemnoho jest. Počet jejich, jak znalci tvrdí, není menší devíti set. My Čechové, Moravané, Slezáci a Slováci užíváme řeči, již *jazyk český* a určitěji *jazyk československý* nazýváme. Jest to západní větev jazyka slovanského, jejížto písemné památky až do konce devátého století po Kr. zasahají.

§. 3. Pravidla, podle kterých se mluvící řídíme, činí nauku, jež slove *mluvnice*. V mluvnici jest tudy řeč

1. o *hláskách*, jich rozdílech a změnách, a tato stránka slove *hláskosloví* neboli *zvukosloví*;

2. o *slovích*, jich způsobu, změnách a původu, a ta stránka slove *tvorosloví*;

3. o *věťech*, jak se skládají a v jedno poji, a ta stránka mluvnice slove *věťosloví* neboli *skladba*.

Obzvláštní částí *tvorosloví* jest *slovozpyt* (etymologie), který zkoumá, z jakých počátkův slova vzrůstala a v jakém příbuzenství mezi sebou vespolek jsou.

Část I. O zvukosloví.

Hlava 1. O hláskách a jich rozdilech.

§. 4. Hlásky, z nichž se slova skládají, jmenují se v písmě *ptsmena* (litery). V jazyku českém jsou tyto hlásky: a, á, b, c, č, d, ě, e, é, ě, f, g, h, ch, i, í, j, k, l, m, n, ň, o, ó, p, r, ř, s, š, t, ť, u, ú, ů, v, y, ý, z, ž.

Pozn. V cizích slovech sbíhají se ještě

- a) *qu*, což se obyčejně píše *kv*, jako kvitance;
- b) *x* aneb *ks*, jako Alexander, Aleksander;
- c) v německých slovech rozeznávají jest mezi *v*, což zní jako *f*, a *w*, což zní jako *v*, na př. Vollbrecht či Follbrecht, Wolfrum či Volfrum.

§. 5. Tyto hlásky dělí se na *samohlásky* a na *souhlásky*. Samohlásky znějí z plic ústy ven zvukem nepřerušeným. Souhlásky vznikají obzvláštní činností mluvidel, t. j. hrdla, jazyka, podnebí, nosu, zubův a rtův, a protož mají většího cviku potřebí, nežli samohlásky. Souhláskami článkuje se řeč.

A) O samohláskách.

§. 6. Samohlásky dělí se

1. podle původu svého na

- a) prvotné *a, i, u*;
- b) lomené *e, o, y*.

Samohláska *a* jest hrdelná, *i* podnebná, *u* retná.

Pozn. Prvotné samohlásky počátkem jsou všech ostatních samohlásek a dvojhásek. Přejedem od jedné prvotné samohlásky k druhé vznikají lomené samohlásky, *e* od *a* k *i*, *o* od *a* k *u*, *y* od *u* k *i*, t. j. *a* (*e*) *i*, *a* (*o*) *u*, *u* (*y*) *i*. Ne každé *a, i, u* jest prvotné, a tak i ne každé *e, o, y* lomené, protože i za jinými příčinami vznikati mohou, jako stupňováním, přehlasováním, střídáním.

2. Podle šířky dechu, kterým znějí, dělí se na

- a) široké *a, o, u, y*;
- b) úzké *e, i*.

Pozn. Rozdíl ten záleží po přednosti na vnitřním otvoru úst mezi hrdlem a zadní částí jazyka a jeho rozšířeností. Když počneme od nejmenší rozšířenosti jeho postupujeme k největší, rozloží se samohlásky řadem *i, e, a, y, o, u*. Samohláska *i* jest nejužší, samohláska *u* nejširší.

3. Podle délky dechu, jímž znějí, dělí se na

- a) krátké *a, e, i, o, u, y* (*ě*);
- b) dlouhé *á, é, í, ó, ú, ý* (*ǎ*).

Dlouhé samohlásky mají do sebe délku dvou krátkých samohlásek, jako komár = komaar, svému = sveomu.

Pozn. Po délce a krátkosti samohlásky rozeznávají se některá slova od sebe, jako bába (= matka otcova), baba (= stará žena), váda (= skvrna) a váda (= svár), uhol (= dřevo vypálené) a úhol (= kout) a j.

4. Podle moci, s kterou působí na předchozí souhlásky, dělí se na

- a) tvrdé *a, á, o, ó, u, ú, y, ý* (*ǎ*);
- b) měkké *i, í* (*ě*);
- c) obojetné *e, é*.

Měkké a obojetné samohlásky slovou jinak *podněbné*, tvrdé pak *nepodněbné*.

Pozn. 1. Od tvrdých samohlásek tvrdnou předchozí souhlásky, jako dým — od měkkých měknou, jako dím. Obojetné jsou někdy tvrdé, jako témě (= týmě), někdy měkké, jako chlív (= chliv). Obzvláště náležel rozdílu kříditi mezi měkkým, jasným *i, í* a tvrdým, temným *y, ý*, jako bídlo (= tyč) a bydlo (= obydlí), bítí (od bít) a býti (od jsom), lis (= k tlačení vína) a lys (= bezvlasec), list (= líst) a lysý (= bezvlasý), mítí (od mám) a mýti (od myji), píchám (= bodám) a pýchám (= vedu sobě pyšně), viji a vyji a j.

Pozn. 2. V starém slovanském jazyku bulharském byly ještě dvě samohlásky, měkké *jer i* a tvrdé *jer z*, z nichž první začla s polovicí *i*, druhá s polovicí *y*. V jazyku českém stojí

a) místo měkkého *jer i* na konci slov buďto *i*, jako starob. jesti a české jesti, starob. kolikratz a č. kolikrát, — aneb přelývá měkké *jer s* předchozí souhláskou, jako starob. plásti a české plášt, — aneb odsulo se docela, jako molz a č. mol. U prostřed slov vyauzo se *cole*, jako mizda a č. mzda, aneb stojí místo něho *e*, jako stiblo a č. stoblo, živice a č. živce, gen. řovco.

b) Tvrdé *jer z* odsulo se v češtině na konci slov, jak starob. chlapz a č. oblap, mlatz a č. mlát. U prostřed slov stojí místo něho *s*, jako mizsz a č. mestr, někdy *o* aneb *u*, aneb *ou*, časzpiz, č. časopiz, ditzz

a *š*, *dluh*, *sztstavz* a *š*. *soustava*, aneb *vysulo se*, jako *sztšati* a *č*. *ssáti*, *sztmztš* a *š*. *smřt*.

c) Samohláska *e*, která místo měkkého aneb tvrdého *jer* stojí, vysouvá se nezřídka při ohybání slov z poslední uzavřené slabiky, jako *lev*, gen. *lva* (starob. *lva*), *pes*, gen. *psa* (starob. *psa*), *lež*, gen. *lži* (starob. *lži*). Takové *e* slove *pohyblivé* a vysouvá se jen tehdy, když skupenina souhlásek snadno se dá vysloviti. V některých případech, když se *e* v poslední slabice vysuje, vystoupí zase v předchodné skupenině, jako *švec* (starob. *švlec*), gen. *švece*, *žnec*, gen. *žence*, *kozlec*, gen. *kozelce*. Od pohyblivého *e* rozeznati jest *e vsuvné* neboli *mirnívé*, které se do skupeniny souhlásek vkládá, aby se drsnost její zmírnila, jako starob. *kolb*, *č*. *kotel*, *bitva*, gen. množ. *bitev* místo *bitu*.

5. Povahu samohlásek berou na se také souhlásky *l* a *r*,

a) když mezi dvěma souhláskama stojí, jako *blb*, *bl-bý*; *sr-na*, *srn-čí* a *j*;

b) když na konci po souhláskách slovo uzavírají, jako *kla-dl*, *ka-pr*, *mi-str*.

§. 7. Dvě jednotejné samohlásky v jedno spojené činí dlouhou samohlásku, jako *píi* = *pí*, z *Galilee* z *Galilé*. Když se však dvě rozdílné samohlásky (jako *a s i* aneb *s u*) v jednu a touž slabiku sloučí, tehdy vznikne *dvojhláska*. Při dvojhláskách přecházejí ústa z polohy jedné samohlásky v polohu druhé a proto potřebuje dvojhláska k vyslovení tolik času, co dlouhá samohláska. Prvotné dvojhlásky byly *ai* a *au*, které však během času rozličné změny na se vzali. Nyní máme tyto dvojhlásky:

a) pravou *ou*,

b) nepravé *ě*, *í*.

Pravá dvojhláska *ou* počátek vzala z rozložení dlouhého *ú* v *au* a pak zeslabením v *ou*. Sbíhá se na konci a u prostřed slov, na začátku klade se raději *ú*, jako *ve-zou*, *soud*, *úvod*.

Nepravá dvojhláska *ě* vznikla z prvotné dvojhlásky *ai*, kteráž přešla v *ia* a tato v *ě*, jako litevské *mai-na*, polské *miana* a české měna dokazuje. Nyní sbíhá se toliko po *p*, *b*, *t*, *d*, *f*, *v*, *m*, *n* a zní jako krátké *e* s předloženým *j* (t. j. *je*), jako *tělo*, *změna*, někdy a *j*.

Nepravá dvojhláska *í* povstala z dvojhlásky *uo*, kteráž přešla v dlouhé *u* s nadepsaným *o*, kteréhožto druhého

zvuku již se neslyší, jako *duom*, *dům*. Sbíhá se toliko u prostřed slov aneb na konci jejich, jako *bžh*, *mužž*.

Pozn. 1. V staré češtině byly tyto souhlásky: *ia*, *ie*, *iu*, potom *uo*, *au*, z nich však všechny zašly až na *au*, která přešla v *ou*. Dvojhláská *ia* přehlasila se v *ie* a *ie* soužilo se v *i*, jako *božia*, *božie*, *boží*. Dvojhláská *iu* přešla v *iu* a tato stáhla se v *i*, jako *božiu*, *božii*, *boží*; *uo* přešlo v *u*, jako *stuol*, *stól*.

Pozn. 2. V cizích slovech sbíhají se také jiné dvojhlásky, jako *ai*: *Kain*, *ae*: *Aeneas*, *oi*: *Foít*, *oe*: *Foebus*, *ei*: *Neilos*, *au*: *Saul*, *Emaus*, *eu*: *Leuctra*, *yi*: *Harpya*.

Pozn. 3. Dvě rozličné samohlásky, které k jedné a též slabice nepřísluší, neničí dvojhlásky, jako *po-u-či-ti*, *při-u-čiti*, *na-u-čiti*, *ne-u-čiti*, *za-o-rati*, *ne-o-dolati* a *j*.

Pozn. 4. Z prvotné dvojhlásky *ai* vyšla v starobulharském jazyku hláska *ä*, řečená *ja t*. V jazyku českém stojí na jejím místě

a) hlásky *ě*, *e*, *é*, *í*, *ý*, jako *bętz* č. *běh*, *vędęti* č. *věděti*, *tęlo* č. *tělo*, *męřiti* č. *měřiti*, *polęno* č. *poleno*, *lękarę* č. *lékař*, *gręchę* č. *hřích*, *tęmę* č. *týmě*;

b) hlásky *a*, *ä*, jako *pręmati* č. *pramáti*, *zręti* *zráti*.

Pozn. 5. V témž starobulharském a pak v polském jazyku nalézají se nosové hlásky, měkké *o* (= *on*) a tvrdé *o* (= *on*). V jazyku českém stojí na místě

a) měkkého *o* hlásky *ia*, *a*, *ä*, jako *pętz* č. *pial*, *tętz* č. *tal*, *zętz* č. *začal*, *pętzkz* č. *pátek* — aneb hlásky *ě*, *e*, *í*, jako *pętz* č. *pět*, *lędvi* č. *ledví*, *desętz* č. *deset*, *desęti*, *ęgti* č. *žiti* od *žnu*;

b) místo tvrdého *o* stojí v češtině *u*, *ü*, *ou*, jako *nęsz* č. *nesu*, *dębz* č. *hub*, *ęglz* č. *úhel*, *gęba* č. *houba* — aneb samohlásky *i*, *í*, jako *biję* č. *biji*, *kupujętz* č. *kupují*.

B) O souhláskách.

§. 8. Souhlásky dělí se

1. podle místa, kde se v ústech zarozují, na souhlásky

a) hrdelné (hrdelnice) *g*, *h*, *ch*, *k*,

b) podnebné (podnebnice) *j*, *c*, *č*, *čl*, *ň*, *ř*, *š*, *ť*, *ž*,

c) jazyčné (jazyčnice) *l*, *n*, *r*,

d) zubné (zubnice) *d*, *t*, *s*, *z*,

e) retné (retnice) *b*, *f*, *m*, *p*, *v*;

2. podle způsobu, kterým se v ústech zarozují, na

a) *němé* (okamžitě), k nimž se počítají:

hrdelné *g*, *k*,

zubné *d*, *t* a podnebné *čl*, *č*,

retné *b*, *p*;

b) *hlasné*, k nimž náležejí:

hrdelné *h, ch*,

podnebné *j, c, č, ň, ř, š, ž*,

jazyčné *l, n, r*,

zubné *s, z*,

retné *f, m, v*.

Hlasné souhlásky slovou jinak *polousamohlásky*, protože se s polovici samohláskám rovnají, znějící jako samohlásky o sobě, ač samy o sobě slabikami býti nemohou.

Souhlásky *h, ch, j, s, z, f, v* slovou jinak *vanuté*, souhlásky *l* a *r* *tekuté*, *m* a *n* *nosové* neboli *nosovky*, *s, š, z, ž, c, č* *sykavé* neboli *sykavky*.

3. Podle stupně zvuku, jímž znějí, dělí se na

a) *jasné*: *b, d, ě, g, h, v, z, ž*;

b) *temné*: *p, t, k, ch, f, s, š, c, č*;

c) *střední*: *j, l, m, n, ň, r, ř*.

Střední mohou i jasně i temně zněti, jako *dmu* — *lmu*, *bravy* — *pravý*, *krovy* — *hrovy*, *chlapy* — *hlavy*.

4. Podle jakosti zvuku dělí se na souhlásky

a) *tvrdé* *d, g, h, ch, k, n, r, t*;

b) *měkké* *c, č, ě, j, ň, ř, š, ž, z*;

c) *obojetné* *b, f, l, m, p, s, v, z*.

Obojetné mohou býti tvrdé i měkké, jako *býti*, *bíti*.

Pozn. 1. Měkké souhlásky *č, ě, ň* píší se se znaménkem změkčovačím toliko před *a, o, u*, jako *čas, tal, doplňuji*. Před hláskami *i, í, e* píší se bez znaménka, jako *němý, těsto, díl, nic, nyní*.

Pozn. 2. Druhdy činil se rozdíl mezi tvrdým a měkkým *l*. Tvrdé *l* psalo se *l* a měkké *l*, jako *dlouhý, lto*.

Pozn. 3. Dyžných souhlásek *kh, ph, th* v jazyku českém není. V cizích slovech klade se místo *kh* němě *k* aneb *vanuté ch*, jako *Kristus* m. *Khristus*, *Aristarchus* m. *Aristarkhus*. Místo *ph* klade se *p* aneb *f*, jako *Štěpán* m. *Stephan*, *filosofus* m. *philosophus*. Místo *th* stojí *t* aneb *th*, jako *do Korintu* aneb *do Korinthu*.

III. O proměnách hlásek.

A) Samohlásek.

§. 9. Průběhem času vzaly samohlásky nejednu změnu. Příčina těchto změn leží buď v přirozenosti samohlásek

samých a jich složení s jinými hláskami aneb ve významě slova a jeho pozměnění. První změny slovou *hláskoslovné*, druhé *významoslovné*. Co se změn hláskoslovných dotýče, seslabovaly se a seslabují samohlásky

1. *přehlasováním* širokých nepodnebných samohlásek *a, o, u, ý, ú (ou)* v úzké podnebné *e, ě, i, í*. Příčina této změny leží v podnebné měkké souhláске, která před nimi aneb za nimi jde. Jde-li podnebná souhláska před samohláskou, již mocí svou mění, přehlasování slove *postupně*, pakliže jde za samohláskou, na niž mocí svou zpět působí, přehlasování slove *zpátečně*. Přehlasená samohláska slove *přehláska*.

a) Postupně přehlasuje se

a v *e*, jako *naděja* v *naděje*, *čakati* v *čekati*, *pověďal* v *pověděl*,

á v *é*, jako *stojá* v *stojé* (súžením) v *stojí*,

o v *e*, jako *slovo a pole*, *koho a čeho*, *radost a bolest*,

u v *i*, jako *dušu v duši*, *piju v piji*, *cuzí v cizí*,

ú (ou) v *í*, jako *dušú v duši*, *bijú (bijou)* v *bijí*, *slúbiti* v *slíbí*,

y v *e*, jako *ryby a duše*, *duby a meče*, *akk. mn. ty a je*.

b) Zpátečně přehlasuje se *a* před *j* v *spřežce*.

aj v *ej*, jako *konajte v konejte*, *najprvé v nejprvé*, *krajčí v krejčí*.

Pozn. Přehlasování nedálo se jednotěnou dobou. Přehlasení samohlásek *o* a *y* padá do dob nepaměťných. Přehlasování *a* počalo se dobou 9. století, samohlásek *u* a *ú* druhou polovicí 13. století, *spřežky aj* teprv během 16. století.

2. *spodobováním* samohlásek *ia, a, á* k následující souhláске aneb skupenině souhlásek. Když tyto samohlásky u prostřed souhlásek měkkých jsou, tehdy seslabují se zpátečným přehlasováním v *ě, e*, někdy až v *i*; když však za nimi jde souhláska tvrdá aneb skupenina souhlásek tvrdých, neberou na se žádných změn, ač mají před sebou souhlásku měkkou. Spodobování sbíhá se toliko uprostřed slov, jako

žal, žalovati — *žellm, želeti*

svatý, svatyně — *světice, světější*

desatero, desátý — *deset, desíti*

zajal, zajatý — zajeti, zajetí

svázati, svázán — svází, sváz

zapiai, zapiatý — zapěti, zapíti a j.

Pozn. 1. V staré češtině bylo spodobování pravidlem. Od 15. století však počal se jazyk český od toho pravidla uchylovati a volí nyní v některých případech širokou samohlásku, v jiných úzkou, jako vzali m. vzeli, hořely m. hořaly a j. Posléze připomenouti dlužno, že se spodobováním mnohé *a* od postupného přehlasení uchránilo, jako čáp, jahoda, zába, žížala a j.

3. Sužováním dlouhých samohlásek *ie, é v í a ý* a to:

ie v í, jako znamen*ie* v znamen*í*, sud*ie* v sud*í*, pan*ie* v pan*í*, m*ieti* v m*íti*, pos*ielati* v pos*ílati*, bož*ieho* v bož*ího*;

é měkkého v í, jako údol*é* v údol*í*, umdlévám v umdlívám, nalévám v nalívám, dřev*é* v dřív*í*;

é tvrdého v ý, jako zamékám v zamýkám, vzděl*í* v vzdýl*í*, vévoda ve vývoda, dobr*ého* v dobrý*ho*.

Pozn. 1. Sužování nadřecených hlásek počalo se od 12. století vždy více šířiti a jest v oblibě obzvláště u lidu obecného. Sužování měkkých hlásek *ie* a *é* jest; od druhé polovice 16. století v příponách obyčejích pravidlem, sužování tvrdého *é* v *ý* zamítá jazyk spisovný.

4. Stahováním dvou slabik v dlouhou slabiku, čímž mnohé dlouhé samohlásky vznikly. Sbíhá se,

a) když mezi dvěma samohláskama *j* stojí, které se s předchozí samohláskou vysuje a v náhradu prodlouží se samohláska pozůstalá. Tak stahuje se

aja, oja v *a*, jako k(aj)ati se v káti se, dobr(aj)a v dobrá, b(oj)ati se v báti se, m(oj)a v má;

aje, oje, uje, yje v *é*, jako dobr(aj)eho v dobrého, dobr(oj)e v dobré, m(oj)eho v mého, dobr(uj)emu v dobrému, dobr(yj)e v dobré;

aju, uju v *ú*, *ou*, jako m(oj)u v mú, mou, tv(oj)u v tvú, tvou, dobr(uj)u v dobrú, dobrou;

aji v *í*, jako m(oj)i v mí, tv(oj)i v tví.

Pozn. V jiných případech stahuje se *oji* v *ý*, jako mo*jších* v mý*ch*, tvo*řim* v tvý*m*.

b) V slabikách po měkké souhláске vysuje se nejprvé samohláska první, souhláska *j* přejde v *i* a splyne s následující samohláskou v dvojhásku. Tak stahuje se

aja, éja, íja v *ia*, přehlasením v *ie* a súžením v *í*, jako kráč*ajam* v kráč*íam*, kráč*íem*, kráč*ím*,

žlutějam v žlutiam, žlutiem, žlutím,
 sējati v siati, sieti, síti,
 přijatel v přijatel, přijetel, přijtel;

ije v ie, sůžením v í, jako znamenije v znamenie znamení, obilěje v obilěie obilě obilí;

iju v iu, přehlasením v ii a stažením v í, jako znameniju v znameniu znamenii znamení (dativ), paniju v panii panii paní (akkusativ).

c) V jiných případech dluží se v náhradu první samohlásky, když se druhá vypustila, když se pak vypustila první, samohlásky, dluží se v náhradu druhá, jako

pojidu v pójdu, půjdu,
 pojičiti v pójčiti, půjčiti,
 jeja, přehlasením jeje v jěj, jí,
 čestiti v čstíti, ctíti (čs = o),
 pisati v psáti.

Pozn. 1. Staňování slabik děje se od nejstarších dob, od 15. stol. libuje si jazyk český více v staženinách nežli před tím. Nyní říkáme i má i moje máti.

5. *Otrátním* t. j. seslabováním plnějších samohlásek tak, až i prohají a zanikají. Tak seslabuje se

a) ě v i, jako rybě a duši, slově a polí, těch a jich,
 o v e, jako tobú v tebou, sobú v sebou,
 ie, í v i, jako milejěie v milejí, plnějí v pilnějí, muží v muži.

b) Na konci zanikají neboli *odsouvají* se
 i, jako nes m. nesi, patř m. patři, myješ m. myješi,
 ty's m. ty jsi;
 e, ě, jako jenž m. jenže, milujem m. milujeme,
 hloub m. hloubě, níž m. níže, věž m. věže,
 o, jako tam m. tamo, kam m. kamo,
 y, jako pak m. paky, opět m. opětý.

c) V prostřed slov zanikají neboli *vysovávají* se
 i, jako vějte m. vejte, psáno m. píáno,
 e, jako jsi m. jesi, nežli m. neželi, počkej m. počkej,
 o, jako obědvati m. obědovati, an m. a on,

a, jako počlo se m. počalo se,
y, jako dosti m. do syti, ptá se m. pyτά se.

- d) Na začátku slov zanikají noboli *sesouvají* se
i, jako z m. iz, měli m. iměli,
e, jako že m. eže, hò m. jého, mù m. jemu,
o, jako rádló m. orádló, lat. oryza a č. rýže,
a, jako Hátá m. Agatha.

1. Cvičení.

1. Volte muže. Ls. Mínu(la) búřá. Rkd. Těžcí meši po bocích jim visá. Rkd. Do konce milova(l) je. Jan 13, 1. Tluče pěstí. Rkd. Potlačiti chtějí dušu našu. Rkd. Optajte se. Háj. — 2. Otáží se vás na jednu věc. Br. Luk. 6, 9. A nesměli se ho otázati o tom slovu. Br. Luk. 9, 45. Cožkoli svázete na zemi, budeť svázáno i na nebi, a cožkoli rozvázete na zemi, budeť rozvázáno i na nebi. Br. Mat. 18, 18. Spokádali se zase k boji na místě, na kterémž se prvního dne zřídili. Br. Soudc. 20, 22. Kterého dívky jaly, každómu obě ruce utaly. Háj r. 742.

2. Cvičení.

Nechaj jeje, at v doň pohřeba mojeho schová ju. Zl. ev. Jan. Běda vstane tužšia po krajinách. Rkd. Vstaň, o Hospodine, v hněvě svojem. Rkd. Hada potřieti chceši. Rkd. Díelo dal jesi mně k činění. Zl. ev. Jan. Nenávidí dušo svoje. Zl. ev. Jan. Mužie, nebudi vás tajno. Rkd. Tu jest veliké veselé bylo. Háj. r. 722. Obilé jeho zřífě hladovitý. Br. Job. 5, 5. Dnové moji rychleji pomínuli. Mel. Job. 7, 6. Čomu ty našu krev piješi? Rkd. Práh tešom. Háj. r. 722. Kdo's ty? Pass. My klanějeme se Bohu. Živ. Cyr. Stojá hory v pravo. Rkd.

§. 10. Od přílišného zeslabení hleděl se jazyk český uchrániti sesilováním samohlásek, což se dalo a děje

1. *zrušováním* samohlásek přehlasených a to

a) přehlásky e z o, obzvláště v příponách ohýbacích a odvozovacích před v a m. Nyní pravidlem jest na př. mužovi, mužův, mužům, kralovati, bojovný a j. místo star-

ších tvarův: muževi, mužav, mužem, kralevati, bojěvny. V tvarech pak: *pole* (nóm. jedn.), *čeho*, *jeho*, v něm, v čem a j. udržela se přehláska.

b) Přehlásky *i*, *iz u*, *ú*, obzvláště v slabikách *uj*, potom v *ju* a *jú* (*jou*). Nyní pravidlem jest na př. ukřížuj, zamucuj, posvěcuje, zbraňuj, osazujc a p. místo přehlasených ukřížij, zamucije, posvěcije, vzbranij, osazijc. Vedle obecných piju, pijou, miluju, milujou jest ještě v řeči spisovné pravidlem piji, pijí, miluji, milují.

c) Zpátečné přehlásky *ej* ze spřežky *aj*, jako hraj, kraj, tajný, hajný a j. Pravidlem jest ve: volej, vejce a j. pod.

d) Zpátečných přehlásek *é*, *e*, *í*, které spodobování z *ia*, *a*, *á* vznikly. Nyní jest na př. pravidlem: měšťané, křesťané, smáti se, otaž se, svážeme, nepřátelé a j. místo starších tvarův měštěné, křestěné, smiecti se, otěž se, svlážeme, nepřietelé. Vedle zahřítí užívá se i zahřáti, vedle vlážé a j.

Pozn. 1. Postupná přehláska *e* z *a* jest nyní pravidlem v příponech ohýbacích, jako otce, duše, gen. pole, v přestupníku bije, maže a j., místo starších otea, duša, pola, bija, maža.

2. Rozkládním samohlásek dlouhých v dvojhlásky a to *ó* v *uo*, stažením v *ú*, jako böh v buoh büh, chlapöv v chlapuov chlapův, *)

ú v *au*, *ou*, *ú*, jako berú v berau berou; súdece v saudce soudce; úřad v auřad ouřad úřad, **)

ý v *aj*, přehlasením v *ej*, nyní zase v *ý*, jako mýto v majto mejto mýto; výpis v vajpis vejpis výpis; březový v březovaj březovej březový, ***)

í v *ej* (prostředkem *ie*), jako psiče v psejče (prostředkem psieče), nožiček v nožieček nožeček.

Pozn. 1. Dlouhé *ó* počalo se rozkládati počátkem 14. století v *uo* a súzilo se během 16. století v *ú*, což od toho času jest pravidlem. Dlouhé *ú* počalo se rozkládati počátkem 15. století v *au*, což se stalo od počátku 17. století obecným, od roku 1849 píše se *ou*. Dlouhé *ý*

*) Srovnej staroněm. blēmo, středoněm. bluome, novoněm. blüme.

**) Srovnej středoněm. tūbe, novoněm. taube.

***) Srovnej středoněm. slīgen, novoněm. steigen čili staigen.

přecházelo během 15. století v *aj*, od 1. polovice 16. století přehlasovalo se v *ej*, nyní drží se jazyk spisovný původního *y* a zamítá jeho rozložení.

3. Cvičení.

Kublaj káže svým čarodějem, hadačem, hvězdářem, kůzelníkom. Rkd. Sebrali jsú se ke mně moji nepřítelé. Pass. Nevieš, kdet tvój nepřítel stojí. Flašk. Aj Polené oružie chvátajú. Rkd. I sbóžie ztracijš. Štit. Těch darov nenie hříech bráti pánóm. Štit. Otče, v tvoje ruce porúčiem duch muoj. Pass. Vsed na kuoň zavajskal. Háj. Ať nekralje hříech u vašem těle. Štit. Pod horé Bělicí dvuor sobě založil. Háj. Uvedli je do mlajna. Háj. Vidím vrch Jilovaj. Háj. A stěli najvyšší auřednici v řiši. Háj. Tehdy ten chodec slepej dal se v lání, Svěd. Tu oběma hlavy stěli. Pass.

§. 11. Jiné změny samohlásek dějí se, aby se zesílený význam slov vyznačil. K tomu konci přecházejí samohlásky slabší v mocnější, lehčejší a závažnější. Přejchod ten slove *stupňování*, změny pak samy významoslovné. — Podle moci své rozkládají se samohlásky stupnicí

l, r, i, e, ě, y, u, o, a, á.

Nejlehčejší jsou *l, r, i*, nejzávažnější *a á*.

Dlouhé samohlásky jsou závažnější krátkých, znějice o jednu déle, nežli krátké.

Stupňování samohlásek dějí se může

1. *dloužením* krátkých samohlásek v dlouhé a to

a v *á*, jako srazím srážím, valím valím,

e v *é* (*i, ý*) jako letím létám lítám, zapletu zaplétám, doteknu dotékám dotýkám,

i v *í*, jako vidím vídám, odklidím odklízím,

o v *ó*, jako vyrostu vyrůstám, chodím chůze,

u v *ou*, jako vytluku vytloukám, bručím broukám,

y v *ý*, jako uryji urývám, slyším slychám, prysknu prýskám,

ě v *í*, jako uběhnu ubíhám, prospěji prospívám.

2. *zaměněním* samohlásek slabších závažnějšími podle stupnice svrchu vytknuté. Takovým činem přechází

e v *ě, o, ó, á*, jako nesu nosím naše vznáším, še(d)l

chodím chůze obcházím, lehu položím lože lůžko, teku útěk točím tůčka otáčím,

ě v *a, á*, jako střehu (m. střehu) strážiti výstraha stráže, sedím (m. sědím) sadím sázím, vleku (m. vlěku) vlak vláčeti,

o v *á*, někdy v *a*, jako hodím házím, rozhořím se rozhárám se, krojím krájím, zmočím zmačím, kloním se klaním se, roním raním rána,

y v *u*, jako tyji (vyty-lý) tuk, hynu (m. hybnu) hubím.

Pozn. 1. Starobulharské samohlásky tvrdé a měkké jer vysouvají se z husta v češtině. Někde tyto hlásky stupňují se:

ě v *y, u, o, ý*, jako dehu (m. džehnu) vydychují duch dýchám, bđím (m. bđím) budím, zvu (m. zvu) zovu nazývám;

ě v *i, e, o, í*, jako počnu (m. počnu) počínek počínám, opnu (m. opnu) opona opínám, natnu (m. natnu) nátoň natínám, žnu (m. žnu) žeň požínám.

3. *Připojením* samohlásek *a, o, e, á, ě* k samohlásce *i, u, y*, kteréž pak v souhlásky přecházejí: *i* v *j*, *u* a *y* ve *v*. V tomto případě přechází

a) před samohláskami a na konci slov

i v *oj, aj, ůj, áj*, jako hni-ji hnoj-iti hněj, bi-ji boj, li-ji loj, pi-ji na-poj-iti na-páj-eti, ži-ji hoj-iti háj-iti, počí-nu pokoj;

u v *ov, av, ův, áv*, jako snu-ji o-snov-a, od kořene stru (= téci) o-strov ostrův-ek, plu-ji plov-ám plav-ím, slu-ji slov-o slav-iti sláv-a;

y v *ov, av, ův, áv*, jako kry-ji krov krův-ek, ry-ji rov, o-ty-ji o-tav-a zo-tav-iti, by-l bav-iti zá-bav-a;

b) před souhláskami přechází stupňováním

i v *ě*, jako viděti věděti věda, viseti věšeti, tichnouti těšiti,

u ve *vo, va, vá*, jako kukám kvokám kvákám, od kořene ud (= prameniti se) voda,

y ve *va, vá*, jako za-chyt-ím za-chvac-uji za-chvát-ím, kys-ati kvas-iti, kyp-ěti kvap-iti kvap-ný.

4. *Připojením* samohlásek *a, e, ě, o, i* k samohláskám *i* a *r*, jako

mr-u, mor mořiti mařiti umřati umřel umří-ti,

pr-u, odpor odpírati odepře-l odepří-ti,
 vr-u, var vařiti povíráti vše-l vří-ti,
 pro-str-u, pro-stěradlo prostora prostírati prostřel pro-
 stří-ti,
 mrz-nu, mraziti mráz,
 mrk-nu, mrak mračiti se mrákota,
 vlh-nu, vlaš-iti vláha,
 plz-nu (plž), plaz plaziti se,
 od koř. ml: melu výmol malý rozmílati mlel mlíti.

4. Cvičení.

Nebude povinen *upláceti*, 2 M. 22, 13. Co's *uplatil* dluhu?
 Us. Což bude většího, *vznesou* na tebe. 2 M. 18, 22. Ne-
 snadnější věci *vzndášeti* naň. 2 M. 18, 26. Preženu je, jako
 se *přehán* stříbro. Zach. 13, 9. A *vytru* Jerusalém, jako *vy-
 třá* někdo misku a vytra poklopi ji. 4 král. 21, 13. Zvláštní
 opatrnosti *vodil* je. Žalm 78, 72. Dnové naši v náhle *přebí-
 hajl*. Žalm 90, 9. *Vyslyš*ž mne. Žalm 30, 11. *Vyslýchá* jej.
 Žalm 22, 25. *Sklánějte* se před ním. Žalm 97, 7. Jako po-
 vodní *zachvacuješ* je. Žalm 90, 5. Potom i syna zbavili ži-
 vota. Háj. 1251. Bašty jeho *jsi rozvádlel*. Žalm 89, 41. Proč
 má bezbožník Boha *popouzeti*? Žalm 10, 13: *Pravice* tvá
podpřela mne. Žalm 18, 16. *Zmořil* ryby ve vodách. Žalm
 105, 29. *Vypouštíš* potoky přes údolí, aby *tekli* mezi horami
 a *nápoj* dávali živočichům polním. Žalm 104, 10. 11. *Slaviti*
 tě budu mezi lidmi, Hospodine. Žalm 108, 4. *Kteříž* mne
vidají vně, *utíkají* přede mnou. Žalm 11, 12.

§. 12. Jiný způsob změn, jejichž příčina však neznámá
 jest, zahrnuje se slovem *střídání*. Jsou to změny jaksi
 libovolné. Tak střídají se vespolek

ě s e a) po sykavkách s, z, c, š, ž, ť, jako na obraze
 m. na obrazč, seknu m. sěknu, cesta m. cěsta, na
 střeše m. na střešě; držeti m. držěti, mlčeti m. mlčěti;

b) po tekutých l a ř, jako na skále m. na skalě,
 středa m. střěda;

c) po jiných souhláskách, jako kde m. kdě, ve dne
 m. ve dně, obec m. obvěc;

i s e, ě, a, jako jehla m. jihla, myslil a myslel,
pročít a pročez, máti a mátě, ten tě dal a ten ti dal,
skončal a skončil;

y s e, i, o, jako umyju a umeju, sekýra a sekera,
ryčeti a řičeti, tovaryš a tovaříš, nýbrž a nóbrž;

o s e, i, jako tlukot a tluket, opravdový a opravdivý,
pitvořiti se potvořiti se,

u s o, y, a, jako junák a jonák, surový a syrový,
tudy a tady a j.

§. 13. Posléze *zkracují se* při ohýbaní a odvozování slov nezřídka dlouhé samohlásky a to obzvláště, když se stávají jednoslabičnými aneb o jednu a více slabik vzrůstají, aneb když se následující slabika dlouží aneb při příponách odvozovacích *-tel, -ač, -dlo*. Tak se zkracuje

á v a, jako mráz mrazu, rána ran ranou ranami,
máti mateře, rámě ramene, král kraluji, kámen kame-
nují, kázati kaž kazatel, vázati važ vazač a j.;

i v í, ě, e, jako msa mis misám misami, lípa lip
lipou lipami, vítr větru, říditi řid ředitel, křísiti křes
křesitel, odpočívám odpočívadlo a j.;

ou v u, jako strouha struh struhou struhami, trouba
trub trubám trubami, poslouchati poslouchač, rouhati
ruhač, rmutiti rmut rmutitel a j.;

á v o, jako báh boha, stál stolu, hál hojí, smůla
smol, smolou smolami, kůže koží kožemi a j.;

é v e, jako chléb chleba, dvěře dveří dveřím, plémě
plemene, slévám slovač;

ý v y, e, jako obývati obyvatel, rozptýlím rozptyl,
týmě tomeno, umývám umyvadlo.

5. Cvičení.

Neříkajte, již se Buoh nemstí jako dřevo. Štít. Čím
čestěje vrbu obrubáš, tím se hástě obalí. Štít. Kde můj
otčík, otčík milý? Rkd. Rozprostřeli rucě. Žal. 43, 21.
Vládl vám po želězu. Ls. Jdiž a umy se v Jordáně. Mel.
4 král. 5, 10. Jdi a umej se. Br. 4 král. 5, 10. Chtěl jati
preč. Mel. 4 král. 5, 11. Blskat mečev, jako oheň břeje.
Rkd. U dveří stánku úmluvy zůstanote vo dne a v noci za

sedm dní. 3 Mojž. 8, 35. Pročíž jsi ty mně toho neoznámil. Háj. 1265. Dvěře obracejí se na stežejších svých. Přísl. 26, 14. Vzdělal zemi pro obyvatele pustin. Isa. 23, 13. Kvělte lodí mořské. Isa. 23, 14. Ukaž cestu, kudy by jíti měl. Ezech. 21, 20. Raním všecky krajiny tvé žabami a vydá řeka množství žab . . . a vystoupily žďby. 2 Mojž. 8, 2. 3. 6.

B) Souhlásek.

§. 14. Souhlásky pojí se v slovích se samohláskami a souhláskami. Avšak ne každé takové spojení dá se vysloviti, ne každé jest jazyku vhod. Odporná a nemožná spojení hledí jazyk odstraniti pozměněním souhlásek samých. Tyto změny jsou dvojího způsobu:

1. jedny *všeobecné*, které společně jsou všem jazykům, zakládajíce se v přirozenosti úst lidských vůbec;

2. jiné jsou *zvláštní*, které jen jednotlivým jazykům vlastní jsou, majíce původ svůj v obzvláštní povaze jednotlivých národův.

a) Všeobecné změny souhlásek.

§. 15. Všeobecné změny souhlásek záleží v *neúplném spodobování* t. j. v přechodu jasných souhlásek v temné a temných v jasné. Jest to zákonem ve všech jazycích, že se jasné souhlásky nedají jasné vysloviti, než před jasnými souhláskami, temné temně, než před temnými aneb na konci slov, jako *bádm, zhyzdím, skála, který, pták, sup* a j. Protož pozměňují se

1. Jasné souhlásky (b, d, ě, g, h, v, z, ž) před temnými (c, č, f, ch, k, p, s, š, t, ť) v příslušné temné t. j. b v p, d v t, ě v f, g v k a t. d. Odtud vyslovujeme na př. *lehký jako lechký, zehudlý jako schudlý, blízký jako blíský, útržka jako útrška* a j.

2. jasné souhlásky znějí na konci slov zvukem příslušných souhlásek temných t. j. d jako t, h jako ch, ž jako š, v jako f a j. Tak zní na př. *lev jako lef, led jako let, jez jako jes, zub jako zup, sníh jako sních*.

3. Temné souhlásky pozměňují se před jasnými v příslušné jasné samohlásky t. j. p v b, t v d, k v g, s v z a t. d. Tak na př. vyslovujeme kdo jako gdo, k boji jako g boji, shodím jako zhodím, svatba jako svadba, s Bohem jako z Bohem a j.

Pozn. 1. V některých případech spodobuje se druhá souhláska k předchozí, jako s vámi zní jako s fými a j.

Pozn. 2. Odtud může se dvojím způsobem psáti, buďto podle zvuku slov aneb podle původu jejich. V první příčině slove pravopis *zvukový* (fonetický), v druhé *slovozpytný* (etymologický). V jazyku českém jest pravidlem pravopis slovozpytný neboli etymologický. Jen kde se původu slov nesná nebo nešetí, píše se pravopisem zvukovým, jako tehož m. dehož, masť m. mazť, povřízlo m. povřízlo (od vráz = vázati), dbáti m. tbatí, zboží m. sboží, zde m. sde, džbán m. čbán, ješto m. ježto a j. — Jsme-li na rozpacích, jakou souhláskou slovo psáti se má, jasnou-li či temnou, pozměňme je tak, aby pochybná souhláska mezi dvě samohlásky přišla. Jakým zvukem tuto zní, takovým píše se i před souhláskami i na konci. Tak na př. poznáme z tvaru *boha*, že slovo *báh* psáti jest s *h*, z tvaru *obec*, že *občan* psáti jest a nikoliv *opčan*.

6. Cvičení.

Jdi a ukaž se knězi. Mar. 1, 44. *Znám tě, kdo jsi.* Mar. 1, 24. *Vstáhni ruku svou.* Mar. 3, 5. *Tak jest království Boží, jako kdyby člověk uvrhl símě v zemi, a spal by a ustával by ve dne i v noci, a semeno by vzešlo a vzrostlo jakž on neví.* Mar. 4, 26. 27. *A ona odpověděla a řekla mu: Ovšem Pane; nebo štěňátka jedí pod stolem drobtý synů.* Mar. 7, 28. *Kdežto červ jejich neumírá.* Mar. 9, 44. *Ale dokudž s vámi budu?* Mar. 9, 19. *Což Bůh spojil, člověk nerozlučuj.* Mar. 10, 9. *Odpovězte mi.* Mar. 11, 29. *Zdvihni se a vrz sebou do moře.* Mar. 11, 23.

b) Zvláštní změny souhlásek.

§. 16. Jako jedenkaždý jiný národ, tak i národ český zalíbení má v jistých skupeninách souhlásek, jiné pak zamítá a hledí je k povaze jazyka svého přispůsobiti. Nelibé tyto skupeniny odstraňuje *zvláštními proměnami* a to:

1. *Rozlišováním*, to jest pozměněním jedné aneb všech skupených souhlásek v docela jiné souhlásky. V první příčině, když se jen jedna ze skupených souhlásek v jinou

souhlásku pozmění, jest rozlišování *slabší*, když se pak všechny skupené souhlásky v jiný zvuk pozmění, jest rozlišování *silnější*.

a) V prvním případě rozlišují se

α) zubné souhlásky *d* a *t* před *t*, a v některých skupeninách před *l* v sykavku *s*. Odtud přechází skupenina

dt v *st*, jako klád-ti v klásti, houd-ti v housti, vlad-t ve vlast, strad-t v strast, pad-t v past a j.

tt v *st*, jako plét-ti v plésti, mét-ti v mésti, čet-t v čest, mot-t (od mít, met = jiti) v most a j.

dl v *sl*, jako houd-le v housle, jed-le v jesle (od jím), myd-l v mysl (srov. něm. Muth, lat. med-itari). Naproti tomu jest i sedlo, jedle.

tl v *sl*, jako čít-lo (od čít-ati) v číslo. Avšak jest i metla, světlo.

β) V některých skupeninách rozlišuje se hrdelné *ch* před *t* v *s*; t. j.

cht v *st*, jako tech-t (srov. tohán) v test, preh-t (od preh-ati) v prst.

Pozn. Úplného spodobování jako jest v němčině na př. hatte m. habte, aneb v latině na př. attero m. adtero, alludo m. adludo a j. český jazyk se varuje.

b) V druhém případě rozlišují se

α) hrdelné *k* a *h* před *t* v *c*, to jest

kt v *c*, jako pék-ti (od peku) v péci, tlouk-ti (od tluku) v tlouci, pek-t (od peku) v pec, nok-t v noc;

ht v *c*, jako moh-ti (od mohu) ve moci, vrh-ti (od vrhu) ve vrci, stříh-ti v stříci od stříhu, dzh-ti v dci a j.

β) Skupeniny *čs*, *ds*, *ts*, *žs*, *rs* rozlišují se a to:

čs, *ds*, *ts* v *c*, jako čsti v cti od čest, čso v co, řečský v řecký, dvadset v dvacet, bohatství v bohatví a j.;

žs v *z*, jako Pražský v Prazký, božský v bozký;

rs v *ř*, jako křtím v křtím, tratí v třti, trstina v třtina.

γ) Zubné *d* a *t* před *j* v *z* a *c*, a to:

dj v *z*, jako hrádje (od hraditi) v hráze, přídje (od předu) příze, snádje v snáze, hlodji v hlozi, rodjen v rozen;

tj v *c*, jako svitje v svíce, pítje v píce (od pit krmít), metji v meci (metati).

ð) Hrdelné *h, ch, k* před *j*, aneb před *i, í, ě, e*, potom před zakrytým měkkým *jer* ь rozlišují se buď v řidší sykavky *c, z*, aneb v hustší *č, ž, š, a* to

k v *c*: žák žáci žácích, ruka ruce, mouka mouce, peku v rozkaz. sp. pec pecte, tluku tluc tlucete;

v *č*: plači m. plakju, pyči m. pykju od pykati, žák žáče, oko oči, peku pečeš, pták ptáček, vlk vlče, křik křičeti, matka matčin, řek-nu řeč m. řečs, znak značný m. značný;

h v *z*: druh druzi druzích, váha váze, mnoho na mnoze, střehu střez, pomohu pomoz;

v *ž*: strouži m. strouhji od strouhati, vrah vraže, mohu můžeš, roh růžek, druh družiti družina družba (m. družba), váha vážití, snaha snažný (m. snažný);

ch v *š*: jinoch jinoši jinoších, střecha střeše, ticho tiše, páši m. páchji od páchati, duch duše, vrch vršek, sluch slyšeti, ruch rušiti, Čech češský m. češský.

s) Skupeniny *ck, sk, zh* rozlišují se v *čt, št, žč*, a to

ck v *čt*: řecký řečtí, katoliický katoličtí katoličtější;

sk v *št*: pražský pražští, vojsko vojště, píšti m. pískji od pískati, tisknu tištěný;

zh v *žč*: rozha roždí, mizha miždí, od koř. mozh tlouci možditi.

2. *Obměkčováním* t. j. pozměněním tvrdých souhlásek v měkké a řidších sykavkách v hustší před *j, ě, i, í, c, a, á*. Tak na př. obměkčuje se

d v *č*: had — hadi hadích hádě hadí, brada Bradě, chud chudí chudě zchuditi a j.;

t v *č*: prut — na prutě proutí, svatý — svatí světice světější, kot kotě kotata;

s v *š*: kousati — kouši (m. kousji), plósati — plóši (m. plósjí), snosu — snáším snášeti, vys-oko — výše vyšší (m. vyšší) vyšina;

z v *ž*: kázati — káži (m. kázji), lízati lížu (m. lízju), níž-ký — níže (m. níže) nížina, svezu svážím svážeti, kněz — kněže kněží;

c v *č*: otec — otče otčina, konec končina konečný (m. konečný), hrnec hrnětí;

n v *ň*: stín — v stíně stíních stíniti, štěně štěňata štěňátka;

r v *ř*: bratr — bratře bratři bratřích, hora hoře, mru mřeš mříti, orati oři (m. orju), páratí páru (m. parju), kura — kuře kuřata kuřátka;

st v *šť*: ujistím ujišťuji, pustím pouštím pouštěti, hustý houšť houští, mastím maštěm;

sl v *šl*: poslati pošlu (m. poslju), mysliti smýšletí;

žd v *žď*: hvízdati hvíždí (m. hvízdju), jezdití vyjíždím vyjížděti, hromadím (m. hromazdím) shromazďuji.

3. Rušením nesovek *m* a *n* (starobulh. *ę* a *ą*) před souhláskami a na konci slov, a přetvořením jich v příslušné samohlásky, a to

a *im*, *bm*, *in*, *bn*, *en* (neboli *ę*) v *ia*, *a*, *ě*, *e*, *í*, jako *jm* m. jьmu — jal m. jьml, zajetí m. zajьmtí, zajítí m. zajьmti;

klm m. klьnu, — klel m. klьnl, zaklatý m. zaklьtý, zakletí m. zaklьtí, zaklítí m. zaklьnti;

pni m. pьnu — pial m. pьnl, zapětí m. zapьntí, zapítí m. zapьnti;

počnu m. počьnu — počal m. počьnl, početí m. počьntí, počítí m. počьnti.

Od kmene *semen* jest nom. símě, od ramen rámě.

b *am*, *om*, *em*, *an*, *on*, *en* (neboli *ą*) v *u*, *ú*, *ou*, jako: *dm* m. dьmu, — dul m. dьml, dutí m. dьmtí, doutí m. dьmti.

Tak také akk. *vdovu* m. vdovą lat. viduam, *vezu* m. vezam *veza*; *vezou* m. vezant *vezať* lat. vehunt.

Pozn. Nosovky *m* a *n* sbíhají se před jinými souhláskami ještě nejčastěji v cizích slovech a tam, kde po nich tvrdé aneb měkké jer (ъ a ъ) vypadlo, jako bomba, tancovati, zamknouti m. zamьknouti, zameknouti, končina m. коньчина. V některých případech změkčuje se *n*, jako kaňka, kaňhám a j.

4. Přesmykováním t. j. překládáním hlásek z jednoho místa na druhé. Nejčastěji se přesmykuje *l* a *r*, jako vládnou a něm. walten, brada a něm. Bart, chladný a něm. kalt, prosím a něm. forschen, Labe a lat. Albis, provaz m. provaz, povlovný m. povolný, manžel m. malžen a j. I jiné

souhlásky se přesmykují, jako: vosk a něm. Wachs, kvas m. kvas a j.

5. *Vysouváním* t. j. vyvrhováním nejméně jedné ze skupených souhlásek. Tak se vysouvá

d a *t*, jako dám m. dadm, šel m. šedl, prázný m. prázdny, sloup m. stloup, sláma m. stláma od stelu stláti;

k, *h*, *ch*, jako seno m. sekno, luna m. lukna, zkřenu m. zkřehnu, rozprnu m. rozprohnu, šest m. šekst, os m. oks něm. Achse, trestati m. tresktati;

b, *p*, *v*, jako klenu m. klepnu, tonu m. topnu (topím se), kanu m. kapnu, usnu m. uspnu, hynu m. hybnu (hubím se), kynu m. kyvnu, neti m. nepti.

Pozn. Při vyslovování vysouvají se nezřídka ze skupenin nesnadných souhlásky, jako Pražští zní jako Pražti, měšťský jako měšký a j.

6. *Vsouváním* t. j. vkládáním samohlásek aneb i souhlásek do nelibých skupenin. Ze samohlásek vsouvá se nejčastěji

a) samohláska *e*, jako steblo stebel, sukno suken, jablko jablek, mozk mozek, ode tří, rozebrati, nade všechno a j.

b) Ze souhlásek vsouvají se *t*, *d*, *s*, *n*, jako pestrý m. pesrý, středa m. srěda, mázdra m. masra, nozdry m. nosry, zebu zábsti, od něho m. od jeho, sňatek m. sjatek, není m. ne je a j.

Pozn. Když se samohlásky slabik aneb slov jedna s druhou bez náležitého spojení stýkají, vznikne průzev anebo hiát. Průzev může býti dvojitý: *slounýj*, když se to děje mezi slabikami slov, a *vštovýj*, když to místo má mezi slovy vět. Nelibé průzevy odstraňují se v jazyku českém a to

1. průzev *slounýj* a) vsouváním souhlásek *j*, *h*, *v* mezi samohlásky se stýkající, jako Mariji m. Marii, Luk. 2, 34. S Marijí m. Marií, Luk. 2, 5. Galileje m. Galileo. Výb. II, 193, 7. V Galileji m. Galilei. Luk. 3, 1. Izabelský m. Israelský. Mel. bib. Navostřete střelu m. naostřete. Mel. Jer. 51, 11. Převor m. prior, pivoňka a paeonia; b) pozměněním samohlásek *i*, *u*, *y* v souhlásky *j*, *v*, jako napojiti m. napoliti, baviti m. bayiti, slovo m. slou-o a j. (§. 11, 3).

2. Průzev *vštovýj* ničí se a) odsouváním samohlásky předchozího slova aneb sesouváním samohlásky následného slova, jako budem' orati, víc olší m. budeme orati, více olší, — na 'nom světě m. na onom světě (Štít.), an m. a on, hra m. igra a j. (§. 9, 5. b. d.); b) před-

souváním souhlásek j, v, h před druhé slovo, jako ještě m. eště, jistý m. istý, viskati m. iskati, vorel m. orel, huzdář m. uzdář, ztluku v tobě voráče. Mel. Jer. 61.; c) přesmyčením, jako rámě m. armě (něm. Arm), Labe a něm. Elbe.

§. 17. Souhlásky berou na se i takové změny, jejichž příčin až posud neznáme. Proměny tyto znamenáme slovem *střídání*. Střídati se mohou:

a) Souhlásky jednoho a téhož stroje, hrdelné s hrdelnými, retné s retnými a t. d. Na př. gora hora, opláknou opláchnu, cit m. čit, chyše a chýže, breptám a bleptám, kto a kdo, ot a od, poboněk a boboněk, břeštěti a vřeštěti a j.

b) Souhlásky rozličných strojů, jako hrdelné s retnými, retné s zubnými a t. d. Na př. kluzký a plzký, blabositi a klabositi, křešně a třešně, pipec a tipec, ledva a jedva, lisati a lichotiti a j.

HLAVA III. O slabikách a jich dělení.

§. 18. Hlasy pojednou spolu vyslovené činí slabiku. Slabiky jsou buď *otevřené* aneb *zavřené*. V první příčině končí se samohláskou, v druhé souhláskou. V slově do-mek jest první slabika otevřená, druhá zavřená. Slabiky dělí se v písmě takto:

1. Souhláska, která jest mezi dvěma samohláskami, táhne se k samohlásce druhé, jako ry-ba, hr-če-ti, du-beo.

2. Když více souhlásek mezi dvěma samohláskama jest, tedy táhnou se všechny k druhé samohlásce, jestliže od nich slovo začítí může, jako do-brý srovnej bráti, te-plý srovnej plyn, sr-dce srovnej dcera, ce-li-stvý srovnej stvořiti, babi-čka srov. čkátí.

3. Kdyby však od těchto souhlásek slovo začítí nemohlo, připojí se první souhláska k samohlásce předcházející, ostatní pak souhlásky k následné, jako křep-ký, svrch-ky, měk ký, měk-čím, pan-na, dub-ci, babič-ce.

4. Jest-li první souhláska tekutou, přičiní se vždy k samohlásce předcházející, jako sil-ný, kon-vice, bar-va,

hoř-ký, pom-sta, čer-stvý. Jen *mn* táhne se vždy k druhé samohláске, jako je-mný, te-mnota.

5. Složená slova dělí se podle částí, z nichž složena jsou, jako pod-statný, roz-ličný, o-krouhlý, bez-božný a j.

O míře slabik.

§. 19. Dlouhost aneb krátkost slabiky slove *měrou* nebo *kvantitou*. Slabika jest dlouhou, když v sobě drží dlouhou samohlásku aneb dvojhásku, jako chloubou — —, já-sání — — —. Krátkou jest slabika tehdy, když v sobě drží krátkou samohlásku, jako nebe *o o*, rovina *o o o*, hltati *o o o* a j. Dvojhásky *ia*, *ě* nečiní slabiky dlouhé, jako pěje *o o*, piali *o o*. Míra krátké slabiky slove *dobou* (mora). Dlouhá slabika nese tudy v sobě míru dvou krátkých slabik anebo dvě dob.

Pozn. V básnictví časoměrném, kde se slabiky podle délky a krátkosti měří, rozeznávají se na to slabiky *položentím dlouhé* (positione longae) a pak slabiky *obojetné* (syllabae aequalites).

O přízvuku slabik.

§. 20. *Přízvukem* nebo *akcentem* (accentus) vytýká se jedna slabika slova nad ostatní slabiky. V jazyku českém klade se přízvuk vždy na první slabiku slova, nechať slabika ta dlouhá jest aneb krátká, jako *ne su*, *pře-chod*, *po-vídam*, *slá-va*, *krá-lovna*, *prá-chod*. Přízvuk a míra slabik jsou tudy věci od sebe docela rozdílné.

Slabika první trátí přízvuk svůj jen tehdy, když před slovem jdou předložky jednoslabičné, v kterážto příčině se přeloží přízvuk na předložku, jako *ne-besích* — *na* nebesích, *poli* — *na* poli, *stro-mem* — *pod* stromem.

Když pak před slovem jsou předložky dvoslabičné aneb skrácené *skrz*, *krom*, *dle*, tehdy podrží první slabika slova samého přízvuk svůj a netrátí ho, jako *mi* mo *mě*-sto, *po* *dle* *ře*-ky, *krom* *du* *še*, *dle* *li*-bosti.

Pozn. Přízvuku nemají a) zájmena příklonná nebo enklitická *mi*, *mě*, *ti*, *tě*, *si*, *se*, *mu*, *ho*, která nikdy na počátku řeči státi nemohou

opírajíce se vždy o jiná slova, jako: Dej mi chleba, dej mu pokoj, modlím se. b) Spojky jednoslabičné a, i, či, li, že, až, pak a p., pak bych, by. Tyto částice nabývají přízvuku toliko v složení, jako či-li pak-li, že-by, a-by, až-koli.

Část II. Tvarosloví.

§. 21. Slabika aneb více slabik, když představu určitou v sobě zavírají, činí *slovo* (vocabulary). Slova dělí se na

1. *jména* (nomina) a ta zase na

- a) jména podstatná (substantiva), jako člověk, dům;
- b) jména přídavná (adjectiva), jako rozumný, pěkný;
- c) jména číselná (numeralia), jako tři, třetí;
- d) zájmena (pronomina), jako já, ty, on, kdo, co.

2. *časoslova* (verba), k nimž se počítají jmenové formy:

- a) způsob neurčitý (infinitiv), jako milovati;
- b) způsob dostižný (supinum), jako milovat;
- c) příčestí (participium): miloval, -a, -o, milován, -a, -o;
- d) přestupník (transgressiv): miluje, milující, milovav, milovavši.

3. *částice* (particulae), kteréž zase jsou

- a) příslovce (adverbia), jako nyní, druhdy, sotva;
- b) předložky (praepositiones): do, po;
- c) spojky (conjunctiones): a, i, když;
- d) mezislovce (interjectiones): ó, ach.

§. 22. Slova, když se u věty spojují, berou na se změny, kterými se vztahy a poměry, v něž vcházejí, označují. O takových slovech pravíme, že *se ohýbají*, že *ohebná* jsou, jako tento *dub* velmi *silný jest* — tyto *duby* velmi *silné jsou*. Slova, která se ohýbatí nedají, jsou *neohěbná*. K neohěbným slovům náležejí *částice*, k ohebným *jména* a *časoslova*. Změnám, jež jména a časoslova na se berou, aby se vespolečné jejich vztahy ve větě vyznamenaly, učí *tvarosloví*.

Pozn. Rozdíl mezi ohýbáním slov a odvozováním vidí se v tom, že při ohýbání slovo zůstává tím, čím jest, podstatné jméno podstatným, časoslovo časoslovem; při odvozování přechází jméno v jinou část řeči. Tak na př. král, krále atd. zůstává při všech změnách podstatným jménem, král v odvozenině kralovati přešlo v časoslovo.

HLAVA I. O jmenech podstatných a jich ohýbání.

§. 23. Jména podstatná znamenají samostatné představy, které na mysl máme. Podle obsahu a způsobu jeho dělí se na jména srostitá a odtazítá.

1. Jména *srostitá* (n. *concreta*) znamenají samostatné bytosti a věci, buďto skutečné anebo smyšlené, smyslné aneb nadsmyslné. Jména tato rozvrhují se zase na

a) jména *vlastní* (n. *propria*), jimiž jednotlivé věci a bytosti ode všech ostatních rozeznáváme. Sem hledí jména jednotlivých osob, zvířat, míst, krajin, zemí, národův, řek, vrchů. Odtud rozeznáváme vlastní jména *osobná*, jako Libuše, Jaromír — *rodová* (*patronymica*) jako Kublajevic, Vabruška — *plemenná* (*gentilia*), jako Lučané — *pomístná* (n. *topica*), jako Semily, Bečvary, Bělá, Praha.

b) jména *obecná* (*appellativa*), jimiž se znamená i celý rod věcí i jedna každá věc, pokud k témuž rodu přísluší a podstatnou známku rodu tohoto na sobě ukazuje, jako člověk, zvíře, pták, píseň, duch, den a j.

c) jména *hromadná* (*collectiva*), jimiž se neurčité množství samostatných jednotlivcův v jedno zahrne, a jen tento celek znamená, nikoli však jeho jednotlivé části, jako národ, vojsko, měšťanstvo, dříví, listí.

d) jména *hmotná* (*materialia*), jimiž hmoty a látky jednoho a téhož způsobu v neurčité rozsáhlosti znamenáme, tak že každá část téhož způsobu jménem celku se označuje, jako máslo, mléko, víno, olovo, železo a j.

2. Jména *odtazítá* (n. *abstracta*) znamenají vlastnosti a činnosti, pokud se o sobě myslí a na věci a osoby, jimž jakožto podstatě své příslušejí, se nehledí, jako pilnost, běh, skákání a j. Jména tato dělí se zase na

a) jména *vlastností*, jako mladost, krása, bedlivost, le-
nost, hrdość a j.;

b) jména *stavu*, v němž co jest, jako spaní, veselí, bá-
zeň, zdraví, nebezpečení a j.;

c) jména *činnosti* a to

α) *činnosti skonale* (jednoduché aneb končící), jako
skok, východ, přích, porušení, vzkříšení a j.;

β) *činnosti neskonale* (trvalé, opětovací aneb opako-
vací), jako křik, žebření, vychloubání a j.

Pozn. 1. Vlastní jména byla prvotně obecná, která pozbyvše své
obecnosti stala se označením jednotlivců, jako Vyšehrad = vyšší hrad,
Lhota = lhůta, — aneb byla jména *hromadná*, která buď potomstvo
aneb obyvatelstvo o jistých tělesných aneb duševních vlastnostech
aneb zaměstnáních znamenala, jako Prachatici = potomci Prachaty,
Prachatice = sídlo potomekův Prachaty, Holohlavi = obyvatelé holo-
hlaví, Holohlavy = sídlo obyvatelův holohlavých, Žernoseci = oby-
vatelé, sekající kameny mlýnské, Žernoseky = sídlo sekajících kameny
mlýnské a t. d.

Pozn. 2. Vlastní a hmotná jména přecházejí také v obecná, jako Vra-
tislav Vratislavové, víno vína česká a j. Rovněž tak přecházejí ota-
žitá v srostitá, jako držení statku — držení u vozu a j.

§. 24. Jinak dělí se jména podstatná

1. podle významu na

a) *osobná a věcná*. Osobná znamenají osoby t. j. bytosti
sebevědomé a samovolné, jako Václav, muž, žena, básník,
anděl a j. Věcná znamenají věci bez sebevědomí a samo-
volnosti, jako strom, lev, chléb, had a j.;

b) na jména *životná a neživotná*. Životná jsou jména,
jimiž duchy, lidi a zvířata znamenáme, jako Karel, muž,
holub, červ a j. Jména pak bylin, nerostů, hmot, hromad,
činností, vlastností jsou *neživotná*, jako dub, meč, blud a j.

2. podle původu na

a) *jednoduchá a složená*. První záleží jen z kméno a
z přípon, jež nyní nic v sobě neznamenaají, jako slu ch,
vaza-č, učí-tel, zahrad-ník a j. Složená pak skládají se
z částí, které každá o sobě něco posud znamená, jako cizo-
zemec, země-plaz, po-činok, zá-pad a j.;

b) na *původní (domácí) a přejčená (cizí)*. Přejčená jména
podstatná vzata jsou buď z latiny, jako skamno lat. scam-

num, žák lat. diakonus a j., aneb z němčiny, jako barva něm. Farbe, hrabě něm. Graf, aneb i z jiných jazykův, jako lermo (troubiti, bítí, udeřiti) z italského all' arme (= do zbraně) a j.

§. 25. Při jmenech podstatných hleděti jest

1. k rodu. Rod jmen zakládá se na přirozeném rozdílu pohlaví tvorův živých. Osoby mužské jsou pohlaví mužského, osoby ženské pohlaví ženského. Rovněž tak jest i u zvířat. Samci jsou pohlaví mužského a samice pohlaví ženského. Od přirozeného tohoto pohlaví rozeznávají jest rod *mluvnický*. V mluvě přenesl se přirozený tento rozdíl v pohlaví tvorův živých i na tvory neživé, na činnosti a vlastnosti, a podle podobnosti jejich s povahou tvorův živých ustanoven jest jejich rod. Což podobnost povahy mocné, činné t. j. mužské v sobě neslo, vřaděno v rod mužský, což pak na sobě mělo podobnost povahy trpné, tiché, závislé t. j. ženské, v rod ženský, jako duch — duše, den — noc, rozum vtip cit — mysl paměť vůle žádost a j. Věci pak a bytosti, při nichž se přirozeného rozdílu pohlaví aneb podobnosti s ním neznamenal ani jeho ještě nerozeznávalo, staly se rodu středního, jako čelo, kolo, roucho, právo, — a pak jména mládat: robě, dítě, hřibě, tele, jehně a j. Během času ustanovoval se rod i podle podobnosti s jinými tvary, jejich zakončením a skloňováním, jako spasitel, učitel a t. d., pastva, bitva a t. d., mýdlo, struhadlo a t. d.

Přirozený rod jest tudý dvojit: *mužský* a *ženský*, mluvnický trojit: *mužský*, *ženský*, *střední*. Každé jméno podstatné jest jednoho z těchto rodů mluvnických. Rod mluvnický dá se tudý poznati z významu slov a kde se přirozeným pohlavím nedá ustanoviti, ze zakončení jejich a skloňování. Bánsík na př. jest jméno osoby mužské, vdova osoby ženské, hřibě jméno mláďate, had jest dle zakončení a skloňování mužské, ryba ženské, město střední.

Pozn. Rozdílnost rodu při lidech a zvířatech znamená se

a) slovy zvláštními, jako muž — žena — dítě a jim obecné: člověk, otec — matka a jim obecné: rodiče, syn — dcera a jim obecné: děti, bratr — sestra, děd — bába, býk vůl — kráva jalovice — tele a jim obecné: dobytče skot, jelen — laň — kolouch a j.;

b) příponami zvláštními (přechylováním), jako lev — lvíce — lvíče, hřebeč — hřebice — hřebě, kozel — koza — kázle, holub — holubice — holoubě; při jiných znamená se jen dvojitý rod: soused — souseda (sousedka), podruh — podruhyně, zahradník — zahradnice, učitel — učitelka, Jindřich — Jindřiška, hospodář — hospodyně, vdovec — vdova, pták — ptáče, had — hádě, kuna — kuně;

c) jedním slovem, kteréž jest buď rodu společného t. j. mužského, když řeč jest o bytosti mužské, — ženského, když se mluví o bytosti ženské aneb jako o věci, jako choť můj — choť má, přímluvce dobrotivý — přímluvce dobrotivá, kluk chytrý a kluk chytrá, — aneb rodu určitého, jako havran, sojka, čížek, pěnkava a j. V té příčině rozeznáváme rod přičiňením slova samec aneb samice, jako kanárek sameček, kanárek samička a j.

2. *k číslu, kterým se počet věcí vůbec vyznačuje. V jazyku českém máme troje číslo:*

a) *číslo jednotné (singulár), když jest řeč o jedné věci vůbec, jako oko, sto;*

b) *číslo dvojné (duál), když řeč jest vůbec o dvou věcech, jako oči, (dvě) stě;*

c) *číslo množné (plurál), když řeč jest o více věcech vůbec, jako oka, sta.*

Pozn. Číslo dvojného užívá se nyní toliko při několika málo jmenech, jako oči, uši, ruce, oba, obadva — u některých v užívání jsou jen některé pády, jako N. A. V. rodiče, G. L. J. nohou, nohama, G. L. ramenou. Nejhusťěji sblíhá se ještě instrumentál duálu.

3. *k pádům, jimiž se rozličné, původně prostorné, potom duchovní vztahy věcí a činnosti znamenají. V jazyku českém jest sedmero pádův a to:*

a) nominativ na otázku *kdo? co?*

b) genitiv „ „ *odkud? kdy? čím? čeho?*

c) dativ „ „ *komu? čemu?*

d) akkusativ „ „ *koho? co?*

e) vokativ, když na druhého voláme: *ó synu!*

f) lokál na otázku *kde?*

g) instrumentál na otázku *kudy? čím?*

Pozn. Nominativ a vokativ slovou jinak *pády přítmé*, ostatní *pády nepřítmé* neboli *kosé*. Nominativ jmenuje přímo podmět vzhledem na výrok, který se o něm činí, vokativ jmenuje osobu, na niž voláme; nepřímými pády vytýkají se vztahy věcí k podmětu a k přísudku

Nepřímé pády sbíhají se jak bez předložek, tak i s předložkami; nominativ a vocativ vždy bez předložek.

4. *k skloňování*. Skloňovati jest jména podle čísla a pádů pozměňovati neboli ohýbati. V příčině této rozdíl se činí mezi *kmenem* a *koncovkou*. Kmenem slove ta část slova, která základem jest při ohýbání slov, hlásky pak, které se části této na konci připínají, slovou *koncovky* neboli *přípony*. Příčinným koncovky ku kmeni vzniká *pád*. Tak na př. vznikne, když se ku kmeni *semen* koncovka *e* příčinní, druhý pád *semene*.

Kmeny jmen dělí se na kmeny *otevřené* a *zavřené*. Kmeny otevřené končily se původně samohláskami *a, i, u*, a podle toho rozdělily se na *a-kmeny, i-kmeny, u-kmeny*. Zavřené kmeny zakončené jsou souhláskami, jako *semen, mater* a *j*. Ne vždycky ukazuje se v nominativě kmen celý. Z původního *a*-kmene *chlapa* vyrůstal starobulharský nomin. *chlapi* a z toho české *chlap*, z původního kmene *rybĕ* povstal nom. *ryba*, z původního kmene *slova* nom. *slovo*, z původního *i*-kmene *hosti, kosti*, starobulharský nom. *hostv, kostv* a český nom. *host, kost* neboli *host, kost*; z původního *u*-kmene *synu* starobulharský nom. *syns* a český *syn*. Zavřené kmeny *semen, mater, dítě* přecházejí v nom. v *smě, máti, dítě*. *U-kmeny* splynuly v jazyku českém úplně s *a-kmeny*, a protož rozeznávají se u kmenů původně otevřených jenom *a-kmeny* a *i-kmeny*.

S obsahem a tvarem kmenů sloučil se v češtině i příslušný rod a protož se u skloňování vedle kmenův také zřetel bere k rodu.

A) Kmeny původně otevřené.

a) *a-kmeny*.

I. *Skloňování a-kmenův rodu mužského*.

§. 26. Jména podstatná, která původně do třídy *a-kmenův* rodu mužského příslušela, končí se nyní v nominativě čísla jednotného souhláskou tvrdou aneb měkkou. Odtud činí se zde rozdíl mezi kmeny tvrdými a měkkými. Při

kmenech měkkých přehlasují se přípony široké v úzké (§. 9, 1). Mimo to činí se zde rozdíl mezi jmény životnými a neživotnými. Z těch příčin máme zde čtvero vzorův.

a) Tvrdé kmeny

	1. vzor: <i>chlap.</i>	2. vzor: <i>dub.</i>
§. 27. Jedn. č. nom.	<i>chlap</i>	Jedn. č. <i>dub</i>
	gen. <i>chlap-a</i>	<i>dub-u</i>
	dat. <i>chlap-u</i>	<i>dub-u</i>
	akk. <i>chlap-a</i>	<i>dub</i>
	vok. <i>chlap-e</i>	<i>dub e</i>
	lok. <i>chlap-u</i>	<i>dub-ě</i>
	instr. <i>chlap-em</i>	<i>dub-em.</i>
Množ. č. nom.	<i>chlap-i, -ové</i>	Množ. č. <i>dub-y, -ové</i>
	gen. <i>chlap-ův</i>	<i>dub-ův</i>
	dat. <i>chlap-ům</i>	<i>dub-ům</i>
	akk. <i>chlap-y</i>	<i>dub-y</i>
	vok. <i>chlap-i, -ové</i>	<i>dub-y, -ové</i>
	lok. <i>chlap-ích</i>	<i>dub-ích</i>
	instr. <i>chlap-y</i>	<i>dub-y.</i>

Podle vzoru *chlap* sklánějí se životná jména rodu mužského o tvrdém zakončení, jichžto původní kmen se končil samohláskou *a*. Sem hledí na př.

1. jména obecná: čáp, had, kos, páv, hýl, — otčím, tchán, čeledín, okoun, skřivan, — praděd, medvěd a j.

2. jména vlastní: Adam, Jakub, Kain, Bratislav, Vratislav, Václav a j.

Podle vzoru *dub* sklánějí se neživotná jména rodu mužského o tvrdém zakončení, jichžto původní kmen se končil samohláskou *a*. Sem hledí jména

1. obecná: žlab, hrob, plot, krov, chrám, koukol, úl, topol, úhel (= kout), účel, hlad, cit, důvtip, odjezd a j. Potom množná: čáry, drobty, odpustky, pačesy, rty, vousy a jiná;

2. vlastní: Brod, Petrohrad, — množná: Vodňany, Zalužany, Semily, Hrdlořezy, Říčany a j.

Pozn. 1. Mnohá jména, obzvláště na *-en, -el, -ek* vysouvají v pádech, kdež k sobě přibírají přípony, pohyblivé *e*, jako *posel gen. posla, živel gen. živlu, svátek gen. svátku, leden gen. ledna, pes gen. psa, lev gen. lva, křesť gen. křťu*. Avšak *rek* má *reka*, *kostel* *kostela*.

Pozn. 2. Jednoslabičná zkracují zhusta dlouhou samohlásku kmonovou v ostatních pádech, jako *Bůh — Boha, půst — postu, mráz — mrazu, chléb — chleba, vítr — větru, sněh — sněhu*. Jméno *pán* když se na počest předkládá osobám, krátí se ve všech pádech, jako *pan sládek*. Naproti tomu praví se: *Pán Bůh, kníže pán*.

Pozn. 3. O jednotlivých pádech toto obzvláště pamatovati sluší:

A) V čísle jednotném:

1. V genitivě mají nyní jména neživotná po pravidlu příponu *u*, jako v dativě. V nejstarších dobách, kde se nečinil rozdíl mezi jmény životnými a neživotnými, měla tak, jako životná, příponu *a*. Příponu *a* podržela ještě

a) vlastní jména měst, kteráž nejsou spolu i obecná, jako *Benešov do Benešova, Řím do Říma, Jerusálém do Jerusálema a j.* Proti tomu mají vlastní jména měst, která spolu jsou obecná, příponu *u*, jako *Písek do Písku, Most do Mostu, Hrádek z Hrádku a j.* Nic však méně praví se i zde: *Tábor do Tábora, Náchod do Náchoda, Adam ze Stornborka, Vilém z Valdštejna a j.*

b) jména měslečiv na *en* a *r*, pak dní na *-ek*, jako *leden ledna, únor února, pondělek pondělka, Pátek má pátku*;

c) mnohá jiná jména neživotná, obzvláště po předložkách anob když zavděšena jsou na časoslovesch; po jmenech podstatných však mají obyčejně *u*, jako *chléb, oběd, potok, dobytek, kostel, kotel, popel, mlýn, sen, rok, zálek, večer, život, rybník, les, kout, chlév a j. gen. chleba, oběda, potoka, z rybníka, ze sna, do dvora, do lesa, do kouta, z chlůva, do roka*.

2. V dativě mají jména osobná, když bez přívlastku jsou, obyčejně příponu *-ovi*, jako *Peir-ovi, Prokop-ovi*, — když jsou s přívlastkem, příponu *-u*, jako k *svatému Prokopu, Bůh, duch, Kristus, pán a pan* mají *ou -u*, jako *Bohu, duchu, Kristu, panu kmotru*. Místo *k večeru* praví se také *k večerou*.

3. V akkusativě mají životná *-a*, jako v genitivě. U starých rovnal se akkusativ nominativu tak, jako při neživotných, odtud říká se: *pro bůh*.

4. Ve vokativě rozlišuje se před příponou *e*

a) *h, ch, k* v *ž, š, ť*, jako *vrah vraže, hoch hoše, žák žáče*, anob přijímají příponu *u*, jako *vrah vrah, hoch hochu, potok potoku*;

b) *r* obměkčuje se v *ř*, jako *bratr bratře, Petr Petře, kmostr kmoťe*. Neživotná podržují *r*, jako *dar dare, sbor sbore*. Tak mají také *husar husare, doktor doktora*.

c) Jan má Jene, pán pane, syn synu.

5. V lokále mají životná *u*, řídčeji *-ovi*, jako o bohu, po poslu, po psovi. Tak se také praví, když řeč jest o osobách: o sv. Janu, o sv. Jakubu, po sv. Havlu, o svatém Duchu, — když však jest řeč o svátcích, praví se jako o neživotných: po sv. Janě, po Jakubě, po Havle, o sv. Duše. Neživotná mají po pravidlu *ě*, obzvláště která mají v genitivě *a*, jako v chlěvě, při stole, při obědě, v řítně a j. Příponu *u* přijímají jména s koncovkou hrdelnou a jména měsíci, jako na břehu, v prachu, na počátku, v lednu a j. Řídko se zde rozlišují koncovky hrdelné v sykavky, jako v roce, v kožiše, v stoze.

B. V čísle množném.

1. V nominativě

a) rozlišují se před *í* hrdelnice *h*, *ch*, *k* v *z*, *š*, *o* a *r* v *ř*, jako voják vojáci, podruh podruzí, jinoch jinoši, bratr bratři;

b) příponu *-ové* přijímají k sobě obzvláště jména jednoslabičná, jako syn synové, Čech Čechové, šáp šápy, pak jména na *-ok*, jako předek předk-ové;

c) příponu *-é* mají jména osobná na *-jan*, *-an*, *-l*, *-d*, jako křesťan-é, nebešťan-é, zeman-é, říman-é, anděl-é, manžel-é, apoštol-é, soused-é, Žid-é. Děkan, kaplan, Markoman mají: děkani, kaplani, Markomani;

d) když se neživotná zosobují, přijímají místo *y* příponu *-ové*, jako divové, zázrakové.

2. V genitivě jest pravidlem *-ív*, před souhláskou následnou také *í*. Jména míst odsonvají *-ív*, jako do Bavor, do Vodňan, tak i: množství křesťan.

3. V lokále rozlišují se

a) před *-ích* hrdelnice *h*, *ch*, *k* v *z*, *š*, *c*, a *r* v *ř*, jako vrah vra-
zích, hoch hošich, drak dracích, kmoťr kmoťřích, vor vořích;

b) místo přípony *-ích* klade se *-ech*, obzvláště po *-d*, *-t*, *-n*, jako rty rtech, rod rodech, pán pánech. Před *ech* neobměkčuje se *r*, jako dar darech, vítr větrech;

c) přípony *-áčh* se užívá, kdež tomu libozvučnost ohce, jako ptáček ptáčkách. Sen má ve snáčh.

4. V instrumentále mají místo *-y* jen tehdy *-ami*, když toho svě-
tlost řeči žádá, jako skřípěli naň zubami.

Pozn. 4. *Bratr* má v čísle množném *bratři*, *bratřív*, aneb přestupuje pod vzor *znamení* a má v nom. *bratři*; *člověk* má v č. množ. *lidě*, podle *host*.

7. Cvičení.

Kdež jest syn pána tvého? Isa. 16, 3. I řekl k andělu. Luk. 1, 18. Plakala manžela svého. 2 král. 11, 26. Nedo-

pustil s sebou vjíti žádnému, než Petrovi, Jakubovi a Janovi. Luk. 8, 51. Mluv k Aronovi bratru svému. 3 M. 16, 2. Vstaň a vzdej chválu pánu Bohu. Háj. 1137. Sešli se k svatému Jakubu. Pass. Vzhlédl na hada. 4 M. 21, 9. Vyjdi, vyjdi, vražedníče a nešlechetníče! 4 král. 16, 7. Slyš mne, pane můj! 1. M. 43, 20. Připaš meč svůj na bedra, ó reku udatný! Žalm. 45, 4. Velice jsem po tobě teskliv, bratře můj! 4 král. 1, 26. Požehnaný jsi, synu můj Davide! 3 král. 26, 25. Opatrně se měj, synáčku! Tob. 4, 16. Tuto se píše o svatém Duchu. Pass. V hospodinu Bohu svém doufáme. Isa. 36, 7. O svatém Václavu, českém dědici a mučedníku božím tuto se píše. Pass. Oslaven budu ve Faraonovi. 2 M. 14, 18. Léta téhož při sv. Martině sněm byl držán v městě Kolíně. Háj. 1525. Tulákem a běhounem budeš na zemi. 1. M. 4, 12. Před člověkem šedivým povstaň. 3 M. 19, 32. Kohouti zpívají. Mar. 13, 35. Kde jsou bohové jejich? 5 M. 32, 37. Psi obskočili mne. Žalm. 22, 17. I lotři utrhali jemu. Mat. 27, 44. Přistrojí-liž sobě hody z něho společníci? Job. 40, 25. Proč mají říkati pohané, kdež jest Bůh jejich? Žalm 79, 10. Převráceně činili, jako i předkové jejich. Žalm 78, 57. Což pak pozůstalo po broucích, dojedli chroustové. Joel 1, 4. Ty-li's dal pávům křídlo pěkné? Job. 39, 13. I což ještě potřebujeme svědků? Mar. 14, 63. Rozhněvali se na ty dva bratry. Mat. 20, 24. Tu jedl beránka s učedníky svými. Mar. 14, 14. Čechové do Čech se obrátili. Háj. 1430. Tu Čechův očekávali. Háj. 1430. Kdo hází na ptáky, zplaší je. Eccl. 22, 23. Poslal listy po poslech do Jerusáléma. 1 Mach. 1, 46. Sirotci s Táboř táhli k Klatovům. Háj. 1426.

8. Cvičení.

Zastraší je chřest listu padajícího. 3 M. 26, 36. Toul na něm chřestí. Job. 39, 23. Přines mi něco z lovu. 1 M. 27, 7. Hladovitému zbraňoval's chleba. Job. 21, 9. Umírá v hořkosti ducha. Job. 21, 25. S světa jej sprovodil. Háj. 924. Pojez prvé maličko chleba a posilň žaludku. Soude. 19, 5. Nelze i domu bez základu udělati. Štít. Ob. 1, 7.

Ostříhati budu dobytka tvého. 1 M. 30, 31. Stál jsem na břehu potoka. 1 M. 41, 17. Z kostela vyšel. Háj. r. 924. Vyvedli nás z Egypta. 4 M. 21, 5. Necht' mi dají listy k vladaři lesu královského. 2 Ezdr. 2, 8. Obležení pak tajně s Vyšehradu k císaři do Berouna psaní učinili. Háj. r. 1420. Vyjel s Vyšehradu a jel do dvora svého. Háj. r. 1139. Radoval se z toho břechtanu. Jon. 4, 6. Od večera až do druhého večera světiti budete soboty své. 3 M. 23, 32. Aniž se probuzují ze sna svého. Job. 15, 12. Jsem již podobný prachu a popelu. Job. 30, 19. Blíží se k večerou. Soud. 19, 9. Kladli prah svůj podle prahu mého. Ezech. 43, 8. Slyš lide můj. Žalm 81, 9. Dal ho voziti na voze. 1 M. 41, 43. Přebývá na hradě. Job. 39, 28. Bydlil v domě pána svého. 1 M. 39, 2. Vřelo v hlubině jako v kotle. Job. 41, 22. Seděl v popele. Jon. 3, 6. To činil při lidu tomto. 2 Ezdr. 5, 19. Seděl v stínu. Jon. 4, 5. Při životu zachoval lid. 1 M. 50, 30. Nebuď kvapný v duchu svém k hněvu. Kaz. 7, 9. Stál nad potokem. 1 M. 41, 1. Lahodí jazykem. Přísl. 28, 25. Pomínou s větrem. Jer. 5, 13. Rtové tvoji svědčí proti tobě. Job. 15, 6. Domové jejich bezpeční jsou. Job. 21, 9. Vlasy hlavy tvé jsou krásné jako šarlat. P. Šal. 7, 5. Vtrhl do Rakous. Háj. r. 1248. Dobyl Řičan. Háj. 1420. Někteří obrátili se do Sas, někteří do Bavor. Háj. r. 1409. Kolik chleba máte? Mar. 8, 5. Desátky z skotů a bravů snášeli. 2 Par. 31, 6. Táhli k Libčanům. Háj. r. 1437. A zkují oštipy své v srpy. Isa. 2, 4. Polámal řetězy. Mar. 5, 4. Vezmeš tuk, jenž přikrývá droby. 2 Mojž. 29, 22. Někteří utekli a rozkryli se po hustých lesích. Háj. r. 973. Nedávej se v mnohé obchedy. Sir. 11, 10. Dychtí po úplatcích. Isa. 1, 23. Zdálo mi se ve snách, že jsem stál na břehu potoka. 1 M. 41, 17. Ukazuje prsty svými. Přísl. 6, 13. Nebylo žádného skotu v ohlívích. Hab. 3, 17. Po všech rodech svých. 3 Mojž. 21, 17. Víno bývá na hodech jejich. Isa. 5, 12. Provolejte to mezi národy. Joel. 3, 9. Chlapi je jako snopy cepami mlátili. Háj. r. 1420. Křičeli vysokými hlasy. Háj. 1032. Někteří sobě sami své prsty zuby shlodali. Pass. I skřípěli zubami na ni. Mar. 14, 5.

b) Měkké kmeny.

1. Vzor muž,

2. Vzor meč.

§. 28. Jedn. č. nom.	muž	meč
gen.	muž- <i>e</i>	meč- <i>e</i>
dat.	muž- <i>i</i>	meč- <i>i</i>
akk.	muž- <i>e</i>	meč
vok.	muž- <i>i</i>	meč- <i>i</i>
lok.	muž- <i>i</i>	meč <i>i</i>
instr.	muž- <i>em</i>	meč- <i>em</i> .

Množ č. nom.	muž- <i>i</i> , - <i>ové</i>	meč- <i>e</i> , - <i>ové</i>
gen.	muž- <i>ův</i>	meč- <i>ův</i>
dat.	muž- <i>ům</i>	meč- <i>ům</i>
akk.	muž- <i>e</i>	meč- <i>e</i>
vok.	muž- <i>i</i> , - <i>ové</i>	meč- <i>e</i> , - <i>ové</i>
lok.	muž- <i>ích</i>	meč- <i>ích</i>
instr.	muž- <i>i</i>	meč- <i>i</i> ,

Podle vzoru *muž* sklánějí se jména životná rodu mužského o zakončení měkkém, jichžto původní kmen se končil samohláskou *a*. Sem hledí:

1. jména obecná: vězeň, tesař, tovaryš, vazač, kovář, zloděj, král, spasitel, zajíc, hlemejžd a j.;

2. jména vlastní: Chrudoš, Záboj, Mojžíš, Ondřej, Zbýhoň a j.

Podle vzoru *meč* sklánějí se jména bezživotná rodu mužského o zakončení měkkém, jichžto původní kmen se končil samohláskou *a*. Sem patří:

1. jména obecná: kroj, obyčej, klíč, bič, pytel, uhol (= dřevo vypálené), měchýř, děšť, zřetel a j.;

2. jména vlastní čísla množného na *-ice*, jako Prachalice, Netolice, Strakonice, Nezvěstice, Štahlavice a j.

Pozn. 1. Jména na *-ec* vysouvají v genitivě a ostatních pádech *a*, jako otec otea, mudřec mudrce, stařec stáree, švec ševce, jezevec jezevce, kozlec kozelce a j. Jednoslabičná skrácují samohlásku kmenovou, jako nůž nože, kůň koše, děšť deště.

Pozn. 2. Obzvláště poznámenati jest

A) v čísle jednotném:

1. V dativě jest při životných jménech obecných *i*, jako králi,

příteli. U jmen vlastních, když jsou bez přívlastku, sbíhá se *-ovi*, jako Tomášovi, Vavřincovi a j.; s přívlastkem mají *-í*, jako k svatému Vavřinci.

2. Ve vokativě jest pravidlem *í*, jako vězeň vězni, tesař tesaři, učitel učiteli. Jména na *-ec, -ič* mají *e*, před kterým se pak *e* v *ě* obměňuje, jako otec otče, chlapec chlapče, pěvec pěvče, strýc strýče, dědic dědiče, bítí bítíče, Klenovic Klenoviče a j. Kněz má kněže.

3. V lokále mají vlastní jména bez přívlastku *-ovi*, jako po Vavřincovi a j., s přívlastkem mají *i*, jako o svatém Vavřinci.

B) v čísle množném :

1. V nominativě mají jména životná, obzvláštěně jednoslabičná *-ové*, jako král králové, strýc strýcové. Tak mají *i*: otec otcové, dědic dědicové, panie panícové. Jména osobná na *-tel* přibírají k sobě příponu *-é*, jako učitel učitelé, věřitel věřitelé, ctitel ctitelé. Přítel má přátelé, rodič má rodiče (t. j. otec a matka) a rodičové (t. j. otcové a matky).

Peživotná mají *e* tak, jako v akkusativě, jako pytel pytle. Jinak připínají také *-ové*, jako meč mečové a j. Jména rodová na *-ic*, když se jimi místa znamenají, náležejí mezi jména bezživotná a mají *e*, jako Petrovice, Prachatice, Chválenice a j. Když pak znamenají osoby, náležejí mezi životná a mají *-í*, jako Petrovici, Prachatici a j.

2. V genitivě jest *-ův* a před souhláskami *-ů*. U některých odsouvá se *-ův*, jako bez peněz, od přátel, pět tisíc. Obzvláštěně odsouvá se *-ův* při jmenech místních a rodových na *-ic*, jako do Strakonice, Prachatic, Štáhlavie, Domyslic — syn Maráškovic, dcera Matějkovie, syn sládkovic a j.

3. V instrumentále jest někdy místo *-i* přípona *-mi*, jako muž muži — a jmen místních na *-ice* jest obyčejně *-emi*, jako mezi Prachaticemi a Netolicemi.

Pozn. 3. *Peniz* sklání se v čísle množném, když řeč jest o kusích jednotlivých, takto: *penize, penizův, penizům, penize, penizích, penizi*. Když pak se mluví o summách, tak: *penize, peněz, penězům, penize, penězích, penězi*. — *Přítel* a *nepřítel* přecházejí v čísle množném také v kmeny tvrdé a mají v akkusativě a instrumentále: *přátely, nepřátely* (vedle *přátele, přáteli, nepřátele, nepřáteli*).

9. Cvičení.

A dal vladař žaláře v moc Josefovi všechny vězně. 1 Mojž. 39, 22. Necht tedy nemluví cizozemec. Isa. 55, 3. Postihati bude oráč žence a ten, jenž tlačí hrozny, rozsevače. Amos, 9, 13. Což není žádného lékaře tam? Jer. 8, 22.

Ale muži Judští přidrželi se krále svého. 2 král. 20, 2. Byl poslušen otce svého. 2 král. 16, 19. Navrátil se k otcovi svému. 1 Mojž. 37, 22. A tu k svatému Vavřincovi řekl. Pass. Mluvil k Mojžíšovi. 4 Mojž. 3, 4. A měl mládence toho za kněze u sebe. Soudc. 17, 12. I rozhněval se na vládaře nad pekaři. 1 Mojž. 40, 2. Skrze tlumače mluvil jim. 1 Mojž. 42, 23. Zdráv buď, králi. 2 král. 16, 16. Příteli, pět mi tři chlebů. Luk. 11, 4. Či jsi syn, mládence? 1 král. 17, 58. Posilň se i ty, Josue, kněze nejvyšší. Agg. 2, 5. Vina jest při mém muži. Háj. r. 1032. Tuto se píše o svatém Ambroži. Pass. A dal je v místo, v němž Josef vězněm byl. 1 Mojž. 40, 3. Mnozí králové chtěli viděti, co vy vidíte. Luk. 10, 14. Kdež vězňové královští seděli. 1 Mojž. 39, 20. Slyšel jsem, že stříhou pastýři tvoji. 1 král. 25, 7. Zdalíž toho nevědí všickni činitelé nepravosti? Žalm. 53, 5. Neobracejte se k hadačům a věštcům. 3 Mojž. 19, 31. Rozkázali buřičům volati. Háj. 1425. Konšelé kázali ty buřiče stínati. Háj. 1412. Pust nás do vepřů. Mar. 5, 12. Hospodin vězni svými nozhrdá. Žalm. 69, 34. Nečítejte smlouvy s obyvateli země této. Soud. 2, 2. Padnou od meče nepřátel svých. Jer. 20, 4.

10. Cvičení.

Konec spravedlivý míti budete. 3 Mojž. 19, 36. Koř hořel ohněm, avšak neshořel. 2 Mojž. 3, 2. Uřezal kraj pláště Saulova. 1 král. 24, 6. Kdo oddán k meči, jdi pod meč. Jer. 15, 2. Sestup s kříže. Mar. 15, 30. Jest to čtvrtá částka peníze tehdejšího. Mar. 12, 41. Táhli upřímo k Hradci Králové. Háj. r. 1420. Tyto peníze byly na vrchu v pytlí. 1 Mojž. 42, 27. Jdi v pokoji. 1 král. 29, 7. Kovář dýmá při ohni na uhlí. Isa. 54, 16. Pomazal jsem tě olejem. Ezech. 16, 9. Což před obličejem mým nebudete se třásti? Jer. 5, 22. V zemi třikrát kyjem udeřil. Háj. r. 721. Klášter sv. Ambrože pod Vyšehradem nad Botičem. Háj. Nevíme, kdo jest zase vložil peníze naše do pytlů našich. 1 Mojž. 43, 22. Prachatic dobyt. Háj. 1420. Vyjeli jsou proti králi svému až k Malešicům. Háj. r. 1527. Obul jsem tě v drahé střevíce. Ezech. 16, 10. Tu lidu s obou stran zhybnulo na tři

tisíce. Háj. 1422. Kupujte bez peněz. Isa. 55, 1. Oni na zad potáhnou při praporecích svých. 4 Mojž. 2, 31. Jindřich z Rožberka položil se mezi Budějovici a Vodňany. Háj. r. 1394. S ním přišel zástup mnohý s meči a kyji. Mat. 26, 47. Klášter řádu sv. Františka v Horažďovicích. Háj.

II. Skloňování a-kmenův rodu ženského.

§. 29. Jména podstatná, která do třídy a-kmenův rodu ženského náležejí, končí se v nominativě jednotném souhláskou *a*, když předchází souhláska tvrdá, aneb souhláskou *e*, když předchází souhláska měkká (§. 9, 1). V první příčině jest kmen tvrdý, v druhé měkký. Odtud máme zde tyto vzory:

a) Tvrdé kmeny.

1. Vzor *ryba*.

§. 30. Jedn. č. nom.	ryb- <i>a</i>	Množ. č. ryb- <i>y</i>
gen.	ryb- <i>y</i>	ryb
dat.	ryb- <i>ě</i>	ryb- <i>ám</i>
akk.	ryb- <i>u</i>	ryb- <i>y</i>
vok.	ryb- <i>o</i>	ryb- <i>y</i>
lok.	ryb- <i>ě</i>	ryb- <i>ách</i>
instr.	ryb- <i>ou</i>	ryb- <i>ami</i> .

Podle toho vzoru sklánějí se jména ženská o tvrdé koncevce *a*. Sem patří

1. jména obecná: vrba, skoba, stopa, chrpa, rota, kosa, bříza, sosna, skalina, stodola, sláma, střecha, čistota, chudoba, vražda, lichva a j.; potom množná: dudy, křtiny, vážky, máry;

2. jména vlastní: Marta, Anna, Aneška, Eliška, Ludmila — Praha, Vltava a j.; pak množná: Benátky, Uhry, Čechy (t. j. země) a j.

Pozn. 1. Mnohá jména dvouslabičná srostlá na *-a* krátí kmenovou samohlásku, když přibírají k sobě příponu dlouhou, aneb když o slabiku vzrostou aneb jednoslabičnými se stávají jako kráva, brána, díra, lípa, míra, síla, sláma, smála, sůva, tráva, víra, žíla a j., — bra-

nou, děrou, lipou, měrou, silou, slamou, smolou, sovou, travou, věrou, žilou — branami, děrami, lipami a t. d.; bran, děr, lip a t. d.; branám, děrám, lipám a t. d.; branách, děrách, lipách a j. Jiná jen když se stávají jednoslabičná, jako brázda, brazd.

Pozn. 2. Obzvláštně připomenouti jest

A) v čísle jednotném :

1. V dativě a lokálu rozlišují se před ě hrdelnice *h*, *oh*, *h* v *z*, *ě*, *e* a tekuté *r* změkčuje se v *ř*, jako vláha vláze, moucha mouše, bouřka bouře, babička babiče, deska desce (dska však čítě), míra míře.

2. Ve vokativě jest pravidlem *-o*, v obecné mluvě sbíhá se tento pád i o příponě nominativu *-a*, jako milá kmotra m. milá kmotro a j.

B) v čísle množném :

1. V genitivě vsouvá se k odstranění nelibých skupenin na konci pohyblivé aneb vsuvné *e*, jako služba služeb, bitva bitev, metla metel, vojna vojen, perla perel a j.

Pozn. 3. Do této třídy spadají i jména mužská na *-a*, jako jsou obecná: družba, evangelista, hrdina, pastucha, starosta, sluha, vévoda, vládyka, vozka — a pak vlastní: Bukva, Hlavsa, Chramosta, Janata, Klecanda, Nokola, Štraka a j. Jména tato sklánějí se takto :

Jedn. nom. vévod- <i>a</i>	Množ. vévod- <i>ové</i>
gen. vévod- <i>y</i>	vévod- <i>ův</i>
dat. vévod- <i>ě, -ovi</i>	vévod- <i>ám, -ům</i>
akk. vévod- <i>u</i>	vévod- <i>y</i>
vok. vévod- <i>o</i>	vévod- <i>ové</i>
lok. vévod- <i>ě, -ovi</i>	vévod- <i>ách, -och</i>
instr. vévod- <i>ou</i>	vévod- <i>ami, -y.</i>

Husita má v nom. množ. č. *husité* i *husiti*.

11. Cvičení.

Dána jim byla potrava na cestu. 1 Mojž. 42, 25. Rady jest a síly k válce potřebi. Isa. 36, 5. Hráza přikvačila mne. Žalm 55, 6. Rozpomenul se na dobré skutky své báby Ludmily. Háj. 922. K Praze se obrátili. Háj. 932. Měl na ruce nitku červenou. 1 Mojž. 38, 30. On jistě má nápad po ní jako po dědičce. Háj. 1458. Tedy dáš troubiti trubou veselí všudy. 3. Mojž. 25, 9. A setřela slzy dcery své. Tob. 7, 19. Sestro, připrav jiný pokoj. Tob. 7, 18. Zdráva přicházela, milá dcerot! Tob. 11, 15. Okrasou nebe jest sláva hvězd. Syr. 43, 20. Pokynul hlavou svou. Jer. 18, 16.

Častokrát k nim na radu v svých potřebách se utíkali. Háj. 1407. Krávy pásly se na mokřinách. 1 Mojž. 41, 2. Vlny se zmitají. Jer. 5, 12. Neobracejte se k modlám. 3 Mojž. 19, 4. Útržky mi činil. Žalm 55, 13. Vezmi tři desetiny mouky bělné a oleje jednu mírku. 3. Mojž. 14, 10. Dal jim dvacet hřiven. Háj. 934. A zkují meče své v motyky. Isa. 2, 4. Řeky se rozvodnily. Žalm 78, 20. A k hrůze jest králům zemským. Žalm 76, 13. Chodí na tlapách svých. 3 Mojž. 11, 27. Jsem jako výr na pustinách. Žalm 102, 8. V skalách útočiště mají. Žalm 104, 18. Dejž vám Bůh prospěch, mé dítky! Tob. 10, 13. Trubami a zvučnými pozouny hlas vydejte před Hospodinem. Žalm 98, 6. Chodí stezkami cesty neprotržené. Jer. 18, 15. Protož řekl vozkovi svému. 3 král. 22, 34. I jiní vládykové činili jemu pomoc. Háj. 811. V tom předřečení z vládyk se svými přispěli. Háj. 810. Povolal mnoho starostův a vládyk. Háj. 919. Seděl kníže s starostami. Rkd. Dali tedy Levitům z dědiotví svého města tato. Jos. 21, 3.

b) Měkké kmeny.

2. vzor země.

§. 31. Jedn. č.	nom. zem-ě	Množ. č.	zem-ě
	gen. zem-ě		zem-í
	dat. zem-i		zem-ím
	akk. zem-i		zem-ě
	vok. zem-ě		zem-ě
	lok. zem-i		zem-ích
	instr. zem-i		zem-ěmi.

Podle toho vzoru skládají se jména ženská o koncevce měkké -e. Sem patří

1. jména obecná: bouře, říše, homole, houně, hráze, chvíle, kaše, koupě, košile, krmě, kůže, lavice, louže, meze, naděje, nouze, péče, píce, příze, role, večeře, smolnice, vůně, kožešnice, svatyně; pak množná: hrábě, chřipě, kloště, konopě, okuje, pomyje, sáně, žině, nožnice a j.;

2. jména vlastní: Libuše, Skalice, Mychle, Teplice, Roudnice, Mže a j.; potom množná: Letnice, Hromice.

Pozn. 1. Některá dvouslabičná krátkí kmenovou samohlásku, když se poslední slabika dlouží, aneb když o slabiku vzrostou, jako kůže, koží, kožím, kožích, kožemi, — z množných sáze, sazí, sazím, sazích, sazezí; sání, saní, saním, saních, saněmi; *mils* má v gen. množ. mil, chvíle chvíl, svíce svéc.

Pozn. 2. Obzvláštně poznamenati sluší

A) v čísle jednotném :

1. Která v nominativě příponu *ě* odsouvají, odsouvají i v akkusativě příponu *i*, jako zem, v akk. zase zem a přestupují tím pod vzor *daň*. Taková jména jsou: postel, věž, mříž, obřez, výž, peleš a j.

B) v čísle množném :

1. Jména více než dvouslabičná odsouvají v genitivě příponu *-í*, jako lavice lavic, sazenice sazenic, neděle neděl, hospodyně hospodyn, Hromice Hromic, Letnice Letnic a j. Ovce má ovec i ovci.

2. V dativě a lokále mají jména, když předchází sykavka aneb *l* a *ř*, také *-em*, *-ech*, jako ulicem ulicích, houslem houslech a j. Jména svátek Letnice a Hromice mají v dat. *-em*, jako k Letnicům, Hromicům.

Pozn. 3. Pod tento vzor slušela druhdy i jména osobná na *-ce*, jako soudce, zprávec, vůdce, ochránce, obhájce, škádce, zhoubce, zrádce, hánce, smlouvce a j. Když tato jména rodu mužského jsou, sklánějí se takto :

Jedn. č. nom. tvůre- <i>e</i>	Množ. č. tvůre- <i>ové</i>
gen. tvůre- <i>e</i>	tvůre- <i>ův</i>
dat. tvůre- <i>i</i>	tvůre- <i>ám</i>
akk. tvůre- <i>e</i>	tvůre- <i>e</i>
vok. tvůre- <i>e</i>	tvůre- <i>ové</i>
lok. tvůre- <i>i</i>	tvůre- <i>ích</i>
instr. tvůre- <i>em</i>	tvůre- <i>emi, -i</i> .

Tak sklání se i rukojmě.

12. Cvičení.

Země tichne. Žalm 76, 9. Byli jako hlavně vychvácená z ohně. Amos. 4. 11. Nebylo žádné naděje k uzdravení. Jer. 14, 19. Kládli veřeji svou podlé veřeje mé. Ezech. 43, 8. Kteréž hory leží od Teplice jako za jednu míli k straně půlnoční. Háj. 1146. Laskavě's se, Hospodine, ukazoval k zemi své. Žalm 85, 1. I táhli jsou velmi tiše k Lomnici. Háj. 1417. Uzřel švegruši jeho, ana leží a má zimnici. Mat. 8, 14. Ujal mne za pravici. Žalm. 72, 23. Přistroj mi krmi chutnou. 1 Mojž. 27. 4. Strhli s něho sukni jeho. 1 Mojž.

37, 23. Padl na šíji bratra svého. 1 Mojž. 45, 4. Plósej, země. Žalm 96, 11. Proč jsi smutná, duše má? Žalm. 42, 6. Kupčí zemí. Jer. 14, 18. I šáp přibytok svůj má na jedli. Žalm 104, 17. Zavřel se na zámku Skalici. Háj. 1394. Každý silnici svou pŕjde. Joel 2, 8. Pijí z bání vinných. Amos. 6, 6. Jednostejná míra byla těch jedenácti houní. 2 Mojž. 36, 15. Šlepějí nebylo znáti. Žalm 77, 20. Otcí svému poslal deset oslic. 1 Mojž. 45, 23. Pŕjdou do jeskyň skal a do roklí země. Isa. 2, 19. A pohledŕv uzřel tři stáda ovcí. 1 Mojž. 29, 2. Vzal ovec dvě stě. 1 Mojž. 32, 14. Vydávají se za prorokyně. Ezech. 13, 17. Spálí ohněm kŕže jejich. 3 Mojž. 16, 27. Zbŕhejte ulice. Jer. 5, 1. Nechat se neděsí ostatků hlavní těch kouřících se. Isa. 7, 4. Z ohříví jeho vychází dým jako z kotla vroucího. Job. 41, 11. Po všech ulicích bude kvílení. Amos. 5, 16. Nebylo úrody na vinicích. Hab. 3, 17. Chtějí na předních stolicích seděti a první místa míti na večeřech. Mar. 12, 19. Milují přední místa na večeřích. Mat. 23, 6. Zčerniv se sazomí mnišské komŕrky obcházeli. Koc. sn. Chalc. 587. Přepašte se žíněmi a kvělte. Joel. 1, 12. — Jaké útržky činil ten odpŕrce tobě? Žalm 74, 18. Hospodin jest dobrodŕnce tváj. Žalm 116, 7. Zdvihni se, o soudece vši země. Žalm 94, 2. Rei Ezechiášovi vŕdci lidu mého. 4 král. 20, 5. Budu vára za vŕdce. Soude. 11, 9. Pročž zahubím tě, o Cherubo, jiných ochránce. Ezech. 28, 16. Byl všem dárcem štědrý. Háj. 776. Jejich vŕdcem jest Judas. 3 Mach. 14, 6. Jmenují ho odpadlcem a zrádcem zákona. Koc. h. c. 1, 23. Vŕdcové lidu tohoto jsou svŕdcové. Isa. 9, 16. I optal se Přemysl na rukojmě. Háj. 1208. Ten dluh chtěl jomu hodnými ujistiti rukojměmi. Háj. 1208. A pŕišedši s svými vŕdci pánu Bohu čest a ohválu vzdávala. Háj 1351. Nalož s nimi a s vŕdci jejich jako s Goréboem. Žalm 83, 12. Ať ráčí má milostivá pŕímluvce býti. Háj. 1364.

III. Skloňování a-kmenův rodu středního.

§. 32. Jména podstatná, která do této třídy náležejí, končí se v nominativě jednotném samohláskou *o* aueb *e*.

V první příčině předchází tvrdá souhláska, v druhé měkká, tam máme kmeny tvrdé, zde kmeny měkké.

a) Kmeny tvrdé.

1. Vzor *slovo*.

§. 33. Jedn. č. nom.	slov-o	Množ. č. slov-a
gen.	slov-a	slov
dat.	slov-u	slov- <i>ám</i>
akk.	slov-o	slov-a
vok.	slov-o	slov-a
lok.	slov-ě	slov- <i>ích</i>
instr.	slov-em	slov- <i>y</i> .

Podle tohoto vzoru sklánějí se jména podstatná rodu středního o koncovce -o, již předchází tvrdá aneb obojetná souhláska. Sem hledí

1. jména obecná: brdo, čelo, jezero, koryto, kolečko, město, okno, poleno, písmo, právo, řešeto, struhadlo, zrno, — kněžstvo, měšťanstvo, vojsko; — potom množná: játra, kamna, ňadra, prsa, ústa, vrata;

2. jména vlastní: Plzensko, Polsko, Slovensko, Lipsko a j.

Pozn. 1. V čísle množném krátí *jméno* a *léto* kmenovou samohlásku v gen., dat. a lokálu jako jmen let, jmenům letům, jmenesh letesh; — v gen. množ. jádro jader, játra jater.

Pozn. 2. Obzvláště připomenouti jest

A) v čísle jednotném:

V lokále rozlišují se před příponou *ě* hrdoulice li, ch, k v z, š, o; sk v št a r změkčuje se v ř, jako mnoho na mnoze, roucho rouše, mléko v mléce, jaro na jaře, vojsko ve vojětě. Místo přípony *ě* jest v též příčině obyčejně *u*, jako oko oku, ucho uchu, vojsko vojsku a j. I jiná přibírají k sobě místo *ě* příponu *u*, jako jméno ve jménu, ráno po ránu, stá po jednom stá.

B) v čísle množném:

1. V genitivě vsouvá se do nolibých skupenin souhláskových -o, jako stá set, křídlo křidel, vědro věder, sklo skel, jablko jablek, prkno prken, veslo vesel, ňadra ňader. Zrno má zru, brdo má brd, modla má modl.

2. V dativě přijímají některá, obzvláštěně po hrdelnících, příponu jmen ženských *-ám*, jako kamnám, městečkám.

3. V lokále jest místo přípony *-tch*

a) přípona *-ech*, obzvláštěně po *l, n, d, t*, jako zádech, poutech, městech, dílech, na sklech, zrnech. Jiná mají

b) příponu *-áčh*, jako na bedrách, na jezerách, nosidlách, víčkách, městečkách, na kolenách, na ramenách, na senách. — Jiná zase mají

c) i *ech* i *áčh*, jako kamnech kamnách, prknech prknách, suknech sukňách.

4. V instrumentále užívá se místo *-y* přípona *-ami, -mi*, když toho jasnost řeči žádá.

Pozn. 3. Jména mužská o koncovech *-o* přeskakují buď pod vzor *chláp* aneb pod vzor *ryba*, jako Hromadk-*o, -a, -ovi, -a, -o, -ovi, -em*, aneb Komedk-*o, -y, -ovi, -u, -o, -ovi, -ou*.

13. Cvičení.

Buď světlo. 1. Mojž. 1, 3. Zastěhováno bude všecko Judstvo. Jer. 13, 19. Dílo těch kol bylo, jako dílo kol u vozu. 3 král. 7, 23. Pokrytče, vyvrz nejprv břevno z oka svého. Mat. 7, 5. I stalo se léta druhého. 4 Mojž. 10, 11. Ženy zadělávají těsto. Jer. 7, 18. Do Kouřimska se obrátil. Háj. 925. On vystaví dům ten jménu mému. 3 král. 8, 19. Celé léto déšť žádný nepršel. Háj. 784. Každý z nich podoběn jest lvičátku sedícímu v skrýši. Žalm 17, 12. Skládal v zlatě naději svou. Job. 31, 24. I volal bífie po vojště. 3. král. 22, 36. A tu před městem náhodou s města zastřelen jest. Háj. 1406. Někteří mistři spolu se sešli v Lipště. Háj. 1409. Rádi v krásném rouše chodí. Mar. 12, 38. Má bělmo na oku svém. 3 Mojž. 21, 20. Na kterémžto zřídle byly řezby. 3 král. 7, 31. Líčíš tvář svou ličidlem. Jer. 4, 30. Tehdy zotaví se pastvíska na poušti. Joel. 2, 22. Z podstavku každého raménka vynikala. 3 král. 7, 34. Ptáci létajíce svých hnízd hájí. Isa. 31, 5. Orlice ponouká orličátek svých a nosí je na křídlech svých. 5 Mojž. 32, 11. Kdo dal ústa člověku? 2 Mojž. 4, 11. Čížebníci stavějí osidla. Jer. 5, 26. Vlož nyní ruku svou za řadra svá. 3 Mojž. 4, 6. Uvedl mne k vratům brány vnitřní. Ezech. 8, 3.

Přišli k letům svým. Ezech. 22, 4. Propustil jej z pout. Sk. ap. 22, 30. Některé z oken vyhlídaly. 2 Mach. 3, 19. Tehdy bude na každých bedrách žíně. Amos 8, 10. Rozeštířeli na lva tenata. Ezech. 19, 8. Bylo také po čtyřech kolách pod každým postavkem. 3 král. 7, 30. Já budu v ústech tvých. 2 Mojž. 4, 12. Přebýval ve všech městech a ve všech městečkách jeho. 4 Mojž. 21, 32. Byl ve třicíti pěti letech. 3 král. 22, 42. Jdi a volej slovy těmito k půlnoci. Jer. 3, 12. Statečně táhli vesly, chtěje k břehu přistáti. Jon. 1, 13. Na oknech byly palmy s obou stran po bocích síňce. Ezech. 41, 26.

b) Kmeny měkké.

2. Vzor *pole*.

§. 34. Jedn. č.	nom. <i>pol-e</i>	Množ. č.	<i>pol e</i>
	gen. <i>pol-e</i>		<i>pol-i</i>
	dat. <i>pol-i</i>		<i>pol-ím</i>
	akk. <i>pol-e</i>		<i>pol-e</i>
	vok. <i>pol-e</i>		<i>pol-e</i>
	lok. <i>pol-i</i>		<i>pol-ích</i>
	instr. <i>pol-em</i>		<i>pol-i.</i>

Podle vzoru *pole* sklánějí se podstatná jména rodu středního o měkké koncovce *-e*. Vzor ten vznikl ze vzoru *slovo* přehlasováním (§. 9, 1). Sem patří

1. jména obecná: hoře, moře, lože, plece, líce, srdce, vejce, stáde, zrnce, okénce, — loviště, plaviště, útočiště, kopiště, vrbiště — poledne; nebe v čísle jednotném; množné: vrátce;

2. jména vlastní: Labe.

Pozn. Obzvláště připomenouti sluší:

a) V genitivě množném odsouvají některá, obzvláště více než dvojnásobná příponu *-i*, jako plíce plíce, okénce okénce, ohniště ohnišť, bičičtě bičičť, spáleníště spáleníšť. — Vejce má vajíec, vrátce vrátce;

b) V lokále jest vedlé *-ích* také *-ech*, jako líce lícech, plece plecech. *Poledne* má vždy *polednách*.

14. Cvičení.

Vrchoviště zespod se prýští. 5 Mojž. 33, 13. Zkormoutilo se srdce mé. Isa. 21, 4. Na skalách bude útočiště jeho. Isa. 33, 16. Bilo slunce na hlavu jeho. Jon. 4, 8. Šli prostředkem moře po suše. 2 Mojž. 14, 22. Střflejí z lučiště. Jer. 4, 29. Přivedl je na jednu rovinu blízko Labe. Háj. 907. Já pozdvihám k nebi ruce své. 5 Mojž. 32, 40. Leželi ku poledni. 4 Mojž. 10, 16. Udeři-li tě kdo v pravé líce tvé, nasad' jemu i druhého. Mat. 5, 39. Plamen ohně sežírá strniště. Isa. 5, 24. Vichřice na poledne se žene. Isa. 21, 1. Budou za pastviště volům a bravům. Isa. 7, 25. Rychle složila vědérece své s sebe. 1 Mojž. 24, 46. Usadil se na ložci. 1 Mojž. 48, 3. Dolův po Labi řece je plavili. Háj. 820. Utíkati budou před lučištěm nataženým. Isa. 21, 15. Necht jich není pod nebem. Jer. 10, 11. Vstaňte a přitrhněme o poledni. Jer. 6, 4. Pole s polem spojujete. Isa. 5, 8. Lopatka má od svých plecí necht odpadne. Job. 31, 22. Nemá zdravých plíc. Us. Dal jemu tři zrnce. Vavr. Břež. 59, 3. Ty jsi otevřel vrchoviště a potoky. Žalm. 74, 15. Po ovocích jejich poznáte je. Mat. 7, 16. Buďte té noci s svými lučišti po hotově. Háj. 805. Proč vy myslíte zlé věci v srdcích vašich. Mat. 9, 4. Učiním že slunce zajde o polednách. Amos. 8, 9.

3. Vzor *znamení*.

§. 35. Jedn. č. nom.	<i>znamení</i>	Množ. č. <i>znamení</i>
gen.	<i>znamení</i>	<i>znamení</i>
dat.	<i>znamení</i>	<i>znamenítm</i>
akk.	<i>znamení</i>	<i>znamení</i>
vok.	<i>znamení</i>	<i>znamení</i>
lok.	<i>znamení</i>	<i>znamenítoh</i>
instr.	<i>znamenítm</i>	<i>znameními</i> .

Podle toho vzoru sklánějí se jména podstatná, která se původně končila střední na *-ije*, mužská a ženská na *-ija*. Stažením přešly tyto koncovky v *ie*, *ia*, přehlasením pak a sůžením v *-í* (§. 9, 1. 3. 4.). Sem hledí

1. jména rodu středního: kopi, údolí, rozcestí, — obilí, vrby, prouti, bodláčí, dříví, uhlí — hnutí, držení, příkázání, hromobití — lakomství, opilství, kupectví, štěstí a j. Potom

2. jména rodu mužského: sudí, Jiří, Jiljí, Brikcí, září, ponděří a j.; potom množná: bratří, kněží;

3. jména rodu ženského: paní, Samaří, kvitančí, addici a j., kteráž však v čísle jednotném ve všech pádech, i v instrumentále, příponu *-í* mají.

Jest to tudy stažené skloňování a-kmenův všech rodův.

Pozn. 1. V staré češtině skláněla se jména rodu středního takto
Jedn. č. N. A. V. znamen-*ie*, G. *-ia*, D. *-iu*, L. *-i*, I. *-iem*.

Množ. č. N. A. V. znamen-*ia*, G. *-i*, D. *-iem*, L. *-iech*, I. *-iemi*.

Jména pak rodu mužského a ženského takto:

Jedn. č. N. V. sud-*ia* (*-ie*), G. *-ie*, D. *-i*, A. *-iu* (*-ie*), L. *-i*, I. *-í* (*-im*).

Množ. č. N. V. sud-*ie*, G. *-i*, D. *-iem*, A. *-ie*, L. *-iech*, I. *-iemi*.

Pozn. 2. Osobná jména rodu mužského *sudí*, *purkrabí*, *Jiří*, *Jiljí*, *Brikcí* a p. sklánějí se jen tehdy podle vzoru *znamení*, když spojena jsou s jmény přídavnými, jinak podle vzoru *dněšní* (§ 56.), jako svatý Jiljí, svatého Jiljí a t. d. Naproti tomu praví se *král Jiří*, *králo Jiřího* a t. d.

15. Cvičení.

S dubu listí přší. Isa. 1, 30. A zdraví tvé rychle zkvete. Isa. 58, 8. A vzroste na vinici bodláčí a trní. Isa. 5, 6. Spadl s třetího ponebí dolů. Sk. ap. 20, 9. Dal jej do vězení. Jer. 20, 2. Budeme čekati až do svitání. 4 král. 7, 9. K čemuž jemu daroval hojně dříví cedrového a jedlového. 3 král. 9, 11. Svažte koukol v snopky k spálení. Mat. 13, 30. Zrušil příměří. Isa. 38, 8. Nadělej v potoku tomto množství dolů. 4 král. 3, 16. Egypt na zpuštění přijde. Joel. 3, 19. Prachem házeli v povětrí. Sk. ap. 22, 23. Shromažďuje ve žni obilí. Isa. 17, 5. Postavili se na pomezí. 4 král. 3, 21. Letěl na peří větrovém. Žalm. 18, 11. Chodí po opilství. Isa. 5, 11. Svázali jej řemením. Sk. ap. 22, 25. Obilím také a vínem opatřil jsem ho. 1 Mojž. 27, 37. Ona se vítězstvím dobře ujistila. Háj. 728. Zrak můj hyne trápením. Žalm. 88, 10. Přítomným štěstím zpíná se.

3 Mach. 3, 8. Rozešly se na svá obydlí. Háj. r. 736. Rozmnožil zboží svá. Ezech. 28, 5. Toto všecko mluvil v podobenstvích k zástupům. Mat. 13, 34. Na těchto dvou příkázáních všecken zákon záleží i proroci. Mat. 22, 40. A na den svatého Jiří kostel ten slavně posvětil. Háj. 1126. Lítý jed s vínem dal po dvakrát svatému Jiří píti. Pass. Před svatým Jiljím klekl a rozhřešení přijal. Pass. Bratři tvoji stojí vně. Mat. 12, 47. Zbrojní pak šli před kněžími. Jos. 6, 9. Vyvedli bratři její a všecko což měla. Jos. 6, 23. Jdouce ukažte se kněžím. Luk. 17, 14. Vzata jest Samaří. 4 král. 18, 10. Musil pak jíti skrze Samaří. Jan. 4, 3.

b) i-kmeny.

§. 36. Jména podstatná, která do třídy i-kmenův přísluší, končí se nyní souhláskou měkkou, v níž se prvotné kmenové i ještě bytů chová. Jména tato jsou rodu mužského a ženského, středních zde není. Odtud máme dvě sklonění i-kmenův.

I. skloňování i-kmenův rodu mužského.

§. 37. Z jmen, která k tomuto skloňování náležela, zachovala se jen: *host, lidé, kůň, den, týden*, ostatní přestoupila do třídy a-kmenů mužských. Jména tato sklánějí se takto:

1. *host*.

Jedn. č. nom.	host	Množ. č.	host-é
gen.	host-ě		host-í
dat.	host-i		host-em
akk.	host-ě		host-i
vok.	host-i		host-i
lok.	host-i		host-ech
instr.	host-em		host-mi.

Tak také sklání se množné: *lidé*.

2. kůň.

Jedn. č. nom.	kůň	Množ. č.	kon-i, -ě, koň-ové
gen.	kon-ě		kon-ě, -ův
dat.	kon-i		kon-ěm, -ěm
akk.	kon-ě		kon-ě
vok.	kon-i		kon-i, -ě, koň-ové
lok.	kon-i		kon-ěch
instr.	kon-ěm		koň-mi, kon-i,

3. den.

Jedn. č. nom.	den	Množ. č.	dn-i, -ové
gen.	dn-e		dn-ě, -ův
dat.	dn-i, -u		dn-ěm
akk.	den		dn-i, -y
vok.	dn-i		dn-i, -ové
lok.	dn-i, -u, -e		dn-ěch
instr.	dn-em		dn-i, -y.

Tak také sklání se *týden*, a to buď obě části, z nichž záleží, jako G. téhodne, D. témudn-i, -u, A. týden, V. týdni, L. témdn-i, -u, I. týmdnem. Množ. č. N. V. tídni, -ové, G. týchdn-i, -ův, D. týmdnům, A. tédn-i, -y, L. týchdnech, I. týmidn-i, -y, — aneb jen druhá část, jako týden, týdne, týdni, týdnů, atd. — aneb posléze týden, téhodne (týhodne), téhodni (týhodni), téhodně (týhodně), téhodny (týhodny), téhodnech (týhodnech).

Pozn. Ostatní jména, která sem náležela jako kmet, test, meť, červ, vepř, koráb, prs, mol, loket, krapet, drobet a j. přestoupila do a-klanův rodu mužského jak tvrdých tak měkkých. Odtud praví se: červ červa (podle *ohlav*), vepř vepře (podle *muž*), kmet kmetě i kmeta (podle *muž* i *ohlav*), tak i meť zotě i meta, test testě i testa, drobet drobte i drobtu (podle *meť* a *dub*), koráb korábu, prs prsu, mol mola i mola, kopet koptu (podle *dub*), krapet krapte (podle *meť*), loket lokte (podle *meť*), v množ. gen. loket loktů, akk. lokte lokty, v instr. lokty loktmi.

10. Cvičení.

Prodal se hosti tvému. 3 Mojž. 25, 47. Kdy jsme tě viděli hostě a přijali jsme tebe? Mat. 25, 38. Hostem jsem

byl a nepřijali jste mne. Mat. 25, 43. Hosté přijeli. Kor. h. c. 4, 155. A tak těch hostí neužitečných ze své země pozbyli. Háj. 1349. Ukazujít ji hostem pánům. Vavr. Břez. 595. Chtěl ty hosti přivítati. Háj. 1336. Král jel se všemi hostmi k obědu na Letni. Háj. 1261. Máme ke všechněm lidem přičehnost. 3 Mach. 3, 13. Za sebou všecky lidi táhne. Job. 21, 33. Žádný z lidí nemohl konati díla svého. Job. 37, 6. A s jinými lidmi trestáni nebývají. Žalm. 73, 5. Vy všickni, ale však jako i jiní lidé zemřete. Žalm. 82, 7. Zdaliž ty dáti můžeš koni sílu. Job. 39, 19. Kdo bývá na koni, bývá i pod koněm. Přisl. Jako jsem já, tak jsi ty, jako lid můj, tak lid tvůj, jako koni moji, tak koni tvoji. 3 král. 22, 4. Zdaliž mohou koně běhati po skalí. Amos. 4, 10. Měl Šalomoun čtyřicet tisíc koní na stání k vozům svým. 3 král. 4, 16. Na koních zlaté uzdy mají. 2 Mach. 10, 29. Ve dvořích obilí i s koňmi i s jinými dobytky pobrali. Háj. 1371. Den ode dne vždy hůře se měl. Háj. 1140. U dveří stánku úmluvy zůstanete ve dne i v noci za sedm dní. 3 Mojž. 8, 35. Mluvila jemu den po dni. 1 Mojž. 39, 10. A po tém dni pojal ji za manželku. 1 Mojž. 29, 28. Utvrdí pak smlouvu mnohým jedním týdnem. Fr. Dan. 9, 27. Až do prvního dne po sedmém téhodni zečtete padesáte dní. 3 Mojž. 23, 16. Dnové pláče pominuli. 1 Mojž. 50, 4. Zbírali, což by postačilo na každý den. 2 Mojž. 23, 37. Oba je ke dni určenému obeslal. Háj. 1135. Obětovali jedno-každé (dobytké) ve dni svém. 3 Mojž. 23, 37. A byli drahně dní u vězení. 1 Mojž. 40, 4. Pro vyvolené ukrátil těch dnů. Mar. 13, 10. Přidám ke dnům tvým patnácte let. 4 král. 20, 6. Ty dny at mají všecky svobodné a volné. 2 Mach. 4, 34. Šli tři dni po poušti. 2 Mojž. 15, 22. V šesti dnech učinil Báh nebe a zemi. 2 Mojž. 20, 4. Tato noc nebuť počítána mezi dny ročnými. Job. 3, 6. A u prostřed toho téhodne učiní konec oběti zápalné i oběti suché. Dan. 9, 27.

II. Skloňování i-kmenův rodu ženského,

1. Vzor: *kost*.

2. Vzor: *daň*.

§. 38. Jedn. č. nom.	<i>kost</i>	Jedn. č. daň
gen.	<i>kost-i</i>	<i>daň-ě</i>
dat.	<i>kost-i</i>	<i>daň-i</i>
akk.	<i>kost</i>	<i>daň</i>
vok.	<i>kost-i</i>	<i>daň-i</i>
lok.	<i>kost-i</i>	<i>daň-i</i>
instr.	<i>kost-i</i>	<i>daň-i</i>

Množ. č. nom.	<i>kost-i</i>	Množ. č. daň-ě
gen.	<i>kost-i</i>	<i>daň-i</i>
dat.	<i>kost-em</i>	<i>daň-ím</i>
akk.	<i>kost-i</i>	<i>daň-ě</i>
vok.	<i>kost-i</i>	<i>daň-ě</i>
lok.	<i>kost-ech</i>	<i>daň-ích</i>
instr.	<i>kost-mi</i>	<i>daň-ěmi</i>

Podle vzoru *kost* sklánějí se jména rodu ženského, která se v nominativě jednotného čísla končí souhláskou měkkou a v genitivě mají *-i*. Sem přísluší jména

a) obecná: hloub, otep, step, obuv, ozim, hrud', zpověď, čeled', žerď, strď, měď, pouť, pečet, perut, oprat', vlast, mast', pěst, hrst, prst, ohut, chot (= manželka), pověst, bolest, kořist, kopist, milost, hrdost, běl, mysl, hus, os, směs, haluz, mosaz, kolomaz, zvěř, zběř, pec, noc, řeč, seč, léč (= osídlo), pláň (= strom planý), plaň (= rovina), zeleň a j., potom množné: děti, smeti.

b) jména vlastní: Boleslav, Čáslav, Chrudím, Příbram a j.

Podle vzoru *daň* sklánějí se jména rodu ženského, která v nominativě jednotném končí se souhláskou měkkou a v genitivě přijímají příponu *-ě*. Sem náleží

a) jména obecná: bázeň, kázeň, píseň, tíseň, braň,

zbraň, vývrat*), haď**), vrt***), nárut †), koupel, kou-
del, drůbež, mládež, krádež, loupež, vrš, veteš, rozkoš, —
potom dlaň, jabloň, klec, hráz, tvrz, stráž, přítrž, peleš,
louč, chatrč, kleč ††), týč, poušť, tloušť a jiná, která odsula
koncovku nominativu -e. — Potom množná: housle, jesle,
dvéře.

b) jména vlastní: Vídeň, Plzeň, Paříž.

Pozn. 1. Mnohá vysouvají v genitivě a v ostatních pádech poly-
blivě e, jako leb lbi, zeď zdi, čest eti, trest tti (trsti), lest lsi, lež
lži, rež, rži, veš vši, vos vsi, rez rzi, potom bázeň bázně, kázeň kásně,
tíseň tísně, žízeň žízně, píseň písně, obec obce, Vídeň Vídne a j. —
Jiná zase krátí v ostatních pádech kmenovou samohlásku, jako hál
holi, sál soli; dvěře dveři dvěřím dvěřích.

Pozn. 2. Obzvláště připomenouti sluší:

A) V čísle jednotném

1. v genitivě mají některá vedle -i také -e, jako tváři a tváře, žui
a žně, labuři a labutě a j., obzvláště jména měst, jako do Boleslavi
a do Boleslavě.

2. Ve vokativě mají *milost a jemnost* v titulaturách, jako v nomi-
nativě: Vaše milost, jemnost. Když však spojena jsou s přídavnými
jmény, mají po pravidlu -i, jako Vaše biskupská milostil

B) V čísle množném

1. v nominativě mají některá vedle -i také -e, jako tváři a tváře,
jiná mají obyčejně -e, jako žen žně, pouť pontě, labuř labutě, hál
hole a j.;

2. v dativu mají některá místo -em příponu -ím, jako myš my-
ším, lež lžím, hus husím;

3. v lokále jest při vzoru *kost* pravidlem přípona -ech, při něko-
rých jest -ích, jako pouťech, lžích, myších, husích;

4. v instrumentále mají některá místo -mi příponu -ěmi, když toho
výslovnost žádá, jako lštěmi m. lštemi, zděmi m. zděmi, lžemi m. lžemi,
holemi m. holmi.

*) t. j. strom vyvrácený.

***) t. j. dřevo k boření zdi.

****) t. j. prut kroucený k uvazování.

†) t. j. svršek kožený u střevice, nárt.

††) t. j. křivé držadlo, jímž oráč pluh vede a řídí.

17. Cvičení.

Doneste muži tomu trochu strdi a vonných věcí. 1 Mojž. 40, 14. Pobuď ještě přes noc a buď myslí veselé. Soude. 19, 6. Nabeřte másti pro bolesti jeho. Jer. 51, 8. Místo pokrmu poskytlí mi žluči. Žalm 69, 22. Dejte do nádoby soli. 4 král. 2, 20. Jest z čeledi cizí. 3 Mojž. 25, 47. A ten řetizek at jest z mědi neb z mosazi, aby nerezavěl deštěm ani rosou. Háj. r. 1268. V potu tváři své ohlób jísti budeš. 1 Mojž. 3, 19. Z běli pšeničné naděláš toho. 2 Mojž. 29, 2. Jísti nebudete raroha, kalousa a labuti. 5 Mojž. 14, 16. Dne osmého každého dával se jim ohlób ze rži. Háj. 776. Obětoval dar oběti suché, pečené v peci. 3 Mojž. 2, 4. Všelický dar oběti své soli osoliš. 3 Mojž. 2, 13. Mrzkosti se dopustili. 3 Mojž. 20, 12. Ozimi bylo s dostatek. Us. Vody jim byly místo zdi. 2 Mojž. 14, 29. Vyveď mne z léči, kterouž polókli na mne. Žalm 31, 5. Velmi rychle do Příbrami přijel. Háj. r. 847. Někteří nemocné na vozích do Boleslavi vezli. Háj. 932. Přijel do města Chrudimě. Háj. 1460. A nobudeš zbíratí pozůstalých klasů žni své. 3 Mojž. 19, 9. Ještě tři měsíce byly do žně. Amos. 4, 7. Vezme odtud plnou hrst svou té mouky bělné. 3 Mojž. 2, 2. Obraz na žerdi vystrkují. Kom. L. 27, 4. Mějž mne v své paměti. 1 Mojž. 40, 14. Doufáte ve lsti a převrácenosti své. Isa. 30, 12. Zatahuje ryby síti svou. Hab. 1, 15. Měl své sedění mezi městem Berounem a Příbrami. Háj. 846. Vycedí krev a zasype ji prsti. 3 Mojž. 17, 13. Udeřil v skálu holi svou po dvakrát. 4. Mojž. 20, 11. Jsou jako osení rzi zkažené. 4 král. 19, 26. Po strdi nebývá chutno i dobré pití. Štít. Výb. 195, 15. Rozkázal ty dělníky vedle náležitosti oděvem a obuví opatřovati. Háj. 1360. Od množství koní zatřesou se zdi tvé. Ezech. 26, 10. Ssedly se propasti u prostřed moře. 2 Mojž. 15, 8. Radují se, když dělí kořisti. Isa. 9, 3. Kdo sebral vitr do hrstí svých? Přisl. 30, 4. Vyrývají početí. 3 Mojž. 28, 36. At jest na dvě pěsti delší provazec. Háj. 1268. Ženy předly srsti koží. 2 Mojž. 35, 26. Jedle nerovnaly se ratolestem jeho. Ezech. 31, 8. Sbíhaly se ke zdem. 2 Mach. 3, 19. Válkou dotíratí bude až k jeho

pevnostem. Dan. 11, 10. Sáhla k rukovětem závory. P. Šal. 5, 5. Po zdech běhali. Joel. 2, 9. Křičí v bolestech svých. Isa. 26, 17. Umdléváme v nestatečnostech. 3 Mach. 2, 11. Domové pak ve všech tak, jako pole počítati se budou. 3 Mojž. 25, 31. Naplnil mne hořkostmi. Pl. Jer. 3, 15. Sprovodili nás všickni s ženami i s dětmi až za město. Sk. ap. 21, 5. Proč jsou dnes tváři vaše smutnější? 1 Mojž. 40, 7. Všecky tváře zčernají jako hrnec. Joel. 2, 6. Osy kol i písty jejich, loukoti jejich i špíce jejich, všecko bylo slité. 3 král. 7, 33. Oblehli hrad Lichmburk za Čáslavi. Háj. 1427.

18. Cvičení.

Povodeň ustoupila. Hab. 3, 10. Plésati bude poušť a zketne jako růže. Isa. 35, 1. Oblehl s svými pomocníky tvrz v Jenči. Háj. r. 1444. Jeden každý měl braň v ruce své. 2 Par. 23, 10. Šli až na hráz rybníku. Svěd. 1570. Vyseká houšť lesů sekerou. Isa. 8, 34. Osadte stráž. Jer. 51, 12. Nosil zbroj jeho. Soudc. 9, 54. Uděláš také síň k straně polední, opony síně té očkovaté budou. 2 Mojž. 27, 9. Dali jej do klece v řetězích. Ezech. 19, 9. Každé tvrze dobyl. Dal. c. 57. K tomu také nadělal braně velmi mnoho. 2 Par. 32, 5. Tudy se chodí ku skladu zbroje. 2 Ezdr. 3, 19. Jest tam daleko, co s hráze do rybníka. Přisl. Vydá-li lvíček hlas svůj z peleše své? Amos. 3, 4. Nebylo žádné loupeže. Amos. 3, 4. Kdo roste bez kázně, sestará se bez bázně. Přisl. Zmužilý bez přítrže v předsevzetí slušném postupuje. Kom. jan. 886. Polapen bude do vrše mé. Ezech. 12, 13. Všickni k loupeži přijdou. Hab. 1, 9. Na dlaň odměřil jsi mi dnů. Žalm 39, 6. Štípen jest na poušti. Ezech. 19, 13. Na smrtelné posteli ležel. 2 Mach. 3, 31. Osadi mne stráž. Job. 7, 12. Oplývají kádě. Joel. 3, 13. Poton zapálí i houště lesu. Isa. 9, 18. Nenalezli z ní, jediné lok a dlaně rukou. 4 král. 9, 35. Lidi jímali a nosili na tvrze i na hrady. Háj. 1358. Dávati bude daně. 1 Mojž. 49, 15. Zavři dvěře za sebou. Isa. 26, 20. Jazyk tvůj přilnul k dásním tvým. Ezech. 3, 26. Přivedou je k dveřím stánku úmluvy. 3 Mojž. 17, 5. Sedí lhotejně na postelích. Amos. 3, 12. Blízko jest a ve dveřích království Boží. Mar. 13, 29

Nalezli nemluvnátko položené v jeslech. Luk. 2, 16. Na svých dlaních vyryl jsem tě. Isa. 49, 16. Uslyšíte zvuk houslí. Dan. 3, 5. Vzdělejme ta města a ohradme je zdi a věžemi. 2 Pass. 14, 7. Upřímo dveřmi do domu toho je uvedl. Koc. h. c. 4, 155.

B) Kmeny původně zavřené.

§. 39. Při kmenech zavřených čini se rozdíl mezi jmény rodu mužského, ženského a středního. Odtud jest zde troje skloňování.

I. Skloňování zavřených kmenů rodu mužského.

1. Vzor kmen.

§. 40. Jedn. č. nom.	kmen	Množ. č. kmen-y, <i>ové</i>
gen.	kmen-e	kmen- <i>ův</i>
dat.	kmen-i, -u	kmen- <i>ům</i>
akk.	kmen	kmen-y
vok.	kmen-i	kmen-y
lok.	kmen-i, u	kmen- <i>ech</i>
instr.	kmen-em	kmen-y.

Podle toho vzoru sklánějí se podstatná jména rodu mužského, která se končí na *-men* a *-en*, jako ká-men, plamen, pra-men, ječ-men, ře-men, skře-men, stře-men, koř-en, hřeben, prsten, lupen. Některá obzvláště na *-en* přestoupila z té třídy pod vzor *dub*.

Pozn. Obzvláště připomenouti jest:

1. V dativě a lokále jednotném jest vedle *-i* také *-u*, jako kamen-*i*, kamen-*u*.

2. Ve vokativě jednotném jest *-i* pravidlem, avšak sbíhá se také *-e*, jako ó kmeni, ó kmene.

3. V genitivě množném jest pravidlem *-ův*, *-ů*; *kořen* má vedle *kořenův* také někdy *z kořen, do kořán*.

4. V lokále množném jest vedle *-ech* někdy *-ich*, jako kamenech kameních.

19. Cvičení.

A nenechají v tobě kamene na kameni. Luk. 19, 44. Sprohno, jako prší list s vinného kmene. Isa. 34, 4. Nebudu již více píti z plodu vinného kořene. Mar. 14, 25. Zlehčujete mne u lidu pro hrst ječmene a pro kus chleba. Ezech. 13, 19. To má od hřebene. Us. Ale člověk vztahuje ku skřemění ruku svou a z kořene převrací hory. Job. 28, 9. Běda tomu, kdo říká kameni němému: **Probud** se. Br. Hab. 2, 19. A jižt jest i sekera k kořenu stromů přiložena. Luk. 3, 9. A vyšed ku pramenu těch vod, vsypal tam sůl. 4 král. 2, 21. Běda tomu, kterýž říká kamenu mlčícímu: **Vstaň**. Mel. Hab. 2, 19. Sňal prsten s ruky své. 1 Mojž. 41, 42. Bože, nejčistější prameni všech radostí. Koll. čít. 69. Pláče tebe, o vinný kmen. Jer. 48, 32. Tedy ukázal se mu... v plameni ohně. 2 Mojž. 3, 2. Viděl před sebou vinný kmen, a na tom kmenu tři ratolesti. 1 Mojž. 40, 9. Seděti bude každý pod vinným kmenem. Mich. 4, 4. Při vřohovišti kořenové jeho hustě rostou. Job. 8, 17. Skála vylévala mi prameny oleje. Job. 29, 6. Těch pak kamenů bude dvanácte. 2 Mojž. 28, 21. A výstřelek z kořenů jeho vyroste a ovoce ponese. Isa. 11, 1. Potomci jeho z kořen vytati buďte. Žalm 109, 13. Přivedl vinné kmeny v puštinu. Joel. 1, 7. Zapečetil ji král prstenem svým a prstény knížat svých. Dan. 6, 17. Vyryješ na těch dvou kameních jména jejich. 2 Mojž. 28, 11.

II. Skloňování zavřených kmenů rodu ženského.

1. Vzor kotev.

2. Vzor máti.

§. 41. Jedn. č. nom.	kotev	Jedn. č. máti
gen.	kotv-e	mateř-e
dat.	kotv-i	mateř-i
akk.	kotev	mateř
vok.	kotv-i	máti
lok.	kotv-i	mateř-i
instr.	kotv-i	mateř-i.

Množ. č. nom.	kovt-e	mateř-e
gen.	kovt- <i>t</i>	mateř- <i>t</i>
dat.	kovt- <i>em</i> (- <i>im</i>)	mateř- <i>im</i>
akk.	kovt- <i>e</i>	mateř- <i>e</i>
vok.	kovt- <i>e</i>	mateř- <i>e</i>
lok.	kovt- <i>ech</i> (- <i>ich</i>)	mateř- <i>ich</i>
instr.	kovt- <i>emi</i>	mateř- <i>mi</i>

Podle vzoru *kotev* sklánějí se podstatná jména rodu ženského, jichžto kmeny zavřeny jsou souhláskou *v*, v nom. -*ev*, jako církev, korouhev, houžev, krev, krokev, moutev, mrkev, pánev, rakev, stoudev, tykev, vikev a j.

Podle vzoru *máti* sklánějí se jména rodu ženského, jichžto kmen se končí slabikou -*ter*, v nom. jednot. slabikou -*ti*, jako má-ti, do-i (m. dňh-ti), ne-ti.

20. Cvičení.

Po oěesání olivy zanechány dvě aneb tři olivky na vrchu větve. Isa. 17, 6. Povolal k sobě starších církve. Sk. ap. 20, 17. Vyčist prvé to, což vnitř jest v konvi a v mise. Mat. 23, 26. Musil se sám na houžvi oběsiti. Háj. 814. I roucha byla ve krvi zbrocena. Isa. 9, 5. Klásti se budou jeden každý pod korouhvi svou při praporeci domu otců svých. 4 Mojž. 2, 17. Jeden před nimi chodil s kostelní korouhvi. Háj. 1349. I zvědít všecky církve. Zjev. 2, 23. I bylo tu kamenných stoudví šest. Jan 2, 8. A byl ušlechtilý pro dlouhost větví svých. Ezech. 31, 7. Stromové kaštanovi nebyli podobni větvem jeho. Ezech. 31, 8. Slyšíž, co praví církvim. Zjev. 2, 17. Pukly tykvím polním, podobné byly. 3 král. 7, 24. Spustivšo s bárky čtyři kotve žádali, aby den byl. Sk. ap. 28, 29. A odjal od nich pánve. 4 král. 16, 17. Tak rozbíjeli stany při korouhvech svých. 4 Mojž. 2, 34. Vezmi rybu za ploutve. Tob. 6, 4. Na větvech jeho nadělalo sobě hnízd ptactvo. Ezech. 31, 6. A tak vystavěl dům a přikryl jej krovkami ohnutými. 3 král. 6, 9. Vyšli proti němu i také řemeslníci pod svými korouhvemi až na bílou horu. Háj. 1357. Jeho vrchové byli

mezi hustými větvemi. Ezech. 37, 3. Libuši mnozí jako svou mateř milovali. Háj. r. 715. Slyšte slova své mateře. Háj. 733. Mateři to vypravovala. Háj 1361. On sám zůstal po mateři své. 1 Mojž. 44, 20. Dceři jich bohda dobře a šťastně se povede. Háj. 1264. Měl dceř jedinou. Rkd. Milá dcí, na tom mne poslouchej. Pass. Kde jest tvá neti? Us. Chválil velmi jeho neteř. Us.

III. Skloňování zavřených kmenů rodu středního.

1. Vzor *símě*.

§. 42. Jedn. č. nom.	símě
gen.	semen- <i>e</i>
dat.	semen- <i>i</i>
akk.	símě
vok.	símě
lok.	semen- <i>i</i>
instr.	semen- <i>em</i>

2. Vzor *robě*.

Jedn. č. robě
robět- <i>e</i>
robět- <i>i</i>
robě
robě
robět- <i>i</i>
robět- <i>em</i> .

Množ. č. nom.	semen- <i>a</i>	Množ. č. robat- <i>a</i>
gen.	semen	robat
dat.	semen- <i>ám</i>	robat- <i>ám</i>
akk.	semen- <i>a</i>	robat- <i>a</i>
vok.	semen- <i>a</i>	robat- <i>a</i>
lok.	semen- <i>ech</i>	robat- <i>ech</i>
instr.	semen- <i>y</i>	robat- <i>y</i> .

Podle vzoru *símě* sklánějí se jména podstatná rodu středního, jichž kmeny se končí slabikou *-men* a nom. jednot. slabikou *-mě*. Sem hledí jména: břímě, plémě, písmě, rámě, témě (týmě), výmě — a pak množné: nebesa.

Podle vzoru *robě* sklánějí se jména rodu středního, jichžto kmeny se končí slabikou *-ěť* a nominativ jednotný hláskou *-ě*. Sem patří

1. jména osob obzvláštěně věku mladistvého, jako kníže, hrabě, lankrabě, markrabě, — pachole, děvče, vnouče, otroče, dítě, nedochůdče a j.;

2. jména zvířat věku mladistvého: zvíře, dobytče, hádě, kůzle, osle, jehně, house, kotě, lviče, orliče, srně, psejče a j.

3. jména věci: doupě, poupě, vole, koště a j.

Pozn. Obzvláště připomenouti jest:

1. Jména pod vzor símě náležející krátkí v genitivě a ostatních pádech kmenovou samohlásku, jako písmě písmene, plémě plemene, rámě ramene, týmě temene, výmě vemene.

2. Jména *kníže*, *hrabě*, *lantrabě* a pod. mají v akkusativě tak jako v genitivě *knížete*, *hraběte* a t. d. *Dítě* sklání se podle vzoru robě jen v čísle jednotném, v čísle množném má *děti* (podle kost) aneb *dítky* (podle ryba).

21. Cvičení.

Vybynulo símě pod hrudami. Joel. 1, 17. A moci ramene tvého kdo odolá? Moudr. 11, 21. Pane, však's dobrého semene nasál na poli svém. Mat. 13, 27. Nevložit na vás jiného břemene. Zjev. 2, 25. Na rameni nes. Ezech. 12, 6. Byli až na temeni hory. Us. Byl sobě sám břemenem. Job. 7, 20. Svazujit břemena těžká a nesnesitelná, a vzkládají na ramena lidská. Mat. 23, 4. Nejmenší jest mezi všemi semeny. Mat. 19, 32. Chvalte jej nebesa nebes. Žalm 148, 4. To ssele jest z dobrého plemene. Us. Neříkej: Dítě jsem. Jer. 1, 7. Nehřešte proti pacholeti. 1 Mojž. 42, 22. Pohubili vše což bylo v městě, od muže až do ženy, od dítěte až do starce. Jos. 6, 21. Aniž noha dobytčete půjde přes ni. Ezech. 29, 11. Kde jsou knížata národů? Bar. 3, 16. Lvičata řvou po loupeži. Žalm 104, 20. Sstoupí volčata s voly. Isa. 34, 7. Snědí je orličata. Přisl. 30, 17. Zavřete telata těch krav doma. 1 král. 6, 7. At obětuje z holoubat obět svou. 3 Mojž. 1, 14. Živočichové lesní v doupatoch svých se ukládají. Žalm 104, 22. Kde jsou, kteříž panují nad zvířaty? 3 Mojž. 1, 14.

O čísle dvojném.

§. 43. V čísle dvojném neboli duálu bylo jen tři přípon. Jednou označovaly se nominativ, vokativ a akkusativ, druhou genitiv a lokál, třetí dativ a instrumentál, jako:

N. V. A.

chláp-y muž-a ryb-ě duš-i slov-ě pol-i kost-i

G. L.

chláp-ů muž-ů ryb-ů duš-ů slov-ů pol-ů kost-ů

D. I.

chláp-oma muž-ema ryb-ama duš-ema slov-oma pol-ema kost-ma.

Nyní užívá se čísla toho jen při několika málo jmenech, a i tato nesbíhají se všechna ve všech pádech. Nejúplněji zachovalo se číslo dvojné

1. při jmenech *prs*, *ruka*, *noha*, *oko* a *ucho*, když jimi podvojné údy těla lidského znamenujeme. Sklánějí se takto:

N. A. V.	prs-y	ruc-e	noh-y	oč-i	uš-i
G.	prs-ou	ruk-ou	noh-ou	oč-í	uš-í
D.	prs-ům	ruk-ám	noh-ám	oč-ím	uš-ím
L.	prs-ou	ruk-ou	noh-ou	oč-ích	uš-ích
I.	prs-oma	ruk-ama	noh-ama	oč-ima	uš-ima.

Tvary písmem; vyznačené náležejí číslu množnému; místo *rukám*, *nohám* říká se v řeči obecně *rukoum*, *nohoum*.

2. Při jiných sbíhají se jen některé pády, jako

- od *přila* N. A. *přile*, G. L. *až do polou*, *na polou*,
- od *roděť* N. V. *roděče* (přehl. z rodiča, t. j. otce s matkou),
- od *sto* N. A. *stě*, jako dvě *stě*,
- od *ramě*, *koleno* G. L. *ramenou*, *kolenou*.

3. Nejhuštěji sbíhá se ještě instrumentál, obzvláštně u básníkův, jako mezi dvěma *chlápoma* (v řeči obecně *chlapama*), *mužema*, *duboma* (*dubama*), *rtoma*, *rybama*, *zeměma*, *plecema*, *pažema*, *lícema*, *křídloma* (*křídlama*), *kostma* a j.

Pozn. 1. Množné *ruky* (*ručičky*), *oka*, *ucha*, *prsa* mají do sebe jiný význam, jako *ruky* u hodin, na silnicích, *oka* na síti, na pulze, *ucha* u nádob; *prsa*, gen. *prs* jest množné rodu středního a znamená to, co i hrud.

Pozn. 2. Číslo dvojného užívá se zde onde i místo čísla množného.

22. Cvičení.

Uši jeho zacpej a oči jeho zavři, aby neviděl očima výma a ušima svýma neslyšel. Isa. 6, 10. Dotekl se očí jejich. Mat. 20, 34. Svázal sobě ruce i nohy. Sk. ap. 21, 10. Dva tvé prsy jsou jako dvě blíženců srnčích. P. Šal. 4, 5. Pánem jsi člověka učinil nade vším dílem rukou svých. Jer. 18, 7. Náušnice byly na uších jejich. 1. Mojž. 35, 4. Přal záponu s ramenou jeho. Mel. 2 král. 1, 10. Vztáhnou uce své na vás. Luk. 21, 12. U prsou chování budete a na olohou budou vám chlácholiti. Fr. Isa. 66, 12. Rozdělil to a dvě pále. Us. Kůň kopá nohama důl. Job. 39, 21. Obě ruce rukou jeho odražené byly na prahu. 1 král. 5, 4. A nositi bude Aron jména jejich před Pánem na obou ramenou. Mel. 2 Mojž. 28, 12. Není vám již více břemenem na ramenou vašich trůhla. 2 Par. 35, 3. Na prsou Páně dpočíval. Us. Nes jej na rukou svých. 4 Mojž. 11, 12. Váděl i ok z hedbávi modrého po kraji čalounu. 2 Mojž. 36, 11. Oči podobné byly očím lidským. Dan. 7, 8. Provaz z nohám mu přivázali. Koc. Sn. Chalc. 589. Zavěsivše jim temlunátka k prsům, se zdi je svrhli. 2 Mach. 6, 10.

Zvláštnosti jmen podstatných.

§. 44. Při jmenech podstatných nalézáme také tu zvláštnost, že některá mají jakýsi nadbytek tvarův, jiná nedostatek. První slovou *nadbytná* (substantiva abundantia), druhá *schoďná*, *nedostatečňá* (n. substantiva defectiva). Nadbytek tvarův ukazuje se

1. v *kmenech* jmen podstatných, když přestupující z jedné řady do druhé, podle více nežli jednoho vzoru se skloňují. Při některých děje se to jen v jednotném čísle, jako rámě — rameno, símě — semeno a j.; při jiných v obou číslech, jako máti — matka, dcí — dcera, neti — netera, os — osa, — při jiných zase jen v některých pádech, jako plamení — plamenu a t. d. Jména taková slovou *postupnosklonná* (heteroolita). Na př. Z rozkázání své *mateře* hrabí i

město založila. Háj. 744. Dcera matky své ty jsi. Ezech. 16, 45. Ukázal se mu v plameni ohně. Br. 2 Mojž. 3, 2. Ukázal se mu v plamenu ohně. Mel. ibid.

2. v rodě jmen podstatných, když o více nežli o jednom rodě v užívání jsou. Jména taková slovou *přestupnorodá* (heterogenea). Některá z nich přestupují z jednoho rodu do druhého:

a) Ve všech pádech a číslech, jako zásek — záseka, záklop — záklopa, tětíva — tětívo, roucho — rouchá a j. Na př. A brány u zásek dobře lidem opatřili a osadili. Háj. 851. I táhli jsou Moravané od zásekův za svým králem. Háj. 851. Na tětíva svá střely příkládati budeš. Žalm 21, 13. Všecky tětívy zatlely. Dal. Tu mnoho loupežův nabrali. Háj. 1132. Tehdy rozdělena bude kořist loupeže mnohé. Isa. 33, 23. I oblekl jej v roucho slávy. Mel. Syr. 45, 10. Přepásal jej rouchou slavnou. Br. ibid.

b) Jiná zase přestupují z jednoho rodu do druhého jen v některých pádech buďto jednotného neb množného čísla. Tak na př. sbíhá se v N. a A. jedn. č. vedle břicho — břich, v N. A. V. množ. č. vedle hony — hona, vedle oblaky — oblaka, vedle hrany — hrana, louky — luka, mlčky — muka, jílky — jílka, vedle játra — játry a j. Na př. Přišel do prostředka na břich. Br. 3 Mach. 14, 44. Upadl mezi ně na břicho. Mel. ibid. Otevřely se louky a ukázaly se byliny zelené. Mel. Přís. 27, 25. Vyžeňte dobytek na luka. Us. A vezma játra a žluč, schovej je. Br. Job. 6, 6. Játry i žluč schovej u sebe. Mel. ibid.

§. 45. Nedostatek tvarův ukazuje se především v čísle jmen podstatných. Zde toto na paměti míti sluší:

1. Obě čísla, jednotné i množné, mají vůbec jen *srostlá* jména obecná, jako otec — otcové, syn — synové. Jen člověk, dítě, nebo sbíhají se v čísle jednotném, v množném pak pravi se: lidé, děti n. dítě, nebesa.

2. Čísla množného nemají z pravidla

a) jména vlastní, jako Libuše, Anežka a j. Čísla množného užívá se u nich jen tehdy, když na se přijímají moc jmen obecných, jako Přemyslové, Jiřkové, Lhoty a j.

b) jména *hmotná*, která neznamenaají množství věci, jež by se počítati daly, jako med, máslo, olovo, písek. Sem patří i některá jména bylin, obzvláštěně domácích, jako len, mech, řípa (die Rüben) — potom jména ovoce jejich, jako hrách (die Erbsen), bob (die Bohnen), šocovice, čočka (die Linsen). — Jen když se k rozličným způsobům ukazuje a jména ta význam jmen obecných na se přijímají, tvoří se u nich také číslo množné, jako vína, piva, mechy, sukna, písky, hrachy a j.

c) Jména *hromadná* mohou ovšem podle významu svého míti obě čísla, jako národ — národové. U některých však, která množství věcí v neobmezené rozsáhlosti v sobě zahrnují, neuzívá se čísla množného jako lid, uhlí, listí, dříví; — jiná zase v užívání jsou jen v čísle množném, jako dudky die Geissel, odpilky der Feilstaub, plíce die Lunge, housle die Geige, hrábě der Rechen, sáze der Russ, kamna der Ofen, ústa der Mund, játra die Leber a j.

d) Větší část jmen *odtažitých*, která znamenají mohutnosti, vlastnosti a jiné příslušnosti, nemají čísla množného, protože se v jejich obsahu nijaké množnosti neukazuje, jež by se počítati dala, jako rozum, vůle, paměť, nenávisť, pravda, láska, věrnost, moudrost a j. Prohlédá-li se však při jejich představách k jednotlivým skutkům jejich, aneb k rozličným způsobům, aneb přijímají-li na se srostitý význam, užívá se jich i v čísle množném, jako rozumové, krásy, spravedlnosti, bídy, radosti, smrti, žně, rady a j. Vůbec zde přemnoho záleží na obyčejí.

Pozn. Při ustanovování váhy, míry, počtu věcí užívá se v češtině čísla množného, nikoli jednotného, jak se to v němčině děje, jako tři libry těžký drei Pfund schwer, sedm stop vysoký sieben Fuss hoch, dva sudy piva zwei Fass Bier, sto mužův hundert Mann a j.

3. *Jednotného čísla* nemají

a) jména svátkův, obsahujících v sobě více dní, jako vánoce, hromice, velikonoce, letnice, přesnice, prázdniny

b) jména míst a osad, jimiž se prvotně množství osob aneb věcí znamenalo, jako Strakonice, Hrdlořezy, Bečvary, Kýje, Volšany a j.;

c) vůbec jména, v jejichž obsahu se již jakási množnost na jevo dává, jako osypky, slévky, odpustky, oddavky, dudy, dvěře, kleště, nůžky, rty, vrata, nádra, záda a j.

Skloňování jmen cizích.

§. 46. Jako při jmenech českých, tak i při jmenech cizích na zřeteli míti sluší *kmen* a *rod*. Co se nejprvé dotýče jmen řeckých a latinských, tato platí pravidla:

Jména prvního skloňování, která se končí koncovkami *-a*, *-e*, *-as*, *-es*, sklánějí se,

1. když před těmi koncovkami mají *souhlásku* (tvrdou), podle vzorův *ryba* a *vévoda* (§. 30. Pozn. 3).

Podle vzoru *ryba* sklánějí se

a) jména osob ženských, jako Priscilla, Tryfóna, Tryfóna, Tabitha, Hekuba, Helena, Pénélope, Hére a j.;

b) jména měst, krajin, ostrovův, zemí rodu ženského, jako Sída, Ankýra, Kréta, Lydda — Mityléne, Dafne, Salmóné, Sinópe — potom množná: Athény, Théby, Thermopyly, Syrakúsy, Kolossy a j.;

c) jména obecná, jako synagóga, parasanga (míra 30 stadii), množná: kalendy, nóny.

Podle vzoru *vévoda* sklánějí se jména osobná rodu mužského

a) o koncovec *-a*, jako Agrippa, Akvila, Skyta, Spartiata, Galata, tetrarcha, monarcha a j.;

b) o koncovec *-as*, jako Sillas, Hermas, Nymfas, Asklépas, Archýtas, Pythagoras a j.;

c) o koncovec *-es*, která v latině nepřestupují do třetího skloňování a vedle *-es* také koncovku *-a* přijímají, jako Thyestes (*-a*), Thersites, Filoktétés, Anchises a j.

Pozn. Jména osobná na *-as* změkčají obyčejně koncovku v *-ěš*, jako Annáš m. Annas, Barnabáš m. Barnabas.

2. Když pak před těmi koncovkami mají *samohlásku* aneb *j*, sklánějí se podle vzorů *semě* a *tvůrce* (§. 31. Pozn. 3).

Podle vzoru *země* skloňují se

a) jména osob ženských, jako Apfia, Julia, Lia, Medea, Gygaia (dcera krále Amynty) — potom zdrobnělé jméno ženské: Glycerium;

b) jména měst, krajin, zemí, ostrovů, jako Troja, Akvileja, Antiochia, Caesarea, Nicaea, Mantua, Berrhoia (Berrya) — Achaia, Libya, Galilea, Euboia — centuria, cerimonia, idea — potom množná: Thespie, Kenchree, Aigaie a j.

Pozn. 1. Připomenouti však sluší:

a) V genitivě mají jména tato místo pravidelného *-e*, také *-i*, jako z Troji. Výb. II. 153, 21. Odtud šli pěšky až do Akvileji. Háj. 1336. Táhl do Mantui. Háj. 1160. Do Nicaei se sjeli. Kos. h. trip. 2, 14. Tak i: Blízko Tetky a Káši. Háj. 715.

b) V dativě přijímají některá místo *-i* příponu *-e*, jako: Přinesl je Lie matce své. 1 Mojž. 30, 14. A Appie sestře milé. Fil. 1, 2.

c) V akkusativě mají některá místo přehlásky *-i* příponu *-u*, jako Lia — Liu, Mantua — Mantuu. A tato přijímají pak v instr. místo *-i* příponu *-ou*, jako Liou, Mantuou.

d) V čísle množném skloňují se vlastní jména zhusta po staru; jako N. A. V. Kenchree, G. Kenchrej, D. Kenchreám, L. Kenchreách, Instr. Kenchreami.

Pozn. 2. K odstranění průzevu vsouvá se zhusta *j* mezi samohlásky se stýkající, jako gen. Galileje m. Galilee.

Podle vzoru *tvárce* skloňují se jména osob mužských, jako Isaias, Elias, Archias, Hippias, Kineas, Pytheas, Gobryas a j.

Pozn. 1. Připomenouti sluší:

a) V dativě a lokále mají jména tato pravidelně příponu *-ovi*, jako Aeneas — Aeneovi.

b) V akkusativě mají po staru *-u* a v instrumentále *-ou*, jako Pytheas — Pytheu — Pytheou; — aneb podle vzoru *-e*, *-em*.

Pozn. 2. Jména tato obměkčují obyčejně koncovku *-as* v *-ás*, jako Gorgiáš m. Gorgias, Oniáš m. Onias — aneb odsouvají *-as*, jako Andreas Andrej (zl. sv. Jana), — aneb posléze přestupují pod vzor *ohlop*, jako Amplias gen. Amplia (Řím. 16, 8), Junias gen. Junia (Řím. 16, 7). Obeslali Hippia. (Herod. 5, 91.)

23. Cvičení.

Pozdravte Tryfóny a Tryfósy. Řím. 16, 12. Odebral se do Dafny, v stranu Antiochie ležící, na místo útočištné. 2 Mach. 4, 33. Přibral se z Kréty do země otců svých. 1 Mach. 10, 67. Odtud pak táhl ku Gaze. 1 Mach. 11, 61. Sáře pak řekl. 1 Mojž. 20, 16. Dal jemu Kleopatru dceru. 1 Mach. 10, 58. Tabitho, vstaň! Sk. ap. 9, 40. Bydleli v Lyddě. Sk. ap. 9, 35. V Ankýře nemalá bouřka povstala. Koc. h. trip. 4, 30. Já vždycky učíval jsem v synagóze. Zl. ev. Jan. 18, 20. Přišel z Vlach i s Priscillou manželkou svou. Sk. ap. 18, 2. Dovedli ho až do Athén. Sk. ap. 17, 15. Blížili se k Syrakúsám. Lep. děj. I. 206. Čekal jich v Athénách. Sk. ap. 17, 16. Zastavil se před Thébami. Lep. děj. I. 129. Na podzim scházeli se v Thermopylách. Lep. děj. I. — Pozdravte Hermy. Řím. 16, 14. Od Archýty a od Pythagory mudroův obdržel některá naučení. Mudr. Výb. II. 941, 6. V tom přistoupil bratr Kosmy biskupa. Háj. 1094. Nebraň Barnabě do Cypra jíti. Pass. Vzal poručení k Sílovi. Sk. ap. 17, 15. 34. Ujal Amazu za bradu. 2 Sam. 20, 9. Město Gaza Asklépu s radostí přijalo. Koc. h. trip. 4, 30. Chytivše Pavla a Sílu vedli je na místo soudné. Sk. ap. 16, 19. Králi Agrippol Sk. ap. 25, 24. O svatém Thómě Kartúském. Pass. Při tom mnohé otázky na Kosmovi činili. Háj. 1095. Před Jádou utekli. 3 Mach. 14, 19. Skythové vedle Dunaje bydleli. Koc. h. trip. 10, 5. Jakož i někteří z vašich poštů pověděli. Sk. ap. 17, 28. List tento psán byl ku Galatům z Říma. Gal. 6, 18. Poslal k nim patriarchy i proroky. Pass.

24. Cvičení.

Pozdravte Julie. Řím. 16, 16. Vyšel ze stanu Lic. 1 Mojž. 31, 33. Veliké množství od Galilea šlo za ním i od Idumee. Mar. 3, 7. 8. Odešel přes moře vlasti Galileje. Výb. II. 193, 7. Chtěl jíti do Achaie. Sk. ap. 18, 27. Paris, kníže z Troje. Výb. I. 139, 19. Z Asie jezdců sebral nemálo. 3 Mach. 10, 24. Leželi táborem jihovýchodně od

Kapue. Lep. děj. I. 200. Stala se kdasi škoda Troji. Výb. I. 139, 4. Přišli k Martě a Mariji. Jan 11, 19. K Akvileji se obrátili. Háj. 1336. Potom nazpět vedl vojsko k Thyrei. Herod. 6, 76. Užřel Liu. 1 Mojž 29, 17. Lubuše své sestry Kášu a Tetku tím uměním daleko předešla. Háj. 715. A tak dostalo se loďstvo Perské na Euboii. Lep. děj. I. 97. Procházel všecku Galilei. Mat. 4, 23. Uvázal se v Antiochii. 1 Mach. 11, 56. Nalezli Mariji. Luk. 2, 16. Neboj se, Maria. Luk. 1, 30. O ty věci jest sjezd v Mantui. Háj. 1092. Byl biskupem v Laodicei. Koc. h. trip. 1, 15. Byl v Galileji. Luk. 3, 1. Zapsán byl s Marijí. Luk. 2, 5. Kasí libě voní roucha tvá. Žalm 45, 9. Pro niž se stala vojna Řekům s Trojí. Výb. I. 109, 24. Vedle těchto centurií pěších zůstaly prý starodávné centurie jezdcův. Lep. Děj. I. 212. Ti zvláštními ceremoniemi svěceni jsou. 3 Mach. 2, 22. Oholil sobě v Kenchreách hlavu. Sk. ap. 18, 18. Podobné posádky měli Spartané v Thespiách. Lep. děj. I. 128. Řeč Isaie proroka. Zl. ev. Jan. 18, 1. Ó, kde jsou Jeremie proroka žalostivá slova! Pass. Poslal Kineu, důvěrníka svého do Říma. Lep. děj. I. 205. Vyjednávali o té věci také s Hippieu. Lep. děj. I. 89.

§. 47. Jména druhého skloňování latinského a řeckého zakončena jsou v nominativě a to rodu mužského slabikami *-os*, *-us*, rodu pak středního slabikami *-on*, *-um*. Z těchto jmen sklánějí se životná jména rodu mužského

1. podle vzoru *chlap*. Sem patří jména, která se v nominativě končí na *-os*, *-us*

a) s předchozí *souhláskou*, jako Trofimus, Andronikus, Achaikus, Augustus, Romulus, Alexander, Apollos, Archilochos a j. Tato jména skloňují se podle *chlap* nejenom v čísle jednotném, ale i v množném.

Pozn. 1. Zhusta odsouvá se již v nominativě koncovka *-os* aneb *-us*, jako Antioch, Heliodór, Hippolyt m. Antiochos, Heliodórus, Hippolytus. Pravidlem jest to u jmen plemenných, jako Iud, Lýd, Méd, Řek, Mag a j.

Pozn. 2. Jméno *Jesus Kristus* skloňuje se takto: G. A. Jezu Krista, D. L. Jezu Kristu, V. Jezu Kriste, Instr. Jezu Kristem.

b) s předchozí *samohláskou* aneb *souhláskou*, jako De-

métrius, Kornélius, Pompeius, Gaius, Timotheus, Menelaus, Histiaios, Androgeos, — pak Fariseus, Saduceus — pak množné: Argei-ové. Tato jména sklánějí se podle vzoru *chlap* jen v čísle jednotném, v čísle množném pak podle *muž*, jako Fariseové, akk. Farisee.

Pozn. Připomenouti sluší:

a) V nominativě odsouvají některá koncovku *-us*, jako Řehoř m. Gregorius, Ambrož m. Ambrosius, Blažej m. Blasius, Bartholoměj m. Bartholomaeus (Bartholomaios);

b) V lokále mají vedle původní přípony *-i* také *-u* aneb, což nyní obyčejné jest, *-ovi*, jako o sv. Eusebii, o sv. Dorotheu, o sv. Timotheovi. Pass.

2. Podle vzoru *dub* sklánějí se neživotná jména měst, krajin, zemí, ostrovů, vrchů na *-os*, *-us*, a to

a) s předchozí *souhláskou*, jako města Týrus, Tarsus, Efesus, Azótus, Saguntus, Korinthus, Gnósus, Knidus; — ostrovy Delos, Kypros, Samos, potom Pontus, Bosporus, Aegyptus, Asópus (řeka) — potom množná: Puteoly, Delfy, Alpény (ves u Thermopyl) a j. Tato jména sklánějí se podle *dub* jak v jednotném tak i množném čísle.

Pozn. Již v nominativě odsouvají některá z nich *-us*, jako Korinth, Kypr, Egypt. Obyčejně se to děje v akkusativě.

b) s předchozí *samohláskou* aneb *souhláskou j*, jako Teos (město v Lydii), Chios (ostrov u Jonie), Keos (ostrov nedaleko Attiky), Koos (jinak Kós, ostrov u Kario), Axius (řeka v Makedonii), Pangaeus (vrch v Thrakii), — potom množná: Veje, Tarquinie (město v Etrurii). Jména tato sklánějí se v čísle jednotném podle *dub*, v množném podle vzoru *meč*, jako akk. Veje, instr. Veji.

Pozn. Jména tato mají

a) v lokále jednot. č. buď *-i* aneb *-u*, jako na Kei, na Chiu;

b) v gen. množ. č. odsouvají jména měst *-du*, jako Veje do Vej.

3. Podle vzoru *slovo* sklánějí se jména rodu středního na *-on*, *-um*, a to

a) s předchozí *souhláskou*, jako Asculum (nyní Ascoli), Ticinum (nyní Pavia), Tarentum (nyní Taranto), Tusculum (nyní Fascati), Lugdúnium (nyní Lion), — potom množná:

Arbela (město v Assyrii, nyní Arbil), Baktra (město v Baktrianě), Drepana (město na Sicilii, nyní Trapani), Ekbatana (město v Medii, nyní Hamadan), Leuktra (gen. Leukter, ves v Boeotii), Mylása (město v Karii), Sása (hlavní město v Persii) a j.

Pozn. Některá odsouvají koncovku *-um, -on*, přestupující v rod mužský pod vzor *duš*, jako Mediolan, Tarent a j., gen. do Mediolanu, Tarentu a t. d.

b) s předchozí *samohláskou* aneb *j*, jako Rhégium (město v dolní Itálii, nyní Reggio), Pistorium (město v Etrurii, nyní Pistoja), Ikonium (město v Lykaonii), Arétium (město v Etrurii, nyní Arezzo), Thyreum (město v Akarnanii), Héraion (město v Thrakii), Latium (krajina v Itálii, nyní Campagna di Roma), Sigeion (město a mys u Troje), Trógyllium (mys v Jonii) a j.; potom obecná: palladium, liliúm, gymnasium, koncilium, prytaneum, ažio; — pak množné: Akrokeraunia, gen. do Akrokeraun (pohoří v Epiru). Jména tato skloňují se v jednotném čísle podle *slovo*, v množném podle vzoru *pole*, jako lilia, lili-í, lili-ím a t. d.

Pozn. 1. Při některých odsouvá se koncovka *-um*, jako kollej m. collegium, Pistoř m. Pistorium, na př. Filip z Pistoře. Vých. I. 415, 17.

Pozn. 2. Obzvláště poznamenatí jest:

a) V genitivu se někdy *a* přehlasuje, jako: Do města Arétie utekl. Pass. Z Rhégie. Vých. 517, 25.

b) V lokále mají vedle *-í* také *-u*, jako v Ilii — v Iliu.

Pozn. 3. Jména středního rodu na *-um, -ium, -eum* neskloňují se zhusta v čísle jednotném, jako: Přišli do Rhégium. Sk. ap. 28, 12. K evangelium Kristovu. 2 Kor. 9, 13. V městě Kyzikum. Koc. h. trip. 448. V Ikonium městě. Koc. h. trip. 173. Chtěli narovnání mezi týmž koncilium a Čechy učiniti. Háj. 1433. V množném čísle však sklánějí se vždy.

25. Cvičení.

Trofima nechal jsem v Milétu nemocného. 2 Tim. 4, 20. Pozdravte Andronika. Řím 16, 7. I ustanovil Demétrius Apollónia hejtmanem nad Coelesyrii. 2 Mach. 10, 69. Poslání byli od Kornélia. Sk. ap. 10, 17. 25. Odešel od Elisea. 4 král. 8, 14. Od Dareia odpadli. Herod. 6, 25. K Augu-

stovi se odvolal. Sk. ap. 25, 24. Rcete Archippovi. Kol. 4, 17. O ty věci osazen jest soud proti Menelaovi. 2 Mach, 4, 43. Poslal k Ptolemaovi. 1 Mach. 10, 51. Líbilo se pak Dariovi. Dan. 6, 1. Vojska jeho jala Antiocha. 1 Mach. 7, 2. Protož ustanovil král Kendobeas za hejtmana v krajině pomořské. 1 Mach. 15, 38. Žádného jsem z vás nekřtil, než Krispa a Gaia. 1 kor. 1, 14. Lazare, pojd ven. Jan. 11, 43. Elisee, medle poseď tuto. 3 král. 2, 4. Proti tó zemi zpurných táhni, Darie. Jer. 50, 21. O svatém Hippolytu tuto ňti. Pass. O Apollovi bratru oznamuji vám. 1 Kor. 16, 12. List tento psán byl z Říma po Tychikovi. Efes. 6, 24. O svatém Nazarii takto se píše. Pass. O svatém Dorotheu tuto se praví. Pass. Odpočítval duch Eliášův na Eliseovi. 4 král. 2, 15. Žádali s Gervasiem, proboštem Vyšehradským obzvlášť mluvití. Háj. 1159. Ukrutně nakládal se Souproniem Gracchem. Tac. let. 1, 53. Sešli se Fariseové. Jan 11, 1. Jedna strana Saduceův a drubá Fariseů. Sk. ap. 23, 6. Po sedm let navrhován za praetóra vždy jeden z rodu Fabiův. Lep. děj. I. 187. K Módům se utekli. Herod. 6, 9. Odešli k Fariseům. Jan 11, 6. Však pro Fariseo novyzuávali ho. Jan 12, 42. Ustanoven byl nad Kypry. 2 Mach. 4, 29. Stal se rozbroj mezi Farisei a Saducei. Sk. ap. 23, 7.

20. Cvičení.

O týchž věcech také psáno bylo do Dólu a do Myndu, do Halikarnassu, do Kó, do Knidu, do Kypru. 1 Mach. 15, 23. Přepavte se do Tarsu. Isa. 23, 6. Tehdy z Milótu poslal do Efesu. Sk. ap. 20, 17. V létě pak snih roztává a odevšad do Istru se řine. Herod. 4, 51. Nesstupuj do Egypta. 1 Mojž. 26, 2. Přeplavil se do Chiu. Herod. 6, 2. Nejpořádnější ze všech sofistů byl Prodikos z Koa. Lep. děj. I. 138. V lékařství proslul jediný Hippokratos z Koa. Lep. děj. I. 139. Tyto věci psány jsou ostrovům Samu, Rhodu, Kou, Knidu. Mel. 1 Mach. 15, 23. Sám pak plul k Chiu. Herod. 6, 26. Já přivedu na Týr krále Babylonského. Ezech. 26, 7. Usmnil pomínouti Efes. Sk. ap. 26, 16. Zapálil Azót. 1 Mach. 10, 84. Přes řeku Istr most klade.

Herod. 4, 118. Mudrci tvoji, o Týre, učiněni jsou správce tvoji. Ezech. 27, 8. Nalezen jest v Azótu. Sk. ap. 8, 40. Jako cedr na Libanu vyvýšena jsem. Syr. 24, 12. Mají potravu v Egyptě. 1 Mojž. 42, 2. Již na řece Axiu vyskytly se Mardoniovi překážky. Lep. děj. I. 97. Vydej se nad Týrem v nářkání. Ezech. 27, 1. Druhý den přijeli jsme do Puteol. Sk. ap. 18, 13. I odebral se hned do Delf. Herod. 6, 35. V takých bojích sevřeli Římané Veje se všech stran. Lep. děj. I. 193. Argivští v Delfech se o tom tázali. Herod. 6, 19.

27. Cvičení.

Do města Lugdúna zahrán jest. Pass. I svedla se mezi stranami bitva blíž Askula mezi Lucerii a Venúsií. Lep. děj. I. 205. Pluli s Histiaiem do Byzantia. Herod. 6, 5. Narodili se po vítězství u Aktia. Tac. let. 1, 3. Šel k strážnému toho Palladia. Výb. II. 156, 10. Vtrhl do Latia. Lep. děj. I. 201. Veškeru ozdobu do Heraia darem dal. Herod. 3, 123. Jedno okřídlení táhne se podle Pontu a Hellespontu až k troickému Sigeiu. Herod. 4, 38. Ku Kyziku pak ani se neplavili. Herod. 6, 33. Římané vzali po několika krvavých bitvách Mediolanum a Komum. Lep. děj. I. 214. Netáhneť mi vydati to Palladium. Výb. II. 155, 11. I stalo se v Ikonii. Sk. ap. 14, 1. V Latii se ubránili. Lep. děj. I. 165. Položil se táborem v Pelusiu. Herod. 2, 141. Před Pelusiem pak svedena s Egyptany bitva krvavá. Lep. děj. I. 48. V těch časích svatá evangelia sepsána byla. Koc. h. e. 6, 11. Sstoupil do zahrady, aby lilia zbíral. Pis. Šal. 6, 1. V zálivě u Drepan na hlavu poražen jest. Lep. děj. I. 211. Panny pak do Bakter odvedeme. Herod. 6, 9. Odňato jest jim právo společných komitii a koncilii. Lep. děj. I. 208. V tentýž den přihodilo se v Ekbatanech, městě medském. Tob. 3, 7. Mezi Babylónem a Ekbatany konečně umluveno společné tažení proti Ninivě. Lep. děj. I. 46.

§. 48. Jména třetího skloňování latinského a řeckého jsou všech tří rodův, mužského, ženského a středního.

Kmeny jejich jsou buď zavřené aneb otevřené. Z těchto jmen sklánějí se

A) jména rodu mužského, a to

1. *životná* podle vzoru *chlap*, která zavřena jsou

a) souhláskami *l, r, n, d, t, nt, k, kt* a *j*, jako konsul — konsula, Caesar — Caesara, Hektor — Hektora, Delfin — Delfina, Forkýn (otec Medúsin) — Forkýna, Kimon — Kimona, Nero — Neróna, Apollo — u Řekův Apollóna, u Římanův Apollina, Paris — Parida, Agis — Agida, Thales — Thaléta, Kalchas — Kalchanta, Xenofon — Xenofonta, Eryx — Eryka, Astyanax (syn Hektorův) — Astyanakta a *j*.; — potom jména plemenná: Arab, Arkad, Fryg, Thrak, Kappadok, Allobrog, Kyklop a *j*.;

b) slabikou *-es*, kterouž v ostatních pádech po pravidlu odsouvají, jako Sokrates — Sokrata, Diogenes — Diogena, Perikles — Perikla, Themistokles — Themistokla a *j*. Sem patří také: Heródes — Heróda, Achilles — Achilla, Astyages — Astyaga, Xerxes — Xerxa, Apries — Apria a *j*.

Pozn. Vedle toho podržují někdy i *-es*, jako Sokrates — Sokratesa, Heródes — Heródesa. — Jména na *-kles* (vlastně *kleos*) odsouvají někdy toliko *-s*, jako Sofokles — Sofoklesa. *Heros* má *Acroa*, *Minos* — *Minoa*, *Ares* — *Area*.

c) samohláskou *-i*, v nom. *-is*, kterážto koncovka se v ostatních pádech odsouvá, jako Zeuxis — Zeuxa, Sesostris — Sesostris, Osiris (bůžek Egyptský) — Osira, Smerdis — Smerda, Amásis — Amása a *j*. Množné: Aisoi přestupuje pod vzor muž.

Pozn. Tyto *i*-kmeny rodu mužského přestupují tak, jako v obecně řečí *kmet* a *zeť* z své třídy do třídy *a*-kmenův pod vzor *chlap*. Některá však podržují *-is*, jako Apis — Apisa. Mnohá z nich zavírají kmen souhláskou *-d*, jako Osiris — Osrida, Chersis — Chersida.

d) Samohláskou *-y*, v nom. *-ys*, při nichž se *-y* podržuje a jen *-s* odsouvá, jako Atya (král Lidský) — Atya, Telys (král Sybaritský) — Telya, Kotys (král Lydský), Kotya a *j*.

Pozn. Tato jména sklánějí se také podle vzoru muž, jako Kotys — Kotye.

2. neživotná podle vzoru *dub*. Sem patří jména měst, vrchů, řek, která se končí

a) souhláskami *n, t, nt* a *j*., jako *Kithaeron* (vrch v Boeotii) — *Kithaerónu*, *Helikon* (vrch v Boeotii) — *Helikónu*, *Kroto* (město italské nyní *Crotone*) — *Krotónu*, *Tunes* (město Africké, nyní *Tunis*) — *Tunétu*, *Thermódon* (řeka v Pontě) — *Thermódonu*, *Akragas* (město Sicilské) — *Akragantu* a *j*.

b) slabikou *-es*, kteráž se v ostatních pádech odsouvá, jako *Borysthenes* (nyní *Dněpr*) — *Borysthenu*, *Artanes* (řeka v Thracii) — *Artanu*, *Eufrátes* — *Eufrátu*, *Jordánes* (*Jordán*) — *Jordánu*.

c) souhláskou *-i*, v nom. *-is*, kterážto koncovka v genitivě a ostatních pádech se odsouvá, jako *Tiberis* — *Tiberu*, *Liris* (řeka v Itálii, nyní *Garigliano*), — *Liru*, *Tanaís* (nyní *Don*) — *Tanau*, *Hypanis* (řeka v Sarmatii, nyní *Bog*) — *Hypanu*, *Tigris* (řeka v Asii), — *Tigru*, *Tamesis* (řeka v Anglii) — *Tamesu* a *j*.; potom jména měsíců: *Aprilis* — *Aprilu*, *Oktober* — *Oktoberu* a *j*.

Pozn. Některá z nich uzavírají také kmen souhláskou, jako *Tanaís* — *Tanaída*, *Tigris* — *Tigridu*.

d) samohláskou *-y*, v nom. *-ys*, kteráž *-y* podržují a jen známku nominativu odsouvají, jako *Othrys* (vrch v Thessalii) — *Othryu*, *Halys* (řeka v Asii) — *Halynu*, *Korys* (řeka v Arabii) — *Koryu* a *j*. Jména stop *Trybrachys*, *Amfibrachys* odsouvají *-ys*, a mají *tribrachu*, *amfibrachu*.

Pozn. Tato jména sklánějí se také podle muž, jako *Othrys* — *Othrye*.

B) Jména rodu ženského skloňují se

1. podle vzoru *ryba*, když kmeny jejich zavřené jsou souhláskami. Sem hledí

a) jména osob ženských, jako *Deméter* — *Demétrý*, *Ceres* — *Cerery*, *Juno* — *Junóny*, *Pallas* — *Pallady*, *Artemis* — *Artemidy*, *Lóis* — *Lóidy*, *Heródias* — *Heródiady* a *j*.

b) jména měst, krajin, zemí, jako *Salamis* — *Salamíny*, *Antipatris* (město v Palaestíně) — *Antipatridy*, *Ptole-*

mais (město) — Ptolemaidy, Tiberias (město) — Tiberiady, Troas (město) — Troady, Hellas (země) — Hellady a j.

Pozn. Někteřá jména měst přestupují z rodu ženského v rodu mužský a sklánějí se podle vzoru *dub*, jako Sidon — Sidónu, Babylon — Babylóna, Lacedaemon — Lacedaemona, Selinus (město v Sicílii) — Selinuntu, Trapézus (město v Pontu) — Trapézuntu, Pesinus (město v Galatii) — Pesinuntu a j.

2. Když pak zakončena jsou samohláskou *-i*, v nom. *-is*, sklánějí se životná podle vzoru *choť*, neživotná podle *kost*. Sem patří

a) jména osob a měst, jako Isis (bohyně) — Isi; Bubastis (bohyně a město) — Bubasti, Rhodopis (otrokyně thrácká) — Rhodopi, Sais (město) — Sai, Memfis (město) — Memfi, Neapolis — Neapoli aneb Neapole a j. potom jména obecná, jako basis — basi, mathesis — mathesi a pod.

Pozn. V akkusativě jednotném odsouvají koncovku *-is*, aneb mají *-i*, jako Isis — Is, Isi, Neapolis — Neapol, Neapoli.

b) jména ženská, která se končí v nom. na *-o*, jako Léto (t. j. Latona) — Létoi, Io (dcera Inacha krále) — Ioi, Klio (musa dějepisu) — Klioi a pod.; — potom Argo (koráb) — Argoi, Pýtho (krajina u Parnassu) — Pýthoi, Buto (město) — Butoi a j.

Pozn. Někteřá z jmen na *-is* a *-o* přestupují pod vzor *ryba*, jako Syrtis — Syrti, Busiris (město v Egyptě) — Busiry, Tomyris (královna Massagetův) — Tomyry, — Sapfo — Sapfy, Kalypso — Kalypsy, — potom Sardis — Sardy, obyčejně v č. množ. Sardy — Sard, pak množ. Alpy — Alp; — aneb pod vzor *země*, jako Io — Ie, Klio — Klie; — aneb uzavírají kmen svůj, jako Isis — Isidy, Dido — Dídóny.

3. Podle vzoru *země*, když zakončena jsou samohláskou *-y*, v nom. *-ys*. Sem patří jména ženská: Téthys (bohyně mořská) — Téthye, Parmys (neti Kýrova) — Parmyc.

c) Jména rodu *středního*, jako drama, aróma, thema, potom Areláte, Delta sklánějí se podle vzoru *slovo*, gen. dramata, arómata, themata, Areláta, Delta, — jména pak množná: Bacchanalia, Saturnalia, Terminalia a p. podle vzoru *pole*, gen. bacchanalií atd.

Pozn. Jiná přestupují z rodu středního v rodu mužský a sklónují se podle vzoru *duō*, jako Anxur — Anxuru, Tibur — Tiburu, Elaver — Elaveru, Argos — Argu, epos — eposu a j. Sem hleď také: program — programmu.

28. Cvičení.

Pozdravte Heródióna. Řím. 16, 11. Ty věci se za Antiocha Eupatora dály. 2 Mach. 10, 20. Otázali se Kalchanta. Výb. II. 165, 4. Večeřel u Platóna. Výb. II. 941, 36. Utekl prý od Telya, vládce Sybaritů. Herod. 5, 44. Samojediný věděl o smrti Smerda, Kýrova syna. Herod. 2, 74. O Heraklovi vypravují. Herod. 2, 45. Valili se jako stáda k Nikanorovi. 2 Mach. 14, 14. Psali jsme Lasthenovi. 1 Mach. 11, 31. Slavnou obět Apollinovi učinili. Výb. II. 157, 6. Vzbouřil se proti Astyagovi. Lep. děj. I. 47. Dali jsou desku zlatou Thalétovi mudrci. Výb. II. 116, 8. Pozůstavil pak v Jerusálebě Filippa přirozeného Fryga. 2 Mach. 5, 22. Parida budete mítí za vévodu. Výb. II. 116, 8. Bohy vzývají Apollóna a Afroditu a Hérakla a Area. Herod. 4, 59. Asie nazvána jest po Asiiovi, synu Kotya. Herod. 4, 45. Dobré myslí buď, Gygo. Herod. 1, 9. Toto ovšem a jiného mnoho k tomu podobného o Origenovi připomínají. Koc. h. c. I. 105. Zde o Bakchilidovi zmínku činí. Koc. h. c. 4, 21. Podruhé se stavěl před císařem Nerónem. 2 Tim. 4, 22. Tu se s Heródem smířil. Pass. Kroisos vyjednával s Amásem. Lep. děj. I. 47. Sybariti chystali se s králem svým Telyem proti Krotónu. Herod. 6, 44. Nesměli se na ně ptáti pro Araby. Výb. II. 1025, 10. Makedonům prominul daň. Lep. děj. I. 143. Uсадil se v nejkrásnějším kraji Libyanů podle řeky Kinypu. Herod. 5, 42. A dal vrci je do Tiberu řeky. Háj. 903. To jsou národy podle řeky Hypanu na západě od Borysthenu. Herod. 4, 17. Obrátil se přímo k Eufrátu. Lep. děj. I. 125. Jiná část těchto Skythů táhne se k řece Tanaidu. Herod. 4, 20. Alexandr bez obtíže přešel přes střední Eufrát a horní Tigris. Lep. děj. I. 145. Takž zmařeny slavné památky po bitvách nad Eurymedontem a na Kypru. Lep. děj. I. 121. Tehdáž Peršané před řekou Halyem sídla měli. Herod. 5, 102. Také psáno jest do Sikýónu. 1 Mach. 15, 23. Odvezli všecku

měď do Babylóna. Jer. 52, 17. Týru a Sidónu lehčeji bude v den soudný nežli vám. Mar. 11, 27. S Frygy sousedí Kappadokové, jež my Syrie jmenujeme. Herod. 5, 49. Přicházeli ze Selinunta. Lep. děj. I. 104. Pustili se až na svah hory Kithairónu. Lep. děj. I. 105.

20. Cvičení.

Pláště ty jim dělala Dorkas. Sk. ap. 9, 36. 39. Pozdravte Persidy milé. Řím. 16, 12. Jal Jana pro Heródiadu, manželku Filippa bratra svého. Mar. 6; 17. O Athéně praví, že jest dcerou Poseidóna a Tritonidy. Herod. 4, 180. Léto Apollóna od Isi k uschování převzala. Herod. 2, 156. Popel na rakev Opi se vysypává. Herod. 4, 35. Feničané pak co se týče Ioi, dcery Inachovy, nesrovnávají se s Peršany. Herod. 1, 5. Věštecnicé tato jest bohyni Létoi zasvěcena. Herod. 2, 155. Kteráž víra byla nejprv v bábě tvé Lóidě. 2 Tim. 1, 5. Přivedli jej v noci do Antipatridy. Sk. ap. 23, 31. Šli do Troady. 2 Tim. 4, 13. Učinil jí svadbu v Ptolemaidě. 2 Mach. 10, 58. Přišli do Salamíny. Sk. ap. 13, 5. V Karthagině samé stále brojeno proti Hannibalovi. Lep. děj. I. 217. Jestřábi dovážejí se do města Butoi. Herod. 2, 67. Odveden jest v zajetí do města Sai. Herod. 2, 169. Pohoří toto k Memfi se táhne. Herod. 2, 158. Též jsem shledal, že jen pohoří za Memfi písek má. Herod. 2, 12. Tento list k Titovi psán z Nikopoli města makedonského. Tit. 2, 15. Sváteční shromáždění odbývají Egyptané v městě Bubastě ku počtě Artemidy, v městě Busiři ku počtě Isidy — v Sai ku počtě Athény, v Heliopoli ku počtě Hália, v Butoi ku počtě Létoi, v Paprémi ku počtě Area. Herod. 2, 59. Rhodopis přišedši do Egypta vykoupena byla za mnoho peněz od bratra básníčky Sapfy. Herod. 2, 135. Jsme potomci oněch bohatýrů, kteří po Argoi pluli. Herod. 4, 145. Pošli sborům, kteříž jsou v Asii, do Efezu a do Smyrny a do Sardy. Zjev. 1, 11. Skythové zmocnily se Sard. Herod. 1, 15. Jezero toto pod zemí vlévá se do libycké Syrty. Herod. 2, 150. Mrtvé kočky dovážejí se do svatých krypt v městě Bubastě. Herod. 2, 67. O Konstantino-

poli pravili, že jest větší než tři Prahy. Výb. II. 1029, 14. Kteréž svátosti předkům málo před tím byly z Konstantinopole poslány. Háj. 1216. Než rozlučme se s Homérem a eposem kyprickým. Herod. 2, 117. S třemi tragoediiem provozováno obyčejně jedno dráma satyrské od téhož básníka. Lep. děj. I. 135. Což s dějem dramata úzce spojeno jest. Lep. děj. I. 135. Nil nezaplavuje jen Delta, nýbrž i některé krajiny, jež se k Libyi a Arabii počítají. Herod. 2, 19. Národ egyptský nepovstal teprv s tak zvaným Deltem, nýbrž od jakživa jest. Herod. 2, 15. Do Areláta připluli. Pass.

§. 49. Jména čtvrtého latinského skloňování skloňují se

1. podle vzoru *dub*, když jsou rodu mužského, jako *luxus* — *luxu*. Jiná odsouvají již v nom. koncovku *-us*, jako *konsulát*, *triumvirát*, *traktát* m. *konsulatus*, *triumviratus*, *tractatus*.

2. podle vzoru *kotev*, když jsou rodu ženského, jako *tribus* — *tribue*, *idus* — *idui*. Jinak se sklánějí i podle *ryba*, jako *tribus* — *triby*, *idy* — *id*. Na př. *Quaestorové* v hromadách po *tribuích* voleni jsou. Lep. děj. I. 190. *Chudina občanská* počítána jest jenom do čtyř *tribuí* městských. Lep. děj. I. 212.

Pozn. Jména pátého skloňování, jako *species*, sklánějí se podle vzoru *duše*, tudy jest *gen. specie a t. d.*

§. 50. Jako při latinských a řeckých jmenech, rovněž tak i při novověkých jmenech cizích hleděti jest k *rodu* a *zakončení*, a z toho vyrozumí se, jak se slova sama ohýbati mají. Spůsob zakončení pozná se v některých jazycích, jako ve francouzském, anglickém a pod., toliko z vyslovování.

A) Německá jména životná

1. rodu mužského sklánějí se buď

a) podle vzoru *chlap*, jako *Bitting*, *Gottschalk*, *Dietrich*, *Reinward*, *Ruprecht*, *Arnulf*, *Wolfram*, *Albuin*, *Hegel* *gen. Hegla*, *Lothar*, *Max*, *Klaus*, *Vosz*, *Jakobs*, *Mertens*, *Kirschen* a p.

b) aneb podle vzoru *muž*, jako *Kirsch*, *Fritz*, *Leibnitz* a pod.

c) aneb podle vzoru *vévoda*, jako Otto, Giso, Bruno, Kuno a pod. *Otto* má však v čísle množném vedle *Ottové* také podle latinského *Ottonové*.

d) podle vzoru *tvářce*, jako Weisse a pod. Potom také Franke, Goethe, Fichte.

2. rodu ženského sklánějí se

a) podle *ryba*, jako Gisela, Berta, Ida a j.; potom Grimhilde, Chlotilde, Mathilde, — pak Adelheid, Gertrud a pod., která však v češtině již v nom. koncovku *a* přibírají, jako Mathilda, Adelhaida a j.

b) podle vzoru *země*, jako Otilie.

3. Neživotná jména míst, hradů, zemí, řek, jako jsou Frankfurt, Strassburg, Kolmar, Rýn, Friedland, Holstein a j. sklánějí se podle vzoru *dub*. Rovněž tak i množná: *Bavory*, *Hessy*, *Sasy* a pod., kteráž však v gen. koncovku *-ův* odsouvají, jako do Bavor, k Bavorům a t. d. Jiná sklánějí se podle *mač*, jako Mohuč — do Mohuče, jiná zase podle *ryba*, jako Tubinky — v Tubinkách a t. d. Vůbec poznamenati sluší, že mnohá z jmen životných i neživotných již zvláštní tvar český na se vzala a podle toho se také sklánějí, jako Jindřich, Řezno, Lipsko, Drážďany a t. d.

B) Při jmenech francouzských a anglických přičiní se k tvaru nominativu ta přípona, kteréž rod a zakončení slova žádá, jako Spediteur — Spediteura, Crapelet (čti Kráplé) — Crapelet-a (čti Crapléa), Bordeaux (čti Bordó) — do Bordeaux a (čti do Bordoá) a t. d. Oxfordshire (čti Oxfordšir) — Oxfordshire-u (čti Oxfordširu), Dulwich (čti Dalič) — Dalwiche (čti Daliče), Greenwich (čti Grynič) — Greenwiche (čti Gryniče) a t. d.

C) Z jmen italských sklánějí se

a) jména osobná na *-o* podle vzoru *chlap*, jako Jacomello gen. Jacomella, Campeggio gen. Campeggia, Torquato Tasso — Torquata Tassa (avšak i Torquata Tassy) — jména míst podle *slovo*, jako Camerino — do Camerina a t. d.

b) jména rodová na *-i* jsou množná, jako Capuletti — Capulett-ové, -ův, Montecchi — Montecch-ové, -ův, Orsini —

Orsin-ové, -ův a j. Když řeč jest o jednotlivých osobách, praví se takto; Marino Caracciolo (lat. Mar. Carraciolus) — gen. Marina Caraccioli aneb podle latinského Marina Caracciola; Aegid. Fuscarari (lat. Aegidius Fuscararius), gen. Aegidia Fuscarariův aneb podle lat. Aegidia Fuscararia a j.

Pozn. Při jmenech *nesklonných*, jichž v řeči biblické hojně nalézáme, znamenají se pády

a) příslušnými předložkami, jako: Tehdy řekl Bůz *k Rut*. Rut. 2, 8. Rut přišla *s Noemí* ze země Moabské. Rut. 2, 6. A odtud točí se ta meze *k Adar* a obháží Karkaha. Jos. 15, 3.

b) příslušnými přívlastky, jako: Tehdy řekla Noemí *Rut nevěstě své*. Rut. 2, 20. Odkudž sstupuje pomezi *ku potoku Kána*. Jos. 17, 9. A ohýlí se ta meze vedlé hory, kteráž jest od poledne *Betoron dolního*. Jos. 18, 18. Byl rodem ze země Kanaan. Pass. Obyčejně připojují se *město, hrad, hora, údolí, řeka* a p.

c) aneb jinými obraty, jako: Položil se u města, jež slove Bryx. Háj. 1156. A tak mocně jedá vyjel z hor, kteréž Alpes slovou. Háj. 1156. Sešli se spolu ve vsi řečené Sitolib. Háj. 887. Šla do toho města, jemuž Ravenna latíně říkají. Pass.

Hlava II. O jmenech přídavných.

§. 51. Jména přídavná znamenají vlastnosti, které se věcem a osobám jakožto podstatem svým přisuzují a jsouce přisouzeny rozlišovacími znaky jejich se stávají. V první příčině, když se přisuzují, jsou *přisudkem* věty, jako *žák pilen jest*; — v druhé pak, když přisouzeny jsouce část obsahu věci a osob činí, jsou *přívlastkem* jmen podstatných, jako *žák pilný*.

Podle významu dělí se jména přídavná na

1. *jakostná*, která znamenají vlastnosti, jež věcem a bytostem podle přirozenosti jejich, chuti, barvy, podoby a t. d. přísluší, jako *horký, tvrdý, ostrý, trpký, černý, chudý, dobrý, zlý, krásný* a j.

2. *přisvojovací* neboli *vztahná*, která znamenají místo, čas, látku, účel, osobu, hojnost a podobnost a j., pokud tyto věci rozlišovacími znaky jiných věcí a bytostí jsou, jako *Vyšehradský, jarní, dnešní, dubový, šicí, Boží, otcův, sestřin, skalnatý, uzlovatý, klasovitý* a j.

Pozn. Jakostná jména přídavná odvozují se od kmenův časoslovných aneb od odtažitých jmen podstatných — přisvojovací obyčejně od podstatných jmen srostitých.

§. 52. Podle zakončení dělí se na

1. *neurčitá*, kterými na prosto a bez většikého připojení vypovídáme, jaká která věc jest, či jest aneb co se událo. Přídavná tato jména jsou zakončení *tvrdého*, jako *bos -a, -o*, *vezen -a, -o*, *synův -a, -o*, *sestřin -a, -o*.

2. *určitá*, kterými vlastnosti a vztahy jmenujeme, uznávajíce je spolu za znaky a příslušnosti věcí a bytosti. Zakončení jejich může býti i *tvrdé*, jako *černý -á, -é*, — i *měkké*, jako *jelení, šicí*.

A) Skloňování jmen přídavných.

1. Neurčitých.

§. 53. Neurčitá jména přídavná mají zakončení tvrdých kmenův jmen podstatných. Jako tyto, tak i onano jména přídavná končí se v rodě mužském tvrdou souhláskou, v rodě ženském samohláskou *-a*, v rodě středním samohláskou *-o*. Tak na př. zakončena jsou neurčitá jména přídavná

vesel,	vesel-a,	vesel-o,
rád,	rád-a,	rád-o,
otcův,	otecov-a,	otecov-o,
matčín,	matčín-a,	matčín-o.

tak, jako *chlap, ryb-a, slov-o*. Odtud sklánějí se také, jako tato podstatná jména.

Vzor: *synův, -ova, -ovo*.

Jedn. č.	nom. m.	syn-ův	ž. synov-a	stř. synov-o
	gen.	synov-a	synov-y	synov-a
	dat.	synov-u	synov-ě	synov-u
	akk.	syn-ova, -ův	synov-u	synov-o
	vok.	synův	synov-a	synov-o
	lok.	synov-ě, -u	synov-ě	synov-ě
	instr.	synov-ým	synov-ou	synov-ým.

Množ. č. nom.	synov- <i>i</i> , - <i>y</i>	synov- <i>y</i>	synov- <i>a</i>
gen.	synov- <i>ých</i>	synov- <i>ých</i>	synov- <i>ých</i>
dat.	synov- <i>ým</i>	synov- <i>ým</i>	synov- <i>ým</i>
akk.	synov- <i>y</i>	synov- <i>y</i>	synov- <i>a</i>
vok.	synov- <i>i</i> , - <i>y</i>	synov- <i>y</i>	synov- <i>a</i>
lok.	synov- <i>ých</i>	synov- <i>ých</i>	synov- <i>ých</i>
instr.	synov- <i>ými</i>	synov- <i>ými</i>	synov- <i>ými</i> .

Podle toho vzoru skloňují se přídavná

a) jména *přisvojovací* na -*ův*, -*ova*, -*ovo*, jako králův, -*ova*, -*ovo*, hospodinův, -*ova*, -*ovo*, Petřův, -*ova*, -*ovo*, Krokův, -*ova*, -*ovo*, Homérův, -*ova*, -*ovo* a j.; b) na -*in*, -*ina*, -*ino*, jako dceřin, -*ina*, -*ino*, tetin, -*ina*, -*ino*, Sářin, -*ina*, -*ino*, Libušin, -*ina*, -*ino*, Ioin, -*ina*, -*ino* a j.;

2. jména *jakostná*, jako slep, -*a*, -*o*, vesel, -*a*, -*o*, pln, -*a*, -*o*, trpěliv, -*a*, -*o*, hněviv, -*a*, -*o*, znám, -*a*, -*o*, vidom, -*a*, -*o*, vědom, -*a*, -*o*, blíz-ek, -*ka*, -*ko*, pil-en, -*na*, -*no*, mrt-ev, -*va*, -*vo* a j.

Pozn. 1. Nejvíce neurčitých jmen přídavných odvozeno jest od osobných jmen podstatných jak vlastních tak i obecných. Od jmen mužských odvozují se příponou -*ův*, od jmen ženských odvozují se příponou -*in*. Před -*ův* vysouvá se pohyblivé *e*, jako otec — otc-*ův*, chlapec — chlape-*ův*, odsouvají se koncovky *a* a *e*, jako vévoda — vévod-*ův*, soudce — soude-*ův*. Před -*in* rozlišují se hrdelnice v sykavky *č*, *š*, *ž*, tvrdé pak souhlásky *d*, *t*, *n*, *r* obměňují se, jako matka matč-*in*, macecha maceš-*in*, teta tetin, máti mateřin. U etičích jmen osobných připojují se tyto přípony vždy ku kmeni, jako Nero — Neron-*ův*, Xenofon — Xenofont-*ův*; Paris — Parid-*ův*, Dorkas — Dorkadin, Artemis — Artemidin, Io — Ioin, Koncovky -*a*, -*as*, -*es*, -*is*, -*os*, -*us* se odsouvají, jako Amaza — Amaz-*ův*, Kosmas — Kosm-*ův*, Diogenes — Diogen-*ův*, Heródes — Heród-*ův*, Sesostris — Sesostr-*ův*, Augustus — August-*ův*, Atrous — Atrou-*ův*; pak Priska — Příš-*čin*, Sára — Sářin, Isis — Isin, Opis — Opin a j. Telys má Tely-*ův*, Ares — Are-*ův*, Tethys — Tethy-*in*.

Pozn. 2. O jednotlivých pádech připomenuti sluší:

a) V akkusativě rodu mužského jest při jmenech životných -*a*, jako v genitivu, při jmenech neživotných toliko -*ův*, jako v nominativě, jako: Velebil služebníka králova, spatřil hrad králův.

b) V lokále jednotném sbíhá se v rodě mužském vedle přípony -*ě* také -*u*, jako v domě hospodinově — hospodinovu.

c) V nominativě množném rodu mužského mají životná příponu -*i*,

bezživotná -y, jako: Hořt jsou veseli, životy vaše jsou nám drahé otcovi služebníci, otcovy lesy.

d) V instrumentále jednotném, potom v gen., dat., lok. a instrumentále čísla množného přestupují jména neurčitá v třídu určitých jmen přídavných pod vzor *čistý* (§. 55), přijímajíce jejich přípony.

Pozn. 3. Jména přisvojovací na -*lu* a -*in* sbíhají se ve všech svrohu vytknutých pádech, při jakostných pak a vůbec při nepřisvojovacích jsou jen některé pády v obyčejí. Nejhustěji sbíhá se a) nominativ jednotný a množný a to v přísudku, jako lid jest vesel, lidé jsou veseli, ta věc nejista jest — ty věci nejisty jsou a j.; b) akkusativ jednotný a množný, a sice v přísudku na akkusativě závislém při časoslovesech učiniti, uzříti, naleznouti a pod., jako: našel sestru ještě živu, našel sestry ještě živy a j.; c) genitiv jednotný a množný a to ve větách záporných v přísudku na genitivě závislém, jako nezastoupil; otce již živa, nenalezl pacholat již živých a j.; d) dativ jednotný a množný a to v přísudku na dativě závislém, jako žáku náležel pilnu býti — žákům náležel pilným býti; e) v poměru přivlastkovém užívají se velmi zřídka a to jen u básníkův aneb ve vlnitostech spáso-bech mlavení, jako: Z běla dne noc černou tvořil. Ohmel. Na bíle dni jest; přes půl šesta měsíce a p.; f) hustěji se sbíhají v rodu středním o moci přelovéčné, jako genitiv s předložkami: ode dávná, do naha, do jista, do cela, z blízka, z čista jasna, za živa, za starodávna; dativ s předložkou *po*: po česku, po suchu, po tichu; akkusativ: na dobro, na tvrdo, na červeno; lokál s předložkami a i bez nich: po hotově, na kráče, hodně, dobře, těžce a j.

Pozn. 4. Rozpoznávají jest nom. jednotný přisvojovací od genitivu množného jmen podstatných. Tak jest ve výrazu *Jan Havlu* t. j. *Jan Havla*, *Jan* po otci *Havlovi* — *Havlů* přisvojovacím jménem přídavným a má tudý v gen. *Jana Havlova* a t. d. Když však po rodu aneb dvoře (u *Havlů*) jméno jest, jest *Havlů* neboli *Havla* genitivem č. množ., a tehdy praví se v gen. *Jana Havla*, v dat. *Janu Havla* atd., jako se říká *Jan Havlovic*, *Jan Nových* a v gen. *Jana Havlovic*, *Jana Nových*.

Pozn. 5. Neurčitých jmen přídavných o zakončení měkkém nyní již v češtině není, v staré češtině byla, jako *slouž*, *sloužka*, *slouže*, která se podle vzorův *muž*, *duše*, *pole* akloňovala. Zhytky takovéhoto tvarův neurčitých zchovaly se ještě: a) v tvaru *páně* od neurčitého přídavného jména *pán*, *paňa*, *páně*, gen. *pánka*, *páně*, *pánka*. Tvaru *páně*, přehláskou z *pánka*, užívá se nyní jakožto přísudku aneb přivlastku jmen podstatných místo genitivu *pánka*, jako při příchodu *Páně*, před obličejem *Páně*; b) v některých složeninách, jako *Kučžova*, kteréž přehláskou z *kužža* t. j. kněžec ves povstalo.

30. Cvičení.

Hospodinova jest země. Žalm. 24, 1. Láska zajisté Kristova víže nás. 2 Kor. 5, 14. Dobrořečení otcovo utvrzuje domy dítek, prokletí pak mateřino z kořene vyvrací základy. Eccl. 3, 9. A ten sloul kněžnin peníz. Háj. 725. Nehledám vůle své, ale vůle otcovy. Jan. 5, 30. Sejdí do domu hrnčířova. Jer. 18, 2. K rozkázání Festovu přiveden jest Pavel. Sk. ap. 25, 10. I řekla sestra jeho k dceři Faraonově. 2 Mojž. 2, 7. Který z těch dvou učinil vůli otcovu? Mat. 21, 31. Boj se Boha, všecka rodino Israelova! Žalm. 22, 24. Přebývati budu v domě hospodinově. Žalm 23, 6. Svou při soudem Libušiným ztratil. Háj. 721. I zapálili služebníci Absolonovi dědinu tu. 2 Sam. 1432. Služebnice Libušiny s lučšti a střelami po hustých lesích chodily. Háj. 712. Bylo pak synův Jákobových dvanácte. 1 Mojž. 35, 22. A tak tu mnoho Neklanových zbito. Háj. 869. Nechtí mysli přiložiti k skutkům hospodinovým. Žalm. 28, 5. Činil to, což jest pravého před očima hospodinovým. 2 Par. 34, 2. Buď laskav na přátele. Syr. 27, 17. Bože, spaseň mne učň. Žalm 54, 3. Duchť zajisté hotov jest, ale tělo nemocno. Mat. 26, 4. To já ráda učiním. Pass. To všecko dobro jest k něčemu. Štít. Ob. 195, 27. Báh sám jest svat sebou a jiné činí svaty. Štít. Ob. 189, 8. Celou tu noc veselí byli. Háj. 869. A jej naha ostavili. Pass. Uzřel jej zbita a ztrýzněna. Pass. Velmi jsi z tuha na mne dotíral. Žalm 118, 18. Z níзка se jemu klaněli. Háj. 722. Jako tráva, v náhle podřati budou. Žalm 37, 2. Neňt to dobře, co jsi učinil. 1 král. 26, 16. Král obehnati dal hrady páně Zdeňkovy. Háj. 1467. Dlouho-liž se tomu dívati budeš? Žalm 35, 17. Blízko jest Hospodin těm, kteříž jsou srdce skroušeného. Žalm. 34, 19. Páněť jest země. Žalm 23, 1. Obýval v domu Páně. Žalm 22, 6. Tito lotři v bíle dni u prostřed města vraždili. Koc. h. c. 2, 20.

2. Určitých.

§. 54. Určitá jména přídavná jsou dvojího zakončení, tvrdého a měkkého. První končí se v nom. jednotném

samohláskami tvrdými -ý, -á, -é, druhá měkkou samohláskou -í a to ve všech rodech. Odtud máme zde dva vzory.

1. vzor: čistý, čista čisté.

§. 55. J. č. nom. m.	čist-ý	ž. čist-á	stř. čist-é
gen.	čist-ého	čist-é	čist-ého
dat.	čist-ému	čist-é	čist-ému
akk.	čist-ého, -ý	čist-ou	čist-é
vok.	čist-ý	čist-á	čist-é
lok.	čist-ém	čist-é	čist-ém
instr.	čist-ým	čist-ou	čist-ým.

M. č. nom.	čist-í, -é	čist-é	čist-á
gen.	čist-ých	čist-ých	čist-ých
dat.	čist-ým	čist-ým	čist-ým
akk.	čist-é	čist-é	čist-á
vok.	čist-í, -é	čist-é	čist-á
lok.	čist-ých	čist-ých	čist-ých
instr.	čist-ými	čist-ými	čist-ými.

Podle tohoto vzoru skloňují se přídavná jména

a) *jakostná*, jako suchý, nový, hladký, lakomý, pěkný, chytrý, modrý, ryšavý, zralý, čerstvý, krutý, klenutý a j., potom složená: tvrdohlavý, dobropověstný a j.;

b) *vzážná*, jako božský, tělesný, vaječný, chrpový, hrnatý, kamenitý, sněmovný, hlinovatý, hladovitý, dřevnatý, vodnatý a j.;

c) která na se vzala moc jmen podstatných, buďto obecných aneb vlastních, jako jména úřadů, cel, daní: hajný, mýtný, poklasný — komorná, vrátná, krámská — cestné, přívozné, trhové, vstupné; potom jména: zlatý, úterý, pak jména osob a míst: Chmelenský, Němcová, Slaný, Hluboká, Olešná, Jilové, Vysoké.

Pozn. 1. Obzvláště poznamenati náleží:

a) V akkusativě mají s jmeny životnými rodu mužského příponu -ého, jako v genitivě, s jmeny pak neživotnými příponu -ý, jako v nominativě, jako otce dobrého, dům veliký.

b) V nominativě čísla množného náleží přípona *-í* k jmenům životným, přípona *-é* k jmenům neživotným, jako *žáci pilní, vlasý černé*, ale *však vlasové černí*. Před příponou *-í* rozlišují se hrdelnice *h, ch, k, v, z, ž, c*, spřežky *ok, čk, ek* v *čl, čc, žl*, souhlásky tvrdé *d, t, n, r* se změkčují v *č, š, ž, ř*, jako *mnoz-í, hluš-í, vysoc-í, katoličt-í, maličc-í, nebešt-í, ohud-í, krut-í, dobř-í* a *j*.

Pozn. 2. Toto skloňování určitých jmen přídavných povstalo spojením a stažením skloňování neurčitého se zájmenem *i, ja, je* (§. 9, 4. a), tak že *čistý* vzniklo ze staženého *čist-í* (vlastně *čist-í*), *čistá* z *čista-ja*, *čisté* z *čisto-je*, *čistého* z *čista-jeho*, *čisté* z *čisty-jěj*, *čistému* ze *čistu-jemu* a *t. d.*

31. Cvičení.

Budtež vy tedy dokonatí, jako i otec váš nebeský dokonatý jest. Mat. 5, 48. Zdali síla má jest síla kamenná? zdali tělo mé ocelivé? Job. 6, 12. Opona chrámová roztrhla se na dvě od vrchu až dolů. Mat. 27, 53. Sladký jest sen pracovitému. Kaz. 5, 11. Kdy jsme tebe vidali lačného a žíznivého, a neposloužili jsme tobě? Mat. 25, 44. Za sebou světlou činí stezku. Job. 41, 23. Nebuď lenivý a rozmařilý při pracích svých. Syr. 4, 34. Kdo založil úhelný kámen země? Job. 38, 6. Spravedlivým odplatí Bůh dobrým. Přísł. 13, 21. Jak mnozí a velicí jsou skutkové tvoji, Hospodine. Žalm 104, 23. A podvoje s veřejemi byly pětihranaté. 3 král. 6, 31. Hradečtí dobyli Skalice. Háj. 1450. Tehdy vyšli synové proročtí. 4 král. 2, 3. Půjďme, abychom nezemřeli i my i ty i maličci naši. 1 Mojž. 43, 8. Zdaliž nejsou tito všickni Galilejští? Sk. ap. 2, 7. Soudové tvoji, Hospodine, dobří jsou. Žalm 119, 39. Slepí vidí, kulhaví chodí, malomocní očištění přijímají, hluchí slyší, mrtví z mrtvých vstávají. Luk. 7, 22. Plésání bezbožných krátké jest. Job. 20, 5. Navijme sobě věnců z růžových pupenců, prvé nežli usvahnou. Moudr. 2, 8. Slyšte dalecí, co jsem učinil, a poznejte blízcí sílu mou. Isa. 38, 13. Přišel-li's až k hlubinám mořským? Job. 38, 16. Vyjdi rychle na ulice města, a chudé i chromé i kulhavé i slepé uveď sem. Luk. 14, 21. Těšil ji slovy pokojnými. Ester. 15, 8.

2. vzor: *dnešně*.

§. 56. J. č.	nom. m.	<i>dnešně-t</i>	ž. <i>dnešně-t</i>	stř. <i>dnešně-t</i>
	gen.	<i>dnešně-<u>tho</u></i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-<u>tho</u></i>
	dat.	<i>dnešně-<u>tmu</u></i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-<u>tmu</u></i>
	akk.	<i>dnešně-<u>tho</u>, -t</i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>
	vok.	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>
	lok.	<i>dnešně-<u>tm</u></i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-<u>tm</u></i>
	instr.	<i>dnešně-<u>tm</u></i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-<u>tm</u></i> .

M. č.	nom. m.	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>
	gen.	<i>dnešně-<u>tch</u></i>	<i>dnešně-<u>tch</u></i>	<i>dnešně-<u>tch</u></i>
	dat.	<i>dnešně-<u>tm</u></i>	<i>dnešně-<u>tm</u></i>	<i>dnešně-<u>tm</u></i>
	akk.	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>
	vok.	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>	<i>dnešně-t</i>
	lok.	<i>dnešně-<u>tch</u></i>	<i>dnešně-<u>tch</u></i>	<i>dnešně-<u>tch</u></i>
	instr.	<i>dnešně-<u>tmí</u></i>	<i>dnešně-<u>tmí</u></i>	<i>dnešně-<u>tmí</u></i> .

Podle tohoto vzoru skloňují se přídavná jména

a) *vztažná*, jako *kozlí, orličí, hadí — horní, vánoční, vrchní, dolní, duchovní, přední, nynější, věroejší a j.*;

b) *všickni srovnavatelé a surchovatelé* jmen přídavných, jako *lepší, nejlepší, pilnější, nejpilnější a j.*;

c) *přídavné tvary časoslovné*, jako *nesoucí, milovavší, krycí, létací, křesací a j.*;

d) *jména přídavná o moci jmen podstatných*, jako *bližní, kočí, krejčí, lovčí, sirotčí, výběřčí, důchodní a pod. — potom jména podstatná: podkoní, sudí, purkrabí, Jíří, Jiljí, Brykeí, Tibureí a j., když před sebou anebo za sebou nemají přídavného jména jakostného.*

Pozn. Skloňování toto vzniklo spojením a stažením naurčitých jmen přídavných o zakončení měkkém se členem zájmeným *t, ja, je*, a to podobným členem, jako při určitých přídavných jménech tvrdého zakončení. Přehlasením pak a súžením stažených slabik povstala při nich taková jednotvárnost, jako při *znamení*. V staré češtině skloňovala se o mnohem větší rozmanitosti forem a sice takto:

Jedn. ž. N. V. dnešn-í,	-ia,	-ie	Množ. -í,	-ie,	-ia,
G. dnešn-íeho,	-ie,	-íeho	-íeh,	-íeh,	-íeh,
D. dnešn-íemu,	-ej,	-íemu	-ím,	-ím,	-ím,
A. dnešn-í,	-iu,	-ie	-ie,	-ie,	-ia,
L. dnešn-íem,	-ej,	-íem	-íeh,	-íeh,	-íeh,
I. dnešn-ím,	-íú,	-íem	-ími,	-ími,	-ími.

32. Cvičení.

Příchozí jsem byl v zemi cizí. 2 Mojž. 2, 21. Přenice pozdní byla. 2 Mojž. 9, 32. Vlček večerní pohublí je. Jer. 5, 6. Já jsem první a já poslední. Isa. 44, 6. My zajisté vděřejší jsme aniž jsme čeho povědomi. Job. 8, 9. Vzav ublí, vložil na ně srdce rybí. Tob. 8, 2. Krápěje rosy jitřní padají na zemi. Moudr. 11, 12. Srdce jeho tak tuhé jest, jako úlomek zpodního žernovu. Job. 41, 15. Připodobni se mladému jelenu, běhajícímu na horách. P. Sal. 2, 17. Neukládej proti bližnímu svému zlého. Moudr. 3, 29. Chléb náš vezdejší dej nám dnes. Mat. 6, 31. Na Kačí horu šel. Háj. 716. Až muž sedí na koni ryzím. Zach. 1, 8. Šaul radil se s duchem věštím. 1 Par. 10, 13. Hospodin ostríhá příchozích. Žalm 146, 9. Utekl do horních stran Egypta. Tob. 8, 3. Nezpomínejž nám dřevních nepravostí našich. Žalm. 79, 8. Což jste se netázali jdoucích cestou? Job. 21, 29. Zadní nohy má bílé. Háj. 722. Nezadržuj dobrodiní potřebujícím. Moud. 3, 27. A dal jí studnice horní a studnice dolní. Jos. 15, 19. Ukázala na hory půlnoční. Háj. 722. Psaní učinil králi Jiřímu. Háj. 1460. Toho času byl v Praze sněm položen skrze Jiřího Poděbradského při slavnosti všech svatých. Háj. 1450.

B) Stupňování jmen přídavných.

§. 57. Vlastností, jež na věcech a činnostech značímé, neukazují se vždy o jedinstejné síle a dokonalosti. Rozeznáváme při nich *stupně* (gradus). Tyto stupně vlastností označujeme buďto bez ohledu na jiné věci a činnosti, aneb s vzhledem k jiným věcem a činnostem. V prvním

případě užíváme příslovek: *velmi, dosti, příliš* a j. p., kteréž k jmenům přídavným připojujeme, jako dub silný jest, — velmi silný jest — příliš silný jest a p. V druhém pak případě, kde hledíce k jiným věcem a činnostem, jedny s druhými srovnáváme, znamenáme je zvláštními změnami jmen přídavných a to:

1. Srovnáváme-li vlastnosti jen dvou věcí aneb činností vespolek, a shledáme-li, že jedné z nich u vyšší míře přísluší, znamenáme stupeň ten změnou jmen přídavných, již jmenujeme *srovnávatel* neboli *komparatio* (gr. *comparativus*), jako sestra *pilnější* jest nežli bratr.

2. Srovnáváme-li pak vlastnosti více než dvou věcí aneb činností vespolek, a shledáme-li, že jedné ze všech z nich u nejvyšší míře přísluší, tehdy vyznamenáváme stupeň ten změnou, jež *surchovatel* neboli *superlativ* (gr. *superlativus*) slove, jako sestra jest ze všech těchto dívek *nejpilnější*. Odtud máme dvě stupňův srovnávacích.

3. Naproti těmto stupňům stojí *položitel* neboli *positiv* (gr. *positivus*), jímž se vlastnosti věcem a činnostem na prasto bez včelikého srovnávání přisuzují, jako sestra *pilna* jest. Stupně tohoto užívá se také tehdy, když se vlastnosti věcem a činnostem o rovné míře přikládají, jako sestra tak *pilna* jest, jako bratr.

Položitel (*positiv*, *první stupeň*) podává se v tvaru samého jména přídavného, *srovnávatel* a *surchovatel* tvoří se zvláštními příponami.

§. 58. *Srovnávatel* neboli *komparativ* (*druhý stupeň*) tvoří se příponami *-ší, -ější, -í*, a sice

1. příponou *-ší*, která se ku kmeni samému připíná. Před ní odsouvají se odvozovací slabiky *-ký, -eký, -oký* a *-ný*, hrdelnice *h, h, ch* se rozlišují v *č, ž, š*, sykavky *s* a *z* se obměkčují v *š* a *ž*. Dlouhá kmenová samohláska se zkracuje. Příponu tuto přijímají

a) přídavná jména, jež nepravidelný komparativ tvoří, jako *dobry* — *lep-ší*, *zly* — *hor-ší*, *veliky* — *vět-ší*, *malý* — *men-ší*, *dlouhý* — *del-ší*;

b) přídavná jména, zakončená slabikami *-ký, -eký, -oký*, jako sladký — slad-ší, krátký — krat-ší, blízký — bliž-ší, řídký — řid-ší, těžký — těž-ší, daleký — dal-ší, hluboký — hlub-ší, vysoký — vyš-ší, široký — šir-ší.

c) přídavná jména, zakončená slabikami *-bý, -dý, -hý, -chý*, jako slabý — slab-ší, hrubý — hrub-ší, bledý — bled-ší, tvrdý — tvrd-ší, mladý — mlad-ší, tuhý — tuž-ší, drahý — draž-ší, suchý — suš-ší, tichý — tiš-ší a j. Starý má starší.

Pozn. V některých případech rozlišuje se také *d* před *-ší* v *z*, jako *snadný — snaz-ší, radní — zaz-ší*.

2. Příponou *-ější*, před kterou se jen koncovka *-ý* aneb *-í* odsouvá. Hrdelnice *lc, h, ch* rozlišují se v *č, ž, š*, spřežky *sk, ck* v *šl, čl*, hlásky *pak d, t, n, r* obměkčují se v *čl, tl, řl, ř*. Příponu tuto přijímají

a) přídavná jména, zakončená slabikami *-lý, -rý -mý, -ný, -ní*, jako bílý — běl-ější, vypouklý — vypoukl-ější, rychlý — rychl-ější, umělý — uměl-ější, bodrý — bodř-ější, ostrý — ostř-ější, moudrý — moudř-ější, známý — znám-ější, zřejmý — zřejm-ější, plný — pln-ější, silný — siln-ější, jasný — jasn-ější, přední — předn-ější, zpodní — zpodn-ější. Horní a dolní mají hoř-ější a dol-ější.

b) přídavná jména, zakončená slabikami *-vý, -ský, -cký*, potom některá na *-bý, -pý* a větší část na *-lý*, jako libý — lib-ější, hloupý — hloup-ější, lstivý — lstiv-ější, spravedlivý — spravedliv-ější, lidský — lidšt-ější, katolioký — katoličt-ější, hustý — hust-ější, jedovatý — jedovat-ější, hranatý — hranat-ější. Svaty má vždy svět-ější.

c) přídavná jména na *-ký, -chý*, ač i příponu *-ší* ráda mají, jako: jinaký — jinač-ější, onaký — onač-ější, hořký — hořč-ější, měkký — měkč-ější, lehký — lehč-ější, vetchý — vetš-ější.

3. Příponou *-í*, která ze starší srovnávací přípony *-ějí* stažením (§. 9, 4) povstala, přijímají nyní jen přídavná jména na *-ký*. Před příponou tou nezaniká *lc*, nébrž rozlišuje se v *č*, jako měkký — měkč-í, lehký — lehč-í, trpký — trpč-í, hebký — hebč-í, křehký — křehč-í a j.

Pozn. Některá přídavná jména jsou v tvarech srovnavatele *nad-* *bytná*, přijímajíce na se vedle přípony *-ší* také příponu *-jší* aneb vedle *-jší* příponu *-í*, jako krásný kraš-ší krásn-ější, krutý krut-ší krut-ější, hustý hušt-ší hušt-ější, čistý čist-ší čist-ější, měkký měkč-ější měkč-í, lehký lehč-ější lehč-í, hořký hořč-ější hořč-í. Některá na *-ký* přijímají všechny tři přípony, ovšem však nejčastěji *-ší*, jako krotký krot-ší krotč-ější krotč-í, tenký ten-ší tenč-ější tenč-í.

§. 59. *Svrchovatel* neboli *superlativ* (*třetí stupeň*) liší se od komparativu jen předrážkou slabiky *nej-*, kteráž z předložky *naj*, t. j. *nad* přehláskou povstala; jako nej-lopší, nej-horší, nej-těžší.

Pozn. 1. Když stupně vlastností bez srovnávání s jinými všemi znamenáme, činíme to, jak svrchu již praveno, a) příslovci: něco trochu, dosti, hodně, tuze, dobře, velmi, náramně a p., jako veliký, dosti veliký, velmi veliký, tuze veliký, náramně veliký; nižší, dobře nižší a j.; b) předložkou *pře* (z *před*), již nejvyšší stupni znamenáme, a kterou před pozitiv aneb i před superlativ klademe, jako bohatý přebohatý, slavný přoslavný, nejmilejší přenejmilejší; c) když pak stupeň vlastností jen přibližným činem znamenujeme, užíváme předložek *na-*, *při-*, *po-*, jako zelený názelený, ryšavý náryšavý, hluchý náhluchý, lysý nálýsý, šedivý přišedivý, černý přičerný, bílavý pobílavý a j.

Pozn. 2. Jména přisvojovací neboli vztahná nepřipouštějí podle své povahy stupňování, jako dnešní, krycí, Vyšehradský, otcův, telecí, stříbrný a j. Jen když moc a význam přídavných jmen jakostných na sebe berou, mohou se také stupňovati, jako římský římsější.

33. Cvičení.

Moudrost dražší jest nežli drahé kamení. Přisl. 3, 15. Co bychom chtěli od nižších sebe, od rovných aneb od vyšších, jiným činíme též. Štít. Ob. 186, 35. I našel jsem vše hořejší nad smrt. Kaz. 7, 26. Všickni kázali sobě takové meče dělati nic kratší a nic delší. Háj. 868. Nad orlice bystřejší, nad lvy silnější byli. 4 král. 1, 23. Postavil se u strouhy rybníka hořejšího. Isa. 36, 2. Noní horšího nad toho, kterýž sám sobě nepřeje. Syr. 14, 6. Pád s podlahy prudší jest, nežli by promluvil. Syr. 20, 18. Nepůjduj člověku mocnějšímu sebe. Syr. 8, 15. Dřevo jest lehčí než železo. Jung. Rychlejší jsou, nežli orlice, koňové jeho. Jer. 4, 13. Delší jest míra moudrosti než země, a širší nežli

moře. Job. 11, 9. Libější nežli máslo, byla slova úst jeho, měkčeji nad olej řeči jeho. Žalm 55, 22. Libuše byla nejmladší dcera Krokova. Háj. 709. Bydlil při nejdalším moři. Žalm 139, 9. Neraduj se smrti ani nejuhlavnějšího nepřítel svého. Syr. 8, 8. V čas pokoje potkala mne hořkost nejhořčeji. Isa. 38, 17. Káša z dcer Krovových nejstarší byla. Háj. 709. Ty jsi nejvyšší nade vši zemí. Žalm 83, 19. A nazvete ten den nejslavnější a nejsvětější. 3 Mojž. 23, 21. Člověk nejkrotčí nejbožstější živočích jest. Kom. did. c. 6. Ó, jak jsi ty překrásný mimo všechny syny lidské! Žalm 45, 3. Tvé rámě jest přemocné. Žalm 89, 14. A tot jest také přezlý neduh. Kaz. 5, 15. Přebolestná jest rána má. Jer. 10, 19. Potřina bude ranou náramně bolestnou. Jer. 14, 17. Velmi dlouhou máš cestu před sebou. 3 král. 19, 7. A byl jako cedr převelmi pěkný ve velikosti své. Ezech. 31, 7. Nebuď příliš starostlivý. Kaz. 7, 17. Sám rozkaz tvůj jest přeširoký náramně. Žalm. 119, 96. Jestliže po jedné straně toliko obleze hlava jeho, nálýsý jest. 3 Mojž. 13, 41. Po zhojení té spáleniny zůstala poškrvna pobělavá a náryšavá. 3 Moj. 13, 24. Měl náčervenou bradu. Háj. 1154.

Hlava III. O jménech číselných.

§. 60. Jmény přídavnými vykládá se obsah podmětu věty, rozsah pak jeho vyměřuje se jmény číselnými čili číslí (n. numeralia). Podle způsobu, kterým se to děje, rozvrhují se jména číselná na číslí určité, jako tři města, deset roků, sto mužů; — a na číslí neurčité, jako mnozí kuchaři, někteří žáci, všickni služebníci, všecka krajina, všecka čeleď, všecko železo — mnoho ovcí, několik jablek, něco hrušek, — mnoho mědi, málo vína, něco chleba a j. Mnohé z těchto neurčitých číslívek počítají se k zájmenům, a to obzvláště ty, které odvozeny jsou od zájmen ukazovacích a tázacích.

§. 61. Určité číslívky dělí se na

1. číslívky zdkladné (n. cardinalia), které na otázku *kolik?* určitý počet jednorodých bytostí a věcí jmenují, jako jeden, dva, tři, čtyři, pět a t. d.

2. *číslovky řadové* (n. ordinalia), která bytostí aneb věci na otázku *kolikedy?* určité místo v řadě počítaných věcí a bytostí ustanovují, jako první, druhý, třetí, čtvrtý a t. d.;

3. *číslovky rodové neboli druhové* (n. specialia), kterými se rozličné spůsoby a druhy jednorodých bytostí a věcí jakožto celky počítají, jako dvojí psi, t. j. dva rozličné druhy psů, čtveré sukno a j.;

4. *číslovky hromadné* (n. collectiva), které věci a bytosti po hromadách počítají, jako dvě, tři, čtvero dětí a j.;

5. *číslovky násobné* (n. multiplicativa), kterými vypořádáme, kolikrát jedna a táž věc pospolu neboli na sobě jest, jako jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný, čtvernásobný a j.;

6. *číslovky zlomečné*, kterými vytýkáme, v koliko rovných dílů jistý celek se rozděluje, jako polovice, třetina (třetí díl), čtvrtina (čtvrtý díl), desetina (desátý díl), setina, (stý díl), tisícina (tisíci díl) a j. Za zvláštní způsob těchto číslovek považovati náleží čísla *půlková*, jako půl třetí míry, půl čtvrtá korce t. j. dvě míry a půl, tři korce a půl;

7. *číslovky příslovečné* (n. adverbialia) na otázku *kolikráte?* jako jednou, dvakrát, třikrát, čtyřikrát.

Pozn. *Číslovek rozdělovacích* (n. distributiva) o zvláštním tvaru v češtině není, opisují se předložkou *po* s lokálem čísel základných, aneb i hromadných, jako po jednom, po dvou, po třech, po desíti, po stu, atd.

O skloňování jmen číselných.

§. 62. Ze základných číslovek skloňuje se

1. číslo *jeden, jedna, jedno* docela jako *ten, ta, to*; G. jedn-*oho*, -*é*, -*oho*, D. jedn-*omu*, -*é*, -*omu*, A. jedn-*oho*, -*u*, -*o*, L. jedn-*om*, -*é*, -*om*, I. jedn-*ím*, -*ou*, -*ím*. Vokativ rovná se docela nominativu. V čísle množném: N. V. jedn-*i*, -*y*, -*a*, G. a L. jedn-*ěch* ve všech rodech, D. jedn-*ěm* též ve všech rodech, A. jedn-*y*, -*y*, -*a*, I. jedn-*ěmi* ve všech rodech.

2. Číslo *dva, dvě* skloňuje se číslem jen dvojným a to takto: N. A. V. m. *dva*, ž. a stř. *dvě*, G. a L. *dvou*, D. I. *dvěma* a to o všech rodech. Rovněž tak skloňují se i *oba, obě*

a *obadva, obědvě*. V dativě praví se v řeči obecné *dvoum m. dvěma, oboum m. oběma*.

3. Čísla *tři* a *čtyři* jsou čísla množného a skloňují se podle vzoru *košť* takto:

N. A. V. tři,	čtyři (čtyry)
G. tři,	čtyř (čtyr)
D. třem,	čtyřem (čtyrem)
L. třech,	čtyřech (čtyrech)
I. třemi,	čtyřmi (čtyrmi).

Tvarův *čtyři, čtyř* a t. d. užívá se nyní pravidelně o jmenech životných rodu mužského, v jiných případech klademe obyčejně tvary *čtyry, čtyr* a t. d., jako *čtyři hoši, čtyři koně, — čtyry ženy, čtyry stoly, čtyry tváře, čtyry křídla*. V mužském rodě praví se také *tři, čtyři*, jako *tři hoši, čtyři hadové*.

4. Čísla *pět, šest, sedm, osm, devět, deset* mají akkusativ a vokativ rovné nominativu, v ostatních pádech přibírají jen příponu *-i*, jako N. A. V. *pět, G. D. L. I. pět-i*. Při *devět* a *deset* dlouží se před příponou *i* hlásky *ě* a *e* v *í*, jako *devět gen. devítí, deset desítí*. Rovněž tak sklánějí se

a) čísla od 11. až do 19., jako *jedenáct gen. jedenácti*. Číslo *tu* povstala předrážením jednotek k desítce pomocí předložky *na*, jako *jedenáct = jeden na deset* a t. d.;

b) čísla od *dvaceti* až po *sto*, jako *dvacet, gen. dvaceti, třicet gen. třiceti, čtyřicet gen. čtyřiceti*, u kterýchž se před příponu *-i* hlásky *e* v *í* dlouží, potom *padesát gen. padesátí* a j. Tato čísla vznikla vlastně počítáním desítek, jako *třicet t. j. tři desítky, padesát t. j. pět desítek*.

5. Číslo *sto* skloňuje se podle *slovo*, číslo *tisíc* podle *meč, milion* podle *dub*. Číslo *sto* má v lokálu jednotném vždy *stu*, v nom a akk. čísla dvojného *stě*. *Tisíc* má v genitivě množném *tisíc* i *tisiců*.

Pozn. O číslech složených poznamenati sluší:

a) Čísla, která od *dvaceti* až do *sta* mezi desítkami jsou, sklánějí se tak, že se buď menší číslo se spojku *a* předloží, jako *jeden a dva-*

cet, devět a osmdesát — aneb naopak, větší číslo se předešle a menší se připojí spojkou *a* aneb i bez ní, jako dvacet jeden, osmdesát devět, dvacet a jeden, osmdesát a devět. — V první příčině skloňuje se jen druhá část, jako od jedenadvaceti, — v druhé příčině skloňují se obě části, jako po šedesáti pěti letech, po šedesáti a pěti letech.

b) Při číslech, která výše *sta* jsou, předkládají se čísla, kterými *sta* počítáme, jako dvě stě, tři sta a t. d. Čísla mezi *sty* skládáme tak, že je připojujeme spojkou *a* aneb i bez ní, jako dvě stě čtyřicet, dvě stě a čtyřicet. Podobně praví se i: dvě stě a čtyřicet čtyři, dvě stě čtyřicet čtyři, dvě stě čtyři a čtyřicet, dvě stě a čtyřiačtyřicet. Při těchto číslech skloňují se všechny části, jako po třech stech a šedesáti dvou letech. V obecné řeči skloňuje se i jen poslední část, jako po třistadváňšedesáti letech, ve stodesáti letech.

c) Rovněž tak skládají se čísla, která výše *tisíce* jsou, jako pět tisíc a čtyři sta, pět tisíc čtyři sta, třicet a sedm tisíc a osm set padesát pět. *Stotisíce* tvoří se aneb čísla základními, jako tři sta tisíc — aneb příslovci číselnými, jako desetkrát sto tisíc.

d) Čísla mezi *dvaceti* a *třiceti* tvořila se také pomocí předložky *mezi*, jako *jedemecítna*, *dvamecítna* a t. d., t. j. $10 + 1 + 10$, $10 + 2 + 10$ a t. d. Čísla ta jsou nesklonná.

e) Čísla, která na místě jednotek 8 aneb 9 mají, jako 18, 19, 28, 29 a t. d., vynášejí se i odnímáním, jako bez dvou dvacet = osmáct, bez jedné třicet = 29.

34. Cvičení.

Lépe jest dvěma, nežli jednomu; nebo padne-li který z nich, druhý pozdvihne tovaryše svého. Kaz. 4, 9. I odpověděl všecken lid jedním hlasem. 2 Mojž. 24, 3. A tak dvěma vojsky vtrhli do země Uherské. Háj. 1164. Vyjděte vy tři k stánku úmluvy; i vyšli toliko oni tři. 4 Mojž. 12, 4. Až byl mezi třiceti nejslavnější, však oněm třem se nevyrovnal. 2 Sam. 23, 23. Před soudce přijde pro obou dvou. 2 Mojž. 22, 9. A buďet i on kamenem urážky oběma domům Israelským. Isa. 8, 14. Zmoříš lid ton, všechny až do jednoho. 4 Mojž. 14, 15. A vezma mouky bělné, upočeš z ní dvanácte koláčů a rozkladeš je dvěma řady, šest v řadu jednom na stole čistém před Hospodinem. 3 Mojž. 24, 5. 6. Když byl večer, posadil se za stůl se dvanácti. Mat. 26, 20. Křídlo jedno bylo na pět loket. 2 Par. 3, 11. V šesti dnech učinil Hospodin nebe a zemi. 2 Mojž. 20, 11.

Necht medle jdeme cestou tři dní na poušť. 2 Mojž 5, 3. Čtyry také kruhy zlaté připravíš a vložíš je v čtyry úhly téhož stolu, při každé noze jeden. 2 Mojž. 25, 26. Čtyř loket bylo to každé umyvadlo. 3 král. 7, 38. Naměřil ji šest měr ječmene. Ruth. 3, 15. Tu ji se šesti koňmi čekal. Háj. 1309. Pojavše dva tisíce lidu pěšího, obehnali hrad Žleby a dobyli ho v osmnácti dnech. Háj. 1384. Délka domu byla dvaceti loktů. 2 Pas. 3, 8. Zanechal z nich ke stu vozům. 1 Par. 18, 4. Potom pak po vyplnění sedmdesáti let trestati budu na králi Babylonském nepravost jejich. Jer. 25, 12. Pozůstalo dvě stě mužů. 1 král. 30, 10. I honil je se čtyřmi sty mužů. 1 král. 30, 10. Byl živ sto sedmdesáte a pět let. 1 Mojž. 25, 7. Byl pak počet všech mistrů dvě stě osmdesát osm. 1 Par. 25, 7. Obložil svatyni svatých zlatem výborným, šesti sty centnéři. 2 Par. 3, 8. K vyplacení pak těch dvou set sedmdesáti a tří ze synů Israelských vezmeš pět lotů z každé hlavy. 4 Mojž. 3, 46. Josiáš kraloval jedno a třiceti let v Jerusalémě. 4 král. 22, 1. A bylo všech dnů jeho devět set, šedesáte a dvě léta. 1 Mojž. 5, 20. A byl Aron ve stu, v dvaceti a třech letech, když umřel. 4 Mojž. 33, 99. Zavřel se na svém hradě pevně se třemi sty a padesáti muži. Háj. 883. A zbili v městě toho dne do sta tisíc. 2 Mach. 11, 48. Shromáždilo se bylo do prostřed města do sta a dvaceti tisíc mužů. 2 Mach. 11, 45. U vojště knížete synů Asser bylo lidu sečteného čtyřiceti jeden tisíc a pět set, u vojště knížete synů Dan šedesáte dva tisíce a sedm set. 4 Mojž. 2, 26. 28. Poslal je po dvou. Koc. h. c. 1, 11.

§. 63. *Číslovky řadové* jsou tvarem svým jména přídavná o zakončení určitém, a proto skloňují se také podle vzorův určitých jmen přídavných. Číslovky tvrdého zakončení, jako první, druhý, čtvrtý, pátý, šestý, sedmý, osmý, devátý, desátý, stý, dvoustý, třístý, čtyřstý a t. d. skloňují se podle vzoru *čistý* (§. 55); číslovky pak měkkého zakončení, jako první, třetí, tisíce, dvoutisíce, čtyřtisíce, pětitisíce a t. d. podle vzoru *dnešní* (§. 56).

Pozn. 1. Jen když se s nesklonným *pál* skládají, přijímají řadové číslovky tvrdého zakončení v rodě mužském a středním také přípony neurčité, a to v genitivě čísla jednotného příponu *-a*, v dativě a lo-

kále příponu -u, jako za půl druhá zlatého, za půl čtvrtá dne, po půl pátu dni, k půl šestu tisíců a j. V rodě ženském děje se to jen po řádku v genitivě, jako půl čtvrtý stopy, půl pátý stopy a j.

Pozn. 2. Místo *druhý* říkalo se *uterý*, *uterý*, něm. der Anders; odtud ještě jmenujeme *druhý den* po neděli *úterý* (den).

Pozn. 3. Řadové číslovky rodu středního s předložkami *za*, *po* aneb i bez předložek klademe příslovočně, když vytýkáme po kolikáté se co děje, jako po prvé, za druhé a t. d.

Pozn. 4. Řadové číslovky připojují se k zájmenu *sám* k vyznamenaní osoby hlavní v počtu těch, kteří jí zprovázejí, jako *sám druhý*, *sám desátý* a j.

Pozn. 5. Řadová číslovka *jeden* s číslovkou *druhý* spojená, vyznačují vespolnost činnosti, něm. einander, jako *milují jeden druhého* t. j. *milují se* vespolek.

35. Cvičení.

Již tomu dnes jest třetí den. 1 král. 30, 13. Na tom bojišti zůstali až do dne třetího. Háj. 888. Kníže Karel peníze z důchodův zemských na čtyři díly rozdělil, jeden jich díl otci svému, kterýž v jiných krajinách byl, poslal, druhý k svému užitku a na své služebníky obracel, třetí díl na boží domy, kdež kostely staré a dávno zbořené viděl, opravoval i nové stavěti dal; čtvrtým dílem zboží od království rozzastavovaná vyplácel. Háj. r. 1333. Na dvě strany jedny dvěře otvíraly se, též na dvě strany druhé dvěře se otvíraly. 8 král. 6, 34. Začínají se první knihy Mojžíšovy. Mel. 1 Mojž. 1, 1. Léta čtvrtého založen byl dům hospodinův a léta jedenáctého dokonán jest se všemi přípravami svými a se vším, což k němu přináleželo. 3 král. 6, 38. Léta tisícého třístého čtyřicátého osmého na den svatého Marka založil Karel, král římský a český, Nové město Pražské. Háj. 1348. Ubrův zůstalo tu na místě okolo půl pátá tisíc, a půl čtvrtá tisíc vězňův do Olomouce přivedeno. Háj. 1382. Po půl čtvrtu dni duch života vstoupil do nich. Zjov. 11, 11. Půl třetího lokte byla dlouhost slitovnice a půl druhého lokte širokost její. 2. Mojž. 37, 6. Júdas pak Machabeus sám desátý ustoupiv, na horách jako zvěř bydlil. 2 Mach. 5, 27. A dary budou poslati

jedni druhým. Zjev. 11, 10. Svadili se jeden s druhým. 5 Mojž. 26, 11. Učiňtež to po druhé. I učinili po druhé. Po třetí učiňte. I učinili po třetí. 3 král. 18, 34.

§. 64. *Rodové neboli druhové* číslovky jsou obyčejně tvaru určitých jmen přídavných, a protož i skloňují se, které jsou zakončení měkkého, jako dvojí, obojí, trojí a p. podle vzoru *dnášní* (§. 56); které pak jsou tvrdého zakončení, jako čtverý, paterý, šesterý, sedmerý, osmerý, devaterý, desaterý, stery, tisícový a j.; potom jednaký, dvojaký a p. podle vzoru *čistý* (§. 55). Z neurčitých číslovek rodových skloňují se muž. *dvůj, obůj, třůj*, žen. a stř. *dvoje, oboje*, troje podle *můj*, jako *dvůj* způsob, *dvého* způsobu a t. d.; čtver pak, pater, šester, sedmer atd. podle vzoru *synův*, jako *čtvero dříví*, gen. *čtvera dříví*, pater lid, lok. na tomto pateru lidu, sedmera svátost, lok. o sedmeře svátosti a j. Nyní užívá se jich jen v některých pádech, a to nejčastěji ještě v nominativu a akkusativu čísla jednotného a množného, jako *dvůj, čtver* způsob, *dvoji* lidé, *dvoje* nešlechtnost, *dvoje* dvéře a j. Obyčejně se, jak již praveno, vynášejí tvarem určitým.

Pozn. Jména rodová přidávají se: a) k srostitým jmenům obecným čísla množného i jednotného, jako *dvoji* psi, *troji* žáci, *šestěti* lidé, *patera* říže; b) k jmenům hromadným čísla jednotného, jako *dvoji* (*dvůj*) lid, *čtveré* (*čtvero*) dříví; c) k jmenům hmotným čísla jednotného, jako *dvoji* (*dvůj*) med, *troji* (*troje*) pivo, *čtverá* (*čtvera*) měď; e) k jmenům odtahitým čísla jednotného, jako *dvůj* (*dvoji*) zármutek, *třůj* (*troji*) pořádek, *sedmera* ohavnost; d) k jmenům toliko množným, jako *dvoje* vrata, *troje* oddavky, *paterý* knihy a j. Ve všech těchto případech ukazují se rodovými těmito číslovkami k rozličenosti způsobův a druhův bytostí, hromad, hmot, vlastností a činností. Tak na př. *troji* psi jsou psi tří rozličných druhův, nemusí to však býti jen tři psi. Právem-li pak *dvoje* roucho, jsou to ovšem jen dvě roucha, avšak dvě roucha způsobu rozličného.

§. 65. *Hromadné číslovky* jsou všechny rodu středního. První z nich *dvé, obé, tři* povstaly stažením z *dvoje, oboje, troje* (§. 9, 4. a), a skloňují se podle vzoru *čisté*, jako *dvé, dvého, dvěmu* a t. d. Povahy jsou jmen podstatných a sbíhají se s genitivem čísla množného pravidelně jen v nominativu a akkusativu místo základných *dvá, oba, tři*; bez genitivu i v jiných pádech. — Ostatní pak číslovky hro-

madné, jako čtvero, patero, šestero, sedmero, osmero, devatero, desatero, dvacatero, stero, tisícero a j. skloňují se podle vzoru *slovo* (§. 33), jako čtvero, čtvera, čtveru, a jsou v nominativu a akkusativu vždy povahy podstatných, v ostatních pádech však mohou býti buď povahy podstatných, jako D. čtveru dětí, I. čtverem dětí, v sedmeru umění svobodných a j., aneb povahy přídavných jmen, jako D. čtveru dětem, a mají pak v instrumentále tak, jako v nominativu: se čtvero dětmi.

Pozn. Číslovek hromadných s předložkami *na* a *v* jako *na dvě*, *vo dvě* (t. j. díla) užívá se zhruba k naznačení díla, v které se vše která dělá. S předložkou *po* a lokálem mají moc číslovek rozdělovacích.

30. Cvičení.

Pro troji nešlechtnost Damašku, ovšem pro čtveru neodvrátím hněvu svého. Amos. 1, 3. Dvůj zámutek přišel na ně, když se na předešlé věci rozpomínali. Moudr. 11, 12. Trojích lidí nenávidí duše má a velmi se horším na život jejich. Syr. 25, 3. Dvoje zlé učinil lid můj. Mel. Jer. 2, 13. Nebude uzdravena země ta, dokudž ještě v ní nebude desateré zhouby. Isa. 6, 13. Nepřítel jest čtver. Otib. hád, 17. Tak se skonává předmluva na pateru knihy Mojžíšovy. Mel. Předml. bibl. Na druhé knihy Mojžíšovy vím o paterých jeho knihách. Koc. h. o. 2, 18. Ty pavlače troje byly. Ezech. 41, 6. A v korábu troje obydlí a ponohí vzděláš. 1 Mojž. 6, 16. Trojít věci podávám, vyvol sobě jednu z nich. 2 král. 24, 12. Na obloze oblouk sličný sedmerou se krásou stkvěl. Puch. 1, 42. Shořelo více nežli polovici města, od půlnoci až k východní straně, na šíf paterých a na dél čtrnácterych honů. Koc. an. Clul. 591. Obé to přijde na tě pojednou dne jednoho, totiž siroba a vdovství. Isa. 47, 9. Vyskočivše dvě medvědice z lesa, roztrhaly z nich čtyřcatero a dvě děti. 4 král. 2, 24. V jámě pak bylo sedm lvů, a dávali jim na každý den dvě hovad a dvě ovce. Mel. Dan. 14, 31. Ze všech hovud čistých vezmeš sobě sedmero a sedmero, z hovad nečistých dvě a dvě. 1 Mojž. 7, 2. Ze všech živočichův po

dvém uveďteš do korábu. 1 Mojž. 6, 19. Jedno z dvého-
vol. Pass. Mám za to, že se o tom třem radíte. Vel.
pol. 88. S manželkou a desaterem dítek. Jung.

§. 66. Co se ostatních číslovek určitých dotýče, jsou

1. *Číslovky násobné* tvarem svým jména přídavná, jako jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný, čtvernásobný, pater-
násobný, desaternásobný, sternásobný a t. d. a skloňují se
všecky podle vzoru *čistý* (§. 55).

2. *Číslovky zlomečné* jsou tvarem svým podstatná jména
rodu ženského, jako půla (půlka), třetina (třetinka), čtv-
tina (čtvrtinka), pětina, šestina, sedmina, osmina, devětina,
desetina a t. d., a skloňují se podle vzoru *ryba* (§. 36).
Polovice a *čtvrtce* skloňují se podle *země* (§. 31). Tvar *půl*
jest nesklonný, avšak připomenouti náleží, že se v nomina-
tivu a akkusativu pojí jako jména podstatná s genitivem,
v ostatních pádech však připojuje se jako nesklonné pří-
slovce k svým jménům podstatným, jako půl vrchu, na
půl kola, — do půl míry, k půl stu, o půl létě, půl librou
cukru a j. (Ostatně srov. k tomu §. 43, 2 a §. 63. Pozn. 1.).
Tvar *čtvrt* skloňuje se podle *kost* (§. 38) a tudy jest gen. čtvrti,
instr. čtvrtí a t. d. Avšak užívá se jeho i nesklonně, jako
slovce *půl*, na př. před čtvrt hodinou. Číslovky zlomečné
tvoří se také od řadových s jménem *díl*, jako třetí díl
a t. d.

3. *Číslovky příslovečné* jsou z povahy své tak, jako jiná
příslovce, nesklonná. Tvoří se od základných čísel příčině-
ním slabiky *kráte*, *krát*, což tolik znamená, co *řez*, *rána*
(srovnej něm. *kurz* a lat. *culter* nůž), jako dvakráte, t. j.
dva řezy, dvě rány. I od násobných a jiných číslovek
tvoří se příslovce, jako dvojnásobně, po jednu, po druhé
a t. d.

37. Cvičení.

Trojnásobný provázek nesnadně se přetrhne. Kaz. 4,
12. Nápraník čtverhraný bude a dvojnásobný. 2 Mojž. 28,
16. A tehdy přinesete dva bochníky ze dvou desetin mouky
bělné. 3 Mojž. 23, 17. Ať bře pátý díl z úrod země

egyptské po sedm let hojných. 1 Mojž. 41, 34. A vína v obět mokrú čtvrtinku. Hynu *) obětovati budeš. 4 Mojž. 15, 5. Při beranu pak obětovati budeš mouky bělné dvě desetiny, zadělané olejem třetinkou míry Hyn. 4 Mojž. 15, 6. A vína k oběti mokré obětovati budeš půlku Hynu. 4 Mojž. 15, 10. A tak bude ve čtvrti **) deset tisíc a půl páta sta pídi. Háj. 1268. A když se naměří čtyři čtvrti, to slouti bude lán. Háj. ibid. Čtyři čtvrtce ***) to má slouti větel. Háj. ibid. A vozmu červenec dvakrát barvený. 2 Mojž. 28, 5. Již na desetkrát zhaněli jste mne. Job. 19, 3. Nařídil i to, coby obětováno býti mělo po třikrát do roka. 2 Par. 8, 13. Ovečku také tu zaplatí čtvěrnásobně. 2 král. 12, 6. Desetkrát sto tisíc to slove milion. Háj. 1268. Medle necht jej probodnu kopím po jednou, tak že nebude potřebí podruhé. 1 král. 26, 8. Oholil každému půl brady, a zastřihoval roucha jejich až do polovice. 2 král. 10, 4. Sedmkrát za den chválím tě. Žalm 119, 164. Navratte jim i ten stý díl peněz, kterýž od nich beráte. 2 Ezdr. 5, 11. Co jest pátým dílem tři osmin? Pátým dílem jedné osminy jest jedna čtyřicetina, tři osmin tedy tři čtyřicetiny. Us.

§. 67. Z neurčitých číslovek skloňuje se nejprvé neurčitá obecná číslovka: *všecek*, aneb i jinak *všecken*, neboli *všecken* takto:

	<i>muž.</i>	<i>žen.</i>	<i>stř.</i>
Jedn. č. nom.	<i>všecek</i>	<i>všeck-a</i>	<i>všeck-o, vš-e</i>
gen.	<i>vš-eho</i>	<i>vš-í</i>	<i>vš-eho</i>
dat.	<i>vš-emu</i>	<i>vš-í</i>	<i>vš-emu</i>
akk.	{ <i>vš-eho</i> <i>všecek</i>	{ <i>vš-i</i> <i>všeck-u</i>	{ <i>vš-e</i> <i>všeck-o</i>
vok.	<i>všecek</i>	<i>všeck-a</i>	<i>všeck-o, vš-e</i>
lok.	<i>vš-em</i>	<i>vš-í</i>	<i>vš-em</i>
instr.	<i>vš-tm</i>	<i>vš-í</i>	<i>vš-tm.</i>

*) t. j. jméno míry u Židů k měření věcí tekutých, obnášející v sobě 8 skořápek vaječných.

**) t. j. jméno míry u Čechův k měření polností.

***) t. j. jméno míry k měření obilí.

Množ. č. nom.	všicc-i	všeck-y.	všeck-a, vš-e
gen.	vš-ech, všechn-ěch		
dat.	vš-em, všechn-ěm		
akk.	všeck-y	všeck-y	všeck-a, vš-e
vok.	všicc-i	všeck-y	všeck-a, vš-e
lok.	vš-ech, všechn-ěch		
instr.	vš-emi, všechn-ěmi.		

Pozn. 1. O této obecné číslovce poznamenati sluší:

1. Místo tvaru *všecok* oblibenější jsou tvary *všecken* a *všechen*. U starých zněl nominativ mužský i *ves*, jako *ves svět*. V středním rodě praví se i *všeoko* i *vše*, jako *všecko toto*, *vše toto*.

2. V akkusativu užívá se tvaru *všeho* o bytostech životných, *všecok*, *všecken*, *všechen* o neživotných. V rodě ženském užívá se také tvaru *vši* místo *všecku*, *všecknu*.

3. V nominativu čísla množného skloňuje se v rodě mužském i první část slova, tudy *vši-cci*, *všičkni*, *všičani*. Nyní se tvaru *všičci* velmi po řídku užívá, obecnější jsou *všičkni*, *všični*.

4. V genitivu, dativu, lokálu a instrumentálu v užívání jsou vedle kratších tvarů také řídí ve všech rodech.

Pozn. 2. Tvar *vešker-en*, *vešker-a*, *vešker-o* a v čísle množném *vešker-í*, *vešker-y*, *vešker-a*; má v akkusativu jedn. *vešker-en*, *vešker-u*, *vešker-o*, a v množ. č. *vešker-y*, *vešker-a*. V ostatních pádech skloňuje se určitě podle vzoru *čistý*, jako *veškerého*, *veškeré* a t. d. — Rovněž tak skloňují se tvary: *kolíkeren*, *tolíkeren*, *několíkeren*, *všelikeren*.

Pozn. 3. V slově *vesmír* skloňují se obě části, z nichž záloží, tudy jest gen. *všehomíra*, dat. *všemumíru*, akk. *vesmír* a t. d.

§. 68. Neurčité částečné číslovky rodu středního a to:

1. Číslovka *mnoho* má, když se s jmény spojuje a podstatné své moci pozbývá, v akkusativu jako v nominativu, v ostatních pádech pak příponu genitivu *-a*, jako N. A. *mnoh-o* lidí, G. *mnoh-a* lidí, D. *mnoh-a* lidem, L. *mnoh-a* lidech, I. s *mnoh-a* lidmi. Tvar *mnohý* skloňuje se podle *čistý* (§. 55).

2. Číslovka *málo* jest, když se k jménům připojuje a podstatné své moci pozbývá, nesklonná ve všech pádech, jako N. A. *málo* lidí, G. *málo* lidí, D. *málo* lidem, L. *málo* lidech, I. *málo* lidmi. Rovněž tak jest nesklonná v *málo* *kolíkosi*, *několíko málo*, *málo kdo*. a p.

3. Když však *mnoho* a *málo* moc samostatných jmen na se přijímají, přestávajíce býti holými přívlastky, skloňují se podle vzoru *slovo* (§. 33), jako málo, bez mála, po málu, na mále, s málem.

38. Cvlčení.

I reptalo všecko shromáždění. 2 Mojž. 16, 2. Oddal se všecken bohu k služebnosti slovy i skutkem. Háj. 996. Prodával obilí všemu lidu země. 1 Mojž. 42, 6. I pověděla mu všecku pravdu. Mar. 5, 33. Ustanovil ho nade vším, což měl. 1 Mojž. 39, 5. Vytrhl mne ze všeho zlého. 1 Mojž. 48, 16. Ve všem domě mém věrný jest. 4 Mojž. 12, 7. Shromáždil veškeren lid. 2 král. 10, 17. A všickni obyvatelé země přicházeli do Egypta. 1 Mojž. 41, 57. Báh po-koje bude s námi se všemi. Háj. 1356. Ty's spása všeho míra. Háj. 977. A hned té hodiny vylil se tichý a hojný déšť na tu všecku krajinu. Háj. 977. Poslyšte mne všickni lidé. Ecol. 33, 19. I budou tě všickni ctíti. Štit. Ob. 107, 24. Ne všechněm všecko užitečné jest, aniž se všechněm všecko líbí. Syr. 37, 32. Těch všech vůči národové světa tohoto hledají. Luk. 12, 30. Všickni ti připravili se spolu k boji proti synům Israelským. Jud. 7, 3. Zapomonul na všecky práce své a na všeckon dům otce svého. 1 Mojž. 41, 51. Navrátím tobě všecka pole otce tvého. 2 král. 9, 7. A tak nadělal všech těch nádob velmi mnoho. 2 Par. 4, 18. Nebudut se báti mnoha tisíců lidí, kteříž se vůkol kladou proti mně. Žalm. 3, 7. Kdo není málem spokojen, ten není mnoha hoden. Přisl. Kosatec bílý na mnoha místech se nachází. V. Lyl. 2. A. Po málu se daleko dojde. Přisl. Kdožt' jest věrný v málo, i vo mnozeť věrný bude. Luk. 16, 10. Oblak trval nad příbytkem po mnohé dny. 4 Mojž. 9, 19. Necht' jsou slova tvá nemnohá. Kaz. 5, 1. Sstoupil do Egypta s nemnohými osobami. 5 Mojž. 26, 5. Rána jednorostejná jest na všechněch. 1 král. 6, 4. Ale nyní posilň se, veškeren lide země této. Agg. 2, 5. A já přijdu s několika málo muži. 1 Mach. 7, 28. Mnozí jsou protivníci moji. Žalm 119, 157.

HLAVA IV. O zájmenech.

§. 69. *Zájmena* (pronomina) nazvána jsou odtud, že místo jiných jmen zastupují. Podle významu a způsobu jeho dělí se na

1. *zájmena osobná* (pr. personalia), která místo jmen osobných zastupují. Kdy a kde se koli mluví, znamená se osoba mluvící, jakožto první osoba, zájmeny *já* a *my*; osoba, k níž se mluví, jakožto druhá osoba, zájmeny *ty* a *vy*; osoba pak a věc, o níž se mluví, znamená se, jakožto třetí osoba, buď jménem podstatným aneb zájmeny *on*, *ona*, *ono*, *oni*, *ony*, *ona*. Podle toho označují zájmena osobná poměr, v kterém jednotlivce k mluvě stojí. Největší podobnost mají s jmény vlastními, což patrně z příkladu, když hošíček, jemuž *Věna* říká, ná otázku: „*kdo* pak to volá?“ odpoví: „*Věna* volá;“ hoch pak, jsa již sebe vědom, řekne: „*já* to volám.“ Jako jména vlastní, tak znamenají i zájmena osobná jednotlivce jakožto jednotlivce. Vlastní jména však jsou povahy trvalé, označující stále jen tohoto jednotlivce a žádného jiného více. Jménem pak *já* jmenuje se každý, kdož jsa sebe vědom mluvícím jest, a tentýž slove v příštím okamženi *ty* aneb *on*, jakmile se jeho poměr k mluvě pozmění.

2. *zájmena zvratná* (pr. reflexiva), která v jedné a též větě místo jména podmětu zastupují, když jeho činnost naň se zpět vrací a vracejí se jej aneb to, což jeho jest, zachvacuje. Odtud sbíhají se zájmena zvratná jenom v závislém poměru k výroku věty, t. j. v pádech nepřímých aneb o tvaru přídavných jmen přisvojovacích. Poměr ten znamenáme zájmeny: *se*, *svěj*.

3. *zájmena přisvojovací* (pr. possessiva), která osobu, jíž co přísluší a pokud jí co přísluší, vytykají, jako *můj*, *tvůj*, *náš*, *váš*, *její*, *čí*, *něčí*, *člkolí*, a pak zvratné *svěj*, kterým se to, což podmětu jedné a též věty přísluší, znamená.

4. *zájmena ukazovací* (pr. demonstrativa), kterými se na věci ukazují a místní aneb časový poměr jejich k mluvčímu

a k jiným věcem ustanovuje. Sem hledí *ten, tento, onen, onenno*. *Ten* a *tento* ukazují na věci, jež místem a časem mluvčímu bližší jsou, *onen* a *onenno* na věci místem a časem vzdálenější.

5. *zájmena omezovací* (pr. determinativa), která ukazují nejenom k věcem, ale spolu je za věci vykládají, o jejichž přirozenosti, způsobu a počtu již místnější řeč byla aneb teprve místnější řeč bude. Sem patří: *taký, takový, toliký, tolik, tolikterý, tolikdý, potom týž, tentýž, jeden a týž, sám*, kterýmiž se věc za jednostejnou vyhlašuje s tou, o kteréž právě řeč byla, a vše jiné vylučuje. Moc zájmen omezovacích přijímají na se i *ten, onen*.

6. *zájmena tázací* (pr. interrogativa), kterými se po osobách, věcech, vlastnostech a poměrech k jiným věcem tážeme. Sem náležejí: *kdo, kdo-ž, co, co-ž, který, jaký, jakový, ký; kolik, koliký, kolikerý, kolikdý*;

7. *zájmena vztažná* (pr. relativa), kterými se vztah na jména podstatná aneb na zájmena omezovací vyznamenává. Sem patří zájmeno původně ukazovací *jen-ž*, potom zájmena vlastně tázací: *který, který-ž, který-ž-to, jaký, jaký-ž, jaký-ž-to, kdo, co, kdo-ž, co-ž*, a zastaralé *ký*. Zájmena omezovací a vztažná, když jedna na druhá se táhnou, slovou *souvztažná*, jako *taký jaký, takový jakový, toliký koliký* a j. Přechod tázacích zájmen ve vztažná dá se objasniti buď z nepřímé otázky, jako *vím, kterého muže mluší — vím muže, kterého mluší*; aneb z přímé otázky, jako *kdo to učinil? ten buďž trestán*. Při *jenž* vytýká se vztažnost se silující částicí *ž* t. j. *on právě, ten právě*.

8. *zájmena neurčitá* neboli *obecná* (pr. indefinita), která osoby, věci a vlastnosti jich činom neurčitým znamenají, jako *ně-kdo, něco, některý, nějaký, několiký, něčí, kdo-si, cosi, kterýsi, kterakýsi, jakýsi, kdo-koliv, kterýkoliv, jakýkoli, čkoli, kdož-koli, kterýžkoli, leda-kdosi, ledacosí, ledakterýsi, ledajakýsi, leokdo-s, leccos, leckterýs, lecjakýs, všeliký, všelijaký, všeliký, málokdo, máloco, málokerý, málokoliko* a j. v.

I. Skloňování zájmen osobních a zájmena zvrátého.

§. 70. Jedn. č. nom.	já	ty	—
gen.	mne, mě	tebe, tě	sebe, se
dat.	mně, mi	tobě, ti	sobě, si
akk.	mne, mě	tebe, tě	sebe, se
vok.	já	ty	—
lok.	mně	tobě	sobě
instr.	mnou	tebou	sebou.

Množ. č. nom.	my	vy	—
gen.	nás	vás	sebe, se
dat.	nám	vám	sobě, si
akk.	nás	vás	sebe, se
vok.	my	vy	—
lok.	nás	vás	sobě
instr.	námi	vámi	sebou.

Pozn. Obzvlášť poznámenati sluší:

1. Zájmena tato jsou všech rodů a proto i bezrodá.
2. V genitivě, dativě a akkusativě stojí vedle širších tvarův užší tvary; oněch užívá se a) po předložkách, jako ke mně, proti tobě, k sobě; b) po jmenech podstatných, jako část mne, c) vůbec když na nich důraz jest. Užší jsou příklonné a nemohou nikdy na začátku věty státi.
3. Místo *ti* klade se v dativě druhé osoby také *t*, jako pravím *m*. pravím *t*. Vokativ jest u první i druhé osoby v číslech obou roven nominativu.
4. Zájmeno zvráté nemá nominativu a vokativu, protože se jeho jen v nepřímém poměru k výroku věty užívá. Množné číslo nešlí se u něho od tvarův jednotných.
5. Zájmena zvrátého užívá se v češtině toliko o třetí osobě, nýbrž i o první a druhé, v němčině a latině toliko o třetí, jako:

chválím se	ich lobt mich	laudo me
chválíš se	du lobst dich	laudas te
chválí se	er lobt sich	laudat se
chválíme se	wir loben uns	laudamus nos
chválíte se	ihr lobet euch	laudatis vos
chválí se	sie loben sich	laudant se.

39. Cvičení.

Půjdu i já. Zach. 8, 21. Co jsi ty, ó horo veliká! Zach. 4, 7. Zkuste mne nyní v tom. Mal. 3, 10. Nehněvej se na mne. Tob. 5, 15. Mne jste zbavili syná. 1 Mojž. 42, 36. Odpuť mi a neztracuj mne. M. Manas. 12. Což tobě do toho? Žalm. 50, 16. Kdo tě sem přivedl? Soude. 18, 3. Pojď za mnou. Luk. 5, 27. Toho za mne nebylo. Háj. 722. Chváľím tě. Žalm 119, 164. K tobě volám. Žalm 119, 146. Honí se za mnou. Žalm 109, 23. Spomoz mi, ó Hospodine. Žalm 109, 26. Ve mně naději měj. Štít. Ob. 197, 36. Což jsme mluvili proti tobě? Mal. 3, 13. Odpovím i já také za sebe. Job. 32, 17. Odstup to od tebe, pane, nestaneť se tobě toho. Mat. 16, 22. Proč jste nás podvedli? Jos. 9, 22. Zdaliž není jeden otec všech nás? Mat. 2, 10. V čom tě loupíme. Mal. 3, 8. Nechco mi dopustiti, abych šel s vámi. 4 Mojž. 22, 13. Kdož jíte anebo pijete, zdaliž ne pro sebe jíte a pro sebe pijete? Zach. 7, 6. Postavím stánek svůj u prostřed vás. 3 Mojž. 26, 11. Navrattež se ke mně a navrátím se k vám. Mal. 3, 7. Volá za námi. Mat. 15, 23. Pane, jsi-li ty, rozkažiž mi k sobě přijíti po vodě. Mat. 14, 28. Prut vypustiv ze sebe pupence zkvetl. 4 Mojž. 17, 8. Já dnes přikazuji tobě. 5 Mojž. 18, 14. Nyní pak posmívají se mi mladší mne. Job. 30, 1. Pane, ty víš, že tě miluji. Jan. 21, 16.

II. Skloňování vlastně zájmené.

§. 71. Zájmena osobná *já, ty, my, vy*, pak zvrátané *se*, mají skloňování jmen podstatných. Od tohoto skloňování uchylují se mnohá z ostatních zájmen a mají své zvláštní, kteréž se nazývají *skloňování zájmené*. Kmeny zájmen těchto jsou buď tvrdé aneb měkké. K prvním náležejí zájmena *ten, tento, onen*, potom *kdo, někdo, kdosi* a j. p., k druhým osobné zájmeno *on*, gen. *jeho*, přisvojovací *náš, váš*, vztažné *jenž* a tázací *co* a pod.

a) Kmeny tvrdé.

§. 72. Zájmeno ukazovací *ten, ta, to* skloňuje se takto :

Jedn. č. nom. m.	ten	ž. t-a	stř. t-o
gen.	to- <i>ho</i>	t- <i>é</i>	to- <i>ho</i>
dat.	to- <i>mu</i>	t- <i>é</i>	to- <i>mu</i>
akk.	to- <i>ho</i> , ten	t- <i>u</i>	t- <i>o</i>
lok.	to- <i>m</i>	t- <i>é</i>	to- <i>m</i>
inst.	ti- <i>m</i>	t- <i>ou</i>	ti- <i>m</i> .

Množ. č. nom.	t-i, -y	t-y	t-a
gen.	t- <i>ě-ch</i>		
dat.	t- <i>ě-m</i>		
akk.	t- <i>y</i>	t- <i>y</i>	t- <i>a</i>
lok.	t- <i>ě-ch</i>		
instr.	t- <i>ě-mi</i> .		

Podle toho vzoru skloňují se také ukazovací zájmena *onen, ona, ono, ten-to, ta-to, to-to, onen-no, ona-no, ono-no*, potom zájmeno omezovací: *ten-ž, ta-ž, to-ž*. Při těchto složitých zájmenech skloňuje se jen prvá část, sesilující částice *-to, -no, ž* přičiňují se k jednotlivým pádům jejím, jako *toho-to, onoho-no, toho-ž* a t. d. Sem patří posléze i číslovka *jeden, jedna, jedno* (§. 62, 1).

Pozn. V akkusativě jedn. a v nom. množ. kladou se *toho* a *tí* o bytostech životných, *ten* a *ty* o neživotných. Vokativu se neuzívá. V gen., dat., lok. a instrumentálu čísla množného mají stejné tvary pro všechny rody.

§. 73. Zájmeno tázací *kdo* jest jen čísla jednotného a skloňuje se podle *ten* takto:

Jedn. č. nom.	kdo
gen.	ko- <i>ho</i>
dat.	ko- <i>mu</i>
akk.	ko- <i>ho</i>
lok.	ko- <i>m</i>
instr.	ký- <i>m</i> .

Podle toho vzoru skloňují se také složená zájmena: *kdo-ž, kdo-koli, kdo-ž-koli, kdo-ž-kolivěk*, potom neurčitá: *ně-kdo*,

kdo-si, leda-kdo-s, lec-kdo s, málo-kdo, řídko-kdo, při kterých všech se jen základné *kdo* skloňuje, ostatní pak částice se jen k jeho pádům připojují, jako *koho-ž, koho-koli, ně-koho, málo-koho* a t. d.

Pozn. Zájmena *kdo* užívá se toliko, když otázku činíme po jme-nech osobných rodu mužského i ženského. Vokativu nemá.

40. Cvičení.

To podnes zjevné jest. Jer. 11, 5. Rci této zemi. Ezech. 22, 24. Pro tu příčinu jsem zde. 2 Mach. 12, 45. A když oni odešli, tito vystoupili. 2 Sam. 17, 21. K tomu voda Jordánu jest z této i z oné strany. 2 Mach. 9, 45. I rozmohla se bitva a padlo raněných množství z těchto i z oněchno. 2 Mach. 9, 17. Prst boží toto jest. 2 Mojž. 8, 19. Bylo pak těch, kteří padli od meče, do osmi tisíc mužů. 2 Mach. 10, 85. At ke mně vyjde ten, kohož bych jmenoval tobě. 1 král. 28, 8. Kdo jsou onino? 1 Mojž. 48, 8. A zahynou ti, kteříž tobě odporují. Isa. 41, 11. Kohož jsi zhaněl, a komu's se rouhal? Isa. 37, 23. Těchto jsi zkušoval, onyno pak trápil. Moudr. 11, 10. Kdož jest sám zlý, komu bude dobrý? Syr. 14, 5. Hle, tam za oněmno horami. Háj. 722. Nemluv k nám před lidem tímto, kterýž jest na zdech. Isa. 36, 11. Komuž mluviti budu a kým osvědčovati, aby slyšeli? Jer. 6, 10. Pilně považte toho. Jer. 9, 17. A v tom necht se chlubit, kdo se chlubit, že rozumí a zná mne. Jer. 9, 14. V těch věcech libost mám. Jer. 9, 24. Ohlašuj všechna slova tato po městech a po ulicích. Jer. 11, 6. Před těmi nebylo takových kobytek, aniž po těch takové budou. 2 Mojž. 10, 14. Hledaje někoho z nich, kterýžby udělal hradbu, žádného nenacházím. Ezech. 22, 30. Avšak nedopouští mu Bůh užívati těch věcí, ale jiný leckdos šíře to. Kaz. 6, 2. Týmž způsobem v podobnou bezbožnost s oněmi upadli. Koc. h. c. 1, 23.

b) Kmeny měkké.

§. 74. Zájmeno třetí osoby *on, ona, ono* jest v užívání jen v nominativě jednotném a množném, ostatní nepřímé

pády tvoří od jiného, nyní již zastaralého a neužívaného kmene *i*, *ja*, *je* (srovnej lat. *is*, *ea*, *id*) a skloňuje se takto:

Jedn. č. m. nom. on	ž. on-a	stř. on-o
gen. je- <i>ho</i> , ho	j- <i>t</i>	je- <i>ho</i> , ho
dat. je- <i>mu</i> , mu	j- <i>t</i>	je- <i>mu</i> , mu
akk. je- <i>ho</i> , ho, jej	j- <i>i</i>	je
lok. ně- <i>m</i> (jem)	n- <i>t</i> (j <i>t</i>)	ně- <i>m</i> (jem)
instr. jí- <i>m</i>	j- <i>t</i>	jí- <i>m</i> .
Množ. č. nom. on- <i>i</i> , - <i>y</i> on- <i>y</i> on- <i>a</i>		
gen.	ji- <i>ch</i>	
dat.	ji- <i>m</i>	
akk.	je	
lok.	ji- <i>ch</i>	
instr.	ji- <i>mi</i> .	

Pozn. Obzvlášť poznámenati sluší:

a) Ve všech nepřímých pádech zájmena tohoto vsouvá se po předložkách *n*, jako do něho m. do jeho, k němu m. k jemu, s ní m. s jí, s nimi m. s jimi, od nich m. od jich, na ně m. na je a t. d.

b) V genitivě a dativě jednotném sbíhají se vedle širších tvarův také kratší. Oněchno užíváme po předložkách, jmenech podstatných a když na nich důraz jest; kratší jsou příklonné a bezpřířvučné, a protož nemohou na začátku řeči státi.

c) Akkusativu *jej* užívá se o věcech i o osobách rodu mužského, tvarův *jeho* a *ho* toliko o osobách, jako otec miluje jej, miluje ho, miluje jeho (t. j. syna), rozboří jej (t. j. dům). — Vedle těchto tvarů sbíhá se ještě starobylý akkusativ mužský *i* a to jen v spojení s předložkami, jako na-*ň* m. na *n-i*, na *i*, o*ň* m. o *n-i*, o *i*, a tak i pro-*ň*, za-*ň*, na*de-ň*, pře*de-ň*, sk*rze-ň*, va-*ň* a t. d. Ve všech těchto případech splýnulo *i* se vsutým *n*.

d) V nominativě užívá se o mužských bytostech životných tvaru *oni*, o neživotných *ony*, jako oni lidé, ony stromy.

e) V genitivu množném jest *jich* ve všech rodech. Vedle tohoto tvaru užívá se v spojení se jmény podstatnými také širšího tvaru *je-*jich**, jako jejich dům, po čeledech jejich. Mimo to užívá se kratšího tvaru pravidelně a) po časoslovec, jako vzdaluje se jich; b) po předložkách, jako od nich; c) po číslovkách, jako deset jich, mnoho jich, část jich.

§. 75. Zájmena přisvojovací *naš*, *vdš* skloňují se takto:

Jedn. č. nom. m.	naš	ž. naš-e	stř. naš-e
gen.	naš-eho	naš-í	naš-eho
dat.	naš-emu	naš-í	naš-emu
akk.	naš-eho, náš	naš-í	naš-e
vok.	naš	naš-e	naš-e
lok.	naš-em	naš-í	naš-em
instr.	naš-ím	naš-í	naš-ím.

Množ. č. nom. m.	naš-i, -e	naš-e	naš-e
gen.	naš-ích		
dat.	naš-ím		
akk.	naš-e		
vok.	naš-i, -e	naš-e	naš-e
lok.	naš-ích		
instr.	naš-ími.		

Pozn. V akkusativu jednotném rodu mužského klade se tvar *našeho* o bytostech živých, *naš* o neživých. A rovněž tak užívá se v nominativu množném o živých bytostech mužských tvaru *naši*, o neživých *naše*, jako naši bratři, naše domy, vašeho bratra, váš dům.

§. 76. Zájmeno vztažné *zní* v nominativu jednotném v rodu mužském *jenž*, v ženském *jež* (přehláskou *z jaž*), v středním *jež*, a skloňuje se takto:

Jedn. č. nom. m.	jen-ž	ž. je-ž	stř. je-ž
gen.	jeho-ž	jí-ž	jeho-ž
dat.	jemu-ž	jí-ž	jomu-ž
akk.	jeho-ž, jej-ž	jí-ž	je-ž
lok.	něm-ž	ní-ž	něm-ž
instr.	jím-ž	jí-ž	jím-ž.

Množ. č. nom.	ji-ž, je-ž	je-ž	je-ž.
gen.	jich-ž		
dat.	jim-ž		
akk.	je-ž		
lok.	jich-ž		
instr.	jimi-ž.		

Tak se také skloňuje *jenžto, ježto, ježto*, gen. *jehožto, jížto, jehožto* a t. d.

Pozu. Obzvláště připomenouti jest:

1. Tvaru *jenž* užívá se netoliko v rodě mužském čísla jednotného, ale od dávnyoh časův také i o všech rodech obou čísel, jak jednotného tak i množného. Totéž platí o tvaru *ježto*.

2. Akkusativ *jehož* klade se jen o bytostech životných, *jež* pak o životných i o neživotných.

3. Vokativu není. V lokálu a vůbec ve všech nepřímých pádech obou čísel vsouvá se po předložkách *n*, jako do něhož, k němuž, v němž, v níž a t. d. n. do jehož, k jemuž, v jemž, v jíž a t. d. Že se však lokálu nyní jen s předložkami užívá, proto nesblíhá se nikdy bez *n*.

4. V genitivu množném klade se při jmenech podstatných vedle *jíchž, jíchžto* také širší tvar *jejichž, jejichžto*. (Viz §. 74. Pozu. o).

§. 77. Zájmeno tázačí *co*, jež povstalo rozlišením ze *čso* (§. 16, 1. b), klade se jen, když se o věcech tážeme. Skloňuje se číslem jednotným a sice takto: N. A. *co*, G. *če-ho*, D. *če-mu*, L. *če-m*, I. *či-m*.

Rovněž tak skloňují se *což, cosi, cokoli, oúžkoti, něco, nic* (m. *nico*), *leccos, leccos, málo co*, gen. *čehož, čehosi, čehokoli, něčeho, něčeho, ledačehos, leccehos, málo čeho*.

Pozu. V akkusativu sblíhá se po předložkách tvar *čs* jen s částí přiklonnou *ž*, bez ní odsovává se *s* a jest samo *ž*, jako *pro-čež prož, načož nač, o čož ož* a t. d. Při *nic* jest po předložkách *nic*, jako *na nic*. Jen místo *v nic* praví se také *v nívěž* t. j. *v ní-vo-ž*, kdež se předložka opakuje.

41. Ovlčení.

A otec jeho miluje jej. 1 Mojž. 44, 30. Přivodte ho ke mně a pohledím na něj. 1 Mojž. 44, 21. A vzala žena dítě a chovala je. 2 Mojž. 2, 9. Vinnici má milý můj na vrchu úrodném, kterouž ohradil u kamoni z ní vybral a vysadil jí vinným kmenem a ustavěl včži u prostřed ní, také i přes udělal v ní; ale já zapustím ji, i vzroste na ní bodláčí a trní, oblakům také zapovím, aby novydávaly více na ni deště. Isa. 5, 2. 6. A zdali kdo vzýval jej a on pohrdl jím. Syr. 2, 11. A honili je s ním až do tábora jejich.

2 Mach. 11, 73. Řekl k nim otec jejich. 1 Mojž. 43, 2. A což zde smíš o nich bez jich přítomnosti mluvit? Háj. 1413. Snad se jich najde tam deset? 1 Mojž. 18, 32. A velmi maličko se jich zase navrátilo. Háj. 1371. I táhl na jich zboží a velikou šinil jim škodu. Háj. 1352. Sešlo se jich mnoho k němu. Sk. ap. 28, 23. Vladyky se zaň snažně přimlouvali. Háj. 847. Pustme jej do města; však máme seň dosti moci. Háj. 1421. Doufej v něho. Syr. 2, 6. Hnal se po nich, ale nedostihl jich. 2 Mach. 12, 30. Ale on bera se prostředkem jich ušel. Luk. 4, 30. Zbud' rychle pána našeho. Jud. 14, 11. Potkí sflu jejich moci svou. Jud. 9, 5. Tělo vaše jest chrám ducha svatého, jenž přebývá ve vás. 1 Kor. 6, 19. Pojeď s námi až do Prahy, bezpečnýť bude život tvůj v našich rukou. Háj. 1417. Vodił nás po zemi, skrze niž nechodil žádný. Jer. 2, 6. Ničehož nebylo, čehož by jim neukázal. Isa. 39, 2. A protož přijde na tě zlé, jehož východu neznáš. Isa. 47, 11. Pečuje o to, což jest Páně. 1 Koc. 7, 34. Žádného nebylo domu, v němž by nebylo něčeho mrtvého. 2 Mach. 12, 13. Jest-liž jaká vůc, o niž by někdo říci mohl: Pohleď, toť jest cosi nového. Kaz. 1, 10. V tom přišlo veliké množství kovkopův těch, jimž se ta škoda stala. Háj. 847. Dal jemu sto ušlechtilých koní, na nichž byli krásni muži, majíce na sobě zbroji výbornou. Háj. 1354. A vypálí domy ty, na jejichž střechách obětovali oběti bohům cizím. Jer. 32, 29. Proč má umřítí? což jest učinil? 1 král. 20, 32. Pročež jsme ho sobě za nic nevážili? Isa. 53, 3. Neučinilť ničeho z těch věcí. 5 Mojž. 32, 27. Ukázalo se po vrchu pouště drobného cosi a okrouhlého. 2 Mojž. 16, 14. V níveč obrátím tě. Ezech. 26. Kdo jest Pavel a kdo jest Apollo? než služebníci, skrze něž jste uvěřili. 1 Kor. 3, 5. Čekej pokoje, ale nedočekáš ničeho dobrého. Jer. 8, 15. Čehož se koli nedostává, nechť já to opatřím. Soude. 19, 20. A brzo za ním vyjeli i jiní lidé, jenž se tu byli sjeli z rozličných stran světa. Háj. 1355. A co máš, ježto by nevzal? 1 Kor. 4, 7. Pročež, k čemukoli směřuje, daří se jemu. Přísal. 17, 8. K ledačemu zlému se tu příčina dává. Har.

III. Stažené skloňování zřejmenné.

§. 78. Zájmena přisvojovací *můj, tvůj, svůj* skloňují se takto:

Jedn. č. nom. m.	<i>můj</i>	ž. m-d	stř. m-ě
gen.	<i>m-ého</i>	<i>m-ě</i>	<i>m-ého</i>
dat.	<i>m-ěmu</i>	<i>m-ě</i>	<i>m-ěmu</i>
akk.	<i>m-ého, můj</i>	<i>m-ou</i>	<i>m-ě</i>
vok.	<i>můj</i>	<i>m-d</i>	<i>m-ě</i>
lok.	<i>m-ém</i>	<i>m-ě</i>	<i>m-ém</i>
instr.	<i>m-ým</i>	<i>m-ou</i>	<i>m-ým.</i>

Množ. č. nom. m.	<i>mo-ji, m-ě</i>	<i>m-ě</i>	<i>m-d</i>
gen.	<i>m-ých</i>		
dat.	<i>m-ým</i>		
akk.	<i>m-ě</i>	<i>m-ě</i>	<i>m-d</i>
vok.	<i>mo-ji, m-ě</i>	<i>m-ě</i>	<i>m-d</i>
lok.	<i>m-ých</i>		
instr.	<i>m-ými,</i>		

Pozn. 1. Stažené tvary tohoto skloňování jsou nyní v řeči spisovné obyčejné. Vedle něho v užívání jsou i nestážené, ač ne ve všech pádech a rodech. Spůsobem nestáženým skloňují se nadřčená zájmena podle vzoru *náš* (§. 76.) a sice takto:

Jedn. č. nom. v. m.	<i>můj</i>	ž. mo-je	stř. mo-je
gen.	<i>mo-jeho</i>	<i>mo-ji</i>	<i>mo-jeho</i>
dat.	<i>mo-jemu</i>	<i>mo-ji</i>	<i>mo-jemu</i>
akk.	<i>mo-jeho</i>	<i>mo-ji</i>	<i>mo-je</i>
lok.	<i>mo-jem</i>	<i>mo-ji</i>	<i>mo-jem</i>
instr.	<i>mo-jím</i>	<i>mo-ji</i>	<i>mo-jím.</i>

Množ. č. nom. v. m.	<i>mo-ji, -je</i>	ž. mo-je	stř. mo-je
gen.	<i>mo-jích</i>		
dat.	<i>mo-jím</i>		
akk.	<i>mo-je</i>		
lok.	<i>mo-jích</i>		
instr.	<i>mo-jími.</i>		

Tvarův písmem naznačených neuvžívá se nyní. V rodě mužském čísla jednotného užívá se jen tvarův stažených. V rodě ženském č. jednot. užívá se ve všech pádech vedlé stažených tvarů i nestáže-

ných. V rodě středním č. jednotného užívá se vedle stažených tvarů jen v nominativu a akkusativu také nestažených. V čísle množném jsou v nominativu rodu mužského při životných nestažené tvary pravidlem, kteréž se však v řeči obecně stahují a to *moji* v *mí*, *tvoji* v *tví*, *svoji* v *sví*. V ostatních rodech a pádech č. množného v obyčejí jsou vedle stažených i nestažené. Stahování samo děje se podle pravidel v §. 9, 4. a. vytčených. Tvarům *moji* leží za základ tvary starší: v gen. *mo-jej* nebo *mojé*, v dat. a lok. *mo-jej*, v instr. *mo-jú*. Posléze připomenouti jest, že zájmena tato z bývalých ablativů *mo*, *tvo*, *svo* a ze zájmena *i*, *ja*, *je* povstala.

Pozn. 2. Jako *můj*, tak se také skloňují *dvůj*, *trůj*, *obůj* (§. 64).

Pozn. 3. Přisvojovací zájmeno *svůj* jest spolu *zvrátné* (§. 69, 2.) a klade se nejenom o třetí, ale i o první a druhé osobě obou čísel. Na proti tomu klade se v latině přisvojovací zájmeno *zvrátné suis* jen o třetí osobě, v němčině pak užívá se přisvojovacích zájmen *zvrátných sein* a *ihr* takéž jen o třetí osobě a to zájmena *sein* o třetí osobě čísla jednotného rodu mužského a středního, zájmena *ihr* o třetí ženské osobě čísla jednotného a v čísle množném o třetí osobě všech rodů, jako:

ctím otce svého ich ehre meinen Vater,

ctíš otce svého du ehrt deinen Vater,

on (ono) ctí otce svého er (es) ehrt seinen Vater

ona ctí otce svého sie ehrt ihren Vater,

otíme otce svého wir ehren unsern Vater,

ctíte otce svého ihr ehret euern Vater,

oni (ony, ona) ctí otce svého sie ehren ihron Vater.

42. Cvičení.

Matka tvá a bratři tvoji vně hledají tebe. Mar. 3, 32. Kdo jest matka má a bratři moji? Mar. 3, 33. Slova tvá v ústech tvých byla jako oheň. Jer. 5, 14. Jdi k svému do domu svého. Mar. 5, 19. Není prorok bez očí, než v své vlasti a v domu svém. Mat. 13, 57. Všickni nepřátele moji slyšíce o mých bidách, radují se. Pl. Jer. 1, 21. Rozkázal hrad krásný svým synům postaviti. Háj. 844. Kterak můžeš říci bratru svému: Bratře, nechať vyvrhu mrvu z oka tvého, sám v oku svém břejna novida? Luk. 6, 42. Já jsem ten dobrý pastýř, a znám ovce své a znájm mne mé. Jan 10, 14. Odpusť svým kmetům slovo pověděti. Háj. 1360. Tak se rozhněval, až na sobě svýma rukama svůj oděv trhal. Háj. 868. Dne třetího rozkázal svým, aby té noci s svými lučiči pohotově byli. Háj. 805. Odtud rozešli se na svá

obydli. Háj. 833. Podobno jest království nebeské člověku rozsívajícímu dobré semeno na poli svém. Mat. 13, 24. Slyšeli jste moje výpovědi. Zel. Rp. Již nejsme svoji, ale jeho. Štit. Ob. 187, 28. Nech sobě, což tvého jest. 1 Mojž. 33, 9. Bude oboje knížetství míti. Háj. 868. (Chtěl obojího knížetství býti pánem. Háj. 867.)

IV. Skloňování ostatních zájmen.

§. 79. Z ostatních zájmen skloňují se

1. podle vzoru *čistý* (§. 55.) zájmena

a) omezovací *týž, též, též*, gen. *téhož, též, téhož* atd., pak složené *tentýž, tatáž, totéž*; *jeden a týž, jedna a táž, jedno a též*, při kterých se obě části skloňují, první podle *ten*, druhá podle *čistý*, jako gen. *tohotož, tétož, tohotož, jednoho a téhož, jedné a též, jednoho a téhož* atd. Potom *taký, takový, toliký, tolikový, každý, jedenkaždý* gen. *jednohokaždého* atd.;

b) tázaací *který, kteraký, jaký, koliký, kolikový*, gen. *kterého, kterakého* atd.;

c) neurčitá *některý, některaký, nějaký, kterýsi, jakýsi, leda-jakýs, několikový*, gen. *některého, kterého, ledajakého* atd.

2. Podle vzoru *dnešní*. (§. 56.) skloňují se zájmena přisvojovací třetí osoby ženské čísla jednotného *její* (= oo jí přísluší), pak vztahné též osoby ženské čísla jednotného *jejíž, jejížto*, gen. *jejíhož, jejíž; jejížto, jejížto* atd., potom tázaací *čl* (= komu příslušející), neurčitá *něčí, číkoli, ničl*.

3. Zájmeno omezovací a vyhrazující *sám, sama, samo* skloňuje se způsobem neurčitým podle *synův* (§. 53.) obyčejně jen v nominativu a akkusativu obou čísel a má tudy

v nom. jedn. m.	<i>sám</i>	ž. <i>sama</i>	stř. <i>samo</i>
v akk. „	<i>sama</i>	<i>samu</i>	<i>samo</i>
v nom. množ. m.	<i>sami</i>	ž. <i>samy</i>	stř. <i>sama</i>
v akk. „	<i>samy</i>	<i>samy</i>	<i>sama</i> .

V akkusativu jednotném rodu mužského praví se o životných vedle *sama* i *samého*, o neživotných *sám*; v nominativě množném o životných *sami*, o neživotných *samy*. Ostatní pády tvoří se podle *čistý*. (§. 55.)

4. Zájmena souvztažná *kolik* a *tolik*, potom neurčitá *několik*, *kolikosi* skloňují se buď tak, že v nominativě a akkusativě mají *kolik*, *tolik*, *několik*, *kolikosi*, v ostatních pádech pak *kolika*, *tolika*, *několika*, *kolikasi* — aneb že se řídí podle vzoru slovo (§. 33.) a mají v gen. *kolika*, *tolika*, v dat. *toliku*, *koliku* atd. V prvním případě jsou v nominativě a akkusativě povahy podstatné a pojí se s genitivem, jako *kolik chlebův*, *tolik žákův*, v ostatních pádech pak mají do sebe povahu jmen přídavných a srovnávají se se svým jménem v pádě, jako *na kolika místech*, *při tolika žácích* a j. V druhém případě jsou ve všech pádech povahy podstatné a pojí se s genitivem, jako *s tolikem lodí*, *ku koliku žákův*. —

43. Cvičení.

Nemohu já sám nésti všeho toho. 4. Mojž. 11, 14. Tím jsi zhřešil proti sobě samému. Hab. 2, 10. Aníž se ptají pastýři moji po stádu mém, ale pasou sami sebe, stáda pak mého nepasou; zastavím jim pasení stáda, aby nepásli samých sebe. Ezech. 34, 8. 10. Sotva sám několiký utekl. Vel. kal. 18. Aug. U samé obruby hradu toho se postavili. Háj. 801. Ji pak samu mečem zabili. Ezech. 28, 10. Toliko vás samy poznal jsem ze všeliké rodiny. Amos 4, 2. Sočili na něj někteří nešlechtní z téhož národu. 2. Mach. 11, 25. Snad nějaké rozmlouvání má aneb jinou práci. 3 král. 18, 27. A jedenkaždý od lodajakés komárky zlatý na měsíce dával. Háj. 1408. V tom místě není žádného nedostatku jakýchkoli věcí, kteréž na zemi býti mohou. Soude. 18, 10. Všed do jakési jeskyně nocoval tam. 3 král. 19, 9. A sliboval, kdož by koli jakoužkoli pomoe učinil, že to tak od jednoho každého přijímá, jakoby v tom boji sám ton osobně byl. Háj. 1412. Viděl-lis ty kdy kterého toho, o kterémž nám rozprávíš? Háj. 1413. Pohleďte, stalo-li se co takového? Jer. 2, 10. Nevíte, čího jste vy ducha? Luk. 9, 55. Aníž píti budete vody z čí studnice. 4 Mojž. 20, 17. Kázal se jich otázati, kde a na čím zboží jsou zloupeni. Háj. 1356. K tomu i vzdálení byli aníž spříznění jaké a kým měli.

Soudc. 18, 7. K domu jejímu kráčet. Přísl. 7, 8. Vycházejž tedy za moudrosti a na cestách jejích čihej. Syr. 14, 22. Aniž se v tom na něčí osobu ohledá. 2 král. 14, 14. Takovýž budiž soud tvůj, jakýž si sám vypověděl. 3 král. 20, 40. A tajně se několika cestami skrze pusté lesy pustili. Háj. 1004. A s málo kolikas jinými mezi své pospíchal. Koc. M. trip. 594. Muže jednoho z tisíců našel jsem, ale ženy mezi tolika jsem nenalezl. Kaz. 7, 28. Budu jako někdo jiný z lidí. Soudc. 16, 11. A to byla ta Maria, kteráž pomazala Pána mastí, jejížto bratr Lazar byl nemocen. Jan 11, 2.

HLAVA V. O časoslovech.

§. 80. Jména podstatná jmenují podstatu neboli podměty, časoslova (verba) pak omezují je místněji vypovídajíce, buďto že v bytu jsou, jaké a co jsou aneb býti počínají, anebo co činí, snášejí, trpí. Časoslova jsou tedy slova výroková, přisuzující podmětu byt, činnost anebo jiné příslušnosti, které časem vznikají, trvají a zanikají. Počasností obsahu svého liší se časoslova od jmen přídavných, která vlastnosti trvalé a božčasé znamenají. — Bez časoslov nelze výroku nějakého učiniti, časoslova mohou i sama o sobě úplnou myšlenku v sobě zavřít, mohou čas a způsob, v kterém a kterým příslušná činnost té aneb oné osobě jakožto podmětu svému přileží, vytykati, jako miluje-me. Časoslovy a skrze časoslova tedy dochází řeč teprvé svého účelu, a proto počítají se časoslova podle jmen za hlavní části řeči (partes orationis) naproti vedlejším částem neboli částicím (particulae).

A. O tvarech časoslov.

§. 81. Nejprvé náleží odděliti *odtažitá časoslova býti* od ostatních *srostlých časoslov*. *Odtážitá časoslova býti* nemá do sebe zvláštního obsahu, vyznačuje jenom pouhou dobu výroku a k doplnění svému má zapotřebí jmen přídavných

aneb podstatných, jako *žák jest* — *pilen*, *spravedlnost jest* — *čtnost*. Naproti tomu mají *srostitá* časoslova jedno každé svůj zvláštní obsah a dělí se podle toho na časoslova

1. *podmětná a předmětná*. *Podmětná* časoslova (v. subjektiva) znamenají buď pokojný stav podmětu, jako *spáti*, *ležeti*, *seděti*, *státi*, *odpočívati* a j. p. — aneb znamenají činnost, jež z přirozenosti své sama sobě dostačuje a potřebí nemá jiného předmětu, jímžby se doplňovala, jako *choditi*, *běhati*, *zvučeti*, *ječeti*, *řvati*, *plakati* a j. *Předmětná* časoslova (v. objectiva) znamenají činnost, jež od podmětu vycházejíc na jiný předmět se táhne a jej příslušným směrem zachvacuje, jako *pozbyvati čeho*, *pomáhati komu*, *konati co*, *pohrdati čim*, *pamatovati na koho* a j. Tato časoslova nedostačují sama sobě, nébrž potřebují k doplnění obsahu svého vždy jmen podstatných aneb zájmen, která se podle významu časoslov samých do některého z pádů nepřímých kladou. Přihází se ovšem, že se předmět, na nějž se činnost táhne, nejmenuje, jako: *Kdo's sbrala dnes?* Rut. 2, 17. *Počal scházeti na oči a nemohl viděti*. 1 král. 3, 2. — nic však méně zůstávají taková časoslova předmětná, pokud v sobě moc nesou řídití se pády, a pokud příslušnými otázkami žádati můžeme, aby se předmět jejich doplnil.

2. *přechodná a nepřechodná*. *Přechodná* časoslova (v. transitiva) slovou předmětná časoslova, při kterých se činnost doplňuje akkusativem předmětu a v záporných větách genitivem, jako: *Pokoj mnohý mají ti, kteříž milují zákon tvůj a nemají žádné urážky*. Žalm 119, 165. Předmět, jenž se akkusativem vynáší, jest nejbližším cílem činnosti, a pokud činnost podmětu na sebe přijímá a ji snáší, jest předmět *trpným*. Odtud mohou se přechodné věty také činem trpným vynésti, jako: *A mnoho byla trápena od mnohých lékařův*. Mar. 5, 26. Naproti přechodným časoslovům počítají se všechna ostatní předmětná i podmětná časoslova za *nepřechodná* (v. intransitiva). Některá časoslova však mohou s pozměněným významem býti i *přechodná* i *nepřechodná*, jako: *Voda táhne mlýn*. Háj. *Egyptští táhnou za nimi*. 2 Mojž. 14, 10. *Vytáhla ho z vody*. 2 Mojž. 2, 10. *A tak vytáhl lid do pole*. 2 král. 18, 6. *Utíkejme, abychom je odtrhli od*

města. Soudc. 20, 32. Protož *odtrhše* od města navrátili se do země své. 4 král. 3, 27. I časoslova z přirozenosti své nepřechodná stávají se někdy přechodnými, jako když se obsah časoslova ještě jednou tvarem jména podstatného v akkusativě opakuje a místněji omezí, jako: *Boj výborný bojoval jsem.* 2 Tim. 4, 7.

3. Obzvláštní oddíl časoslov přechodných činí časoslova *příčinná* (v. causativa), která takovou činnost podmětu znamenají, jež přecházejí na předmět jím tak polne, že se i sám dá v činnost, naznačenou původním tvarem časoslova. Na př.: *Tedy pil jsem a napojila* také velbloudy t. j. učinila, že pili také velbloudi, dala píti také velbloudům. 1 Mojž. 24, 16. A *těšili* jej t. j. působili, aby tichl. Job. 2, 11. *Vlk pohubil* je, t. j. učinil, že pohynuli. Mel. Jer. 5, 6. *Vysušil* vody moře, t. j. příčinou byl, že vyschly vody moře. Jos. 2, 10. *Vymořil* všechny ryby t. j. způsobil, že vymřely všechny ryby. Us. Příčinná časoslova tvoří se z prvotných tvarů *stupňováním* (§. 11).

4. U prostřed mezi předmětnými a podmětnými časoslovy jsou časoslova *zvratná* (v. reflexiva), která vyznamenávají vnitřní pohnutí aneb stav podmětu způsobem činnosti na podmět zpět se vracející a jej zachvacující, tak že podmět spolu i činný i trpný býti se vidí, jako: *radovati se, veseliti se, smáti se, posmívati se, dívati se, diviti se, styděti se, štítiti se, báti se, nadíti se, modliti se, postiti se, potiti se* a j. Tato časoslova nesbíhají se nikdy bez zájmena zvratného. Některá z nich jsou i předmětná, jako: *báti se čeho, užasnouti se čeho, radovati se čemu, posmívati se komu* a j. Předmětem tím může býti při nich i zase podmět sám, jako *bojím se sebe; a sebe se otazovali.* (Luk. 23, 15.) Od časoslov zvratných oddělení náleží časoslova předmětná a podmětná, když se zájmenem zvratným spojena jsou. Znamenají v této příčině buďto činnost, jejíž podmět jest spolu i předmětem a cílem jejím, jako: *cvičím se (sebe), chválím se (sebe), poznej se (sebe sám), posad se* a j. — aneb účinek, kterým činnost jednoduchého tvaru na podmět zpět se vrací a jeho se dotýká, jako: *do-volám se koho, do-mluvím se čeho, na-jím se, u-jdu se, u-běhám se* a j. — aneb znamenají vespolečnost činnosti, jako: sou-

diti se, tepati se, smluviti se, sejiti se, rozejiti se, rozpadnutí se a j. — aneb vůbec to, co se děje, jako: dům se obnovuje, dříví se štípe, boj se počíná, spí se, blýská se, tmí se a j. Vedle toho pojí se některá s dativem zájmena zvratného, jako: počínati sobě (statečně), vésti sobě (pyšně), činiti sobě (moudře), a j. — jiná zase s instrumentálem, jako: vrhnouti sebou do řeky, mrštiti sebou o zem, dáti sebou o zeď a j. Mnohá časoslova mohou s pozměněným významem býti i přechodná i zvratná ano i nepřechodná, jako: Na koních zlaté uzdy *majl.* 2 *Maoh.* 10, 29. Jak se *majl.* bratři tvoji. 1 *Mojž.* 37, 14. Tateré je lutým davem *hnali.* Rkk. Juž juž Tateré se v nás py *hnali.* Rkk. I *hnali* třmi prúdy luto vz chlumek. Rkk.

5. Posléze připomenouti sluší časoslova *neosobná* (v. impersonalia), která se jen o tvaru třetí osoby čísla jednotného sbíhají a to tak, že se nedá žádná určitá osoba mluvnická připojiti, jižby činnost jejich příslušela. Sem hlodí nejprvé časoslova, která znamenají počasné úkazy v přírodě, které z přirozenosti své žádnému podmětu nepřislušejí, jako: svitá, zasvitává, prší, mží, poprechává, mrzne, mrká, hřímá, uhodilo, — potom zvratná: rozednívá se, šerí se, připozdívá se, smráká se, tmí se, blýská se, chumelí se, dalo se do hřmění, do deště a j. V těchto příčinách jest vlastně úkaz, jenž se smysly podává, sám podmětem, o němž se že vskutku jest, vypovídá. Tato časoslova stávají se osobnými, když se úkaz tvarem jména podstatného v nominativě opakuje, jako: déšť prší, hrom hřímá, mrákota (tma) se tmí a j. I jiné činnosti, které jinak podmětu příslušejí, mohou se *neosobně* t. j. bez podmětu vynésti, jako: spí se, bojuje se, jemu šťastně se vede tam (*Dan.* 6, 28), ne každému jednostojně se svezé (*Kom. lab.* 8, 2), činí se mu na nic a j. Některá *neosobná* časoslova jsou spolu i *předmětná*, jako která tělesné aneb duševné pocity a hnutí znamenají, na př.: zebe (záblo) mne v nohy, kde osoba předmětem a cílem tělesného pocitu jest, potom chce se (zachce se) mu vody, sželívá se (sželí se, sželelo se) mi toho, sžádává se (sžádá se, sžádalo se) jemu víry křestanské a j. Vedle *neosobného* tvaru sbíhá se v tó příčině i osobný, jako: slitoval se nad nimi — slitovalo se mu jich (*Mat.* 9, 36),

stýská sobě s tou prací — stýská se jemu s tou prací. Od neosobných časoslov rozeznati náleží výrazy, jako: to mne mrzí, hněte, rmoutí, to se mi líbí, oškliví, hnusí, to mu sluší, náleží, přísluší a j., při kterých zájmeno *to* k skutečnému podmětu ukazuje t. j. ta věc mne mrzí atd., potom: bývá že, stává se že, přihází se že, udává se že, nevždycky sluší kvapiti a p., kde podmětem jest infinitiv aneb celá věta.

§. 82. Mimo tyto druhy časoslov na zřeteli míti sluší také časoslova *pomočná* (v. *auxiliaria*), která pozbyvše svého zvláštního samostatného obsahu, v spojení s jinými časoslovy, jako pouhá dobná slova, vcházejí, aby pomocí jejich místněji vyznamenaly se vztahy a poměry, kterýchž již nelze prostými tvary časoslova vystihnouti. Sem hledí po přednosti *pomočná* časoslova *býti* a *bývatí*, jejichž pomocí se rozdílly času a rodu znamenají a bez nich by lze nebylo časoslov úplně ohýbati. Spůsob pak, kterým se činnost a stav na myslí mluvčího pojímá a podmětu přisuzuje, znamená se určitěji pomocnými časoslovy *možu*, *smím*, *musím*, *mám*, *chci*, *rádím*, *voltm*, *kží*, *dopustím*, *ďám*, *nechám*. Časoslovy těmito vytyká se místněji pojem *možnosti* aneb *potřebnosti*, s kterou činnost podmětu příleží. Posléze počítati sem náleží i ta časoslova, jimiž se jakost činnosti opisuje, jako: *počnu*, *začnu*, *přestanu*, *hledím*, *usiluji*, *obyčej mám* a p.

B. O činnosti neboli látce časoslov.

§. 83. Každá činnost, jakož i každý stav anebo děj, jež časoslova v obsahu svém nesou, má do sebe jakousi *rozsáhlost*, jakési delší kratší *trvání*. V této příčině dají se tyto tři stránky rozeznati: a) *počátek činnosti* t. j. doba, kterou činnost vzniká a se rozmáháti počíná, b) *konec činnosti* t. j. doba, kterou se činnost dokoná a jako hotový skutek před mysl stává, c) *činnost sama* v jejím běhu a trvání bez ohledu na její počátek a konec. Vedle toho potřebí také míti na zřeteli, zdali se činnost jen *jednou* koná aneb *vícekrát* a v posledním případě zdali se to děje *za jedné a též doby* čili *za rozličných dob* t. j. zdali činnost

v obyčej vešla čili nic. Odtud nabývají činnosti, jež *látku* obsahu časoslov činí, zvláštních jakostí a dělí se podle toho na činnosti

1. *jednodobé (okamžité)*, při kterých počátek s koncem v jedno spadá t. j. kteréž se touž dobou, kterou se počaly, dokonají. Časoslova, která činnost jednodobou znamenají, slovou *jednodobá, okamžitá* (v. singularia), jako: sednouti, mrknouti, píchnouti, seknouti, hoditi, střeliti, strčiti, mrštiti, raniti, pustiti, chytiti, skočiti, saditi, staviti a j. Tato časoslova uvodí před mysl jednotný děj v jeho brzké hotovosti, v jeho okamžité rozsáhlosti. Samohláska kmenová jest při nich po pravidlu krátká a nestupňovaná, jen při některých nachází se dlouhá, jako: bouchnouti, houknouti, koupiti, stoupiti, vrátiti.

2. *končící*, při kterých se prostorný směr a vztah, kterým činnost konce svého dojde, vytyká. Časoslova, která znamenají činnost končící, slovou *končící* (v. finitiva), jako doskočiti, donésti, navésti, rozkrásti, vztáhnouti, udělati, zavolati, utrhati, rozbodati, vystřileti, uházeti, zahučeti, zahouknouti, rozhořeti, rozhárati a j. Při těchto časoslovech znamená se předně *prostorný směr a vztah*, kterým předchozí činnost konce svého dojde a který se předložkami *do, na, nad, o, ob, po, pod, před, pře(s), při, pro, roz, s, u, v, vy, vz, z, za* vytyká, jako: do-jdu, na-jdu, nade-jdu, obe-jdu, po-jdu, pode-jdu, přede-jdu, pře-jdu, při-jdu, pro-jdu, roze-jdu se, se-jdu se, u-jdu, ve-jdu, vy-jdu, vze-jdu, za-jdu a j. — potom *činnost sama*, která se předložkovým směrem dokoná a která jest buď jednodobá, počínací, trvací aneb opětovací. Činnost tato znamená se jednoduchým časoslovem, jako: do-hodím, o-hluchnu, roz-orám, vy-chytám a j. Jen při opětovacích činnostech, které se utvořily z končících, bývá toto časoslovo také složené, jako: z-porážím, z-odpovídám. V některých případech omezuje se směr předložkový ještě jinou předložkou místněji, jako po-ode-jdu, po-vz-budím a j. Jinak opisuje se konec činnosti pomocí časoslova *přestati* s infinitivem, jako: přestal mluvit t. j. domluvil.

3. *počínací* t. j. činnosti, které se teprvé ukazovati a rozmáhati počínají. Časoslova, jež počínací činnost aneb

stav znamenají, slovou *počínací* (v. inchoativa), jako: **blednouti**, **slabnouti**, **hluchnouti**, **šedivěti**, **zeleněti**, **větvěti** a j. Časoslova tato odvozují se od jmen přídavných a podstatných. Pojem jejich opisuje se pomocí časoslov *počítí* a *začítí* s infinitivem, jako *počínám býti bohatým* t. j. **bohatnu**.

4. *trvací* t. j. činnosti, které se za jedné a též **doby** jen jednou konají a ve svém pojednakém běhu před **mysl** staví bez ohledu na jejich počátek a konec. Časoslova, která trvací činnost znamenají, slovou *trvací* (v. durativa), jako: **nesu**, **vezu**, **vedu**, **kladu**, **metu**, **tisknu**, **umím**, **vidím**, **číním**, **ležím**, **volám**, **miluji**, **kraluji** a j. Kmenová samohláska jest po pravidlu krátká a nestupňovaná, dlouhá jest ve **chváliti**, **táhnouti**, **blouditi**, **dlužiti** a j.

5. *opětovací* t. j. které se za jedné a též doby **několikráte** po sobě konají, v nichž se za jisté doby **pokračuje** aneb s jichž konáním aneb i vykonáním se kdo za **jisté** doby **zaměstknává**. V tomto nepřetržitém **pokračování** a **opětování** leží nezřídka úsilí přivésti činnost k **hotovému** skutku, jako: **chytám** ryby (t. j. jednu po druhé) — **chytám** rybu (t. j. snažím se chytiti rybu). Časoslova, jež činnost opětovací znamenají, slovou *opětovací* (v. iterativa) **nebo** *pokračovací* (v. continuativa), jako: **vozím**, **vodím**, **střílím**, **dávám**, **sedám**, **léhám**, **okrádám**, **vytloukám**, **rozpřádám**, **rozkvétám**, **utíkám**, **dobývám** a j. Časoslova opětovací **tvorí** se po pravidlu *stupňováním* (§. 11.) samohlásek kmenův **jednodobých**, **končících** a **trvacích**, jako: **házím** od **hodím**, **pouštím** od **pustím**, **jmám** od **jmu**, **podetínám** od **podetnu**, **ostřihám** od **ostřehu**, **ustílám** od **ustelu**, **vznáším** od **vznesu**, **sázím** od **sadím**, **vidám** od **vidím**, **slychám** od **slyším**, **nosím** od **nesu** a j. p. — někdy **pouhým** přeložením kmenův do **páté** aneb **šesté** třídy, jako: **chytám** od **chytím**, **kousám** od **kousnu**, **upevňuji** od **upevním**, **skrocuji** od **skrotím** a j. — někdy i **zkrácením** samohlásky kmenové, jako: **vracím** od **vrátiti**, **rozdmychuji** od **rozdmychnu**, **kupuji** od **koupím** a j. V některých případech liší se **místněji** i **spůsob** opětování, jako **cvrkati**, **cvrčeti**, **pocvrkovati** od **cvrknu** a j. Úsilí, které v těchto časoslovech leží, opisuje se jinak pomocí časoslov *chtítí*, *hleděti*, *snažiti se*, *usilovati* a p. s **infini-**

tivem, jako: chce chytiti rybu = chytá rybu, hledí ohraditi město = ohrazují město a j.

6. *opakovací* t. j. které všedše v obyčej čas po čase se v jistých od sebe oddělených dobách konají. Časoslova, která činnosti opakovací znamenají, slovou *opakovací* (v. frequentativa), jako: mluvívám, chodívám, sedávám, krájívám, brávám, dávávám a j. Časoslova tato tvoří se od kmenův trvácích a opětovacích pomocí přípony *-va*, před níž se předchozí samohláska dluží, jako: učí-vati, ohodí-vati, jezdí-vati, kráčí vati, milová-vati a j. Jinak se pojem této činnosti opisuje pomocí *obyčej mádm*, jako: Zdaliž jsem kdy *obyčej měla* tak činiti tobě t. j. zdaliž jsem kdy tak činila tobě? 4 Mojž. 22, 30.

Časoslova jednodobá a končící jmenují se společným jménem *časoslova skonald*, poněvadž činnost v její ukončenosti a skonlosti, — časoslova pak počínací, trvácí, opětovací a opakovací, *neskonald*, poněvadž činnost v její nekončnosti a neukončenosti před myslí staví. První hodí se po přednosti k vypravování, druhá k vypisování.

Pozn. Činnost *skonaldou* rozeznati třeba od činnosti *dokonald*. *Dokonald* jest činnost, která mluvícímu není již přítomná, nýbrž minulá. Odtud jde, že každá činnost *skonaldá* jest vzhledem na příslušné stanovisko mluvícího činností *dokonaldou*, avšak ne každá *dokonaldá* činnost jest spola i *skonaldou*; nebo i *neskonaldá* činnosti mohou býti vzhledem na mluvícího a jeho stanovisko *dokonald* t. j. nikoli přítomné, ale již minulé. Pojem *dokonalosti* jest širší, nežli *skonlosti*. Rovněž tak znamená činnost *nedokonaldá* takovou činnost, která mluvícímu *přítomná jest a ještě nemínula*. Odtud jest každá činnost *nedokonaldá* *neskonaldou*, ale ne naopak. (Viz §. 85.)

C. O vztazích čili době časoslov.

1. O způsobu.

§. 84. Vedle látky neboli činnosti časoslova náleží na zřeteli míti také *dobu* jeho čili *vztahy*, kteréž jsou *způsob*, *čas*, *osoba*, *číslo* a *rod*.

Způsob (modus) jest čin, kterým mluvící děj aneb stav podmětu na myslí pojímá a jemu přisuzuje. *Způsob*

ukazuje se ve výroku a že jen časoslova moc výrokovou do sebe mají, přísluší spůsob jen časoslovům. Jazyk český rozeznává při časoslovech tři spůsobův:

1. *Ukazovací* n. *oznamovací* (m. indicativus a odtud také indikativ), kterým se to, co se o podmětě vypovídá, za věc *skutečnou, nepochybnou a jistou* klade, jako: Bratři tvoji vně hledají tebe. Mar. 3, 32. Všickni vy zhoršíte se nade mnou této noci. Mat. 26, 31. Opět odešel a modlil se po třetí. Mat. 26, 44. Žádný nemůže dvěma páním sloužiti. Mat. 6, 24.

2. *Spojovací* (m. conjunctivus, odtud také konjunktiv), kterým se to, co se o podmětu vypovídá, za věc jen *možnou, pochybnou, pouze myšlenou*, na předchozích okolnostech *závislou* vyhlašuje. Rozeznati jest zde čtvero případů: a) Když se výrok, jenž na jiném výroku závisí (předmětná možnost), za pouhé domnění pokládá, tehdy slove spůsob spojovací *podpojovací* čili subjunktivem (c. subjunctivus), jako: A když uslyšel, že by nemocen byl, i pozůstal za dva dni na tom místě, kdež byl. Jan 11, 6. Již nemají naděje, aby mne uzřeli. Job. 10, 9. Nevěří, by se měl navrátiti z temnosti. Job. 15, 22. — b) Když pouhé přání vynášíme aneb když se skutku nějakého domáháme (podmětná možnost), tehdy slove spůsob spojovací *žádacím* čili *optativem* (c. optativus) jako: Ráno dř: Ó by již byl večer, a večer dř: Ó by již bylo jitro. 5 Mojž. 28, 67. Ó kdybychom i my byli zemřeli, když zemřeli bratři naši. 4. Mojž. 20, 3. — c) Když se výrok výrokiem podmiňuje aneb když se platnost jeho na předchozích myšlénkách a případech zavěšuje, tehdy slove spůsob spojovací *podmiňovací* (c. conditionalis), jako: Co jest platno člověku, by pak všecken svět získal, a své duši uškodil? Mat. 16, 26. Kdybyste synové Abrahamovi byli, činili byste skutky Abrahamovy. Jan 8, 39. d) Když se to, co se výroku na odporu býti vidí, připouští, tehdy slove spůsob spojovací *připouštěcím* (c. concessivus), jako: Byt i na meč upadli, nebudou raněni. Joel 2, 8.

3. *Rozkazovací* n. *imperativ* (m. imperativus), kterým mluvící vůli svou sám projevuje v tom, co se mu za potřebné, dobré a slušné býti vidí, žádaje na druhém a vybízej jej, aby činnost naznačenou konal aneb se jí varoval,

jako: Milujte nepřátely své, dobře činite těm, kteříž vás nenávidí, a modlete se za ty, kteříž vám protivenství činí a utrhají vám. Mat. 5, 44. Přistup sem a pojez chleba. Rut. 2, 14.

Tyto spůsoby slovou *určité*, proto že se jimi vedle osoby i čas a spůsob znamená a tudy úplný výrok vynáší. Časoslovo, které v jednom z těchto spůsobů stojí, slove *určité* (v. finitum) aneb časoslovo *tvaru určitého*. (Srovnej §. 88.)

2. O čase.

§. 85. Určovati čas přísluší jen časoslovům, protože jen časoslova činnosti, jež se v čase dějí, vystihují. Půdstatná a přídavná jména obsahují v sobě jen cosi stálého, bezčasého. Místněji vymezuje se čas příslovci, jako nyní, předtím, potom, záhy, pozdě, včera, dnes atd., ale hlavní rozdíly jeho výtýkají se časoslovem a jeho tvary buďto prostými aneb opsanými. V této příčině rozeznává mluvící trojí čas 1. *čas přítomný* (t. praesens), 2. *čas minulý* (t. praeteritum), 3. *čas budoucí* (t. futurum). Do jedné z těchto tří dob padá, co mluvící vypověděti chce, budiž to činnost skonálá t. j. jednodobá a končící, aneb neskonálá t. j. počínací, trvající, opěťovací aneb opakovací. Činnosti skonálé nemají ovšem času přítomného, protože nemají té rozsáhlosti, již čas přítomný žádá. Nebo přítomné jest, co se již počalo, ale konce svého ještě nedošlo. Při činnosti přítomné leží počátek již v minulosti, konec pak ještě v budoucnosti. Že však časoslova skonálá činnost jen se strany konce před mysl uvodí, proto nemohou míti, než jen čas budoucí aneb minulý. Časoslova neskonálá mají všechny časy. Odtud obdržíme:

Čas přítomný:	<i>chytám,</i>	činnost neskonálá.
Čas minulý:	{ <i>chytil jsem,</i>	" skonálá.
	{ <i>chytil jsem,</i>	" neskonálá.
Čas budoucí:	{ <i>chytím</i> (= mám v úmyslu chytiti) č. skonálá.	
	{ <i>budu chytati</i> (= mám v úmyslu chytati) č. neskon.	

Avšak při určování a volení časů nehledí mluvící toliko k věci, nýbrž má na zřeteli také i sebe a své stanovisko,

zdali s ním v přítomnosti trvá aneb zdali přelože je na mysli do minulosti aneb do budoucnosti, odtud což jemu přítomného, minulého aneb budoucího jest, ustanovuje. Právím-li na př. *chytám ryby*, jest mé stanovisko v přítomnosti a hledě odtud mluvím o činnosti, kterou konám, jako o činnosti přítomné, ještě nedokonané; tak i, řeknu-li *chytil jsem rybu* aneb *chytil jsem ryby*, ujmám stanovisko v přítomnosti a hledě odtud mluvím o činnostech těch, jako o činnostech již minulých, již dokonaných (§. 83. Pozn.); a podobně tak když řeknu: *chytím tu rybu* (= mám v úmyslu chytiti tu rybu) aneb *budu chytati ryby* (= mám v úmyslu chytati ryby), ujmám stanovisko v přítomnosti a mluvím odtud o činnostech, jež v úmyslu mám konati aneb vykonati. Naproti tomu když řeknu: *Vše tak učinili, jak ona byla přikázala*, tehdy přeložil jsem na mysli své stanovisko do minulosti, do doby, již znamenám výrokem: *vše tak učinili* a ujma toto nové stanovisko vypovídám, že činnost přikázání vzhledem na toto stanovisko věci již minulou, již dokonanou jest. Právili se pak ve zlomku evangelia sv. Jana c. 12, 24: *ač-li umrelo bude zrno žitno, vels ploda ponese*, postavil se mluvící na mysli do doby budoucnosti, do doby přinesení hojného plodu, a hledě odtud mluví o umrtí zrna žitného jako o věci již minulé, již dokonané. Totéž platí o větě Štít. Ob. v. 22, 36.: *A bude-li světské dobré miloval — a nehledal nebeského, — ztratě to největší tíhu bude jmieti*. I zde ujal mluvící na mysli stanovisko v budoucnosti, v době touhy, kterou kdo míti bude, a hledě s tohoto stanoviska prohlašuje činnost milování světského dobrého a nehledání nebeského za věc již minulou, již dokonanou. Podle toho dají se tvary časové a jejich významy takto naznačiti:

1. Se stanoviska, kteréž ujmá mluvící v přítomnosti, znamená se přítomnost, minulost a budoucnost tvary svrchu vytčenými.

2. Se stanoviska, jež ujmá mluvící v minulosti, znamená se: Přítomnost tvarem: *chytil jsem*, č. neskonalá.

Minulost tvary: { *byl jsem chytil*, č. skonala,
byl jsem chytal, č. neskonalá.

Budoucnost tvary: { *měl jsem v úmyslu chytiti*, č. skonala,
měl jsem v úmyslu chytati, č. neskonalá.

3. Se stanoviska, jež ujímá mluvčí v *budoucnosti*, znamená se:

Přítomnost tvarem: *budu chytati*, č. neskonalá.

Minulost tvary: { *chytil budu*, č. skonala,
chytil budu, č. neskonalá.

Budoucnost tvary: { *budu mítí v úmyslu chytiti*, č. skonala.
budu mítí v úmyslu chytati, č. neskon.

Z těchto možných časův neužívá se již tvarův *chytil budu*, *chytil budu*; místo nich kladou se tvary *chytilm a budu chytati*; tvary *mám, měl jsem, budu mítí v úmyslu chytiti* aneb *chytyti* nepočítají se pro svou rozvláčnost za zvláštní tvary, a z té příčiny zůstanou nám ještě tyto tvary časové:

1. Čas přítomný neskonalý: *chytám.*
2. Čas minulý { skonalý: *chytil jsem,*
neskonalý: *chytil jsem.*
3. Čas předminulý { skonalý: *byl jsem chytil,*
neskonalý: *byl jsem chytal.*
4. Čas budoucí { skonalý: *chytím,*
neskonalý: *budu chytati.*

Srovnáme-li tyto časové tvary s tvary svrchu uvedenými, srozumíme, že některé z nich více významů na se vzaly. Tak na př. znamená tvar *chytil jsem* se stanoviska přítomnosti činnost minulou, již dokonanou, se stanoviska minulosti činnost přítomnou, ještě nedokonanou. Tyto tvary sbíhají se jen v způsobu oznamovacím, v spojovacím způsobu pak rozeznává se toliko dvojitý tvar. První *chytil bych a chytal bych* znamená vůbec jen činnost a její jakost bez označení doby časové, ačkoliv tohoto tvaru nyní nejraději vzhledem na přítomnost a budoucnost užíváme. Druhý tvar: *byl bych chytil a byl bych chytal* znamená činnost a její jakost vždy vzhledem na minulost. V způsobu pak rozkazovacím hledí se toliko k činnosti, jež se konati má, a její jakosti: *chyt, chytej.*

3. O čísle a osobě.

§. 86. Číslo časoslov jest dvoji: *jednotné* (numerus singularis) a *množné* (n. pluralis), podle toho, jakž se výrok činí buď o jednom aneb o více podmětech. *Dvojné* číslo (n. dualis) již v užívání není, v staré češtině užívalo se také jeho. V každém čísle jest *tré osob* (persona). Podmětem činnosti jest buď mluvící sám, t. j. 1. osoba, jako jednot. nes-u, množ. nese-me; — aneb ten, ku kterému mluvíme, t. j. 2. osoba, jako jednot. nese-š, množ. nese-te, — aneb osoba a věc, o níž řeč jest, t. j. 3. osoba, jako jednot. nese, množ. nes-ou. Osoby tyto znamenají se zvláštními příponami časoslova samého, kteréž tudy také zvláštní ohýbání podle osob má. Mimo to vytýká jazyk osoby tyto důrazněji zájmeny osobnými: *já, ty, my, vy, on, ona, oni, ony, ona*. Třetí osoba znamená se také jmény podstatnými aneb jmény o moci jmen podstatných, aneb jména podstatná osobu a věc jako předmět, o němž řeč byla, před mysl stává. Když se podmět nezná aneb jmenovati nechce, tehdy užívá se tvaru třetí osoby jednotného čísla neosobně t. j. činnost klade se naprosto bez vztahu na určitou osobu, na určitý podmět, jako hřímá, na kázání pozdě se přichází a j.

4. O rodě.

§. 87. *Rod* (genus) časoslov znamená poměr, v kterém podmět a činnost k sobě vespolek jsou. Tento poměr může býti troji: buďto ukazuje se *podmět činný* t. j. taký, od něhož činnost vychází, — aneb *trpný* t. j. kterýž činnost od jiného vycházející přijímá a snáší, jsa cílem jejím, — aneb i *trpný* i *činný*, když činnost od něho vycházející zpět se naň vrací a jeho se zmocňuje. Odtud dělí se rod na *r. činný* (g. activum), na *r. trpný* (g. passivum) a na *r. střední* (g. medium), a to proto *střední*, že činnost jeho zpět na podmět se táhnoucí, střední jakýsi stav, ležící prostřed rodu činného a trpného vyznamenává. Odtud dá se rod časoslov dobře přirovnati k rodu jmen podstatných, a to rod činný k rodu mužskému, rod trpný k rodu ženskému

a rod střední k rodu střednímu. Každý tvar časoslovný do jednoho z těchto tří rodů přináležel, tak jak to i při jmenech podstatných jest. — Rod trpný mají vlastně jen časoslova přechodná, jako: *I vlasové hlavy vaši všickni sečtění jsou.* Luk. 12, 7. A uzdravováni byli od něho v svých nemocích. Luk. 5, 15. — Nepřechodných užívá se v rodě trpném jen neosobně, jako: *bojováno jest.* Také zvrtná časoslova nemají rodu trpného, kde však věc trpného rodu žádá, volí se jiné obraty. Tak zastupují na př. výrazy *býti komu na postrach, býti komu za posměch, v obyčej a známost vcházeti* rod trpný k časoslovům *báti se, posmívati se, učiti se*, jako: *Vloci jehňátkům na postrach jsou, chyby i bez učitele v obyčej a známost vcházejí.* — *Určitý* jest rod činný, když s časoslovem předmět spojen jest, jako: *otevřel dvěře; neurčitý*, když předmět se nepřipojuje, jako: *dítě volá.* *Určitý* jest rod trpný, když podmět činný připojen jest, jako: *dvěře od něho otevřeny jsou;* — *neurčitý*, když podmět činný není připojen, jako: *dvěře otevřeny jsou.* Tak i ve větě: *I hříšníci milují ty, od nichž milování bývají.* Luk. 6, 22. — jest i rod činný: *milují ty*, i trpný: *od nichž milování bývají*, určitý. Řeknu-li pak: *dvěře se otevřely, nasýtlš se*, blíží se zvrtné tyto výpovědi více k neurčitému rodu trpnému: *dvěře otevřeny jsou, budeš nasycen*, nežli k určitému. A protože vyjadřuje se neurčitý rod trpný častěji rodem středním, nežli určitý, jako: *Všecken dluh odpouští se tobě.* 1 Mach. 15, 8. A domové se vysocí a nad míru nákladní stavěli. Háj. 1363.

D. O neurčitých tvarech časoslova.

§. 88. Vedle jmenovaných již tvarův časoslova náležejí sem ještě tvary, které moci přísuzovací do sebe nemají a znamenajíce toliko činnost a stav naprosto, přechod činí od časoslova k jmenům podstatným a přídavným. Počítají se obyčejně k způsobům neurčitým (§. 84), k neurčitým tvarům časoslova, poněvadž nijakého výroku v sobě nezavírají, jako jest to při tvarech určitých. Tyto tvary jsou:

1. *Neurčitý způsob* (m. infinitivus, odtud i *infinitiv*), kterým se výrok, jenž se způsobem čili časoslovem určitým skutečně činí, pouze jmenuje, jako: *chytiti, chytati, vzněsti, vznášeti,*

blížiti se, kralovati, milovánu býti a j. Tyto tvary jmenují jen činnost aneb stav výroku, neznamenají však spolu osoby, čísla, času a způsobu jeho. A že jen jmenují, blíží se k jmenům podstatným, nejsou však docela jimi, protože jmenují látku výroku a její jakost a vazbu podržují. Nic však méně užívá se infinitivu jako jmen. podstatných, na př.: Trpěti jest hořko. Pass. Nejsem hoden rozvázati řeménka u obuvi jeho. Luk. 3, 16. Již čas jest učiniti milost jemu. Žalm. 102, 14. Že pak nesklonný jest a s předložkami spojen býti nemůže, nahrazuje se nedostatek ten podstatnými jmeny časoslovnými aneb i celou větou, jako: Jest čas mlčení a čas mluvení. Kaz. 3, 7. Však ještě daleko jest do večera aniž ještě čas, aby dobytek byl sehnán. 1 Mojž. 29, 7. (Srovnej: aniž ještě jest čas sháněti dobytek n. sháněti dobytka). Poslůže pomocí infinitivu a časoslova *budu* opisuje se budoucí čas časoslov neskonalých, jako budu chytati a j.

2. *Dostižný* způsob, čili *supinum*, kteroz jmenuje činnost a stav a jimi spolu cíl vytýká, za kterým se kdo kam běře, jako: Skrze to mnoho lidí a jako bez počtu musili jíti zbrat chleba. Háj. 1371. V ty časy císař Nero své lovce lovit zvěře poslal. Pass. Jdi spat a odešel spat. Us. Že tento tvar časoslovný jest odtazité jméno podstatné a to akkusativ elle, viděti jest i z toho, že se při časoslovech přechodných nespojuje s akkusativem, něbrž s genitivem. Nic však méně počítá se jako doplňující část časoslova k tvarům časoslovným.

3. *Přestupník* čili *přechodník* (m. *transgressivus*), který přechod činí k jménu přídavnému, jmenuje činnost aneb stav podmětu, pokud se jimi k samému výroku přestupuje a obsah jeho místněji omezuje, jako: I vyšed ven plakal hořce. Luk. 22, 62. Přes celou noc pracovavše nic jsme nepopadli. Luk. 5, 5. Maje pak ranami usmrcen býti, vzdechna řekl. 3. Mach. 6, 30. A voházejíce do domu pozdravtež ho. Mat. 10, 12. Přídavná povaha jeho vidí se v tom, že rodu jest trojího a zakončení neurčitého i určitého, jako muž. nes-a, žensk. a stř. nes-ouo, č. množ. všoeh rodů nes-ouce, urč. zák. nes-oucí; tak i muž. nes, žen., stř. nes-ši, množ. č. nes-še, určit. nes-ši. Neurčitý tvar táhne

se jen k podmětu věty a sbíhá se proto jen v nominativu jednot. a množ., určitý v užívání jest ve všech pádech a číslech. Časoslovná jeho povaha ukazuje se v tom, že jakost a vazbu časoslova svého podržuje a že se jím jen nedokonanost t. j. současnost, aneb dokonanost t. j. předchodnost činnosti vyznamenává. Posléze připomenouti jest, že se určitý tvar v přechodníku obyčejně k příděštím počítá, a tudyž jen neurčitý tvar jeho *přechodníkem* jmenuje.

4. *Příděsti* (participium) činí též přechod od časoslova k jmenům přídavným, berouc, jak samo slovo k tomu ukazuje, účastnost obou těchto částí řeči. Příděsti jmenuje činnost aneb stav podmětu, pokud jsou látkou výroku, a má potřebi pomocných časoslov *býti*, *bývati*, aby příslušné doby a moci výrokové nabylo, jako: chytil jsem, chytal jsem, byl jsem chytil, byl jsem chytal, chycen jsem, byl jsem chycen, chytán jsem, byl jsem chytán, budu chytán, bývám chytán atd. Přídavná povaha jeho ukazuje se tak, jako při přechodníku, v trojím rodě, v zakončení neurčitém a určitém, jako rozkvet-l, -la, -lo, rozkvet-lý, -lá, -lé, milová-n, -na, -no a milova-ný, -ná, -né. Časoslovná pak v jakosti a vazbě, které s časoslovem společné má, potom že děj jen dokonaný znamená. Odtud hodí se po přednosti k opisování časův minulých. Neurčitý tvar, jsa částí výroku, sbíhá se pravidelně jen v nominativě obou čísel, určitý v užívání jest i v ostatních pádech.

E. O časování.

§. 89. Časoslova podle způsobu, času, osoby, čísla a rodu ohýbati jest je *časovati* (conjugare, časování conjugatio). Časování časoslov jest buď *prosté* aneb *opsané*. Prosté časování mají jen čas přítomný, budoucí čas skonaly, způsob rozkazovací, způsob neurčitý a dostižný, oba přechodníky a obě příděsti; ostatní časy pak a způsoby rodu činného a středního, jakož i celý rod trpný opisují se skládáním prostých tvarův s pomocným časoslovem *býti* a *bývati* (§. 82.). Základem časování opsaného jest tudy časování prosté.

§. 90. Jako při skloňování rozdíl se činí mezi kmenem a příponou pádovou, podobně činí se při prostém časování rozdíl mezi kmenem a mezi příznaky a příponami.

1. *Přípony* jsou dvojí: *osobné*, jimiž se rozdíl osob, čísla a rodu znamenají, a pak *jmenné*, jimiž se jmenné tvary časoslova tvoří.

Osobné přípony rodu činného jsou:

V jednot. č. 1. os. -m	v množ. č. 1. os. -me, -m
" 2. " -ší, -š	" 2. " -te
" 3. " -ti, -l, -t.	" 3. " -ně.

Jmenné přípony jsou:

- infinitivu: -ti, -t
- supina: -t
- přechodníku přítomného: muž. -n, ž. a stf. -no,
v čísle množ. o vš. r. -nce
- přechodníku minulého: muž. -v, -, ž. a stf. -vši, -ši,
v čísle množ. o vš. r. -vše, -še
- příčestí min. činného: muž. -l, ž. -la, stf. -lo
- příčestí min. trpného: muž. -n, ž. -na, stf. -no
aneb muž. -t, ž. -ta, stf. -to
- příčestí přítomn. trpn.: muž. -m, ž. -ma, stf. -mo.

2. *Příznaky*, jimiž se rozdíl časů a způsobů znamenají, jsou tyto:

- Příznaky způsobu neurčitého: a, ě, i, nu, ova.
- Příznaky způsobu rozkazovacího: i aneb j.
- Příznaky času přítomného: a, ja.
- Příznaky zastaralého času minulého: cho, ch, s.

3. *Kmeny*, které činnost znamenají a k nimž se příznaky a přípony přikládají, jsou dvojího způsobu: *kmen způsobu neurčitého* neboli *infinitivný* a *kmen času přítomného* neboli *přítomný*.

§. 91. Co se nejprve kmene infinitivného dotýče, ten jest buď *prostý* aneb *rozšířený*. *Prostý* kmen nemá žádného zvláštního příznaku, jest jednoslabičný a spolu i kořenem; *rozšířený* odvozuje se pomocí příznaků a, ě, i, nu, ova. Podle příznaků těchto dělí se časoslova českého jazyka na šestero tříd.

Do *první* třídy náležejí všechna ta časoslova, jejichž kmen infinitivný nemá žádného zvláštního příznaku a nedá se od jiného kmene odvoditi, spolu i kořenem jednoslabičným jest, jako: nes, vez, ved, met, pek, střeh, pán, jsm, pi, du a j.

Do *druhé* třídy náležejí ta časoslova, jichžto kmen infinitivný rozšířen jest příznakem *-nu*, kterýž se před příponou infinitivu v *-nou* dluží, jako: vrh-*nu*-, sed-*nu*-, mi-*nu*- a j.

Do *třetí* třídy náležejí všechna ta časoslova, jichž kmen infinitivný rozšířen jest příznakem *-ě*, (*-e* §. 12) jako: um-*ě*-, zelen-*ě*-, hled-*ě*-, omdl-*e*-, hoř-*e*-.

Do *čtvrté* třídy patří ta časoslova, jichžto kmen infinitivný rozšířen jest příznakem *-i*, jako čin-*i*-, tvoř-*i*-, chod-*i*-, voz-*i*-.

Do *páté* třídy příslušejí všechna ta časoslova, jichžto kmen infinitivný rozšířen jest příznakem *-a* aneb přehláskami *-ě*-, *-e*- (§. 91.), jako chyt-*a*-, vol-*a*-, váz-*a*-, shán-*ě*- (m. shán-*a*-), snáš-*e*- (m. snáš-*a*-) a j.

Šestá třída zavírá v sobě ta časoslova, jichžto kmen infinitivný rozšířen jest příznakem *-ova*, jako mil-*ova*-, kup-*ova*-, kral-*ova*- a j.

První třída časoslov jest tudy *bezpříznaková*, ostatní pak *příznaková*, a že se příznaky *a*, *ě*, *i*, *nu* a *ova* jednotlivé třídy netoliko od sebe, ale i od první třídy rozeznávají, slovou příznaky ty *třídné* neboli *známky třídné*.

§. 92. Pomocí přípon jmenných odvozují se od kmene infinitivného

1. infinitiv, když se k němu přípona *-ti* přičiní, jako: umě-*ti*, chodi-*ti*, vola-*ti*, milova-*ti*. Jest-li pak kmen infinitivný jednoslabičný, dluží se před *-ti*, jako: nés-*ti* od nesu, klás-*ti* od kladu, pí-*ti* od piji, plou-*ti* od pluji, hrá-*ti* od hraji, brá-*ti* od beru, psá-*ti* od piši, dá-*ti* od dám, stá-*ti* od stanu a j. Jen *moci* od *mohu*, a *je-*ti** od *jedu* podržují krátkou kmenovou samohlásku. Když se pak takový jednoslabičný kmen složí s předložkami aneb se záporným *ne*, tehdy podrží se dlouhá samohláska, jest-li kmen zavřený, jako nés-*ti* vy-nés-*ti*, klás-*ti* po-klás-*ti*, hous-*ti* do-hous-*ti*, tlouci roz-tlouci, hrýz-*ti* ne-hrýz-*ti* a j. Pakli jest kmen otevřený a stane-li se složením víceslabičný, tedy krátí se,

jako: pí-ti vy-pí-ti, kry-ti za-kry-ti, zná-ti po-zná-ti ne-zná-ti, mý-ti u-my-ti ne-my-ti, mdlí-ti ze-mdle-ti, ze-mdlí-ti, brá-ti vy-bra-ti, dá-ti roz-da-ti, psá-ti ne-psa-ti, stá-ti do-sta-ti a j. Od toho pravidla uchylují se: 1. otevřené kmeny, které v složení zůstávají jednoslabičné, jako: kry-ti, s-kry-ti, bí-ti z-bí-ti; 2. otevřené kmeny na -u, jako: dou-ti na-dou-ti, plou-ti pře-plou-ti, ob-ou-ti a j.; 3. na -t a -d, kteréž stažením z *ia, ie, aja, oja, ěja, eja* povstaly, jako: tí-ti utí-ti (m. u-tia-ti), ží-ti po-ží-ti, mří-ti u-mří-ti (u-mrie-ti), lá-ti za-lá-ti (m. za-laja-ti), stá-ti do-stá-ti (m. do-stoja-ti), hří-ti (hřá-ti) za-hří-ti za-hřá-ti (m. za-hřeja-ti), sí-ti za-sí-ti (m. za-sėja-ti); 4. odvozená od *jdu*: jí-ti ode-jí-ti, do-jí-ti, po-jí-ti.

2. *Supinum*, když se ku kmeni infinitivnému přípona -t připojí. Od infinitivu dělí se příponou tvrdou t a při kmenech jednoslabičných krátkou samohláskou kmenovou, jako: nes-t, pas-t, ža-t, bi-t, tři-t, lovi-t, kupova-t, soudi-t.

3. *Přechodník minulý*, když se k otevřenému kmeni infinitivnému v rodě mužském č. jednot. přípona -v, v rodě ženském a středním přípona -vši, a ve všech třech rodech č. množ. -vše připojí, jako: pi-v, pi-vši, pi-vše, umě-v, -vši, -vše, vola-v, -vši, -vše atd. Jest-li kmen infinitivný zavřen, vysouvá se v a jest: muž. nes, ž. stř. nes-ši, množ. nes-še; met, met-ši, met-še; pek, pek-ši, pek-še. Jen pořádku se nalézají: pad-ev, pad-ši, pad-še. — Určitý tvar přechodníku minulého příkládá ve všech rodech po samohláskách -vši, po souhláskách -ši, jako: pi-vši, vola-vši, milova-vši, nes-ši, pad-ši atd.

4. *Přítěstí činné času minulého*, když se ku kmeni infinitivnému přiloží v jednotném čísle v rodě muž. -l, v žen. -la, v střed. -lo, v čísle množném v rodě muž. -li, v žen. -ly, v střed. -la, jako: nes-l, nes-la, nes-lo; nes-li, nes-ly, nes-la; bi-l, bi-la, bilo atd. Určitý tvar přítěstí tohoto končí se na -lý, -lá, -lé, jako odkvet-lý, -lá, -lé.

5. *Přítěstí trpné času minulého*, když se ku kmeni infinitivnému přičiní přípony jmenné v č. jednot. v rodě muž. -n, v žensk. -na, v střed. -no, v č. množ. v rodu muž. -ni, v žensk. -ny, v středn. -na; aneb což se řídicěji sbíhá, přípony v rodě muž. -t, v žensk. -ta, v střed. -to; a v čísle

množ. v rodu mužsk. *-ti*, v ž. *-ty*, v stf. *-ta*; jako: zavře-*n*, *-na*, *-no*, zavře-*ni*, *-ny*, *-na*; bi-*t*, *-ta*, *-to*, bi-*ti*, *-ty*, *-ta*. Určitý tvar příděsti tohoto končí se na *-ný*, *-nd*, *-né*, aneb na *-tý*, *-td*, *-té*, jako: zavře-*ný*, *-nd*, *-né*; bi-*tý*, *-td*, *-té*.

6. *Zastaralý čas minulý* (aoristus), jehož k opisování spojovacího způsobu užíváme, když ku kořeni *by* přičiníme příznaky časové *cho*, *-ch*, *'s*, jako *by-ch*, *by-s*, *by*, *by-cho-m*, *by-s-te*, *by*.

§. 93. Kmen přítomný jest u porovnání s kmenem infinitivním vždy *seslenný*. Sesiluje se připojením ku kmeni infinitivnímu samohlásky *a*, *-ja*, které se v 1. os. jedn. a 3. os. množ. v *o* a *jo*, v 2. a 3. osobě jedn. a v 1. a 2. osobě množ. seslabují v *-e*, *-je*. Před příznakem *e* rozlišují se hrdelnice *k* a *h* v *č* a *ž*, *r* se obměkčuje v *ř*, jako pek-*o* peč-*e*, stře-*h*-*o* střež-*e*, mr-*o* mř-*e*, milu-*jo* milu-*je*. Při kmenech vola-*jo* vola-*je*, umě-*jo* umě-*je* stahují se *ajo*, *aje* v *á*, *ějo*, *ěje* v *í* a tudý jest: volá, umí (§. 9, 4.); jen v 3. os. množ. se nestahují. Kde však kmen infinitivní jest stažený aneb seslabený, ukazuje se kmen přítomný o tvaru nestaženém a neseslabeném, jako inf. km. hřá (m. hřeja), přít. km. hřejo hřeje, inf. km. bra, přít. kmen beró, běže. Jen velmi málo jest těch časoslov, která v kmeni přítomném příznaku žádného nemají. Jsou to časoslova *býti*, *děti*, *jísti* a *věděti*. A že se příznak času přítomného jinak *spona* jmenuje, dělí se časoslova podle kmene přítomného na *časoslova sponová* čili *příznaková* a na *bezponová* čili *bezpříznaková*.

§. 94. Na kmeni přítomném zakládají se

1. *Oznamovací způsob času přítomného*, když se ku kmeni přítomnému přičiní přípony osobné, a to:

Přípona 1. os. jednot. *-m*, jako *jse-m* (m. *jes-m*), *umí-m*, *volá-m*. Kde se příznak neboli *spona* s předcházející samohláskou nestahuje, přechází s nosovkou *-m*, to jest *o* + *m* (= *q*) v *-u*, a přehláskou v *-i*, jako *vez-o-m* (= *veza*) ve *vezu*, *pi-jo-m* (= *pij-a*) v *piju* a *pij-i*.

Přípona 2. os. jednot. čísla *-si* nalézají se jen v *jsi*, což stojí místo *jes-si*, u ostatních jest *-š*, jako: *vez-e-š*, *pi-je-š*, *pn-e-š*, *peč-e-š*, *mř-e-š*, *umí-š*, *volá-š*, *milu-je-š*.

Přípona 3 os. jednot. č. *-ti, -t, -t* jest jen v tvaru *jes-ti jes-t, jes-t*; ostatní časoslova odvrhují ji, jako *vez-e, pi-je, pn-e, peč-e, mř-e, umí, volá, milu-je*.

Přípona 1. os. množ. čísla jest *-me*, jako *js-me, vez-e-me, pi-je-me, pn-e-me, peč-e-me, mř-e-me, umí-me, volá-me, milu-je-me*. Časoslova, která v 1. os. jedn. čís. *-m* ruší, mohou v 1. os. množ. č. míti také jen *-m* místo *-me*, jako: *nese-m, peče-m, miluje-m*.

Přípona 2 os. množ. č. jest *-te*, jako: *js-te, vez-e-te, pi-je-te, pn-e-te, peč-e-te, mř-e-te, umí-te, volá-te, milu-je-te* a j.

Přípona 3 os. množ. čísla *-nt* přechází s předcházejícím příznakem *t, j, o + nt (= qt)* v *úť*, odsutím *t* a rozložením *ú* v *ou*, a přehláskou v *-í*, jako: *jso-nt (jsat) jsút jsú jsou, vezo-nt (vezat) vezút vezú vezou, pijo-nt (píjat) pijút pijú piji*. Slabiky *ějo* a *ajo* se zde před příponou osobní nestahují, tudy jest *uměj-i, volaj-i* z *uměj-ú, volaj-ú*.

2. *Rozkazovací způsob* čili *imperativ*, jehož příznakem jest *i*, kterýž se na místě časového příznaku způsobu oznamovacího *a* a *ja* klade. Jestliže pak předchází skupenina souhlásek k vyslovení nesnadná, podržuje se a přechází v čísle množ. v *-ě, -e*, jako *pn-i pn-ě-me, vrhn-i vrhn-ě-me, zahanb-i zahanb-ě-me, modl-i se modl-e-me* se a j. Pakliže předchází souhláska jednoduchá aneb skupenina souhlásek, již snadno jest vysloviti, splývá příznak způsobový s ní, jako: *nes nes-me, popatř popatř-me*. Avšak vrací se zase v č. jednot., jakž přistoupí sesilující *ž*, jako *nes-i-ž, chval-i-ž*. Když pak jdou před ním samohlásky, přechází v *j*, jako *pi-j pi-j-me* (staženě *pi pi-me*), *hra-j hra-j-te, umě-j umě-j-me, vole-j vole-j-me* (m. *vola-j vola-j-me* §. 9, 1. b), *milu-j milu-j-me* a j. Před příznakem tím rozlišuje se *lc* a *h* v *c* a *z*, jako: *pec pec-i-ž pec-te pec-tež, střez střez-i-ž střez-te, střez-tež; d, t, n* a *r* změkčují se v *ď, ť, ň, ř*, jako *klad klad-te, plet plet-te, plň plň-te, mř-i mře-te* a j. Kmenové samohlásky krátí se z pravidla, jako: *kaž kaž-me kaž-te* od *kázati*, *bluď bluď-me bluď-te* od *blouditi*, *křes křes-me křes-te* od *křísiti* a j. Co se osobných přípon způsobu rozkazovacího dotýče, nepřikládá se v druhé osobě č. jednotného přípona osobná, v čísle množném pak při-

pojuje se v 1. osobě *-me*, jako: *nes-me*, v druhé os. *-te*, jako: *nes-te*. Posléze dodati náleží, že druhé os. č. jednotného užívá se také o třetí a v jistých způsobech mluvení i o první, jako: posvěť se jmeno tvé, chtěj já neb nechtěj atd. Tak i užívá se 2. osoby č. množ. o třetí, jako: chtějte oni neb nechtěj-te.

3. *Přechodník přítomný* vzniká, když se ku kmeni přítomnému přičiní v č. jednotném v mužském rodě *-n* (z *-ntj*), v ž. a stč. *-ne*, v čísle množném ve všech rodech *-nce*, kteréžto přípony pak s příznakem času v *-a*, *-ouc*, *-ouce* a přehláskou v *-ě(e)*, *-ic*, *-ice* přecházejí, jako: *vez-a*, *vez-ouc* *vez-ouce*, *vin-a*, *-ouc*, *-ouce*, *pij-e*, *-ic*, *-ice*, *uměj-e*, *-ic*, *-ice*, *volaj-e*, *-ic*, *-ice* a j. Tvar určitý přibírá ve všech rodech *-oucí* a přehláskou *-ící*, jako: *vez-oucí*, *uměj-ící*.

4. *Příděti trpné času přítomného* tvoří se příponou *-m*, *-ma*, *-mo*, jako: *vido-m*, *vido-ma*, *vido-mo*, *zná-m*, *-ma*, *-mo*. Ale z příděti toho zbylo nám jen několik tvarův, jako: *vido-m*, *-ma*, *-mo* od viděti, *vědo-m*, *-ma*, *-mo*, *svědo-m*, *-ma*, *-mo* od věděti, *lako-m*, *-ma*, *-mo* od lak t. j. lačným býti, *pito-m*, *-ma*, *-mo* (= krotký) od pit t. j. krmiti (srov. *pace*), potom příslovečné *kro-mě* od kr t. j. odděliti.

I. Časování prosté.

a) Sponové čili příznakové.

První třída.

§. 95. Časoslova první třídy nemají žádného zvláštního příznaku. Podle zakončení kmene dělí se na dvě. Jedna mají kmen *zavřený* t. j. souhláskou zakončený, jako: *nés-ti*; — druhá mají kmen *otevřený* t. j. samohláskou se končící, jako: *bí-ti*. K poznání zvláštností časoslov těch a jich časování dostačí těchto patero vzorův.

1. Vzor *nes-u, nés-ti.*

§. 96. Vzor ten časuje se prostě takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. nes-u	—	—
2. nese-š	nes, nes-i-ž	Jed. č. muž. nes-a
3. nese	—	ž. a stř. nes-ouc.
Množ. č. 1. nese-me	nes-me	Množ. č. nes-ouce
2. nese-te	nes-te	Určitý: nes-oucí.
3. nes-ou	—	

Infinitiv: *nés-ti.* Supinum: *nes-t.*Přechodník minulý: jedn. muž. *nes, ž. a stř. nes-ši,*
množ. *nes-še, určitý: nes-ši.*Přičestí činné minulé: *nes-l, nes-la, nes-lo.*Přičestí trpné minulé: *nes-e-n, nes-e-na, nes-e-no.*

Podle tohoto vzoru časují se časoslova, jichžto kmen infinitivný zakončen jest

1. souhláskami *s* a *z*, jako: hryzu hryz-ti, lezu léz-ti, vezu véz-ti, pasu pás-ti, třesu třás-ti;2. souhláskami *d* a *t*, které se před příponou infinitivu a supina rozlišují v *s* (§. 16, 1. a) jako: bodu bús-ti, bředu bříš-ti, hudu hous-ti, kladu klás-ti, kradu krás-ti, předu přís-ti, vedu véš-ti, hnětu hníš-ti, kvetu kvés-ti, matu más-ti, metu més-ti, platu plés-ti, rostu růs-ti, řtu řís-ti.3. Z kmenův retnicemi zavřených náleží sem neosobné *zebe záb-s-ti, zdblo* a osobné *ozebu ozábsti, ozáb-l, ozebe-n.* Hlávka *s* před *-ti* jest vsuvka. (§. 16, 6.)

Pozn. Obzvláště poznamenati sluší:

a) Kmen infinitivný jest *nes, vez, mět* atd., kmen přítomný *neso* (*nese*), *vezo* (*veze*), *vedo* (*vede*) atd., ku kterýmž se přípony jmenné a osobné připojují podle §§. 92 a 94.

b) Při některých časoslovech dlouží se kmenová samohlávka v přičestí činném a v přechodníku minulém, jako: třesu třás-ti (i třás-ti), třás-l třás třásen; pasu pás-ti pás-l pás pasen, matu mástí mátl i matl, mátl a mátl, maten; hudu houští hudl i houdl, hudl i houdl huden; ozebu ozábsti ozáb ozábl ozeben.

3. V přičestí trpném šíří se kmen samohláskou e, před níž se s a z zhusta obměkčují v š a ž, jako našen, vežen. — Místo přípony -n, -na, -no sblhá se jen po řídku přípona -t, -ta, to, jako kladitý, srosti-tý. Na př. Ploditavý a rozkladitý byl vinný ten kmen pro hojnost vod. Ezech. 19, 10.

4. *Čtu* má čto-š, imp. čti, čtème, přech. přít. čta, -ouc, -ouce, inf. čis-ti, přech. min. čet, čet-ši, příč. č. četl, četla n. čtla, četlo, čtlo, příč. trpn. čten. Časoslova *kovu, škubu, tepu, živu, slovu, plovu* časují se podle vzoru *nesu* jen v oznamovacím spůsobu a přechodníku přítomném, v ostatních tvarech přestupují do 6. třídy a mají *kovati, šku-bati, tepati* aneb pod vzor *biji* a mají *žiti, slouti, plouti*.

44. Cvičení.

Velmi to těžce nesu. Žalm 119, 158. Co svedoš proti němu? Job. 35, 6. Všecko to počte za marnost. Kaz. 11, 8. I okny polezou jako zloděj. Joel. 2, 9. Hory se třesou před ním. Nah. 1, 5. Otřes se z prachu. Isa. 52, 2. Břed přes řeky. Isa. 47, 3. Pasiž lid svůj berlou svou. Mich. 7, 14. Duch tvůj dobrý vediž mne jako po rovné zemi. Žalm. 143, 10. K dokonalosti se nesme. Žid. 6, 1. Hudte dobře a zvučně. Žalm. 33, 3. Čti ji medle, tu knihu. Isa. 29, 12. Neodcházel od nich, veďa je po cestě. Nehom. 9, 19. I hrněř židkou ubneta hlínu, s prací dělá k pohodlí našemu jednu každou nádobu. Moudr. 15, 7. Král kázal ty listy k sobě přinésti a je přečísti. Háj. 1235. Kteréhož potoka jsem nemohl přebřísti. Ezech. 47, 5. A pásti se budou beránkové podlé obyčeje svého. Isa. 5, 17. A jedle hrozně třásti se budou. Nah. 2, 3. Palma kvěsti bude. Žalm 92, 13. Mnozí a to již staří ptáčníci pověsili sítě své, aby jich klast více nešli. Us. Přivedl jsem tě k sobě, tebe do tebe uveda. Kom. lab. 38, 2. Zmčtme (§. 9, 2) tam jazyk jejich. Tu zmaťl Hospodin jazyk vši země. Br. 1 Mojž. 11, 7. 9. Tu zmatl se jazyk vši země. Mel. Mojž. 11, 9. Velikost tvá vzrostla a vznesla se až k nebi. Dan. 4, 19. Tedy přinesl zákon před to shromáždění i četl v něm. Neh. 8, 2. A jiní vysvětlovali to, což čtli. Neh. 8, 8. V díle rukou svých zapletl se bezbožník. Žalm. 9, 17. A nohy jejich se neodhnetly. Noh. 9. 21. David hudl před Saulem. Štít. obc. v. 3, 14. I zatřásla se země. Nah. 1, 5. A oslice se pásly

podlé nich. Job. 1, 14. Uved tedy muž ten lidi ty do domu Josefova, dal jim vody, aby umyli nohy své. 1 Mojž. 43, 24. A donesše ho do země Kananejské pochovali ho v ješkyni. 1 Mojž. 50, 13. I přineseno jest nádobí zlaté, kteréž vynesli z chrámu. Dan. 5, 3. Potok ten by nemohl přebředen býti. Ezech. 47, 5. Jako beránek k zabití veden byl. Isa. 53, 7. Vznešen a zveleben bude velmi. Isa. 52, 14. A na těch dskách cedrových byly řezby ku podobenství tykvi polních a květů rozkvetlých. 3 král. 6, 18. Oživit mrtví tvoji. Isa. 26, 10. Jestližet on bude chtíti práva příbuznosti k tobě užiti, dobře necht užive. Rut. 3, 13. A zdaliž matka jeho neslove Maria? Mat. 13, 55.

2. Vzor *pek-u, péci*.

§. 97. Druhý vzor časuje se tak:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. pek-u	—	
2. peče-š	pec, pec-i-ž	Jed. č. muž. pek-a
3. peče	—	ž. a stř. pek-ouc.
Množ. č. 1. peče-me	pec-me	Množ. č. vš. r. pek-ouce
2. peče-te	pec-te	Určitý: pek-oucí.
3. pek-ou	—	

Infinitiv: péci. Supinum: pec.

Přechodník minulý muž. pek, ž. a stř. pek-ši, množ. pek-še, určitý pek-ši.

Příčestí činné minulé pek-l, pek-la, pek-lo.

Příčestí trpné minulé peče-n, peče-na, peče-no.

Podle tohoto vzoru časují se časoslova, jichžto kmen infinitivný končí se hrdelnicemi *k* a *h*, jako teku těci, tluku tlouci, vleku vléci; seku séci, řku řici, mohu moci, střehu stříci, vrhu vrci, žhu žici.

Pozn. 1. Obzvláště poznamenati jest:

1. Infinitivný kmen jest pek, žeh atd. přítomný peko (peče), žho (žže) atd., ku kterým se přípony osobné a jmenné podlé §. 92. 94. připojují.

2. V způsobu oznamovacím dlouží se kmenová samohláska: *možu, můžesh, může, můžeme, můžete, mohou*. V infinitivě podržuje krátkou samohlásku: *moci, pomoci*.

3. V příčestí činném a přechodníku minulém dlouží kmenovou samohlásku: *tluku tlouci tloukl, flouk floučen, stěhu má stíci stěhl i stíhl, stěh i stíh střežen, obleku obléci oblékl i oblekl oblečen*.

4. V příčestí trpném rozlišují se před *e*, kterým se kmen inf. šíří, *k* a *h* v *kaž*, jako: *poku peč-e-n, přemohu přemož-e-n*. Vedle *-n, -na, -no* sbíhá se také *-t, -ta, -to*, jako: *teku-t, -ta, -to*.

Pozn. 2. Časoslova *řku* a *žhu* odchylní se poněkud od vzoru a časují se takto:

Přít. oznam.	řku	roeš	roe	roeme	roete	řkou
	žhu	žžeš	žže	žžeme	žžete	žhou
Rozkaz.	—	rei	—	roeme	roete	—
	—	žži	—	žžeme	žžete	—

Přech. přít. řka řkoue řkoue, žha žhoue žhoue

Infinitiv řci, žci

Přech. mín. řek řekli řke, žeh žehli žhe

Příč. činné řekl (vyřkl) řkla (vyřkla), žehl (zažhl) žhla

Příč. trpné řče-n, -na, -no, ře-n, -na, -no, žže-n, -na, -no.

Pozn. 3. Machá přestupují do 2. třídy, jako: *vrhu vrhuu, seku seknu, stíhu stíhnu (stíhám), řku řknu, žhu žhnu* a j. Složené *roz-žhu* přestupuje také pod vzor *tnu* a má *rozžžnu*.

45. Cvičení.

Ti řku muži, kteříž haněli zemi, ranou těžkou zemřeli. 4 Mojž. 14, 37. O hlavu mu to otluku. Us. A svržeš jho jeho s šíje své. 1 Mojž. 27, 40. Hospodin ho ostřeže a obživí jej. Žalm. 41, 3. To jim nic nepomůže. Job. 30, 13. Proč toho korábu nezažžeš? Pass. Můžeme to dobře snést, což toliko do času trvati bude. Háj. 788. Nyní tedy pojdte a uvržeme ho do některé cisterny. 1 Mojž. 37, 20. Na koních utečeme. Isa. 30, 16. Střehou mě. Žalm. 27, 11. Nyní stříhou ovce. 2 Sam. 13, 24. A oni řkou jemu. Mat. 14, 17. I vyvlekou tě z roucha bílého. Ezech. 23, 26. At oblekou muže toho. Esth. 6, 9. Pane, pomoz mi. Mat. 15, 25. Rei bratřím svým. 1 Mojž. 45, 17. Každý střez se bližního svého. Jer. 9, 4. Vypřez voly a v jiný oblec se oděv. Háj. 722. Pane, srdce naše k sobě zažži. Kanc. Otlucte listí jeho (stromu). Dan. 4, 11. A roete jemu. 1 Mojž. 45, 9

Vrzte jej do této cisterny. 1 Mojž. 37, 22. Toho snésti nemohouce utekli se ku knížeti svému. Háj. 807. Přistoupili k němu řkouce. Mat. 14, 15. Činíš služebníky své cheň zhoucí. Žalm 103, 4. On nikoli nedal sobě říci. 3 Mach. 1, 17. Ti v svém řemesle tlouci obyčej mají. Háj. 1360. Nedej přemoci srdce svého zármutku. Syr. 38, 20. Což byste měli péci zytra, dnes pecte. 2 Mojž. 16, 23. Tedy uložím tobě místo, do něhož by takový mohl utéci. 2 Mojž. 21, 13. Tělo s hlavou rozkázali do řeky uvrci. Háj. 883. Všecku také bylinu polní potloukly kroupy. 2 Mojž. 9, 25. Střáhli na něj v bráně města přes celou noc. Soude. 16, 2. Velebnost a krásu jsi oblékl. Žalm. 104, 1. Opovrhši stud řekla jemu. Přísl. 7, 13. Vyřkl zlé proti tobě. Jer. 11, 17. Oheň zažehl se v proclivosti mé. Mel. Jer. 15; 14. Ale vida že nebylo žádné odpovědi v ústech těch tří mužů, zažhl se v hněvě svém. Job. 32, 5. A což pak jim pomoženo býti nemůže? Kom. lab. 8, 7. Proti pastýřům takovým zažžen jest hněv můj. Zach. 10, 2. V ten čas řečeno bude lidu tomuto. Jer. 4, 11. Jest zmožen prací svou. Syr. 38, 25. A potlučen jest len a ječmen, ale pšenice a špalda nebyla ztlučena. 2 Mojž. 9, 31. I porostou jako vrbí vedlé tekutých vod. Isa. 44, 4.

3. Vzor *tn-u, tl-ti*.

§. 98. Tento vzor časuje se takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. <i>tn-u</i>	—	
2. <i>tne-š</i>	<i>tn-i</i>	Jedn. č. muž. <i>tn-a</i>
3. <i>tne</i>	—	ž., stf. <i>tn-ouc.</i>
Množ. č. 1. <i>tne-me</i>	<i>tn-š-me</i>	Množ. č. vš. r. <i>tn-ouce</i>
2. <i>tne-te</i>	<i>tn-š-te</i>	Určitý: <i>tn-oucí.</i>
3. <i>tn-ou</i>	—	

Infinitiv: *tl-ti*. Supinum: *ta-t*.

Přechodník minulý: muž. *ta-v*, ž. a stf. *tav-ši*,
množ. *ta-vše*. Určitý: *ta-vši*.

Příčestí činné minulé: ta-l, ta-la, ta-lo.

Příčestí trpné minulé: ta-t, ta-ta, ta-to.

Podle tohoto vzoru časují se časoslova, jichžto kmen infinitivný zakončen jest nosovkami *m* a *n*, jako: po-čnu po-čítí, za-čnu za-čítí, pnu pí-tí, klnu klí-tí, žnu ží-tí, jmu jí-tí, ždmu ždí-tí, dmu dou-tí, potom sem přestupuje roz-žžnu roz-žží-tí.

Pozn. 1. Obzvláštně poznamenati sluší:

1. Kmen infinitivný jest *tn*, *žn* (*žsn*), *pn* (*pbn*), *kln* (*klsn*), *jm* (*jsm*), *žčm*, *dm* (*dsm*). Kmen přítomný jest *tno* *tns*, *žno* *žns*, *pno* *pns*, *klns* *klns*, *jmo* *jms*, *ždmo* *ždms*, *dmo* *dms*, ku kterýmž se přípony jmenné a osobné podlé §§. 92, 94. připojují. Před jmennými příponami však ruší se nosovky *n* a *m* v *ę* a toto v *ia*, *a*, a dloužením v *í*, jako: *tn-tí* v *tę-tí* a toto v *tia-tí*, *tie-tí* *tí-tí*, *tn-l* v *tę-l*, *ta-l*, *jm-tí* v *ję-tí* *jí-tí*, *jm-l* v *ję-l* *jal*. *Dm-tí* pak v *dę-tí* *dů-tí* *dou-tí*, *dzm-l* v *dę-l*, *du-l*. V obecné řeči a kde toho jasnost řeči žádá, rozšiřuje se kmen infinitivný pomocí *u*, *ou*, jako: *tn-ou-tí* *tn-u-l*, *pn-ou-tí* *pn-u-l*, *dm-ou-tí* *dm-u-l*. Pravidelně se to činí při *klnu*, *mnu*, *zapo-menu*, *zpo-menu*, *rozpo-mou se*, která pod vzor *vinu* přestupují.

2. Časoslovo *vezmu* složeno jest z předložky *vez* (*vz*) a časoslova *jmu* a časuje se takto: *vez-mu*, *-eš*, *-e* atd., imp. *vezmi* *vezměme* atd., přechodník přít. *vezm-a*, *-ouc*, *-ouce*, infinit. *vzít-tí*, supinum *vz-a-t*, přech. min. *vz-a-v*, *-vši*, *-vše*, přič. činné *vz-a-l*, *-la*, *-lo*, přič. trpné *vz-a-t*, *-ta*, *-to*. Po jiných předložkách vkládá se zhusťa *n*, jako *se-jmu* *sí-m-tí*, *sí-m*, *sí-m-t* (*m. sji-tí* *sjal*, *sjat*), *u-jmu* *u-ní-tí* *u-ň-a-l* *u-ň-a-t* (*m. uji-tí*, *u-ja-l*, *u-ja-t*) atd. Časoslovo *roz-žžnu* (v obecné řeči *roužnu*) má *roz-žží-tí* (*rozžž-nouti*), *roz-žžal*, *roz-žžat*.

3. V řeči obecné slyšíme také *zač-l*, *zač-la*, *-lo* m. pravidelného *zača-l*, *-la*, *-lo*; *zap-l*, *-la*, *-lo* m. *zapia-l*, *-la*, *-lo*, *zat-l*, *-la* (*mu žlu*) m. *zata-l*, *-la*; *roz-žžl*, *roz-žžla* (*roužl*, *roužla*) m. *rozžžal*, *rozžžala*.

40. Cvičení.

I sajmú klobouk. Us. Cožkoli začneš, bude se dařiti. Job. 22, 28. Vítr bouřlivý dme vlny mořské. Žalm. 107, 25. Jordán se dme a bouří. Jer. 12, 5. Ženci žnou na poli. Us. Bolestně to ponosou, že užítku nevezmou. Jer. 12, 13. Vezmi dítě a ujmi je rukou svou. 1 Mojž. 21, 17. Rozžžni mi svíci. Us. Odetněto strom ten. Dan. 4, 11. Vezmětež od něho hřívnu. Mat. 25, 28. Vstaň a vezma lože své jdi do domu svého. Luk. 5, 24. Na tabuli stál strom kořonem

vzhůru do povětří se pnoucí. Kom. lab. 17, 4. K tomu se nemůže nic přidati ani od toho co odjíti. Kaz. 3, 14. Utíti jí kázali u každé ruky čtyři prsty. Háj. 1330. Počínali žiti ječmene. 2 Král. 21, 9. Chce jemu to knížectví odjíti. Háj. 866. Posla pak kázal on jíti a dal jemu stíti hlavu. Háj. 812. Tedy nechtěl těch věcí přijíti. 2. Mach. 15, 17. Není slušné vzíti chléb synů a vrci štěnatům. Mat. 15, 26. Má máti mě poslala žat na pole. Pass. Druhého roku dražota býti počala. Háj. 841. Začal se boj. 1 Mach. 5, 31. A dědičně ujali domy plné všeho dobrého. 2 Ezdr. 9, 25. Užasnuti podjalo mne. Jer. 8, 12. Není, kdoby se ujal o život můj. Žalm. 142, 5. Čeládky mé přidrž se, dokavadž by všeho, což mého jest, nedožali. Rut. 2, 21. A zbírala klasy, dokudž nesžali ječmene a pšenice. Rut. 2, 22. A přípiali ty dva kroužky na dvou krajích náprsníku. 2 Mojž. 39, 16. Druhé pak dva konce dvou řetízků vpiali do dvou těch haklíků. 2 Mojž. 39, 18. Stlačil roucho a vyžďal rosu z něho. Soudc. 6, 38. On ovšem vděčně to přijal. Háj. 1173. Stala hlavu jeho a sňala oponu jeho se sloupův. Mel. Jud. 13, 8. Někteří se po její ráně oduli jako puchýř. Kom. lab. 7, 13. Voda se zastavila a zdula, až do větší a menší Prahy daleko sahala. Háj. 1342. A vzav sekeru utal s dřeva větev. Soudc. 9, 48. Štít jeho na dvě přetav, druhou ranou jemu hlavu i s přílbicí na dvě rozvrátil. Háj. 869. Vyňav nůž ostatek dořezal. Háj. 872. A sňavši roucho s sebe oblékla se v šaty vdovské. 1 Mojž. 38, 19. Všecky pak zpiavše ruce k nebi, modlily se. 3 Mach. 3, 20. Nic nebude ujato díla vašeho. 2 Mojž. 5, 11. Jako trní podtaté ohněm spálení budou. Isa. 33, 12. Vyhubí je jako proklaté. Isa. 34, 2. S rozžhatými svícemi okolo oltáře stáli. Us. — Toho, kdož říká bezbožnému: spravedlivý jsi, klnouti budou lidé. Přís. 24, 24. V ohni prehlivosti mé dmouti budu na tebe. Mel. Ezech. 21, 31. Kterézto řetízky vepnuli na haklíky. Mel. 2 Mojž. 39, 17. Někteří měli ty stáhlé sukničky z předu zapnuté hustými knoflíky a též i rukávy velmi utáhlé a upnuté knoflíky tak hustě, že byl knoflík jeden vedle druhého. Háj. 1367.

4. Vzor *bij-i, bi-ti*.

§. 99. Tento vzor časuje se takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. <i>bij-i</i>	—	
2. <i>bije-š</i>	<i>bi-j</i>	Jedn. č. muž. <i>bij-e</i>
3. <i>bije</i>	—	ž. a stf. <i>bij-ic.</i>
Množ. č. 1. <i>bije-me</i>	<i>bij-me</i>	Množ. č. <i>bij-ice.</i>
2. <i>bije-te</i>	<i>bij-te</i>	Určitý: <i>bij-icf.</i>
3. <i>bij-i</i>	—	

Infinitiv: *bi-ti*. Supinum: *bi-t*.Přechodník minulý muž. *bi-v*, ž. a stf. *bi-vši*,
množ. *bi-vše*. Určitý: *bi-vši*.Přičesti činné minulé: *bi-l*, *bi-la*, *bi-lo*.Přičesti trpné minulé: *bi-t*, *bi-ta*, *bi-to*.

Podle toho vzoru časují se časoslova, jichžto jednoslabičný kmen infinitivný zakončen jest samohláskou *a*, *e*, *ě*, *i*, *y*, *u*, jako: *hraji hrátí*, *zraji zrátí*, *kleji klítí*, *pleji plítí*, *chvěji se chvítí se*, *pěji pětí*, *spěji spětí*, *hníji hnítí*, *líji lítí*, *píji pítí*, *víji vítí*, *žíji žítí*, *blíji blítí*, *číji čítí*, *plíji plítí*, *klíji klítí* (= *klíčítí*), *kryji krýtí*, *myji mýtí*, *nyji nýtí*, *tyji týti*, *vyji výtí*, *kuji koutí*, *sluji sloutí*, *snuji snoutí*, *suji soutí*, *duji doutí*.

Pozn. 1. Obzvláštěně poznamenati sluší:

1. Kmen infinitivný jest *bi*, *kry*, *du*, *ple*, *chvě* atd. Kmen přítomný *bíjo* (*bíje*), *kryjo* (*kryje*), *dujo* (*duje*), *plejo* (*pleje*), *chvějo* (*chvěje*) atd., ku kterým se přípony osobné a jmenné podle §§. 92 a 94 připojují.

2. V rozkazovacím způsobu splývá často příznak způsobový s předchozím *i* a *y* v *í* a *ý*, jako: *bi*, *bi-me*, *bi-te m. bi-j*, *bi-j-me*, *bi-j-te*, *umý m. umý-j*. Samohláška *y* pak rozložila se v *aj* a přehláskou v *ej* (§. 10, 2), jako: Protož *umaj se*. Mel. Rut. 3, 3. Protož *umej se*. Br. *ibid*.

Pozn. 2. Časoslova *hraji* a *zraji* přestupují také do 5. třídy a mají *hrám*, *zrám*, v rozkaz. způsobu *hráj hřej*, *zraj zřej*, v příč. č. *hrdl* i *hral*, *zrál* i *zral*, v příč. trpn. *hrán*, *zrán*. Časoslova *chvěji se*, *utkvěji se*, *tkvěji* přestupují také pod vzor *umím* a mají *chvím se* *chvítí se*,

stkvím se atkvíti se, *tkvím* tkvíti. Docela přestoupilo *smím* (m. směji) smíti (směti), aby se rozeznalo od směji smáti se. Místo *myji*, *kryji*, *líji* praví se také v přítomném čase *meju*, *kreju*, *leju*; a místo *pluji*, *sluji*, *kuji*, *žiji* plovu, slova, kova (kovám), živu podle *nesu*.

47. Cvičení.

Vylíj přehlivost svou na ně. Ezech. 20, 21. Ty pak desky zlatem okuješ a sliješ na nich kroužky zlaté. 2 Mojž. 26, 29. Proč nás biješ? Jer. 14, 19. Zlosyn zlé věci kuje. Syr. 11, 34. Tichá voda břehy ryje. Přisl. Země se chvěje. Žalm. 60, 4. V prudkých potociích se kryje snih. Job. 6, 16. Kůň zdaleka čije boj. Job. 39, 25. A tělo své obmyje vodou. 4 Mojž. 19, 8. I skuj meče své v motyky a oštípy své v srpy. Mich. 4, 3. Na pomoc jim přispějí. 2 Mach. 8, 27. Přispěj v čas. Syr. 36, 8. Umyj se sedmkrát v Jordáně. Mel. 4 Král. 5, 10. Szuj obuv svou s noh svých. 2 Mojž. 3, 5. Ubi mne medle, ale muž ten nechtěl ho bít. 3 Král. 20, 35. Na knihách vyrý (m. vyryj) to, aby to zůstávalo do nejposlednějšího dne. Isa. 30, 8. Píte a opíte se (m. pijte a opijte se). Jer. 25, 27. Krejte se tam za tři dni. Jos. 2, 16. Navíme (m. navijme) sobě věnoů z růžových pupenců. Moudr. 2, 8. Za obrubou se kryjíce na hrad z lučičst střileti počali. Háj. 801. Zdali zabítí mne myslíš? 2 Mojž. 2, 13. Uživ ty práva příbuznosti mé, nebo já ho nemohu užiti. Rut. 4, 6. Mohly-liby ožiti kosti tyto? Ezech. 37, 3. Dám můj dům modlitby slouti bude. Mat. 21, 13. Tak se žádný nemohl nikdež ukryti. Háj. 862. Na pomoc přispěti chtěl. Syr. 12, 15. Dal's jim vypiti slz míru velikou. Žalm. 80, 6. Zdaliž budeš s ním hráti jako s ptáčkem? Job. 40, 24. Zdaliž bych se nemohl v těch vodách zmýti, abych čist byl. 4 král. 5, 12. Zavila se v rouchu a oděla se. 1 Mojž. 38, 14. Muži města toho osuli se vákol domu toho. 1 Mojž. 19, 4. Prorockou píseň zapěl. Pass. E. 25. Plela trávu. Us. I otcem naším sloul. Eštr. 16, 11. Plili na tvář jeho. Mat. 26, 27. I szul obuv svou. Rut. 4, 8. I jedli a nasyceni jsouce vytyli. Neh. 9, 25. Napili se vody. Amos 4, 8. Přičiňte srp, nebo uzralo obilí. Joel. 3, 13. A vydal mandly zralé. 4 Mojž. 17, 8. Zbití tvoji nejsou

zbití mečem ani zhynuli v boji. Isa. 22, 2. Odkryta jest propašť před ním i zahynutí není zakryto. Job. 26, 6. Ale přikázal jim jen obuté míti nohy v střevíce. Mar. 6, 9. Vzdělali sobě tele slité. 2 Mojž. 32, 8. I vyřezal na nich palmy a rozvité květy. 3 král, 6, 35.

5. Vzor *tr-u, tř-i-ti*.

§. 100. Tento vzor časuje se tak:

	<i>Čas přítomný.</i>		
	Oznamovací.	Rozkazovací.	
		Přechodník.	
Jed. č. 1.	tr-u	—	
2.	tře-š	tř-i	Jedn. muž. tr-a
3.	tře	—	ž. a stř. tr-ouc.
Množ. č. 1.	tře-me	tře-me	Množ. vš. r. tr-ouce.
2.	tře-to	tře-to	Určitý: tr-oucí.
3.	tr-ou	—	

Infinitiv: tř-i-ti. Supinum: třit.

Přechodník minulý: muž. tře-v, ž., stř. tře-vši.
množ. tře-vše. Určitý: tře-vši.

Přičestí činné minulé: tře-l, tře-la, tře-lo.

Přičestí trpné minulé: tře-n, tře-na, tře-no.

Podle tohoto vzoru časují se časoslova, jichž kořen zakončen jest tekutými *l* a *r*, jako: melu mlíti, dru dřítí, mru mřítí, pru přítí, stru střítí, pru přítí.

Pozn. 1. Obzvláště sluší poznamenati:

1. Kmen infinitivní jest *mle, tře, vře* atd., kterážto tvary stupňováním *l* a *r* povstaly (§. 11, 4.) z *ml, tr, vr* atd. Nestupňované tyto kmény nalezají se ještě v *u-mr-lý, no-vr-lý, o-tr-lý*. Přítomný kmen jest *tro (tře), mro (mře)* atd. K těmto kmenům připojují se přípony osobné a jmenné podle §. 92. 94.

2. V přič. trpném se příznak infinitivu shusta dlouží a to jen při tvaru neurčitém, jako *tře-n tř-i-n, zavře-n zavř-i-n*; avšak jen třený zavřený. Vedle přípony jmenné *-n* sbíhá se i *-č*, jako *za-vři-tý*.

3. Vedlé *melu* jest také *meli*, *mela-š*, 3. os. množ. *melou* i *mell*, rozkaz. sp. *mel*, *melme*, *melte*, nebo *mli*, *mleme*, *mlete*, přech. přít. *mel-a*, *-ouc*, *-once* n. *mel-e -le*, *-lce*, přič. trpu. *mle-t* n. *mle-n*. Vedlé *pru* jest i *přim*, přítí.

48. Cvičení.

Rozprostru ruce své k hospodinu. 2 Mojž. 29. Voda vře u ohně. Isa. 64, 2. Necht mele jinému. Job. 31, 10. Kteráž z těch ovcí umřítí má, necht umře. Zach. 7, 9. Posadte se kroupy, až hrách uvře. Přisl. Pakli ho zapíráme i ont nás zapře. 2 Tim. 2, 12. Pane, ať se otevrou oči naše. Mat. 20, 33. Oba jednoho dne umrou. 1 král. 2, 34. Zavři za sebou dvěře. 2 král. 4, 4. Opři se sám sobě. Mel. Mat. 16, 24. Chyt se žernovu a mel mouku. Isa. 47, 2. Potři vojsko toto. 2 Mach. 7, 42. Páv svůj očkovitý ocas rozostra pyšní se. Kom. jan. 158. V ten den ustanou melci. Kaz. 12, 3. Kázal jej do pevného sklepu zavřítí. Háj. 812. Usilovali všickni potřítí je. 2 Mach. 12, 53. Ústa koně a meška uzdou a udidly sevřítí musíš, aby tobě neuškodili. Žalm. 32, 9. A po mnohých dnech umřela dcera. 1 Mojž. 38, 12. Pravice tvá potřela nepřítele. 2 Mojž. 15, 6. A rozprostřel se nad ním 4 král. 4, 34. Přitřela oslice také nohu jemu ke zdi. 4 Mojž. 22, 25. Všickni otevřeli na mne ústa svá. Job. 16, 10. A pochytil loupež a uteče s ní aniž bude kdoby vydřel. Isa. 5, 29. Pročež rozšířilo i peklo hrdlo své a rozedřelo nad míru ústa svá. Isa. 5, 14. Mleli žernovy. 4 Mojž. 11, 8. Dvěře hradové zavřevše všechny, kteréž tam našli, zjímali. Háj. 850. Přinášíte to, což jest vydřeno. Mat. 1, 13. I zavřiny jsou dvěře. Mat. 25, 10. Postavil jsem před tebou dvěře otevřené a žádný jich nemůže zavřítí. Zjev. 3, 8. Potřino bude město plné marnosti, zavřin bude každý dům, aby do něho nechodili. Isa. 24, 10. Jehož bylo šedesáte měst velikých hrazených a zavřitých. 3 král. 4, 13.

Druhá třída.

§. 101. Příznakem druhé třídy jest *-nu*. Kmen čili kořen, který se jím rozšiřuje, jest buď *otevřený* anebo *zavřený*, jako: *vi-nu*, *táh-nu*. Když jest kořen *otevřený*, tehdy podržuje příznak třídní ve všech tvarech; když pak jest *zavřený*, odvrhuje jej v tvarech minulých t. j. v příčestích a v přechodníku minulém, a přestupují tím do první třídy. Odtud jest v té třídě dvě vzorův.

1. Vzor: *vi-nu*, *vi-nou-ti*.

§. 102. Vzor ten časuje se takto:

	<i>Čas přítomný.</i>		
Oznamovací.	Rozkazovací.		Přechodník.
Jed. č. 1. <i>vi-nu</i>	—		
2. <i>vine-š</i>	<i>viň</i>	Jed. č. muž. <i>vin-a</i>	
3. <i>vine</i>	—	ž. a stf. <i>vin-ouc.</i>	
Množ. č. 1. <i>vine-me</i>	<i>viň-me</i>	Množ. č. <i>vin-ouce.</i>	
2. <i>vine-te</i>	<i>viň-te</i>	Určitý: <i>vin-ouci.</i>	
3. <i>vin-ou</i>	—		

Infinitiv: *vi-nou-ti*. Supinum: *vinou-t*.

Přechodník minulý: muž. *vinu-v*, ž. a stf. *vinu-vši*.
množ. *vinu-vše*. Určitý: *vinu-vši*.

Příčestí činné minulé: *vinu-l*, *-la*, *-lo*.

Příčestí trpné minulé: *vinu-t*, *-ta*, *-to*.

Podle tohoto vzoru časují se časoslova, která před příznakem *nu* *otevřený* kořen mají, jako: *hy-nu*, *ka-nu*, *kle-nu*, *kli-nu*, *ky-nu*, *li-nu*, *mi-nu*, *plí-nu*, *ply-nu*, *ši-nu*, *ta-nu*, *to-nu*, *va-nu*, složené *od-po-ři-nu*, pak *hr-nu*, *tr-nu*, *h-nu*, *l-nu*, *s-nu*, *u-s-nu*, *sl-nu* *o-sl-nu*; posléze sem přestoupila časoslova: *mnu*, *zpo-menu*, *rozpo-menu* *so*, *zapo-menu*.

Pozn. Obzvláště poznamenati sluší:

1. Kmen infinitivný jest *vi-nu*, kmen přítomný *vi-no* (e), ku kterým se pak podle §. 92. 94. přispony osobné a jmenné připsávají. *Hnu* a *lnu* mají v rozkazovacím způsobu *hn-i hn-ě-me*, *ln-i ln-ě-me*.

2. Před příznakem třídým vysuly se při mnohých z těchto časoslov souhlásky *b, p, v, h, ch*, jako: *hy-nu* m. *hub-nu* (srovnej *hub-iti*), *h-nu* m. *hyb-nu* (srov. *hýb-ati*), *ši-nu* m. *šib-nu* (srov. něm. *schieben*), *hr-nu* m. *hrb-nu* (srov. *hrabati*), *ka-nu* m. *kap-nu*, *kle-nu* m. *klep-nu* (srov. *klopiti*, *s-klep*), *sl-nu* m. *slep-nu*, *tr-nu* m. *trp-nu*, *to-nu* m. *top-nu* (*topiti se*), *us-nu* m. *usp-nu* (srov. *u-spi-ti*), *ky-nu* m. *kyp-nu* (*kypěti*), aneb m. *kyv-nu* (*kývati*), *lnu* m. *lip-nu*, *pli-nu* m. *pliv-nu*, *kře-nu* m. *křeh-nu*, *pr-nu* m. *préh-nu*.

49. Cvlčení.

I já jsem řekl, když mi se šťastně vedlo: Nepohnu se na věky. Žalm. 29, 7. Odpočine ruka Hospodinova na hoře této. Isa. 25, 10. Medová kane rosa. Ráj. 1, 240. Chléb již kyne. Us. Zedníci klenou stáje. Us. Oko, kteréž se posmívá otci, vyklinou krkavci. Přisl. 30, 17. Na poušti této dokonce zhynou. 4 Mojž. 14, 35. Hned jakž povane větrem svým, ant tekou vody. Žalm. 147, 18. Pohniž se země. Žalm. 99, 1. Nedej usnouti očím svým. Přisl. 6, 4. Přes vody ty by se musilo plynouti. Ezech. 47, 5. Šel si odpočinout. Us. Strnul jsem vida to. Isa. 21, 3. Hodina již pominula. Mel. Mat. 14, 15. A rozpomenul se Bůh na smlouvu svou. 2 Mojž. 2, 23. Učinil, aby splynula jezera. 4 král. 6, 6. V řekách také mnoho ryb zhy-nulo. Háj. 793. Tonul v blátě. Jer. 38, 6. Pro velikou bolest, kterou měla v hlavě, oslnula, několik lot nie ne-viděla. Háj. 1351. A tu se hned z ní krev línula. Háj. 1345. V moři všickni ztonuli. Pass. Přilnula k prachu duše má. Žalm. 119, 25. Sklenul na vodách paláce své. Žalm. 104, 3. Hned se odtud hnuli. Háj. 794. S nadějí věčné odplaty sladce umřel, jakoby usnul. Pass. To slovo Klimentovi na srdci tanulo. Pass. I pohnul se Abrám dále. 1 Mojž. 12, 9. A pokynul hlavou svou. Jer. 18, 16. Uhnula se s cesty a šla polem. 4 Mojž. 22, 23. A on tu hlavu v čisté prostě-radlo obvinul. Háj. 872. I shrnuli je na hromady. 2 Mojž. 8, 14. Plinul jí na tvář. 4 Mojž. 12, 14. A já tvrdě usnův ležel jsem tvář svou na zemi. Dan. 8, 18. Hnuvše odtud

přišli až na poušť. 2 Mojž. 19, 2. Lid pak můj zapomenuvše se na mne, kadí marností. Jer. 18, 15. A svinuta budou nebesa jako kniha. Isa. 34, 4. A tak sehnut bude člověk a ponížěn muž. Isa, 5, 15.

2. Vzor: *trh-nu, trh-nou-ti.*

§. 103. Vzor ten časuje se takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. <i>trh-nu</i>	—	
2. <i>trhno-š</i>	<i>trhn-i</i>	Jed. č. muž. <i>trhn-a</i>
3. <i>trhne</i>	—	ž. a stf. <i>trhn-ouc.</i>
Množ. č. 1. <i>trhne-me</i>	<i>trhn-ě-me</i>	Množ. č. <i>trhn-ouce.</i>
2. <i>trhno-te</i>	<i>trhn-ě-te</i>	Určitý: <i>trhn-oucí.</i>
3. <i>trhn-ou</i>	—	

Infinitiv: *trh-nou-ti.* Supinum: *trhnou-t.*

Přechodník minulý: muž. *trh*, ž. a stf. *trh-ši*,
množ. *trh-še.* Určitý: *trh-ší,*
aneb muž. *trhnu-v*, ž. a stf. *trhnu-vši,*
množ. *trhnu-vše.* Určitý: *trhnu-vší.*

Příčestí činné minulé: *trh-l, trh-la, trh-lo,*
trhnu-l, trhnula, trhnulo.

Příčestí trpné minulé: *trže-n, trže-na, trže-no,*
trhnu-t, trhnuta, trhnuto.

Podle tohoto vzoru časují se časoslova, která před příznakem třídým *-nu* mají kořen nebo-li kmen zavřený, jako: *bod-nu, bled-nu, drb-nu, has-nu, hluch-nu, chřad-nu, kous-nu, křik-nu, leh-nu, mok-nu, pad-nu, pách-nu, řek-nu, říz-nu, sáh-nu, sch-nu, slad-nu, stár-nu, táh-nu, tisk-nu, tk-nu, vad-nu, váz-nu, vlád-nu, zamk-nu, zažh-nu, nalez-nu, pře-běh-nu* a m. j.

Pozn. 1. Obzvláště připomenouti jest:

1. Kmen způsobu neurčitého jest *trhnu*, kmen přítomný *trhno* (*trhne*), ku kterým se podle §. 92. a 94. přípony jmenové a osobné připojují.

2. Některá odsouvají příznak třídný *mu* jen v přičestí činném, v přičestí pak trpném podržují jej, jako: váznu vázl váznu t, klesnu klesl klesnu-t, páchnu páchl páchnu-t.

3. Kde toho výslovnost žádá, vsouvá se v přechodníku minulém v přičestí činném pohyblivé *e* jako *uschnu* usech *u*rechši, usechl (uschl) uschla, *nadchnu* nadech *n*adechši, nadechl nadchla nadechlo, *tknu* dotek dotekši dotekl (dotkl) dotkla dotklo.

4. V přičestí trpném rozlišují se před *e* hrdelnice *k, h, ch, sk* v *č, ž, š, žš*, jako: dotknu dotče-n, zamknu zamče-n, vrhnu vrže-n, nadchnu nadče-n, tisknu tiště-n.

50. Cvičení.

Poběhnu za ním. 4 král. 5, 20. A řeknu vám. 2 král. 13, 28. Kde tě naléznu. Pass. Proč tak chřadneš den ode dne? 2 král. 13, 4. I spustneš ó země. Isa. 17, 9. Bohatně bedlivostí a skrbností svou. Syr. 11, 18. A vichřice veliká strhne se od končin země. Jer. 25, 32. Případne na ně strach. 2 Mojž. 15, 8. Zdaliž pro tebe odsedne skála s místa svého. Job. 18, 4. A zahvízdne naň, aby vyvstal. Isa. 5, 26. Tehdy se zažhne prehlivost má na ně. Oze. 8, 5. Oheň neuhasne, dokudž neutuchne. Syr. 23, 21. I řeka osákne a vyschne. Isa. 17, 5. Pročež nepodvrtnou se nohy jeho. Žalm. 37, 31. Před jeho obličejem sklesnou se vaše ústa. Háj. 722. Vztáhni ruku svou na vody. 2 Mojž. 7, 19. Shlédni vrch hvězd, jak jsou vysoké. Job. 22, 12. Padněme před ním. Žalm. 95, 6. Přitáhněte váčekni národové okolní a shlukněte se. Joel. 3, 11. Odtud pak odtrhna nočně táhl do pevnosti. 1 Mach. 5, 29. I nezdálo se králi Českému dále do Uher táhnouti pro nedostatek chleba. Háj. 1315. Chtěl jej od Kouřimě zastihnouti. Háj. 1137. Nic slušného nechtl podniknouti. 3 Mach. 3, 13. Tu všecken lid jako ústy jednými vzkřikl. Háj. 833. Tleskl rukama svýma a řekl. 2 Mojž. 24, 10. Přitiskla se ke zdi. 4 Mojž. 22, 25. Polékl jsem na tě, o Babylone. Jer. 50, 24. Všickni se toho ulekli. Háj. 1163. Poklesne se zajisté a padne a nebude žádného kdoby jej zdvihl. Jer. 50, 38. A uvázl za hlavu v stromu tom. 2 král. 18, 9. Radost pokrytce krátká jest, rovně jakoby rychle jehlou tekl. Mel. Job. 20, 15. Kámen uvázl v čele jeho. 1 král. 17, 49. Dotekl se mne. Dan.

8, 18. Protivníci moji sami potkli se a padli. Žalm. 27, 2. Vinný kmen usechl a fík usvadi. Joel. 1, 12. Všecko dříví polní poschlo. Joel. 1, 12. Zamkni dvéře po ní. A zamkl dvéře po ní. 2 král. 13, 18. Zapřáhni, i zapřáhl k vozu jeho. 4 král. 9, 21. Již oschl svrcek země. 1 Mojž. 8, 13. Vody vyschly. Jer. 50, 38. Meč nepřátel tvých dotkl se tebe. 1 Par. 21, 12. A vynikl z nebezpečnosti té noci. 1 král. 19, 10. Vznikla pak opět válka. 1 král. 19, 8. Jeden z nich vyskytl ruku. 1 Mojž. 38, 28. Ssedly se propasti u prostřed moře. 2 Mojž. 15, 8. A vztáh ruku svou chytil jej. 2 Mojž. 4, 4. A zdvihše plachtu k větru, táhli se k břehu. Sk. ap. 27, 30. A vytažen byl z jámy. Dan. 6, 23. Úrazu není nalezeno na něm. Dan. 6, 23. Kdo polituje zaklinače od hada užtknutého. Syr. 12, 12. A kopí jeho vetknuté bylo v zemi u hlavy jeho. 1 král. 26, 7. Obrátím zemi vyprahlou v prameny vod. Isa. 41, 18.

Třetí třída.

§. 104. Do této třídy náležejí časoslova, jejichž infinitivní kmen rozšířen jest příznakem *ě*. Samohláska *ta* udržuje se jen po *retných* *b, f, p, v* a po *d, t, n*, když rozšířený kmen infinitivní jest více než jednoslabičný. Jednoslabičné kmeny dluží *ě* v *í*, jako: stkví-ti m. stkvě-ti. Jiná mají *e* místo *ě*, jako: zvetšeti. Podle kmene přítomného rozeznává se zde dvě vzorův.

1. Vzor: *umí-m, um-ě-ti*.

§. 105. Tento vzor časuje se takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. umí-m	—	
2. umí-š	umě-j	Jed. č. uměj-e
3. umí	—	ž. a stř. uměj-íc.
Množ. č. 1. umí-me	umě-j-me	Množ. č. uměj-íc.
2. umí-te	umě-j-to	Určitý: uměj-íc.
3. uměj-í	—	

Infinitiv: umě-ti. Supinum: umě-t.

Přechodník minulý: umě-v, ž. a stř. umě-vši,
množ. umě-vše. Určitý: umě-vši.

Příčestí činné minulé: umě-l, umě-la, umě-lo.

Příčestí trpné minulé: umě-n, umě-na, umě-no.

Podle tohoto vzoru časují se časoslova: hověti, rozuměti, bohatěti, bujněti, chroměti, kameněti, kulhavěti, lačněti, mocněti, mrzačeti, oněměti, ozdravěti, prachnivěti, zpohaněti, tučněti, vetšeti, želeti, žlutěti a mnohá jiná počínací časoslova.

Pozn. Kmen infinitivný jest umě, přítomný *umě-je*, *umě-je*, ku kterým se podle §. 92. a 94. přípony jmenné a osobné připojují. V oznamovacím způsobu času přítomného stahuje se příznak časový a přecházející samohláskou podle §. 9, 4. b., jen 3. osoba čísla množného se nestahuje.

51. Cvičení.

Já mu dobře rozumím. Us. Pročež val i zeď kvílí a spělu mtlejí. Pl. Jer. 2, 8. Zemdlí a padne okršlek země, zemdlejí vysocí národové zemští. Isa. 24, 4. Kdy sobě srozumíte? Žalm. 94, 8. Všecky ty věci jako roucho zvetšějí. Žalm. 102, 27. Urozuměl tomu, že potkati se s ním nesmějí. Háj. 867. Neumějí dělati. Amos. 3, 10. Hříchové vaši jako sníh zbělejí. Isa. 1, 18. Světlo zastkví se. Isa. 9, 2. Vyrozuměj všecm bližního sám po sobě. Syr. 94, 8. Máš-li dobytek, hověj mu. Syr. 7, 21. Zastkvěj se. Žalm 94, 1. Oněmějte rtové lživí. Žalm 31, 19. Upějte přísluhující při oltáři. Joel. 1, 13. Neodevzdávej jinému jmění svého, aby želeje nemusil prositi za ně. Syr. 33, 20. Kdo ví, nebude-li želeti. Joel. 2, 13. A hladovití přestali lačněti. 1 král. 2, 5. Chci na všem tobě hověti. Pass. Tehdáž stkvíti se budou jako slunce. Mat. 13, 43. I zastkvěla se tvář jeho jako slunce. Mat. 17, 2. Vlaskou řeč nad jiné dobře uměl. Háj. 1167. Tvář má oduřavěla od pláče. Job. 16, 16. Zkulhavěli od stezek svých. Žalm 17, 5. Srozuměli-li jste tomuto všemu? Mat. 13, 51. Někteří zanechali sobě díl z toho až do jitra,

i zčervivělo. 2 Mojž. 16, 20. A ozdravěl po nemoci své. Isa. 38, 9. Dobytče ocbromělo. 2 Mojž. 22, 10. Zbujněli, jako jalovice vytylá. Jer. 50, 31. Ale nesměl té křivdě nikoli odpírati. Háj. 855. Z vína vystřizlivěl. 1 král 25, 37. Zbělely ratolesti jejich. Joel. 1, 7. Synové Israelští upěli pro roboty a křičeli. 2 Mojž. 2, 22. A ztučňelo jest srdce lidu tohoto. 2 Mat. 13, 15. Byli by do konce zpohaněli. Háj. 1155. I zmrtvělo v něm srdce jeho. 1 král. 25, 37. Dřevo, kteréž by neprachnivělo, vybírá. Isa. 40, 20. Zchuravěl jsem. Isa. 24, 16. Oděv jejich nezvotšel. Neh. 9, 21. Ne do konce zerzavěl. Syr. 12, 10.

2. Vzor: *hledí-m hledě-ti.*

§. 106. Tento vzor takto se časuje:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. hledí-m	—	
2. hledí-š	hledě	Jed. č. muž. hledě-š
3. hledí	—	ž. a stř. hledě-š.
Množ. č. 1. hledí-me	hledě-me	Množ. č. hledě-š.
2. hledí-te	hledě-to	Určitý: hledě-š.
3. hledí	—	

Infinitiv: hledě-ti. Supinum: hledě-t.

Přechodník minulý: muž. hledě-v, ž. a stř. hledě-vši.
množ. hledě-vše. Určitý: hledě-vši.

Příčestí činné minulé: hledě-l, hledě-la, hledě-lo.

Příčestí trpné minulé: hledě-n, hledě-na, hledě-no.

Podle tohoto vzoru časují se časoslova, jako: bdím bděti, zřím zřeti, zním zněti, přím přeti, mím mti (mněti), tkvím tkvěti (tkvěti), tlím tlěti (tletí), hřím hřeti (hřěti), buším bušeti, hrším hrěti, huším hušeti, hviždím hvižděti, ješím ješeti, vrším

vrčeti, zvučím zvučeti, hořím hořeti, stydím se styděti se, běžím běžeti, ležím ležeti, kypím kypěti, pršeti, trpěti, viseti, držeti a j. v.

Pozn. 1. Obzvláště poznamenati jest:

1. Infinitivný kmen jest *hled-ě*. Přítomný jest *hledí*, co povstalo z *hledia* a *hledii* zeslabením *a* v *i*. U třetí osoby čísla množ. přešlo prvotně *hledio-nt* stážením a přehláskou v *hledient* a to v *hledít*, přehláskou *hledis* a sžžením v *hledí*.

2. Mnohá z těchto časoslov měla v infinitivu za příznak *ia*, aneb *a* (po *j*, *ž*, *š*, *ď*), jako: drža-ti, slyša-ti, mlča-ti. Odtud se také v přechodníku minulém a v přičestí činném říkalo: Tam uhořal. Háj. 845. Tu několik dní ležali. Háj. 851. Do losa běžal. Háj. 883. Pohledav na všechny své bratří řekl jemu. Háj. 977. Na každý den naň hledal. Háj. 840. To vyslyšav odpověděl. Háj. 885. Letal. 1138. Vičal. Háj. 977. A rovněž tak praví se i v přičestí trpném: držán, slyšán. Jinak se příznak *ě* dlouží v *í*, jako hledí-n.

3. *Stojím* má v rozkazovacím způsobu *stáň*, *stáňme*, *stáňte*, v inf. *státi* m. *stojati*, v přič. *státi* m. *stojal*. Podobně tak má *bojím se* v roz. *boj se*, v inf. *báti se* m. *bojati se*, v přič. *báti se* m. *bojal se* atd.

Pozn. 2. Mnohá z těchto časoslov přestupují v způsobu oznamovacím a přechodníku přítomném z tohoto vzoru pod předcházející vzor *uměti*, jako zaříti rouk. *zní*, zněme, v 3. os. množ. *znějí* a v přech. obyčejně *zněje*, *znějící*; *rděti se*, rozk. *rdě se*, v 3. os. *rdě se* i *rdějí se*, v přech. *rdějíci se* i *rdělo se*. Tak jest i při *slušeti*, *přislušeti*, *náležeti*, *příležeti*.

52. Cvičení.

Pohledím na něj, ale ne zblízka. 4 Mojž. 24, 17. Proč neshoří keř. 2 Mojž. 3, 3. Koroptva skřečí. Jer. 17, 11. Jede se až to hviždí. Us. A již více neuzříte mne. Jan 16, 10. Ale my zmužile stojíme. Žalm. 20, 9. Vezmi a požři ty knížky. A požřel jsem je. Zjev. 10, 9, 10. Pomni na den sobotní, aby jej světil. 2 Mojž. 20, 8. Stáň v smlouvě své. Syr. 11, 20. Sed na pravici mé. Mar. 12, 36. Nebojte se jich. Mat. 10, 26. Bdětež tedy. Mat. 24, 42. Vy tedy slyšte podobenství rozsevače. Mat. 13, 18. Viděli tam světla hořící. 2 Mach. 12, 29. S věže bránili se stojíce na podsebití. Mel. Soudc. 9, 51. A tu přitáhnou národové mnozi sedíce na koních všickni. Ezech. 38, 15. A zvučeti bude

nad ním v ten den, jako zvučí moře. Isa. 5, 30. A styděti se budou za úrody své. Jer. 12, 13. Rozkázal svým bdíti a býti ve zbroji. 2 Mach. 12, 27. Dokavadž, lenochu, ležeti budeš? Přisl. 6, 9. Nemůže ani státi ani seděti. Háj. 1137. Musí mnoho trpěti od starších. Mat. 16, 21. A třetí díl stromů shořel. Zjev. 8, 7. Dobrét jest, aby se onoho přidržel a tohoto se nespoustěl. Kaz. 1, 18. Stála pevně na svých nohách. Háj. 1137. Jako vlaštovice pištěl jsem. Isa. 38, 14. Jeden z těch, kteříž s ním viseli, rouhal se jemu. Luk. 23, 39. I na svou vlastní moc zapomněl. Moudr. 16, 23. Ale kdožby mne zapřel před lidmi, zapřímť ho i já před otcem svým, kterýž jest v nebesích. Mat. 10, 33. A dědičně držel zemi tuto. Ezech. 33, 24. Slyšev to nevěřil jim. 1 Mojž. 45, 26. A oni mlčeli. A pohleděv na ně vůkol řekl. Mar. 3, 5. V své žádosti oslyšen jest. Us. Drženou dělej. Přisl. Nenít řeči ani slov, kdežby nemohl slyšán býti hlas jejich. Žalm. 19, 4. Tehdáž volají-li pro pýchu zlých, ale nebývají vyslyšáni. Job. 35, 12. V té zemi trpíni byli. Br. na Ezech. 33, 25.

Čtvrtá třída.

§. 107. Časoslova této třídy rozeznávají se od ostatních příznakem *-i*, kterým kmen infinitivný rozšířen jest. Zde jest jen jeden vzor a to

Vzor: *činí-m, čin-i-ti.*

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. činí-m	—	
2. činí-š	čin	Jedn. č. muž. čin-ě
3. činí	—	ž. a stf. čin-fe.
Množ. č. 1. činí-me	čin-me	Množ. č. čin-fee.
2. činí-te	čin-te	Určitý: čin-fol.
3. činí	—	

Infinitiv: čin-i-ti. Supinum: čini-t.

Přechodník minulý: muž. čini-v, ž. a stř. čini-vši.
množ. čini-vše. Určitý: čini-vši.

Přičestí činné minulé: čini-l, čini-la, čini-lo.

Přičestí trpné minulé: čině-n, čině-na, čině-no.

Podle toho vzoru časují se časoslova jednodobá: hoditi, ohvátiti, chopiti, chytiti, chybiti, kvapiti, kročiti, krojiti, lapiti, mrštiti, praštiti, pustiti, raniti, saditi, skočiti, stoupiti, staviti, strčiti, střeliti, vtípiti se, vrátiti; — potom trvací: blouditi, bořiti, ohváliti, kvíliti, louditi, mařiti, raditi, říditi, rušiti, strašiti, tajiti, vážiti; — posléze opětovací: choditi, nositi, voziti a m. j.

Pozn. 1. Obzvláště poznamenati náleží:

1. Kmen infinitivný jest čini, přítomny činio a činii, stažením a přehláskou činí, ku kterým se přípony jmenné a osobné připínají. V třetí osobě čísla množ. přechází původný tvar činio-*ni* přehláskou v činient a to v činíá, činíe, činí. Touto přehláskou vznikly i v přechodníku přítomném tvary modle, modléc, modléce a sůžením modle, modlé, modléce.

2. V způsobu rozkazovacím krátí se kmenová samohláska, jako trápiti trap, kvíliti kvěl, křísiti křes, říditi řed i řid, rozštipiti rozštép, smísiti směs, vtípiti se vtíp se, sesliti sesil, troubiti trub, rozptýlití rozptyl a j. Ale *spřizniti se má spřizni se*.

3. V přičestí trpném přechází příznak kmene infinitivného po *d, t* a *n* v *ž*, po ostatních souhláskách v *e*. Před tímto příznakem rozlišuje se někdy *d* v *z*, *t* v *o* jako hoditi hoze-n, světití svěce-n, avšak kaditi má kadě-n, pečetiiti pečeteš a j. Tak se i změkčují *s* v *š*, *z* v *ž*, *sl* v *šl*, *zl* v *žl*, jako nositi noše-n, voziti vože-n, pustiti puště-n, mysliti myšle-n — avšak *spasiti* má *spase-n*, odciziti odcize-n, obmeziti obmeze-n, kresliti kresle-n. Hyzditi má hyždě-n, dráždití dráždě-n.

Pozn. 2. Vedle tvarův *musiti, bydliti, těžiti, žititi* praví se také *museti, bydleti, těžeti žitěti*, která se podle vzoru *uměti* časují.

53. Cvičení.

Rozptýlím tě mezi pohany. Ezech. 22, 15. Necht učini, což ráčí. 1 král. 3, 18. A pro ty věci, kteréž sobě svěřené měl, vezíme ho. 1 Mach. 13, 15. Proč se leníme a pozdíme? Pass. At řídí pravda cestu tvou. Syr. 37, 19. Proč vy nužete lid můj? Isa. 3, 15. Lide můj, kteříž tě vodí, svodí tě. Isa. 3, 12. Sami na sobe uvodí zlé. Isa. 3, 9. Přistupiž

nyní a polib mne, synu můj; i přistoupil a políbil ho. 1 Mojž. 34, 9, 10. Bez rady nic nečiň. Syr. 32, 20. Zředež dám svůj. 4 král. 20, 1. Povyš mocně hlasu svého. Isa. 40, 9. Velice se zarmuť a bolestně kvěl. Syr. 18. Udeř v prach země. 2 Mojž. 8, 6. Očerstviž mne. Žalm. 119, 28. Poraz prosím národ ten slepotou. 4 král. 6, 18. Pust na ně strach a zemdi smělost síly jejich. 1 Mach. 4, 32. Spatř oblaky, jak jsou vyšší nežli ty. Job. 35, 5. Smiř se s bratrem svým. Mat. 5, 24. Táhni proti zemi té a zkaz ji. 4 král. 18, 25. Výklad snu toho oznam mi. Dan. 4, 6. Cožkoli slibíš, splň. Kaz. 5, 3. Pospěšiž. 1 Mojž. 19, 22. Uspěšme se, abychom příměří učinili s nimi. 2 Mach. 10, 4. Podetněte strom ten a zkazte jej. Dan. 4, 20. Nevaďtež se na cestě. 1 Mojž. 45, 24. Rozveseltež se nebesa. Žalm. 96, 11. Shromažďte starší. Joel. 1, 14. Vyhlaste boj, probuďte rekův. Joel. 3, 9. Zahanbětež se tedy a zastyďte za cesty své. Ezech. 36, 32. Trubte trubou. Joel. 2, 15. Spřizněte se s námi a bydlete s námi. 1 Mojž. 34, 9, 10. Třtiny nalomené nedolomí a lnu kouřícího se neuhasí. Isa. 42, 3. Ale vstoupíce rychle po schodech nahoru, svrzcme ho po hlavě dolů. Koc. hist. 2, 22. Nemoudře's jistě udělal čině tak. 1 Mojž. 31, 28. Měl jemu střelu v srdce vstřeliti. Háj. 850. Žádný naprosto nebude bydliti s tebou. Isa. 54, 15. A krásnou zdi z tvrdého kamene dvůr ten dal obezditi. Háj. 840. Proč tedy nevěrně činiti máme jeden druhému? Mal. 2, 10. Zdaž oči mužům těmto vyloupiti chceš? 4 Mojž. 16, 14. Modlit se Bohu odtud nedaleko odšel. Pass. E. 31. Postavil's mne v hlavu národům. Žalm. 18, 44. Žitní mne zmořil. 2 Mojž. 17, 3. Zrušil příměří, nevážil sobě měst, za nic položil sobě člověka. Isa. 38, 8. Tu jiskru já jsem zhasil. Háj. 872. Místo to také i pro spanilost vody velmi oblibil. Háj. 839. Voda zachvátila je všecky. Háj. 877. Nic se té pohrůžky nestrašil. Háj. 879. Dám svůj sám svou rukou zapálil. Háj. 845. A na ratolestech jeho bydlili ptáci. Dan. 4, 9. A tak přítrž učinil té válce. 3 Mach. 1, 3. Schýliv se ležel jako lev. 1 Mojž. 49, 9. Oni pak pomativše vrochovatě krve bratra svého, navrátili se ku pomezí Jordánu. 1 Mach. 9, 42. I okrálek zemský upevněn bude. Žalm. 96, 10. A odpuštěno jim bude. 4 Mojž. 15, 25.

I města pustá, zkažená a zbořená již jsou ohrazena a osazena. Ezech. 36, 35. A v pokoji sprovedeni budete. Isa. 55, 12. Zvážen jsi na váze a nalezen jsi lehký. Dan. 5, 27. Pokoj váš rozmnožen buď. Dan. 6, 25. Pročež král velmi předěšen byl. Dan. 5, 9. Budete zanecháni jako okleštěné dřevo na vrchu hory. Isa. 30, 17. Není přistvořena lidem pýcha. Syr. 10, 21. Všickni vyplnění budou v ten den. Jer. 50, 30. A tak do jámy jejich lapen jest. Ezech. 19, 8. A očistí duši pobloudilou. 4 Mojž. 15, 28.

Pátá třída.

§. 108. Příznakem páté třídy jest *-a* a po měkkých souhláskách *-e*, jako: vol-*a*-ti, kráď-*e*-ti. Podle kmene přítomného a jeho poměru ku kměni infinitivnímu rozpadá se tato třída na patero oddílů. K objasnění zvláštností jejich dostačí tyto vzory:

1. Vzor volá-m, vol-a-ti.

§. 109. Tento vzor časuje se takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. volá-m	—	
2. volá-š	vole-j	Jed. č. množ. volaj-e,
3. volá	—	ž. a stř. volaj-ic.
Množ. č. 1. volá-me	vole-j-me	Množ. č. volaj-ice.
2. volá-te	vole-j-te	Určitý: volaj-icí.
3. volaj-í	—	

Infinitiv: vol-a-ti. Supinum: vola-t.

Přechodník minulý: muž. vola-v, ž. a stř. vola-vši, množ. vola-vše. Určitý: vola-vší.

Příčestí trpné minulé: vola-l, vola-la, vola-lo.

Příčestí činné minulé: volá-n, volá-na, volá-no.

Určité: vola-ný, vola-ná, vola-né.

Podle toho vzoru časují se časoslova *trvati*: čekatí, děl-
lati, chovatí, hledatí, konatí a j.; *opětlovati*: běhatí, bodatí,
říkatí a j.; *opakovatí*: brávatí, klekávati, lehávati a j. v.

Pozn. 1. Obzvláštně poznamenati sluší:

1. Kmen infinitivný jest *vola*, přítomný *volajo* (volaje), což se
stahuje v *volá*. V třetí osobě čísla muož. stahování místa nemá.

2. V rozk. způs. přehlasuje se spřežka *aj* činem zpátečným: *vo-
laj ve volej*. Při *nechám*, *ponechám* odvrhuje se *ej* a jest *nech*, *ponech*
m. *nechej*, *ponechej*.

3. V přičestí trpném dlouží se příznak *a* v *d*, *volá-n*, *-na*, *-no*.
Avšak určitý tvar podržuje krátké *a*, jako *vola-ný*.

4. Sem přestupují některá z první třídy, jako *znám* — pak i *hrám*
srám (vedle *hrají*, *zrají*.)

54. Cvičení.

Pospíchámť a neodkládám ostříhati rozkazů tvých.
Žalm. 119, 60. Znáš bolesti jeho. 2 Mojž. 3, 7. Rozdmý-
chám okolo vás oheň. Ezech. 22, 21. Hráš před ním
každého času. Přísl. 8, 30. Zisku hledáš s útliskem bliž-
ního svého. Ezech. 22, 12. Také i zvěř polní všecka
lká k tobě. Job. 1, 20. Co to děláš? Dan. 4. 32. Kam
vy chodíváte? Ezech. 20, 29. Proč se na mne domlou-
váte? 2 Mojž. 17, 2. Předpovídají marné věci a hádají
jim lež. Ezech. 22, 28. Pyšní mi se velmi posmívají.
Žalm. 119, 55. S dobyt看em se obírají. 1 Mojž. 46, 32.
Rozkošně si počínají. Amos 6, 4. Nobes se chápají. Pass.
Zachovejž život svůj, neohlódej se zpět. 1 Mojž. 19, 17.
Nedávej mu toho. Syr. 37, 31. Osekejte ratolesti stromu
toho. Dan. 4, 11. Útoky jejich nelekujte se. 1 Mach. 4, 8.
Nechte jich při díle toho domu Božího. 1 Ezdr. 6, 7. Da-
vid tedy utíkáje vynikl z nebezpečenství 1 král. 19, 18.
A vlasy s brad svých střihajíce na oheň metali. Háj. 873.
A hubil krajinu tu, nenechaje živého muže ani ženy.
1 král. 27, 9. Můžeme to dobře snéstí, což toliko do času
trvati bude. Háj. 788. Kde tebe hledati budu? Pass. Proč
máš umíratí dřívě času svého? Kaz. 7, 17. Po městě tókati
budou, po zdech běhatí. Joel. 2, 9. Přes moře plul hledat
své paní a svých dětí. Pass. Zdržela jsi mne, abych nešel
krve prolévat. Mel. král. 25, 33. Vyšli někteří z lidu zblí-
rat manny. 2 Mojž. 16, 27. Viděl jsem tu, jak se někteří

v zemi hrabali a kutali. Kom. lab. 9, 1. V některých místech ledové na půl pátý pídi ztlouští nalezali se. Háj. 792. Zdřímaly se všechny a zesnuly. Mat. 25, 5. I kýchalo dítě až do sedmikrát. 4 král. 4, 35. Zavolal naň z prostředu kře. 2 Mojž. 3, 4. Takž potýkali se jedni s druhými. 1 Mach. 4, 34. A vzdělány budou pustiny. Ezech. 36, 33. A něco z těch věcí, kteréž pořádně na tom místě konány bývají, vykonav, uložil v mysli do chrámu vjíti. 3 Mach. 1, 9. 10. Požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně. Mat. 23, 39. A svolav zástup, řekl jim. Mat. 15, 10. Mečem na něj odevšad dotíráno bude. Ezech. 28, 23. Necht jsem zachován při životu. 3 král. 20, 32.

2. Vzor: *krájí-m, kráj-e-ti.*

§. 110. Po měkkých souhláskách přehlasuje se příznak třídy páté *a* v *ě* aneb *e*, jako pouště-ti m. půšta-ti, vrace-ti m. vraca-ti. Kmen přítomný jest *pouštějo* (*e*), *vracejo* (*e*), kteréžto tvary se stáhly ve *pouští*, *vrací*, jen v 3. osobě č. množ. se nestahují. Časoslova tato časují se docela podle vzoru *umí-m, umě-ti*. Sem náležejí opětovací: házeti, káceti, káletí, krájeti, léceti, máceti, mjeti, pouštěti, sázeti, stříletí, váletí, scházeti, vyjížděti, přinášeti, popouzeti, skláněti, krváceti, trmáceti a j. v., která kmenovou samohlásku dluží, potom: klaněti se, stavěti, věšeti, vraceti, jichž kmenová samohláska krátká jest.

55. Cvičení.

To já jemu promjím a odpouštím. Háj. 847. A kmen vinný přespolní sázíš. Isa. 17, 10. Stříbro rozpouští se v peci. Ezech. 22, 12. Kdo ze sebe svláčí oděv v čas zimy? Přísál. 25, 20. Zdaliž každého dne prohání oráč brázdy a vláčí roli svou. Isa. 28, 24. Necht s druhé strany vody na břehu domy se stavějí. Háj. 795. Potácejí se, ale ne od nápoje opojného. Isa. 29, 9. Na toho, kterýž je tresce, lécejí. Isa. 29, 21. Ti pak, kteříž stojí o bezživotí mé, osidla lécejí. Žalm. 38, 13. Lesť a chytrost smýšlejí. Žalm. 38, 13. Dešť na-

páji zemi a činí ji plodivou a úrodnou. Isa. 55, 10. Ne-
 dochází nás spravedlnost. Isa. 59, 9. Stezky své převracel
 tajně. Isa. 59, 8. Popouzejí mne ustavičně. Isa. 65, 3.
 Nastavějí též domů a bydliti budou v nich. Isa. 65, 21.
 Klanějí se dílu rukou svých. Isa. 2, 8. Střílejí z lučiště.
 Jer. 4, 29. Bezbožní opouštějí zákon tvůj. Žalm. 119, 53.
 Nedopouštějž mi blouditi od přikázání tvých. Žalm. 119,
 10. Zvěšej ty nešlechtníky. 4 Mojž. 25, 4. Skláníjme se
 před ním. Žalm. 95, 6. Vystavějme sobě město. 1 Mojž.
 11, 4. Přinášejte každého jitra oběti své. Amos. 4, 4. Odkudž
 vraceje se vjel jsem branou při údolí. 2 Ezdr. 2, 15.
 A propouštěje bratři své řekl jim. 1 Mojž. 45, 24. A po-
 roučeje jim řekl. 1 Mojž. 49, 29. Odtud scházejíce mnohé
 zájmy dělali. Háj. 793. I přestali stavěti města toho.
 1 Mojž. 11, 8. I dokavadž popouzeti mne bude lid ten?
 4 Mojž. 14, 11. Až dokud snášeti budu množství toto zlé?
 4 Mojž. 14, 27. Proč máš tudy na zkázu přicházeti? Kaz.
 7, 16. A jiné věci vymýšleli proti nim celou noc. 3 Mach.
 5, 3. Skráljel to do hrnce. 4 král. 4, 39. Veškeren lid vy-
 cházal po stu a po tisíci. 2 král. 18, 4. Avšak vždy při-
 činěli hříchů proti němu a popouzeli nejvyššího na poušti.
 Žalm. 78, 17. A naháněli jich sobě. 1 Mach. 7, 46. Napá-
 jel je. Žalm. 78, 15. Pokoušeli Boha v srdci svém. Žalm.
 78, 18. I všecko stromoví na poli kroupy zpřerážely.
 2 Mojž. 9, 25. Jiní ledeos sem a tam přenášeli a převá-
 želi. Kom. lab. 9, 1. Ne všickni hned se káceli. Kom. lab.
 7, 13. Sháněli mrzký zisk. Ezech. 22, 27. Kamením je
 uházeli. 4 Mojž. 14, 10. A rosou nebeskou tělo jeho smá-
 čino bylo. Dan. 5, 21. A vzali obuv také starou a splá-
 cenou na nohy své, též šaty otřelé na sebe. Jos. 9, 5.
 Zdělal ústupky ve zdi domu zevnitř všudy vůkol, aby
 trámové nebyli vpouštěni do zdi domu. 3 král. 6, 6.

3. Vzor: *maž-i, maz-a-ti.*

§. 111. Tento vzor časuje se takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. maž-i	—	
2. maže-š	maž	Jedn. č. muž. maž-e,
3. maže	—	ž. a stř. maž-fo.
Množ. č. 1. maže-me	maž-me	Množ. č. maž-foe.
2. maže-te	maž-te	Určitý: maž-foí.
3. maž-i	—	

Infinitiv: *maz-a-ti.* Supinum: *maza-t.*Přechodník minulý: *maza-v, ž. a stř. maza-vši,*
množ. *maza-vše.* Určitý: *maza-vši.*Příčestí činné minulé: *maza-l, maza-la, maza-lo.*Příčestí trpné minulé: *mazá-n, mazá-na, mazá-no.*Určité: *maza-ný, maza-ná, maza-né.*

Podle tohoto vzoru časují se: češi česati, dýši dýchati, káži kázati, kašli kašlati, klami klamati, kouši kousati, kyši kysati, lámi lámati, meci metati, plači plakati, pšši psáti, pléši plésati, řehci řehtati, skáči skákati, teši tesati, tresci trestati, váži (víži) vázati, zobi zobati a j.

Pozn. I. Obzvlášťě poznamenati náleží:

1. Kmen infinitivný jest *maz-a*, kmen přítomný jest *mažo, maže*, což vzniklo z *maz-jo, maz-je*. Souhláska *j* splývá zde s přecházející souhláskou a rozlišuje a změkčuje *h* v *ž*, *ch* v *š*, *hc* v *š*, *hc* v *š*, *hc* v *š*, *hc* v *š*, *hc* v *š*, *hc* v *š*; *š* v *š*, *z* v *ž*, *n* v *ň*, *r* v *ř*, jako *strouha-ti* *strou-ži*, *dých-a-ti* *dýš-i*, *skák-a-ti* *skáč-i*, *stýsk-ati* *stýš-i* si, *hlod-ati* *hloz-i*, *klokot-ati* *kloko-i*, *křehot-ati* *křehoc-i*, *met-ati* *meo-i*, *rept-ati* *repe-i*, *řeht-ati* *řeho-i*, *trest-ati* *treso-i*, *hvízd-ati* *hvížd-i*, *čes-ati* *češ-i*, *tes-ati* *teš-i*, *káz-ati* *káž-i*, *táz-ati* *se táž-i* se (*tíž-i* se), *váz-ati* *váž-i* (*víž-i*), *ston-ati* *ston-i* (v obecné řeči *stůn-i*), *or-ati* *oř-i*.

2. V obecné mluvě nepřehlasuje se přípona první osoby jednot. č. a třetí osoby množ. č. jako *češu, kážu, kašlu, klamu, koušu, lámu, ořu, plaču, pššu, tážu se, vážu*, v 3. os. množ. č.: *češou, drápou, kážou, kašlou, klamou, lámou* atd.

3. Mnohá z nich přestoupila z toho vzoru pod vzor *voldm*, jako blekotám, bublám, drápám, dýchám, blodám, hvízdám, ohlentám, klokotám, kloktám, metám, pískám, reptám, strouhám, šeptám, trestám, žebřám; při jiných jest v užívání: klamu i klamám, koušu i kousám, křešu i křesám, lámu i lámám, ošu i orám, skáču i skákám.

4. Časoslovo *plakati* dlouží v způsobu oznamovacím času přítomného před příznakem s obyčejně kmenovou samohláskou, jako: plašl, pláčeš pláče pláčeme pláčete plašl; rovněž tak jest i při časoslovu: stonl stůněš stůně stůněme stůněte stonl.

56. Cvičení.

Což přikáží tobě, to čiň. 4 Mojž. 22, 20. A pakli se vás co otíží, neodpovíte mi. Luk. 22, 68. Protož podle libosti svíží je. Oze. 10, 10. V prohlivosti, ó Bože, smecoš takové lidi. Žalm. 56, 8. Proč pláčeš? 1 Sam. 1, 8. Kdyžby klesl nepřítel tvůj, nechať nepléše srdce tvé. Přisl. 24, 17. Bratr v soužení ukáže se. Přisl. 17, 17. Nic-liž vámi nehýbe to? Pl. Jer. 1, 12. Jazyk měkký láme kosti. Přisl. 25, 15. Ať uhlí z nich pryč rozmece. 4 Mojž. 16, 37. Zda-liž každého dne oře oráč? Isa. 28, 24. Kdož syna miluje, za času jej tresce. Přisl. 13, 24. Řehcete jako silní koni. Jer. 50, 11. My pak co jsme, že repcete proti nám? 2 Mojž. 16, 7. A budou kvíliti všickni, kteříž mečí do potoka udice. Isa. 19, 8. Nešlechtnost páší u prostřed tebe. Ezech. 22, 9. Hořce plakati budou, jako hořce plašl nad prvorozeným. Zach. 12, 10. Zahnojily se a kyšl rány mé. Žalm. 38, 6. A kosti v něm nezlámí. 4 Mojž. 9, 12. Žáci slivy ve škole nebo višně zobí. Pass. Drahými mastmi se mašl. Amos. 6, 6. A pášeš zlé věci, jakž jen můžeš. Jer. 3, 5. Mumleme všichni, jako medvědi. Isa. 59, 11. Věštoi šepoř a šveholř. Isa. 8, 19. Po nichž mi vzkážete, co bysto koli uslyšeli. 2 král. 15, 36. Bujnosti řehci a skáčl. Kom. lab. 18, 6. Kaš se vésti do Prahy k hrobu sv. Václava, tu budeš na své oči uzdravena. Háj. 1351. Neplašlž. Luk. 7, 48. Rozmece ovoce jeho. Dan. 4, 11. Přepašte se žiněmi. Joel. 1, 13. Zořte sobě ouhór a nerozsivejte do trní, obřežte se Hospodinu. Jer. 4, 3. 4. Protož potresce ho, propustím jej. Luk. 23, 15. Před kostelními dveřmi žobře

seděl, Pass. Chodili po domích s ženami i s dětmi žebřice toliko chleba. Háj. 1263. Rozdělili roucha jeho, mečice o ně los. Mat. 27, 35. Kteříž rozstávají plačice, veselice se žiti budou. Mel. Žalm. 125, 5. Jiní dlouhé vlasy nosili a češice mokré, na slunci pak je bílili. Háj. 1329. I zachovali tu věc u sebe, tížice mezi sebou, coby to bylo z mrtvých vstáti. Mar. 9, 10. Oni pak ostýchali se ho otázati. Mar. 9, 32. Nebudut já vázati těch ran. Isa. 3, 7. Vylámati kázal okolo hradu z tvrdého kamene hluboké příkopy. Háj. 850. Pevnými lýky jej svázali. Háj. 850. O můj oděv metali los. Mat. 27, 35. A to vše tak násilně činili, až mnozí stonali. Kom. lab. 7, 6. Z té příčiny reptal lid na Mojžiše. 2. Mojž. 15, 24. A v jeho dědictví se uvázav, dědiny bez meškání kázal orati. Háj. 804. Plakali ho. Luk. 23, 27. Mdlí opásání jsou silou. 1 Sam. 2, 4. K rozkazu Hospodinovu hýbali se synové Israelští. 4. Mojž. 9, 18. Trestal's mne, abych strestán byl. Jer. 31, 18. Blížít se čas, aby vězeň byl rozvázán. Isa. 51, 14. Ó kdyby nyní sepsány byly řeči mé. Job. 19, 23. Ne každý jest tak rozmazaný. Kom. lab. 9, 18. Všecko to bylo z kamení nákladného, příslušně vedlé míry tesaného a pilou řezaného. 3 král. 7, 9.

4. Vzor: ber-u, brd ti.

§. 112. Tento vzor časuje se takto:

	<i>Čas přítomný.</i>		
Oznamovací.	Rozkazovací.		Přechodník.
Jed. č. 1. ber-u	—		
2. bere-š	ber (beř)	Jed. č. muž. ber-a,	
3. bere	—	ž. a stf. ber ouc.	
Množ. č. 1. bere-me	ber-me (beř-me)	Množ. č. ber ouce.	
2. bere-te	ber-te (beř-te)	Určitý: ber-ouci.	
3. ber-ou	—		

Infinitiv: brá-ti. Supinum: brat.

Přechodník minulý: muž. bra-v, ž. a stř. bra-vši,
množ. bra-vše. Určitý: bra-vši.

Příčestí činné minulé: bra-l, bra-la, bra-lo.

Příčestí trpné minulé: brá-n, brá-na, brá-no.

Určité: bra-ný, bra-ná, bra-né.

Podle toho vzoru časují se: deru dráti, peru práti, stelu stláti, ženu hnáti, žeru žráti, zovu (zvu) zváti, koli kláti, cpu cpáti, lhu lháti, rvu rváti, řvu řváti, štvu štváti, ssu ssáti.

Pozn. Obzvláště poznamenati jest:

1. Kmen infinitivný jest *bra, pra, opa, lha* atd. Přítomný kmen jest *bero* (*bere* i *běře*), *dero* (*dere* i *děře*), *pero* (*pere* i *pěře*), *žero* (*žere* i *žěře* *žře*), *ženo* (*žene*), *zove* (*záve*), *lho* (*lže*) atd.

2. Časoslovo *kláti* časuje se v čase přítomném takto: *kol-i* (ze *kol-j-u*), *kále-š*, *kále*, *kále-me*, *kále-te*, *koll*, v přechod. *kol-e*, *-te*, *-ce*. Místo toho užíváme nyní obyčejně *kollm*, *kolliti* podle vzorku *činitm*. Časoslovo *stláti* má *stel-i* (ze *stel-ju*), *-eš*, *-e*, *-eme*, *-ste*, *-i*, v přechod. *stel-e*, *-te*, *-ce*; místo čeho se nyní obyčejně píše a říká: *stel-u*, *-eš*, *-e*, *-eme*, *-ste*, *-ou*, v přechod. *stel-a*, *-ouc*, *-ouce*. Totéž platí o *sláti*, *šlu* (ze *sl-ju*), což jen v složeninách *po-sláti*, *obe-sláti* atd. se sbíhá. Místo *ssu* praví se nyní obyčejně *ssaji*, *ssáti*, *ssál* i *ssal*.

57. Cvičení.

Rozženu je po krajinách. Ezech. 22, 15. Nazovu nelid můj lidem mým. Řím. 9, 25. Lichvu a úrok břešeš. Ezech. 22, 12. Tedy nabereš vody z řeky a vyleješ ji na zem. 2 Mojž. 4, 9. I zpěke roucha svá a tělo své umyje vodou. 4 Mojž. 19, 7. Kdo rád lže, rád krade. Přisl. Když lev řve, kdoby se nebál? Amos. 3, 8. A nazúvoš jméno joho Ježíš. Mat. 1, 22. Oheň sžíře vás. Isa. 33, 11. Kdy to vyperete? Us. Šzerou to kobylyky. 5 Mojž. 28, 38. Vđoi drahé berou. Ezech. 22, 25. A zperou roucha svá. 4 Mojž. 8, 7. Kdo myslí zle činiti, toho nešlechetným nazovou. Přisl. 24, 8. Vybeř nám některé muže. 2 Mojž. 17, 9. Jđšte, beřte sobě slámu. 2 Mojž. 5, 11. Nekračte a nelžete. 3 Mojž. 19, 11. Některý jiné odežena sám také pryđ bđžel. Kom. lab. 8, 1. Berouce pisky na horách, k vodě je vozili a prali. Háj. 866. Jsou podobni lvu řvoucímu. Ezech. 22, 25. Tu kníže rozkázal ten hrad vybrati. Háj. 883. Lháti budou

tobě nepřátele tvoji. Žalm. 66, 3. A řvátí bude jako lvíčata. Isa. 5, 29. Kázal jej ze země vyhnati. Háj. 883. Jed hadů litych ssátí bude. Job. 20, 16. Přísahou se zavázali jiného žádného, než Vladislava, za kníže nebrati. Háj. 1138. Selhal všecko, cožkoli přiřkl. 2 Mach. 11, 53. A nazvala jméno jeho Simeon. 1 Mojž. 29, 33. Hnal se po nich, ale nedostihl jich. 2 Mach. 12, 30. A obehnali zdmi Jerusálém a vyhnali vysokou zeď velikou mezi hradem a městem. 2 Mach. 12, 35. Pošlete. I poslali padesáte mužů. 4 král. 2. 17. Ve tmách ustlal jsem ložce své. Job. 17, 13. A některé z nich bil jsem a rval. Neh. 13, 25. Což jste dnes peří nadrali? Us. A zeprali roucha svá. 4 Mojž. 8, 21. A hnáv stádo po poušti, přišel až ke hoře Boží Oreb. 2 Mojž. 3, 1. Břichem na to dřevo padl a proklal se na obě strany. Pass. E. 40. Co kdo uhnal, vše to sobě a svým do úst vepal. Kom. lab. 9, 3. Protož nazváno jest jméno jeho Babel. 1 Mojž. 4, 9. Zhynul ten, kterýž psy sse. Mel. Pl. Jer. 2, 11.

5. Vzor: *hřej-i hřá-ti*.

§. 113. Vzor ten časuje se takto:

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. hřej-i	—	
2. hřeje-š	hře-j	Jed. č. muž. hřej-e,
3. hřeje	—	ž. a stř. hřej-íc.
Množ. č. 1. hřeje-me	hře-j-me	Množ. č. hřej-íce.
2. hřeje-te	hře-j-te	Určitý: hřej-ici.
3. hřej-i	—	

Infinitiv: hřá-ti, hří-ti. Supinum: hřá-t.

Přechodník minulý: muž. hřá-v, ž. a stř. hřá-vši, množ. hřá-vše. Určitý: hřá-vši.

Příčestí činné minulé: hřá-l, -la, -lo; hří-l, -la, -lo.

Příčestí trpné minulé: hřá-n, -na, -no; hřá-t, -ta, -to.

Podle toho vzoru časují se: okřeji okřáti (okřítí), přeji přáti (přítí), směji se smáti se, seji sáti (síti), věji váti (vítí), — potom kaji káti, laji láti, taji táti a p.

Pozn. 1. Obzvlášť poznámonati jest:

1. Infinitivné kmeny *hřá*, *okřá* atd. povstaly stažením se *hřeja*, *okřeja*, a podobně tak *ká*, *lá*, *tá*, z *kaja*, *laja*, *taja* (§. 9. 4.). Přítomný kmen nastahuje se a jest *hřejo* (*hřeje*), *okřejo* (*okřeje*), *kajo* (*kaje*), atd.

2. Časoslova *láti se*, *láti táti* nepřehlasují v způsobu rozkazovacím sprežku *aj*, tedy *kaj se*, *laj*, *taj*. V infinitivu přechází *hřáti* přehláskou v *hřěti* a sůžením v *hřěti*, v příčestí *hřál* v *hřel*, *hřil* a zkrácením *e* v *hřel*; tak jest i při *sáti*, *sěti*, *síti*, *sál*, *sěl*, *sil*, avšak i *sel* a *sel*, jako: Zdaliž každého dne oře oráč, aby sel. Br. Isa. 28, 24. Shřel jsem se. Isa. 44, 16. I zahřelo se tělo dítěte. Br. 4 král. 4, 34. Avšak i *á* se krátí, jako: A rychle okázil se místa osatá, kteráž nejsou osatá. Mel. 4 Esdr. 6, 22.

58. Cvičení.

Pole svého neposeješ rozdílným semenem. 3 Mojž. 19, 19. Snih taje. Us. Dva snáže se zahřejí, ale jeden jak se zahřeje? Kaz. 4, 11. Směje se. Žalm 2, 4. I přál jsem jim toho, mysle, že sobě toho i oni přejí. Kom. lab. 8, 8. Věj větříčku a prověj zahradu mou. Pls. Šal. 4, 16. Kajto se hřichův. Pass. Popřej mi toho. Háj. 847. Nelaj, jsou naši. Svěd. Než budou se uměti káti, slíbil bych. Kom. lab. 8, 8. Obláste se, ale žádný nemůže se zahřítí. Agg. 1, 6. Při tom ošare žádal, aby mu toho přítí a přjčítí ráčil. Háj. 1101. Rozkázal víti větru od západu převelmi prudkému. Mel. 2 Mojž. 10, 19. Nebudoš na poli svém sítí. 2 Mojž. 25, 4. Ti ne velmi přáli Hostivitovi. Háj. 874. Ale nedbal žádný, někteří mi se smáli, jiní láli, jiní bñti chtěli. Kom. lab. 7, 8. A zbořiv město, posál je solí. Soudc. 9, 45. Však's dobrého semene nasál na poli svém? Br. Mat. 13, 22. Nasíl dobrého semene na poli svém. Mel Mat. 13, 24. A napil se i okřál a jako ožil. Isa. 28, 24. Zdali celý den orati bude ten, kterýž oře, aby sít. Mel. Isa. 28, 24. I zahřilo se tělo dítěte. Mel. 4 král. 4, 34. Není řeřavého uhlí, od něhož by se zhřili, ani ohně, aby seděli u něho. Mel. Isa. 47, 14. I ohřál jsem se. Fr. Isa. 44, 16. Již tam všecken snih roztál. Jung. Kníže zasmál se tomu.

Háj. 847. A Hospodin uvedl vtr východní na zemi, aby vál celého toho dne a celou noc. 2 Mojž. 10, 13. I uchvacuje to, což jest vsáto v srdce jeho. Mat. 13, 18. Přikryli jste se, ale nejste zahřívni. Mel. Agg. 1, 6. V dobrou pak zemi vsátý ten jest, kterýž slyší slovo a rozumí i ovoce nese a vydává. Mat. 13, 23. A rychle se ukáží oseta místa neosetá. 4 Ezdr. 6, 22. Zdálíž jste již obilí rozvíli? Ano již všecko je rozvíto. Us. Rozptýlil je mezi národy a rozvál po zemích. Fr. Ezech. 20, 23.

Šestá třída.

§. 114. Příznakem šesté třídy jsou slabiky *-ova*, kterými kmen způsobu neurčitého rozšířen jest.

Vzor: *miluj i, mil-ova-ti.*

Čas přítomný.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. miluj-i	—	
2. miluje-š	milu-j	Jed. č. muž. miluj-e,
3. miluje	—	ž. a stř. miluj-ic.
Množ. č. 1. miluje-me	milu-j-me	Množ. č. miluj-ice.
2. miluje-te	milu-j-te	Určitý: miluj-icf.
3. miluj-i	—	

Infinitiv: *mil-ova-ti*. Supinum: *milova-t.*

Přechodník minulý: muž. *milova-v*, ž. a stř. *milova-vši*
množ. *milova-vše*. Určitý: *milova-vši*.

Příčestí činné minulé: *milova-l*, *milova-la*, *milova-lo*.

Příčestí trpné minulé: *milová-n*, *milová-na*, *milová-no*.

Určité: *milova-ný*, *milova-ná*, *milova-né*.

Podle toho vzoru časují se časoslova: *bičují*, *jmenují*, *kralují*, *kamenují*, *obětují*, *panují*, *pamatují*, *rokují*, *štěpují*, *věnují*, *žalují*, *orodují* a j. v.

Posu. 1. Obzvláštně připomenouti jest:

1. Kmen infinitivný jest *mil-ova-* (vzniklé stupňováním z *mil-u-a*), ku kterému se přípony jmenné — kmen přítomný jest *miluje, miluje*, ku kterému se přípony osobné připínají (§§. 92. 94.)

2. Časoslova této třídy kráčí po pravidlu kmenovou samohlásku, jako vrátiti vracovati, roznítiti rozněcovati, posilliti posilovati, souditi posuzovati, král a kralovati a j. Odvozují se časoslova tato buď od časoslov, jež náležejí do předešlých pěti tříd, aneb ode jmen a jiných částek řeči, jako vztahovati, obřezovati, vyvštlivati, bojovati, kameňovati, panovati, opěťovati, potakovati, bubnovati a j.

59. Cvičení.

Já milujiť mne miluji. Přísł. 8, 12. Navšřđvuješ zemi a svlažuješ ji, hojně ji obohacuješ. Žalm. 65, 10. Kdo miluje svádu, miluje hřích. Přísł. 17, 19. Strany těch věcí my také svolujeme. 2 Mach. 11, 35. Přihřady zřđláš v tom korábu a oklejuješ jej vnitř i zevnitř klím. 1 Mojž. 6, 14. Všickni tito rukám svým se dřđvěřují. Syr. 38, 36. V čem zlehčuje jméno tvé? Mal. 1, 6. A na to, o čem nevím, dotazují se mne. Žalm. 35, 11. Skrze mne králové kralují a knížata ustanovují věci spravedlivé. Přísł. 8, 15. Jemu trojí věc vzkazuje. Háj. 868. Pro nic utiskují spravedlivého. Isa. 29, 21. Necht o tom si vypravují. Žalm. 107, 2. Tut uhašují žízeň svou. Žalm. 104, 11. Nezatvrzujte srdce svého. Žalm. 95, 8. Nepřistupuj sem. 2 Mojž. 3, 5. K toběť volám, neodmloujž mi se. Žalm. 28, 1. Prozpěvujme jemu. Žalm. 95, 2. Vysvětluj jim řády a zákony, a oznamuj jim cestu, po nižby šli. 2 Mojž. 18, 20. A tu dřđví vyvracujícíce dony zakládali. Háj. 795. Jsou jako vloi uchvacující loupež. Ezech. 22, 17. Oslavovati tě budou všickni lidé. Žalm. 67, 4. Ať všeho vypisovati na tomto místě ani nemohu, ani nechci. Kom. lab. 9, 1. Do Pražského kraje ohleba kupovat posílali. Háj. 843. I Čechové mnozí jeli do svaté země bojovat proti pohanům. Háj. 1152. Kterěž chtěl, povyšoval a kteréž chtěl, ponižoval. Dan. 5, 19. Radovali se z těch věcí, kteréž se byly zběhly. 3 Mach. 1, 8. Šlitovavši se nad ním řekla. 2 Mojž. 2, 6. Přes celou noc pracovavše nic jsme nepopadli. Luk. 5, 5. Zdalíž má odpracováno býti za dobré

zlým? Jer. 18, 20. Zlehčován bývám mezi nimi. Ezech. 22, 26. Když vyměřoval základy země, hned tehdyž byla jsem od něho pěstována. Přísl. 8, 29. Na stolcích pak bylo maso věcí obětovaných. Ezech. 40, 43. Vzav beránka, kterýž ještě ssal, obětoval ho. 1 král. 7, 9.

b. Bezspornové n. bezpříznaké.

§. 115. Časoslova, jejichž přítomný kmen nešíří se příznakem času přítomného (§. 93.), jsou *býti*, *dáti*, *jísti*, *věděti*.

1. Časoslovo *býti* tvoří
- a) od kmene *jes*, *js*:

Čas přítomný.

Oznamovací.		Přechodník.
Jed. č. 1. jse-m	Množ. č. 1. js-me	Jed. muž. js-a,
2. js-i	2. js-te	ž. a stf. js-ouc.
3. jes-ti	3. js-ou	Množ. js-ouce.

Pozn. Druhá osoba jedn. č. *jsi* vznikla z *jes-si*; místo 3. os. *jes-ti* praví se *jes-t* aneb *i je*; a když se popírá, praví se vždy *není* místo *ne-je*, z čehož vložením vsuvky *n* vzniklo *ne-n-je*, *ne-nie* a pak *není*.

- b) od kmene *bud* (s příznakem *o* a *e*, podle vzoru *nesu* §. 96):

Čas budoucí.

Oznamovací.	Rozkazovací.	Přechodník.
Jed. č. 1. bud-u	—	Jed. č. muž. bud-a,
2. bude-š	bud'	ž. a stf. bud-ouc.
3. bude	—	
Množ. č. 1. bude-me	bud'-me	Množ. č. bud-ouce.
2. bude-te	bud'-te	Určitý: bud-oucí.
3. bud-ou	—	

- c) od kmene *by* (podle vzoru *bíti* §. 99).

Infinitiv: *bý-ti*. Supinum: *by-t*.

Přechodník minulý: *by-v*, *by-vši*,

množ. *byv-še*. Neurčitý: *byv-ší*.

Příčestí činné minulé: by-l, by-la, by-lo.

Příčestí trpné minulé: by-t, by-ta, by-to.

Jako *budu*, *býti* časují se také: *dobudu* dobytí, *nabudu* nabytí, *odbudu* odbytí, *pobudu* pobytí, *ubudu* ubytí, *zбудu* zbytí a p.

d) od téhož kmene *by* tvoří se také zastaralý čas minulý, aorist řečený, jehož užíváme k opisování způsobu spojovacího:

Jed. č. 1. <i>by-oh</i>	Množ. č. 1. <i>by-cho-m, by-s me</i>
2. <i>by, by-s</i>	2. <i>by-s te</i>
3. <i>by</i>	3. <i>by.</i>

2. Časoslovo *dati* tvoří své tvary od kmene *dad* a *da*. Od kmene *dad* tvoří se třetí osoba č. množného *dad-t* a přechodník přítomný *dad-a, dad-ouc, dadouce*. Avšak nyní užívá se těchto tvarů velmi řídko a časoslovo *dám, ddti* časuje se docela podle vzoru *voldm*, jako *dá-m, dá-š, dá, dá-me, dá-te, da-jí, v rozkaz. sp. de-j, dej-me, dej-te, přechod. přít. daj-o, -to, -ice; inf. dá-ti, sup. da-t atd.*

3. Časoslovo *jís-ti* (m. *jéd-ti*) časuje se takto:

Oznamovací: *jí-m, jí-š, jí, jí-me, jí-te, jed-t.*

Rozkazovací: —, *jez, —, jez-me, jez-te, —.*

Přechodník přít.: *jed-a, -ouc, -ouce, nebo jed-š, to, -ice.*

Infinitiv: *jís-ti.*

Přechodník min.: *jed, jed-ši, jed-še,*

Příčestí činné min.: *jed-l, jed-la, jed-lo.*

Příčestí trpné min.: *jede-n, jede-na, jede-no.*

Tak časují se také: *dojísti, najísti se, pojísti, rozjísti, snísti* (m. *s-n-jísti*), *vyjísti, zájísti.*

4. Časoslovo *věděti* časuje se na základech *věd, vědo, vědš* takto:

Oznamovací: *vi-m, vi-š, ví, vi-me, vi-te, věd-l.*

Rozkazovací: —, *věz, —, vez-me, věz-te, —.*

Přechodník přít.: *věd-a, věd-ouc, věd-ouce.*

Příčestí trpné přít.: *vědo-m, vědo-ma, vědo-mo.*

Infinitiv: *vědě-ti.* Supinum: *vědě-t.*

Přechodník min.: *vědě-v, vědě-vši, vědě-vše.*

Přičestí činné min.: věděl, vědě-la, vědě-lo.

Přičestí trpné min.: vědě-n, vědě-na, vědě-no.

Tak se častují také: dověděti se, převěděti, předvěděti, pověděti, dopověděti, vypověděti, zvěděti, přezvěděti, vy-zvěděti a p.

60. Cvičení.

Já jsem s tebou. 1 Mojž. 28, 25. Ty-li jsi syn můj Ezau, či nejsi? 1 Mojž. 27, 21. Naše jest voda. 1 Mojž. 26, 20. Jejich cesta není pravá. Ezech. 33, 17. Odjel do domu svého smutný jsa a hněvaje se. 3 král. 20, 43. To bude vaše pomezí západní. 4 Mojž. 34, 6. A kdož umře v smrtelném hříše, ten nezbude věčné smrti. Štít. Ob. 9, 1. Nebudiž mi k strachu. Jer. 17, 17. Pobuďte zde přes tuto noc. 4 Mojž. 22, 8. Dobroty můž i přibytí i ubytí. Štít. Ob. 42, 21. To což bylo, i nyní jest, a což bude, již bylo. Kaz. 3, 15. Mnozíť zajisté byvše první, budou poslední. Mar. 10, 31. A v dědiny vrátila se byvší blahost. Výb. I. 13, 30. Dobyto jest město. Ezech. 33, 22. A dámt za ni vinici lepší, nežli ta jest. 3 král. 21, 2. Fík a vinný kmen vydadí moc svou. Joel. 2, 22. Oni v tom dají se v rejry a skoky, křepčení a výskání. Kom. lab. 20, 4. Vydej se v nářkání nad králem Tyrským. Ezech. 28, 12. I pomůže, dada sílu učiniti. Štít. Obec. 79, 17. Však umíniv strachu na sobě nedati znáti, mlčel jsem. Kom. lab. 4, 13. Odtud podal se k hoře. 1 Mojž. 12, 8. Dej lidu, ať pojedí. 4 král. 4, 42. Vezměte, jezte. 1 Kor. 11, 23. Tři dni pořád neje-douce ani pijíce u hrobu svatého Jiljí pánu Bohu se mo-dlili. Háj. 1092. Rozkázal sobě dáti jísti, a jedl. 2 král. 12, 20. Všeliká suchá obět kněžská celá spálena bude, ne-budet jedena. 3 Mojž. 6, 23. By mi dal polovici domu svého, nešel bych s tebou aniž bych jedl chleba na místě tomto. 3 král. 13, 8. A což pozůstalo po kobyilkách, snědli brouci. Joel. 1, 4. Ale vš-li co jiného, mluv. Job. 34, 33. I zvědí, že já jsem Hospodin. Ezech. 6, 14. Jdi, pověz pánu svému. 3 král. 18, 8. Protož nyní vězte, co máte činiti. Soude. 18, 14. Vyzvězte všecky skrejše, v nichž se kryje.

1 král. 23, 33. Jdětež medle, ujistte se tím ještě lépe, převzete a shlédněte místo toto. 1 král. 23, 22. Motal jsem se, kam jíti nevěda, ale tys mne na pravou cestu uvedl. Kom. lab. 54. Protož vědouce, že nejsou bohové, nebojte se jich Bar. 6, 64. Nač se chceš tázati? a čeho od nás dověděti? 2 Mach. 7, 2. Nevěděl jsem, by to tak bylo. Štít. Ob. v. 63, 30. A nic neodpověděla. Soude. 19, 28. O čemž zvěděv hledal ho zabiti. 1 Mach. 9, 32. To jest mi vědomo. Svěd. 1569. Což povědno bylo od Pána skrze proroka Mat. 1, 22.

Časování nepravidelné.

§. 116. Nepravidelně časují se časoslova, která se odchylují od pravidelného časování, přestupující z jedné třídy do druhé aneb z jednoho vzoru pod druhý. Taková nepravidelná časoslova (v. anomalia) jsou:

1. Časoslovo *je-ti*, které se na základech *jed* a *je* podle vzoru *nes-ti* a *bí-ti* (§. 96. 99.) takto časuje:

Oznamovací: *jed-u*, *jede-š*, *jede*, *jede-me*, *jede-te*, *jed-ou*.

Rozkazovací: —, *jeď*, —, *jeď-me*, *jeď-te*, —,

Přechodník přft.: *jed-a*, *jed-ouc*, *jed-ouce*.

Infinitiv: *je-ti*. Supinum: *je-t*.

Přechodník min.: *je-v*, *je-vši*, *je-vše*.

Příčestí činné min.: *je-l*, *je-la*, *je-lo*.

Příčestí trpné min.: *je-t*, *je-ta*, *je-to*.

Tak časují se: *dojeti*, *nadjeti*, *odjeti*, *podjeti*, *projeti*, *rozjeti*, *sjeti se*, *vjeti*, *vyjeti*, *zajeti*.

2. Časoslovo *jíti* časuje se na základech *jd* (m. *id*), *ji*, *šed* (a s odsutím koncovky *še*) z části podle *nesu* (§. 96), z části podle *bíji* (§. 99) takto:

Oznamovací. *jd-u*, *jde-š*, *jde*, *jde-me*, *jde-te*, *jd-ou*.

Rozkazovací: —, *jd-i*, —, *jdě-me*, *jdě-te*, —.

Přechodník přft.: *jd-a*, *jd-ouc*, *jd-ouce*.

Infinitiv: *ji-ti*. Supinum: *ji-t*.

Přechodník min.: *šed*, *šed-ši*, množ. *šed-še*.

Příčestí činné min.: *še-l*, *še-la*, *še-lo* (m. *šed-l*, *-la*, *-lo*).

Tak se časují také: dojíti, najítí, pejíti, přijítí, projítí, rozjíti se, vjíti, vyjíti, zajítí.

3. Časoslovo *stanu*, *státi* časuje se na základech *stan* a *sta* takto:

Oznamovací: *stan-u*, *stane-š*, *stane*, *stane-me*, *stane-te*, *stan-ou*.

Rozkazovací: —, *staň*, —, *staň-me*, *staň-te*, —.

Přechodník přít.: *stan-a*, *stan-ouc*, *stan-ouce*.

Infinitiv: *stá-ti* n. *stanou-ti*. Supinum: *sta-t*.

Přechodník min.: *sta-v*, *sta-vši*, *sta-vše*.

Příř. čin. min.: *sta-l*, *sta-la*, *sta-lo*.

V infinitivě praví se na rozdíl od *stojím*, *stáli* (m. *stojati*) také i *stanou-ti*. — Tak časují se také: *dostati*, *na-stati*, *ostatí*, *odestatí*, *vstáti*, *povstati*, *zůstati*, *pozůstati*.

4. Časoslovo *chtí-ti* časuje se takto:

Oznamovací: *chc-i*, *chce-š*, *chce*, *chce-me*, *chce-te*, *cht-i* n. *chtěj-t*.

Rozkazovací: —, *chtěj-j*, *chtěj-me*, *chtěj-te*, —.

Přechodník přít.: *cht-ě*, *-ic*, *-ice* nebo *chtěj-e*, *-ic*, *-ice*.

Infinitiv: *chtí-ti*.

Přechodník min.: *chtě-v*, *-vši*, *-vše*; a t. d. podle vzoru *hleděti* (§. 106.). Tak také časuje se: *odechtěti*, *vzechtěti*, *zaochtěti*.

5. Časoslovo *mi-ti* časuje se díl podle *volati* (§. 109), díl podle *uměti* (§. 105) takto:

Oznamovací: *má-m*, *má-š*, *má*, *má-me*, *má-te*, *maj-t*.

Rozkazovací: —, *měj-j*, —, *měj-me*, *měj-te*, —.

Přechodník přít.: *maj-e*, *maj-te*, *maj-ice*.

Infinitiv: *mi-ti*.

Přechodník min.: *mě-v*, *mě-vši*, *mě-vše*.

Příčestí čin. min.: *mě-l*, *mě-la*, *mě-lo*.

Příčestí trpné min.: *jmě-n*, *jmě-na*, *jmě-no*.

Pozn. Složené *pojměti* časuje se podle *bíti* (§. 99), jako: *pojměji*, *pojměješ* atd.

6. Časoslovo *viděti* časuje se takto:

Oznamovací: *vidí-m*, *vidí-š*, *vidí*, *vidí-me*, *vidí-te*, *vidí*.

Rozkazovací: —, *viz*, —, *viz-me*, *viz-te*, —.

Přechodník přít.: *vid-a*, *vid-ouc*, *vid-ouce*.

Příčestí trp. přít.: vido-*m*, vido-*ma*, vido-*mo*.

Infinitiv: vidě-*ti* a tak dále podle hleděti (§. 106.)

Pozn. Časoslova *nendviděti* a *zaviděti* časují se docela podle vzoru *hleděti*. Rozkazovací: *nendvidě*, *nendviděme*, *zavidě*, *zaviděme*; přech. přít.: *nendvidě-š*, *-te*, *-ce*, *zavidě-š*, *-te*, *-ce*.

7. Časoslovo *spáti* časuje se v přítomných tvarech podle *hleděti* nebo *činiti* (§. 106., 107.): *spí-m*, *spí-š*, *spí*, *spí-me*, *spí-te*, *spí*; rozkaz. sp.: *sp-i*, *spě-me*, *spě-te*; přech. přít. *sp-ě*, *-te*, *-ce*; v tvarech neurčitých podle vzoru *bráti* (§. 112.): *spá-ti*, *spá-t*, *spá-v*, *spá-l*, *spá-n*.

Tak se časují také: *zaspím*, *zaspátí*, *vyspím* se, *vyspátí* se, *rozespím* se, *rozespátí* se, *pospím* *pospátí*, *dospím* se *dospátí* se.

Časování kusé.

§. 117. Kusé časování sbíhá se jen při několika málo časoslovech, která nemajíce celého časování jen v některých tvarech v užívání jsou. *Kusá* neboli *schoďná* časoslova (v. defectiva) jsou tato:

1. Časoslovo *dí-m*, *dí-š*, *dí*, *dí-me*, *dí-te*, *dě-žl*. Když pak jest složeno s předložkami, časuje se úplně, jako *vzdí-m*, *převzdí-m*, infinitiv *vzdí-ti*, *převzděti* (§. 105.)

2. *Prý* nebo *prej* (z *praj* od zastaralého časoslova *praju* = *pravím*) jest 3. osoba 3. jednotného aneb množ. V řeči obecné jest ještě v obyčeji příčestí činné min.: *prál*, *práli*.

3. *Veci* jest 3. os. 3. jednot. zastaralého času minulého, jenž se aorist jmenuje, od *věcati*, *veceti* — *praviti* (srovnej věta, od-*věti-ti*), tody to, co *pravi-l* (*-la*, *-lo*).

4. *Vari*, *varíte* jest rozkazovací způsob zastaralého časoslova *varu*, srovnej něm. *fahren*.

61. Cvičení.

Na rychlých koních ujedeme. Isa. 30, 16. Máme-li jíti na vojnu proti němu, či tak nechati? Ječ a šťastnět se povede. 3 král. 22, 15. A přijeda zmocní se království. Dan.

11, 23. A jev do Prahy s nimi spolu slavně Velikunoc slavil na Vyšehradě. Háj. 1093. Sjeli se k knížeti svému. Háj. 846. Kam půjdu hledat tebe? Pass. E. 38. Vyjdi ze země. 1 Mojž. 12, 1. Sejděte s té cesty. Isa. 30, 10. A odejdouce služte Hospodinu, jakž jste mluvili. 2 Mojž. 12, 31. Nezpěčuj se prosím přijíti ke mně. 4 Mojž. 22, 16. Mám-li jíti a udeřiti na ně. 1 král. 23, 2. Tebe šed hledat víc se nevrátil. Pass. E. 30. Zavřel se, všed do města hrazeného a zavřitého. 1 král. 23, 7. A rozšedše se synové Israelští učinili, jakž byl Hospodin přikázal Mojžíšovi. 2 Mojž. 12, 28. A šel z zadu za nimi. 2 Mojž. 14, 19. Však jsi s cesty přišel, pročez jsi nešel do domu svého? 2 král. 11, 10. I odešla a bydlila v domě otce svého. 1 Mojž. 38, 11. Nyní zůstanu u tebe. Jud. 11, 13. I tohot se nestane. Amos 7, 6. A dostaly se domové jejich jiným. Jer. 6, 12. Dítky tvé jako mladistvé olivovi, stanou vůkol stolu tvého. Žalm. 128, 3. Vstaňte oba. Job. 6, 21. Na radě srdce svého přestaň. Syr. 37, 17. Pozůstaňte vy tuto s oslem, já pak a dítě půjdeme tamto. 1 Mojž. 22, 5. On pak nechtěl zůstatí přes noc, ale vstav odešel. Soudc. 19, 10. Pohleďte, stalo-li se co takového? Jer. 2, 10. Což mám dále čekati na něj? 4 král. 6, 33. Mějtež pozor na zvuk trouby. Jer. 6, 17. Tebe tedy takového vůdce máje, snáže sobě vybrati moci budu. Kom. lab. 3, 4. Tuť zajisté mnozí z těch, kteříž spí v prachu země, procítí, jedni k životu věčnému, druzí pak k potupě věčné. Dan. 12, 2. Jdiž zase a spi. Mel. 1 král. 3, 5. Rukou počal kývati, aby na pokoj spat šel. Pass. Nebo spal bych a měl bych pokoj. Job. 3, 13. A jakého také nepohodlí, řekl jsem, pojměti museli? Kom. lab. 20, 6. Vizte, co jsem učinil jemu. Jer. 7, 12. I vida mne vůdce můj děsiti se, dí mi: Nu pojďme. Kom. lab. 18, 1. Bůh učinil nebe i zemi, vidomé všecky věci i nevidomé. Štít. Ob. 13, 35. A viděli lid, kterýž tam byl, bezpečně bydlící vedlé obyčeje Sidonských v zahálce. Soudc. 18, 7. Někteří do ohně běžeti nechtíce, brániti se musili. Háj. 801. Když pak volal ten muž, chtěje předce jíti, moci jej zdržel test jeho. Soudc. 19, 7. Zdaliž nevíme, proč nás sužuje, že proto, že jsme jeho nechtěli u nás míti. Háj. 806. I dal jim, čehož se jim chtělo. Žalm. 106, 15. Hrdými slovy

vece. Rkp. 70. Vari haléři, at groš sedne. Přísl. Hradu i městu Budeč převzděli. Háj. 678. Kdyžby pak řekli vám: Jaká jest to služba vaše? tedy díte. 2 Mojž. 12, 27. Jaký prý (t. j. praví Cicero) větší a lepší dar obci přinéstí můžeme, jako jestliže mládež vedeme a cvičíme? Kom. did. 13, 5.

II. Časování opsané.

§. 118. V rodě činném opisují se tyto časy a způsoby:

1. *Budoucí čas neskonaleý* opisuje se budoucím časem časoslova *býti* t. j. pomocí *budu* s infinitivem časoslova neskonaleého, jako *budu chytati, budeš chytati* atd. Na př.: Zdalíž se bude sekera velebiti nad toho, kdož ní seká? Isa. 10, 15. Po lesích v Arabii nocleh mívati budete. Isa. 21, 13. Nebude na ně bíti horko ani slunce. Isa. 49, 10. Protož ostříhati budete věci této. 2 Mojž. 12, 24. Půjdu a někde jinde bydleti budu. Háj. 909.

Pozn. 1. Naproti tomu vynášel se *budoucí čas skonalý* buď *jednoduchým* tvarem, jako jest to při časoslovesch jednodobých, na př.: padnu, hodím, koupím, dám atd. — aneb *složeným tvarem s předložkami*, jako se to děje při časoslovesch končících, na př.: přijdu, povezu, rozberu, umru, zavolám. V obou příčinách jest budoucí čas skonalý docela též tvárnosti, jakéž čas přítomný, na př.: Cožkoli na mne vložíš, ponesu. 4 král. 18, 14.

Pozn. 2. Některá časoslova neskonaleá tvoří obyčejně jen budoucí čas skonalý pomocí předložek *po, o, u, za, z a p.*, jako: jdu půjdu, vezu povezu, vedu povedu, nesu ponesu, kvatu pokvetu, rostu porostu, jedu pojedu, tábnu potáhnu a p. Ostatní tvoří budoucí čas jak skonalý i neskonaleý pravidelně, ovšem že s rozdílem, který jest vůbec mezi časem skonalým a neskonalým, jako: budu dělati a udělám.

2. *Minulý čas* jak skonalý, tak i neskonaleý opisuje se vždy a to *předešlým činným minulým a přítomným časem* časoslova *býti*, jako:

Jed. č. 1. chyta-l, -la, -lo jsem Množ. chyta-li, -ly, -la jsme
 2. " " " jsi " " " jste
 3. " " " (jest, je) " " " (jsou)

Tak také: ohyti-l (-la, -lo) jsem, jsi, (jest), chytili (-ly, -la) jsme, jste, (jsou).

V třetí osobě obou čísel vypouštějí se obyčejně *jest* (*je*) a *jsou*, jako: I učinil tak. Isa. 20, 2. Když se klaněl v chrámě —, zabili jej mečem a utekli. Isa. 37, 38.

Pozn. 1. Avšak po osobních zájmelech vypouštějí se někdy i pomocné části 1. a 2. osoby, jako: Já se hned lekla. Svěd. 1569. Kterak jsme my těch peněz tobě měli svěřiti, a my tebe neznali. Ibid. Co se nemám hněvati, a ty křivě svědčila. Ibid. — Podobně se praví i v čase přítomném: Já pán, ty sluha. Us.

Pozn. 2. Pomocné části *jsem*, *jsi*, *jme*, *jsi*, *jsou* píší se v této příčině i bez *j*, a místo *si* sbdhá se i pouhé *s*, jako: Ale což sem měl více mluvití? Isa. 38, 15. Ves sem koupil. Luk. 14, 18. Učinil's m, čehož si mi učiniti neměl. 1 Mojž. 20, 9. Ty však obrátilo si zřetel svůj v ten den k zbrojné komoře. Isa. 22, 8. Co's myslil, že's takovou věc učinil? 1 Mojž. 20, 10. Neboť se osídlo strhálo i vynikli sme. Žalm. 124, 7. Z jaké příčiny přišli ste ke mně. 1 Mojž. 26, 27. Co sou viděli v domě tvém? Isa. 39, 4. Veliceť sou mne sužovali hned od mladosti mé. Žalm. 129, 1.

3. *Předminulý čas* jak *skonalý*, tak *neskonalý* opisuje se *příčestím činným minulým* a *minulým časem časoslova býti*, jako:

Jed. č. 1. byl (-la, -lo) jsem chytal (-la, -lo)
 2. " " " jsi " " "
 3. " " " (jest) " " "

Množ. č. 1. byli (-ly, -la) jsme chytali (-ly, -la)
 2. " " " jste " " "
 3. " " " (jsou) " " "

Tak také: byl (-la, -lo) jsem chytil (-la, -lo) atd. V třetí osobě obou čísel vypouštějí se *jest* (*je*) a *jsou*, jako: A tak splnil Hospodin slovo své, kteréž byl mluvil. 2 Par. 6, 10. Nemohli kněží vstáti a sloužiti pro ten oblak. Nebo sláva Hospodinova byla naplnila dům Boží. 2 Par. 5, 14. Vzdělal zase výsosti, kteréž byl rozbořil otec jeho. 2 Par. 33, 3.

Pozn. 1. I zde se píší pomocné části *jsem*, *jsi*, *jme*, *jsi*, *jsou* tak, jako v čase minulém, bez *j*, jako: Řekl sem já byl. Žalm 82, 6.

4. *Spojovací* neboli *žádací* způsob opisuje se takto:

a) *první příčestím činným minulým* a *časem zastaralým časoslova býti*, jako:

Jed. č.: chytal (-la, -lo) bych, by(s), by,
Množ. č.: chytali (-ly, -la) bychom, byste, by.

Pozn. Místo nyní obecného *bys* říkalo se obyčejně *by*. Ostatně po-
znamenati jest, že se tyto pomocné části k zájmenům tázacím a
k vztažným, potom i k spojčkám pravidelně připojují.

b) Druhý pak *příděstím činným minulým* a spojovacím
spůsobem časoslova *býti*, jako:

Jed. č. 1. byl (-la, -lo) bych chytal (-la, -lo)

2. " " " bys " " "

3. " " " by " " "

Množ. č. 1. byli (-ly, -la) bychom chytali (-ly, -la)

2. " " " byste " " "

3. " " " by " " "

Na př. Jak to jen může býti, aby o tom věděl Báh
silný? aneb aby to známé bylo Nejvyššímu? Žalm. 73, 11.
Oznam ty, podle čehoby mohl spravedliv býti. Isa. 43,
26. By byli milosrdní a byli milosrdenství žádali v čas,
byli by milosrdenství měli. Štt. Ob. 23, 32. Kdyby jeho
nebylo, byli by mi dům vzali. Svěd. 1569. By to byl
někdo jiný učinil, mnohem bych to méně vážil. Háj. 1148.
Kdoby v touž dobu řekl „sedl“, ne zle by byl řekl. Štt.
Ob. 21, 26.

5. *Přechodník následný* (lat. part. naturus) opisuje se in-
finitivem a přechodníkem přítomným časoslov *chtíti*, *mti*,
chystati se, *mysliti* a pod., jako: *chtěje* chytati (chytiti),
maje chytati (chytiti), *hodlaje* chytati (chytiti). Na př. Král
Jan — vyjel z Prahy —, chtě se do Vlach k oisáři otci
svému pustiti. Háj. 1313. Téhož léta král (Vladislav), chy-
staje se ven z země vyjeti, obnovil radu v městech Praž-
ských. Háj. 1483.

§. 119. V *rodě trpném* opisují se všechny časy a spůsoby
příděstím trpným minulým a pomocnými časoslovy *bývati*
a *býti*. Při tom pozměňujeme příděsti podle rodu a čísla,
pomocná tato časoslova časují se způsobem obyčejným, a to:

1. Když se *trpné příděsti minulé* spojí s časy a spůsoby
pomocného časoslova *bývati*, obdržíme

a) čas přítomný nedokonaný (§. 83. Pozn.):

Oznamovací: chytán (-na, -no) bývám, býváš, bývá
 chytáni (-ny, -na) býváme, býváte, bývají.

Rozkazovací: chytán (-na, -no) bývej,
 chytáni (-ny, -na) bývejme, bývejte.

Přechodník: chytán býváje, chytána (-no) bývajíce.
 chytáni (-ny, -na) bývajíce.

b) čas minulý nedokonaný a to

Oznamovací: býval (-la, -lo) jsem, jsi, (jest) chytán (-na, -no),
 bývali (-ly, -la) jsme, jste, (jsou) chytáni (-ny, -na).

Spojovací: býval (-la, -lo) bych, bys, by chytán (-na, -no),
 bývali (-ly, -la) bychom, byste, by chytáni
 (-ny, -na).

Přechodník: bývav chytán, bývavši chytána (-no),
 bývavše chytáni (-ny, -na).

Na př.: Nadarmo v čistotě chovám srdce své, poně-
 vadž každý den trestán bývám. Žalm. 73, 14. A hle, slu-
 žebníci tvoji bití bývají a hřeší lid tvůj. 2 Mojž. 5, 16.
 Zdali stáda pasena nebývají od pastýřův? Ezech. 34, 3.
 Muž osvicený nerepce, když učen bývá. Syr. 10, 18. Kdo
 dělá zemi svou, nasycen bývá chlebem, ale kdo následuje
 zahaleďu, nasycen bývá chudobou. Přisl. 28, 19. Pro zlost
 svou odstrčen bývá bezbožný, ale naději má i při smrti
 své spravedlivý. Přisl. 14, 32. Bývá-li pak kdy vychvácen
 z místa svého? Job. 8, 18. Necht nebývají zahanbení pří-
 činou mou ti, kteříž na tě očekávají, Pane. Žalm. 69, 7.
 Člověk, často kárán býváje, zatvrzuje šíji. Přisl. 29, 1.
 A ukázali jemu zápal, kterýž obětován býval za krále.
 1 Mach. 7, 33. Kteříž (to národové) od něho sužování bý-
 vali bez lítosti. Isa. 14, 6. Po těchto třímecitma let mlu-
 veno bývalo slovo Hospodinovo ke mně. Jer. 25, 3. A za-
 vřeli na tom z obecního se snešení a svolení, aby ode všeho
 národu každého roku ti dnové slavení bývali. 2 Mach. 10, 8.

Pozn. Pomocí časoslova *bývají* opisuje se jen čas přítomný a mi-
 nulý, nikoli však čas budoucí.

2. Když se *trpné přičesti minulé* spojí s časy a spůsoby časoslova *býti*, a to

a) s *přítomným* časem jeho, obdržíme *přítomný čas dokonaný*, a to:

Oznamovací: chytán (-na, -no) jsem, jsi, jest (je),
chytáni (-ny, -na) jsme, jste, jsou.

Přechodník: chytán jsa, chytána (-no) jsouc
chytáni (-ny, -na) jsouce.

Na př.: Cizí učiněn jsem bratřím svým. Žalm. 69, 9. Což jsi ty také zemdlen jako i my? a nám podobný učiněn? Isa. 14, 10. To vše zapsáno jest v knihách o králích Israelských. 2 Par. 33, 18. I vyalyšán jest hlas jejich. 2 Par. 30, 27. Nad to i v ruku krále Israelského dán jest. 2 Par. 28, 5. Vydáni jsme v pohanění sousedům našim. Žalm. 79, 11. Jižt jsou zkaženi. Isa. 16, 7. Hospodin rozmnožil vás a hle rozmnoženi jste dnes jako hvězdy nebeské. 5 Mojž. 1, 10. Ale skryto jest to nyní od očí tvých. Luk. 19, 42. Synu milý, není toho potřebí, však jest prvé tvá hlava od předka mého Innocentia korunou císařskou ozdobena. Háj. 1220. Za ním vedena jest Jitka manželka jeho. Háj. 1279. Protož skrze podobné věci hodně jsou trestáni a skrze množství šelm trápeni. Moudr. 16, 1. A bití jsou šafaři synů Israelských, kteréž ustanovili nad nimi úředníci Faraonovi, a mluveno k nim: Proč jste nevyplnily úkolu svého v díle oíhel, jako prvé. 2 Mojž. 5, 14. Ale není mi praveno ani polovice. 3 král. 10, 7. Nebo ty věci, které psány jsou o mně, konec berou. Luk. 22, 37. Necht jest upevněno slovo tvé, kteréž jsi mluvil. 2 Par. 6, 17. Každé údolí at jest vyvýšeno a všeliká hora i pahrbek at jest snižen. Isa. 40, 4. Jiný ranami jsa přemožen padl. Kom. lab. 10, 10. Vy pak ve dvě poboční stráže rozdělení jsouce buďte při králi. 4 král. 11, 7. Tam pak jsa sevřín modlil se Hospodinu a ponižoval se velmi. 2 Par. 33, 12. A posílen jsa žalmy tobě zpívati budu. Žalm. 59, 18.

Pozn. Pomocné části 3. os. obou čísel *jest* a *jsou* zhuště se vy-pouštějí, jako: Pokrmův mnohých a rozkošných všem dáno do sy-tosti. Háj. 1297. — Ostatně píše se zde *jaem, jei, jame, jate, jsou* také bez *j*, jako: Rychle at předejdou nás milosrdenství tvá; neboť sme velmi znuzeni. Br. Žalm. 79, 8.

b) Když se spojí s *minulým časem* časoslova *býti*, obdržíme *čas minulý dokonaný*, a to:

Oznamovací: byl (-la, -lo) jsem, jsi, (jest) chytán (-na, -no),
byli (-ly, -la) jsme, jste, (jsou) chytáni (-ny, -na).

Spojovací: byl (-la, -lo) bych, bys, by chytán (-na, -no).
byl (-ly, -la) bychom, byste, by chytáni (-ny, -na).

Přechodník: byv chytán, byvši chytána (-no),
byvše chytáni (-ny, -na).

Na př.: I to bylo mi ku potupě obráceno. Žalm 69, 11. A bydlil v domě obzvláštním, nebo byl vyobcován z domu Hospodinova. 2 Par. 26, 21. Nebyla pak slavena velikánoc té podobná v Israeli. 2 Par. 35, 18. Potom pak připravili beránka velikonočního sobě a kněžím; nebo kněží obětováním zápalů a tuků až do noci byli zaměstknáni. 2 Par. 35, 14. V ten den pohne se hřebík, kterýž vbit byl v místě pevném. Isa. 22, 25. Vizte, abyste nebyli svedeni. Luk. 21, 8. To pak učinivše prosili Pána, jestliže by kdy i zhřešili, aby od něho milostivě pokárání byli, rouhavým pak a cizím národům vydávani nebyli. 2 Mach. 10, 4. A ptali se, kdeby byla a kterak by byla uzdravena. Háj. 1137. I rozkázal, aby k též smlouvě každý stál, kdož by koli nalezen byl v Jerusalémě. 2 Par. 34, 32. Kázal také postaviti špitál pro lidi ohudé nemocné, aby tam byli přijímáni a z kláštera toho aby byli poctivou ztravou opatrováni. Háj. 1348. Sami to uzřevše velmi se divili, a předěšení byvše náhle utkali. Žal. 48, 6. V tom se slunce zaslavitilo, byvši prvé oblaky zastíněno. 2 Mach. 1, 22.

c) Když se spojí s *budoucím časem* časoslova *býti*, obdržíme *budoucí čas*, a to:

Oznamovací: chytán (-na, -no) budu, budeš, bude
chytáni (-ny, -na) budeme, budete, budou.

Rozkazovací: chytán (-na, -no) buď,
chytáni (-ny, -na) buďte, buďte.

Přechodník: chytán buda, chytána (-no) budouc,
chytáni (-ny, -na) budouce.

Na př.: Kdožkoli nalezen bude, bude proboden. Isa. 13, 15. Zdalíž odjato bude reku udatnému to, což uchvátil?

Isa. 49, 24. I budou zanecháni všickni spolu ptačtva z hor a šelmám zemským. Isa. 18, 6. Jakouž měrou měříte, takovouž bude vám zase odměřeno. Mat. 7, 2. Pokoj váš rozmnožen buď. Dan. 3, 98. A v potupu dáni buďte, kteříž se kochají v neštěstí mém. Žalm. 70, 3. Za tím nebuda zdmýchán tento oheň vztekly uleví. Jung.

d) Když se spojí s infinitivem časoslova *býti*, máme infinitiv rodu trpného, a to když podmět infinitivu v nominativě jest:

- a) chytán (-na, -no) býti
chytáni (-ny, -na) býti,

když pak podmět jeho v jiném pádu jest:

- b) chytánu býti,

kde se časoslovo *býti* připojuje k dativu č. jednotného rodu středního *chytánu*.

Na př.: Nošení býti musejí, nebo choditi nemohou. Jer. 10, 5. Přestaniž, nechceš-li bit býti. 2 Par. 25, 16. Tedy oddělili z toho, což v zápal obětováno mělo býti, aby to dali lidu. 2 Par. 35, 12. Proč mám zbhavena býti obou synů jednoho dne? 1 Mojž. 27, 45. Pověziž mi, čímby svázán býti mohl? Soude. 16, 13. Mnozí za nás nemněli, by mohli býti oběšeni aneb jati, a potom jsou někteří koňmi vláčeni i viseli. Štit. Ob. 10, 16. Bohem chtěl nazván býti a od lidí míti službu. Štit. Ob. 11, 24. — Příkladem všeho jiného stvoření, poddaného marnosti a žádajícího vyproštění býti z ní, také my potěšovati se máme. Kap. Post. II. 127, 6. Králové posílali večeři majícím utracenu býti. Vel. Velikář jest čest následovati Boha, a od něho přijatu býti dlouhost života. Syr. 23, 34. A bylat by to nepěkná věc pro své náboženství (t. j. pobožnost) dáti svým býti obmeškánu. *) Štit. Ob. 89, 14. Nedejž mi zahanbenu býti. Žalm 119, 31.

Pozn. Když s infinitivem rodu trpného spojí se přechodník *maje*, -le, -le, *ohltěje*, -le, -le a p., obdržíme přechodník trpaý k naznačení následné činnosti, jako: Maje pak ranami usmreen býti, vzdachna řekl. 2 Mach. 6, 30.

*) Srovnej: Kdožby pak pro útěchu zdejšího náboženství chtěl dáti v obmeškání býti svým bližním, tent by sv. Pavla nenásledoval. Štit. Ob. 89, 24.

3. Trpný rod dá se vynésti i rodem zvratným, obzvláštně, když řeč jest o třetích osobách, jako:

Víno jest tóměř život lidský, když se pije mírně. Syr. 31, 31. Necht s druhé strany vody na břehu domové se stavějí. Háj. 795. Ej, tohot by se jim trpěti nemělo. Kom. lab. 20, 4. Slámy se vám dávati nebude. 2 Mojž. 5, 18. Necht se přitíží robot mužům tům. 2 Mojž. 5, 8. A tak se všecko zpraví. 2 král. 20, 18. Neřest se v zemi té páše. Háj.

Pozn. 1. Nad to opisuje se rod trpný:

a) pomocí časoslova *přijíti* i *přicházeti* s příslušným podstatným jménem časoslovným a předložkami *na*, *v*, *k*, jako: V čas štěstí v zapomenutí přicházejí zlé věci a v čas neštěstí nebývá zpomínáno na dobré věci. Syr. 11, 26. A tehdaž přijdou k obnovení svému svatě služby. Kap. Post. Odejmu plot vinice této a přijde na spuštění. Isa. 5, 5. Tu na jevo přijdou řeči jeho. Moudr. 2, 20. Sněm k odložení přišel. Háj.

b) pomocí časoslov *přijímati*, *vzítí*, *bráti*, *míti* s příslušnými jmény podstatnými, jako: Málomocní očištění přijímají. Luk. 7, 22. I rozmnožím je a nikoli umenšení bráti nebudou. Bar. 3, 34. Spravedliví za své skutky vezmou odplatu. Br. Volám-li pro nátlak, avšak nemám vyslyšení. Br.

c) pomocí *býti* a jménem podstatným s předložkou *v*, jako: A budete v nenávisti všechnům pro jméno mé. Mat. 10, 12. Místo to jest v poctivosti u všeho světa. 2 Mach. 3, 12. Kdo jiným pohrdá, sám v pohrdání bývá. Přisl. — Naproti tomu praví se v rodě čínaném: V nenávisti měli nešlechtnost. 2 Mach. 4, 36. I králové v poctivosti měli to místo. 2 Mach. 3, 2.

d) časoslovem *dáti se* s infinitivem, něm. sich lassen, jako: Namlouval's mne a dalt jsem se namluviti. Jer. 20, 9. Tak jest soběvolně hrda člověčí mysl, že snáze dá se naraditi, než bezděky přinutkatí. Štít. 99, 20. Ale spravedlivý císař nechtěl se dáti dary poružiti. Háj. 1366.

Hlava VI. O částicích.

§. 120. Neohobné části řeči, které do třídy jmen a časoslov nepřínáležejí, slovou *částice* (particulae). Jsou to slovece, jimiž se místněji omezuje, spojuje a oživuje řeč, kterou z jmen a časoslov skládáme, jimiž se určitěji vytýká způsob poměrův a vztahův, v nichž se věci, jich činnosti, stav a vlastnosti mezi sebou a k sobě mysliti mají. K částicím počítají se *příslovce*, *předložky*, *spojky* a *mezislovce*.

1. O příslovcích.

§. 121. *Příslovce* neboli *příslovky* (adverbia) jsou částice, kterými činnost, stav aneb vlastnost podmětu podle místa, času, způsobu, míry, stupně, čísla a jich vztahu místněji omezujeme, avšak jich podle účelův těchto neohybáme, jak se to při ohebných částech řeči činí. Příslovce připojují se po pravidlu k jmenům přídavným a k časoslovům, někdy i k příslovceím samým.

§. 122. Podle významu a původu dělí se příslovce na zájmenná a to:

1. na příslovce *ukazovací*, která se odvozují od prvků zájmen ukazovacích (§. 69, 4.). Tato příslovce jsou:

místa: tu, ta-m, ta-dy (tu-dy), od-tud (od-tad), po-tud
z-de (m. s-dě), se-m, su-dy, od-sud,
on-de, ona-m, ona-dy (onu-dy), od-onud (od-onad)
jin-de, jina-m, jina-dy, od-jinud (od-jinad).

času: te-ď, te-hdy, te-hdáž, on-dy, jin-dy, po-tom a j.

způsobu: tak, onak, jinak,

míry: tak velice, tím,

čísla: tolik, tolikrát.

příčiny: pro-to a j.

2. na příslovce *tázací*, která odvozena jsou od prvkův zájmen tázacích (§. 69, 6.) a jsou příslovce

místa: k-de, ka-m, ka-dy (ku-dy), od-kud, po-kud,

času: k-dy, do-kud, do-kavad,

způsobu: k-terak, jak,

míry: čím, jak velice,

čísla: ko-lik, kolikrát,

příčiny: pro-č.

3. na příslovce *neurčitá*, která souvisí se zájmeny neurčitými (§. 69, 8) a jsou

místa: ně-kde, ně-kam, ně-kady, od-ně-kud,

času: ně-kdy, do-ně-kud,

způsobu: ně-kterak, ně-jak,

čísla: ně-kolik, ně-kolikrát.

Pozn. Příslovce tázaací činí zhusta s příslovci ukazovacími řady souvztahné, jako kde-tu, odkud-odtud, kam-tam, když-tehdy, jak-tak, kolik-tolik, kolikrát-tolikrát, jak velice-tak velice, čím-tím.

§. 123. Na příslovce číselná, která od jmen číselných jsouce odvozena, znamenají :

1. Kolikráte se činnost opakuje (*opakovací*), jako : jednou, třikrát, čtyřikrát, pětkrát, mnohokráte, vícekrát a j.

2. V jakém pořadí činnosti za sebou jdou (*řadová*) : první, druhé, třetí, čtvrté, páté atd. po první, po druhé, po třetí, po čtvrté, nejprve a j.

3. Koliknásobně se co činí (*násobná*), jako : jednonásob (jednonásobně), dvojnásob (dvojnásobně), trojnásob (trojnásobně), čtvernásob (čtvernásobně), pateronásob (pateronásobně), mnohonásob a j.

4. Po kolíku se věci dělí aneb za sebou jdou (*rozdělovací*), jako : po jednu, po dvou, po třech, po dvě, po třem a t. d.

§. 124. Velmi mnoho příslovci odvozeno jest od jmen přídavných, kterými se způsob a jakost činnosti označuje.

Jsou to vůbec lokály, aneb akkusativy rodu stf. přídavných jmen neurčitých, jako : pěkně, dobře, měkce, tiše, draze, lze (od lho = srovnej lho-ta), snadno, lehko, drahé a j.

Jiná zakončena jsou příponou -y, a to ta, která se odvozují od přídavných jmen zakončených příponami -cký, -ský, -žský, jako : lidsky, česky, pražsky, německy, vítězsky, vojensky a j.

Zhusta spojeny jsou s předložkami, jako : z rychla aneb zrychla, z prosta (n. zprosta), z hruba (zhruba), do cela (docela), do naha (donaha) — po různu, po tichu, po německu, po panskou, — na modro, na červeno — potom : na pravo (v pravo), na levo (v levo), kterými se směry v prostoru znamenají.

§. 125. Stupňování příslovci. Jen příslovce, která odvozena jsou od jmen přídavných, jež schopna jsou k stupňování, dají se stupňovati. *Srovnávatel* tvoří se z položitele dvojnásobným činem :

1. příponou stupňovací -je, která se ku kmeni připojí. Koncovky odvozovací *ko* (ce), *eko* (ece), *oko* (oce), *no* (ně)

odvrhují se, souhlásky *h* a *z* rozlišují se a změkčují v *ž*, *ch* a *s* v *š*, *st* v *šť*, *d* v *z*, *r* v *ř*. Kmenová samohláska se dlouží. Sem patří:

a) draze (draho) — dráže (m. dráh-je), tuze (tuho) — touže, záhy — záže, úzce (úzko) — úže, těžce (těžko) — tíže, dalece (daleko) — dále, hluboce (hluboko) — hloubě, široce (široko) — šíře, vysoce (vysoko) — výše, blízce (blízko) — blíže, nízce (nízko) — níže, snadno — snáze, posledně — posléze, spěšně — spíše, hustě — houště, zadu — záze a j.

b) Nepravdělně tvoří druhý stupeň: dobře — lépe, zle — hůře, málo — méně, dlouho — déle, *mnoho* i *velmi* má více; *brzo* má vlastně *brže*, což se jen v ano-*brž*, né-*brž* a p. sbíhá, nyní se k němu volí *dřlve* od *dřevně*.

Pozn. Zhusta se *e* zde odsouvá, jako: blíže, dál, déle, hůt, lépe, méně, víc a j.

2. Příponou stupňovací *-ěji* (*ejě*), před níž se *k* a *c* v *č*, *h* a *z* v *ž*, *ch* v *š*, *st* v *šť*, *r* v *ř*, *d*, *t*, *n*, v *ď*, *ť*, *ň* rozlišují a změkčují, jako krutě (kruto) — krutěji, bledě — bleději, hrubě — hruběji, živě — živěji, zřejmě — zřejměji, pěkně — pěkněji, rychle — rychleji, divoko (-ce) — divoceji, trpce — trpčeji, přátelsky — přátelštěji, ticho (-še) — tišeji, blaze — blažeji, moudře — moudřeji, jinak — jinakěji, pozdě — později, dole — doleji, mokro (mokře) mokřeji a t. d.

Pozn. 1. Někteří příslovce tvoří druhý stupeň oběma způsoby, jako: dále — dáleji, hloubě — hlouběji, níže — nížeji, ouže — oužeji a t. d.

Pozn. 2. V některých málo případech tvoří se druhý stupeň s příponou *-ši* (m. staršího *-še*), jako: rád — raději i rad-ši, hloubě — hlouběji i hloub-š (m. hloub-še).

B) *Srovnávací* tvoří se rovněž tak, jako při jmenech přídavných, když se před tvar srovnávací předloží slabika *nej-*, jako: lépe — nejlépe, pěkněji — nejpěkněji, hůře — nejhůře, sladčeji — nejsladčeji, záže — nejzáže a j.

§. 126. Jiná příslovce nejsou, než nepřímé pády jmen podstatných, buďto prosté aneb složené s předložkami, kterýchto poslední případ mnohem hustěji se sbíhá. Sem patří:

1. akkusativy: ven, kraj, prostřed, napřed, na zad, o-kolo, vřkol (m. v okol), vz-hřru, leto-s, dne-s (po-dnes), vřbec (m. v obec), ve-smřs, na-vzdory, nad-mřru, na-hlas, vz-dřli, vz-vřři a j.

2. dativy: domř, dolř nebo domřv, dolřv (m. domovi, dolovi), k vřli a j.

3. genitivy: doma, vřera (m. veřera), s-hřry, s-hora, s-vrchu, zřtra (z jitra), dosti (do syti, do sytosti), do-polou, od-polou, do-konce, do-dnes a j.

4. lokřly: vnř, dole, venku, loni (v loni), v-nitř, na-hoře, po předu, po zřdu.

5. instrumentřly: horem, dolem, zpodem, dřlem, ven-koncem, předevřrem, střři, kvapem, mimochodem, pěřkami (pěřky), mlřkami (mlřky) a j.

§. 127. I od řasoslov odvozujř se přřslovce, jako: kro-mř (kro-m, vlastně přřř. trpnř přřt. §. 94, 4.), potom: dar-mo od dařiti, let-mo od letřti, krad-mo od krřsti, pad-mo od padati, okroř-mo od okrořiti a p. *Samochťce* a *samochťce* tolik, co samovolně, dobrovolně, jest přechodník přřtomnř řasoslova *chťti*. — K přřslovřm pořřtati nřleři i slovea, kterř obsah vřroku stvrzujř, popřrajř aneb jinak omezujř. Takovř přřslovce jsou na přř: *a-rci*, slořenř ze spojky *a* a rozkazovacřho *rci* od *řci*; *a-no* slořenř z *a* a *no*, *ono*; *ne*, *ni-koli*, *o-vřsem* (z předlořky *o* a z lokřlu zřjmena *vřsecek*), *as-i*, *as-poř*, *snad*, *sotva*, přřklonnř *-ře* a *-ř* a j.

82. Cviřeni.

I řel odtud na horu Karměl. 4 krřl. 2, 25. A zřstali tam. 2 krřl. 15, 29. Horami zde odsud, horami tam odtud třhnou voje, bitvu v sobř nesou. Rkk. Přeř jsi mne sem poslal? 2 Mojř. 5, 22. Ař potud vychřzeti budeř a dře nic. Job. 38, 11. A obklřil Israel nepřřtely svř, jedni odsud, druři odonud. Jos. 8, 22. A udeřil na vodu i rozdřlila se sem i tam. 4 krřl. 2, 8. Odjel od nřho nedaleko. 4 krřl. 5, 19. Tedy střl lid zdaleka. 2 Mojř. 20, 21. A postavili se naproti zdaleka. 4 krřl. 2, 7. Zdřlejř sobř zřlohy k mřstu po zřdu. Jos. 8, 2. A dali je (ty řetřzky) na vrchni

kraje náramenníku po předu. 2 Mojž. 39, 18. Udělali též dva kroužky zlaté, kteréž dali na dva kraje náprsníku na obrubě jeho po zpodu. 2 Mojž. 39, 19. Ačkoli ten cedr pevně stál, jako dub, však jsem zkazil svrchu ovoce jeho, pozpodu pak kořeny jeho. Amos 2, 9. Vně hubí meš a doma smrt podobná jest. Mel. Pl. Jer. 1, 20. Také místo budeš mítí vně za stany, aby tam chodíval ven. 5 Mojž. 23, 12. A obložíš ji (tu truhlu) zlatem čistým, vnitř i zevnitř obložíš ji. 2 Mojž. 25, 11. Ty bolesti nejsou vně, ale vnitř v životích lidských. Háj. 1161. A byla (ta kniha) popsána s předu i z zadu. Ezech. 2, 10. Náhle svalme jej po hlavě dolův. Pass. o sv. Jak. Pojď se mnou domů. 3 král. 13, 7. Šla za vozem podál zadu. Svěd. 1569. I střílel potíkrát, potom tak nechal. Pročež rozhněvav se na něj muž Boží řekl: Měls pětkrát neb šestkrát stříletí. 4 král. 13, 18, 19. A odvrátiv se, procházel se po domě jednak sem, jednak tam; potom vstoupiv, rozprostřel se opět nad ním. I kýchalo dítě až do sedmikrát a otevřelo oči své. 4 král. 4, 35. Mne žádal, aby mu doněkud čekali. Svěd. 1569. A aj neuposlechl's až dosavad. 2 Mojž. 7, 16. Vstal tedy velmi ráno. 1 Mojž. 19, 13. Odkudž říká se dodnes. 1 Mojž. 22, 14. Zytřa učiní Hospodin vše takovou na zemi. I učinil Hospodin tu věc na zejtrí. 2 Mojž. 9, 5, 6. Ale Faraó ztížil srdce své také i tehdáž a nepropustil lidu. 2 Mojž. 8, 32. On mu zase mluvil: Prvé jsem tě dvakrát upral, ještě tě po třetí uperu. Svěd. 1569. Aj nyní vím, že tento muž svatý jest, kterýž často tudyto chodívá. 4 král. 4, 9. V den šestý nazbírali toho ohleba dvojnásobně. 2 Mojž. 16, 22. Dokavadž nechceš se ponížiti přede mnou? 2 Mojž. 10, 8. Tu dlouho bojováno bylo. Háj. 957. A tak stalo se právě toho dne. 2 Mojž. 12, 51. Jiní se na různu rozběhli. Háj. 975. Na pohany se silně řtili. Háj. 975. Za to budou bohatě darováni. Háj. 982. Sicilští pak Turkův obávajíce se na břehu mořském zbrojně jsou stáli. Háj. 982. Na tomť jsou se snesli jednomyslně spolu. Žalm. 83, 6. Takto jej (beránka) pak jísti budete. 2 Mojž. 12, 11. Všecko zúplna přijde na tě. Isa. 47, 9. A kostel ten všecken znovu vystavěl a sklenouti dal. Háj. 1296. Zlé se vždy počíná znova. Štít. Ob. 28, 34. On jest toho řřadu jistě hoden.

Háj. 1296. Na cestě své padne pojednou. Přisl. 28, 18. Zdali proto, že jsi bratr můj, darmo mi sloužiti budeš? 1 Mojž. 29, 15. A král Boleslav jej až z své země ven slavně a poctivě vyprovodil. Háj. 1001. Uhři vyskočili na ně nenadále. Háj. 955. Buďte všichni pohotově. Isa. 8, 4. Propustí docela, anobř vypudí vás odsud. 2 Mojž. 11, 1. Bitva ovšem až do poledne trvala. Háj. 973. A v tom rychle vyprýštil se pramen a ukázal se mnohem hojnější, než prvé byl. Háj. 993. A neviděl ho více. 4 Král. 2, 12. Nemohli dál ani sem ani tam utéci. Mel. Jos. 8, 20. Uložil ještě hojněji oslaviti Jonatana. 1 Mach. 10, 88. Vypravil se vstříc jemu na rozmluvení do Ptolemaidy co nejrychleji. 2 Mach. 11, 22. Postavil je napřed, potom Liu se syny jejími za nimi, Ráchel pak a Josefa nejzáze. 1 Mojž. 33, 2. A lidé velmi zhusta mřeli. Háj. 1161. To vím toliko, že se všecko potom tišilo, i kteréž jsem zprvu nejvíce běhati a tékati viděl, ty jsem potom leckdes v koutě jako se zamčnými ústy seděti viděl. Kom. lab. 13, 5. Ba i o sama jména veliké byly nesnáze. Kom. lab. 14, 1. Což mám činiti s tím lidem? však již tudíž ukamenují mne. 2 Mojž. 17, 4. Hle, stfely za tebou, blíže sem přines je. 1 Král. 20, 21.

2. O předložkách.

§. 128. *Předložky* (praepositiones) jsou částice, kterými se poměr, v němž činnost aneb stav podmětu k jiným předmětům jest, místněji vytýká, tak však, že poměr ten ne jako se to děje při příslovcích, samy o sobě cele znamenají, nébrž jenom ve spojení s jmény podstatnými, jež v poměr k činnosti podmětu uvozují. Z původu svého znamenají předložky poměry prostorné, které pak na čas a na jiné vnitřní duchovní poměry přenešeny jsou, jako původu, příčiny, důvodu, účelu, prostředku a p. Připomenouti však sluší, že se i pády tytéž poměry a vztahy vynášejí a že tudy předložky jen směr a vztah, jenž pádem se již vytýká, se sesiluje, jej jasnějším, určitějším a živějším činí, jako: řekl jemu a řekl k němu, zbav nás zlého a zbav nás od zlého.

Podle moci své spojují se předložky buď jen s jedním pádem, neb s dvěma, aneb s třemi pády.

S jedním pádem pojí se tyto předložky:

1. s akkusativem: *ob* (obe), *pro*, *přes*, *skrze* a pak *mimo*, což vlastně příslovcem jest.

2. s dativem: *k* (ke *ku*) *proti*, pak *naproti*, *ustríc*;

3. s genitivem: *bez* (beze), *do*, *od* (ode), *u*, *z* (ze), *dle*, potom složené *po-dle*, *ve-dle* a krácením koncovky *po-dle*, *ve-dle*. Tentýž pád klade se i po některých příslovcích, jako: *kolem*, *o-kolo*, *vůkol* (místo v okol), *kromě* (*krom*), *uň*, *pro-střed*, *kraj*, *daleko*, *blízko* a j. p.

4. s lokálem: *při*.

S dvěma pády spojují se, a to:

1. s akkusativem a lokálem: *na*, *o*, *v* (ve);

2. s akkusativem a instrumentálem: *nad* (*nade*), *pod* (*pođe*), *před* (*přede*), *mezi*.

S akkusativem pojí se jak v prvním tak i v druhém případě na otázku *kam*, s lokálem a instrumentálem na otázku *kde*?

S třemi pády pojí se tyto předložky:

1. akkusativem, dativem a lokálem: *po*;

2. s akkusativem, genitivem a instrumentálem: *s* (*se*), *za*.

Pozn. Předložky, které záleží v souhláskách, jako: *k*, *s*, *v*, *z*, aneb které se končí souhláskami, jako: *bez*, *nad*, *od*, *pod*, *před*, přibírají k sobě před souhláskou aneb před více souhláskami samohlásku *e*, aby se vyhnulo souběhu souhlásek, jenž výslovení nesnadné aneb nemožné činí. Předložka *k* přibírá k sobě vedle *e* také *u* a to poslední pravidelně před *k* a *p*; na př.: *ku* knížeti, *ku* práci, *ke* zlému, *bezo* strachu, *se* škodou, *předemnou* atd.

§. 129. Předložky kladou se nejenom před pády jmen, nebrž i před časoslova a jména, s nimiž v jednotu pojmu splývají. Avšak ne všechny předložky, které se s pády spojují, pojí se také s časoslovy a jmény, jako *k*, *skrze*, a naopak ne všechny předložky, které se spojují s časoslovy a jmény, pojí se také s pády jmen, jako: *roz-*, *vy-*. Odtud činí se rozdíl mezi předložkami *odlučitelnými* (pr. *separabiles*) a *neodlučitelnými* (pr. *inseparabiles*). Odlučitelné sblíhají se nejenom v složení s časoslovy a jmény ale i s pády

jmen; neodlučitelné nesbíhají se před pády, nébrž jen v složení s časoslovy a jmény. Jak úzce se jak s pádem, tak i s časoslovem spojí, viděti z toho, že na ně v obou příčinách přízvuk slovný přechází, čehož při příslovcích není.

Mezi neodlučitelné náležejí:

- pa*: pa-měť, pa-řez, pa-toky, pa-tisk a j. srovn. po-mním, po-řezati, po-toky, po-tisknu.
- pra*: pra-děd, pra-máti, pra-vnuk, pra-dávný, pra-starý a j., kteroužto předložkou se obsah druhé části sesiluje a stupňuje, srovn. něm. *ur-* v *Ur-ahn*, *Ur-enkel*, *ur-alt*.
- roz*: roz-dělám, roz-biji, roz-kaz, roz-bor a j., srov. něm. *zer-* v *zer-schneiden*.
- sou*: sou-sed, sou-kup, sou-stava a j., srovn. se-staviti, spolu-žák.
- vy*: vy-beru, vy-krojím, vy-loučení, — jinak se dlouží: vý-klad, vý-pis, vý-bor a j.
- vz (uze)*: vz-hlédám, vz-dělám, vz-ejdu, vz- duch, vz-dělí, — někdy se sesouvá *v*, jako: z-růst m. vz-růst, z-výší m. vz-výší, — jinde splývá *z* s následujícím *s*, jako: v-stanu m. vz-stanu, — jinde rozkládá se ve *vez*, jako: vez-mu (m. vez-jmu), vz-íti (m. vz-jíti).
- u-* v jméně přídavném *u-bohý*, kterou se prostě to, co v druhé části se praví, popírá aneb nedostatek toho vyznamenává; srovn. ne-bohý, něm. *un* v *un-rein*, *un-edel* (*un=ohne*).

§. 130. Předložky, když se složí s časoslovy, omezují a pozměňují obsah jejich činem nejedním:

1. Vytýká se jimi prostorný směr, kterým se činnost časoslova běře, odkud vychází, kudy běží a kam směřuje, jako: vy-táhnou (t. j. z vnitřku ven táhnou), od-táhnou (t. j. od čeho pryč), pro-táhnou (t. j. kudy kam), vz-táhnou (t. j. na horu), s-táhnou (t. j. s hůry dolů, aneb do-hromady), do-táhnou (t. j. až do místa, až k něčemu), v-táhnou (t. j. do vnitřku kam), za-táhnou (t. j. až za něco táhnou) a j. v. Někdy vytýká se jimi i doba, míra a stupeň, jako: do-chovati (t. j. do jisté doby), do-držeti (t. j. do jisté doby, míry), pře-sladiti (t. j. více než slušno sladiti) a j. v.

2. Avšak nejenom prostorný směr vytýkají předložky složené, nébrž znamenají spolu i dobu neboli okamžení,

kterým činnost časoslova svého konce dojde. Odtud stávají se přemnohá časoslova neskonalá předložením předložek skonalými a končícími, jako: dělám — udělám, vezu — odvezu, volám — povolám, beru — rozberu a j. A odtud jsou předložky i prostředkem k tvoření budoucího času, obzvláště neskonalého, jako: jdu — půjdu, činím — učiním a p.

3. Mnohá nepřechodná, obzvláštěně podmětá časoslova, stávají se, když se složí s předložkami *nad, na, o, ob, po, pod, pro, pře(s), roz, vy, z*, přechodnými, jako: nađe-jíti koho, na-léztí co, o-skočítí koho, ob-stoupiti koho, po-padnutí koho, pod-stoupiti smrt, pře-kročítí meze, pře-jítí zemi, roz-jeti bláto, vy-jezdítí cestu, vy-bojovati zemi, o-panovati krajinu, z-léztí město a j. p. Předložka *do* mění podmětá a některá zvratná časoslova v předmětá, jako: doběhnouti cíle, dobyti města, dobrati se Prahy, dováletí se bídy a j.

3. Spojky.

§. 131. *Spojky* (conjunctiones) jsou částice, jimiž se věty v jedno slučují a poměr, v kterém vespolek jsou, místněji se vyznamenává. Spojkami přestupují se již meze věty jednoduché, a jako se pády a předložkami jednotlivé části věty jednoduché jedny k druhým v příslušný poměr uvodí a v jedno spojí, podobně tak jest u spojek, kterými se celé věty podle vnitřních jejich poměrův v jeden většl celek spojují, jež jmenujeme *větu složenou* nebo *násobnou*.

Spojky dají se s dvojí stránky rozdělití. S první (s větoslovné n. syntaktické) dělí se na spojky *souřadící* a na spojky *podřadící*. *Souřadící* jsou takové spojky, které věty jednoho a téhož pořadu poměrem souřadnosti v jedno spojují, tak že věty samy zůstanou samostatnými nezávisleco jedna na druhé, jako: a, i, pak, ale, nebo, tudý a t. d. *Podřadící* jsou ty spojky, které jednu z vět, jež se slučují, poměrem podřizenosti s druhou spojují, tak že se jako nesamostatná, vedlejší část věty hlavní ukazuje, jako jsou: když, že poněvadž a j. Na př. budiž 2 Par. 35, 33. Odvezte mne, *nebo* jsem velmi nemocen (spojení souřadné);

Háj. 897. Bude-li toho na dlouze, musíme zahynouti (spojení podřadné).

Podlé způsobu poměru a jeho významu dělí se spojky na *slučovací* (c. copulativae), kterými se shodné myšlenky spojují, jako: i, a, tolikéž, k tomu a j., — na *odporovací* (c. adversativae), kterými se sporné myšlenky jedna proti druhé staví, jako: a, ale, však, pak a j., — na *příčinné* (c. causales) a *zavírací* (c. conclusivae), kterými se jedna věta za příčinu, důvod, účel, účinek, podmínku druhé vykládá, jako: nebo, proto, tudy, že, poněvadž, až, -li, ač atd. Mimo to znamenají spojky podřadící také poměry *místné*, jako: kde — tu, kam — tam, kudy — tudy, odkud — odtud a j., *časové*, jako: když, co, dříve než, dokud, dokavad a j. — posléze poměry *podobnosti a rovnosti*, jako: jako, co, kolik — tolik a j.

Co do původu náležejí spojky z větší části k jiným částem řeči a jsou a) původně zájmena, jako: že m. je-že, co, jako, ježto, a-no a j.; b) příslovce: kam, kudy, kolik-kráté, né-brž; c) zhusta složeny jsou s předložkami: do-kud, po-kud, od-tud, do-kavad, po-něvadž (m. po-n-jevad-ž), proto, v tom co a j.; d) k mnohým připojuje se příklonné omezující -že, jako: kdy-ž, ne-ž, pokavad-ž, jako-ž, jak-ž a j. — aneb zobecňující -koli, jako: ač-koli, kterak-koli a j. v.; e) některá nejsou než tvary časoslovné anebo obzvláštní obraty řeči, jako: buď-to, jest-li-že, nechť jest, tak že. Spojek prostých, jako: a, i, či, li, jest vůb ec má!

4. O mezislovcích.

§. 132. K částicím počítají se posléze *mezislovce* čili *citostlovce* (interjectiones). Jsou to: 1. zvuky *radosti*: hej! hejsa! hopsasa! — *bolesti*: běda! ach! ouve! bohužel! pohřích! — *hněvu*: hrome! — *strachu*: hul huhu! — *zdivení se*: ó! ach! ej! ejhle! aj! — *opovrhání*: fuj! — *pochybování*: aj aj! hle hle! — *pocitu zimy*: brr! — *smíchu a posměchu*: haha! hyhy! hahá! — 2. Jiná jsou nápodobením zvuku a hláholův rozličných, jako: bác! pif paf puf! plesk třesk! trará! — 3. Jsou to zvuky *žádosti*, když na koho voláme: he! hej! holá!

pat! — když k pozornosti aneb k činnosti povzbuzujeme; hle! hele! nastojte! na! náte! nu! nuže! bě! hý! — když spolu směr vytýkáme: vzhůru! čehý! ha! — když odháníme a zamezujeme co: pší! pat! ticho! — když čeho s důvěrou očekáváme: bohdá! bohdejž! Mimo to poznamenati sluší, že se význam těchto zvuků velmi pozměňují způsobem, kterým se vyslovují.

Původem svým nejsou pravá mezislovce než zvuky přírody; vedle těchto užívá se i jednotlivých tvarů časoslovných, jmen podstatných a přídavných, příslovci a t. d. jako nepravých mezislovců, jako: prosím! hle (m. hleď! bohdá! (m. bůhdá!) bodejž! (m. bůh dejž!) bopomozí! (m. bůh pomoz!) nastojte! běda! přeběda! přísám bůh! přísám bohu! nevidáno!

HLAVA VII. O tvoření slov.

§. 133. Do tvarosloví patří také nauka o tvoření slov čili *slovozpyt* (etymologia); ta nese se k tomu, aby se vyšetřil původ slov, odkud jsou a z jakých počátkův, a které mezi nimi ve formě a významě příbuzenství jest, a aby se zákony vymezily, podle kterých slova tvořena jsou a ještě tvořena býti mohou.

Kořenem (radix) slove část společná, z které jako ze svého základu slova jednoho a téhož rodu vyrůstala. Kořeny jsou vždy jednoslabičné a dělí se na kořeny *časoslovné* (Verbalwurzeln), z nichž časoslova a jména vyrůstala, a na *kořeny zájmenné* (Pronominalwurzeln), z nichž vyrostly všechny prvotné předložky, spojky a částice.

Tak na př. z kořene časoslovného *slu* = *slyšeti*, jmenovdnu *býti* vzrostla časoslova a jména tato: *služi*, *slovu*, *slynu*, *proslulý*, *slovo*, *osloviti*, *sláva*, *slaviť* a j. a rozšířením kořene v *slych*: *slyšeti*, *sluch*, *poslouchali*, *poslušný*, *poslušnost* a j. — aneb v *služ*: *sluha* (něm. *Höfner*), *služba*, *službný*, *sloužiti*, *posluhují* a j. Z kořene zájmenného *tu*: *ten*, *ta*, *to*, *ta-ký*, *ta-kový*, *to-litý* — pak příslovce: *to* něm; *da*, *dann*, *to-ž* *da* *eben*, *dann* *eben*, *tu*, *te-ď*, hier, *ta-m*, *ta-dy*, *te-dy*, *od-tu-ď*, *teh-dy*, *tu-dlě*; — potom přípona: *ker-t*, *ta*, *-to*; *pi-t*, *-ta*, *-to* a j.

Z kořenův vyrůstají kmeny *časoslov* a *jmén* a z těchto kmenův tvoří se zase nová slova. Slova, která se tvoří

z kořenův aneb kmenův časoslovných, jmenní se *prvotná*, *časoslovná* (primitiva, verbalia); slova pak, která se tvoří z kmenův jmenných, slovou *odvozená*, *odejmenná* (derivata, denominativa). Tak povstalo na př. slovo *mráz* z kmene časoslova *mrz-nu*, *mrz-l* a jest tudy *prvotné*; slovo pak *mrazový* vzniklo z kmene jmenného *mrazo* (*mrazě*) a jest tudy *odvozené*.

§. 134. Slova tvoří se z kořenův a kmenův čtverým způsobem: a) *zdvojováním* kořene (reduplicatio), jako: *mramor*, *hlahol*; b) *stupňováním* samohlásky kořenové neb kmenové, jako: *nes-u* — *nos-ím* — *snáš-ím*; c) *odvozováním* t. j. přičiněním jistých koncovek, kterými se pojem kořene neb kmene místněji omezí, jako: *mrazo-vý*, *-vá*, *-vé*; *bi-t*, *-ta*, *-to*; d) *skládáním* dvou aneb více rozdílných kořenův neb kmenův, jako: *boha-bojný*, *mrako-hustý*, *po-kus* a j. Mnohdy na témž slově několik těch způsobů zároveň se vidí; na př. slovo *Bohuslavice* jest složenina, jejíž druhá část odvozena jest příponou *-ice* od kmene *slav*, a tento povstal *stupňováním* z kořene *slu*.

I. Tvoření slov zdvojováním kořene.

§. 135. Slova tvoří se nejprve tím, že se jeden a týž kořen zdvojuje; což děje se někdy úplně, ale častěji bývá zdvojení neúplné. Na př.: *kol-kol*, *bla-bol-iti*, *hla-hol-iti*, *chla-chol-iti*, *krá-kor-ati*, *plá-pol-ati*, *vrá-vor-ati*, *mra-mor*, *hu-hňa-ti*, *cho-chol*, *te-tel-iti*, *tu-tla-ti* a j.

II. Tvoření slov stupňováním.

§. 136. Druhý způsob, kterým se slova tvoří, vidí se v tom, že se samohláska kmene *stupňuje*, jako:

pád od *pad* v *padnu*;
váda od *vad* ve *vadím*;
povoz, *vůz* a *na-váž-ka* od *veze* ve *vezu*;
vůně od *von* ve *voním*;
ná-vod a *vůdce* od *ved* ve *vedu*;

tok od tek v teku;
 brod od bred v bředu;
 hon od žen v ženu (m. henu);
 vnočím od nik ve vniknu;
 konám od kin v činám;
 svět od svit v svitnu;
 květ od kvit v kvitnu;
 chuť od chzt v chtítí;
 ruda od rəd v rdítí se;
 spona od pən v pnu;
 boj od bi v bijí;
 hnoj od hni v hniji;
 hoj (hojím) od ži v ži-ji (m. hi);
 loj od li v lijí;
 roj od ři v řinu;
 ná-poj od pi v pi-ji;
 po-koj od ši v od-po-ši-nu;
 kraj a kraj od kri (řezati);
 kov od ku v kuji;
 krov od kry v kry-ji;
 rov od ry v ry-ji;
 slov-o od slu v slu-ji;
 sláv-a od slu v slu-ji;
 kvas od kys v kysám;
 chvat od chyt v chytím;
 o-tava od ty v o-ty-ji;
 o-snov-a od snu v snu-ji;
 průplav od plu v pro-pluji;
 mráz od mrz v mrznu;
 mrak od mrk v mrknu;
 prach od proh v prohnu;
 svrab od svrb v svrb-šti;
 mor od mr v mr-u;
 strom od strm v strm-šti;
 hrom od hrm v hřm-šti;
 vláh-a od vln ve vln-nu;
 pod-per-a od pr v pode-pr-u;
 pro-stor-a od str v pro-str-u;
 stál od stl v stl-áti.

Pozn. Mnohé kmeny časoslovné již samy o sobě slova činí, jako:

bod od bod v bodnu	křik od křik v křik-nu
bol od bol v bol-eti	tisk od tisk v tisk-nu
chlád od chlád v chlád-nu	ryk od ryk v ryk-nu
slad od slad v slad-nu	po-kus od kus v po-kusím
chrast od chrast v chrast-nu	ú-žas od žas v u-žas-nu se
běh od běh v běhnu	pří-klad od klad v pří-kladu
vřesk od vřesk v vřesk-nu	zá-kop od kop v za-kop-nu
třesk od třesk v třesk-nu	ná-lez od lez v na-lez-nu a j. —

III. Tvoření slov odvozováním.

§. 137. Třetí způsob, kterým se slova tvoří, záleží na tom, že se ku kmenům jak časoslovným, tak jmenným jisté koncovky přičiní, kterými se pojem kmene místněji omezí. Koncovky tyto slovou *přítvorky*, *přípony odvozovací*, *přípony slovo tvorné*. Nejhlavnější přípony odvozovací jsou:

1. Přípona *-a*, která však v češtině jen v rodě ženském jmen vzoru *ryba* viditelná jest; v rodě mužském od-sula se, ve středním v o jest zeslabena. Příponou tou tvoří se jména podstatná i přídavná; na př.:

such, such-a, such-o od such v sch-nouti;

tich, tich-a, tich-o od tich v tich-nouti;

čin m. čin-ě od čin v činiti;

šum m. šum-ě od šum v šuměti;

chvála od chval ve chváliti;

sláva od slav ve slaviti;

slovo od slov ve vy-slov-iti.

2. Přípona *-ja* přechází v rodě mužském v *j*, což s předcházející souhláskou splývá, v rodě ženském a středním přehláskou v *je* (ě, e). Příponou touto tvoří se jména přídavná i podstatná; na př.:

dě-j od dě v dě-ji; — na-dě-je (m. naděja);

duš-e od dych v dych-ati (m. duch-ja);

svíc-e od svit v svítiti (m. svit-ja);

příz-e od před v před-u (m. před-ja);

chůz-e od chod v chod-iti;

vůle od vol ve voliti;

hráze od hrad ve hraditi;

lož-e od leh v leh-nu;

lic-e od lik líčiti;

lovišt-ě od lovisk-o;

pastvišt-ě od pastviak-o;

spáleništ-ě od spálenisk-o;

člověč, člověča, člověče (z km. člověk a přípony -ja).

3. Příponou (*j*)ej a (*j*)ěje tvoří se jména podstatná

rodu mužského, jako: ob-yč-ej od vyk v ob-vyk-nu;

kroč-ej od krok v kročím; ob-lič-ej od lik v líčím;

rodu ženského: veř-eje od vr točiti se, stož-eje od steh,

šlap-ěje od šlap, kol-eje od kol točiti se.

4. Přípona (*ija, ije*) -i. Příponou tou tvoří se

a) od kmenův jmen přídavných a přídavných jména odtažná rodu středního, jako: vesel-í od vesel, svědom-í od svědom, spasen-í od spasen, -a, -o. Tak též: domněn-í, držen-í, zřízen-í, volán-í, pit-í, bit-í, kryt-í a j.

b) od kmenův jmen podstatných jména hromadná rodu středního, jako: bodláč-í od bodlák, dub-í od dub, hlož-í od hloh. Tak také: dřív-í, kamen-í, list-í, peř-í, prout-í, vrb-í, obil-í, údol-í, stromov-í, dubov-í a j.

c) jména mužská: sud-í, zář-í; ženská: lod-í, rol-í a j.

5. Příponou *i*, která v nominativě přechází v němé měkké *jer* *ь*, tvoří se jména podstatná; na př.:

seč od sek v seknu, řeč od řek v řek-nu, lež od lh ve lh-áti. — Tak také: hus, step, jař, sůl, půl, směs, chuť; — a dále

běl od běl v bílý; čern od čern-ý; červeň od červen-ý; hněd, modř, žlut, zeleň a j.

6. Příponou *-m, -ma, -mo* tvoří se:

a) Jména přídavná aneb přídavná trpná času přítomného, jako:

věd-o-m, věd-o-ma, věd-o-mo;

lak-o-m, lak-o-ma, lak-o-mo;

vid-o-m, vid-o-ma, vid-o-mo;

pit-o-m, pit-o-ma, pit-o-mo;

zná-m, zná-ma, zná-mo a j.

b) Jména podstatná rodu mužského, jako: dý-m od du v duji; — rodu ženského, jako: slá-ma od stl v stláti; — rodu středního, jako: pis-mo od pis v píši, pás-mo, běl-mo.

7. Příponou *-men*, která v nominativě rodu středního v *-mě* přechází, tvoří se jména podstatná rodu mužského, jako: *pla-men* od *pla hořeti*; *pra-men*; *ka-mén*; *kře-men*; *stře-men*, *ře-men*, *ječ-men*; rodu středního, jako: *si-mě* od *se v seji*; *pis-mě* od *pis v pís-ati*, *plé-mě* a j.

8. Příponou *-v, -va, -vo* tvoří se:

a) Jména přídavná, jako:

kapa-v, kapa-va, kapa-vo od *kapa-ti*;

kysa-v, kysa-va, kysa-vo od *kysa-ti*;

kousa-v, kousa-va, kousa-vo od *kousa-ti*;

picha-v, picha-va, picha-vo od *picha-ti*;

žra-v, žra-va, žra-vo od *žrá-ti*;

pronika-vý, pronika-vá, pronika-vé od *pronika-ti*;

moři-vý, moři-vá, moři-vé od *moři-ti*;

chropti-vý, chropti-vá, chropti-vé od *chropti-ti*;

laska-vý, laska-vá, laska-vé od *láska*;

slza-vý, slza-vá, slza-vé od *slza*;

běla-vý, běla-vá, běla-vé od *bíl-ý*;

modra-vý, modra-vá, modra-vé od *modrý*;

oceli-vý, oceli-vá, oceli-vé od *ocel*;

ohni-vý, ohni-vá, ohni-vé;

milosti-vý, milosti-vá, milosti-vé.

b) Jména podstatná jako: *zpě-v* od *pě v pě-ji*, *odě-v* od *odě v odě-ji*, *sta-v* od *sta v sta-nu*, *ruká-v* od *ruka*.

Zvláštní způsob přípony této jsou přípony:

a) *-iva*, jako: *kopř-iva*, *těť-iva*, *mlez-iva*;

b) *-ivo*, jako: *peč-ivo*, *stel-ivo*, *mel-ivo*, *pal-ivo*, *klad-ivo*.

c) *-lav, -liv*, jako: *pich-lavý*, *bod-lavý*, *křik-lavý*, *styd-lavý* i *styd-livý*, *báz-livý*, *straš-livý*, *toč-livý*, *peč-livý*, *po-horš-livý*, *trpě-livý*, *zdrže-livý*, *mlče-livý*.

9. Příponou *-vi*, v nominativě *-v* a po souhláskách *-ev*, tvoří se jména podstatná, jako: *ob-u-v* od *u v ob-u-ji*, *kon-ev*, gen. *kon-v-e*; *krok-ev*, *kot-ev*, *mrk-ev*, *pán-ev* a j.

10. Příponou *-ba* tvoří se jména podstatná, jako: *pros-ba* od *prosi v pro-si-ti*, *služ-ba* od *služi v slouži-ti*; *čiž-ba* od *čih v čiha-ti*. Tak také: *věšt-ba*, *han-ba*, *hud-ba*, *řez-ba*, *saz-ba*, *vaz-ba*, *dlaž-ba*, *chod-ba*, *hrad-ba*; a dále: *choro-ba* od *chor-ý*, *chudo-ba* od *chud*, *mdlo-ba* od *mdl-ý*, *siro-ba* od *sir-ý*, *zlo-ba* od *zlý*.

11. Příponou *-t, -ta, -to* tvoří se:

a) Příděstí a jména přídavná, jako:

kry-t, -ta, -to;	leža-t, -ta, -to;
pi-t, -ta, -to;	stoja-t, -ta, -to;
lí-tý, -tá, -té;	skladi-tý, -tá, -té;
čis-tý, -tá, -té;	pozlati-tý, -itá, -ité;
složi-t, -ta, -to;	zapadi-tý, -itá, -ité;
toči-t, -ta, -to;	srost-itý, -itá, -ité.
náleži-t, -ta, -to;	

b) Jména podstatná rodu mužského, jako: by-t, mos-t od met, házeti; kles-t od klet klátiti, otkásati a j.; — rodu ženského, jako: ces-ta, od céd choditi, po-ms-ta od met odměřiti, čisto-ta od čist-ý, slepo-ta od slep, slabo-ta, štědro-ta, dobro-ta, lho-ta od lho volno, mráko-ta od mrak; — rodu středního, jako: těs-to od těs hnísti, us-ta.

Obzvláštní spůsoby přípony této jsou při jmenech přídavných:

a) *-utý, -utá, -uté*, jako:

tek-utý, -utá, -uté od tek v teku;
 moh-utý, -utá, -uté od moh v mohu;
 zdvih-utý, -utá, -uté od zdvih v zdvih-nu;
 vis-utý, -utá, -uté od vis ve vis-eti;
 mrz-utý, -utá, -uté od mrz v mrz-eti se;

b) *-itý, -itá, -ité*, jako:

znamení-tý, -itá, -ité od znamen v znamen-í;
 kamen-itý, -itá, -ité od kamen;
 let-itý, -itá, -ité od léto;
 pramen-itý, -itá, -ité od pramen;
 píse-itý, -itá, -ité od písek;
 bahn-itý, -itá, -ité od bahn-o;
 konč-itý, -itá, -ité od konec a j.;

c) *-atý, -atá, -até*, jako:

dlouh-atý, -atá, -até od dlouh-ý;
 nah-atý, -atá, -até od nah;
 brad-atý, -atá, -até od brada;
 popel-atý, -atá, -até od popel;
 vlas-atý, -atá, -até od vlas;
 ok-atý, -atá, -até od oko;
 zub-atý, -atá, -até od (lat. dent-atus) a j.;

d) *-vatý, -vitý, jako:*

hlíno-vatý, -vatá, -vaté od hlín-a;
 růžko-vatý, -vatá, -vaté od růžek;
 uzlo-vatý, -vatá, -vaté od uzel;
 trno-vatý, -vatá, -vaté od trn;
 uhro-vatý, -vatá, -vaté od uher;
 holubo-vitý, -vitá, -vité od holub;
 hnáto-vitý, -vitá, -vité od hnát;
 klaso-vitý, -vitá, -vité od klas;
 molo-vitý, -vitá, -vité od mol, gen. mole;
 svalo-vitý, -vitá, -vité od sval;
 praco-vitý, -vitá, -vité od práce;
 hlado-vitý, -vitá, -vité od hlad;

e) *-natý, -natá, -naté, jako:*

pejř-natý, -natá, -naté od pejřf;
 per-natý, -natá, -naté od pero;
 skal-natý, -natá, -naté od skál-a;
 dřev-natý, -natá, -naté od dřev-o;
 rud-natý, -natá, -naté od rud-a;
 hvězd-natý, -natá, -naté od hvězd-a;
 les-natý, -natá, -naté od les;
 srd-natý, -natá, -naté od srd-ce.

Přídavná tato jména ukazují aneb k vlastnosti aneb k podobnosti aneb k plnosti.

Při jmenech podstatných jsou spůsoby tétéž přípony:

a) v rodě mužském *-et, -ot, -out*, jako: hřb-et, štěb-et; blek-et, cvrk-et, hrk-et, jek-et, klok-et, krák-et, rach-et, šum-et, šep-et, štek-et, šram-et, chram-ost; žr-out, koh-out, blah-out.

b) v rodě ženském *-eta, -ota, -uta, -ata*, jako: klev-eta, klop-ota (= bída), rob-ota, pčh-ota, rok-ya, lop-ata. Sem také patří jména vlastní osob mužských: On-ata, Chval-ata, Koj-ata, Koň-ata, Jur-ata, Jan-ata i Jon-ata, Louk-ota, Boh-uta, Kop-ya; potom staro-sta, Chramo-sta, Rado-sta, Pak-osta, Bole-sta.

c) v rodě středním *-eto, -yto*, jako: řeš-eto, klep-eto, ten-eto (v č. množném ten-ata), kor-yto, kop-yto.

12. Příponou *-ti*, v nom. *-t* nebo *-tj*, lat. *-ti*, tvoří se:

a) jména rodu mužského, jako: ze-*t*, lat. gen-er; hos-*t*; lok-*et*, gen. lok-*te*, krap-*et*, drob-*et* od drob v drobiti.

b) jména rodu ženského, jako: by-*t* od by v býti; vlas-*t* od vlad ve vlád-*nu*; pas-*t* od pad v pad-*nu*; slas-*t* od slad v slad-*nu*; smr-*t* od mr-*u*; stras-*t* od strad v strá-*dám*; pověs-*t* od věd v povědět; nápas-*t* od napad-*nu* a j.

Obzvláštní způsoby jsou:

a) *-sti*, v nom. *-st* n. *-stj*, jako: rado-*st*, mlado-*st*, mi-*lo-st*, veselo-*st*, celo-*st*, nakyslo-*st*, vědomo-*st*, přítomno-*st*, velebno-*st*, věčno-*st*, bole-*st*, ruče-*st*.

b) *-isti*, v nom. *-íst*, *-ist*, jako: kop-*ist*, koř-*ist*, čel-*ist*, rat-*ist*.

c) *-eti*, *-oti*, *-uti*, v nom. *-et*, *-ot*, *-ut*, jako: peč-*et*, hav-*ět*, louk-*ot*, per-*ut*.

13. Příponou *-tel*, vlastně *-telb*, lat. *-tor*, tvoří se od kmenův časoslovných jména osob mužských, která to činí, co se v kmeni praví, jako: uči-*tel* od uči v uči-*ti*; vyk-*pi-tel*, vysvobodí-*tel*, spasi-*tel*, ředi-*tel*, haji-*tel*, brani-*tel*, rmuti-*tel*, chvali-*tel*; kaza-*tel* od kaza v káza-*ti*, hlas-*tel*, obyva-*tel*, vydava-*tel*, sklada-*tel*, odhada-*tel*, čita-*tel*, pod-*pěra-tel*, bada-*tel*; slitova-*tel* od slitova v slitova-*ti*, jmeno-*va-tel*, odporučova-*tel*, objasňova-*tel*, pří-*tel* (od přeji).

Pozn. Jak z příkladův těchto viděti, skrácuje se v slovích těchto kmenová samohláska.

14. Příponou *-tva* nebo *-tba*, lat. *-tus*, tvoří se jména činnosti od kmenův časoslovných, jako: bi-*tva* od bi v bji, se-*tba* od se v seji, kle-*tba* od kle v klnu, klíti; pas-*tva* od pas v pasu (lat. pas-*tus*, gen. pas-*tus*), modli-*tba* od modli v modliti a j.

15. Příponami *-stvo*, *-ství* tvoří se

a) příponou *-stvo* jména hromadná, jako: měštan-*stvo*, rytíř-*stvo*, kněž-*stvo*, plectvo m. ptáč-*stvo*, jezdeckvo m. je-*zdec-stvo*, lat. equit-*atus*; soused-*stvo*, lovitel-*stvo*, učitel-*stvo*.

b) příponou *-ství* jména odtažná, jako: posel-*ství*, měštan-*ství*, soused-*ství*, svědectví m. svědč-*ství*, proroctví m. proroč-*ství*, dědictví m. dědič-*ství*, dobrodruž-*ství*, lovi-*tel-ství*, stavitel-*ství*, konsul-*ství*, lat. consul-*atus*, tribun-*ství* (tribunatus).

16. Příponou *-jet*, v nom. *-je* a v čísle množ. *-jat*, tvoří se od kmenův podstatných jména věku mladistvého, jako: hád-ě, gen. hád-ěte od had, holoub-ě od holub, vlč-e od vlk, kníž-e od kněz, lvíč-e od lvík, volč-e od volek, srn-ě od srna.

Sem patří také: štihle od štika, doup-ě, gen. doupěte, vole, gen. volete.

17. Příponou *-dlo*, lat. *-trum*, tvoří se jména podstatná, kterými se to jmenuje, čím se co vykonává, jako: mý-dlo od my v myji, ší-dlo od ší v šíji, běli-dlo, černi-dlo, ora-dlo, lat. *ara-trum*; kova-dlo, přestěra-dlo, umýva-dlo, ru-cha-dlo.

18. Přípony *-da*, *-eda*, *-oda*, *-ada*, jako:

křiv-da od křiv, prav-da od prav-ý, bes-eda od bes ho-vořiti, kol-eda od kol oblažiti, obdařiti; lah-oda, hrom-ada.

Sem také patří přípona jmen vlastních *-nda*, jako: Ko-va-nda od kova-ti, Kleca-nda od kleca-ti, kulhati; Mole-nda. Při jmenech rodu středního *-ado*, jako: hov-ado.

19. Příponou *-n*, *-na*, *-no*, lat. *-nus*, *-na*, *-num*, tvoří se od kmenův časoslovných

a) příděstí, jako: vez-e-n, vez-e-na, vez-e-no; vidě-n, vidě-na, vidě-no; milová-n, -na, -no.

b) jména přídavná, jako: čer-ný, čer-ná, čer-né; pěk-ný, -ná, -né; pl-ný, -ná, -né od pl naplniti; lad-ný, -ná, -né; červ-ený, -ená, -ené; zel-ený, -ená, -ené.

c) jména podstatná rodu mužského, jako: sta-n od sta v stanu, se-n m. sep-n od sep v sp-áti, lat. som-nus m. sop-nus; pá-n od pa ochraňovati, mocným býti; sy-n od su zroditi; — rodu ženského, jako: kach-na od kach v kách-ati, lu-na m. luk-na od luk svítiti, kol-na, vl-na, hra-na a j.; — rodu středního, jako: suk-no od suk v souk-ati, se-no m. sek-no od sek-ati, zr-no, steh-no od steg kráčetí; bah-no.

Obzvláštní dílem složené spůsoby této přípony jsou:

a) *-en*, *-na*, *-no* nebo *-ný*, *-ná*, *-né*, lat. *-inus*, kterou tvoří se jména přídavná od

forem přídavných a to zřídka, jako: jsouc-ný, -ná, -né od jsouc, vše-mohouc-ný od všemohouc, mohut-ný od mo-

hut-ý, běhut-ný od běhut-ý, pit-ný od pit, neodbyt-ný od neodbyt-ý a j.; — nebo jména přídavná od

jmen látkových, jako: želez-ný, -ná, -né od želez-o; mas-ný, -ná, -né od mas-o; vápen-ný, -ná, -né od vápn-o; souke-ný, -ná, -né od suk-n-o; mouč-ný, -ná, -né od mouk-a; konop-ný, -ná, -né od konop-ě; ovoc-ný, -ná, -né od ovoce; píseč-ný, -ná, -né od písek; praš-ný, -ná, -né od prach; žit-ný, -ná, -né od žito; kamen-ný, -ná, -né od kámen; ječ-ný, -ná, -né od ječ-men a j.; — od

jmen srostitých, jako: hrneč-ný, -ná, -né od hrnec; jazyč-ný, -ná, -né od jazyk; nož-ný, -ná, -né od nůž; oč-ný, -ná, -né od oko; uš-ný, -ná, -né od ucho; pekel-ný, -ná, -né od pekl-o; hrdel-ný, -ná, -né od hrdlo; dědin-ný, -ná, -né od dědina; silnič-ný, -ná, -né od silnice; hranič-ný, -ná, -né od hranice; studnič-ný, -ná, -né od studnice; ohništ-ný, -ná, -né od ohniště; útočišt-ný, -ná, -né od útočiště; sluneč-ný, -ná, -né od slunce; vaječ-ný, -ná, -né od vejce; divadel-ný, -ná, -né od divadlo a j.; —

od kmenův jmen odtažných, jako: běž-ný, -ná, -né od běh; směš-ný, -ná, -né od smích; skuteč-ný, -ná, -né od skutek; zpěv-ný, -ná, -né od zpěv; mrav-ný, -ná, -né od mrav; pokoj-ný, -ná, -né od pokoj; výbor-ný, -ná, -né od výbor; výstřel-ný, -ná, -né od výstřel; zápis-ný, -ná, -né od zápis; pŕhon-ný, -ná, -né od pŕhon; krás-ný, -ná, -né od krása; služeb-ný, -ná, -né od služba; proseb-ný, -ná, -né od prosba; vlašeb-ný, -ná, -né od vlašba; mlateb-ný, -ná, -né od mlatba; pastev-ný, -ná, -né od pastva; prositeb-ný, -ná, -né od prositba; přísež-ný, -ná, -né od přísaha; výsluž-ný, -ná, -né od výsluha; ohudob-ný, -ná, -né od chudoba; bolest-ný, -ná, -né od bolest; váleč-ný, -ná, -né od válka a j.

Pozn. Sem patří také názvy rozličných úřadův a živností lidských jako: cel-ný od clo, haj-ný od háj, korouhev-ný od korouhev, pojezd-ný od pojezd, porybič-ný od ryba a j. Potom jména cel a daň, jako: čtvrt-né od čtvrt, měřič-né od měřice, odchod-né od odchod, poles-né od les, výhost-né od výhost, výmazné od výmaz; ztrav-né od ztrava a j.

Přípona tato příkládá se také ku kmenům jmen cizích; jako: reál-ný, -ná, -né od realis; ideál-ný, -ná, -né od idealis; material-ný, -ná, -né; formál-ný, -ná, -né; normál-ný,

-ná, -né; sentimentál-ný, -ná, -né; centrálný, -ná, -né; kolosál-ný, -ná, -né; geniál-ný, -ná, -né; kollegiál-ný, -ná, -né; pak: spekulativ-ný, -ná, -né od speculativus; positiv-ný, -ná, -né; affirmativ-ný, -ná, -né; naiv-ný, -ná, -né; musej-ný, -ná, -né a j.

Ku kmenům jmen osobných velmi zřídka se připíná, jako: dědič-ný, -ná, -né od dědic; vítěz-ný, -ná, -né.

Přípony *-ovný, -evný*; pak *-telný, -tedlný*, na př. žertovný, duševný, viditelný n. viditedlný.

Ve všech těchto příčinách odsouvá se před příponou *-ný* samohláska kmene, souhlásky pak *k, ch, h* přetvořují se v *č, š, ž*, rovněž tak velmi zhusta *c* v *č*.

b) *-ní* m. *-ní*, lat. *-inius*, kterážto přípona zhusta se nyní klade, kdeby lépe slušela přípona *-ný*. Příkladá se nejraději k příslovcím a ku kmenům místa a času, jako: spod-ní od spod, hor-ní od hora, dol-ní od dól, vrch-ní od vrch, zad-ní od zad, před-ní od před, posled-ní od posled, zvlášť-ní od zvlášť, vnitř-ní od vnitř, zevnitř-ní od zevnitř, letoš-ní od letos, dneš-ní od dnes; — potom: noč-ní od noc, den-ní od den, let-ní od léto, církev-ní od církev, kostel-ní od kostel, důchod-ní od důchod, neděl-ní od neděle a j. —

c) Příponou *-in, -ina, -ino* tvoří se od jmen ženských jména přisvojovací, jako: nevěst-in, -ina, -ino od nevěsta; sestř-in, -ina, -ino od sestra; holč-in, -ina, -ino od holka; kovářč-in, -ina, -ino od kovářka; Libuš-in, -ina, -ino od Libuše a j.; — dále tvoří se touž příponou

jména podstatná rodu ženského od jmen přídavných, jako: široč-ina od širok-ý, vysoč-ina od vysok-ý, velič-ina od velik-ý, křivolač-ina od křivolak-ý, niž-ina od niz-ek, křiv-ina od křiv, lys-ina od lys-ý, kysel-ina od kysel-ý, rozsedl-ina od rozsedl-ý, točen-ina od točen-ý, látan-ina od látan-ý, kopan-ina od kopan-ý. Sem také patří: hrd-ina od hrd-ý, lepen-ina, mateřšt-ina od mateřak-ý, krabat-ina od krabat-ý a j.; —

ode jmen podstatných, na př.: koš-ina od koš, les-ina od les, luč-ina od louka, lušt-ina od luska, břez-ina od bříza, kraj-ina od kraj, pastv-ina od pastv-a, zvěř-ina od zvěř, jelen-ina od jelen, jehnět-ina od jehně, telet-ina od

tele, kozl-ina od kozel, lišč-ina od liška, krav-ina od kráva a j. —

d) přípona *-izna*, jako: otč-izna (otč-ina) od otec, obc-izna od obec, podob-izna od podoba, mat-izna, mateř-izna od máti, běl-izna (kožišina bílá) a j.; —

e) přípona *-ov-ina*, jako: med-ov-ina od med, med-ov-ý; hrach-ovina od hrách, hrachov-ý; mak-ovina od mák, makov-ý; bob-ovina od bob, skop-ovina od skop vskop-eca j.; —

f) příponou *-in* tvoří se jména mužská od kmenův jmen podstatných, jako: čeled-in od čeled, ovč-in od ovce, krav-in od kráva. Sem také patří jména vlastní: Lib-in, Libuš-in, Slav-in a j.; —

g) příponou *-(j)an* nebo *-(j)enín* tvoří se též slova od kmenův jmen podstatných, jako: měšt-an n. měšt-énin od město, vesnič-an od vesnice, kraj-an n. krajenín od kraj, dvoř-an n. dvoř-enín od dvůr, Řím-an n. Říměn-in od Řím, Rakuš-an od Rakousy, Pruš-an od Prusy, Praž-an od Praha, Athéň-an od Athény, Théb-an n. Theběnín od Théby, Karthagiňan od Karthago, gen. Karthagin-y. Tak také: Mouřenín, Marčan, Mařan a j.; —

h) příponou *-yně* a *-uně* tvoří se jména ženská, jako: boh-yně od bůh, hospod-yně od hospod, hloh-yně od hloh, turk-yně od Turek, zpěvak-yně od zpěvák, blab-uně (bublina), med-uně od med a j.; potom: svat-yně od svat-ý, kuch-yně od kuch v kuch-ati. Sem patří také: jesk-yně, břek-yně, moch-yně.

20. Příponou *-l, -la, -lo*, lat. *-lus, -la, -lum*, tvoří se od kmenův časoslovných

a) přičestí činná a jména přídavná, jako:

kry-l, -la, -lo od kry v kry-ti;

srost-lý, -lá, -lé od srost v srost-u;

minu-lý, -lá, -lé od minu v minouti;

okrouh-lý, -lá, -lé od okrouh v okrouh-nu;

zleže-lý, -lá, -lé od zleže v zlež-eti;

zsina-lý, -lá, -lé od zsina v zsina-ti;

zpani-lý, -lá, -lé od zpani v zpani-ti;

zmuži-lý, -lá, -lé od zmuži v zmuži-ti;

zkysa-lý, -lá, -lé od zkysa v zkysa-ti.

Tak také: tep-lý, -lá, -lé od tep, lat. tep-ere; či-lý, -lá, -lé od či v čiji; vře-lý, -lá, -lé od vře ve vřítí; vese-lý, -lá, -lé; sem patří také jména: šiba-l, stýska-l, výska-l, kvapi-l, sadi-l.

b) Jména podstatná a to

rodu mužského, na př.: os-el od os, lat. as-inus, as-ilus; živ-el od živ v živ-iti; uz-el od uz váz-ati a j.; —

rodu ženského: jeh-la od ig, met-la od met v metu a j.; —

rodu středního: dí-lo od dě v ději se, más-lo od maz v mazati, ves-lo od ved ve vedu, jid-lo od jed v jed-l, sed-lo od sed v sed-nu, čis-lo od čit v čit-ati.

Obzvláštní způsoby této přípony jsou

a) -ol, -ela, -ola, -ala, na př.: hrb-ol, gen. hrb-olu; — vč-ela od vuč ve vuč-eti, kram-ola, mrtv-ola od mrtev, kvíč-ala od kvik v kviknu, kvíč-eti; pišt-ala od pišt (pisk) v pišt-ěti (pisk-ati).

b) -el, gen. -le a -el, v gen. -ele, jízto tvoří se

jména rodu mužského: kaš-el, gen. kaš-le, trup-el, gen. trup-le, povrh-el, gen. povrh-le, od povrh-nu; uh-el, gen. uh-le, kuž-el, gen. kuž-ele; svíz-el, gen. svíz-ele, čep-el, gen. čep-ele; —

jména rodu ženského: pád-el, gen. pád-ele, od pad v pad-nu (padán-ky), koup-el, troub-el, gen. troub-ele, od troub v troubiti, koud-el, gen. koud-ele. Sem patří též: hous-le od hud v hudu, jes-le od jed v jedl.

c) -ěl, gen. -ěle, jako: mot-ěl od mot v mot-ati, střech-ěl od střecha.

21. Příponou -r, -ra, -ro tvoří se

a) jména přídavná, jako:

mok-rý, -rá, -ré od mok v mok-nu;

chrab-rý, -rá, -ré;

dob-rý, -rá, -ré od dob v z-dob-iti, dob-a (= forma);

přík-rý, -rá, -ré od přek v příč-iti;

bod-rý, -rá, -ré od bod, bdíti;

os-t-rý, -rá, -ré od os, lat. acuere;

chyt-rý, -rá, -ré od chyt v chyt-nu.

b) Jména podstatná, jako: da-r od da v dáti, mázdra, nozdry.

Obzvláštní způsoby jsou:

a) *-er, -era, -ero*, jako: hous-er od hus, kač-er od kač v kač-ice, mez-era od mez v mez-i;

b) *-or, -ora*, jako: pisk-or od pisk v pískati, top-or od tep v tepati, sekati; sýk-ora od syk v sykati, bach-ora, nemot-ora;

c) *-our, -ura, -yra*, jako: koc-our, paz-our, mých-ura, sek-yra od sek-ati.

22. Příponou *-ař, -ář*, lat. arius, tvoří se jména osob činných, jako: tes-ař od tes v tesati, pek-ař od pek v peku, čih-ař od čih v číhati, kuch-ař od kuch v kuchati, struh-ař od struh v strouhati, pís-ař od pís v písati a j.; — soch-ař od socha, dřev-ař od dřevo, vin-ař od víno, pil-ař od pila, strun-ař od struna; — kol-ář od kolo, řezb-ář od řezba, mydl-ář od mýdlo, konv-ář od konev, sedl-ář od sedlo, truhl-ář od trubla, bedn-ář od bedna a j.

Obzvláštní, dílem složené způsoby této přípony jsou

-oř, jako pisk-oř, srov. lat. piscis; toh-oř od dch ve dohnouti;

-íř, -ýř, -ěř, jako: hrnč-íř od hrnec, meč-íř od meč, kos-íř od kosa, nož-íř od nůž, mých-ýř od mých, šenk-ýř od šenk, brad-ýř od brada, karb-ěř (karb-ýř) od karb v karbovati, špeh-ěř, kancel-ěř a j.;

-ařka, -řka, -ýřka, jako: tes-ařka, pek-ařka, kuch-ařka, strun-ařka, šenk-ýřka, nož-řka a j.;

-árna, -árna, -erna, jako: pek-árna, čih-árna, pís-árna, vin-árna, kov-árna, suš-árna, brus-árna, krop-árna, lep-erna a j.

23. Příponou *-k* (v nom. *-ek*), *-ka, -ko* (vlastně *ek, eka, eko* aneb *-sk, -ska, -sko*) tvoří se

a) jména přídavná, jako:

těž-ek, -ka, -ko od těž v tížiti;

krot-ek, -ka, -ko od krot v krotiti;

hlad-ký, -ká, -ké od hlad v hladiti;

krát-ký, -ká, -ké od krát v krátiti;

měk-ký, -ká, -ké od měk v měknu;

vlh-ký, -ká, -ké od vlh ve vlh-nu a j.

b) Jména podstatná a to:

rodu mužského, jako: svěd-ek od věd ve věděti, smut-ek od mut v moutiti, skut-ek od kut v kutiti, pohán-ek od po-

honiti, krt-ek od krt řezati, rýti; cvrč-ek od cvrk v cvrčeti; ostříž-ek od ostříh v ostříhnu, úškleb-ek od ušklebiti se; — potom: před-ek od před, potom-ek od potom, desát-ek od desátý, pát-ek od pátý, vzat-ek od vzatý, dodat-ek od dodatý; — pak zdobnělá: jež-ek od jež, člun-ek od člun, souč-ek od suk, kus-ek od kus, doub-ek od dub a j.; —

rodu ženského, jako: sýpka od syp v sypati, vál-ka od vál ve váletí, sád-ka od sad v saditi, přez-ka od přeh v za-přah-nu, — lát-ka od lata, sáz-ka, bouř-ka od bouře, schůz-ka od schůze, stez-ka od stez gen. stezi. Potom: kovář-ka od kovář, hrnčič-ka, sel-ka, druž-ka od druh; — rodu středního, jako: slun-ko od slun, jablko od jablo, topůr-ko od topor, oslát-ko od osle, sluneč-ko od slunce a j.

Obzvláštní způsoby této přípony jsou

a) *-ák, -(j)áček*, jako: pas-ák od pas v pasu, tul-ák od tul v toulati se, zpěv-ák od zpěv v zpívati, žebr-ák od žebr v žebrati, pt-ák od pt létati: měšt-ák (měšt-ják), Praž-ák; —

b) *-ek, -ěk, -ok*, jako: dan-ěk, Stan-ěk, daleký, vysoký, živok;

c) *-yk, -yka*, jako: jaz-yk, mot-yka, bab-yka, os-yka, vlád-yka;

d) *-ík, -lík*, jako: mal-ík od malý, král-ík od král, osl-ík od osel, lví-k od lev, slav-ík;

e) *-isko, -sko*, jako: pasty-isko od pastva, topoř-isko od topor, hub-isko od huba, oč-isko od oko, ohn-isko od oheň, voj-sko od voj, Slez-sko od Slez; — lid-ský, bož-ský;

f) *-iště (m. -iskje), -oviště*, jako: boj-iště od boj, trž-iště od trh, hnoj-iště od hnůj, chvošt-iště od chvoště, bič-iště od bič, hlin-iště od hlína, hrach-oviště od hrách, ječn-iště, žitn-iště a j.;

g) *-ník*, na př.: panov-ník od panovati, opatrov-ník od opatrov-ati, slitov-ník od slitovati, bojov-ník od bojovati, latov-ník od latovati a j.!

kožiš-ník od kožich, želez-ník od želez, svíc-ník od svíce, řemesl-ník od řemeslo, děl-ník od dílo, rol-ník od role, kouzel-ník od kouzlo, veteš-ník od veteš, vřaždil-ník od vražda, lichev-ník od lichva, zlost-ník od zlost, násil-

ník od násilí, náchleb-ník od na chleb; bezbož-ník od bez boha a j.;

ruč-ník od ruka, ryb-ník od ryba, holub-ník od holub, kur-ník od kura, náprs-ník od na prsa, náram-ník od na rámě a j.

24. Příponou *-ch -cha, -cho* tvoří se

a) jména přídavná, jako

vet-ech, -cha, -cho od vet, lat. vet-ulus přistárly (srov. lat. vetus, gen. veter-is);

b) jména podstatná:

rodu mužského, jako: prospě-ch od spě v prospě-ji, či-ch od či v čiji, smí-ch od smě v směji se, ženi-ch od ženi v ženiti, koži-ch od kůže;

rodu ženského, jako: mr-cha od mr v mr-u, stře-cha od stře v stříti, pletí-cha od plet v pletu.

Obzvláštní spůsoby jsou:

a) *-och*: běl-och od běl v bílý, čern-och od čern, zl-och od zlý, mudr-och od mudr, jin-och od jun a j. Pak mac-echa, mac-ocha.

b) *-ouch*, jako: pad-ouch od pad v pad-nu, kol-ouch (mladý srnec), paz-ouch, sop-ouch (cop-ouch) od sop v soptati.

c) *-ucha*: čern-ucha (t. j. černá), běl-ucha (t. j. bílá kráva).

Při jménech klade se *ch* místo *-tr*, jako: Pe-ch m. Pe-tr, bra-ch m. bra-tr, kmo-ch m. kmo-tr. A podobně Sta-ch m. Stanislav, Vach m. Václav.

25. Příponou *-s, -sa*, tvoří se jména podstatná, jako:

a) hni-s od hni v hniji, ča-s od ča čekati.

b) drk-sa od drk v drknú, druh-sa od druh, Hlav-sa, Živ-sa, Ryč-sa.

Obzvláštní spůsoby jsou:

a) *-as, -astý*: běl-asý, -asá, -asé n. běl-astý, -astá, -asté.

b) *-as, -jas*: lo-tr-as, tulp-as, maml-as, chud-as, maň-as, koň-as, mor-ás.

c) *-ous*: kal-ous (ušatá sova), div-ous od div v divoký, mor-ous od mor v mūra.

d) *-ys*: měst-ys od město.

26. Souhláska *e* těmto příponám za základ jest:

a) *-ec*, v gen. *ce*, kterou se tvoří jména rodu mužského od kmenův časoslovných, jako: kup-ec od kup v koupiti,

plav-ec od plav v plaviti, střel-ec od střel v střeliti, chod-ec od chod v choditi, lov-ec od lov v loviti, mlat-ec od mlat v mlátiti, hon-ec od hon v honiti; kol-ec od kol v s-koliti a kol-ba a j.;

od kmenův jmen přídavných, jako: hlup-ec od hlup v hloupý, stař-ec od stár v starý, mudř-ec od mudr v moudrý, rohat-ec od rohat-ý, bohat-ec od bohat-ý, ženat-ec od ženatý a j.;

od kmenův přídavných, jako: uměl-ec od uměti, poběhl-ec od poběhnouti, zalezl-ec od zaleznouti, tkadl-ec od tkáti, ryt-ec od rýti, bit-ec od bít, volen-ec od voliti, mlčen-ec, volan-ec, čekán-ec, opil-ec od opít se, pokryt-ec od pokrytí se, spolčen-ec od spolčiti se, převrácen-ec od převrátiti se, oděň-ec od odít se, vypověděn-ec od vypověděti, vybran-ec od vybrati a j.;

ode jmen podstatných, čímž se zdrobnělými stávají, jako: ot-ec od ot, chlap-ec od chlap, zvon-ec od zvon, mlýn-ec od mlýn, stol-ec od stůl, popel-ec od popel, pupen-ec od pupen a j.

V rodě ženském připíná se -ce, ač zřídka, jako: síň-ce od síň, kád-ce od kádě. Zhustěji se to však činí v rodě středním, jako: okén-ce od okno, slun-ce od sluno, kolen-ce od koleno, dřev-ce od dřevo, slov-ce od slovo, věder-ce od vědro. —

Obzvláštní spůsoby jsou:

-*enec*, -*ěnac*, jako: pt-*enec* od pt létati, mlád-*enec* od mlád, prv-*enec* od prv, kol-*enec*, robot-*ěnac* od robota, kot-*ěnac*.

-*inec*, jako: koz-*inec* od koza, ovč-*inec* od ovce, krav-*inec* od kráva, žab-*inec* od žába, krt-*inec* od krt. Srovnej koz-*ín*, ovč-*ín* a j.

b) Příponou -*ic*, -*ovic*, -*evic*, řeck. -*ides*, tvoří se jména rodová (patronymica), jako:

bož-*ic* od bůh, syn boží; pan-*ic* od pán, syn pána; šlecht-*ic* od šlechta, děd-*ic* od děd.

Klen-*ovic* potomek Kléna, Abraham-*ovic* syn Abrahama, Kublaj-*evic* syn Kublaje, král-*evic* syn krále a j.

Sem také patří místná jména čísla množného, jako: Prachat-ice (m. Prachat-ici) potomci Prachaty, Chválen-ice potomstvo Chválena, Netol-ice potomstvo Netoly a j.

o) Příponou *-ce* (nebo *ice*) tvoří se jména osob, které to činí, co se v kmeni praví, jako:

ber-*ce* od ber v beru, stráž-*ce* od stře-hu, krád-*ce* od krad-u, soud-*ce* od soud v souditi, hán-*ce* od haniti, vůd-*ce* od voditi, zpráv-*ce* od zpraviti, ochrán-*ce* od ochrániti, zhoub-*ce* od zhubiti, zrádc-*e* od zraditi a j.

Jména tato jsou rodu společného, mužského i ženského, jako: můj ochránce — moje ochránce.

d) Příponou *-ice* tvoří se jména rodu ženského, jako: holub-*ice* od holub, orl-*ice* od orl, osl-*ice* od osel, medvěd-*ice* od medvěd, lv-*ice* od lev, drač-*ice* od drak. Tak také: slep-*ice*, las-*ice*, op-*ice* a j.;

sam-*ice* (srovnej sam-*eo*), hřeb-*ice* (srovnej hřeb-*eo*), vztekl-*ice* (sr. vztekl-*eo*), poběhl-*ice* (sr. poběhl-*eo*), stol-*ice* (sr. stol-*eo*), čep-*ice* (sr. čep-*eo*) a j.;

ryb-*ice* od ryba, duš-*ice* od duše, krup-*ice* od kroupa, truhl-*ice* od truhla, řep-*ice* od řepa, kát-*ice* (m. kč-*ice* vlasy, caesar-*ice*); oken-*ice* od okno, — lev-*ice*, prav-*ice*;

tlač-*en-ice*, třen-*ice*, běhan-*ice*, pran-*ice*, štyan-*ice*, sekan-*ice*, sazen-*ice*, ohumel-*ice* a j.

e) Příponou *-cí* tvoří se od kmene infinitivního jména přídavná, jako: bi-*cí* od bi v bíti, ry-*cí* od ry v rýti, cho-*di-čí* od chodi v choditi, leha-*cí* od leha v lehati, vyšiva-*cí* od vyšiva-*ti* a j.

f) Příponou *-nice* tvoří se jména podstatná rodu ženského (k mužsk. *-ník*), na př.

panov-*nice* od panovati, bojov-*nice* od bojovati, slitov-*nice* od slitovati, pě-*nice* od pě v pěji a j.;

služeb-*nice* od služba, dluž-*nice* od dluh, řemesl-*nice* od řemeslo, svíc-*nice* od svíce, zahrad-*nice* od zahrada, děl-*nice* od dílo, kouzel-*nice* od kouzlo, želez-*nice* od železo a j.;

štěp-*nice* od štěp, chmel-*nice* od chmel, obil-*nice* od obilí, chleb-*nice* od chleb, střel-*nice* od střela, zbroj-*nice* od zbroj, bažant-*nice* od bažant, nož-*nice* od nůž, krokev-*nice* od krokev, popel-*nice* od popel, náuš-*nice* od na ucho a j.

27. Příponou *-ě* tvoří se jména podstatná od kmenův
 a) časoslovných, jako: bi-ě od bi v bítí, topi-ě od topi v topiti, nosi-ě od nosi-ti, pali-ě od páli-ti, vozi-ě od vozi-ti, rodi-ě od rodi-ti, vaza-ě od váza-ti, had-ač od há-da-ti, mrha-ě od mrha-ti, ruha-ě od rouha-ti, jima-ě od jí-ma-ti, utrha-ě od utrha-ti, posměva-ě od posmíva-ti, zakli-na-ě od zaklína-ti, přijima-ě od přijíma-ti, vyklada-ě od vykláda-ti, povale-ě od povále-ti, zahale-ě od zahále-ti, kra-je-ě od kráje-ti, saze-ě od sáze-ti a j.

Před příponou tou dluží se samohláska v těchto slo-vech: chti-ě od chtë v chtëti, dří-ě od dře v dřítí, rý-ě od ry v rýti, drá-ě od dra v drátí, žrá-ě od žra v žrátí, prá-ě od pra v práti se.

b) od kmenův jmenných, jako: hlava-ě od hlava, tru-ba-ě od trouba.

Obzvláštní spůsoby jsou:

-áč, jako: sek-áč, pek-áč, or-áč, pohrab-áč, krop-áč, roh-áč.

-oč, -ouč, jako: vrk-oč, kot-ouč.

28. Souhláska *-š* jest za základ těmto příponám:

a) *-eš, -oš*, jako: kok-eš od kok krokati, běl-oš od běl v bílý, hněd-oš od hnědý, hrd-oš od hrdý, pan-oš od pán; —

b) *-ouš*, v rodě ženském *-uše*, jako: ber-ouš od beru, chochol-ouš od chochol, běl-ouš od bílý, hrd-ouš od hrdý; čern-uše od černá, běl-uše od bílá, hejd-uše (pohanka), lib-uše a j.;

-yš, -ýš, jako tovar-yš, slep-ýš, měkk-ýš, lan-ýš, chřest-ýš.

Slova zdrobnělá.

§. 138. Slova, kterými se věci a vlastnosti u menší spůsobě vynášejí, slovou *zdrobnělá* (deminutiva).

Ode jmen podstatných tvoří se slova zdrobnělá:

1. Příponami *-ek, -ka, -ko; -ec, -ce; -eček, -ěčka, -ečko*, jako:

a) děd — dědek — dědeček, dub — doubec — doubeček, krb — krbek — krbeček; chlap — chlapec — chlapeček, dub — dubec — dubeček; krb — krbec — krbeček.

- b) brázda — brázdka — brázdečka, kobyla — kobyłka — kobylečka, síla — silka — sílečka, kádě — kádce — kadečka.
- c) zrno — zrnko, zrnce — zrnečko, síto — sítko — sítečko, pero — pérko, pérce — péřečko, stádo — stádce — stádečko, děvče — děvčátko — děvčátečko, osení — oseňičko.

2. Příponami *-lč, -lček; -lca, -lice, -lčca; -lco, -lčco, -lčko,*

jako:

- a) chlap — chlapík — chlapíček, muž — mužík — mužiček, bič — bičík — bičíček, nůž — nožík (nožejk) — nožíček (nožeček), Václav — Václavík — Václaviček.
- b) duše — dušice — dušička, břitva — břitvice — břivička, hruška — hruštica — hruštička, tráva — trávka, travice — travička, šošule — šešulka, šešulice — šešulička.
- c) oko — očko — očičko, prkno — prkéno — prkeníčko, srdce — srdíčko, slunce — sluníčko, vejce — vajíčko.

3. Příponami *-ena, -enka; -ina, -inka,* jako:

Máři — Mařena — Mařenka, švadlí — švadlena — švadlenka, duše — dušina — dušinka, šešule — šešulina — šešulinka, máti — matinka.

Ode jmen přídavných tvoří se jména zdrobnělá příponami *-ičký, -ičičký, -ičlý, -inlý, -ounký, -oučký,* jako:

tenký — teničký, teničičký — tenounký — tenoučký, bílý — běličký — bělounký — běloučký, malý — maličký — malitký — malinký — malounký — maličičký,

starý — staříčký — stařinký — stařičičký,

krátký — kratičký — kratinký — kratounký — kratoučký,

sladký — sladičký — sladinký — sladounký — sladoučký,

hezký — hezounký — hezoučký — hezoučičký,

křeh-ký — křehounký — křehoučký a j.

Časoslova odvozená.

§. 139. Časoslova, která ode jmen podstatných a přídavných utvořena jsou, slovou *odvozená* nebo *odejmenná*, jinak slovou prvotná. K odejmenným časoslovům patří

1. z druhé třídy na př.

bohatnu od bohatý, hořknu od hořký, hustnu od hustý, s-chudnu od chud-oba.

Časoslova tato jsou počínavá.

2. Z třetí třídy sem patří na př.

- a) bujněti od bujný, bídněti od bídny, bařinatěti od bařinatý, chudobněti od chudobný, churavěti od churavý, z-dřevěněti od dřevěný, s-celeti od celý, o-chroměti od chromý, z-hlušeti od hluchý, z-hloupěti od hloupý a j.
- b) rozuměti od rozum, tmíti se od tma, dníti se od den, z-jinošeti od jinoch, z-chlapčeti od chlapec, z-popeleti od popel, z-ničeti od nic a j.

Časoslova ta jsou počínavá, znamenajíce *státi se* (*stávati se*) *tím*, co se v kmeni praví.

3. Z třídy čtvrté sem náležejí na př.

- a) bíliti od bílý t. j. bílé co činiti, jistiti od jistý, tvrditi od tvrdý, ostřiti od ostrý, živiti od živ, sušiti od suchý, křivolačiti od křivolaký, s-chromiti od chromý a j.
- b) sedlačiti od sedlák t. j. sedláka činiti, pohůněti od pohůnek, svědčiti od svědek, předčiti od předeek, sloužiti od sluha, hnízdití od hnízdo, brázditi od brázda, pářiti od pára, básniti od báseň, škoditi od škoda, strašiti od strach, rachotiti od rachot a j.
- c) zjinošiti od jinoch t. j. jinochem učiniti, zjestřábiti od jestřáb, spopeliti od popel, skadeřiti od kadeře, shromážditi od hromada a j.

Časoslova tato znamenají *činiti to* (*tím*), co se v kmeni praví.

Pozn. Sem patří také: žebřití, žadoniti, křboniti, droponiti (srov. drápati).

4. Z páté třídy sem patří na př.

- a) zelenati se od zelený, černatise od černý, červenati se od červený, rovnati se od rovný, zchytrati od chytrý a j.

- b) dělati od dílo, chumlati od chumel, šeptati od šept, breptati od brept, štěbetati od štěbet, skřehotati od skřehot a j.

Pozn. Některá časoslova tvoří se pomocí *-k*, jako: vykati od vy, lykati od ty, hořekati od hoře, hulákati od hulá a j. Podobně se praví: dudkati od dud v dudati, dup-kati od dup v dupati, hupkati od hup v hupati a j. Pozoruhodné jsou také formy: dudlati a dudati, pichlati a pichati a p., — potom buráceti, krváceti, trmáceti a j. — Posléze srovnaj: klopótati — klopótiti, rachotati — rachotiti, blabotati — blabotiti a p. —

5. Z šesté třídy patří sem na př.

- a) milovati od milý, libovati od libý, radovati se od rád.
 b) panovati od pán, kralovati od král, prorokovati od prorok, bratříčkovati od bratříček a j.
 c) bojovati od boj, hodovati od hod, putovati od pouť, škodovati od škoda, dověřovati od důvěra, pamatovati od paměť, bédovati od bída a j.
 d) kamenovati od kámen, bičovati od bič, poličkovati od poliček, bubnovati od buben, křížovati od kříž a j.

IV. Tvoření slov skládáním.

§. 140. Slova tvoří se posléze, když se slova rozdílná v jedno spojí. Složení toto jest:

1. *Slučovací* (kopulativné), když se jména souřadná v jedno složí, která by i spojkami *a*, *a spolu* spojena býti mohla. Tímto činem skládají se

a) jména přídavná, jako: blaho-lepý t. j. blahý a lepý, blaho-svatý t. j. blahý a spolu svatý, bělo-černý bílý a černý, bělo-šedý, sladko-hořký, širo-pustý, libo-milý, troj-jediný; — potom hrdo-pýšek (hrdo-pýška) člověk hrdý a pyšný.

I jednostejné části tak se spojití dají, čímž se pojem jich stupňuje, jako: svatosvatý t. j. přesvatý, široširý, sladkosladký, hustohustý a j.

b) jména podstatná, jako: boho-člověk bůh a spolu i člověk, severo-západ, jiho-východ. Sem také patří: Skokano-myší válka.

Místo bohočlověk praví se nyní obyčejněji Bůh-člověk, gen. Boháčlověka.

2. *Přisvojovací* (possessivné), když se praví, jakou kdo vlastnost do sebe má. V této příčině jest druhou částí jméno podstatné, první však

a) jméno přídavné, jako: tvrdo-čel t. j. člověk tvrdého čela, bělořít pták bílé řiti, tvrdohlavec člověk tvrdé hlavy, starověrec, zlatohlávek, zlopověstník, křivonoska a j.; pak jarohlavý = kdo jaré hlavy jest, bělo-hlavý, běloruký, dlouhoruký, lat. longimanus, křivorohý, lepobradý, černooký, temnorouchý a p.; potom libo-zvučný, tvrdošijný, tvrdočelný, dobromyslný, velikomyslný, jedno-bytný t. j. kdo jedné a též bytnosti jest, černobarevný a j.

b) jméno číselné anebo zájmeno, jako: čtyř-očec t. j. tvor čtyř očí, dvětělce tvor dvou těl, lat. bicorpor, jedno-rožec, tříhlav, čtveronoh a p., potom jednooký, čtyřoký, čtveronohý (čtveronohý), čtveroúhlý, sedmiústý, dvouřadý, tříruký, trérohý (n. třírohý), trénohý (trýnohý), tříhřbetý, — pak tříúhelný, dvoučelný, dvoupídní, dvouveslný, čtyřúhelný (čtveroúhelný), tříletní (n. tříletý), dvoubranný, tříhranný; — potom svéhlavý = kdo své hlavy jest, svémyslný, svémyslník a p.

c) jméno podstatné, jako: býko-hlavec t. j. kdo hlavy býka jest, hado-vlasý t. j. kdo vlasův hada jest, býko-hlavý t. j. kdo hlavu býka do sebe má, větro-nohý, sněho-barevný t. j. co barvy sněhu jest, kráso-lícné co líce krásy do sebe má, studo-barevné co barvu studu do sebe má, reko-myslný kdo myslí reka jest a j.

d) předložky a jiné částice, jako: bez-bradec — člověk bez brady, bez-smyslný kdo bez smyslu jest, u-božec, u-bohý, ne-bohý, t. j. kdo zboží a štěstí nemá, sou-vělký, sou-bytný, sou-zvučný, sou-stolník, z-božný n. s-božný — kdo s bohem jest a j. —

3. *Omezovací* (determinativné), když se druhá část předchozí místněji omezuje. Druhá část jest jméno podstatné aneb přídavné, omezující pak jest

a) jméno přídavné, jako: blaho-cit t. j. blahý cit, holomráz t. j. holý mráz, krato-chvíle krátká chvíle, křivo-přísaha křivá přísaha, libo-zpěv libý zpěv. Tak také: lopotkvítek, prvo-počátek, zlo-čin, velko-kupec, plno-luní, krásnoduší, dobro-dění, Novo-hrad; — potom vel-ryb (velryba),

svat-večer, Běle-hrad, Vele-hrad a j.; pak samo-vládce, tý-den a j.

b) předložky, jako: nad-vládce, pra-děd, pra-vnuk, pře-nych, před-cit, prů-lom, roz-krok, při-ohut — ná-kyslý, ná-červený, pře-mocný, při-hořklý, při-žloutlý, při-černý, při-hodný.

Sem také patří časoslova složená s předložkami, jako: do-nesu, na-nesu, nad-nesu, od-nesu, ob-nesu, po-nesu, pře-nesu, před-nesu, při-nesu, pro-nesu, roz-nesu, s-nesu, u-nesu, vz-nesu, vy-nesu, za-nesu a p.

c) příslovce, jako: darmo-tlach, ticho-šlápek, aroi-ksiže, arch-anděl, ne-věsta, ne-mocný, polo-krytý, polo-mrtvý, polo-hotový, vše-dobry t. j. nejvýše dobrý, vše-moudrý, vše-svatý, všeli-kteraký, všeli-který, leda-jakýs, leda-kdos, leda-pismo t. j. leda-jaké písmo, spolu-dědic, spolu-žák a j. —

Pozu. Omozovací jest i složení, jako kuro-ptva t. j. kura pták, červo-toč t. j. červ pichající.

4. *Předmětové* (objectivně), když první část k druhé v poměru závislosti jest. V této příčině zastupuje první část pády nepřímé a to

a) akkusativ t. j. předmět činnosti, kterou druhá část v sobě drží, jako: lido-jed t. j. kdo lidi jí, medvěd m. medved, kožo-luh t. j. kůže barvíci (od lug barviti), hrdlořez t. j. kdo hrdlo podřezává, vino-pal, kolo-maz od kolo mazati, hado-jedec od hady jísti, zlato-tepec (zlato topati), bratro-bijce, oslo-honec (osly honiti), pravdo-mluvný (pravdu mluviti), křivdo-mluvný, blaho-dějný, maso-žravý, pravdo-zvěstný a p.

b) dativ, jako: boho-podobný, boho-milý. Jinak se praví: pravdě-podobný, bohu-milý, Bohu-mil, Sobě-hrd.

c) genitiv, jako: krvo-tok t. j. tok krve, hromo-bití bití hromu, kuro-pění pění kúra (kohouta), listo-pad, boho-poslušný. Jinak se praví: oka-mžení, vlasti-milovný, lže-vkus, země-plaz, boha-bojný, boha-prázdný, oti-hodný a p.

d) lokál, jako: živo-bytí (na živě býti), peci-válek (na peci se váletí), ohni-žil, hodo-válek (na kotech se váletí), noc-leh (v noci ležeti), mědi-rytina, kameno-řezba a p. — anebo lokál s předložkou, na př. povsinoha (po vsi nohy mající, tulák);

e) instrumental, jako: ruko-pis (rukou psáti), ruko-věš (rukou pojeti), ruko-tvor (rukou tvořiti), hvězdo-krytý, boho-poslaný, mrako-černý t. j. mrakem (jako mrak) černý, mrako-hustý, blesko-stkvoucí, leto-rychlý, a p. —

Pozn. Jen v řídkých slovích jest druhá část předmětem první, jako: Vrto-hlav, paso-břich, Líto chleba, hodnověrný. Obzvláště to místo má v složeninách, kdež první část jest imperativem, jako: vy-dři-host, kazi-svět, lomí-hlav, masti-huba, tluč-huba, dus-pivo, češ-pivo; potom v příjmeních: Padi-vlár, Kup-sobě, Škoč-dopole. Kolo-zubý jest buď holo-zubý t. j. cloupený zubův, bez-zubý, aneb raději porušené, vykláné zuby mající od kořenu kol kláti, porážiti, řezati, píchati.

5. *Hromadné* (kollektivné), když se jméno číselné s jménem podstatným v jedno spojí, čímž nový pojem vzniká, jako:

a) dvou-letí t. j. doba dvou let, čtyř-letí, pěti-letí, sto-letí, dvou-dní, tři-nočí, dvou-kolí t. j. vůz o dvou kolách, dvou-ostří, — troj-cestí, čtvero-letí, čtvero-cestí, čtvero-hlasí a p.

b) dvou-hláška, sedmi-krása, šesti-měr, čtvero-list, čtvero-listek, čtvero-hran, pěti-listek, pěti-prst (quinquefolium), pěti-pán, jeden z pěti pánův, dvě-listec; t. j. potom: polo-dne (pole-dne), půl-liberka, čtvrt-libra.

Sem také hledí jména osob, jako: Jan Tříbratr (srov. lat. duum-vir, trium-vir, pak Matouš Sedmiprst, Jan Čtyř-očko). Pozoru hodné jest i množné: čtvero-kola (quadrigae).

Pozn. Pěti-zlatový, pěti-haléřní t. j. cenu pěti zlatých, pěti haléřův do sebe mající, pěti-hraný, pětihranatý t. j. pět hran v sobě nesoucí, patří do třídy složenin přisvojovacích.

6. *Předložkové, příslovečné* (praepositionálné, adverbialné), když předložka se svým pádem v jedno se složí, čímž nový pojem vznikne. Sem patří na př.:

a) před-městí t. j. místo před městem, ná-končí od na konci, zá-praží od za prahem, zá-moří, krajina za mořem, zá-pětí, strana za patou. Tak také: ob-očí, při-hoří, při-moří, po-moří, po-říčí, pod-zemí, pod-noží, pod-střeší, pod-máslí, před-hradí, před-peklí, nad-dveří, mezi-dveří, mezi-moří, mezi-valí, zá-polí (prostora za polem), zá-ostroví, zá-kampí (místo za kampou t. j. ohybem, rohem); — potom bez-škodí (t. j. náhrada), bez-hrdlí, bez-životí (t. j. smrt násilná, nex), od-cestí, z-cestí a p. —

b) ná-kolník co na kole jest, zá-kolník co za kolem jest, ná-kolesník co na kolesích jest, ná-krěnk co na krk jest, ná-krajnice co na kraji jest, ná-kolenky co na kolena jest, ná-prstek, ná-pivek co na pivo jest, ná-nosek, po-liček, pa-kostnice, zá-osek co za osou jest, zájmeno co za jméno jest, mezi-slovo, mezi-věta a p.

o) při-horný kdo při hoře jest, při-hrobný při hrobě jsoucí, pod-popelný, proti-myslný, nad-větrný, nad-zemský, nad-smyslný, zá-očný kdo za očima jest (opp. očitý na př. svědek), zá-mořský a p. —

§. 141. Když se složená slova zase s jinými slovy složí, tehdy vzniknou slova *druhosložená* (decomposita, *παρασύνθετα*). Takové složení z více než dvou kmenův sbíhají se toliko při časoslovec, která s předložkami složena jsou, jako:

do-po-čítám, do-z-věděti se, na-po-čtu, na-po-čtím, na-pod-paluji, o-po-minu, o-po-věděti, od-po-věděti, o-z-božiti, od-při-sahám, po na-běhnu, po-na-pravím, po-ode-jdu, po-o-čerstvím, po-ob-živím, po-ob-veselím, po-po-nesu, po-po-lehnu, po-po-táhnou, po-pře-třibiti, po-pře-mrštiti, po-při-žínám, po-roz-pravím, po-roz-veselím, po-vz-budím, po-u-teku, pod-po-kořím, před-po-věděti, před-po-čítám, před-roze-znám, před-u-soudím, před-vy-volím, před-z-řídím, pře-z-věděti, při-na-učím se, při-o-pravím, při-o-krášlím, při-ob-tížím, při-po-čtu, při-po-mohu, při-po-věděti, při-v-štlípím, při-v-tělím, při-vy-mýšlím, při-za-volám, pro-na-jmu, pro-po-věděti, pro-za-háletí, pro-z-raditi, roz-po-sílám, roz-po-věděti, roz-pro-dati, roz-pro-straniti, roz-pro-stru, u-do-mlouvám, u-po-kořiti, u-pro-dati, roz-pro-dati, u-ze-ptati, vy-do-býti, vy-na-hraditi, vy-ob-mýšletí, vy-o-máčetí, vy-po-čtu, vy-po-řádám, vy-po-žiji, vy-pro-dám, vy-roz-pravím, vy-roz-sívám, vy-vz-dýchám, vy-z-bírám, vy-z-dvihnu, vz-do-bývám, vz-pode-jmu, vz-po-dvihnu, vz-po-lehnu, za-po-kojiti, za-pod-sívám, za-po-čnu, za-při-sáhnou, za-vz-dechnu, z-po-tvořiti, z-roz-rážeti; — potom v složeninách pro-ne-věřím se, za-ne-vru, za-ne-vraším, přeo-bohý, o-blaho-slaviti a p.

Více než dvě předložek sbíhá se zřídka, jako: *pri-na-po-menu, pro-vy-na-ložim, po-po-se-jmu, po-na-po-věděti, z-pro-ne-věfii.*

Složenin s jinými částkami řeči jazyk český v oblibě nemá.

Pozn. V jazyku německém zhusta se sbíhají slova z více jmen složená; složeniny takové přelí se povaze jazyka českého a pronášejí se buďto:

a) jednoduchými slovy, jako: mečíř *Schwertfeger*, kloboučník *Hutmacher*, ručník *Handtuch*, řezbář *Bildhauer*, okenice *Fensterladen*, másnice *Butterfass*, vápenice *Kalkhütte*, drathförmig drátovitý, langstelfhaarig srstnatý, kurzstelfhaarig škohlavý, Fuhrmannswinde zdvihák (hever, koloaub) a j.

b) aneb vynáší se část první jménem přídavným, jako: *Hauptstadt* hlavní město, *Eckhaus* dům nárožní, *Sonnenuhr* hodiny slunečné, *Sanduhr* hodiny sypací, *Westwind* vítr západní, *Blasebalg* měchy dýmací, *Fluswasser* voda řídná, *Kreisausschnitts-Winkel* úhel výsekový, *Buchdruckerkunst* umění kněhtiskařské, *Fusswurzelknochen* kosti zártartné, *Frühlings-Aequinoctium* rovnodennost jarní, *Geldwechsel-Rechnung* počet peněžoměnecký a j.

c) aneb vynáší se první část genitivem aneb jiným pádem, jako: *Heuhaufen* kupa sens, *Viehdieb* zloděj (krádež) dobytka, *Hervorhebungszeichen* znaménko vytčeni (pamatovací), *Krümmungshalbmesser* polouměr zakřivení, *Leitungs-Widerstand* odpor vodu, *Kreisabschnittswinkel* úhel úseku, *Kräfteparallelogramm* rovnoběžník sil, *Interessen-Conto-Buch* kniha účtův úrokových, *Haushaltungskostenbuch* kniha domácích potřeb (vydání), *Kosten-Ueberschlag* předchozí počet (rozvrh) nákladův, *Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft* společnost podnikajské paroplavy, *Dampfkochung* vaření parou, *Dampfdestillation* překapování (destilování) parou a j.

d) aneb vynáší se první část předložkami, jako: *Halstuch* šátek na krk, *Ballspiel* hra na míč, *Nächstenliebe* láska k bližnímu, *Dachrinne* žlab na střeše, *Kaltwasser-Pumpe* pumpa na studenou vodu, *Linear-Erbfolge* posloupnost dědičná v pokolení, *Hochdruck-Maschine* parostroj o vysokém tlaku, *Steinwürfelplaster* dlažba z kamenných kostek, *Hirschhornsalz* sůl z rohu jelečího, *Haushaltungskosten* náklad na domácí potřeby, *Handlungsunkosten-Conto* účet z obchodných (tržebných) nákladův, *Gesellschaftscapital-Conto* účet ze společných vkladův (jistin), *Dampfschiffahrts Gesellschaft* společnost k provozování parní plavy a j.

e) Podobným činem vynášejí se složeniny, jako: *Handels- und Gewerbekammer* komora tržebná (obchodnická) a průmyslnická, *Borg- und Nachlassvertrag* smlouva o půjčku a slevení.

Cizí jména, která v jazyku českém práva občanského se dočinila, jsou na př. tato:

almužna, něm. Almosen, z řeckého ελεημοσύνη mílosrdenství k chudým; *anděl* z řeckého ἄγγελος posel; *arcib.*, *arcib.*, n. Erz-, z řeckého ἀρχι- první; *diřmouati* z lat. firmare, confirmare n. více utvrditi; *ckřev*, něm. Kirche, z řeckého τὸ κυριακὸν dům Páně, aneb podle jiných z lat. circus (Rotunda); *čisar* m. césar z lat. Caesar, jako *kerál* od Carolus (Magnus); *jahan* z řeck. διάκονος sluha, *klášter* z lat. claustrum zavření (tájne), *kostel* z lat. castellum místo ohrazené, *křižmo* z řeck. χρισμία olej k mazání, *lermo* (troubiti, bítí, udeřiti) z italského all' arme do zbraně, *markytán*, *markytánka* z italského mercatante prodavač; *mistr*, něm. Meister, z lat. magister učitel; *mše* něm. Messe, z lat. missa, ite missa est t. j. missio, dimissio rozestlání chleběv posvěcených; *mouřenin*, něm. Mohr, z lat. Maurus; *moda*, něm. Mode, z lat. modus míra, způsob; *naivný*, něm. naiv, v lat. natus, přirozený; *orodovati* z lat. orare, *ortel* z něm. Urtheil rozsudek, nález; *purkmistr* z něm. Bürgermeister, *šindel* z německ. Schindel, lat. scandala (česky skudla); *škola*, něm. Schule, z lat. schola, *žák* z diakonus, *žalm* z psalmus, *žehnati*, něm. segnen, z lat. signare znamenati znamením svatého kříže a j. —

Část III. Skladba.

§. 142. Částky řeči docházejí pravého života teprva tehdy, když se u větu spojí. Věta jest myšlénka slovy vynesená. Myšlénka jest duší, slova tělem věty. Myšlénka může se vysloviti způsobem

1. úsudku, jako: Nižiny země zvučí,
2. přání, jako: Ó by zvučely nižiny země,
3. rozkazu, jako: Zvučte, nižiny země,
4. otázky, jako: Zdaž zvučí nižiny země?
5. vyzvolání, jako: Ó jak zvučí nižiny země!

§. 143. Při každé větě rozeznati jest dvě hlavní části: *podmět* a *přisudek*, a pak jich *spojení*. Podmět jest to, o čem se co vypovídá; přisudek pak to, co se o podmětě vypovídá. Částka, kterou se přisudek k podmětu připíná, slove *spona* nebo *kopula*. Podmět a přisudek činí *dělkou* věty, spona *formu* její. Na přisudku, který jest nejdůležitější částkou věty, spočívá při obyčejném slovosledu hlavní přízvuk. Ku př.:
Země rozkošná jest. Vlk dravý jest. Živočichové dýchají.
Vino se rdí.

§. 144. Věty dělí se na věty *holé* a na věty *přioděné* nebo *rozvedené*. Věta jest *holá*, když se toliko z podmětu a přísudku složí. Když se však k těmto hlavním částem, k jedné aneb k oběma, jiné vedlejší části přivtělí, tehdy slove takováto věta *přioděná*, *rozvedená*, *rozšířená*. Ku př.

Pták zpívá. Každý pták zpívá podle povahy přirozené možnosti své. Učedník začíná. Každý učedník od kazu začíná.

§. 145. Když se dvě aneb více vět v jedno spojí, tehdy máme větu *složenou*, *ndsobnou*. Když pak věta složenou není, tehdy slove věta *jednoduchá*. Věta jednoduchá zakládá se na jednom toliko podmětě a přísudku. Ku př.:

Vlci vyjí. Svornost z mála činí mnoho. Kdo vlasti nebrání, není jí hoden. Vezmiž sobě tuto, což se koli tobě líbí.

Pozn. Když věta jeden toliko podmět a více přísudkův v sobě nese aneb jeden přísudek a více podmětův, tehdy slove *větou svínutou*. Ku př.: Právě přátelství pevné a utvrzené jest. Závisl a hněv ujímají duňv.

I. Věta jednoduchá.

Hlava I. O hlavních částech věty.

A. O podmětě.

§. 146. Podmět stojí z pravidla v *nominativě* na otázku *kdo? co?* Vynáší se obyčejně *jménem podstatným* nebo *zájmenem*. Nad to mohou býti podmětem věty *jména přídavná*, *jména číselná*, *infinitiv* a konečně každé slovo, každá syllaba a spojení slov, když se o nich jakožto o věcech aneb osobách nějaký výrok učiní.

Měsíc svítí. Přivětivost vábí. Člověk jest tvor rozumný. Odpověditi sladké jest. Já jsem lovec, ty jsi soudce. Dobrý dí, dobrý splní. Mnozí se holi, řídci světlí. Tonoucí i břitvy se chápe. Trpěti jest hořko. Odstoupiti od zlého rozumnost jest. Člověle jest slovo dvouslabičné. A s čárkou jest dlouhé. Dobré jest počkej, lepší počkej nežbych. Darmodej umřel, kupsobě nastal. —

Pozn. 1. Na otázku *kolik?* když se počet jen z přibližna položí, vynáší se podmět pádem nepřímým s předložkami *do, k, na, okolo, přes, pod, s*, jako: *Tu na sto lidí zabynulo. I bylo jich ke dvěma tisícům, okolo dvou tisíc, přes dva tisíce, pod dva tisíce, s dva tisíce, do dvou tisíc.*

Pozn. 2. Podmět se nevyslovuje obzvláštně, nébrž jest ukryt ve výroku:

a) Když se vynáší zájmeny, na nichž důrazu není, jako: *Prach je! a v prach se zase navrátíš (t. j. ty). Učte se (t. j. vy).*

b) Když se všeobecný podmět *lidé* samlí, jako: *Koní na vojnách nejvíce užívají.*

c) Při časoslovec bezosobných, kterými se úkasy přírody aneb hnutí duševní lidí, jako: *Svítá se. Vždy se tmělo a mrkalo. Velmi se mi stýská. Slitovalo se mu jich.*

d) Když se vůbec praví, co se děje, jako: *Tu se dobře spí. Srpem se žne, kosou se seká.*

B. O přísudku. 18 1/2 18

§. 147. Vedle podmětu jest přísudek nejdůležitější částkou věty.

Přísudek vynáší se:

1. *časoslovem*, když o podmětě vypovídáme, co činí. Přísudek v té příčině slove *časoslovný* nebo *verbální*, jako:

Člověk mluví, Bůh mění. Voda hučí. Listí šumí. Les šumí. Vlnobití zvučí.

Pozn. Přísudek jest i časoslovný, když o podmětě vypovídáme, že *jest*, jako: *Jest Bůh. Jest sucho.*

2. *jménem* se sponou *býti*, v kteréžto příčině slove přísudek *jmenný* nebo *nominalný*. Přísudek nominalný klade se

a) *do nominativu*, když o podmětě vypovídáme, *co jest* aneb *jaký jest*. Při první otázce jest přísudek jménem podstatným aneb infinitivem, při druhé jménem přídavným. Ku př.

Bůh láska jest. Sen jest souseď smrti. Právo věc svatá jest. Pochybovatí jest chybovatí. Sen sladký jest. Život jest krátký. Štěstí jest vrtkavé. Bůh jest shovívavíci. Ty vždycky jsi tentýž.

b) Když však o podmětě vypovídáme, *čím jest*, tehdy vynáší se přísudek jménem podstatným a klade se do *instrumentálu*, jako:

Tělo lidské předivným nástrojem jest. Bůh jest svědkem všech snažností našich. Smrt naše jest libým snem*).

c) Když pak o podmětě vypovídáme, či jest, tehdy se přísudek, jestliže se vynáší jménem přídavným, klade do *nominativu*, jestliže pak se vynáší jménem podstatným, klade se do *genitivu*, jako:

Pomsta jest *hospodinova*. Ty věci *boží* jsou. Ta zahrada jest *matčina*. Já jsem *Pavlov*. Ty jsi *náš*. Ne *svoji* ale *boží* jsme. Ten dům jest *mého otce*. Děti nejsou *samých rodičův*, ale také *vlasti* **).

d) Když o podmětě vypovídáme, *jaké vlastnosti jest, jaké povahy, jaké míry*, tehdy vyslovuje se přísudek jménem podstatným a klade se do *genitivu*, jako:

Kvítko to *rozkošně vůně* jest. On jest *pečně postavy*. Dlouhost svatyně byla *dvácti loket*. Žák ten *dobrých mravův* jest. Širokost síně byla *dvou sáhův* ***).

Pozn. 1. Spona *býti* vypouští se někdy, obzvláště v příslovích a všeobecných větách, jako: Věrný přítel jistě *útočíštitě*. Zlá rada rádoi *nejhorší*. Někdy se i přísudek verbální vypustí, jako: Mně dnes, tobě zítra t. j. se *přihodí*.

Pozn. 2. Místo přísudku časoslovného klade se jméno se sponou *býti*, jako: Sbránlivý mírností *ostříhá* — sbránlivý *jest* mírností *ostříháti*. Pastýři v té krajině *ponocovali* — pastýři *byli* v té krajině *ponocojiti*.

Pozn. 3. Místo přísudku nominalného klade se příslovce s časoslovy *mám se, chovám se, činím sobě, vedu sobě, počínám sobě, provozuji sobě*, jako: Rozvážlivý jest *ponižený* — rozvážlivý *poniženě* se *chová*. Zmužili buďte — *zmužile* sobě *číte*. Měj se *bedlivě* a *pobožně* při službách *božích*. *Počíná* sobě *váhavě*. *Vede* sobě *tiše*. *Velmi* *ukrutně* a *pyšně* sobě *provozuje*.

Pozn. 4. K jménu přídavnému přikládají se jména podstatná *člověk, muž, tvor, věc, cosi*, když ne tak k vlastnosti, jako k způsobu věci hledíme, jako: Otec tvůj jest *válečný* — otec tvůj jest *muž válečný*. Krása případná jest — *krása věc případná* jest. *Tot* jest *nová* — *tot* jest *cosi nového*.

*) V jazyku německém klade se *nominativ*.

**) V jazyku německém vynáší se věta pomocí časoslov *angehören, Elgenthum sein*.

***) V jazyku německém vynáší se věta v té příčině pomocí *besitzen, haben, betragen, ausmachen*.

3. V jiných příčinách vynáší se přísudek časoslovem a jménem, kteréžto jméno v nominativě jest aneb i v instrumentále. Ku př.:

Pravá otnost vždy otihodná zůstává. Já jsem křiv ostal. Řeka čini se vodná. Ukazoval se zevnitř dobrý. Zřídka synové rodí se otcům podobní. Spytihněv jmenován jest obránce vdov a sirotkův. Ten dvůr nazván jest Dobřenice. Bratr plným hospodářem ostal. Bohatým se dělá. Chudým se stavi.

Pozn. 1. I s jinými časoslovy příkládá se jméno přídavné podmětu za přísudek, jako: Z té nemoci zdráva vstala. Kůň doma teskliv stojí. Chodí bos. Tu nah přivázan byl. Stála všeoka omámená.

Pozn. 2. Přísudek vynáší se také časoslovem *býti* s *příslovcí* aneb s *předložkami* a jich pády, v kteréžto příčině časoslovo *býti* rozličný do sebe má význam, jako: Dobřet jest tvá věc. Všickni jsou vně. Tot jest jisté a v pravdě. Necht jest tak. Jsme tiše. Jest na prázdno. Jsou po hotově. Na tobět jest ta věc. Krása tělesná od pěknosti duše jest. Všickni jsme pod zákonem. Soud Boží jest podlé pravdy. Láska z Boha jest. Míra mouky bělné byla za lot stříbra.*)

C. Shoda přísudku s podměttem.

§. 148. Když se přísudek časoslovem vynáší, tehdy srovná se s podměttem svým v *osobě* a *čísle*¹⁾. Když se však vynáší jménem přídavným, srovná se s ním v *rodě*, *pádě* a *čísle*. Při jménech přídavných volí se, když k tomu schopna jsou, raději forma neurčitá²⁾, avšak sbíhá se i v té příčině forma určitá³⁾. Ku př.:

1) Ovoce dozrává. Čláse kolují. My čtome, vy přčote, oni běhají. 2) Já nuzen nejsem. My čisti jsme. Borovice jsou několikerý. Všecko město kvílilo. Synové tvoji zabiti jsou. 3) Čas smrti nejistý jest. Oko tvé nešlechtné jest. Kozlík jest trojí. Trest jest několikerá.

Pozn. 1. Bezživotné podměty rodu mužského, když v čísle množném přípony krátké -y, -e na se berou, pojí se v přísudku s jmény přídavnými rodu ženského, jako: Vlasy tvé velmi varostly. Časy byly pěkné. Při širší příponě -ové klade se rod mužský, jako: Oudové

*) V jazyku německém vynáší se časoslovo *býti* časoslovy *stoh* *be-* *finden*, *sich* *verhalten*, *steben*, *taugen*, *abhängen*, *abstammen*, *seinem* *Grund* *in* *etwas* *haben* atd.

moji státn jsou podobní. Dnové moji pominuli. Soudové boží všem zjevené jsou.

Pozn. 2. S podmětem rodu středního pojí se v čísle množném zhusta přísudek rodu ženského, jako: Mračna se rozešly. Soužení srdce mého rozmnožily se.

§. 149. Když přísudkem jest podstatné jméno osobné, tehdy srovná se s podmětem v rodě a čísle; když však jest přísudkem podstatné jméno věcné, tehdy shody se žádné nenalezá. Ku př.:

1) Libuše věštkyně byla. Duch svatý jest osvítitel všech věrných duší. Moudrost jest ředitelkyně světa. Čistota jest vši šlechtnosti královna. Abel byl pastýřem ovcí. Zima jest řemeslnicí všelikých věcí. 2) Vy jste sůl země. Nemírná přísaha jest hříchem. Tělo nástrojem jest duše rozumné.

Pozn. Něméně se praví: Sestra nerozumné dítě jest. Děti opičátka jsou. Řeč svědek jest vnitřnosti naší. Pokora jest pěstoun všech šlechtností. Milování otcovské jest přítelem duše.

§. 150. Když podmětem jsou čísla určitá od pěti až do tisíc aneb neurčitá mnoho, málo, něco, bez čísla, tehdy klade se v přísudku rod střední čísla jednotného, jako:

Seven hlav jestit sedm hor. Zdalíž jich deset není očištěno? Jich bylo v počtu sto a dvacet. A padlo náramně mnoho lidu s obojí strany. Bylo jich bez čísla do dvaceti.

Pozn. Při podmětech polovice, půl, čtvrt klade se rod ženský aneb i střední, jako: Polovice jich držela kopí. Toho roku polovice města Prahy shořelo. Tu stojím, jakoby mne umřelo půl.

§. 151. Když podmětem jsou zájmena ukazovací *ten, ta, to* a přísudkem jména podstatná, tehdy srovnají se též zájmena s přísudkem v rodě a čísle aneb kladou se do rodu středního čísla jednotného. Ku př.:

1) Ti jsou synové Josefovi. Tato jsou knížata česká. A tat jest památka má. 2) Toto jsou kořisti Davidovy. Tot byla knížata Italská. Tot jest přičina dlení.

Pozn. 1. Když se o bytnosti věci tážeme, tehdy zájmeno tázací klademe do rodu středního, jako: Co jest bohatý? Co jest život? Co jest to trpěti? Co jest to spravedlnost?

Pozn. 2. Německé *es* nevynáší se v jazyku českém, když se jím na následující podmět ukazuje, jako při — *es* regnet, les hůl — *es* braust der Wald. Když však na myslí jest věc neurčitá, nepovědomá, o níž výrok činíme, vynáší se zájmenem *to*, jako: Já jsem *to* — *ich bin es*, *to* jest otec — *es ist der Vater*, *der Vater ist es*.

§. 152. Spona *býti* srovnává se z pravidla s *podmětem* v čísle a rodě, když však přísudek hlavní věci jest, srovná se s ním v čísle a rodě. Ku př.:

1) Koruna starcův jsou vnukové. Dobří lidé jsou klenot města. A braň jejich lučiště bylo. 2) A pokrm jeho byl kobyly. Rož, at kameni toto chlebové jsou.

§. 153. Přísudek věty váže se s *podmětem* někdy toliko *podle smyslu*, v kteréžto příčině se přísudek od *podmětu* dělí aneb *číslem* aneb *rodem*. Vazba ta slove vazbou *podle smyslu* (*constructio uerā sūmou*). Ku př.:
 Všecken lid té krajiny šli do lesa. Polovice z nich hotovi byli k boji. Jedenácte pak učedníkův šli do Galilee. Ve vší zemi dva díly lidu zemřelo. I bylo jich dvě stě. Kníže Bavorské míval obyčej. Pacholata posmívali se jemu. Tehdáž třetí díl lidu v Čechách pomřelo. Toho roku také hojnost vína dobrého se obrodilo. I bylo večer. Ještě tma bylo.

Pozn. 1. Avšak pravidelně se též praví: Toto kníže do země české se vrátilo. Byla tma. Veta po vás byla.

Pozn. 2. S *podmětem* *duálu* klade se přísudek *čísla množného*, jako: Dvě ruce mnoho udělají. Uši zaléhají.

§. 154. Když věta více *podmětův* v sobě drží, tehdy klade se přísudek,

1. jestliže se *podměty* za *věc jednu* pokládají, v *číslo jednotné*, pakli se pokládají za *věc mnohou*, v *číslo množné*. Ku př.:

Dávání a brání jest věc svatá. Trest a kázeň ukládá se lidem nezbedným. Nebe i země pominou. Smrk a jedle jsou *jednostejného* přirození.

2. Když se *podměty* za *věc jednu* mají, srovná se přísudek, když jsou *rodu rozličného*, s *rodem* jména nejbližšího aneb *nejmocnějšího*, když jsou však *rodu jednostejného*, s *rodem společným*. Ku př.:

Ten den bude země i nebe obnoveno. Žalost a hněv jemu síly přispořovala. Ozim a jař potlučena byla. Téhož roku strhl se silný vítr a déšť veliký.

3. Když se *podměty* za *věc mnohou* pokládají a přísudek se na *všecky* táhne, tehdy klade se přísudek, jsou-li *podmětem osoby* *rodu jednostejného*, v *rod společný* *čísla množ-*

ného, pakli jsou *rodu rozličného*, v rod mužský čísla množného. Ku př.:

Moudrý a blázen ve spaní *jednostejní* jsou. Stály pak blíže kříže matka jeho a sestra její. Otec a matka divili se těm řečem. Přicházeli muži a ženy. Král i všecko sbromáždění obětovali.

4. Když však podmětem jsou věci *rodu rozdílného*, klade se přísudek v číslo množné *rodu vzdánějšího*, jestliže pak jsou *rodu jednotejného*, v čísle množném *rodu společného*. Ku př.:

Propast a zahynutí *nebývají nasyceny*. Rozum a ctnost nejlépe vědomi jsou těch obou cest. Povětřím roztrhali se plátna i provazové. Tehdáž pravda a spravedlnost na zemi bydlily. Tu hromobití hrozná a blejskáni se děla. Knížetství Opolské a Ratibořské pod léno a manství koruny české postoupena byla.

Pozn. 1. Mužská bezživotná jména, když se s jinými podměty spojí, mají za sebou nyní obyčejně rod ženský čísla množného, jako: V tom ponhý vkus a z něho povstala zvyklost panovaly.

Pozn. 2. Když se přísudek toliko na jeden podmět táhne, při ostatních se pak na myslí doplní, tehdy srovná se toliko s tím, na který se táhne, jako: Tedy vyšel Petr a jiný učedník a šli k hrobu. Na tom sněmě byl také Vladislav I. a Soběslav I., knížata česká.

5. Když podmětem jsou *rozličné osoby*, tehdy klade se přísudek v číslo množné *osoby vzdánější*, to jest osoby, když ta mezi podměty jest, aneb druhé, když osoby první mezi nimi není, ku př.:

Otec tvůj a já hledali jsme tebe. Ty a bratr tvůj mluvte k skále této. Toho vy a váš rod budete užívatí.

HLAVA II. O pádech.

§. 155. Věty velmi zřídka holé jsou; obyčejně připojena jsou k podmětu a přísudku jiná slova, kterými se části tyto k celosti smyslu doplňují aneb místněji omezují. Vedlejší tyto části dělí se na *předměty*, na *příslovce* a na *přívlastky*.

Předměty jmenujeme slova, kterými se činnost časoslov a jmen přídatných k celosti smyslu doplňuje.

Příslovce aneb *omezení příslovečná* jmenujeme slova, kterými se místo, čas, příčina, způsob činnosti aneb i jiné vztahy vytýkají.

Přívlastky jmenujeme slova, jimiž se obsah jmen podstatných místněji určí.

Poměry tyto na větším díle pády se znamenají. Pády pak jsou *přímé* (*casus recti*) a *nepřímé* (*casus obliqui*). Přímé pády jsou nominativ a vokativ; nepřímé akkusativ, dativ, genitiv, lokál a instrumentál.

A) O pádech přímých.

1. O nominativě.

§. 156. Nominativu užívá se toliko k vyjádření podmětu a přísudku. V přísudku klade se nominativ po

1. časoslovech *býti, trvati, ostati, zůstati, slouti*, jako: Bylina ta vždycky zůstává zelená. To město Praha slove.

2. Po časoslovech středních *stavím se, činím se, dělám se, rodím se, ukazuji se*, jako: Udělej se nemocen. Ukázal se křiv. Před Bohem se spravedliví činili. Staví se neslyše, nevědom. —

3. Po časoslovech trpných *nazýván jsem, jmenován jsem, učiněn jsem*, — *jmenuji se, nazývám se* a p. Ku př.: Alexander nazván jest Veliký.

4. Když se jméno přídavné jako přísudek doplňovací k časoslovu přičiní, jako: Chodí bos. S koně spadl mrtov na zemi. Tu na železně lise nah přivázán jest.

Pozn. V prvních třech přičinách klade se místo nominativu i instrumentál.

2. O vokativě.

§. 157. Vokativ klade se, když mluvce k druhému se obracíme aneb když druhého za pomoc žádáme. Obyčejně přikládají se k vokativu mezisloves *ó, ach, nuže*. Jako: Vítej, země přesvatá, tisíce sliby od bohův nám zaslíbená.

Pozn. Při jménech ženských klade se místo vokativu druhdy také nominativ, jako: Milá Anna, což pak doma dělají?

B) O pádech nepřímých. *1. O akkusativě.*

§. 158. Akkusativ klade se:

1. o *místě* na otázku *kam?* v *které místo?* a to jen v jistých způsobech mluvení, jako:

Odtud jsme šli *konec* toho rybníka, toho lesa. *Krám* od krámu snuje a pokoje nedá. Chodí *dům* od domu a žebra. *Místo* od místa běhají. Slovnítný byl až *kraj* světa. Ta smlouva zní *slovo* od slova takto.

2. O *čase* na otázku *kdy?* v *který čas?* a to také jen v jistých způsobech a spojeních mluvení, jako:

Večer to poznáte a *ráno* užijíte. *Den* ode dne jich ubývá. *Den po dni* mne souží. To zachovávati budeš v *jistý čas roků* *pů* roce. Zachovej nás Hospodin při životu i *dnešní den*. A to bylo *desátý den* měsíce ledna. Narodil se *tu středu* před sv. Václavem, *tu sobotu* po sv. Havle.

Povn. Sem patří i akkusativy *dnes, letos*; t. j. den ten, léto to, jako: Dnes jsem v patnácti letech. Letos to bylo.

3. O *míře, váze a ceně* na otázky *jak daleko?* *jak dlouho?* *jak mnoho?* Ku př.:

Běželi *na* něm *dvoje hony*. Lidé musili *tři míle* i *čtyři k mlýnům* jezdit. Ušli jsme tehdy *den cesty*. Pobyli tam *tři dny*. Ležel nemocen *celý ten den a noc*. Koruna vážila *hřivnu zlata*. I odměřil od brány k bráně *sto loket*. Ta cesta *dva sáhy široká* jest. Plotna byla *těžká dva centnéře*. Syn *čtyry léta* stár jest. Dlužen jest mu *tři zlaté*.

4. O *příčině* klade se toliko při tázacím *co*, jako:

I *co* se divíte *těm řečem?* Co mi laješ?

§. 159. Nejhustěji se akkusativ klade o předměť, kterým se obsah činnosti doplňuje. Časoslova ta jmenujeme časoslova *přechodná* (verba transitiva). Sem patří

1. časoslova *činiti, tvořiti, měniti, míšiti, bít, týrati, děliti, lámati, dlabati, třít, dusiti* a j. p., ku př.

Sladovník slady dělá. Loupežník úklady činí. Země rodí obilí, víno, byliny i koření. Pavouk pavučinu plete. Všecky věci čas mění. Staří míchali víno s vodou. Zlá

rada vlastního pána bije. Kdo kopá jámu, upadá do ní, a kdo boří plot, uštkne jej had. Změnil roucho své. Kázeň slabá rozsmekuje svazky řádu. Zastavíme to dílo. I pobili nepřátely ostrosti meče. Přítal jim všecky ohně uhasil. Báh dokonejš předsevzeti tvé. Popálil všecka pole jejich, bravy i skoty pohubil a města obloupil. On vystavěl bránu hořejší. Lvové je dávali a hubili. Mnozí v sobě žalost duši. Nyní stříhou ovce.

2. časoslova *stíhati, lndti, jímati, bráti, míti, krmíti, nésti, vésti, dáti, pustíti, vábíti, mámiti* a j. p. jako:

Stíhá nepřátely. Ptáčník ptáky chytá. Rozkoš jímá duši. Vítr loď v kolo běře. Obilí klasy nese, v šupině pak zrno chová. Matka dítě krmí. Dral mu peníze z hrsti. Drvoštěp klín palicí dohání. Odvalil ten kámen od vrchu studnice. Prudká voda podbírá písek. Svedl na ně Hospodin vody mořské. Pustte ji, i pustili ji. Rozvedl rukou sekeru, aby utal dřevo. Myslivec zvěř do dolů vábí. Kejkklř zrak díváků mámi. Vydejte ty muže bezbožné. Zproved zase bratří své. Obehnali zdi město své. Vázali snopy na poli. Kdo svede tu bitvu?

3. časoslova *čti, znamenati, viděti, slyšeti, mysliti, znáti, věděti, měřiti, čísti, chvdítí, velebiti, haněti* a j. p. Ku př.:

Čiji v noze trhání. Slyšel všecka slova, kteráž mluvili. Vyslyš modlitbu mou. Chtěli věděti *ten sen*. Znam starost. vaši. Oznam mi tu věc. Pole měříme sáhem. Kdo měřil hrstí vody a nebesa dlaní vážil? Jedni to, jiní jiné libují. I rozkázal král svolati mudree. Každý svou věc chválí. Dobré máme velebiti a zlé tupiti. Čtnost člověka šlechtí. A uzřev bratří své, poznal je. Otec miluje děti. Mluv dobré věci. Zvěstuju vám pověst veleslavnou. Zpívejte žalmy k slávě jeho. Oslavujte památku jeho. Cti otce i matku svou. Těšil všecky kvílení.

4. Akkusativ stojí i při časosloveh *boleti, mrzeti, zdbsti, svěděti, svrběti* a j. p. Ku př.:

Nohá jej bolí. To mne velice bolelo. To mne mrzí. To ji kormoutivalo. Oči mne svěděly. Žádost cti jej svrbí. To matku velice těšilo, to ji náramně urazilo. To jej potěšilo.

5. časoslova příčinná, jako jsou *hojiti, hubiti, mořiti, mařiti, vařiti, sázeti*, pak *zbliti, vyjasniti, sušiti, zkráti, zmenšiti* a j. p. Ku př.:

Na rány jej hojím. Vinař kmeny mladistvé sází. Přílišná mokrost kořen hnojí. Potřeba věci draží. Vyrovnajte silnici. Oholil sobě hlavu. Vyprázdnovali pytle své. Lékařství krev čistí. Upevnil města hrazená. Velice rozmnožil svůj statek. Kovář tvrdí podkovy. To zemdlévá je. Nepřítel zaostřil oči své na mne. Voda již naplnila *strouhu*. Krev červení zemi.

§. 160. Mnohá časoslova nepřechodná, když se s předložkami *na-, nad-, o-, ob-, po-, pod-, pře-, před-, pro-, roz-, vy-, vz-, z-, za-* složí, řídí se akkusativem, jako:

V tom *jej* smrt nadešla. Oskočili *jej*. Osednou zemi tu výr a krkavci. Obstupte *jej*. Čechové *Poláky* bojem předešli. Jazyk *rozum* předskočil. Procházel jsem zemi. I schodili hory mnohé. Překvilili noc. Velmi obdaroval matku svou. Bůh všecky věci osáhá. Bůh všecky naše cesty opatřuje. Opanoval všecku zemi. Zaskočil je s svými od brány městské. Popadněte *jej*. Věj, větríčku, a prověj zahradu mou. Propadl *ruku*. —

Pozn. Mnohá časoslova pojí se s akkusativem jména, jež v časoslově obsaženo jest, aneb s akkusativem jména podobného, jako: Spravedlivý soud suďte. Tu kněz za kněze prosebná a posvátná oběti obětoval. Letivý a škaredý úmysl sobě umyslil. Kdož jim pravdu praviti bude? Měl jsem plat platiti. Sem patří i, když se praví: Bojuj ten dobrý boj víry. Lhou na tě křivdu.

§. 161. Dva akkusativy mají po sobě

1. akkusativ předmětu a akkusativ míry a ceny časoslova *ceniti, proceniti, šacovati, položiti, státi*, jako:

Procenili ta pole tři sta zlatých. Cenil nám ty věci tři tisíce zlatých. Ta kniha stojí mne dva zlaté. To jí život stane. Ten dům šacovali čtyry tisíce zlatých.

2. Akkusativ předmětu a akkusativ výroku na předmětě závislého mají za sebou časoslova *jmenovati, nazvati, činiti, působiti, nalézati, vyhlásiti, ostaviti, ukázati, zachovati, pustiti*, a jiná podobná. Ku př.:

Řeč tvá známa tebe činí. Užfeli jsme *jej* strýžněna. Ty já své společníky nazývám. To město někteří Zlicko jmenovali. Učiňte *jej* syna zatracení. Smrt je nehotovy na-

lezne. Manželku měl sestru ženy Vladislava. Tu jej naha položili. Rozpustím je lačné domů. Propustil ho svobodna. Odtud jej sluhové slepa domů přivedli. —

Pozn. 1. Přísudek závislý klade se i místo akkusativu do instrumentálu aneb do akkusativu s předložkou *za*, jako: Rozumnost přítelkyní jmenuj. Hospodín potvrdil Davida za krále nad Izraelem. My jej za velikého počítáme.

Pozn. 2. Když předmět i podmětom věty jest, klade se přísudek závislý do akkusativu aneb když se na podmět táhne, do nominativu, aneb může se i instrumentálem vynésti, jako: Vy sami se spravedlivy činíte před lidmi — vy sami se spravedliví činíte před lidmi — vy sami se spravedlivými činíte před lidmi. Vidím se přemožen — vidím se přemožena — vidím se přemoženým.

Pozn. 3. Věty činné s akkusativom předmětu přenášejí se v rod trpný, když se akkusativ převede do nominativu, nominativ pak do genitivu s předložkou *od* aneb do pouhého instrumentálu, časoslovo posléze do rodu trpného téhož času a způsobu, jako: Nizci oslavují Hospodina — od nízkých oslavován bývá Hospodín. Úzkostí avíraly mysl mou — úzkostmi svírána byla mysl má.

2. O dativě.

§. 162. Dativ klade se

1. po časoslovesch přechodných, když se osoba jmenuje, na niž se činnost jako na předmět vzdálenější táhne, jako:

Horníci veliké dary zlata Neklanovi přinesli. I přivedl jsem ho učedníkům tvým. Vrat jí tu knihu. Hvězda ta plavajícím přes moře v noci cestu ukazuje. Komu jsi ty věci zvěstoval? I dal mu desátky ze všech věcí. Takto vám pravím. Odpověďdl jsem v tato slova.

2. po časoslovesch nepřechodných, při kterých se osoba jmenuje, v jejíž moc co přechází aneb které co přísluší. Ku př.:

Z toho vám mnoho dobrého přijde. Lidem těm zboží a statek jako řeka plyne. Bohu nemůže žádná proměna přijíti. Jednostajně příhody všechněm se přiházejí. Vám se všecko hodí. Třetí díl statku toho připadl bratrovi. I dostala se ta země Faraonovi. Ne každému z nich se jednostajně svezlo. Co náleží žákům? Šťastně se vám povede.

3. Při časoslově *býti* vynáší se dativem

a) osoba, v jejíž moci a užívání co jest, jako: Tobě jsou ostré drápy. Není mi utěšení ani odpočinutí. Buď vám dlouhé zdraví. Ani mně ani tobě tento mlýn bude.

b) osoba, jejímž domněním věta sama jest, jako: Dýmem jest nám velení jeho. Jiným jest Vratislav syn Oldřicha markrabí Brněnského. Mně to za nejmenší věc jest. To nám za jednotejně jest.

c) osoba neb i věc, na niž se jako na předmět co táhne, jako: Vy budete jemu za služebníky. To tobě bude ke cti před lidmi. Žádnému z vás nebyli jsme k obtížení. To tobě bude ku pohoršení. A smutným budme za potěšení. To národu s dobrým bude. Co tobě do toho? Co komu po tom? Buď jim ochráncou a stráží proti moci světa.

4. Dativem vynáší se osoba, k níž se nějaká činnost jako její skutek aneb úkol táhne, jako:

Což se mu za dobré vidělo, to činil. To jest všem lidem známo. I toto jest nám vědomo. Všechněm jest jednou uměti. Žákům jest umění svobodná pilně vzdělávati. Jemu bylo ty roztržky urovnati. I přijde nám rozžehnati se s tebou. I přišlo na bitvu jízdným.

5. Dativem jmenuje se osoba, již se co na prospěch aneb na škodu činí (dativus commodi et incommodi). Ku př.:

Každý sobě raději, než obci živ jest. Budeš-li moudrý, sobě moudrý budeš. Všem se jest zrodil Kristus. Náš otec tak provinil všem svým dětem. Tak jsme sobě na tom prouti rozsazovali. Stromem života jest moudrost těm, kteříž jí dosahují. Měli tu pastvu dobytku svému.

6. Když na jevo dáváme, že se výrok po naší aneb druhého vůli, chuti, rozumu činí, užíváme dativu mravného účastenství (dativus ethicus), čímž řeč přátelské důvěrnosti nabývá, jako:

Vyjdí mi ven. Proč mi je ode mne loučís? Pojď, poklň mi jej. Libuše, kněžna a paní naše, již jest nám umřela. Kam se nám děl náš syn? A kdo nám půže?

Pozn. 1. Při výrazích *jméno jest, přijímá jest, říká, dím, přezdím, jméno dám* klade se osoba do dativu, jméno pak samo do nominativu, jako: A bude jméno jemu Jan. Manžuspřijímá bylo Capitolinský. Té panně říkali Ursula. Potom jemu Zaječí vrch přezděl. Dali tomu

místu jméno Kyjov. Při časoslovesch *nadávati, spílati* přijde jméno samo do genitivu čísla množného, jako: *Nadal mu lupičův, podvodníkův, zrůdcův.* — Spílá lichevníkům lakomecův.

§. 163. Nadto klade se dativ o věcech a osobách po

1. časoslovesch *divám se, podívám se, dívím se, podívím se, obdivuji se, rád jsem, chci, směji se, posmívám se, rouhám se* a j. p. k vyslovení předmětu, jenž spolu i příčinou důševního tohoto pohnutí jest. Ku př.:

Pane, dlouho-liž se tomu dívati budeš? Postěj a podívej se divům božím. Každý člověk dobrý druhého štěstí se raduje, jako svému. Všickni se jeho moudrosti divili. Těšme se jemu, poněvadž jest dobrotivý. Kníže zasmál se tomu. Čemu sám nechceš, nečiň jinému. Rouhali se Bohu. Nechciť já nižádnému důstojenství na tomto světě. Velmi rádi tomu byli.

2. po časoslovesch *hověti, pochlebovati, lísati, prospívati, pomáhati, sloužiti, zakazovati se, modliti se, škoditi, opřati se, brániti se, zpečovati se* a j. p. Ku př.:

Nuzným a udatným bohové pomáhají. V této věci nebudu vám lísati. Dlouho shovívá pán lidem. Prospívej všem, neškod žádnému. Modli se nejvyššímu. Pravda všeliké věci odolává. Žádosti se rozumu opírají. Protivilo se to dobrým mravům. Svým odporníkům statečně se bránili. Ty hrozný jsi a kdo se zpíel tobě?

3. po časoslovesch *obcovati, rovnati, připravovati, připodobiti, přivykati, zvykati, navykati, učiti, přiučiti, vyučiti, naučiti, odučiti, učiti se, rozuměti, srozuměti, porozuměti, vyrozuměti* a jiné podobné. Ku př.:

Všickni máme slovu božímú žádostivě obcovati. Hrdý se pyšnému rovná. Nepřipodobňujte se světu tomuto. Ohtěl se vrovhati jemu. Čemu přivykneš v mladosti, budeš činiti v starosti. Lidé řádu obvykati nechtějí. Čemu se naučili, tomu se jinde neodučili. Učil nás dobrým věcem. Máti ruce její vlně přiučila. Dobře tomu vyrozuměl. Učíme se uměním svobodným. Po skutku lidé tvému myšlení porozumějí.

§. 164. Dativ se klade i po jménech přídavných *dobry, milostivý, milosrdný, volný, povolný, ochotný, vldný, prospěšný, obcný, rovný, přibuzný, bližní* a j. v. Ku př.:

Prvním křesťanům bylo vše obaeno. Ti jsou sobě přibuzni byli. Právo jest všem jednostejné. Žádný mu rovný nebyl. Každý člověk bližní jest druhému. Buď nižším vládný, rovným služebný, vyšším uctivě povolný. Lidé byli jemu velmi ochotni. Nehledali toliko, co jim jest dobro, ale coby bylo i jiným dobro. Služebník jest potřeben domu tvému. Hospodář svým sluhám ukruten nebuď. Buď jiným milosrdný. Ta bylina jest prutem i listím českému kopru podobná.

§. 165. Dativu se nezřídka užívá místo genitivu, když se totiž předmět na činnost, která v jmeně podstatném jest, táhne. Ku př.:

Opatrnost těla jest nepřítelkyně Bohu. Lakomství jest služba modlám. Ti všickni tři u vězení Římanům přišli. Stál jemu u noh. Povrhli těla jich na pokrm ptačtvo. —

Pozn. 1. Odtud praviti se může na př.: Vymyslíl ručnici na záhubu lidem — na záhubu lidí — na záhubu lidskou. Nepravím toho vám ku potupě — nepravím toho ku potupě vaší. Ta kaple posvěcena jest ke cti svatému Klimentu — ke cti svatého Klimenta. —

Pozn. 2. Dativy cile jsou též domá, dolá místo starší formy domov, doluov a ty zase místo domov, dolov, domovi, dolovi, jako: I bral se domů. Spadl dolů.

3. O genitivě.

§. 166. Genitivu užívá se k jmenování předmětu, od kterého se co odlučuje (genitiv odluky). I klade se po časoslovech ubíhání a oddělování, jako ubíhati, ujíti, vzdalovati se, varovati se, ciziti se, krjíti se, zdržovati se, stříci se, hájiti se a j. p., potom po vzdalovati, varovati, zdržeti, vystříhati, zbaviti, zprostiti koho čeho; pak po přídavných daleký, prázdny, svobodny, prostý a j. Ku př.

Hrozných muk ušli. Nešlechetných věcí utíkej. Varujte se kvasu farizejského. Pustil se dobrého obyčeje. Práva svého odstoupil. Demetrius cizil se Jonatana. Žák má se stříci všech nešlechetností. Chovej se zlého činu. Kdo zle činí, ten kryje se světa. Bůh nás zbavil všelikého nedostatku. Zprostil zemi vši roboty. Zléčil se ran svých. Buďme prázdni vši lehkomyšlnosti. I byla prosta země svých nepřátel. Přišel na přívrší nedaleko Labe řeky.

§. 167. Do genitivu klade se předmět, jenž příčinou jest činnosti podmětu (*genitiv příčiny*). Věc ta sbíhá se

1. při časoslovech nepříjemného pohnutí myslí, jako *báti se, strašiti se, lekatí se, zhroziti se, zděsiti se, zastrašiti se, styděti se, křtiti se, ostýchati se*, pak *želeťi, kvíliti, žalostiti, bolestiti, plakati*, pak *žel jest, škoda jest, líto jest* a j. p. Ku př.:

Čehož jsem se lekal, stalo se mi, čehož jsem se obával, přišlo na mne. Boj se Boha a styd se lidí. Boleslav sám se svého skutku zděsil. Ostýchá se práce. Kvílili zbitých. Želel velmi toho. Srdečným pláčem plakal zkázy toho města. Své sestry velmi litoval. I slitovalo a zželelo se mu tohoto množství lidu. Pokaj se svých zlých skutkův. Škoda jest toho hochu. Buď tobě toho žel.

Pozn. I po mezislovech žalu, bázně a studu stojí genitiv, jako: Ach mně nešťastného. Ó předivné poníženoosti! Faj toho skutku!

2. po časoslovech pozbývání, vyhledávání, žádosti, pomsty, závisti a vděčnosti, jako *potřehovati, pozbývati, strádati, pohřešovati, žízniťi, lačněti, žádati, vyhledávati, naděti se, žetřiti, hleděti, vštmali si, záviděti, pomstiti, vděčnu býti* a j. p. Ku př.:

S bolestí těch věcí pozbýváme. I pohřešil velikého počtu svého vojska. Toho žádám a toho náramně v srdci svém strádám. Nasytiž se krve, již jsi žíznil. Chleba jsme lačněli. Zachtělo se jemu vody. Každá práce celého člověka vyhledává. Žádejte horlivě duchovněch věcí. Ale nadál jsem se do vás jiných věcí. Vděční jsme všickni tvého k nám příjezdu. Není žádostiv bitvy. Mnozí mstice malého bezpráví, upadají u větši. Svého všickni hledí, obecného nekaždému se chce. Bůh střeže všech stezek mých. Svého zdraví šetřte. Buďte pilní každý svých prací a povinností.

§. 168. Genitivem vynáší se celek, od něhož se jistá míra, jistá kolikost odděluje (*genitiv kolikosti, genitivus quantitatis*). Genitiv ten klade se,

1. když se míra aneb kolikost výslovně jmenuje, jako:

I přinesl přádeno nití bílých. Dali mu tři hřivny zlata. Medle přines mi také kousek chleba. Vezměte něco jeho kostí. Devátý díl města padne. I dali mu toho roku deset tisíc měr pšenice. Kázal veliké stohy obilí stavěti. A pocho-pilo ucho mé něco malíčko toho. Mnoho jí darův dáti slbil.

2. když se nějaký oddíl celku jmenuje (genitiv oddílný, *genitivus partitivus*). Genitiv ten bývá obzvláště při superlativě, jako:

Samci ryb mají mlíč, samice jikry. Nejedem těch vřezův toho zlým užil. I bylo by se to na nás některém svezlo. To jest Hektor všech nejmilejší. Chce-li kdo prvním býti, buďet všech nejposlednějším. Nebesa nebes neobsahují tebe.

3. když se kolikost a oddíl, jenž se odděluje a na nějž se činnost táhne, zřejmě nejmenuje, což obyčejně bývá při časoslovech *dati, zřástaviti, jísti, pítí*, pak při časoslovech s předložkami *u, na, při, po* složených, jako:

Koňům sena dali. Vezmi si chleba. Udělte nám oleje vašeho. Ukrátil dnů svých. Ukroj mi chleba. Najednejte kamení tesaného. Nehtem natrhl hlavy naproti týlu. Polehčí břemene, kteréž vloženo na nás. Přichystal sobě ryb, maje málo k obědu. Přituz pout jeho. Ať pojí ohleba. Poskytli mu žluči místo pokrmů. Pokropil krví oltáře toho. Pane, přispoř nám víry. Statku vám přibývá.

Pozn. Zde se vypustila slovec *něco, díl, některou část, několik*, jako: Dej mi těch jablek t. j. několik těch jablek. Pojal a sehou starších Israelských t. j. některé ze starších. Když se vypuštěná tato slovec přičlení, stojí v akkusativě, jako: K tomu nadělal braně velmi mnoho. Rovněž tak stojí akkusativ, když se ku kolikosti nehledí, jako: Naotřel meč svůj. Posekál háje jejich.

§. 169. Odtud se genitiv klade o předměť, kterého kdo požívá, se drží aneb účastnost běfe. Sem patří časoslova

1. tělesného a duchovního požívání, jako *užítí, požívati, zažítí, okusiti, zkusiti, pokusiti, nasytiti, sytu býti, plnu býti*, jako:

Kdo chce užívatí sladkého, musí prvé okusiti kyselého. Poživej toho, což v své moci máš, k svému dobrému. Až sám bídy zakusí, potom chudým uvěří. Nasýtiti se chleba. Syt jest světských lahod a rozkoší. Náměstí plno jest doživ a výmolův.

2. časoslova poslouchání a vědomosti, jako *poslouchati, pozorovati, poslušnu býti, pamětlivu býti, vědomu býti, svědomu býti, povědomu býti, znalým, citelným býti* a j. p. Ku př.:

Poslechněte v tom dobré rady. Pozorujž, člověče, počátku, prostředku a skonání svého. Všecka šeleď má

hospodáře poslušna býti. Dobrá matka sama své potřeby spíše zapomene, než dítek. Pamětliv budu jména tvého. Bůh všech tvých cest svědom jest. Člověk byl od Boha stvořen nevinný, čistotný, vůle boží znalý. Citelní buďte bíd bližních svých.

3. časoslova dotýkání se, účastenství a zásluby, jako *chopiti se, chytati se, držeti se, dotýkati se, účastniti se, účastnu býti, zasloužiti si, hodnu býti*, a j. p. Ku př.

Nevšickni chárají slova toho. I chytil se rady lepší. Pravdy se držte. Bůh nás života účastné činí. My pravdy toho v účastnosti máme. Velikého dobrodiní od nich účastenství nabývají. To jedenkaždý vykonati musí, kteříž toho zboží účastnost berou. Čechové jsou víry své zdrželívi. Tím sobě zasloužil věčné slávy. Hoden jest služebník pokrmu svého.

4. časoslova obzvláště s *do* složená, když se předmět jmenuje, jehož kdo činností svou dochází, jako:

Ještě jsme cíle nedoběhli. Antenna koncem moře dosáhala. Dobud sobě jména dobrého. Lev dopadl loupeže. Dobyh mnoho měst a tyrzí, až se dobral Prahy, města hlavního. Domohl se statku svého. Řeč lidu donesla se krále. Dorostl již svých let. Někteří přirozenou chtivostí velikých věcí se dovtipovali. Tu se apravedlnosti dovolal. Dotlačil se pohodlného místa. Veliké paměti ten den důstojen jest.

5. časoslovo *býti*,

a) když se co komu přivlastňuje (gen. přivlastňovací, gen. possessivus), jako: A ta roucha byla svaté Alžběty. Ten statek jest jejich. Obeoní věci všech jsou.

b) když se praví, jaké vlastnosti, jakého rodu aneb způsobu co jest (genitiv jakosti, gen. qualitatis), jako: Oba byli jedné vůle. Duše vždycky jednotejné podstaty jest. Ohmel jest vůně ostré. Sv. Václav byl rodu knížecího.

c) když se míra, váha jmenuje, kterou co v sobě drží (gen. obsahu, gen. rei contentae), jako: Šírokost dveří byla desíti loket, dlouhost brány třinácti loket. Šírokost houně jedné byla čtyř loket. Ten peníz jest tóž váhy, jako onen. Jedné míry byly všickny tři pokojilky.

§. 170. V záporných větách vynášel se předmět, od kterého se co odděluje, genitivem. Genitiv záporu klade se

1. po přechodných časoslovesch místo akkusativu, jako: Žádnému křivdy nečin. Některé z nich znám, některých neznám. Já nebudu vám dávat slámy. Nedal mu té trublice vzítí. Není mi zapotřebí jiného zřízení činiti. Nemám oš s tebou počtu činiti. Činí, čehož býti nemá. Žádný neví kde svého vzítí.

2. při časoslovesch *nebýti, nezůstati, neostati* klade se místo nominativu genitiv, když se výrok s důrazem vynáší, jako:

Tmy v Bohu nižádné není. Bázně v lásce není. Není žádná věrnosti v zemi této. Nebylo rosy ani deště. Žádného tvorů není na zemi velrybu podobného. I nezůstalo ve zdi žádná mezery. Žádného domu celého nezůstalo.

3. po záporných časoslovesch *nechám, zanechám, zanedbám, nenávidím*, jako:

Toho při sobě všeho nechám. Zanechal díla svého. Svých povinnosti zanedbává. Já cesty zlé nenávidím.

Pozn. 1. Přísudek na genitivě záporu závislý klade se též do genitivu, někdy i do instrumentálu, jako: Nečinít nás pokrm vzácných (vzácnými) Bohu. Neodallejte jí prázdno. Neostavil nás truchlých. Nechtěl jich svobodných pustiti. (Nepoložil jich nemocnými)

Pozn. 2. Když se věta záporná do rodu trpného přenáší, tehdy se převede genitiv záporu do nominativu aneb ponechá se v genitivě, jako: Ta plátina ještě dnes nejsou zaplácena. V těch dnech žádného díla nebude děláno.

Pozn. 3. Slova *mnoho, málo* a jiné výrazy kolikosti nekladou se ve větách záporných do genitivu, jako: Moc nejáde. Někteří zanechali sobě díl z toho až do jara. Mnoho nemlvil. Rovněž tak platí o slovech *něco, co, nic*, jako: Žádný o tom nic nevěděl. Žádný at sobě nic z toho nespozůstavuje k jitra. Nic těch proměn není v Bohu.

Pozn. 4. Když druhý člen věty tvrdíci je, tehdy klade se v něm akkusativ a ne genitiv, jako: Jiných přátel nemám, nežli je. Nevidí nebeských věcí, než jen *zemské*. Rovněž tak: Jiné lodičky nebylo, než *ta jedna*.

§. 171. Do genitivu může se při komparativě klásti i věc, s níž se co srovnává, jako:

Ty jsi lepší *mne* a já *tebe*. Každý chce se vyrovnati vyšší *sebe*. Poslednější věk bývá horší *prvního*.

§. 172. Genitiv bývá také v přívlastku, a to:

1. když se původce aneb majitel věci jmenuje (gen. *auctoris et possessoris*), jako:

Hospodin požehná všelikému dílu *ruký tvé*. Učedníci užasli se nad řečmi *jeho*. V tom se duti *větrův* utiřilo. Tehdy

pohnuli se základové nebes. Učte se znáti podobu světa, moc živlů a složení tvorů. — S tím však srovnej §. 223.

2. když se o věci praví, jaké vlastnosti a povahy jest (gen. qualitatis), jako:

Všichni byli oblečeni v roucho bílé barvy. Na tom místě studnice přešlechtilé vody nalezena byla. Byl to muž ostrého vtípu. Slavimil byl muž vzrostu velikého, středních let.

3. když se obsah věci vytyká (gen. rei contentae), jako:

Přišel na místo svého skončení. Umřel v zemi narození svého. Duha bývá na obloze v čas deště. Školy křesťanské chrámové pobožnosti jsou. Oblec se prosím v roucho smutku. Udělal věřeje šedesáti loket.

4. když se předmět činnosti jména podstatného jmenuje (gen. objecti), jako:

Rozséváť dobrého semene jesti syn člověka. Hospodin jest ustanovitel práv našich, Samých sebe milovníkům nevěř nikdy. Zisku hledal s útiskem bližního svého. Tu bylo mnoho o rozmnožení víry křesťanské rokováno.

Pozn. Genitiv přednětu místo akkusativu klade se i při supině, jako: Jdi kázat slova božích. Poslal své lovce lovit zvíři. Šel kopat písku.

§. 173. Genitiv klade se o čase, kdy se co děje aneb dalo (gen. temporis); a v příslovci doma klade se také o místě:

Tato bylina kvete obyčejně měsíce máje. Spitihněv měsíce ledna umřel. Léta 1557. dne 23. února na poly k 12. hodině před půlnocí narodil se ve Vídni Matiaš, arcikníže Rakouský. Včera se to stalo. Císař ten měl dosti moci k obhájení důstojenství svého jak doma u svých poddaných, tak vně mezi cizími národy.

Pozn. Doma a včera (m. večera) jsou vlastně genitivy dle vzoru chlap (v. §. 126).

4. O lokále.

§. 174. Lokál nebo lokativ klade se nyní při jménech podstatných jen s předložkami. Bez předložek užívá se jeho toliko při příslovcích a to, když řeč jest

1. o místě a času, na otázku *kde?* a *kdy?* jen při *dole, vně, loni, lani*, jako:

Dole seděla. Chtěl sednouti vně. Bylo to loni okolo sv. Ducha. Všichni jsou vně.

2. o čase na otázku *na který čas?* v *kterém čase?* jako:

Dostává měsíčně platu sto zlatých. Kolik platí ročně? Přijď nočně aneb denně. Kostely kradmo a nočně odmykali. Časné vstal. Tobě sluší na to mysliti, což by vám dobrého budoucně býti mohlo.

3. o jakosti na otázku, *jak se co děje*, ku př.:

Hudte dobře a zvučně. Ruka tyá na mne těžce dolehla. Ta růže líbě voní. Uměl dobře hráti na harfu. Přišel tiše. Mluvte k němu tajně. Štastně se mi vedlo. Slunečko krásně svítilo. Kůň prudce běží.

4. když se praví, v *jakém stavu* co jest, jako:

Není to dobře, což děláte. I bude dobře tobě. Měla se chudě. Počínali sobě bezpečně. Bydlili v zemi té bezpečně. To jest jistě a v pravdě. Podobně jest na stromu. Dobřet jest tyá věc.

5. o množství na otázku *jak mnoho?* v *jakém množství?* jako:

Byl drahně dní*) u vězení. Raněných a zbitých drahně bylo s obou stran. Hojně pokrmů bývá na poli dobrých rolníkův. Pršelo hojně. Má hojně síly. Má koní bohatě.

5. O instrumentále.

§. 175. Instrumentál klade se:

1. o místě na otázku *kdudy?* ku př.: Oknem nahlédal do domu. I to jsme viděli, že nic tou trubou voda nešla.

2. o čase na otázku *kterým časem?* jako: V zákoně božím přemýšleli dnem i nocí. Pěkným časem cestu do Říma konal.

§. 176. Instrumentál klade se nejčastěji o prostředku a nástroji t. j. o věci, kterou se činnost na jevo staví, kterou se vykonává. Sem patří

*) V němě, síue geraumo Zeit.

1. časoslova *líti, dštití, přšeti, oplývati, plýtvati, potiti se, chrkati, kašlati* a j. p. Ku př.:

Vodou na nás lil. Dštil hospodin krupobitím a ohněm.*) Pršelo krví, hvězdami, kamením.***) Země obilím a vínem oplývá. Řeší plýtvá, jako vodou. Od úrazu krví chrkal. Těžce dýchám a krví odchrkuji. Krví se potil. Krví kašle. Krví beránkův kropili na oltář.

2. časoslova *kývati, lomiti, točiti, táhnouti, mrštili, opomítati, opovrhati, pohrdati* a j. v. Ku př.:

Dřímající hlavou kývá. Lomila rukama nad hlavou svou. Kolem točil. Nad tím hlavou kroutil. Mrštili kamením po nich. Metali kostkami. Kamenem naň lučil. Házeli na se kamením. Co mnou strkáš? Veslař veslém táhne. Všim pohrdá a opomítá. Dal sebou o zem.

3. časoslova *dařiti, obdařiti, darovati, zdělití se, odměnití, platití* a j. p. Ku př.:

Bůh je daroval velikým rozumem nad jiné lidi. Hospodin silou lid svůj dařil. Zdělit se dary svými s jinými. Podělili se mezi sebou statkem svým. Oděvem se rozdělili. Nemá čím zaplatit. Nepominu vám se toho zase všim dobrým odměnití.

4. mnohá jiná časoslova, když se vše jmenuje, kterou se činnost vykonává, jako:

Lev ohonem mrská. Vepř zubem okolo sebe seká. Můžeš-li vytáhnouti velryba udiel? Města svá vysokými zdmi ohradili, tlustými valy obehnali, a hlubokými příkopy obtáhli. Rolník se obilím živí. Příkopy vodou se naplňují. Čermáček červy se krmí. Otec ty peníze pivem odebral. Tu ženu večera biticem vyvedli.

§. 177. Instrumentál klade se o *příčinně a původu činnosti*. Sem patří

1. časoslova *zniti, hřmiti, blýštětí se, třpytití se, hořeti, plápolati, svliti, rdti se, potom časoslova ohlubiti se, honositi se, vynáseti se, nudymati se, veseliti se, káti se, kárati se, pak viniti, nařkati, obviňovati, vinnu býti, povinným býti* a j. p. Ku př.:

*) V němč. *lless regnen Hagel und Feuer.*

***) V němč. *es regnete Blut, Sterne, Steine.*

Domové jejich skoky a tanci hřměli. Královští domové čalouny a koberci se stkvějí a hlučí hudbou. Slně zlatem a stříbrem všecka se blýštla. Plápolá milostí boží. Sláma ohněm hoří. Rdí se pole obilím. Svými věcmi se vynáší. Nenadýmej se bohatstvím. Sliby se blázni veselí, ale moudří jimi se kají. Ten sám svou smrtí vinen jest. Láskou bližnímu svému vždycky povinen jsi. Vinil jej neposlušností.

2. Ve větách trpných aneb smyslu trpného jmenuje se instrumentálem osoba aneb věc, jež původem aneb podmíněním činým jest výroku. Ku př.:

To což máš, jest tobě dáno Bohem. Byl za to mnohými lidmi prošen. Téhož léta Hostivit, kníže Vyšehradský, velikou a příliš ukrutnou zimnicí trápen byl. Nemocí těžkou jsa přemožen umřel. Bohem všecky věci stojí. Všecken lid hladem vyhynul. Svorností malé věci vzrostají, nesvorností rozpadají. Hanbou jest on utekl.

3. Když se vypovídá, podlé čeho se co děje, jako:

Krokovým rozkázáním mnoho lesův ohněm popáleno jest. Králové Římašti původem Junia Bruta z Říma vyhnáni byli. Slunce otáčením svým dni obmezuje.

§. 178. Instrumentálem pronášejí se věci a jakosti, s kterými co spojeno jest, kterými se co na jevo dává, jako:

Marností se zanáseti volno není. Obírají se řemeslem. Oženil jej bohatou vdovou. Zajíc otevřenýma očima spí. Majorana kvete zelenými šupinkovitými poupaty. Rovnou myslí snášel křivdy. Všetečnou smělostí ze zákonův se rozvazovali. Co jest mezi nimi na odpůřích, to jest všecko přátelským během urovnáno. Holil bradu obyčejem uherským. Křížem padl. Voda vaří se klokotem. Častokrát se o to bijeli rotami. Mlékem odešli od něho. Smrtelnou ranou raněn jest. Smrtelným hříchem zhřešil. Náhlou smrtí umřel. Krvavým potem se potil.

Pozn. Místo: Soudil je spravedlivě, nemohla právě usnouti, prodlí velmi, strom kvete bíle, otíl ho velice a j. může se říci: soudil je soudem spravedlivým, nemohla právým snem usnouti, proslí velikou prosbou, strom kvete bílým květem, otíl ho otí velkou a j.

§. 179. Instrumentálem se vynáší vztah, v kterém výrok platnosti nabývá, jako:

Tělem ve škole jest, myslí vně. Rovnají se rouchem vládykám. Král jej hrdlem i zdravím ubezpečil. Rozumností

jsme andělům podobni. Takoví lidé šťastni jsou nadějí. Jest mlád letmi. Starší byli věkem, nežli on. Visla svou spanilostí a prudkostí všecky řeky převyšuje. Nižádný nad něho udatenstvím nesáhal. Helena krásou nad jiné všecky vyvodila.

§. 180. Instrumentálem se vynáší míra a kolikost, o kterou co větš jest, jako:

Každý byl jeden druhého rokem starší t. j. o rok. Mnohem moonější jsi než my t. j. o mnoho. Jest šesti léty starší než já. Čím častější ovičení, tím jistější prospách.

§. 181. Instrumentálem se vynáší věc, ku které se co připodobuje. Nejhusťěji se sbíhá pád ten po časosloveh *čpiti, páchnouti, voněti, smrděti, zaváněti, chut mlti* a j. p. Ku př.:

Zařval, jarým turem t. j. jako jarý tur. Hry lakomstvím zapáchají. Víno chut má sudem. To smrdí bahnem. To voní růží. Ona věc páchne myší. Plášť jeho ohněm páchne. Poskočil jelenem. Schýliv se ležel lvem. Dnové naši jsou stínem, běžícím po zemi bez věi zástavy t. j. jsou jako stín, běžící atd.

§. 182. Instrumentálu užívá se, když podmět v jiný způsob přechází, bera na se vlastnosti, kterými se od jiných věcí dělí (instrumentál přísudku). I klado se

1. po časosloveh *učiniti, ustanoviti, zvoliti, jmenovati, nazvati*, a j. p., jako:

Otoem mnohých národův učinil jsem tě. David jej nazývá pánem. Někteří ji Juditou jmenují. Čechové sobě Přemysla knížetem volili. Ludvík Bavorský psal se králem Římským. Položil jej nemocným. Dělá se bohatým.

2. po časosloveh *oslaviti, zanechati, dáti, poslati, obdržeti, mlti, býti* a j. p. Ku př.:

Zeti svému dal věnem půl krámu masného. Syna svého po sobě králem ostavil. Dům poustkou zanechali. Knihu mně darem poslal. Dostal to od matky darem. Dědicem na všem zboží ostal. Jsi-li sousedem, uživej sousedství. Bratr můj jest sládkem. Jsou mi břemenem *).

3. Při vazbě akkusativu aneb dativu s infinitivem může se přísudek závislý vynésti instrumentálem, jako:

*) Sie stud mir zur Last.

Ukázal se býti nehodným toho úřadu. Pravil se býti toho pánem. Ne každému se dostane býti moudrým. Lépe jest šilhavým býti nežli slepým.

Hlava III. O pádech s předložkami.

§. 183. Když pády samy o sobě k vyslovení myšlenky a jejich poměrův nedostačují, užívá se *předložek* nebo *prae-positio* (praepositiones). V jazyku českém předkládají se předložky před všechny nepřímé pády, avšak některé pojí se toliko s jedním pádem, jiné s dvěma, jiné s třemi pády.

A) Předložky jednoho toliko pádu.

1. Akkusativu.

§. 184. *Mimo* (od minu) jest a) o místě = kolem, jako: Mimo náš dům ho vedli. Šli mimo nás. b) = proti, čemu na odpor, jako: Mimo rozkaz pána svého to učinili. To se dále mimo vůli jeho. c) = kromě, nad, nežli, jako: Jiného přítele mimo bratra neměl. Tehdy přidáš sobě ještě tři města mimo tři onano. Mimo tebe není pána. d) = mnohem více než, jako: Vlasta na Otirada mimo jiné všechny muže nevrážila.

§. 185. *Ob* jest a) = kolem, něm. um, jako: Číslo to posad ob jedno místo blíže ku pravé ruce. b) = za, během, jako: To ob jednu noc objeli. c) = na, jako: Převzeli ho ob onu stranu Vltavy. d) V složení: obtočiti nit, obezdítí hrad, obracetí oči, obveseliti mysl, obmýšleti dobré věci, obejítí potok.

§. 186. *Přes* jest a) o místě = z jedné strany na druhou, něm. über, hinüber, darüber-hinaus, jako: Přepřavili se přes řeku. Bral se přes Jericho. Udeřil ho přes plece. A budou padati jeden přes druhého, jakožto od meče. b) o čase = během, jako: Po moři plouli přes jednu noc a přes den. Byl u něho přes zimu. c) = nad, více než, jako: Nekráloval přes dvě léta. Bylo nás něco výše přes

dvě stě osob. Však při nás nic nenacházíte, přes to máte rád a právo. d) = proti, jako: Oni to vždy tajně přes záповěď činili. e) V složení jest *pře*: přenéstí truhlu, přepalovati zlato, překousati řemen, převýšiti druhého, přesladiti kávu, přejíti lávku a j. v.

§. 187. *Pro* jest a) = na spásu, z lásky, něm. Jemd. zu lieb, für; Pro nás těžce trpěl. Co měl, to vše pro Báh rozdal. b) = příčinou, za příčinou, jako: Nelituje zboží pro spěšnějši zbyti nemoci. Mluviti s ním pro velikou mdlobu nemohl. Všecka práce člověka jest pro ústa jeho, avšak duše jeho nemůže se nasytiti. Pro mne si dělej, co chceš. c) Po časosloveh *jtí, poslati, plaviti* klade se o věci, která se má přinéstí, jako: Poslali pro mne. Šla pro pivo. d) V složení: proklestí cestu, dveřmi věc pronéstí, srdce kopím proklátí, ovoce probíratí, moc svou prokázati, statek promrhati, víno prodávati.

§. 188. *Skrze*, něm. durch, jest a) = středem čeho: Šli skrze husté lesy přes veliké hory. Propravil se šťastně skrze ty skály. b) = pomocí, vinou, jako: V člověku a skrze člověka rozmnožuje se moudrost boží. Od hospodina bylo to přikázáno skrze proroky. Skrze syna v zkázu přišel. c) = příčinou, za příčinou, jako: Zapálilo se od kováře skrze nešetrnost. d) Při časosloveh přísahání a zlořečení o věci, kteréž se dovoláváme, jako: Přisáhám já dnes skrze meč můj. Protož nyní přísáhní mi teď skrze Boha, I zlořečil jemu skrze bohy své. Skrze sebe samého přísáhl jsem, praví Hospodin.

§. 189. *Vz, vze* jest v staré češtině a) = na, ve, jako: Vz ramena vložili bystrá kopí. b) = proti, jako: Ažta všickni vyrazili vz vrahy. Plove vz vodu. — Nyní se jí užívá toliko o směrech v prostoru: vz délí, vz šíří, vz hloubí, vz tlouští, vz výší, vz hůru, vz tíží, pak vz-pět, vz-nak, jako: Všickni vz-pět padli na zemi. Vz-nak na popole ležel. Dal mu za to místo zlata vz-tíží šest set lotův. Síň byla vz-výší jedného sáhu, vz-šíří dvou, vz-délí tří sáhův. c) V složení: provaz na šiji vztázati, ruku vzdvihnouti, oči k nebi vznéstí, obět vzdávati, sváry vzbuzovati, ctnost vzdělávati, něco na obec vznášeti, zprávu obce na se vztáhnouti, obec vztvésti, zboží na peníze vztvésti.

2. *Dativu.*

§. 190. *K, ke, ku* klade se a) o cíli, něm. zu, nach-hin, auf-zu, jako: K uherské zemi se obrátil. I bylo šest stupňův k té stolici. To upřímo vede k spasení. Ústy k ústům mluvím s ním. To k své duši беру, že jest u mne šest let byl. b) o účelu a příčině, jako: K dojití moudrosti celého života potřebí jest. Člověk přirozen jest k dlu a pták k létání. Šlechta se vždy ke cti lučí. Zabil muže k ráně své.*) c) o soulednosti a přiměřenosti, něm. zu Folge, nach, bei, wegen: Zdali k rozkazu tvému vzhůru se vznáší orlice? Kůň k zvuku trouby řehce. d) o vztahu, něm. in Bezug, in Hinsicht, jako: Měkkost jest lahodná k dotčení. To snadné jest k upuštění. Jsem k nohám dobrý a k hlavě zdravý. e) o číslu přibližném, jako: Byl živ k osmnácti letům. f) o čase, jako: Té noci ke dni umřel.

§. 191. *Proti* klade se a) o místě, něm. gegenüber, jako: Tu proti poledni stojí zdi staré. Míří dub proti dubu. b) o odporu, jako: Zhřešil proti Bohu. Slunce proti obecnému běhu zatmělo se. c) při porovnání k čemu, něm. in Vergleich mit, jako: Jako zrno písku, tak jest tisíc let proti dnům vědným, t. j. u porovnání k dnům vědným. Stříbro za bláto proti moudrosti se počítá.

Pozn. 1. Místo *proti* klade se i *naproti*, jako: Odtud obrátili jsme se, k straně půlnoční *naproti* kaple panny Marie. *Naproti* klade se i příslovočně, jako: A postavili se *naproti* z daleka.

Pozn. 2. I slove *vsříc* t. j. v cestu, lat. obviam, pojí se s *dativem*, jako: Oni nám vyjdou *vsříc*, jako *prvé*.

3. *Genitivu.*

§. 192. *Bez, bezs* klade se a) o oddělenosti, jako: Jeden bez druhého státi nemůže. Díval se na to beze všeho pohnutí. Umřel bez dědice. b) o pomoci a jejím nedostatku, jako: Beze mne nic nemůžete učiniti. Vášně v nás bez nás povstávají. c) jest moci odčítajíc, jako: Byl u mne bez ně-

*) Wagen einer ihm geschlagenen Wunde.

keré neděle půl léta. Tisíc a bez tří osmdesát let. Pět tisíc čtyři sta a bez čtyř čtyřiceti let. d) Bez mála = *beinahe*, es fehlte nicht viel. Bez mála bych byl umřel.

§. 193. *Dle, podle, vedle* kladou se a) o místě = po straně, po boku, jako: Dle moře se usadili. Stál podle mne. Podle maličku jest chromý prst. Posadila jej vedle sebe. b) o přiměřenosti, jako: Jezdec koně uzdou dle libosti ohýbá. Zdali podle rozumu tvého létá jestřáb? Tedy čeňte to pole vedle toho, jakž se rozsvívá. Já jsem to učinil vedle žádosti jeho. c) o příčině a společnosti = *pro, se*, jako: Nemáte se podle čeho moudrostí a výmluvností ohlíbiti. Vydej život a krev svou podle Boha. Vedle císaře římského mnozí proti Čechům povstali. Příslovečně: Vedle bydlí. Co jest vedle, to jest mimo.

§. 194. *Do* klade se a) o cíli v prostore, jako: Od toho hradu do lesa postoupili. I naplněn jest dům od jednoho konce do druhého. A tak stavěli jsme tu zad a spojili všecku až do polou. b) o cíli v čase, jako: Do devíti hodin předli. A polovice jich držela kopí od svítání až do soumraku. Do třetího dne nemohl uhoditi k vojsku. c) o stupni a míře, jako: Jedli chléb do sytosti a pili víno do opití. Byl jsem u něho do jeho vůle a do své. Vyspal se do červeně. To učin do třetice aneb i více. Zhytnulo tam do tisíce mužův. d) Obzvláštní spůsoby mluvení jsou: Jest mi do smíchu, do tance. Co mi jest do kroje? Nic mu do toho není.

§. 195. *Od, ode* jest a) o místě pryč od věci, jako: Odejdi ode mne. Obezřel tu zemi od moře. S té strany od Moravy dal sobě hrad postaviti. b) o čase, jako: Znáám já je od šesti let. Od osmnácti let jemu posluhoval. c) o původu a látee, jako: Všeliká moudrost od Pána jest. Stavěli domy od kamene. Olej z oliv od olejnika se vytlačuje. Málo kdo od té nemoci umřel. d) o příslušnosti, jako: Platil z toho od pohřbu. Ta místa nejsou od toho, aby tu mluvena byla tak nešlechetná slova. Voda jest od ohně. e) o vztáhu, jako: Od znamenitých darův a ctností jej chválil. Tlumač od jiného mluví. A což bylo lepšího od kněh a jiného nádobí, to prodáno bylo. Jest mdlý od přirození. f) jest moci srovnávací *nežli, než*, jako: To vše jiné jest od

předešlých mínění. Pohled teď medle na tohoto mládence, že jest byl mladší od tebe. g) V složení: odhrnouti obilí ode zdi, přístup odhraditi, dluh komu oddělati, těsto na chléb odmísiti, koho k čemu odkázati, města komu odměřiti a j. v.

§. 196. *U* jest a) o místě *podle, vedle, po straně*, jako: Seděl jsem u samých dveří. Stál u brány. b) = v domě, v kraji, jako: Já jsem u něho jak živ nebyl. U nás od mnoha let ztravu má. c) o příslušnosti, jako: Byl čeledínem u otce tvého. Přezka u střevíce. d) V složení: někomu co ubrati, trochu dříví uštipati, někoho ušlapati, koně uhnati, oheň uhasiti, někoho ulouditi a j.

§. 197. *Z, ze* jest a) o místě, ven pryč, jako: Vltava nad míru z břehův svých vycházela. Dral mu peníze z hrsti. Pije ze džbánu. b) o čase, jako: Hned z rána pracuje. Z mladosti jsem to slychal. c) o počtu a látce, jako: Jistě z nich jsi. Ze sta jeden se nevrátil. A podnože té stolice také byly z zlata. Z vody víno učinil. d) o původu a příčině, jako: Z toho přišla škoda na obec. Láska z Boha jest. To se také z jiných důvodův poznává. e) o účelu a přiměřenosti, jako: Z kratochvíle se projíždí. Proč z peněz nechceš dělati. Veze nás z našich peněz. Krok z rady Lecha volen jest za kníže. To se dalo z vyšší moci. f) o jakosti, jako: Pověděli to z prosta. Jest z ticha. Z rychla to učinil. g) V složení s časoslovy: smích ztropiti, vejce zněsti, něco způsobiti, něco zlehčiti, víru zrušiti a j.

§. 198. *Kol, kolkol, okolo, vůkol* kladou se a) o místě = kolem čeho, jako: Obcházel kol tvrdého hradu. Roznesla se radost kolkol Prahy. Okolo sochy chodí. Kázal všem vůkol sebe státi. b) o čase a počtu, jako: To bylo loni okolo sv. Ducha. Živa byla okolo dvanácti let. I bylo peněz okolo několikop kop.

§. 199. *Místo, strany, se strany*, jako: Místo rozumu zlá žádost platila. Z oken místo dveří skákali. Neměli nedostatku strany vody.

§. 200. *Kromě, vně*, jako: Krom vlasti zemřeli. Nic nebylo v truhle kromě dvou tabulí. To se stalo vně kostela. Vně vlasti živ byl.

4. Lokálu.

§. 201. Při jest a) o místě *blízko u, nedaleko od*, jako: Spadl s stolice nazpět při úhlu brány. Klečela při ní na zemi. Při zemi bydlí. b) o čase vytýká současný děj, jako: I při opravování zdi pracoval jsem. I zatmělo se slunce při vycházení svém. Já jsem nebyl při bitvě, než po bitvě jsem přišel. c) klade se o tom, co kdo v moci, v držení má, jako: Nenašel při nás svého nic. Jest při síle a zdraví. Měj vždy paměť při sobě. Milá paní, to jest při vás, můžete udělati neb neudělati. d) Jest močí osvědčující, jako: Pravím vám při mé víře. Přísahal při živém Bohu. e) V složení: něco přinést, podkovu přičiníti, něco k čemu připraviti, přirovnati, tvář svou přikrýti.

B) Předložky dvou pádův.

1. Akkusativu a lokálu.

§. 202. Na na otázku kam? s akkusativem a) klade se o místě, *kam, nač*, jako: Na skálu vystoupil. Jel na Moravu. Na moře se pustil. b) o čase, jako: Přišel ke mně na den sv. Ondřeje. Chodival na každý den do lesa. Na léta trvají ty byliny. Ta zima již nebyla na několik let. c) o účelu a úmyslu, jako: Šli jsme na smlouvy. Na záhubu vlasti války se vedly. Šel na pivo. d) o příčině, něm. in Folge, wegen, jako: Umřel na hroznou bolest. Učinil to na žádost jeho. e) o prostředcích, jako: Hodovali na obecní groš. Krásný kostel dal založiti a dostavěti na svůj náklad. f) o účinku, jako: Na nic dobrého jim to nevyšlo. Na smrt se rozstoukali. g) o jakosti, jako: Žádný se nenavráti na prázdno. Ta věc na jisto býti má. Každě na červeno barvena jest. Země na nejvýše zpustla. h) o vztahu, jako: Byl čerstvý na nohy své, jako srna v poli. ch) o počtu přibližném, jako: Na sto mužův padlo. Zeď jest na dvě cihly vztlouští. Na desetkrátě změnil mzdu jeho:

S lokálem na otázku kde? a) o místě, jako: Spal na lůžku svém v pokojíku. Na jedné zemi koukol i pšenice

roste. b) o věcech, které na kom jsou, jako: Rána jednodušejší jest na všechněch. Učiním, co jest na mně. V boji všecko na boji jest. c) o věcech, kterými se kdo obírá, jako: Prav, což jest na tvé mysli. Uměl dělati na zlatě a stříbře. Jest na vojně. Byla na vině. Jest ještě ve školách na učení. Na skutku postizen jest. d) o čase: Na počátku učinil Bůh člověka. Tu jest na potkání dal nám pátku a postrk, až jsme se všickni potáceli. e) o vztahu, jako: Vino má na baryš býti názluté. Na čem jest vůle boží neplnil? Na zdraví mi uškodil. Hyne na živnosti. f) Obzvláštní spůsobu mluvení jsou: To jest na jevě. Jest na omylu. Jsme na hotově. Bylo jich na mnoze, na mále. Ještě jest otec můj na živě.

V složení s časoslovy: co nač naložiti, k čemu co natahovati, mysl čím nadýmati, mnoho dříví nasekati, hromadu kamení naházeti.

§. 203. O s akkusativem na otázku kam? a) o místě: O prst by ho obvinul. O řeku Moravu se sejdou. O sloup se opřel. Dal o zeď hlavou. b) o příčině: O ty peníze se svadili. Se staršími se o to radil. Staráme se o nebeské věci. Přicházel tam o dřevo. c) o míře, jako: Okno jest o dva střevice vyšší než dvéře. O málo nižší od tebe jest. O tak mnoho klamá druhý počet příliš.

S lokálem na otázku kde? a) o čase, jako: Rozešel se lid o poledni. O tomto čase zejtra pošli je ke mně. b) o předmětu, jako: O tom jsem přemýšlel. Nebudu mlčeti o síle jeho. c) o příčině a vztahu, jako: O svých kostelích péči mějte. On jim přikázal o tobě. Pověz pravdu, kterák jest o těch šatech samo v sobě. d) o způsobu, jako: O samotě bydlí. O suchém listí dobytek chová. Nádoba o dvou uchách, vůz o dvou kolách.

V složení: nohu omakati, město valy osypati, vlahy ohlíti, město osaditi, vlast opustiti, koně ohroziti, koho u druhého omluviti.

§. 204. V, ve s akkusativem na otázku kam? a) o místě, jako: Udeřil v stěnu. Píchl mne v cko. Vstoupí v nebesa. b) o čase, jako: Stalo se to v mor pominulý. Bylo to v pátek před smrtí její. Asi v tejděn umřel. c) o stavu, v který co přechází, jako: Dal se v láni. To nám v známost uvodili.

Plesání naše v kvílení se obrátilo. Uvažme se dědičně v příbýtky tyto: d) o účelu, jako: Poslal mu v dar koně. e) o vztahu, jako: Byl v hnáty velmi silný. V nohy velmi rychlý jest. f) o míře: Počítá sobě toho v osm kop.

S lokálem na otázku *kde?* a) o místě: Ryby hýbou se ve vodách. Smrt ve dveřích jest. b) o čase: V létě velmi horko bývá. Říše ta v málo kolikas létech velikou a nenabytou škodu vzala. Kůň v rozbujnění svém nesnadně zdržán bývá. c) o stavu, v kterém kdo jest, jako: Celá jest v slzách. Všem jest v rihávisti. Mám to v ohyzdnosti. Já toho domnění ve své váze zanechám. d) o počtu a míře, jako: Kníže přijel do Prahy ve dvou stech koních. Odtud vpadá ta řeka do moře v pěti a čtyřiceti mílech. Ten dům položen byl ve šesti stech kopách mišenských. e) o vztahu, jako: I uslyšel jest žádost tvou i v této věci. Zveleben jest Šalomoun nade všecky krále zemské v bohatství a v moudrosti.

V složení s časoslovy: meč v nožnice vdáti, hřebík do stěny vdělati, vodu do očí vkrápati, do vězení vsaditi a j. p.

2. Akkusativu a Instrumentálu.

§. 205. *Nad, nade* s akkusativem na otázku *kam?* a) o místě: Nad nebesa se vyvýšil. b) o stupni a míře, jako: Nad míru a obyčej svého věku mužnost svou ukazoval. Přidal pátý díl nad cenu tvou. Nižádný nad něho udatenstvím nesahal. Boží vůli nad svou važ. Obzvláště c) při komparativě: Co sladšího nad med a co silnějšího nad lva?

S instrumentálem na otázku *kde?* a) o místě: Stál nad vodou té řeky. Nad vozem orlice byla pověšena. b) o moci a ochraně, kterou kdo nad druhým má, jako: Pánem jsi člověka učinil nade vším dílem rukou tvých. Nad lidmi tobě moc dána jest. Nad vojskem správu má.

V složení: míč nadhazovati, zajíce nadháněti, práci svou nadsazovati.

§. 206. *Pod, pode* s akkusativem na otázku *kam?* a) o místě: Upichl ho hůlkou pod oko. Vzvedl mysl pod

nebesa. Pod město zátoka z řeky zatékala. b) o čase: Pod večer k nám chodíval. c) o poddanosti a příslušnosti, jako: Uvedl je v poddanost a pod plat. Přivedl je pod své panství. Šťěstí jim pod ruku šlo. d) o míře a stupni: Pod tisíc koní bylo tu. Což pod kopu níže jest, od toho nemá více vzíti než groš.

S instrumentálem na otázku *kudy? kde?* a) o místě: Udělali pod stolem skryté průchodiště. Vyhnulo simě pod hrudami. b) o čase: Vydal svědectví pod Pontským Pilátem. c) o poddanosti a závislosti: Všecken svět byl pod jeho mocí. Dědic pod ochranci a správci jest. d) o způsobu, jako: Pod dobrým přátelstvím je k sobě pozval. Prvozuje pod rouškou práva svůj hněv nad nimi. Pod poslušností vám rozkazuje. Prikázal mu pod velikou pokutou.

V složení: dřevo kam podkládati, zemi pod moc podbíti, podrobiti, podmaniti, písek podbírat, trávu podkaliti listí podlamovati, vlasy své podholiti.

§. 207. *Před, přede* s akkusativem na otázku *kam?* a) o místě: Před vrata šli. b) vztahem na mysl: Nad to nic nenáležitého před sebe nevezmu. Konec všelikého člověka přichází *přede mnou*.

S instrumentálem na otázky *kde? kudy?* a) o místě: Sedl před vraty. Hrál před ním. Ničehož nezatajil před ním. Nemluvil toho přede mnou samým, ale před mnohými dobrými lidmi. b) o čase: Potom přišel před večerem. A před smrtí zpomínala na sestru svou. A to bylo ještě před sluncem než vyšlo.

V složení: koberec komu předestřiti, co komu předhoditi, co komu předoznámiti, předukázati, co předzvěděti, předuložiti, předpůsobiti, předříditi, koho komu předkládati, koho předhoniti, předejiti a j. v.

§. 208. *Mezi* s akkusativem na otázku *kam?* o místě: Ivstoupil jsem mezi dvěře domové. Mrštil jej zadu mezi plece. Mezi své přišel a svoji ho nepřijali.

S instrumentálem na otázku *kudy?* a) o místě: Řeky mezi břehy svými běží. Po malé chvíli vzešel křik mezi nimi. b) o současnosti: Mezi tím otec umřel.

C. Předložky tří pádů.
 1. Akkusativu, dativu a lokálu.

§. 209. Po s akkusativem na otázku *kam?* a) o místě: Stáli po kraj lesa. Ulice vyhořela až po náš dům. b) o čase: Z toho leknutí až po dnešní den stůně. c) Po časoslovesp řetě, poslati v češtině staré a místy též v nové o předměť, jenž se přinéstí má: Posláno bylo po sedláka do Stadič. V tom jsem šla po pivo. Šla po vodu k rouře. d) o číslu a opěťování: Učiňtež to po druhé. I učinili po druhé. I stalo se po sedmé. Uhnul se jemu po dvakrát. A tak učin po čtyřikrát. Pobydlil v tom městě po tři léta, po mnohé dny. Po desáté, když to učinil, trestán jest.

S dativem klade se na otázku *jak?* Soudil po zákonu. Vládl jim po železu. Po lidsku mluvím. Měli se po pohanku. Po nahu bojovali. Po různu jsou na zdi podál jeden od druhého. Jest po tichu. Vydal jemu 50 kop po málu, když by toho potřeboval. Jed pomalu.

S lokálem na otázku *kudy? kde?* a) o místě: Chodil po světnici okolo vnich. Emyz se plazí po zemi. Položili se po straně půlnoční města. Utal ho po zadu. Stál po levé ruce. b) o čase: Podkopávají nešlechetníci portmóni domy, které se ve dne znamenali. Po noci se toulá. Po hvězdách bdí. Břišel k nám po smrti matčině. Po čtvrti létě nebo více navrátil jemu tu knihu. c) o cili a směru k němu: Haali se po nepřátelích. Rychle se po nich zdvihni. Po větru jede. Táhli po slunci. d) o přiměřenosti: Jsou právě živi po vůli boží. Po paměti plete. e) o důvodu poznání: Po skutku lidé tvému myšlení porozumějí. Po heslu na vojně svoji se poznají. f) o pořadě: Po něm většho není. Po Labi největší řeka v Čechách Vltava jest. g) oddělně: Po jediném dřevu jsem vozil, kromě po dvakrát po dvou. Dejte jim po pecníku chleba. Po třech zlatých platil loket plátna. I osadil ta místa lidem po čeledech.

V složení: kůži pokousati, prkna pomazovati, oheň po hasiti, zemi popleniti, mrtvá těla pochovávati, misku poklopiti, něco pojísti, něco komu pobrati a j.

2) Akkusativu, genitivu a instrumentálu.

§. 210. S, se s akkusativem a) o kolicosti příslušné: Na ten rybník s dobré kolo jde vody. A tak nebylo v městě vody ani s jeden den. Jest s píč dlouhý. Měl státku s potřebu. b) o srovnalosti: Syn vzrůstem s otce jest, dcera s matku. Jsi s to moudrý. c) o předmětech, jež sobě zjednati aneb jež překonati silni jsme aneb naopak, něm erwerben, aufbringen, aufreiben, erschwingen, bewältigen: Což s český groš nemůžete býti? Nemohl býti s ty věci. Byl u veliké chudobě, němohl s nic býti. Když s něho býti nemůžeš, pomohu já tobě. Zdvíhal jsem ho, avšak němohl jsem s něj býti. Srovnaj předložku uz.

S genitivem jest a) o místě s hůry dolů: Házeti se zdi. Složil s sebe šaty své. Spadl s stolice nazpět. Ssedl s velblouda. Sňal prsten s ruky své. b) o čase: S neděle bude sv. Bartoloměje.

S instrumentálem klade se a) o společenství: Přihodil se k tomu nějaký ohodec s manželkou a dítětem. b) o společné činnosti: Radil se s námi. Nemám oč s tebou počtu činiti. c) o připojení: Čepec hedvábný s zlatými oky u něho jsme našli. d) o činnosti současné aneb sousledné: Rolník s plesáním snáší snopy své. Ptala se s pláčem, abych jí pravdu pověděl. S svou škodou se bránili. Vladislav III. umřel s velikou žalostí poddaných. Jest mi to s podivením, že se tobě křivda děje. e) o přiměřenosti a srovnalosti: S vůlí otce odebral se do Prahy. S právem jemu slouží.

V složení: a) s koně koho sbodnouti, s mostu co smetati, něco odkud svaliti, roucho svléci, sedrati, lidi smířiti; b) koho sezvati, věci skoupiti, složiti, mysl skroušiti, obilí semlíti, věci splesti, stvořiti a j. p.

§. 211. Za s akkusativem na otázku kam? a) o místě: Za předlouhé stoly sedli. Slunce zašlo za horu. Vzal ji za ruku. b) o čase: Za hodinu tři míle uběhne. Za rok se navrátí. Bydlil tam za sedm lét. Pobud s ním za některý čas. c) o ceně a kolicosti: Po něm zůstalo suken za několik set. A vor svůj dal za kopu grošův. Svědomí dobré za tisíc svědků stojí. d) o vlastnosti a řadě: Toho času

u něho za tovaryše dělal. Zůstal u něho za podvodného. Za dobrou věc to soudím. e) o příčině a vztahu: Bojí se za životy své. Za ten dar Boha snažně vzývali.

3. S genitivem klade se a) o čase: Umřel za věku mladého. Za tmy táhli tajně k městu. b) Kdož miluje syna, za času jej tresce. Rákosí za zeleha uschlo. Za chuti dej se do toho.

4. S instrumentálem klade se na otázku *kde?* a) o místě: Pustili jej za městem. b) o současnosti: Jen jdi, já tu za tím zůstanu. Za obědem a večerí sluší mezi jídlem pít. c) o pořadí: Vlna za vlnou se žene. Za hříchem pokuta v patách běží. d) o následnosti: Za dovolením jeho mu to zjevil.

V složení: koho zavést, studnici zasypati, město zahubit, ohněm, svrček moře zarovnat a j. v.

Časoslova vazby rozličné.

§. 212. Mnohá časoslova měniti mohou svou vazbu. Avšak některá z nich mění ji neměníce při tom smyslu, jiná pak měníce vazbu mění i (smysl). Sem hledí:

1. časoslova *darovati, nadati, nadělití* a) komu čemu: Daroval krajiny služebníkům. Naděl vám toho Bůh. Bůh mi ovci nadal. b) koho čím: Daruj nás svou moudrostí. Naděl vás pán Bůh obilím. Ten klášter platy mnohými nadal.

2. časoslova *radovati se, těšiti se, veseliti se* a p. a) čemu: Láska raduje se pravdě. b) z čeho, v čem, nad čím: Veselí se ze zlého činění. At se veselí v něm. Radoval se nad štěstím syna svého. Z mého zlého radovali se.

3. časoslova *panovati, vládnouti, vítěziti* a) čemu: Muž ženě vládne. Vášeň panují myslí jeho. Zvítězil jsem světu. b) nad čím: Slunce nade dnem, měsíc nad nocí panuje. Vládnete nad množstvím tím, Sám, zvítězím nad ním. c) aneb pouze čím: Duch sv. moudrostí pravou vládne.

4. časoslova *služeti, náležeti* a p. a) komu: Rovný sluší rovnému. b) k čemu: Nevšecky pře k jednomu soudu sluší. c) nač: Kej přísluší na hřbet blázna. To na původu sluší.

5. časoslova *vzdalovati, ciziti, vystřihati* a. j. p. a) čeho: Cizí se bludu. Odtrhl se věci světských. b) od čeho, z čeho: Zbav nás od zlého. Vyprost nás z těch osidel. Obloupil mne z slávy mé. c) před čím: Lid utíká před nepřátely. Nic nebylo prosto před pohany.

6. časoslova *báti se, styděti se* a. p. a) čeho: Bojí se otce. b) za: Bojím se za lid. Styděli se za to.

7. časoslova *kvíliti, užasnouti se, žalostiti* a. p. a) čeho: Zkazy Jerusálema žalostil. b) nad čím: Zželelo se mu nad trápením jeho. Kvílil nad ní. Děším se nad bezbožnými. Užasli se nad tím.

8. časoslova *žádati, přáti, prositi, žebřati, vyhledávati* a. p. a) čeho od koho: Veliká jest věc toho od Boha žádati. b) čeho na kom: Jednohot na tobě prosíme. c) koho zač: On Boha za hříšné prosí.

9. časoslovo *naděti se* a) čeho od koho: Proto se od nás nenaděj žádného trápení. b) čeho do koho: Kdoby se toho nadál do vás? c) o kom čeho: Nenadějeme se o vás lepších částv.

10. časoslova *mstíti, pomstiti* a) čím koho nad kým: Mstil smrti otcovy nad nepřátely pleněním země Korutanské. b) mstíti se, pomstiti se nad kým, zač n. proč: Pomstil se za své oči nad Filistýnskými. Pro výstupky pomstil se nad nimi.

11. časoslovo *toužiti* a) po čem: Touží po cti a chvále. b) čeho komu: Svého hoře toužila jiným. Touží Bohu svých bíd. c) nad čím, nač: Toužil nad tím velice. Touží na to.

12. časoslova *horšiti se, hněvati se, žalovati* a. j. p. nač z čeho, z čeho na koho: Z obměškání dobrého žehral na mne Polané před papežem na Čechy z násilí žalovali. Na neštěstí své naříká. — *Žalovati* pojí se i s *komu čeho*: Křivdy své otcí žaloval.

13. časoslova *chlubiti se, honositi se, vynděti se* a. j. p.: čím aneb z čeho aneb v čem: Svým bohatstvím se honosí. Neveleb se mnohými přátely. Z dítek se matka honosí. Nesluší se v lidském větru ani v své dobrotě chlubití.

14. časoslova *vynikati, sahati, vývoditi, znamenitým, slovnítným býti* a) čím nad koho, v čem nad koho: Nižadný nad něho udatenstvím nesahal. Pilností nad jiné vynikal.

Krásou nad jiné vývodí: Nad jiné děti v umění prospíval. — *Předčítí* nad koho v čem, nad koho čím: Řím v umění nad jiné národy předčil. Raději chce uměním nad jiné předčítí, než bohatstvím. — *Převyšovati* koho čím, koho v čem: On jiné moudrostí převyšoval.

15. časoslovo *brániti* a) čeho: Bránil jich hrdinsky, bránil města tohoto. b) komu čeho = překážku činiti, zapovídati: Nebraňte jim toho. Dobrý hospodář čeledi brání věci nesličných. c) brániti se komu: Římanům se bránil.

16. časoslovo *obcovati* a) čemu = přítomnu býti čemu: S vážností a vděčností službám božím obcovati sluší. b) *mezi kým, s kým* = živu býti: Šlechtně obcovjme mezi lidmi. Důvěrně s ním obcoval.

17. časoslovo *odpověděti* a) komu, k čemu = odpověď dáti: Tážícímu se odpověz. pokojně. K tomu vám toto odpovídám, b) z něčeho komu = počet vydati: Povinni jsme ze svých skutkův sobě odpovídati. c) čemu = hoditi se: Slovo slovu dobře odpovídá. Vznešenosti úlohy této pilnost a bedlivost hercova spanile odpovídaly. d) odpověděti se čeho = odřici se čeho: Všeoh odpovězme se ohavností.

18. časoslovo *přestati, přestávati* a) čeho, od čeho: Tak svého díla přestali. Poddaným rozkázal od takových loupeží přestati. b) na čem = dosti míti: Přestaň na málé.

19. časoslova *položiti, postaviti, pověsiti, sednouti* a j. p. pojí se na otázku kam? místo akkusativu s lokálem a instrumentálem, jako: Postavil se pod stromem. Sedl zase za stolem. Položil se na stole. Položili se mezi těmi roklami.

HLAVA IV. O přívlastcích.

§. 213. *Přívlastek* (attributum) jest ta část řeči, kterou se jména podstatná místněji omezují. Odtud slovou přívlastky i *určení přívlastková, attributivná*. Přívlastky dělí se na přívlastky *souřadné*, a na přívlastky *podřadné, závislé*. První shodují se se svým substantivem v pádě, jako: dobrá matka; Přemysl, král Český; — druhé vynášejí se genitivem aneb jiným pádem, jako: lepost mládence, cesta do Prahy.

§. 214. Všeliký přívlastek jmen podstatných z výroku vychází. Tak na příklad z výroku *les jest hluboký* vyroste *les hluboký*; ze *svíce hoří* — *svíce hořící*; *Přemysl byl kníže České* — *Přemysl kníže České*; *roucho jest bílé barvy* — *roucho bílé barvy*; *země jest hospodinova* — *země hospodinová*; *člověk mluví* — *člověk mluvě*; *město zbořeno jest* — *města zboření* atd. Výrokem tudy stihá se doba, kterou se vlastnost aneb činnost podmětu přivlastňuje, vlastnost pak a činnost podmětu přivlastněná a jako vtělené, ta slove přívlastkem.

A) O přívlastcích souřadných.

1. O jménech přídavných.

§. 215. Jména přídavná nebo adjektiva srovnají se se substantivem, kterémuž se přivlastňují, v rodě, čísle a v pádě. Forma adjektiv jest z pravidla určitá. Ku př.:

Muž rozumný moudrostí se spravuje. Všeliké práce bývá zisk nějaký. Věci slané moc mají rozdělující. Po vykonané práci dobře jídlo chutná.

Pozn. 1. Formy neurčité užívá se nyní a) při adjektivních přisvojovacích na -ív, -ova, -ovo, -ív, -ína, -ino, jako: Služebník Abrahámu jsem já. Léta téhož sestra matčina umřela. b) Při číselných jménech řadových, když před nimi jde sloves *pál*, jako: Po půl čtvrti dní do města se navrátil. Královal něco málo přes půl hesta měsíce. Prodejte mi půl čtvrti kopy. c) Při číslech tvarových: Z toho čtver užitek jde. d) Při jiných ustálených způsobech mluvení: Z čísta jasna ubohilo. To jest na bílé dni. e) U básníkův: Mračno krupobitné z běla dne noc černou tvoří.

Pozn. 2. V nominativě a vokativě čísla množného mají při sobě bezživotná substantiva rodu mužského s příponou -y a neb -e adjektiva formy ženské, a příponou pak -ové adjektiva formy mužské, jako: černé vlasy, silné duby, ostré meče, stoly dlouhé — avšak černí vlasové, silní dubové, ostří mečové, dlouzí stolové.

Pozn. 3. Při jménech osobných *kníže*, *hrabě* ustrojí se přívlastek podle smyslu: *Kníže Kouřimský*, *knížata Moravští*. Avšak praví se též pravidelně: *Římská knížata*, *Kníže Kouřimské* nechtěl s bratrem svým v žádnou vjíti nevoli.

Pozn. 4. Substantiva čísla dvojného pojí se nyní s adjektivy čísla množného: *My v tvých rukou jsme*. Avšak v instrumentálu praví se též pravidelně: *Neviděl očima svýma a ušima svýma neslyšel*.

§. 216. Když se k jednomu a témuž jménu podstatnému více přívlastkův připojí, tehdy stojí přívlastky tyto

a) v poměru přiřazení, když se na jméno podstatné v rovné míře táhnou; i hromadí se v té příčině podle sebe pravidelně spojkami *a, i*, jako: Veliké kolo a široké jest život náš. Právě a věrné přátelství pádu nezná. Rozkázal tu veliké, krásné a bohaté město stavěti. Byl to i mocný i ctnostný a dobrý král. Nosí se nad jiné pyšnou, nemoudrou myslí.

b) Aneb stojí v poměru řadění, když přívlastek jeden s jménem podstatným v celek sroste, kterýž se pak druhým přívlastkem místněji určí. Zde žádných spojek nedá se užíti. Ku př.:

Tyto tři věci skryty jsou přede mnou. Všeliká taková chlouba zlá jest. Na šlechtnosti veškeren dobrý život záleží. Hledá světské ješitné chvály. Bydlil v pěkném domě letním.

Pozn. Když se adjektiva příslovcí místněji omezí, tehdy částky takové k nim v poměru podřazení jsou, jako: Na bukovici jest listí z světla zelené. Bylina ta jest chuti poněkud hořké.

§. 217. Když se jméno přídavné dvěma substantivům přívlastňuje, tehdy srovná se s tím substantivem, ku kterému se připojí, v rodě, čísle a pádě, jako:

Kázal také některá města a hrady zbožiti. I zpívali všickni zpěváci a zpěvakyně. Ozimý ječmen má stébla a klasy veliké.

§. 218. Když se k jménu podstatnému dva přívlastky připojí, jimiž se množství jednoho a téhož jména znamená, tehdy klade se jméno podstatné do čísla jednotného anebo do množného. Ku př.:

Tehdáž Pražské staré a nové město jedno bylo. Voda Labská a Vltavská zkazila se. I v panském i rytířském stavích tak se dalo. Tehdy počínala válka mezi králi Franským a Anglickým.

§. 219. Jména přídavná mohou v rodě mužském a středním do sebe míti povahu jmen podstatných. Obyčejně však přikládají se k nim v té příčině jména *člověk, muž, lidé, věc, věci*. Ku př.:

Opatrný šetří kroku svého. Nevšickni za jedno smýšlejí. Duši lačné všecko hořké sladké bývá — Zlý člověk neujde pomsty. Všecky věci sladké jsou přirození lidskému libé.*)

2. O přístávce.
 §. 220. Jména podstatná, která se k jinému jménu podstatnému k vypsání a určení obsahu jeho přivlastní, tak aby s ním se v pádě srovnávala, ta slovou *přístávky* nebo *apposice*. Když přístávkou jest jméno osobné, tehdy srovná se se svým jménem nejenom v pádě, ale i v čísle a v rodě, když však jest přístávkou jméno věčné, tehdy shoda jest toliko v pádě. Ku př.:

Téhož léta Otakar, slavný král Český, vtrhl jest do Uher. Nej přednější mezi tím trojím jest duše, obraz nesmrtdelného Boha.

Pozn. 1. Když se apposice na dvě jména táhne, klade se v číslo množné, jako: Osadil se mezi Labem a Orlicí, řekami prudkými, hlubokými a velmi rybnými. Na den svatých Šimona a Judy apoštolův město to popelem lehlo.

Pozn. 2. Práví se též: člověk hospodář, mistr kovář, strom moruše, země Čechy, město Praha, ves Štahlavice a j. v. Avšak může se i praviti: člověk hospodářský, mistr kovářský, strom morušový, město Pražské, ves Štahlavičká, země Česká, knížectví Korutanské a jiné, v kterýchžto příčinách přístávka se saměňuje za jméno přídavné.

B) O přivlastcích podřadných.

1. O genitivě přivlastkovém.

§. 221. Když substantiva věci znamenají, tehdy se dají místněji omeziti genitivem učinitele, majitele, jakosti, látky a obsahu, když však znamenají činnost, tehdy omezují se genitivem, ku př.:

Písně Čelakovského spanilé jsou. Žádný nepřisívá záplaty sukna nového k rouchu vetchému. Oltář zápalu, hrob truchlivosti, chrám pobožnosti, čas bídy, místo smrti, cesta tří dnův, výška pěti loket, tři bochníky chleba. Vypravoval o vaší veliké žádosti nás. Naděje dlouhého života.

*) V němč. Alles Süsse.

2. O přívlastcích předložkových.

§. 222. Jméno podstatné omezuje se i místněji, když se místo, čas, původ, látka, účel a jiné okolnosti jeho jmenují, v kteréžto příčině se přívlastkové jméno podstatné předložkami připíná. Přívlastky takové slovou *předložkové, poměrné*. Ku př.

Rostou jako plané v lese dříví. Tu bylo mnoho od stříbra a zlata věcí. Rána po bídě působí modřinu. Vrata u brány, někteří z Prahy řemeslníci, učený bez mravův člověk, voda z ovsa, kost z ryby, zápona na hrdlo, plášť pro déšť, nit k šiti, mlýn na vodě, nástroj o desíti strunách a j. v.

Pozn. Přívlastky některé vynesť se mohou aneb genitivem zřetě předložkami, jako: Vladař lidu — vladař nad lidem, láska vlasti — láska k vlasti, velký při všech věcech nedostatek — velký všech věcí nedostatek, pořádek cvičení — pořádek v cvičení.

C) Záměna přívlastkův podřadných se souřadnými.

§. 223. Při osobných jménech zaměňuje se genitiv přívlastkový, když sám o sobě stojí, z pravidla s adjektivy přísvojovacími na -ův, -ova, -ovo a při ženských jménech s adjektivy na -in, -ina, -ině. Tak se i místo genitivův přívlastkových *mne, tebe, nás, vás, sebe, jí, koho, něčeho* kladou přídavné formy *můj, tvůj, náš, váš, svůj, její, či, něčí*. Ku př.:

To jest město Davidovo. A ten sloužil kněžnin nebo Libušin peněz. Bázeň Hospodinova jest v nenávisti míti zlé. Ty jsi bratr její a ona sestra tvá. Nebudet se ostýchati velikosti něčí. Z čích rukou jest to? To k svému vzdělání obrátil.

Pozn. Když genitiv ten s přívlastkem spojen jest, záměna se nečiní, jako: Manželka Soběslava druhého byla dcera Mečislava, knížete Polakého. To jest všech nás obyčej.

§. 224. Při jménech věcných zaměňuje se přívlastek podřadný za souřadný, když se přívlastek k jménu podstatnému jako znak rozlišovací připojiti má. V příčině této

užívá se formy adjektivné ode jmen podstatných odvozené.
V jazyku německém užívá se složených jmen podstatných.

Souřadné tyto přívlastky znamenají:

a) podmět a majitele jména omezeného, jako:

Slovo knížecí, poručení boží, srst kozí, rouno ovčí.

Blyškání liřmové, listí dubové, moc větrová.

Kvílení dětinské, zrostliny zemské, ozdoba lidská.

Východ slunečný, krása tělesná, barva tělná.

Matka včelní, otec čelední, střecha kostelní.

b) předmět činnosti, jako:

Známost boží t. j. boha, ctitel boží.

Stráže žalářová, vzdělání rozumové.

Obležení Jeruzalémské, spasení lidské.

Tělesné léčení, žej pšeničná, stráž žalární.

Měřič lesní, zpráve čelední, posluhování kostelní.

c) jakost, její míru a stupeň, jako:

Člověk mravný t. j. dobrých mravův, řeka rybná, pokrmy
chutné.

Ryby hlavaté, hory skalnaté, kořen dřevnatý.

Země hlínovátá, semeno pruhpytá, proutí uzlovatá.

Prut klasovitý, semenice houbovitá, muž letitý, země
písčítá.

Syn tvrdošjný, muž dobropověstný, proutek čtverhranný.

Člověk tvrdohlavý, pták ploskonohý, noc temnorouchá.

d) obsah a látku, jako:

Den trhový, hory elnové, koruna trnová, olej růžový.

Místo popravné, místo stinné, les skořičný, stavení kamenné.

Čas vánoční, krajina zimní, vlna hedvábní.

e) účel a původ, jako:

Lopata chlebová t. j. na chléb, rána nožová t. j. od nože.

Číše vodná t. j. na vodu, sud vinný, muž cizokrajný.

Stál početní, bolest morní, dým letní a zimní.

Nůž krájecí, jehla vyšívací, cihla krycí, nádoba picí.

Kunrát Brněnský, Matěj Borotinský.

f) místo a čas i jiné okolnosti, jako:

Trpení křížové t. j. na kříži, válka bavorská t. j. s Bavorsy.

Kostel Vyšehradský, pád rajský, odměny nebeské.

Dílo viničné, chléb podpopelný, stany nadhvězdné.

Vltr východní, zápal večerní, sklep podzemní, řechička
potoční.

Аналогично употребляют союз оба сравнительно говоря со Афики (Афики и Д) в составных именах прилагательных.

1. O komparativě.

§. 225. Komparativ nebo stupeň srovnávatel klade se, když jedné z dvou věcí vlastnost nějaká u větší míře přísluší, nežli druhé. Věc, s níž se první srovnává, klade se:

1. do genitivu bez předložky aneb s předložkou *od*: Mnohých vrabců dražší jste vy. Bratr můj o málo starší od tebe jest.

2. do akkusativu s předložkami *mimo*, *přes*, *nad*, jako: Mimo tebe není mocnějšího. Bylo nás něco výše přes dvě stě osob. Horší byl na jiné.

Pozn. Předložky *nad*, *mimo*, *přes* samy o sobě mají srovnávací jsou: Miloval zlost nad dobrotivost. On věci cizí mimo své vlastní oblibuje. To město bohaté jest nad jiná města.

3. Připojí se pomocí spojek srovnávacích *než*, *nežli*, *než jako*, ku př.:

Lepší jest souseď blízký, než bratr daleký. Nemá větších šlepejí, než jako my. Nic není lepšího, jako bázeň boží.

Pozn. Když se dvě vlastnosti srovnávají, kladou se někdy obě do komparativu aneb vynesou se pozitivem se slovy *více*, *raději* jako: Síň širší byla, než delší. Jsem bojovní raději, než stateční. Výmluvný více jest, než moudrý.

2. O superlativě.

§. 226. Superlativ nebo stupeň svrchovatel klade se, když se vlastnost nějaká jedné z všech věcí v největší míře přivlastní. Věci, s nimiž se co srovnává, vyslovují se:

1. genitivem, jako: Válka domácí všech jiných válek jest nejukrutnější a nejkřivější.

2. předložkami *ze*, *nad*, *mezi*, jako: Král Midas byl nejbohatší ze všech lidí nebo mezi všemi lidmi, nade všechny lidi.

Pozn. 1. Svrchovatel vynáší se i předložkou *pře*, jako: Tvé rámě jest přemocné. Aneb příslovci *velmi*, *hodně*, *náramně*, *výborně*, *dobře* a j. p., jako: I byl boj náramně hřý.

Pozn. 2. Předložkami *na*, *po*, *při* stupňuje se vlastnost přibližným činem, jako: Dřevo jest kůry náčerné. Seménko přičerné, kořen pobělavý, příhořký.

číslo, které je, jako: *šedesát, sedmdesát, osmdesát, devadesát* a podobně. *šedesát, sedmdesát, osmdesát, devadesát* jsou číslovky, které jsou číslovkami číslic.

E) O jménech číselných.

§. 227. Čísla základná jeden, dva, tři, čtyři, oba, obadva jsou přídavná. Avšak čísla

1. od pěti až do devadesáti devíti jsou v nominativě a akkusativě podstatná a pojí se s genitivem, v ostatních pádech jsou povahy adjektivné a srovnají se s jménem svým v pádě, jako:

A sebráno jest drobtův dvanácte košův. To se dalo po sedmdesáti a po pěti letech. Řekl pak všem pěti mužům.

2. Číslo *sto, tisíc* atd. jsou v nominativě a akkusativě povahy podstatné, v ostatních pádech srovnají se jako adjektiva se svým jménem aneb pojí se jako jména podstatná s genitivem, jako:

Sto vojákův proti nepřátelům vysláno jest. Zanechal z nich ke stu vozům. Tisíce pánům službu činí. To se dělo po šesti stech let. Vytáhl s tisícem a dvěma sty vozův.

Pozn. Nejinak pojí se i čísla neurčitá *mnoho, málo, kolik, tolik, několik*, jako: A tu několika řady stálo kotkův. Od mnoha let jsem ho neviděl. Smíchej ten kořen s tak mnohem pepře a vosku. Mnoho lidí těch časův zahynulo. Tu bez čísla lidí zbito. Bez čísla lidem pomohl.

§. 228. Číslo tvarová neb rodová kladou se, když se spůsoby a rody věcí počítají. Pojí se

a) s číslem jednotným, jako: Pro trojí nešlechetnost Tyru, ovšem pro čtveru neodvrátím hněvu svého. Čtverá jedné každé rostlině moc a čtverý skutek se připisuje.

b) s číslem množným, jako: Dal každému dvoje šaty, mně pak čtvery. Tu byly patery dvěře a dvoje hodiny. Několikery brojle sobě zjednal. Dnes se slaví troje oddavky.

Pozn. 1. Číslo tvarové rodu středního sbíhá se s mocí podstatnou a pojí se s genitivem, jako: Lidí patero zahynulo. Obě dítek brzo umřelo. Byl v sedmeru umění svobodných dospělý. — Ta rostlina list má na šestero rozdělený.

Pozn. 2. Když se výrok na jednotlivé oddíly jisté hromady táhne, tehdy se užívá

a) předložky *po* s lokálem, jako: Po třech zlatých platil loket sukna. Lidé mají po dvou nohách.

b) aneb zájmena *každý, jedenkaždý*, jako: Čtyři tváři mělo jedno-každé zvíře.

c) aneb vedle zájmena *každý*, *jedenkaždý* stojí *po*, jako: Bylo v každé ručnici po pěti brocích. Po čtyřech nohách má jednokaždé zvíře.

d) aneb opětuje se číselo základné, jako: Jděte dva a dva t. j. po dvou.

Pozn. 8. Úlala řadová, jako první, druhý, třetí a j. p., pak násobná, jako jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný a t. d. stojí se jako jména přídavná, jako: Dvojnásobní dvře byly u chrámu.

II. Věta složená.

Hlava V.

§. 229. Když se dvě aneb více vět v jednu spojí, vznikne *věta složená* nebo *složitá*. Věty, které se v jedno pojí, slovy členy věty složené.

Když členy tyto samy o sobě plnou myšlenku v sobě drží, tehdy věta slove *souřadně složitá*, jako: Otec oře a syn vládí.

Když pak člen jeden částí jest druhého, tak aby se jím druhý podle místa, času, příčiny, účelu, jakosti, předmětu a j. místněji omezil, tehdy slove *věta podřadně složitá*, jako: Když otec oře, syn vládí.

V první příčině jsou členy věty složené *větami hlavními*, v druhé příčině pak jest člen, který se omezuje, *větou hlavní*, člen pak omezující *větou vedlejší*.

A) Věty souřadně složené.

§. 230. Věty mohou souřadně složeny býti a) smysle m toliko, jako: Svornost tuží, sváry nuzí. Dobré myslí buď dcero, víra tvá tebe uzdravila. b) zájmeny a příslovci, kterými se na větu předcházející ukazuje, jako: Povědme ho ještě na hrad královny naší, tam se snad upamatuje. Právě vcházal jsem do domu, v tom spadla cihla se střechy dolů. c) Nejhuštěji se skládají pomocí spojek, jako:

Tu přišli od valného sněmu

A knížetem jest oráč zván,

Oblekli oděv zlatoskvoucí jemu

A nedoorán zůstal lán.

Erb.

1. O spojení vět slučovacím.

§. 231. Když se věty, které mezi sebou shodné jsou, v jedno spojí, slove takové vět spojení *slučovací* nebo *kopulativné*. Spojení takové činí se:

1. Spojkami slučovacími *a*, *i*, *také*, *těž*, *tolikéž*, *také i*, *těž i*, *tolikéž i* a ve větách záporných *a ne-*, *ani*, *aniž*. Ku př.:

Jdi a rei jemu. Šel i pravil. Vychází slunce i zapadá slunce a k místu svému chvátá, kdež vychází. Volej ke mně a ohlásím se a oznámím věci veliké a tajné. Já jsem cesta i pravda i život. Bylina tu listí má delší kosatce zahradního, nese také podobný jemu květ. Tvůj jest den, tvá jest také i noc. Měli před sebou všelijakou zvěř, ptactvo, zeměplazy, těž dříví, kamení, vodu, oheň.

Vystavěl hrad hořejší, též i hrad dolejší. Umí dělati na zlatě a kamení, tolikéž řezati všelijaké řezby. Roztrhl roucho své, tolikéž i všickni přátelé jeho. Nepřenášej mezníku starodávního a na pole sirotků nevcházej. Nejedl ani nepil. Smrt nemá zření k darům, aniž slyší čí prosby. Hrad ten není nic pevný ani má kterých příkopův. Nechtež ho aniž kdo hýbej jím.

Pozn. Spojky *i*, *ani* mají do sebe i moc vytýkací, jako: Ponechejž toho stromu i tohoto léta. Ctnost i od cizích přízeň má. Nezůstalo ani jednoho z nich.

2. Spojení činí se spojkami *i - i*, *nejen* (*nejenom*, *netoliko*) - *ale i* (*ale také*), *nejen* (*nejenom*, *netoliko*) - *než i* (*něbrž i*, *něbrž také*), a při záporu *ani-ani*. Spojkami těmi táhne se výrok na spojené členy o rovné míře. (V něm. praví se *sowohl-als auch*, *nicht nur - sondern auch*, a při záporu *weder - noch*). Ku př.:

I v mlčení i v mlčení rozšafnosti uživej. A tu nejen mladí, než i starci veseli byli. Netoliko smrti, ale i jména jejího bojím se. Sluhy poddání buďte pánům svým netoliko dobrým, ale také i nesnadným. Jemu ani nepřibývá ani neubývá. A v tom žádné ani práce ani pilnosti ani péče nelitovali.

3. Když se na druhý člen větší váha klade, užívá se spojek: *netoliko* (*nejen*) - *ale* (*alebrž*, *něbrž*) a při záporu: *nejen* (*netoliko*) *ne- ale ani ne-* (*ale i ne*), *netoliko* (*nejen*) - *ale ani*

ne-, netoliko (nejen) ne-ale ani aneb nerci (nercili, neřkuli) ne-ale (alebrž, něbrž), nerci (nercili, neřkuli) - ale ani ne (ale i ne), nerci (nercili, neřkuli) - ale ani ne. (V něm. praví se nicht nur - sondern vielmehr, při záporu nicht nur nicht - sondern auch, nicht nur nicht - sondern auch nicht). Ku př.:

Slyš mne netoliko pro mou prosbu, ale pro své milosrdenství. Netoliko krajiny a stavení, ale ovšem lidé proměnu berou. Bolesti mé se nejen neumírnily, alebrž rozhojnily. Netoliko nepravosti neubíhali, alebrž ani jich za hříchů nekladli. Nechtěl se nejenom žádnému řemeslu učit, ale ani žádnému umění. Každý se má varovati nercili zlého činění, ale také podezření. Nercili bohové, ale také i lidé toho nenávidí. Z věcí těch se nám nercili nestýskalo, alebrž jsme rozkoš z nich měli. Muž šlechtný nic nešlechtného neřkuli činiti, ale ani mysliti nebude.

Pozn. Ůlasy souřadné dají se i přeložiti, jako: Buď i pilen, nejenom mravný. Byla tam také sestra, netoliko otec. Divni byli i sobě samým, nercili nám.

4. Věty a slova řadí se podle sebe slovečnými řadicemi nejprve, potom, pak, též, potom, tepru, naposledy a j. p. Ku př.:

Starý pták když mladého létati učí, nežene ho pojednou z hnízda, ale ovičí pomalu nejpru nad hnízdem křídélka roztahovati, potom nad týmž hnízdem se pozdvihovati, pak okolo hnízda se pouštěti, též z ratolesti na ratolest létati, z stromu na strom, potom tepru z hory na horu, naposledy kdekoli pod nebem volně a bezpečně se proletovati.

5. Věty se pojí slovečnými dělicími jednak - jednak, brzo - brzo, ono - ono, v tom - v tom, již - již, někdy - někdy; pak dleem - dleem, dle - dle, na dle - na dle, z částky - z částky, něco - něco, v němč. bald - bald, theils - theils. Ku př.:

Toho dne bylo jednak ticho, jednak přelo, jednak zase jasno. Jednak my, jednak nepřátelé zdáli se vítěziti. Brzo mne chválí, brzo haní. V tom se do smíchu dal a v tom do pláče. V tom přijde již tuto neštěstí, již tamto. A pod tím stavením jest dvůr a místo prázdné něco klenuté a něco trámy podepřené. Proti tomu jsou práva a nařízení dle z boha, dle z lidí poslá. Nohy toho obrazu byly z částky z železa, z částky z hlíny.

6. Slovo vykládacími *a, a to, totiž* (und zwar, nämlich), jako:

Dobrá vůle jediné dobrému chce a pro dobré. Dal mi díl jeden a to výborný. Tesář ukazuje učedníku jak se staví, totiž rozměřuje, otesuje, vrtá, vzdvihá, klade, pojí, stahuje.

2. O spojení vět odporovacím.

§. 232. Když se první větě druhá věta na odpor staví, tehdy takové spojení odporovacím nebo adversativním slove. Spojení odporovací činí se

1. spojkami *a, ale, než, pak, však*, ku př.:

Hledím a nevidím nic. Pane, jistě není nám náležitě to učiniti, a také není náležitě to před tebou zatajiti. Nehleď na řeč, ale na věc. Toho tobě onen nemohl způsobiti, ale já to přivedu po tvé vůli. Hledala jsem ho, ale nenašla jsem ho. Litera zabíjí, ale duch obživuje. Nebývejte k jiným lidem příliš tyrdí, než ve všech věcech míru zachovávejte. Ne váš bude boj, ale boží. Není nám krátký život dán, než my jej krátký děláme. K ctnostem po naučeních jest daleká cesta, než po příkladech blízká a platná. Těžko se mnohým zalíbiti, všechněm pak zřehla nemožné. Litovali předkův svých, sebe pak blahoslavili. Někteří s sebou mírněji zacházeli, však hádky a nedorozumění prázdní nebyli. Kostel jest neveliký, však veselý a ozdobný.

Pozn. Spojka *ale* ve větě na prvním místě stává.

2. Spojkami *nýbrž* neb *nýbrž, avšak, ale však, avšak jednak, však vždy přece, však s tím se vším, nicméně však*, ku př.:

Tvé jméno nebude zahlazeno, nýbrž v paměti zůstane. Já budu lékařem tvým, nýbrž já budu životem. Zdalíž neprodávají pět vrabců za dva haléře? Avšak ani jeden z nich není v zapomenutí před Bohem. Rád to učiním, ale však prvé prosím, pojd se mnou do kostela. Mnoho se o tom mluví a slyší, avšak jednak žádnému žádný z toho strach na srdce nepadá. Napomínal jich otcovsky, však vždy přece hřešili. Mysl k hříchu nemá býti pužena, alebrž od něho zdržována.

3. O spojení vět rozlučovacím.

§. 233. Když se věty a slova, která se vespolek vylučují, v jedno spojí, slove takové spojení rozlučovací nebo disjunktivné. Rozloučenost vět vynáší se

1. Spojkami *nebo, anebo, jako*:

Těla hranatá jsou *nebo* kulatá.

2. Spojkami *buď - buď, buďto - buďto, buď - neb (aneb) buďto - aneb, anebo - anebo, neb - neb, leč - leč, ani - ani* jako:

Strom roste *buď* přímo *buď* křivě. Všichni usilujeme o šlechtnost *buď* malý *neb* veliký, *buď* muž *nebo* žena. Úhlové ostří jsou *aneb* tupí *anebo* praví. To dřevo vždy *neb* příliš dlouhé *neb* příliš krátké bylo. Tím *zajisté* způsobem *aneb* se učeďníkům učení zoškliví *aneb* mysl stupí. *Anebo* tuto sedíte a já s vámi, *anebo* v kostel vejděte a já s vámi. Břidkě a peské řeči *leč* v žertování, *leč* v hněvu měli bychom se zprávně stíci.

4. O spojení vět příčinném.

§. 234. Když se věty, které se spojí, jedna k druhé tak mají, jako účinek k příčině *aneb* jako důvod k výsledku, tehdy takové spojení vět slove příčinné nebo kauzálné. Tyto věty spojí se

1. spojkami příčinnými *nebo, zajisté, vřak, sice jinak, sice bez toho*, jako:

Nebývat pak okovaným smykem mlácena vika aniž kolem vozním po kmínu se vůkol jezdí, *nebo* a holi vytlouká se vika a kmín prutem. S bláznem *nebo* podrž rady, *nebo* nebude moci zatajiti slova. *Neboj se, nebo* já s tebou jsem. *Tovaryšstvu ničemnému vyhýbej se, porušuje* *zajisté* mravy. *Vstaňte a utečte, sice jinak* *ne* mohli bychom ujíti hněvu jeho. *Provívání také musí mít strom a občerstvování větrem, deštěm, mrazem, sice bez toho mdlí a chřadno. Nebož, však* *tvé není. Milý pane, nečiňte toho, však* *hyste ho o hrdlo připravili.*

2. spojkami výslednými *nebo* konklusivními *proto, protož, protož (= a protož), tedy, tudy, odtud, podle toho, z toho a j.* Ku př.:

Pane, sestra má nechala mne samé sloužití, protož rei ji, ať mi pomůže. I myt věříme, protož i mluvíme. Ostrovid zraku mocného jest; odtud říká se, jako ostrovid viděti. Podívej se ještě lépe, jen opatrně; hledím tedy sobě zdaleka, jacoby činové jejich byli. Tak tedy i my čiňme. Pilně a rádi se s bylinkami obírají a tudy slavné jméno sobě způsobili.

§. 235. Když věty souřadně složitě některé části společné mají, tehdy se svinují. Věty, které takovým činem vzrůstají slovou věty *svinuté*. Každá věta stažená dá se tudy rozvésti u věty, z nichž povstala, jako: Předěslé věci a příhody se obnovují. Kterážto věta rozvésti se dá na věty: Předěslé věci se obnovují a předěslé příhody se obnovují. Při větách stažených sbíhá se tedy

1. aneb více podmětův, jako: Pocty a darové oslepují oči moudrých.

2. aneb více přepisův, jako: Víra jest základ a kořen všeho dobrého.

3. aneb více předmětův, jako: Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Na umění, ctnostech a pobožnosti všecka naše dokonalost záleží.

4. aneb více přívlastkův, jako: Smrk káru má počer-
nalou, lepkou, hebkou a jako řemen ohebnou.

B) Věty podřadně složitě.

§. 236. Věty podřadně složitě vznikají, když se některá část věty jednoduché, jako podmět, přívlastek aneb příslo-
večné omezení, větou podřadnou vyloží. Tak z věty jedno-
duché: Všickni se jeho ve zdraví navrácení radovali —
vznikne věta podřadně složitá, když se praví: Všickni se
tomu, že ve zdraví se navrátil, radovali. — Tak dají se
rozvésti i věty: Žádejte sobě ukrácení těchto dnův. Naděje
o polapení velryba mylná jest.

§. 237. Věty podřadně složitě dělí se a) na věty *pod-
mětové*, b) na věty *předmětové*, c) na věty *přívlastkové* a
d) na věty *příslovecné*, a to podle toho, jak se větou ve-
dlejším pronáší podmět aneb předmět aneb přívlastek aneb

omezení příslovecné. Věty podmětové a předmětové zahrnují se pod jménem vět *podstatných* nebo substantivných, protože se podmět a předmět pravidelně jmény podstatnými vynášejí. Věty přívlastkové slovou jinak věty *přídavné* nebo adjektivné, protože jen při rozvedení jmen přídavných místo mají.

1. Věty podstatné.

§. 238. Věty podstatné (podmětové neb předmětové) dělí se na *vztažné věty podstatné*, na *tázací věty podstatné* a na *spojkové věty podstatné*. O větách tázacích řeč jest doleji §. 257.

a) Vztažné věty podstatné.

§. 239. Vztažné věty podstatné opisují podmět aneb předmět věty hlavní pomocí vztažných zájmen *kdo, co, který, jenž, kdokoliv, cokoliv* atd. Ve větě hlavní ukazuje se zhušta na hlavní větu zájmenem ukazovacím *ten*, kterým se i pád věty hlavní vytýká. Spůsob jest buď indikativ aneb optativ; první tehdy, když se cosi skutečného a jistého vyslovuje, druhý pak, když řeč jest o věcech pouze myšlených aneb na okolnostech závislých. V poslední příčině věta vedlejší zhušta na se bere povahu vět podmíňovacích. Ku př.:

Kdo dobře a poctivě živ jest, dobře a poctivě umírá. Každý kdož činí hřích, služebník jest hříchů. Kdo kýchne, tomu lidé „Báh dej zdravu býti“ říkají. Což člověk rád přemítá v srdci, o tom rád mluví. Kdožby činil vůli boží, tent jest bratr můj. Žádný mezi nimi nebyl, kdoby jeho smrti nezelel. Dobrořečte těm, kteříž vás proklínají. Dej těm, jimž dlužen jsi. Nemají, coby jedli.

Pozn. Po časoslovecch *býti, míti* krátí se věta podstatná 1) přestupníkem, jako: S druhé strany nebyl kdo dědin osévaje t. j. kdoby dědiny oséval. 2) infinitivem, jako: Ale nebyl kdo toho napravil t. j. kdoby to napravil. Neměl se na čem převéstl.

b) Spojkové věty podstatné.

§. 240. Spojkové věty podstatné tvoří se

1. po časoslovech uznamenání, myšlení a vyhlásování (verba sentiendi et declarandi) pomocí spojek *a, aby, že, žeby, by, jako, kterak*. Spůsob jest indikativ aneb optativ. Spojka *a* ráda se pojí s zájmeny osobnými *a já, a ty, a my, a vy, a on, a ona, a oni, a ony, a ona*. Při třetí osobě však stahuje se obyčejně spojka *ta* s zájmenem v *an, ana, ano ani, any, ana*. Ku př.:

A viděl je, a oni se s těžkostí plavili. Nalezne vás, a vy spíte. Uzřeli jej, an chodí po moři. Zapomínají na to, že lidé jsou. Co máš, že dnes neděle není. O ručnici přiznal se, že jest mu jí půjčila. Vy jste svědkové toho, kterak jsme svatě a spravedlivě a bez úhony obcovali mezi vámi. Než toliko připomenul, kterak vždycky věrným a celým přítelem Římanův byl. Já se v tom nemohu pamatovati, abych já to od něho slyšel. Já jsem nevěděl, aby ti lidé tak měli býti neposlušní. A pocítil na těle, žeby uzdraven byl. Po osobě domnívám se, žeby ty ten člověk byl. Oznamil mu místně, žeby nalezeny byly oslice. Za jisto tvrdil, žeby tam byla. Věděl jsem zajisté, kterak by to nesnadné bylo. A ten obžalován jest před ním, jakoby mrhal statek jeho. Za to měl, by jej z úmysla uhořel.

Pozn. Po týchž časoslovech dá se věta vedlejší vynésti a) vzkbou akkusativu s infinitivem, jako: Viděl je na trhu státi. Jiní opět odjinud poslé Čechy býti pravili. b) při jeduostejnosti podmětův i nominativem s infinitivem, jako: Čísti se býti mněli. c) aneb přestupníkom, jako: Uzřel je statečně bojůjel. Uzřel se ve snách přede mnou stoje. Čínil se neslyše. Nečístim se toho nevědom.

2. Po časoslovech ohtění, žádosti, snahy, puzení, rozkazování a přivolování klade se spůsob spojovací (*aby*), jako:

Žádám vám obzvláště, abyste se dobře měli. I dožádal se mne, abych šel s ním k otci. Uradili se na tom, aby brali se do další krajiny. Všickni na tom zůstali, aby zámek pevný v místě příhodném jemu postavili. Nejedni pokoušeli se o to, aby na tom místě přebývali. Mají ho k tomu, aby vůli jich nejbědlivěji konal. K tomu nešlechtnost lidí ponouká a vede, aby neslušné věci před se brali.

I rozkázal, aby žádný k němu za tři dni pořád zběhlé nechodil. Potřebné jest pánům to vnukati, aby milovali spravedlnost. Dopustil mu, aby dělal podle zdání svého. Nedejž mi toho Bůh, abych to učiniti měl. Dal jsem jim na vůli, aby doma zůstali.

Pozn. Po časoslovehch chítí, prositi, prikazovati jde *že* s indikativem, když co tvrdíme aneb s jistotou očekáváme, jako: Chťi tomu někteří, že jest to vše v podobenství řečeno. My tebe prosíme, že tak učiníš. Vám dostatečně poručím, že jej spokojíte.

3. Po časoslovehch činění a působení klade se způsob oznamovací se spojkou *že* anebo způsob zádaoci (*aby*), když účinek z úmyslu vyrůstá aneb když věta hlavní záporná jest. Ku př.:

Lež činí, že často lidé nevěří pravdě. Vymohli na něm, že syna vydědil. Nejednou se přibáží, že i nejmoudřejší pochybují. A způsobím to, aby bydleli bezpečně. Nikdy na to nepřijde, aby dítky tvé hladem i zimou měly stěžovány býti.

4. Po časoslovehch zdržování, zbraňování, překázení, zapovídání klade se způsob spojovací (*aby*) jako:

Nemohl jsem se zdržeti, abych toho vám neoznámil. Nemohu toho pominouti, abych tuto nedotekl. Kdo jest vám překazil, abyste pravdy neposlouchali. Nemůžeme zahájiti, aby ptáci nad námi nelítali, zahájiti však můžeme, aby se na hlavách našich nehnízdili. Ohrožovali je, aby neslavili toho dne. Vystřehnou je, aby v nebezpečenství neupadli.

Pozn. Spojka *že* ne klade se, když řeč jest o pouhém účinku, jako: Zdržuje řeku tak, že nemůže pospíchat. Jedva se zdržel, že nepadl.

5. Po časoslovehch bázně a strachu klade se *aby* s časoslovem záporným, když bázní snažnost, aby se do domnělého nebezpečenství nepadlo, příležití, aneb spojka *že*, když se bázeň na domnělení zakládá. Po záporné hlavní větě klade se místo *že* i *aby*. Ku př.:

Toho se bojí, aby na ně vědomo nebylo, což myslí. Strach jest, abychom nedošli nesnáze pro tu věc. Jest se obávati, že mlčeti nebudou. Ale bojím se, že již uředníci převýšili v tom umění své mistry. Bojíme se, žeby se snad nám i vám nedostávalo. Nebudu se báti, aby mi co učiniti mohl.

Pozn. Po časoslovesch ohtění, rozkazu, zbraňování, zapovídání, bázně stojí také infinitiv, jako: Pílen byl přikázání naplniti. A tu nám kázal býti na dvoře. Tělu lidskému předivných věcí dělati přijde. Tyto věci lakomečům přicházejí do království božího překážejí. Lidé nemoudří bojí se umřítí.)

6. Po časoslovesch radosti a žalosti, pochvaly a hany jde spojka *že*, jako:

V tom si nezalibuj, *že* mnoho statku máš. Tesklíme a bolestíme, *že* svět a nejmilejší naše opustiti musíme. Předkové naši tu pochvalu vždycky měli, *že* jsou víry své zdrželivi. Velmi Sokratesa vychvalovali, *že*by lepšího muže pod nebem nebylo.

7. Po výrazích *odstup to*, *vzdal se to*, *daleko jest od toho* a *j. klade se aby*, po výrazích *o málo chybil*, *nedaleko od toho jest*, *o málo*, *na málo jest klade se spojka že*, jako:

Odstup od nás, abychom co takového učinili. Vzdal se to ode mne, abych se v čem jiném zveličil, než v kříži hospodina našeho. O málo chybil, *že* ho v hlavu neudeřil. Velmi na mále bylo, *že* se koráb neztroskotal. O málo, *že*by byl uvedl na nás vinu. A nedaleko od toho bylo, *že*bych zhola byl úmysl svůj zavrhl. Nemůže chybiti, aby nebyl nejbídnější.

Pozn. Když se při *odstup to*, *vzdal se to ode mne*, *daleko jest to mne* (od toho) větě vedlejší jiná naproti staví, tehdy počíná druhá věta od spojek *nýbrž*, *ale*, *nebo* aneb *poněvadž*, *že*, *jakož* ku př.: Daleko jest od toho, aby řeč síly zbyla dobrým složením slov, neb jinak v ní mocnosti býti nemůže (poněvadž jinak v ní mocnosti býti nemůže.) Vzdal se to ode mne, abych to tajil, ale také co nejvíce potvrzují. Odstup to ode mne, abych měl zlé činiti vám, nýbrž napomáhati budu vždy k blahu vašemu.

8. Po výrazích příslušnosti, možnosti a podobnosti kladou se jednak *aby*, jednak *že*, jako:

Sluší jim, aby se nejvíce na umění moudrosti oddali a jemu se učili. Nejsi hoden, aby kdo s tebou dobrý chodil. Jest nám výsoce potřebné, abychom za dar moudrosti snažně vzývali Boha. Není možné, abychom se všem zachovali. Lze není, aby lež pravdou byla. Není možné člověku na světě, aby nehřešil. Všem to vědomá věc jest, *že* duše od jinad zdraví zachovati nemůže, než ctností. Není podobné k víře, aby prorok mýnil ty lidi. To nové není, *že*t často přemožený vítěze svého přemáhá.

9. Po jménech podstatných, kterými se o větě podstatně vypovídá, co jest aneb co býti má, klade se spojka *že* aneb *aby*, jako:

Tot jest povaha zlého, *že* se nemůž než zlým za dobré odplatiti. To má mladost nejlepšího v sobě, *že* s ní lakomství nic činiti nemá. To jest povaha těch lidí, *aby* nikdy na prostředku, ustavičně z něho vykračujíce, zůstávati nemohli. Totot jest příkázání jeho, *aby*chom milovali jedni druhé.

Pozn. I v těchto posledních dvou příčinách vynáší se věta podstatná infinitivem, jako: I případem moudrost slyšeti hodná vše jest. Marnostmi se zanášeti volno není. Toho nemůžeme vám učiniti.

2. Věty příslovečné.

§. 241. Věty příslovečné nebo adverbialné jsou věty podřadné, kterými se místo, čas, příčina, účel, jakost a spůsob věty hlavní místněji vymezuje. Věty tyto počínají z pravidla od spojek vztažných, na kteréž se pak ve větě hlavní něžřídka ukazuje slovcí souvztažnými. Věty příslovečné jsou:

a) Věty místa.

§. 242. Příslovečné věty místa omezují výrok věty hlavní podle místa. Věty tyto počínají od spojek vztažných *kde*, *kděkoli*, *kamo*, *kam*, *kamkoli*, *kamž*, *kady*, *kudy*, *kdudykoli*, *odkad*, *odkud*, *odkudž*, *odkudžto*, *pokad*, *pokud* a j.; ve větě hlavní sbíhají se pak spojky souvztažné *tu*, *tam*, *tady*, *tudy*, *odtud*, *odtad*, *potud*, *potad*. Ku př.:

Kde jsou ovce, *tu* buď i pastýř. Kam strom ohýbáš, *tam* roste. A býval jsem s tobou všudy, *kamž* jsi koli se obracel. Kudy ti větrové váli, *tu* žádného celého okna nezůstalo. Až *potud* orati budeš, *pokud* jsem ti ukázal a dále nic. *Tělo* táhne se *tam*, *odkudž* pošlo. *Kdež* přijel, *tu* provolati dal.

§. 243. Příslowečné věty času vytykají dobu, v které se děj věty hlavní udál. Věty ty počínají od spojek vztažných *an, ana, ano, jak, jakž, jak jen, ja brzo* (rychle, mile, libě), *když, co, dříve než, první než, před tím než, spíše než, až, dokad, dokud, dokavad, pokud, pokudž, doniž, doněvadž, jeliž, až-jeliž* a j.; ve větě hlavní jdou souvztažné *tehda, tehdy, tehďž, v tom, tož, tu, hned, i hned, dotud, dotavad, potud, potavad*. Věta vedlejší může býti k větě hlavní aneb současná aneb předchodná aneb následná. Spůsob jest oznamovací, když řeč jest o věcech skutečných, spojovací, když řeč jest o věcech pouze myšlených aneb závislých na okolnostech možných. Ku př.:

A vyšel na pole, když se chýlilo k večeru. A když koupil dům, přišel ke mně asi na týden neb na dvě neděle před masopustem. Ale potom, když tu práci konati měl, nebylo mu tak sladko a lahodno. Když chodíval k nám, takto říkával. Kdyžkoli lidé sami dobří budou, i časové také zlí nebudou. I přišli k hrobu, ano již slunce vzešlo. Tu hned jeden šlánek z prstu ruky počal se, an na to všecken lid hledí, viklati, až se jest ven z těla dobyl. Jak upadl v neštěstí, i jeho vlastní nedbali na něho. Jakž rychle do Prahy přijel, hned kázal kostel krásný založiti. Jest tomu dobře přes tisíc let, jakž Čechové nejprvé do této krajiny přitáhli. Co ho znám, dělával u otce. Zahradník pláň, nežli do ní roub vsadí, oklestí. Nepomine pokolení toto, až se tyto všecky věci stanou. Dokudž pokolení lidské v mezích přirozeného zákona živo bylo, dotud pravda a spravedlnost na zemi bydlily. Avšak to, což máte, držte, dokavadž nepřijdu. A já o nich nevěděl, až jeliž z sklepu šli.

Když by tě pozval mocný, ucházej a tím více tebe a častěji zváti bude. Hned jakžby zásvítalo, odejděte. Dříve nežli by život dokonal, učíť dobře příteli. Buďte poddáni těm hejtmanům, ažbych zprávu dal císaři Římskému. Čeládky přidrž se, dokavadž by všeho, což mého jest, nedožali. Pobudte v lese, pokudžby vojsko od vás neodtrhlo.

Pozn. Po slovech *jedva že, ledva že, sotva že, jen že, ledva jdou* zhusta spojky *i již, a již, až* (něm. kaum-so; da, als; nur so eben; eben erst - als; da), jako: Sotva že vyšel z domu, bratr jeho přišel z lovu. Květ ledva se rozvinul, a již má všecek při sobě tolik. Jen se ukázal, a již utekl. Po slovech *ještě ne, již jdou* spojky *když, již, a, a již* (něm. noch nicht - als; schon, bereits - als), jako: Ještě ten den nebyl přišel k hodinám nešporním, již svou vůli změnil. Již máše vycházela, když otec se do města odebral.

c) Věty příčinné.

§. 244. Věty příčinné vytykají příčinu výroku věty hlavní. Počínají od spojek *a, ano, an, jako, ježto, jelikož, když, poněvadž, že*. Ku př.:

Kterak jsme my těch peněz tobě měli svěřiti, a my tebe neznali? Kterak já tě tam naleznu, a já tě tuto vidím. Kterak mám péci, ano vody do kolenou? Med schovával, ježto byl med velmi drah těch dní. Báł jsem se tebe, ježto jsi člověk přísavý. Ustanovil jsem se nocovati u něho, jelikož mne byl o to prosil. Když to jináč nemůže býti, již to musím učiniti. I proč byste mu zápisu neudělali, když jest vám dobře učinil? Ale nebudou tě chtít poslouchati, poněvadž nechtí poslouchati mne. Poněvadž to jináč býti nemůže, musím to učiniti. Že se ale noc přiblížila, tedy boj vzal své skončení. Není nám krátký život dán, než my jej krátký děláme proto, že jej nepotřebnými věcmi mrháme. Ale on, jako byl muž dobrý, nechtěl toho učiniti. Jakož jsi žádstiv byl vědět mé jméno, i oznamují před těmito bratry tvými, že jsem já Karol, císař Římský a král Český pán váš. Ale žeby se prodloužilo a jinam to vlastně náležel, protož toho nyní pomínu.

Pozn. Spojkami *ne žeby - ale že, neproto že - než aby (als aby), ne jakoby - ale že, ne aby - ale že (než že)*, (něm. nicht als wenn, nicht als ob, sondern weil, sondern dass) sestavují a kladou se příčiny jedna proti druhé, jakó: Nepsal jsem vám proto, že byste nepochopili pravdy, ale že jí znáte. Trestání má se konati při tom, kdož zshřešil, ne proto, že zshřešil, než proto, aby potom nehřešil.

(d) *Věty účelné.*

§. 245. Věty účelné vykládají účel aneb úmysl, za kterým se děj věty hlavní koná. Počínají od spojky *aby*, ve větě hlavní stojí zhusta *proto, na to*. Věta účelná počíná od *ať*, když s důvěrou a jistotou očekáváme, že děj vedlejší v skutek vstoupí. Ku př.:

Nádoby od sebe metali, aby tím snáze uteci mohli. Toto píšeme vám, aby radost vaše byla plná. I to jemu oznámil, aby on potom z práce vynímati a vymlouvati se nemohl. Oti otce svého i matku svou, ať se prodlejí dnové tvoji na zemi. Nezov přátel svých, ať by snad i oni zase nezvali tebe.

Pozn. 1. Moci vylučujíť jest spojka *leďa*, která se s přičestím času minulého pojí, jako: Chatrně ho odívá, *leďa se před zimou a deštěm ochraňovati mohl*. Dělá to, *leďa se mu chvíle ukrátila*. Přebíhají umění, *leďa se odbyla t. j. jen aby se odbyla*.

Pozn. 2. Nezřídka se vynáší účel i vztahnými *který, kam, kde, kudy* a j., jako: Pták škuliny, *kudy by se dobytí mohl, hledá*. Ani daru nemáme, *kterýž bychom přinesli muži tomuto*.

(e) *Věty účinkové.*

§. 246. Věty účinkové nebo sousledné pronášejí to, co věta hlavní za sebou nese, co jejím účinkem aneb výsledkem jest. Počínají od spojek *že, jakž, až, aby*; ve větě hlavní sbíhají se výrazy *tak, tak velice, tak velmi, taký, takový*. Ku př.:

Otnost jest taková věc, že služebník svého neopustí. On jest tak zlobivý, že s ním nelze ani mluvit. V té síni po všech stranách bylo plno polic, příhrad a krabic, žeby jich na sta tisícůh vozů neodvozil. Národ lidský upadl od boží milosti tak velmi i tak daleko, jakž nelze bylo člověku spasenu býti. Ulekl se, až oněměl. Tu jest tak horko, ažby mohl omdlít. Mezi lidmi žádný není tak dokonalý, aby se někdy zmýliti neměl. Může-liž kdo choditi po uhlí, aby nohy jeho se neopálily? My té moci s sebou zde nemáme, abychom to mohli učiniti.

§) Věty podmiňovací.

§. 247. Věty podmiňovací nebo kondicionálně nesou v sobě důvod možný, kterým se výrok věty hlavní v moci drží. Věty podmiňovací počínají od spojek *-li, jestliže, kdy, když, aby, řidčeji ač, leč*; ve větě hlavní sbíhají se někdy spojky *tedy, tehdy, tu, tož*. Spůsob jest oznamovací, když se věc beze všeho účastenství jako věc skutečná vynáší, spojovací pak, když se za věc myšlenou pokládá. Ku př.:

Ohtějí se s ním smluviti, bude-li toho hledati přátelsky. Nechceš-li toho míti, odstav se ode mne. Chtěl-li by ta myšlení sčísti, více jest jich, než písku. Jestliže kde vody průtoku nemají, dmou se. Odříkám se oti, jestliže jsem to učinil. Jestližebyste co jedovatého pili, nikoli jim neuškodí. Zdaliž zařve lev v lese, kdyžby nebylo žádné loupeže? Kdyby ty byl zde, bratr můj byl by neumřel. Kdyby jeho nebylo, byli by mi dům vzali. Máme více na půči míti štěstí než neštěstí, ač chceme etnostně živi býti. Leč jest pozapomenula, chce já ji to ku paměti přivésti. Dobře by bylo, aby se smířili. Aby jen ruky své pozdvihl, mohli bychom ochráněni býti. Bychom tak milostivě oizi hříchů soudili, jako své, žádného bychme neodsoudili. Bych byl vděčil, že jest tak voliká summa, noby byl toho na se bral.

Pozn. 1. Věta podmiňovací vynáší se i imperativem, jako: Zdrž se od sváru a uměňš hříchův.

Pozn. 2. Když se dvě věty podmiňovací po sobě staví, vynáší se druhá spojkou *pakli, jestliže pak*, jako: Mluvil-li jsem slo, svědectví vydej o zlém, pakli dobře, proč mne tepeš. Bude-li tu který syn pokoje, odpočineš na něm pokoj váš, pakli nic, k vám se navrátí.

§) Věty připouštěcí.

§. 248. Věty připouštěcí nebo koncessivně připouštějí, co větě hlavní na odporu jest. Počínají od spojek *a, ač, ačkoli, jak, jakkoli, jakž, jakžkoli, kterak, kterakkoli, jakto, necht jest tak že, budiž tak že*; — ve větě hlavní stojí obyčejně *však, avšak, alevšak, však přece, nicméně však, však proto* a p. Ku př.:

Mnohý statek svůj položil v tisíci, la on stál za tři neb čtyři tisíce. Rozkoš ač každému věku velmi škodí, však nejvíce mladému. Ačkoli musí to býti, aby přicházela pohoršení, ale však běda člověku, skrze něhož přichází pohoršení. Mírný, jakkoli vldný jest, není titěrný. Kterak ty všecky divy byly veliké, však proti tomuto nebeskému divu jsou malé. A kterakžkoli více než tři sta let ta těla v zemi ležela, však jsou tak nova nalezena, jakoby toho dne byla pochována. Milý Bože, nechce toho kšaftu dělati, ježto jest velký čas. Nešlechetný nešlechetnosti obmyšlí, ježto šlechetný obmyšlí šlechetné věci. Necht jest tak, že jsem zbloudil, zdaliž však proto hned mne kárati budeš? By všickni mlčeli, by žádný nic nepsal, otnostný život nemůže trpěti zahynutí. Nebudeme se báti, by se pak i země podvrátila. A byt i s stády bravův a skotův syých přišli hledati hospodina, však ho nenaleznou.

Pozn. 1. České ač, ačkoli klade se též u větš hlavní (něm. und dennoch, jedoch, indessen), jako: Ač kdo jest, ježtoby mohl dům jeho vystavěti? Ačkoli ne mne jstě opustili, ale sebe sami, pravi Pán.

Pozn. 2. Věty přípouštlivé skracojí se i přestupníkem, jako: Bleshlávněný jsi, (že) mne nikdy neviděv, však jsi ve mě uvěřil.

Pozn. 3. Německé ohne dass, ohne zu vynáší se v jazyku českém a) spojkou aby ne, jako: Čehož jsem pomínouti nemohl, abyeh o tom krátce dotknouti neměl. b) spojkou ne-li, leč, jako: Neuzfíte tvář mé, nebude-li bratr váš a vámi. Nejedí, lečby ruce umyli. Nikdy k stolu nesedej, leč se prvé pomodlíš. c) spojkami an, ano, ač, ačkoli, jako: Utíkali, ano jich žádný nehonil. Byl v pokoji, ačkoliv jsem ho neviděl. d) spojkami a ne, aniž, avšak ne, jako: Moudrým se dělá, a není. Všecky vody jdou do moře, avšak se moře nepřeplnuje. e) přestupníkem, jako: Vilém Tell srazil jablko šťastně, nic dítěti svému neublíživ. Ty chceš nic nebojuje zvítěziti. f) věta hlavní vynese se přestupníkem, věta pak vedlejší větou hlavní, jako: Přes celou noc pracovavše nic jsme nepopadli. Tomu i ďáblové také věří, ale věřice nemilují jeho. g) předložkou bez, jako: Dnové naši jsou jako stín běžel po zemi bez všelikého zastavení.

h) Věty srovnávací.

§. 249. Věty srovnávací nebo komparativně jsou tehdy, když činnosti a vlastnosti dvou věcí srovnáváme a srovnájíce k jednotejnosti aneb rozdílnosti způsobu, stupně a míry ukazujeme. Věty ty počínají:

1. od spojek *jako, jakož, jakž, rovně jako, co, jaký, jakýž*; ve větě hlavní jdou *tak, takž, rovně tak, podobně tak, též, též rovně, taký, takový*. Na př.:

Jakožto nemůže se dokonale spatřiti cesta ptáka letícího v oblacích a v povětrí aneb ryby plující v moři, *též rovně* cesty mladého člověka v mladosti jeho nemůže žádný seznati, kam se nachýlí aneb obrátí, k dobrému-li či k zlému. Jak vtip častým broušením se zostří, tak paměť častým jí naplňováním se rozšíří. Jakož jsi řekl, tak buď i mně i tobě. Jak jest hřích klamati, tak jest hřích pravdy zapřítí. Jakž my málo sobě slibův a přípovědí svých vážíme, tak málo mezi lidmi víry máme. Jazyk náš není tak úzký ani tak nehladký, jakož se některým zdá. Takéž jest vojsko, jakýž jest hejtman. Běží, co by ho vítr vzal. Zpodepřel sobě ruce na kolena, jakoby něco myslil. Vždy se tmělo a mrkalo, jakoby hodina na noc byla.

2. Věta vedlejší počíná od *jako, než, nežli, než jako*; ve větě hlavní jest komparativ aneb slovoce *jiný, jinam, jinak, jinde* a t. d., jako:

Nic není lepšího, jako bázeň Páně. K navedení otného života nic není platnějšího, jako poznati sebe samého. Já ho sobě více vážím, nežli tebe a dvou takových. Lopší jest ovoce moudrosti, než nejlepší i než ryzí zlato. Lépe jest, aby nesliboval, než aby slibě neplnil. Jinam se obrátil, než jsem se nadál. Lid ten nic lepšího není, než jako otcové jeho. Tu ti ptáci nejinak, než jako ti černí a deštiví oblakové přišli, slunce a nebe svým létáním zastínili.

Pozn. 1. I jednotlivá slova pojí se spojkami srovnávacími *tak — jak, tak dobře — jako i, jak — tak i, jakož — tak obzvláště, jakž — tak nejvíce, ne tak — jako více* (něm, sowohl — als auch, ebenso gut — wie, nicht nur — sondern auch, nicht so sehr — als vielmehr a t. d.), jako: Rozdělovali jakž velikému, tak malému. Jakož příliš mnoho, takž příliš málo v každé věci jest nesličnosť. Štěstí jakož ve všech věcech, tak ve válce přemnoho může. K vítězství ne tak množství bojovníkův, jako dobrý kád a smělost napomáhá.

Pozn. 2. Od způsobu srovnávání odděliti jest, když se věci jedna k druhé připodobuje, jako: Malé bezpráví jestli jako jiskra malá, která plodí plamen veliký a druhdy vši obci škodný.

(i) Věty poměrné.

§. 250. Věty poměrné nebo proportionalné jsou tehdy, když se věci v počtu a kolikosti srovnávají aneb když se poměr jmenuje, podle kterého se co zvětšuje aneb zmenšuje. Věty tyto počínají od spojek souvztažných *kolik — tolik, kolikoz — tolikoz, kolik — s tolik, kolikráte — tolikráte, kolikátý — tolikátý, jelikž — tolik, tolik — co, tolik — jako, jak — tak, čím — tím, podle toho (vedle toho) — jakž a j., ku př.:* Kolik krmi před sebou na stole vidíš, tolik tobě Bůh znamená a důvodů milosti své otcovské před oči staví. Kolikery přestupek, tolikery trest. Kolikrát chyblíš, tolikráte budeš trestán. Kolikátý snop vystavil, tolikátý pryč odnesl. Tolik pánův bude mít, jelikž hříchův vévodí v něm. Toho léta dávali žita za dva peníze, což mohl jeden člověk unést. Dal jim hrušek a jablek, co jedenkaždý na přehráli nabratí mohl. I vedli jej nějakou štolou tak daleko, jakoby mohlo býti za dvoje hony. Sedl naproti tak daleko, jako by mohl z lučičtě dostřeliti. A čím déle jemu takové štěstí sloužilo, tím více on se vyzdvihoval. Čím větší jsi, tím sebe více ponižuj. Každý dělej podle toho, jakž jest koho Bůh daroval. Soudce ne podle toho, jakož on ví, ale jakož jest dovedeno podle práva, má soud vydati.

(k) Věty omezovací.

§. 251. Věty omezovací nebo determinativné omezují větu hlavní podle rozličných vztahův a okolností. Počínají od spojek *pokudž, jelikoz, jako, jakož, jakž, co, což, ježto, jako:*

Pokudž já rozuměti jsem mohl, ona jest dobrá byla. Bratr jeho, jakž mi dobře vědomo bylo, s nimi tam nebyl. Práce jejich, jakž pravili, jest šlapati dlážku. Druhý kosaťec jest nízký, jakož pak takových nízkých více se nachází. Jakž já tuto ryby lovím, žádného jsem neviděl. A jakož přásete, že lehkým věřím, já jsem jich novážil, jsou-li lehčí neb těžčí. Co já mohu rozuměti, takového muže nesnadno nalezněš. Však proto, pokudž nejvíce mohl, víry křesťanské bránil. Co na něm bylo, v městě zůstati nechtěl. Kmen

slove zrostlina, jelikož se v haluzi rozkládá. Ač láska s strany nás jest nedokonalá, ale jelikož od boha ji béřeme a od něho původ svůj má, dokonalá slouti může. *)

l) *Věty vylučovací.*

§. 252. Věty výlučné nebo exceptivné jsou, když se co z výroku věty hlavní odděluje. Počínají od spojek *leč, leč že, jediné leč, kromě že, toliko že, než že, mimo to že, jediné ač, jediné aby, jen toliko-li, tak však-li* a j., ku př.: A my ňeho se máme nadíti, jenom že v krátkém čase nad nimi zvítětíme. List břízy podobný jest černému topoli, toliko že vnitř jest drsnatější. Kouřičané chtěli se rádi smluviti a statky své všecky dáti, toliko při životech aby zůstaveni byli. Co jiného z těch tak mocných důvodův zavěšiti máme, než že ho jiný nelidský duch zpravoval a vedl. A přišedší trvá od jitra až dosavad, kromě že na chvilku doma pobyl. Mimo to, že barvy jest černé, i to při tom dřevě se vidí, že náramně tvrdé jest. To zlato nezhyne, leč láska mezi námi mine. Žádný nemůže přijíti ke mně, leč by jemu dáno bylo od otce mého. Nemohou všickni prvního místa držeti, jinak první nebude, jediné leč druhého pod sebou míti bude. Nebudu ho více kárati, jen toliko bude-li dobře činiti.

Pozn. I jednotlivá slova se vyloučiti mohou, jako: Kdo jest to slepý jediné služebník můj? Což mu více ještě přivlastniti mohou leč království? Nic lepšího než proti hněvu leč mlčení. Toliko jeden chléb měli s sebou. Nic nenalezl kromě listí. A žádný u nás nebyl, než oni dva. A zůstal tam toliko bratr. Tu nikdy kromě ač pro někteřou nemoc vína neokusil. Nevěděl, aby mu to leč smrt vzíti mohla.

§. 253. Jako věty souřadně složité stáhnouti se dají, když jim jisté části řeči obecné jsou, rovněž tak dají se i věty příslovečné sraziti, když věta vedlejší s hlavní jeden a týž přisudek mají. I věty tyto slovou *staženě, sražené.* Sražení vět podřadně složitých děje se především

1. ve větách připouštivých se spojkami *ač, ačkoliv, jakž, jakžkoli*, ku př. O těch věcech na díle svými místy, ačkoli

*) Jakž (co, pokudž) nejrychleji jest něm. so schnell als möglich.

krátce a střídavě, zmínku činí. Na některých místech, jakžkoli s nemalým omylem, bylina tato za kořen chiny se prodává.

2. Ve větách srovnávacích a připodobovacích, jako: Naděje pochází z víry živé láskou obživěné právě, jako kmen z kořene živého (j. t. pochází).

3. Sražením vět povstaly v jazyku českém rozličné způsoby mluvení, jako: Tu se *jakž takž* utěšil, t. j. jakž se utěšil, takž se utěšil. A užtíš *kdýž tehdyž* co tě potká. S druhé strany jsme toho *což tož* málo položili. Má *jakouž takouž* známost umění lékařského. Ať sebe *kdýž tehdyž* nepomstí pravda. Za práci svou ne peněz jsem zde od lidí čekal, ale užitku obecného toliko nyní a vděčnosti od dobrých a potom od Boha *jakéž takéž* odplaty t. j. jakéž se mi dá, takéž odplaty.

3. Věty přívlastkové.

§. 254. Věty přívlastkové nebo přídavné opisují přívlastek jména podstatného. Počínají od zájmen vztažných *jenž, který, jaký, kterýž, kterýžto, jakýž* pak i *ký*, kterážto zájmena se s jménem, na kteréž se táhnou, v rodě a čísle srovnají, v pádě však řídí se výrokem věty vedlejší. Ku př.:

Místo toto, v němž bydlíme s tobou, jest nám těsné. Všechněm lidem potřebí nějakého pravidla, po němž by život řídili. Nos zmužile příhody, kteréž tě potkaly. Ty věci musí drahé býti, kterýmž obočnost váhy neodjala. Přesťastnat jest pšenice, v kteréž by koukole nebylo. Spravedlnost jednomu každému uděluje toho práva, jakéž komu náleží. Bude tehdaž soužení veliké, *jakéž* nebylo od počátku světa až dosavad aniž kdy potom bude. Ty pješš jako Lumír, ký slovy i pěním byl pohýbal Vyšehrad i vše vlasti.

Pozn. 1. Kdýž se zájmena vztažná táhnou na zájmena podstatná *já, ty, my, vy*, tehdy se řídí časoslovo věty přídavné osobou zájmen těchto, jako: Vy, kteříž rozkázání vyškřimu poddáni jste, což se vám zdá o této věci? Třetí díl vás, kteříž přicházíte, postavte se na tomto místě.

Pozn. 2. Někdy se jméno podstatné, na kteréž se zájmena táhnou, vynáší formou přídavnou, jako: Rozvažuj *Božskou* všemohoucnost, *kterýž* všechno to z něčeho stvořil. Vidí pády naše, kteříž bydlíme na zemi.

Pozn. 3. Zhusta se jméno podstatné do věty přivlastkové překládá, čímž věta přivlastková do třídy vět podstatných přestupuje, jako: Vína, kterou barvu nejprve chytí, tu drží. Ale které věci z úst pocházejí, z srdce jsou.

Pozn. 4. Věty vedlejší jsou i tehdy přídavné, když místo přídavných zájmen vztahných příslovce vztahná *co, jako, kdež, kam, odkudž* na jména podstatná se táhnou, jako: Ten člověk, co tu byl, jest velmi bohat. A potom počali sekati sloupův, jako u domu jsou.

C) O některých obzvláštních způsobech vět.

1. O větách tázacích.

§. 255. Věty tázací nebo otázky dělí se na otázku jmenné (nominalné) a na otázky výrokové (praedikativné). Na první činíme odpověď jmény, na druhé pak obyčejně slovy *ano, ne, nikoli*. Otázky jmenné počínají od zájmen tázacích *kdo, co, či, kde, kdy, kam, jak, kterak, kolik, jaký, který* a j., otázky pak výrokové činí se aneb toliko přízvukem mluvčího aneb počínají od částic *-li, -liž, zda, zdali, zdaliž*, jako:

Co chceš, synu můj? Či jsi a kam jdeš? Proč ty knihy prodáváš? Odkud má tento moudrost tuto? Duši svou za mne položíš? Tedy synové jsou svobodní? A tedy tito nesmrteční jsou? A vy abyste bez slušného trestu byli? A neměli bychom my býti moudřejší? Ty-lis dal pávům křídlo pěkné? Mnoho-liž bude dní mých? Zdaž my to napravíme? Zdaž jsem tebe neviděl s ním tam na náměstí? Zdaliž není střely před tebou tam dále? Zdaliž není tak?

Pozn. Tázací *co, což, což pak, což tedy, kterakž pak*, něm. wie, předkládá se zhusta, jako: Což jste nečtli? Což tedy my převyšujeme je? I kterakž pak nerozumíte, že ne o chlebu mluvil jsem vám?

§. 256. Když se o dvou aneb více věcech tázeme, které se vespolek vylučují, vzniknou otázky rozlučité nebo dvojité. Otázky tyto počínají v prvním členě od *-li, -liž, zdaž*, v druhém od *či, čili, nebo*, aneb vynese se člen druhý výrazy *či nic, či ne, čili nic, čili ne*, jako:

Jsi-li náš či z nepřátel našich? Kudy máš jíti, tady-li či onady? na pravo-li či na levo? Pájdeš-li pak či nic (či ne)? Udělal-lis to čili nic? Jest-li ta kniha tvá či není?

§. 257. Otázky, když podmětem aneb předmětem věty jiné jsou, slovou otázky *odvislé, nepřímé* nebo *tázací věty podstatné*. Ku př.:

Necht pohledím, jsou-li bratři ještě živi. Kdo ví, stanou-li tě do večera? Nu rád se podívám, jaký jest toho světa běh. Pomysli, jest-li věc spravedlivá, jest-li slušná, jest-li náležitá, kterouž před sebe béřeš. Vypτάval se pak, bylo-li by to tak v pravdě. I počal se jich tázati, kterací by lidé byli, odkud by byli a kteráká by jich jména byla. Aristoteles v pochybnosti zůstavil, jsou-li duše lidské nesmrtedlné čili nejsou. Já nevím, porazil-li jeho kdo neb jak jest to přišlo.

Pozn. V jazyku českém může se i více otázek v jedno shrnouti, jako: Já všechno, co jak jest, vyložím t. j. co jest a jak to jest. Pilně se sami soudili, jakými kteří bývají posluchači, t. j. kteří bývají posluchači a jakými bývají. Nověděl, který jest střevo z které nohy, t. j. který jest střevo a z které nohy jest. Co jest zač ten člověk?

2. O větech odpovědí.

§. 258. Na otázky činí se odpovědi:

1. Když jsou jmenné, jmény těmi, o kterých se právě tážeme, jako:

Kdož tak pravi? Já. Kdo jste byli, pane? U pana Petra Hlavay. Kudy jste šli? Lesem. Co děláte? Učíme se.

2. Když otázka jest výroková, tehdy odpovídá se aneb časoslovem otázky aneb podmětem jejím aneb posléze slovi *ano, jest tak, ovšem, arci, ba ano, zajisté* aneb *ne, nikoli, ba ne* a p., ku př.:

Není-li to tvůj bratr? Jest. Vidíte-li tuto krásnou růži? Pane, vidíme. Ty-liž jsi pak bratr můj Josef? Já. Ke mně-liž to mluvíš? A já k tobě. Což se ještě soudíte, pane, s ním? A já soudím. Co jsi ty ten prsten měla? A já měla, milá matko. Zdalíž bratři tvoji jsou doma? Ano, teď jsou. Jest-liž to pak tvá kniha? Jest tak. Byl-lis dnes ve škole? Ne. Vzal-lis mi ten prsten? Ba nevezal.

B. O řeči nepřímé.

§. 259. Když slova jiného tak zase položíme, jak je sám vynesl, tehdy jmenujeme řeč takovou *přímou* (*oratio recta*). Když však slova jiného na časoslově, kterým je ohlašujeme, zavěsíme, tehdy řeč takovou jmenujeme *nepřímou* aneb *větou dokládací*. Řeč nepřímá počíná od spojek *že* a *aby*. Spůsob jest oznamovací, když se jako o věci skutečné mluví, žádaci, když se mluví jako o věci pouze myšlené aneb žádané, ku př.:

Odpověď od sebe dali, že jedni na druhé nemají co žalovati a že se spolu v lásce a naději dobře snášejí. Jeden z služebníkův požádal jest knížete svého, aby mu to místo dal, žeby chtěl sobě tu hrad pevný vystaviti. Lučané spolu se sšedše k Rohožovi poslali rozkazující, aby hned ven z jich města vyšel i se svými pomocníky, pakli by toho neučinil, že jej chtějí kázati do Ohře vrci, a co jest on učil Karsovi tajně, že oni chtějí jemu zjevně učiniti.

Pozn. 1. První a druhá osoba řeči přímé převedou se v řeči nepřímé v osobu třetí, když od osoby řeč nepřímou uvozují rozdílné jsou, jako:

Řeč přímá.

A výše promluvil: Mohl bych tebe ze vši summy vinití, ale nechci, než co samo v sobě spravedlivého jest.

Když sedávala s námi, říkávala: Žádný nebude se po smrti mé souditi; kdo co má mého, ten toho užívaj.

Když mluvící a ohlašující osoby jednorozdílné jsou, tehdy se zájmena první osoby i v řeči nepřímé podrží, jako:

Řeč přímá.

I šel jsem k němu, žádal jsem ho za to, říká: Jestliže bych ten dům koupil, chci tobě na domu svém takovou summu vykázati, kterýž jsem prodal Vítovi pekaři, aby mi lehčeji bylo platiti.

Pozn. 2. Někdy (v češtině staré) se i řeč přímá spojkou *že* uvozuje, jako: Tu jest se ho ptal, vzal-li jest mu ten páteř. On odpíral, že jsem nevzal nic.

Řeč nepřímá.

A výše promluvil, že by ho mohl ze vši summy vinití, ale že nechce, než co samo v sobě spravedlivého jest.

Když sedávala s námi, říkávala, že žádný po smrti její souditi se nebude, že kdo co má jejího, aby ten toho užívaj.

Řeč nepřímá.

I šel jsem k němu, žádal jsem ho za to, jestliže bych ten dům koupil, že jemu chci na domu svém takovou summu vykázati, kterýž jsem prodal Vítovi pekaři, aby mi lehčeji bylo platiti.

4. O větách záporných.

§. 260. Ve větách záporných klade se záporné *ne* z pravidla před sponu aneb před slovo, v němž spona jest, jako:

Smrt zlá věc není. Spěšné dílo nebývá dobré. Nebudeš mítí dílu se mnou. Výstupkové moji nejsou skryti před tebou. Soudce nemůže býti stranou. Jest nesnadné věřiti, by tak velikého zboru prosba nebyla uslyšána.

Pozn. 1. Při časích minulých rodu činného připojuje se záporné *ne* k samému přičestí, jako: Ja sám od sebe jsem nemluvil. A nepoznal jsem ho. A kdož by se neděsil? Ó kdybychom byli nepřišli a nemluvili toho! Zdalíž byste o žádosti té byli nevěděli? Pojedl a okřál zase, nebo byl nic nejedl ani nepil tři dni a tři noci. — Avšak v časích dávnominulých přihlídá se i také k časoslovu pomocnému *byl, byla, bylo*, jako: Ještě pak nebyl vyšel do půl stáň, když se k němu stalo slovo toto. Kdyby Jan nebyl kázal, nebyli by pokáni činili. O té věci nebyl bych psal, kdyby se to bylo za mé paměti u desk nepřihodilo.

Pozn. 2. Po záporné spojce ani opakuje se v přísudku z pravidla záporné *ne*, jako: Mimo jejich vědomí ani nebo nic nedělá ani propast něžeho neskrývá. A viděl ho, že ani nepovstal ani se nepohnul před ním. — Když se však připínají pomocí *aniž*, tehdy se v přísudku zápornost neopakuje, jako: Smrt nemá zření k darům aniž slyší či prosby, u ní žádného šetření není na osoby aniž na koho co dbá.

§. 261. Když se přísudek od všech podmětův aneb předmětův odděluje aneb když se oddělení to na vše časy a okolnosti táhne, tehdy vynesou se všechny tyto vztahy činem záporným. V němčině a latině užívá se zde jen jednoduché zápornosti, ku př.:

Žádný člověk nelituje mne. Nehodí se k ničemu. Liška nikdy neukrotne. Vítězství se nikam neklonilo. Žádný jemu žádné překážky nečinil. Předkové moji nikdy jsou žádnému nesloužili. Statku jest žádného neměl, než ten dům. A žádný žádnému nikdy nic neřekl. Nevím o ničemž o tom ani nejmenší věci.

Pozn. 1. V záporných větách klade se místo akusativu předmětu a v jistých příčinách místo nominativu genitiv, jako: Žádnému nikdy pokoje jak ráno, tak u večer nedal. Nemůžeš jednoho vlasu učiniti bílého a nebo černého. Činí, čehož býti nemá.* — Akusativy pak

*) něm. er thut das, von dem auch nicht das Geringste statt finden soll. Naproti tomu jest jednoduché er thut das, was nicht stattfinden soll — činí, což býti nemá.

místa, času, kolikosti a míry nepřecházejí v genitiv, jako: Moc nejdejší. Nedal celou noc pokoje.

Pozn. 2. Po záporných větách hlavních počínají vedlejší věty podstatné z pravidla od *aby*, jako: Viděl nás, že se smějeme — neviděl nás, abychom se smáli. Nemám, z tisíce jeden přítel aby to činil, co on činil.

Pozn. 3. Po časoslovesch zapovídání a překážení jsou věty vedlejší z pravidla záporné. — Po časoslovesch bázně a strachu klade se *aby*, když bázeň snažnost v sobě nese, aby se do domnělého zla nepadlo, jako: Ale bojím se, abyste se neuchýlili od sprostnosti.

Pozn. 4. Zápornost se důrazněji vynáší výrazy *odstup to ode mne, nedejž mi toho Bůh, aby*, jako: Odstup to od nás, abychom utíkatí měli t. j. nebudeme utíkatí. Nedejž jim toho Bůh, aby co takového učinili t. j. at nie takového neučiní.

§. 262. Záporné *ne*, když se netáhne na výrok, nýbrž na jednotlivá slova, tehdy nečiní věty záporné, jako:

Místa ta necestná a nepřístupná jsou. Nestihlý jest soud boží. V tom jest veliká nezpráva a nezvyklost. Ne všecko vzdělává. Ne každá ruda nese zlato. Slavní ne vždycky jsou moudří. A rozprchnou se cestou i necestou. Tak v nečlověka obrací se každý člověk. Nevěčný člověk věčného Boha rozhňeval. Pobádal jej k nepobožnosti. Všem služebníkům rozkazoval do lesa nechoditi. Kdo jiné zpravuje, musí často neviděti, neslyšeti, nerozuměti, byť i viděl, slyšel a rozuměl.

Pozn. 1. Slovo *nic* může býti i moci tvrdivé, lat. nihilum, něm. das Nicht, a tehdy vynese se větou tvrdící, jako: On rostáhl půlnoční stranu nad prázdnem, zavěsil zemi na ničemž. Necht jsem já ničímž, aby ty všecko byl. Všickni národové jsou jako nic před ním, anobřž méně než za nic. A což z toho všeho nic býti má? — Tak se také praví: Přivede nás na nic, obrátí to v nic*), přišlo mi na nic, jest mi na nic. — Od toho oddělití jest ty příklady, když se sloves to vztahuje k výroku a tudý věta záporná jest, jako: Vy naprosto nic nejste. On mu nefekl nic. Nedávej se v nic.

Pozn. 2. Když přísudek a spolu i výrok záporné jsou, tehdy jest věta tvrdící, jako: Tyto jahůdky nejsou zhola neohutné, t. j. jsou dosti chutné. A že se i toto státi mělo, nebylo mi nevědomo.

Pozn. 3. Odtud rozeznatí jest spůsoby mluvení: Pokoj bez války býti nemůže. I může toho nečiníti. Nemůžeme nemluvití toho, co jsme viděli a slyšeli. Toto dobrodíní nemohl jsem nežli též účasten býti.

*) Jinak se praví: v niveč obrátiti, v niveč uvěsti, v niveč mizeti, v něm. zu Nichts machen, zu Nichts werden, vernichten, vernichtet werden.

Hlava VI. O zájmenech, příslovcích a spojkách obzvláštně.

1. O zájmenech.

§. 263. Zájmena sbíhají se ve větách v rozličných poměrech. Ve větách jednoduchých mohou býti podmětem aneb předmětem aneb přívlastkem, ve větách složených skládají se jimi věty přídavné, podstatné i příslovecné. Za příčinou rozličné této moci stůj zde, co o nich věděti za potřebné jest.

a) O zájmenech osobných.

§. 264. Zájmena osobná, když podmětem věty jsou, vyslovují se jen tehdy, když se jiným osobám naproti staví aneb když na nich důraz jest, jinak se nevynášejí, jako:

Já budu tobě za otce a ty mně za dceru. Ty o něm dobře mluvíš, ale on o tobě zle. Odešla tedy ona i družičky její. Protož i vy buďte hotovi. Tehdy před námi on kovář k tomu se seznal. A on ten jistý pravil.

Pozn. 1. Zájmena osobná, když nejnou podmětem věty, vždycky se vyjádřují, jako: Učitelé nás uměním svobodným vyučují. Závídel jim té slávy.

Pozn. 2. Německé neurčité zájmeno *man* vynáší se v jazyku českém

- a) rodem trpným aneb zvratným, jako: A tu bylo mnoho o věci zemské rokováno. Mluví více, než se věditi může.
- b) rodem činným, a to třetí osobou čísla množného, když se dá obměniti slovem *lidé*, jako: Hrách obyčejně z jara sejí.
- c) první osobou čísla množného, když se dá zaměnití zájmenem *my*, jako: Co sobě chceme, i bližnímu povinni jsme.
- d) druhou osobou čísla jednotného, když jest to, co *ty*, jako: Čemu sám nechceš, nechtíš jinému.
- e) zájmenem *kdo* aneb i jménem *člověk*, jako: Jak kdo žije, tak umírá. Chce-li člověk živ býti, musí pracovati.

b) O zájmeně zvratném.

§. 265. Zájmeno zvratné jest toliko předmětem věty a neklade se toliko o třetí osobě, ale i o první a druhé, když spolu podmětem jedné a též věty jsou. Ku př.:

Pamatuji na sebe. Povedu vás k sobě domů. Udělejme sobě rybníkův. Nezapomínej se nad sebou. Neměli jste ho pustiti od sebe. Zlý příklad dává do sebe. Toho sami do sebe nevědí. On vrhl roucho své od sebe.

Pozn. 1. Když podmět a předmět rozdílné osoby jsou aneb když jedna a táž osoba k rozličným větám přisluší, tehdy se neklade zájmeno zvrtné, ale zájmena osobná, jako: Vysvobod je. Žádal mne, jestliže jemu co dobrého přeji, abych hned k němu přišel.

Pozn. 2. Co o zájmeně zvrtném platí, platí i o přisvojovacím zvrtném zájmeně *svůj*, jako: Oni otce svého a matku svou. Nic o své ujmě nečiní. Té hanby svým přátelům neučiním.

Pozn. 3. Avšak zájmeno zvrtné klade se i v těchto příčinách, jako: Nejlepší vítězství jest, sebe samého přemoci. Orhota Bořivoje před sebou stojícího vida k němu řekl (t. j. který před ním stál). Není již svůj. Tak se zdá tobě i snad jiným, komuž svá pouta lahodná jest. Svůj k svému rád se hrne.

§. 266. Zájmena zvrtného užívá se také, když se vespolnost výroku vynáší. Jinak kladou se výrazy *vespolek*, *spolu*, *jeden druhého (druhému)*, *druh druhu (druhu)*, *člověk*, *člověka (člověku a t. d.)* Ku př.:

Sebe se otazovali. Tázali se mezi sebou. Pokoj mějte mezi sebou. Milujte se vespolek. Spolu se radovali. Rozmlouvali vespolek. I vy milujte jeden druhého. I řekli jedni k druhým. Druh o družce nevěděl. Pro velké mlhy člověk člověka před sebou ode čtyř krokův neviděl.

c) O zdjmeně připojovacím sám.

§. 267. Zájmeno připojovací *sám* omezuje místněji to slovo, ku kterému se táhne, a klade se

1. o místě, když řeč jest o bezprostředním dotýkání se věci (něm. *knapp*, *hart*, *unmittelbar*), jako: Já seděl u samých dveří. Stál na samém kraji.

2. o čase, když jej činem bezprostředním vymezujeme, (něm. *gerade*, *eben*, *im Augenblicke*), jako: Umřel před samou slavností velikonoční. Přišel k nám po samém obědě. Odešel samým večerem (v samý večer).

3. o věcech a osobách, když se na ně činnost táhne způsobem výlučným (něm. *selbst*, *allein*, *unmittelbar*), jako:

Však žádného není doma, než já sám. Já to samému pánu povím. Moudrost samého Boha dar jest. Věřím sám sobě.

4. o číslech, když se z počtu jistého osoba hlavní vytýká, jako: Příbík z Klenového sám desátý vskočil do města Stříbra. Tu jsem samému třetímu hlava stata jest. Nalezl jej sama třetího. Přišel do domu mého sám druhý, sám několiký (něm. selbander, selbdritter).

5. Výrazy *sám od sebe, sám ze sebe* kladou se, když se co z vlastní vůle a povahy činí a ne za puzením jiného (něm. aus eigenem Antrieb, von selbst, seiner Natur nach), jako: Sám od sebe v to se dal. Či není člověk sám ze sebe dosti k zlému klopotný? Sama od sebe plodí země.

6. Výrazy *sám o sobě, sám v sobě* kladou se, když se výhradně k podstatě věci a její bytnosti hledí (něm. an und für sich, für sich betrachtet, eigentlich, wirklich, absolut), jako: To samo o sobě hřích zavírá. I kterak jest o těch šatech samo v sobě. Mluv tak, jak je ta věc sama v sobě. Andělé jsou sama o sobě mysl. Šlechtnost sama v sobě chvalitebná jest.

d) O zájmenech přisvojovacích.

§. 268. Zájmena přisvojovací kladou se z pravidla:

1. místo přivlastňovacího genitivu zájmen *já, ty, my, vy, ona, kdo, někdo*, jako:

My jsme tvoji. To není mé, nýbrž vaše. Ten statek jest již její a ne tvůj. Nelaj, jsou naši. Či jest tento obraz a nápis. Všecky věci mé tvé jsou. Jméno vaše časem svým přijde v zapomenutí. A nebude se ostýchati velikosti něčí,

2. místo genitivu předmětu aneb i původu, jako:

To k zlehčení vašemu jest. Nezapomínej na učitele svého. Nepravím toho ku potupě vaší. Případl na nás strach váš t. j. strach před vámi.

3. Zájmena *ta* berou na se i moc jmen podstatných, jako:

Mnohé z našich hojně obdaroval. Jdi k svým do domu svého. Po heslu na vojně svoji se poznají. Já tvého nic nemám. Když ty mně dáš, tehdy já také tobě tvé dám.

Jestliže máš co jejího, vrat zase. On vašeho nic nemá. Vzal již za své.

Pozn. 1. Když se k zájmenům těmto přičiní přívlastek, kladou se do genitivu, jako: Není tvůj samého to pád, ale i náš. Ty jsi naše všech naděje.

Pozn. 2. Zhusta se k zájmenům těm připojuje přídavné *vlastní*, čímž se pojem jich zaostřuje, jako: Ovčák v stádě svůj vlastní nábytek má.

e) O zájmenech ukazovacích.

§. 269. Zájmeno ukazovací *ten, ta, to*, pak *tento, tato, toto* ukazuje:

1. na věci, které místem a časem bližší jsou, aneb ukazuje na věci přítomné, jako:

Mnata kníže hrad pevný s té strany od Moravy dal sobě postavit. Kdo jest tento? A jiní dva stáli, jeden s této strany a druhý s oného. A to všecko řídí Bůh. Tentof jest dědic.

2. na věci, o kterých jsme již mluvili aneb o kterých teprva mluviti chceme, jako:

Nechte pane toho, však jsme na to nepřišli, než na dobrou vůli. Mluvil s ní o to. Tvrdat jest tato řeč. Představím zajisté jim to čtvero. Tent obyčej v sobě mají, že neradi o to dbají. Kde jsou ty šaty byly, kteréž si kupovala?

Pozn. Zájmeno rodu středního *to* (něm. *das*), příkládá se zhusta za příčinou většního důrazu, jako: Načež se to díváte? Kdo jest to syn člověka? Co jest to pravda? Co to mluvíš naň?

§. 270. Zájmena *onen, ona, ono* a *onenno, onano, onono* ukazují na věci místem, časem a pořadem vzdálenější, jako:

Převezl nás na onu stranu. Ten žák jest pečlivý, onen nedbalý. I odšel tento do domu svého, a ne onen. Kdo jsou onino? Jaký jest onenno nápis, kterýž vidím. Stařec více na onen svět hledí. Dobře a zle se míti jednostejné jim jest kromě, že onono za podezřelejší, toto za bezpečnější soudí.

§. 271. Zájmena *týž, táž, též*, pak *tentýž, tatáž, totéž, jeden a týž, jedna a táž, jedno a též* kladou se, když řeč jest o jednostejnosti věci a jich způsobu, jako:

Bůh jest vždy týž, vždy též. Pavel z Rybného trhu též seznal, jako Václav předepsaný. Kolikrát se tobě musí

o jedněch a týchž věcech poroučeti. Něčím a ničím býti vše jedno a též jest. Potom ještě poslal ke mně na tentýž způsob po páté. A vstavše v touž noc, odešli.

Pozn. V témž smyslu užívá se i jmen *jeden, jedna, jedno a jedno-
stejný, jednostejná, jednostejné*, jako: Jedno jsme já a ty. Mně jest vše jedno. Duše vždycky jednostejné podstaty jest. Dobře a sle se mltí jednostejné jim jest.

§. 272. Zájmeno *jiný, jiná, jiné* stojí naproti zájmenům položeným a klade se, když ukazujeme na věci, které rozdílné jsou od věcí již jmenovaných aneb myšlených, jako:

Necht at vás chválí jiný a ne vy, cizí a ne vy. Já jiných dvou zavolám. Nápoj dávali v nádobách zlatých, a to v nádobách jiných a jiných. A pravil tento toto a jiný pravil jiné. Tu jsou patřili na ten statek, šaty a jiné nádoby. Ale oni nedbavše na to odešli, jiný do voi své a jiný po kupectví svém, jiní pak zjímavše služebníky jeho zabili je. To vše jiné jest od předešlých mínění.

Pozn. 1. Zájmeno *jiný* rozeznati jest od *druhý*, kteréž se klade, když řeč jest o dvou aneb když se věci řadem počítají, jako: Podírali ruco jeho jeden s jedné, druhý s druhé strany. I potkají se s tebou tři muži, jeden nesa tři kozelce, druhý nesa tři pečnky chleba a třetí nesa láhveci vína. A hned na druhý den se to mu stalo.

Pozn. 2. Jako se zájmeno *ten* k zájmenům *onen, jiný* má, rovněž tak mají se zájmena *taký, takový, takoucí, stakový* k zájmenům *onaký, jinaký*. Zájmen *ten, taký, takový, stakový, takoucí, takový* tento užíváme i tehdy, když o něčem mluvíme s opovržeností aneb s nevolí, naproti tomu ukazujeme zájmeny *onen, onaký* i k všem bývalým, pověstným, znamenitým, lepším, jako: Žádný toho příčina není, než *ten* ničema. Ale proč takovým těmto soudy a práva svěřují, kteří potřebných k tomu oudů (t. j. schopností) nemají? Staková stakoucí nešlechetnice, odatav svého od mého. — To dosti onaký udělal. To jest drobet onačejší udělal. Tak činil Scipio, ne onen Afrikánský. I zájmeno *jinaký* k lepší povaze ukazuje, jako: A jinačejší jemu úctu vzdám, nežli vy mně.

f) O zájmenech tázacích.

§. 273. Zájmeno *kdo* klade se, když se tážeme o osobách a jich jméně, jako:

A kdo jest otec jejich? Kdo jsou bratři moji? Kdo jsi ty? Prosim tebe, kdo jsou to byli? Nevím, kdo jest byl, ona-li či jiná.

Pozn. Místo genitívu přivlastňovacího *koho* klade se forma přídavná *š*, jako: *Čiž jsou tuto hrobové?*

§. 274. Zájmeno *co* klade se:

1. když se o věcech a jich podstatě tážeme, jako: *Kdo jsou to a co dělají? Co tomu říkáš? Čemu jsi se včera učil? Co jest spravedlnost?*

2. když otázka jest o množství t. j. kolik, ku př.: *Co jest toho dluhu? A co jest těch rozličných proměn? A žádný, co jich tu bylo, nic nevynesl. A což hanby bez viny trpěla, ze všeho Bohu děkovala. Není mi v paměti, co summy bylo.*

3. když s pohnutím myslí k velikosti a stupni čeho ukazujeme, jako: *Cos ty bloud, řekl on (t. j. kteraký, jak veliký jsi ty bloud). Co jest mi toho líto, že jsem nic neposlal?*

Pozn. 1. Během 16. století povstala vazba, jež podobna jest něm. *was für ein ein*, jako: *Ale což toto za ukrutnost? Kom. A co se tu za rovnost řetfí? Kom. V obecné řeči slyší se také: Co jest zač ta žena?*

Pozn. 2. Přes to má zájmeno *co* do sebe ještě jiné významy: 1. jest vztažné, táhnoucí se na zájmeno *to* aneb na obsah celé věty, jako: *Čehož jedna krajina nenese, toho druhá hojnost vydává. A mne jest žádal, abych pro otce došel, což jsem také učinil.* 2. Užívá se jeho o míře a velikosti a to a) v prostěře (něm. *soweit als*, lat. *quam longe, quo longissime*), jako: *Odběhl od nás, coby kamenem dovrecl mohl t. j. jak daleko by a t. d. Potom b) o čase, (něm. *so lange als, seitdem, seit der Zeit wo*, lat. *quamdiu, ex quo tempore*), jako: *Co jsem já tu byl, nikdy jsem neslyšel, aby se oň dělili t. j. po ta léta, která jsem já tu byl. Již minul rok a více, co jsme do této země vtrhli t. j. od toho času, který jsme do této země vtrhli. Pak c) o množství (něm. *so viel*, lat. *quantum*), jako: *Tak tedy sbírali to každého jitra, každý což snísti mohl t. j. každý s tolik, jelikž (jak mnoho) snísti mohl.* 3. Užívá se jeho o jakosti a jejím stupni místo *jako, jakž*, ku př.: *Nad Prahou přšely kroupy veliké, co bobek t. j. tak veliké, jako bobek. A já, co jsem mohl nejspěšněji, hned jsem napjal kuši. Týž mistr dává všem jísti a pít, ale což mne zpravili, dosti špatně.***

§. 275. Zájmena *který, která, které* užíváme, když se tážeme o věcech jistého množství aneb jisté řady, jako:

Který z těch dvou učinil vůli otcovu? Pověziž tedy, který z nich více jej bude milovati?

§. 276. Zájmeny *jaký* a *kteraký* tážeme se o vlastnostech, někdy i s jakýmsi obdivováním, jako:

Jaké jsou to prachy? Jaké jest to podobenství? Jakou močí to činíš? Jakýs ty hrdý pán, že nechceš ke mně jít? I kteraké dítě to bude? Pohleď, kteraké kamení a jaké jest toto stavení? Jaká jest to řeč?

§. 277. Zájmenem *kolik* tážeme se o počtu věcí, zájmenem *koliký* a *kolikátý* o místě řady jisté, zájmeny *kolíker-en*, *-a*, *-o*, *kolíker-ý*, *-á*, *-é* o rozličných způsobech věcí, jako:

Kolik chleběv máte? Kolika řadami stáli? Nevěděl, kolik kur doma měl. Koliký jest to dům? Kolikátého jest dnes? Kolíkeri jsou lidé? Kolíkery jsou borovice? Kolíkeré udělal dvéře? Odp. Troje.

§. 278. Zájmena *ký* užíváme, když s nevolí otázka činí, jako: Ký pak hřích mistrem sedmerého umění se psáti a žádného neuměti?

Pozn. Zájmena *kdo*, *co*, *kteřý*, *jaký*, *ký* mají do sebe i moc zájmen vztahných.

g) O zájmenech neurčitých.

§. 279. Zájmena neurčitá *kdo*, *co*, pak *kteřý*, *jaký* kladou se, když na mysl máme věci možné, což se obzvláštně sbíhá po spojkách *-li*, *jestliže*, *když*, *než* a *j.*, ku př.:

Řekl-li by kdo co vám, řete. Ušel pryč, než kdo zvěděl. Hrál-li jest s vámi který syn můj? A on pravil, že jest žádný nehrál. Kdo miluje kterou věc, nic mu při ní a pro ni těžko není. Nechtěla, abych já jim jakou křivdu učinil. Odpusťte sobě vespolek, měl-li by kdo proti komu jakou žalobu. A tu jsem neviděl, aby který kterého ranil.

§. 280. Zájmena *někdo*, *něco*, pak *některý*, *nějaký*, *několik*, *několiký*, *několíkerý* kladou se, když na mysl máme věci, vlastnosti, množství a způsoby, které za skutečné pokládáme, jako:

Vezmi někoho s sebou, kdo tomu rozumí. Vizte, aby vás někdo nesvedl. Potom poslali k němu některé z Farizeův. A snad by byl nás některého poranil. A tomu jest některé léto a dvacet let. Učinil na něm otázku o nějakém dluhu. A byl s ním nějaký člověk. Ukázal mi těch peněz několik. Její otec nad několikými vlastmi vládl. Některá

věc několikerým způsobem vidna býti může. V jedné konvi bylo něco peněz a některý prstének.

Pozn. Těchto zájmen užíváme i tehdy, když částí vyčítáme, jako: Někdo od přirození mlčelivý jest, někdo dobrotivý jest, někdo bohabojný. Někdo dělal hrubé, jiný malé, někdo okrouhlé, jiný hranaté a každý své chválil. A některý mu poděkoval a některý nic. I vydalo užitek některé stý, jiné šedesátý a jiné třicátý.

§. 281. Zájmena *kdosí, kterýsi, kterakýsi, jakýsi, kolikosi, kolikýsi, kolikerýsi* kladou se, když věci, vlastnosti a počet jich vypsati a vymeziti se nedají aneb když by vymezení takové nemístné bylo, jako:

V tom mi kdos pobral peníze. To tvárnost čehosi božího má. A zavolav kterýchsi dvou z učedníkův řekl. Nebylo tam žádného, než jakési pachole. Potom ostatek zboží vložil do jakýchsi sudů. Jest kterakás hlubokost bezedná lidská žádost. Tajně se jim sám kolikýsi vykradl. Po přeběhnutí kolikasi let vyžádal jsem toho na něm.

§. 282. Zájmena *málo kdo, málo který, málo kolikosi, některý málo, něco málo, řídký kdo, řídko který* a j. ukazují k počtu, že malý a nepatrný jest, ku př.:

Málo kdo od té nemoci umřel. Málo která hlavně zůstala. Umřel po málo kolikas dnech u velikém trápení. Z této knihy málo koliksi slov i já tuto místně přivedu. A mne také něco málo zlíl tou vodou. Málo tu byl kdo zahálivý. Řídký kdo vnitřní povahu examinoval. Řídko který z nich všecky oudy měl.

§. 283. Zájmena *kdokoliv, cokoliv, kterýkoliv, jakýkoliv, číkoliv, kterakýkoliv* mají do sebe moc všeobecnosti, ničehož nevynímající, jako:

Jestliže by se kdožkoli toho dopustil a jim jakoužkoli překážku činil, k tomu každému přikročili bychom skutečným trestáním, jakožto přestupiteli a rušiteli rozkazu našeho. Každé úpění, kteréžby činěno bylo od kteréhokoli člověka, ty vyslychej. Práva česká služebníka číhožkoli, jako neslužebníka soudí.

Pozn. Zájmena tato jsou i vztažná, táhnoucí se na zájmeno ukazovací *ten, ta, to* aneb na *všecko*, jako: Selhal všecko, cožkoli přičekl. Mluvil k němu, aby prodal komužkoli chcekrám. Kdožkoli chtěl by mezi vámi býti velkým, budiž služebník váš. Cožkoli komužkoli slíboval, toho nikdy nezdržel t. j. cožkoli slíboval a komužkoli slib učinil atd.

§. 284. Zájmena *každý, všeliký, všelijaký, všelikerý, jedenkaždý, všelikteraký, všecek, všechen, veškeren* a p., ukazují k jednotlivým částem celého rodu aneb zahrnují je v celky, jako :

Každý strom dobrý dobré ovoce nese. Jedenkaždý oud dle přirození svého úřad a povinnost svou vykonává. Všeliký národ pod nebem svými se zákony zpravuje. Čiňte modlitby za všelijaké lidi. Pro všelikteraká nebezpečení knížeti svému dále jeti nedali. Laska všecko snáší, všemu věří, všeho trpělivě čeká. I veselil se veškeren lid země. Bůh jest všecek milostivý. Lepší jest malík než ty všechen. Moc toho plnou všickni a jedenkaždý z nich má.

§. 285. Záporná zájmena *nikdo, nikterý, nijaký, nikteraký, nižádný* nebo *žádný* drží též pojem všeobecnosti do sebe, avšak způsobem záporným, jako :

Není nikdo bez hříchů. Tomu již nemůže nikterý z nich odolati. Neřekli mi o tom o ničemž. Žádný oud nevkládá se druhému v jeho povinnost a práci. Neměli nijaké moci.

Pozn. Místo *a nikdo, a nic, a nikterý, a nijaký, a žádný* klade se obyčejně *ani(ž) kdo, ani(ž) který, ani jaký* atd., jako : Zůstaňte každý ve svém, aniž kdo vycházej z místa svého, (m. a nikdo navycházej). Což se nyní děje, jest to, co se nyní díti bude, aniž jest co nového pod sluncem. V tom čase nebude lze kupčiti ani u přítele zajíti ani od koho které pomoci čekati. Tolikéž není tehdež nic platná žádná moc lidská ani veliká vojska ani děla, zbroje, meče a šípy ani jaké jiné přípravy válečné.

2. O příslovcích.

§. 286. Příslovci znamenají se :

1. místo a směry jeho, jako :

a) Jest-li *zde* kdo? *Teď* jsem (t. j. zde). *Aj teď* oheň. Zůstaňte *tuto*. Jděte *tudyto*. Země svrchek *někud* jest vlhký, *někud* suchý. *Tu někde* zůstává. Kdo tě *sem* přivedl? Hle střely za tebou *blíže sem*. Zdaliž není střely před tebou *tam dále*? Odejdi *odsud*. Jest *odtud* rodem. *Odsavad* buřme. A při tom prosil, aby mu přáli v Praze bytu, poněvadž v tom městě se zchoval a jeho přátelé i syn jeho *tudlé* (t. j. v témž místě) odpočívají. Odcházejteho od tebe *poněkud* vyprovod (t. j. po některé místo). *Voda až poonad* zasáhala. *Odjinad*

přišli. Ohavnostmi naplnili zemi *vsudy* naskrze. A teď po jednou *vsudy* *vákol* hubíš je. Nemají *odkud* *odjinud* zaplatiti, než *odtud*. Pomocí *odevsad* shledával.

b) List rozvinul přede mnou a byl popsán *s předu* i *z zadu*. Zdělejš sobě zálohu k městu *po zadu*. A druhé konce dáš na vrchní kraje náramníku *po předu*. Šla za vozem *podél zadu*. Šla *napřed* ku Praze a plakala. Zkazil surchu ovoce jeho, *po zpodu* pak kořeny jeho. Vody vycházely *od spodku* prahu *na východ*. Vody *shůry* přicházely. I podlahu položil zlatem *vnitř* i *zevnitř*. Sedl si *naproti*. Od ramene svého *vzhůru* převyšoval Saul veškeren lid. *Ven* za stany vyženete je. A *vně* udělal zeď druhou. Slepice seděly *na prostřed* dvoru u hnoje. A dáš tu mříž i pod okolek oltáře *do vnitřku* a bude ta mříže *až do polu* oltáře. Jedno-každé zvíře *přmo* na svou stranu šlo. Jdi *horem* a ne *dolem*.

2. Znamená se čas a jeho strany, jako:

Jaká byla síla má *tehdyž*, taková i *nyní* jest. A *tehdy* mluvil k němu toto. *Tehdyž* vstupovati bude k branám lid Hospodinův. I *tehdy* vy také odejděte. A neviděl jsem ho *dosavad*. *Až* *dosavad* žehnal nám Bůh. *Již* jsem *nyní* poznal, že jsi muž moudrý. *Již* dvaceti let, jakž jsem v domě tvém. A *hned* se probudil. A ta věc se *tudíž* (t. j. v krátkém čase, hned) zjeví. Viděli, an *tudíž* tento, *tudíž* jiný národ zemi jejich držl (t. j. brzo-brzo). Buďte *poněkud* (t. j. po některaký čas) poddáni těm hejtmanům, až bych já zprávu učinil císaři. *Druhdy* užitečněji jest veliké přezřítí bezpráví, nežli mstítí. Všickni, kdož ho znali *prvé*, divili se tomu (t. j. před tím). Oči mé *vždycky* patří k Hospodinu. Rodiče jeho živi jsou *až posavad*. Postavte se *zítra* před Hospodinem. *Hned* z *jítra* hlasitě slaviti budu tebe. Přišla *na zjeví* opět prosit, aby jí šaty vrátil. Zase k němu *hned* *na úsvitě* se navraceli.

Pozn. *Tehdyž* a *tehdy* praví se o minulosti, něm. damals, lat. tunc, a však také o budoucnosti, něm. dann, lat. tum. Mimo to užívá se obzvláštně částice *tehdy* ve větách časových, něm. da, jako: A když se smířili, *tehdy* se zase sem přistěhoval. Potom ve větách podmínovacích, něm. dann, so, jako: Budu-li ty peníze křáfovati, *tehdy* bych je dala po přátelích.

3. Znamená se jimi *jakost, stupeň, míra a množství*, jako: *Takto* pravil. To my vidouce od nich, *tolikéž* jsme se potopovali. O tom v řízení zemském předěšnými králi českými, i *tudž* předky našimi dostatečně vyměřeno jest (t. j. i rovněž). Ten úřad *poněkud* i královskému důstojenství se rovnati může (t. j. v některé míře). Proč máš *tudy* na zkázu přicházeti. Hleď, abys pěkně *nějak* své věci spořádal. A spojš pět houní *obzvláštne* a šest houní *opět obzvláštne*. Železo zakalené *několikrát* ocel slove. Jsem toho *málo* povědom. A řekl *ještě*. A šli oba *spolu*. A *ještě* tím *více* obávali se jeho. Setření neslechetníkův *náhle* přijde. Zdaliž mlčeti a nás *tak velmi* trápití budeš? Jez, *pokudžby dosti* bylo tobě. Modly pak *docela* vymizejí. V noci *hradmo* zachvátí je vichr. Ne *nadarmo* mluvil. *Márně* skonali život svůj. V tom jim *nikterakž* nepřekáže. Šel *napřed asi půl* honu před nimi.

4. Příslovce jsou moci *zjišťující, zaostřující, omezující, vylučující* a přecházejí tím zhusta v spojky, jako: *Ját zajisté* půjdu s tebou. *Jistě* provinili jsme proti němu. *Jistotně* i toho podoba v člověku býti musí, *sic* by obraz nebyl obrazem. *I ovšem* vím, že tak jest. Zdaliž jest *toliko* Bůh židův? Zdaliž *také* není i pohanův? Tak se o to s velikým křikem hádali, *ba i* o samá jména travin těch veliké byly nesnáze. *I co pak to?* *Však* jste pravili, že sebou střídletí budeme od jednoho kraje k druhému, a my nemůžeme z místa nikam. Vitoldovi, knížeti litevskému, z moci důstojenství císařského dovolil, aby králem byl, *ano i* korunu mu odeslal. Člověk litostivý, *anobrž* slepý soudce sebe bývá. *I nejmenší* tanutí srdce člověka, *ovšem* požádání jest před Bohem hříchem (t. j. čím více). Pták na vejcích seděti začna, *nedá* k nim větru studeného, *ovšem* dešti nebo kroupití (t. j. tím méně). *Snad* jim milost učiní. *Aspoň* to, což se *hned státi* má, povězte nám. A my obilí nemáme za dobré, kteréž by se *i třeba* na nejlepší roli zrodilo, leč samo takové jest a ku poživení těla lidského příhodné. *Pojď, jen* sobě opatrně počínej, *zdaleka třeba* stoje. Zdali nespravedlivý jest Bůh? *Nikoli, sic jinak* kterakby Bůh soudil svět? A tu jsem porozuměl, čím to jest, že jich tak málo k vnitřní čerstvosti mysli přichází, *nýbrž* čím kdo

těch lékův více do sebe bral, tím že více bledl, vadl a ochradl. Protož všeliké nákaz příčiny od nenapravného ještě věku s pilností odháněti opatrnost bude, jako jsou tovaryšstvo zlé, řeči oplzlé, knihy neužitečné až i zahálka všelijaká (t. j. konečně). Pověz, proč v tak blahovém stavu milosti rodielé naši Boha nedbavše zlehčili si jeho rozkaz jediný, jsouce *jednak* páni světa celého? Neměl nic *kromě* jednu ovečku malou.

Pozn. Příslovečný výraz *třeba*, *třeba* stojí místo *třeba-li*, jestliže toho *třeba*, jestliže se toho žádá, něm. *nöthigenfalls*, wenn es sein müßte, wenn es verlangt wird, selbst, sogar. Někdy se jeho užívá i místo *i kdyby toho třeba bylo, aby*, něm. wenn selbst, wenn auch (sogar), jako: Zjednejte mu pacholíka, ať ho hlídá, *třebas* přes noc jemu po třech groších placeno bylo.

§. 287. Příslovci omezují se:

1. časoslova, jako: A hořkostí naplněn jest náramně. Po malu vyháněl je od sebe.

2. jména přídavná, jako: S dobře tuhým větrem jeli. Byl výborně umělý střelec. Dřevo to jest drahně vysoko. Na bukvici také listí jest z světla zelené. Jsem toho málo povědom. Učinil jsi člověka málo menšího andělův.

3. zájmena, jako: Málo který tam zahynul. To málo kdo čítá.

4. příslovce, jako: Potom pak dobře doleji po vodě jiný hrad dal postaviti. Takoví lidé bývají málo kdy moudří. Dobře málo tomu lidu prospíval. Ten kosatec velmi zřídka přináší květ.

5. jména podstatná, ku kterým když se přičiní

a) příslovce místa a času, činí se to způsobem přívlastkův souřadných, jako: Téhož léta král Vladislav položil sněm v Praze a obeslal naň knížata syny *někdy* krále Jiříka. O tom jsem vždycky slychal, že jest syn Jiříka Vacka *odsud* měštana.

b) Když se pak přičiní příslovce neurčitého množství a čísla, tehdy pojí se v nominativě a akkusativě s genitivem jména svého, v jiných pádech však přičiní se způsobem jmen přídavných, jako: Byli drahně dní u vězení. Jest již jich velmi na mále. Kterak bude moci bojovati nás tak málo proti tak velikému množství? Na mnoze těch dukátův býti pravil. Mají mnohem více zásluh, nežli já.

Mrtvých všudy hojně leželo. Planého neb lesního kosatce nejvíce roste v Rakousích. Vojska na pětkrát sto tisíc bylo. Bez čísla lidem do věčného království dopomohl. S více lidmi jsem obcoval, nežli vy všickni.

Pozn. 1. Když se příslovce opětuje, tehdy se tím pojem zesiluje, aneb mocně vzrůstá a šíření znamená, jako: Vyradoval se Vojmír vele vele. Blíže blíže poplenili vše vlasti. Již již Tataré se v nás py hnali.

Pozn. 2. V způsobě mluvení *sebe více* t. j. i nejvíce, něm. noch so viel, noch so sehr, pak *sebe lépe*, něm. noch so gut, a p. jest *sebe* genitivem srovnávacím, jako: Kdybys sebe více běžel, nedohoníš ho.

Pozn. 3. Některá příslovce jazyka německého vynášejí se v jazyku českém časoslovy. Sem patří příslovce:

1. *angeblich*, což se v češtině vynáší obraty *jak se praví (povídá)*, *jak se oznámilo*, *jak se v známosti uvodí*, *jakž praveno*, *jakž ohlášeno*, *jakž oznámeno* aneb *jakž jistě (povídají, oznamují)* a p. Ku př.: Sein Heer belief sich angeblich auf 500 Tausend Mann — jakž se pravilo, bylo mu vojska na pětkrát sto tisíc mužův. Angeblich ist in dem Briefe eine fünfzuldige Banknote — jakož ohlášeno, jest v tom listu bankovka pěti zlatých (pěťzlatová).

2. *hoffentlich* vynáší se obraty *trudu*, *doufám že*, *tě jsem naděje že*, *jakž doufám*, *jakž mně naděje vede* a p., ku př.: Hoffentlich wird diess der Vater mit wenigen Worten abthun, — doufám (tě naděje jsem), že to otec několika málo slovy zpraví, aneb: otec, doufám, několika málo slovy to zpraví, aneb: jakž mne naděje vede, zpraví to otec několika málo slovy.

3. *offenbar* vynáší se obraty *na jevě jest*, *na blázně jest*, *zřejmá věc jest*, *všem vědomá věc jest* a p., ku př.: Er ist offenbar ein Narr — že blázen jest, na jevě jest.

4. *vermuthlich* vynáší se obraty *myslím*, *domýšlím se*, *tuším*, *pokudž předvídám*, *jakž se domnívám* a p., ku př.: Vermuthlich habt ihr es schon gehört — myslím, že jste o tom již slyšeli, aneb: vy jste tuším o tom již slyšeli.

5. *wahrscheinlich* vynáší se obraty *zdá se*, *vidí se*, *podobá se že*, *obávám se aby ne (nebo že)*, *nevím zdalíž* a p., jako: Milo hat wahrscheinlich den Clodius getödtet — zdá se (podobá se), že Milo zabil Klodia. Es ist wahrscheinlich eine Lüge — obávám se, aby to lež nebyla, aneb: to, jak se obávám, lež jest. Würde ich es thun, so würde ich wahrscheinlich die Götter erzünnen — kdybych to učinil, obávám se, že bych na sebe hohy rozhněval.

6. *nothwendig*, *nothwendiger Weise* vynáší se přísloví *nutně*, *ovšem*, *náproslo*, aneb obraty *nemůže býti aby ne*, *můžné není aby ne*, jako: So wird nothwendig alles tief im Gedächtnisse haften bleiben — tak ovšem hluboce v paměti uvázne všecko, aneb: tak nebude možné, aby hluboce v paměti neuvázlo všecko. Aus der Schwelgererei geht nothwendig (nothwendiger Weise) die Habnucht hervor — z prostopápnosti nemůže býti, aby se lakomství nezrodilo.

7. *unmöglich* vynáší se příslovci *nikoli, nijakž, nikterakž* aneb obratem *není možné aby, to být nemůže aby* a p., jako: Das kann ich unmöglich glauben — tomu víry přiložiti nikoli (nijakž, nikterakž) nemohu. Wir können unmöglich allen gefallen — není možné, aby-
chom se všem zachovali. —

8. *rücksichtlich, bezüglich, in Rücksicht (einer Sache, auf eine Sache), in Beziehung (in Bezug) auf eine Sache* vynáší se: a) pouhým instrumentálem aneb předložkami *k, od, na, o, ve, za*, jako: In Rücksicht auf Freunde sind wir arm — na přátele ohudí jsme. In Rücksicht auf die Reiterei sind sie stark — od jízdeckra mocni jsou. Rücksichtlich dieser Familie fürchte ich sehr — za tuto rodinu bojím se velmi. b) Vynáší se přestupníkem *vzhledaje (pašje, zřet. maje) nad, hledě (prohlédaje) k* čemu ku p.: In Rücksicht auf diese Umstände wollte der Vater lieber nach Prag ziehen — na kteréžto věci vzhledaje (k čemuž, prohlédaje) volil otec raději do Prahy se přestěhovati. Ohne Rücksicht auf die Person — nepatře na osobu člověka (nemaje osoby člověka na zřeteli, nemaje žádného zřetě na osobu člověka, bez ohledu na osobu člověka) vykonal to. Ich habe das beziehungsweise gesagt — pravil jsem to, maje na zřeteli onu věc n. onyho věci. Na začátku věty vynáší se i spojkami *jakož, že, kdež*, jako: Was das betrifft, dass du schreibst (in Bezug auf dein Schreiben), du wollest zu mir kommen, so gestehe ich, dass ich dich lieber dort sehe — jakož přeš, že se hodláš ke mně odebrati, vysnámť se upřímně, že si toho žádám, abys tam ještě pobyl.

9. *auf alle Fälle, auf jeden Fall, jedenfalls* vynáší se příslovci *zajisté, jistě, jistotně, v skutku, ovšem* aneb větou *buď jak buď, jakkoli* aneb *dopadne* (wie auch die Sache ablaufen mag), — auf keinen Fall *nijakž, nikterakž, nikoli, nřádnou měrou*, jako: Auf jeden Fall wird es so werden, wie ich gedacht habe — jistě, že jakž jsem myslil, tak bude. Ich werde auf alle Fälle zu euch kommen — buď jak buď (padni cokoli, nechat věci dopadnou kterakkoliv), já k vám přijdu.

10. *geschweige, geschweige denn (dass)* vynáší se: a) výrazy *čím více, čím pak více, čím méně, čím pak méně* aneb příslovcem *ovšem*, jako: Man könnte in den besten Zeiten nicht gegen die Tribunengewalt aufkommen, geschweige denn in diesen Zeiten. — za nejlepších dob nemohl býti s moc tribunskou, čím pak méně za těchto dob (n. ovšem za těchto dob). b) výrazy *neroli, neroli, neřkuli*, jako: Ein solcher Mann wird etwas Unrechtes nicht denken, geschweige denn thun — takový muž nic křivého mysliti nebude, neroli mluvití, c) aneb přeloží se obraty a výrazy *neroli (neřkuli)* — *ale (ale i, ale také, ale také i, alebrž, ale ani ne)*, aneb *nejenom* — *ale ani ne, nejenom ne* — *ale ani*, jako: Takový muž nic křivého neroli mluvití nebude, ale ani mysliti (nejenom mluvití, ale také i mysliti nebude.) d) aneb může se říci *odstup to, aby* — *ale* aneb *daleko jest od toho, aby* — *neb (nřbrž, jakož, poněvadž)*, jako: Od takového muže daleko jest, aby co křivého činil, on toho ani mysliti nebude (poněvadž toho ani mysliti nebude).

3. O spojkách

§. 288. Spojkami víží se věty v jedno a znamená se spolu poměr, v kterém jedna k druhé jest. K snadnějšímu přehledu budtež zde nejhlavnější spojky položeny:

§. 289. Spojka *a* jest moci velmi rozsáhlá; a to:

A) moci *odporovat*, něm. aber, doch, lat. vero, jako: Ráda bych já neplakala, nemútila srdce, a řekněte dobří lidé, kdoby neplakal zde? — Zhusta stojí na začátku otázek, jako: A co užítku nevidíš? — Na počátku vět jest i moci zjišťující to, co *a* v skutku, *a* jistě, něm. und fürwahr, und in der That, jako: Dokud jest on živ, nepřipustí Bůh na lidi hladovitého léta. A tak se jest stalo t. j. *a* v skutku.

B) Jest moci *slučovat*, spojujíc i věty i jednotlivá slova, něm. und, lat. et, jako: Proč nám to činíš a na naše chudé šaty liješ? Tedy sezval všechny muže toho místa a učinil hody. Já jsem nic neslyšela a jich jsem neposlouchala. Povolal jsem jich a hned se postavili. Daremně a marně sílu svou jsem ztrávil. — Když více slov v jedno pojí, klade se mezi všemi aneb, což obvyčejněji jest, mezi posledními, jako: Synu, nerozumíš ty tomu, však se oni brousí. Co brousí? řekl jsem, an já rány vidím a krev a hněv a vražedlnou jedněch k druhým nenávisť. Přivykejte již aspoň na věčné věci mysliti a je milovati a jich žádati. I porozuměl jsem, kam to směřuje, že se k tomu stavu zdraví, vtip, ustavičnost, trpnost a náklad přinášeti musejí. — V jistých spůsobech mluvení a v živém líčení vypouští se, jako: U noh jeho skrčil se, padl, ležel. A jakého tu běhání, rukami lomení, naříkání, na pomoc volání! — Přes to připojuje odpověď k otázce, jako: Prosim, pojd také s námi. Kterýžto odpověděl: A já půjdu. Ke mně-liž to mluvíš? A on řekl: A já k tobě, však hluch nejsi. — V spojení slov jest zhusta moci vykládací, něm. und zwar, nämlich, lat. et is, isque, et quidem, jako: Sluhu a sluhu věrného z něho máš. Obvyčejně praví se v té příčině *a* to, jako: Příklady hledáme a to ne starobylé. — Se zájmenem ukazovacím *ten, ta, to* klade se i místo zájmena vzájemného,

jako: Zatím sál podeň v uhlí metali, a ta (t. j. která) se přepekašíc v jeho rány skákala.

Spojka ta poji se velmi ráda se zájmeny osobnými *a já, a ty, a my, a vy, a on, a ona, a ono* (sloučením *an, ana, ano*), *a oni, a ony, a ona* (sloučením *ani, any, ana*) a běře na se v té příčině moc spojek podřadičích. Poji se:

1. S indikativem

a) ve větách časových, něm. während, da, jako: Přišel do hvozdu, a my snídali. — V závěti po větách časových jest něm. da, dann, so, jako: Když nemohl obrátiti, a já jsem mu pomohl. A když ji napomínal z třiceti kop, a ona se vždy jest k tomu dluhu znala. — V smyslu *tehdy, potom* sbíhá se i na začátku vět, jako: A když všel tam, zavřel dveře před oběma t. j. potom když atd.

b) Ve větách podstatných po časoslovec uznamenánf a nalezení, něm. dass, jako: Nikdy jsou ode mne neslyšeli, a já sobě stýšeti a tesklivím. Užel lodí, any stojí u jezera (t. j. a ony).

c) Ve spojení příčinném, něm. da, indem, jako: Co se nemám hněvati, a ty křivě svědčila? Proč bych já proti tobě měl býti, a ty mi jakž jsi živ, nic zlého neučinil? Jakž to může býti, a ty tak mnoho k Bohu proň pláčeš, žeby tvůj syn mohl zahynouti?

d) V spojení vět protikladném aneb připouštivém, něm. und doch, da doch, während doch, wiewohl, obgleich, jako: Práví, že jsem já ho zranil, a on sobě to sám udělal a teď za to chce míti ode mne tři sta kop. Před třetím dnem všecken svět jména Alexandrova bál se a teď dnes, a já ještě živ, žádný se mne báti nechce. Proč jste pak do toho kšaftu peníze postavili, a ono se žádných nenašlo? — Spojení *a já ne, a ty ne* atd. jest také něm. ohne dass, ohne zu, jako: A když jsme drželi a mu věřili, žeby pokoj byl, tot hned s bezčíslným počtem, a my se nonadáli, proti nám ukázali se na poli.

2. Se způsobem spojovacím poji se:

a) ve větách podstatných po záporných časoslovec uznamenání, vědění a tvrzení, něm. dass, ob, jako: To jsem viděl, ale neviděl jsem, aby mu co vzali. Já jsem toho nic, jak jsem živa, neslyšela, aby on měl kdy co panu otci

mému mluvíti a oznamovati. Kdyby tomu uvěřil, aby ti lidé takovou lest na dobrého člověka sobě vymyslili? Aby to pravé bylo, někteří odpírají. Zapírají, aby to možné bylo.

b) po časoslovech žádosti, úmyslu, snahy, puzení, rozkazování a přivolování, něm. *dass*, *damit*, jako: Čas i místo toho žádá, abych vám velikost a vážnost těch věcí pilněji vyložil. Prosil, abychom pokoj zachovali. Domlouvali se naň, aby to zastavil. Na to se uradili, aby s nepřátely o příměří mluvíti. Nejsme na tom, abychom vám v čem překážku činili. Se vši pilností o to usilovali, aby hněv jejich ukrotili a spokojili. Všelijak o to pracoval slovy i skutkem, aby z té smlouvy nic nebylo. Kamení k tomu jest, abychom z něho domy, zdi, věže, dlažby, sloupy a jiné věci měli. Nemají se k tomu, aby se obrátili k Bohu svému. Tak vždy k tomu vedl a měřil, aby nás o příbytky naše připravil. Král ustanovil, aby ten den nebojovali. Dopusťil mi, aby dělal podle zdání svého. Dovolil mi toho, abych tak činil.

c) po časoslovech zdržování, zbraňování, ohrožování a zapovídání pojí se se způsobem spojovacím záporným, jako: Ve všech věcech varoval jsem se, abych vás neobtěžoval. Střežtež se, abyste bludem nešlechetných lidí nebyli pojati. Chtěl jim, aby toho města nestavěli, překážku učiniti. I zapověděl, aby jí ani píti ani jísti nic nedali.

d) Vůbec ve větách úmyslu a účelu, povinnosti a potřeby jako: Ale bojím se, abyste se neuchýlili od sprostnosti. Nám náleží, abychom se před zlými lidmi opatrovali. To právo přirozené jest, syn aby se svých rodičů bál. Ukládali o něm, aby ho zahubili. Posiluj mne, abych zachován byl.

e) Ve větách účinkových, když věta hlavní záporná aneb smyslu záporného jest, jako: Žádný tak dobrý a spravedlivý není, aby samého sebe nemiloval. Může-li slepý slepého vésti, aby oba do jámy neupadli? Sotva tak drsnatá tabule býti může, aby se vždy nějak na ní psáti nemohlo.

f) Ve větách podmiňovacích, něm. *wenn*, lat. *etiamsi*, jako: Řád státi by nemohl, aby všickni jednoho stavu byli.

V těchto příčinách připojí se vždycky *bych*, *bys* atd. k spoje samé, která se zhusta i vypouští.

§. 290. Spojka *ač* (z *a-če*) klade se:

a) ve větách podmiňovacích, něm. wenn, falls, wofern, wenn auch, wenn etwa, lat. si, siquidem, jako: Zastýdte se muži takých řečí, *ač* se hrdinami zvatí chcete. *Ač* to záci sami zamyslili, znamená jest, že moudří byli. Nyní se v té příčině zaostřuje příčiněním *-li*, jako: Bůh ti odpustí, *ač* nebudeš-li více hřešiti m. *ač* nebudeš více hřešiti.

b) ve větách připouštivých, něm. obgleich, obschon, lat. tametsi, quamquam, etsi, jako: Na smrti *ač* se tělo života zbavuje, však duše zůstává nesmrtedlná. *Ač* bych měl tento způsob lodí vypsati, však, když jest to jiný přede mnou učinil, pomíjím toho. — V smyslu tomto sesiluje se spojka ta příčiněním *koli*, *koliv*, *kolivěle*, jako: *Ač*koliv tam stál, však nic neslyšel.

§. 291. Spojka *ale* (z *a-le*) klade se:

1. když se větě záporné věta tvrdící naproti staví, něm. sondern, lat. sed, jako: Nebývej strašlivý a bázlivý, *ale* smělý a udatný. Ne váš bude boj, *ale* Boží.

2. když se větě tvrdící věta záporná naproti staví, něm. aber, jako: Ty budeš sít, *ale* nebudeš žítí.

3. když se věty tvrdící jedna druhé naproti staví, něm. aber, dagegen, jedoch, jako: Člověk hledí na to, což jest před očima, *ale* Hospodin hledí k srdci. Což všechněm přineslo radost, *ale* kteráž nám hned zhořkla.

4. když s pohnutou myslí o čem se tážeme aneb čeho žádáme, něm. aber, doch, aber in der That, für wahr, ja reilich, jako: *Ale* pro pána Boha, což se to děje? *Ale* toto-liž mají pro všechny svaté šťastní lidé slouti? Udělal-li on to? *Ale* udělal, však já ho znám. *Ale* dnes nechodte nikam.

5. v závěti po větách podmiňovacích a připouštivých, něm. so, so doch, dennoch, jako: Jestližeby vína páleného neměl, *ale* vezmi dobré čisté víno. *Ač* oni mluví, že je někdo vysvobodí, *ale* sami nevědí kdo a kdy.

6. když za jinými slovy jde, tehdy jest, co *aspoň*, *alespoň*, něm. wenigstens, doch, denn doch, jako: Kamž jste mne *ale* uvedli? Uvedme ho, snad sobě *ale* tam vpadu najde. Kdo nechce býti dobrým, *ale* necht jest zlým. Pojď *ale* ty a králuj nad námi.

7. sesiluje se příčiněním *však* a *brž*, jako: Všickni okolo něho stáli, ale *však* ty nejbliže. Mysl k hřichu nemá býti pužena, ale *brž* od něho zdržována.

8. klade se v slučovacím spojení vět po *nejen*, *nejenom*, *netoliko* a sesiluje se zhusta v *ale i*, *ale také*, *ale také i*, *alebrž* a ve větách záporných v *ale ani*, *ale ani ne*, *ale také ne*, *alebrž ani ne*, o čemž viz příklady §. 291.

§. 292. Spojka záporná *ani*, *aniž* (z a-ni, a-ni-že)

1. spojuje i jednotlivá slova i celé věty. V první příčině jest silnější, nežli pouhé *a*, jako: Nechtěl jsem povolit *ani* se modlám modliti (Srovnej: Nechtěl jsem povolit a modlám se modliti). V druhé příčině připojuje větu zápornou aneb k větě tyrdivé a jest silnější nežli *a ne*, něm. auch nicht, und auch nicht, jako: Poslouchej otce svého, kterýž o tebe pečuje, *aniž* pohrdej matkou svou, když se sестará. (Srovnej: Rady u každého opatrného hledej a nepohrdej žádnou radou užitečnou.) — Aneb připojuje ji k větě záporné a jest i v té příčině silnější, nežli pouhé *a ne*, něm. auch nicht, selbst nicht, noch, jako: Smrt nemá zření k darům *aniž* slyší čí prosby. (Srovnej: Nepřenášej mezníku starodávného a na pole sirotků nevcházej.) Při spojce *aniž* neopakuje se před časoslovem částice *ne*, při *ani* se však z pravidla opakuje, jako: Nebrali peněz od lidí *ani* neopravovali domu. Řídčeji se praví: Neškod jim *ani* jich popouzej k boji.

b) Jest moci odporovací a to, co *avšak ne*, něm. aber nicht, jedoch nicht, ohne dass, ohne zu, jako: Ohněm jsi mne zpruboval *aniž* jsi co shledal (t. j. avšak jsi nic neshledal).

c) Jest moci rozlučovací, něm. oder, jako: Pták mladiti se hledí *ne* v zimě *ani* v létě *ani* na podzim, *ale* z jara (t. j. *ne* v zimě anebo v létě aneb na podzim, *ale* z jara). Není na světě tak vysoké věže *ani* tak příkré skály, aby na ni kdokoli vyléztí nemohl.

d) Jest moci odůvodňovací, něm. denn nicht, jako: I jdětež na všecko neštěstí, řekl jsem, opovážliví lidé, *ani* se víc dívají na to nechci (t. j. nebo nechci se víc dívají na to).

e) Zaostrují se spojkou tou jednotlivá slova, něm. auch nicht, selbst nicht, gar nicht, sogar nicht, nicht einmal, lat. ne quidem, nec quidem, vel non, jako: Ani dvou celých let nekráloval. Mnozí ani srdce neměli, by co spravedlnost káže, konati měli. Nezůstalo ani jednoho. Jakž vejdemo, a aj tu síň veliká, již jsem ani konce neznamenal.

f) Spojka ta opakuje se před každým členem, když na tom jest, aby se s jednotejnou mocí vytknuly, něm. weder — noch, lat. neque — neque, nec — nec, jako: Proč nepřišel ani včera ani dnes k jídlu? Ostrov Rhodus není velmi hojný ani od vína ani od obilí. Mimo jejich vědomí ani nebe nic nedělá ani propast ničeho neskrývá. A viděl ho, že ani nepovstal ani se nepohnul před ním. Moci vytykající jest i ve výrazech *ale ani, alebrž ani* a p. (v. §. 231.).

Výrazy *aniž kdo, aniž který, ani jaký, ani kdy, ani co* kladou se obyčejně místo *a nikdo, a žádný, a nikterý, a nijaký, a nikdy, a nic*, o čemž viz §. 285. Pozn.

§. 293. Spojka *an, (ana, ano)* klade se:

1. když na otázky odpovídající přisvědčujeme, jako: Jest venku teplo? Ano jest. — Spojenin *ano i, ano a, ano také i, anobř, anobř i* užívá se, když se věc mocnější aneb pozoru hodnější vytyká, něm. ja sogar, ja vielmehr, und überdiess noch, jako: Vitoldovi knížeti Litevskému dovolil, aby králem byl, ano i korunu mu odeslal. Hlavu mu, ano také i bradu do čista sholil. Tak Perikles v též příčině všecken předešlý život svůj, anobř i krok proměnil. Též moci jest ve větách záporných *ano ani, anobř ani*, něm. ja auch nicht, ja nicht einmal, lat. sed ne-quidem, jako: Žádné viny jsem nenalezl na tom člověku ve všem tom, což vy na něj žalujete, ano ani Herodes. Ani těm, kteříž jsou z toho národu, nesluší do svatyně vcházeť, anobř ani všechněm kněžím.

2. Klade se ve větách podstatných po časoslovec uznamenání a nalézení, něm. dass, jako: A uzřel jsem, ano jich pět stojí s nahou braní. Věděla, ano jedni lidé velmi veselí a druzí velmi truchlí jsou. A viděl, an muž stojí naproti němu.

3. Klade se ve větách časových, něm. während, indem, nachdem, jako. Přistoupiv k tělu knížete svatého poklekl před ním, an na to všecken lid patří. I přišli k hrobu, an již slunce vzešlo. Při větách časových klade se i na začátku závěti, něm. da, jako: Jakž jen vítr zavane, an životu není.

4. Klade se ve větách příčinných, něm. da, indem, da ja, indem ja, jako: Kterak může býti urozeným, ano bez ctnosti žádná urozenosti není? Nevím, pro kterou příčinu staré časy chválíme aneb potomných lepších se nadějeme, ano žádný čas bez poskvrny nebyl a nebude?

5. Klade se ve větách připouštivých, něm. obgleich, ungeachtet, trotz dem dass, ohne dass, jako: A padnou, an jich žádný honiti nebude. A skrze to sobě vysloužili to, což se vidí, by nebylo, ano na věky jest.

6. Stojí, kde se nyní z pravidla klade *který, -á, -é*, něm. der, die, das, jako: Poběhnet kůň nedaleko a potom se před mužem zastaví, an na stole železném jí (t. j. který na stole železném jí). Na to posel kvapil ku pánu svému, an ještě bojoval (t. j. který ještě bojoval). Přišli k řece, ana do moře padá.

Pozn. Spojka ta složena jest ze spojky *a* a zájmena *on, ona, ono*. Užívá se jí pravidelně jen o třetí osobě. Když se táhne na jméno předchodné, tehdy jest *a* pravidla rodem přechylná, ve větách pak časových, příčinných a připouštěcích v obyčeji jsou jen formy *an a ano*. Srovnej spojku *a* §. 289.

§. 294. Spojka *at* (z *a-ti*) klade se, když s jistotou očekáváme, že děj skutkem se stane, auf dass, damit, jako: Pověz nám, kde jsou, at budem jich s tebou účastni (t. j. a zajisté budem aneb abychom byli jich účastni). I se spojovacím způsobem se stojí, jako: Přišel jsem, at bych ukázal čas noci té, jenž přijíti má.

Obzvláště se klade po imperativech *dej, rozkaž, způsob, učíš, nech* a p., jako: Rozkažtež jim, at se usadí. Dej, at jsem vždycky živ v spravedlnosti. Učíš to, at toto kamení opět celo bude. Vypuštěním věty hlavní praví se: At tam jde. At zde zůstane.

§. 295. Spojka *až* klade se:

1. o čase, něm. bis dass, so lange bis, jako: A rostl ten strom, až i vzrostl velmi. V tom také potřebí ohledo-

vati každé věci dotud, až se poddá. — Pojí se i se spůsobem spojovacím, jako: Máslo a med jísti bude, až by uměl zavrci zlé a vyvoliti dobré.

2. ve větách účinkových k vytknutí stupně a míry, něm. bis, in dem Grade dass, so dass, jako: Takovou pilnost k tomu dílu učinili, až zdi města toho druhého léta dokonali. I podrazil jemu nohy tak, až na zemi upadl.

Pozn. 1. Částice *až* jest i příslovcem a předkládá se před předložky: *do, k, po* a p., jako: Řeky misty až do dna pomrzly. Tu jsme byli až do dvou hodin na noc. Až po dnes se o tom mluví. V spojení *až i* jest to, co *konečně i*, něm. endlich auch, zuletzt auch, lat. atque adeo, postremo, jako: I přicházeli k němu muži a ženy, jinoři a pauny až i děti. V takovou nemoc upadla, že jsme o ní poshybovali, až i smyslu pozbyla (t. j. konečně i smyslu pozbyla).

Pozn. 2. Na začátku závěti znamená *a již, tehdy již*, něm. da eben, da schon, jako: Dříve než jsme byli, až o nás péči měl.

§. 296. Spojka *i* jest:

1. moci spojovací, něm. und, lat. et, jako: Střídmost tělu i duši užitečná jest. Při více slovech klade se buďto mezi všemi aneb mezi posledními dvěma, jako: Ale dne sedmého nebudeš dělati díla ty i syn tvůj i dcera tvá. Někteří od toho bledli, schli i mřeli. Při více členech střídá se i se spojkou *a*, jako: Ale všechny věci na míru a na počet i na váhu jsi spořádal. — Když před všemi členy stojí, jest něm. sowohl — als auch, lat. et-et, jako: Přejde-li k bitvě, umějí i dotříti na nepřitele i což se jim rozkáže, vykonati.

2. Na začátku věty aneb závěti ukazuje k času a jest to, co *tehdy, potom*, něm. da, damals, da sogleich, jako: Když jsem byl ustal v kratochvíli a jiní se ode mne rozešli, i (t. j. tehdy hned) šel jsem do pokoje svého. — V tom smyslu sbíhá se i po přestupníku, jako: Pak jsa tu u něho do vůle jeho a do své, i opět jsem od něho odešel.

3. Ukazuje k skutečnosti výroku a jest to, co *a v skutku*, něm. und wirklich, und in der That, jako: Odstup a stůj tamto. I odstoupil a stál. Tržili o les jeden s druhým, i stržili. V jiných příčinách jest moci odporovací m. *však*, něm. nun, aber, nun aber, jako: A nenalezše jeho navrátili se do Jeruzaléma, hledajíce ho. I stalo se po třech dnech, že našli jej v chrámě. Obzvláštně se sbíhá na

začátku vět tázacích a žádacích, něm. aber, doch, jako: I co se nemám bouřit, a já nemám v čem pohnití? Čehož já zlekaje se a zpátkem běže řekl jsem: I což pak to oni dělají? I jdětež na všechno neštěstí. I dej mi pokoj. I pojdmež mezi ně.

4. Vytýká jednotlivá slova, něm. auch, noch, sogar, und sogar auch, selbst, jako: Když jeden živa, živa i druhý. Někdy hněváme se i na ty věci, od nichž bezprávi přijít nemůže. Moudrost boží jest lidem, jakkoli vtipným k vystihání téměř všech i nejskrytějších, nevystižitelná!

§. 297. Částice jako, jako-že a odsutím koncovky jak, jakož, jakž jest též moci rozsáhlé.

1. Jest moci tázací a stojí nejenom v otázkách přímých, ale i nepřímých, jako: Jak se máš? Jak dávno jest tomu? A nepověděl mu, jak to má dělati. — I při vzvolání užívá se jí, jako: Jak jsem se radoval! Jak pěkná to věc! Ó jak dobře mluví!

2. Užívá se jí ve větách podstatných po časoslovecch uznámenání, domnění a oblašování, něm. wie, dass, jako: Nyni vidíš, jak to věc snadná jest t. j. že to věc snadná jest. To jest mi v dobré paměti, jakž soud měl se svým bratrem. Vypuštěním věty hlavní praví se na př.: Jak jsem já tě viděl. Jak jsem já se s nimi radil již. — Když řeč jest o pouhém domnění, pojí se se způsobem spojovacím (něm. dass, als ob), jako: Mnohým ve zlé domnění upadl, jakoby to ze zlomyslnosti učinil. Byli v podezření, jakoby ten oběň nastrojili.

3. Ve větách úmyslu a účelu (něm. wie, dass, damit), jako: Ukládali o nich, jakby je zahubili. O to usiloval, jakby je spokojil. I radili se, jakby se obránili.

4. Ve větách časových znamená dobu, po které hned jiný děj nastupuje (něm. so wie, so bald als), jako: Jakž z té koupele vystoupil, tak ihned od té nemoci zdrav byl. Jak jen vyšel, tak začalo hořeti. Se způsobem spojovacím pojí se o věcech pouze myšlených aneb možných, jako: Jakž by přišel, hned odejděte. Aneb znamená dobu, od které co počíná (něm. seit der Zeit, wo, seitdem, lat. ex quo), jako: Minul rok, jakž jsme tam byli vtrhli. A již sto let minulo, jakž jsem tuto.

5. Ve větách příčinných (něm. da, weil), jako: Pane, jakož se ptáti ráčš na poklad obecní kláštera tohoto, i račš věděti, že žádný z bratrův o tom nic neví. I před přístávkou se klade, když v ní důvod výroku jest, jako: Kníže, jako muž povolný, pověděl k svým vládkám, že to chce učiniti t. j. jako byl muž povolný. A poklona se jemu ode všech dala, jakožto druhému po králi. Se způsobem spojovacím o domnělém důvodu, jako: Ptal se na to, ne jakoby sám o tom nevěděl, než že bylo potřebi jemu slyšeti i naši odpověď.

6. Ve větách sousledných, ač nyní zřídka (něm. dass, so dass), jako: Ta holubice tak se vysoko v povětří vzesla, jakož jí pro vysost nikdo nemohl viděti. Sluší uskrovniti tak svou žádost, jakž by nebyla proti Bohu.

7. Ve větách připouštěcích (něm. wiewohl, wie sehr auch, lat. quamquam, quamvis), jako: Jakž tich byl, všem na vojnu vstáti kázal. Obyčejně připojuje se slovece *koli*, v zavěti pak stojí *však, ale však, přece, však proto*, jako: Strom jakkoli veliký býti má, shrnuje se však v jediné ovoce svého jádro všecken. Jakžkoli on prikazoval, přece oni mnohem více ohlašovali.

8. Ve větách srovnávacích a to: a) když se věc k věci připodobuje, jako: Dnové naši jsou jako stín, běžící po zemi beze vši zástavy t. j. jsou podobni stínu a t. d. — b) Když se věci jedna k druhé přirovnává (něm. wie, gleich, wie, so wie), jako: Jakož oudové těla s duši se spojují, tak praví duchovního těla oudové skrze ducha svatého svazkem lásky se pojí. Má se jako ryba ve vodě. — c) Pojí se se způsobem spojovacím, když se přirovnání jen s příbližna děje (něm. wie wenn, als ob), jako: A volal hlasem velikým, jakoby lev řval. Mlčí, jako by mu ústa zašil. Činem zkráceným praví se na př.: Leží jako mrtvá t. j. jakoby mrtva byla. Šli oba jako k městu t. j. oba dělali se, jakoby k městu šli. — d) Klade se, když se věci, činnosti aneb vlastnosti v způsobu, stupni aneb míře srovnávají (něm. wie, wie sehr), jako: Jak co přišlo, tak odešlo. Jakož radovala se nad tebou, tak rmoutiti se bude nad sebou. Jakož jsem já tobě draze vážil tebe, tak budiž draze vážen i já u tebe. — e) Spojuje slova, na něž se výrok

o rovné míře táhne (něm. sowohl — als auch, eben so gut — wie, nicht nur — sondern auch, lat. ut — ita, et — et), jako: Cvičení jak myslí, tak i těla mírná býti mají a svým časem, t. j. cvičení i myslí i těla n. nejenom myslí, ale i těla atd. Zlatem a stříbrem tak muži; jako i ženy doma i jinde se ozdobují. — f) Spojuje se jí člen všeobecný s členem obzvláštním (něm. sowohl im Allgemeinen, überhaupt — als auch insbesondere, als besonders auch, nicht nur — sondern auch, lat. quum — tum), jako: Jakož v mnohých jiných věcech, tak obzvláštně v přátelství obviňován jest z nedbalosti. — g) Ve větách záporných táhne se zápornost na oba členy (něm. weder — noch), jako: Naši skoro nikam jak s střelbou, tak ani s vozy táhnouti nemohli. Aneb táhne se toliko na větu hlavní a jest něm. nicht sowohl — als, nicht so sehr — als vielmehr, weniger — als, lat. non tam — quam, jako: Vámi k tomu ne tak vlastní čest a žádostivost pohnula, jako obecný všeho národu našeho užitek, ale nejvíce sláva boží. Aniž tak směle a pyšně přitáhl, jak strašlivě a sniženě odtáhl. Nic tak dobře dobrému neslušil, jako žádnému neškoditi a komužkoli může, dobře činiti. — h) Stojí i po záporném komparativu, jako: Králové nic dražšího a vzácnějšího nemají, jako korunu. V této příčině příkládá se i spojka než, jako: Ostrovové nejináč Evropu naši ozdobují, než jako drahé kamení korunu královskou.

9. Ve větách poměrných (něm. nach Maassgabe dessen wie, im Verhältniss zu dem wie, so weit, so viel), jako: Muž podle toho, jakž rozumný jest, chválen bývá. A páše zlé věci, jakž jen může. V tomto smyslu stojí i před jmény (v něm. užívá se předložky für), jako: Byli oba jako za oněchohno časův muži učení (něm. beide waren für jene Zeiten gelehrt). Nebyl nezběhlý jako řemeslník v řečnění t. j. podle toho, jakož řemeslník býti může.

10. Ve větách omezovacích jest: a) něm. wie, so viel, jako: Jakž Ptolomeus pokládá, jest Europa delší než širší. — Aneb b) něm. wie denn überhaupt, wie denn wirklich, lat. id quod, jako: Rozkázal, abych tu knihu dal jemu beze všeho prodlévání, jakož jsem to učinil. A žádal bych vás samého viděti, jakož pak byl jsem poněkud té vůle i do

Lešna k nastávajícím svátkům se odtrhnouti. — c) Jest něm. so wahr, lat. ita — ut, jako: Já o něm nevím, jak jsem zde. — d) Jest to, co *na příklad*, něm. als, wie, wie zum Beispiel, jako: A my se někdy hněváme i na ty věci, od nichž bezprávi přijíti nemůže, jako někdo knihami hodí, že jsou malým písmem psány. — e) Znamená se jí něm. was das betrifft dass, in Betreff dessen dass, jako: Jakož jsme obesláni, abychom proti Anně Šaškové zprávu dali, i toto jest nám vědomo a v paměti své máme, že tento ostrov nejdolejší za spravování našeho spítálu sv. Pavla náležel jest obci. — f) Činem omezovacím stojí i před jmény, něm. gleichsam, wie, jako: Veškeren svět jako v krátké summě ukáži. Před čísly jest něm. ungefähr, etwa, gegen, jako: Jako po hodině odešel. V té příčině klade se i *jakoby* místo *jako*: Bylo těch, kteří jedli, jakoby čtyři tisíce.

11. Ve větách přídavných stojí místo *který* , jako: Byl jeden z těch, jako peníze mění.

§. 298. Spojka *jelikož* (z je-liko-že) aneb *jelik-ž* klade se:

1. Ve větách poměrných: a) o dalekosti v prostoru, a jest to, co *jak daleko*, něm. wie weit, lat. quam longe, jako: Jelikož vzdálen jest tento dům od oné zahrady, tolikož stáli oba od nás t. j. jako daleko — tak daleko. — b) o trvanlivosti v čase a jest to, co *jak dlouho*, něm. wie lange, lat. quamdiu, jako: A s tolik dobře stojí lidé, jelikož táhnou se spravedlností a mylostí k Bohu, znajíce se, že Boha nad sebou mají soudce. — c) Klade se o mnohosti a znamená *co, jak mnoho*, něm. wie viel, lat. quantum, jako: Dal mu toliko ran, jelikož zasloužil.

2. Ve větách omezovacích jest: a) k vytknutí stupně, něm. so weit, so viel als, jako: Řeči prázdné, jelikož mohu, myslím ukrátiti. — b) k vytknutí strany, s které co platnost má, něm. in wie fern, in so weit als, jako: Lidem není milý hřích, jelikož hříchem jest. Avšak klade se i před jmény, něm. als, jako: Každé tělo, jelikož tělo, místem ob-sáhlé jest.

3. Ve větách příčinných, něm. da, indem, weil, jako: Jelikož jsem připověděl, učiním tak. Živlové jsou prosto-čistá těla, všecka zajisté ostatní z těchto složená jsou,

jelikož se z nich plodí, jimi se živí, v ně se, když se ruší, zase rozpouštějí.

§. 299. Spojka *poněvadž* (z po-n-jevad-že) klade se:

1. o čase, po který se co děje, něm. zu der Zeit wo, während welcher, in dem Augenblicke, bis wohin, jako: Z jaké příčiny přišli jste ke mně, poněvadž vy nenáviděli jste mne a vypudili jste mne od sebe t. j. v tom okamžení, po které vy nenáviděli jste mne a t. d. Kterak ty pravíš: Miluji tě, poněvadž srdce tvé není se mnou t. j. za té doby, po kterou srdce tvé není se mnou. Ale poněvadž ještě let nemají, komuž jinému má zpravování země náležeti až do let rozumných, jediné mně kněžně, jež jsem máti jejich t. j. v té době, po kterou n. pokud ještě let nemají.

2. O příčině, něm. da, weil, jako: A poněvadž se ten řád, jenž jest chvalitebný, zachovával za pohanův, mnohem více od křesťanův měl by v své celosti držán býti.

Pozn. V prvním smyslu užívá se místo *poněvadž* i *ponidž*, *doněvadž* *donidž*, jako: Ponidž jest tu opětem byl, klášterského nic jest nežil. Doněvadž by dlela na tomto světě, netáhl jsem ukazovati moci své slavnosti. Boha jen dotud milují, donidž se jim dobře vede po jich vůli.

§. 300. Spojka *ježto* (z je-že-to) klade se:

1. o místě a jest to, co *kdežto*, něm. woselbst, lat. ubi, qua, jako: Přišed k tělu tu, ježto visel syn jeho, počal velikým hlasem volaje plakati.

2. o příčině, něm. da, weil, lat. quod, jako: Vidím tě moudrého zpívati, i hodnět já mám plesati, ježto s radujícími se radovati máme.

3. ve větách připouštěcích, něm. obgleich, da doch, jako: Nedá pokoje, ježto jsem já jí jak živa nic neudělala. Bije se se mnou, ježto jsem mu nic neudělal. Druhý Vlach dohude kordu, pozadu raní ho, ježto mu Václav ani slova neřekl.

4. staví výroky jeden proti druhému, něm. wo hingegen, wo dagegen, lat. at, at contra, jako: Totof zvláště mezi mnohými věcmi má ctnost, že dobytá může býti, odjata býti nemůže, ježto všecky jiné věci jsou v moci štěstí a když štěstí brání, nemohou dobytý býti a zachovány.

5. v spojení se zájmeny *on*, *ona*, *ono* stojí místo zájmena vztazného *kteřý*, *kteřá*, *kteřé*, jako: A v tom zatočení utal

tohoto mládence, *ježto, on* (t. j. který) u sebe nic neměl ani mu žádné příčiny nedal. Věřitele máš, *ježto, ho* (t. j. kteréhohož) nemůžeš oklamati. V spojení se zájmenami *to, atoj* místo *což*, jako: Toho léta v české zemi jednak ustavičně déšť přelal, *ježto, lidé z toho* (t. j. z těchto lidí) velmi teklivi byli.

§. 301. Spojka *že* (ze, starší formy *je-že*), klade se:

1. ve větách podstatných, po časoslovech uznámenatí, mysliti, věděti, ohlašovati, dokazovati, a. p., potom po časoslovech působiti, přihoditi se a. p., něm. *dass*, jako: I *vš* děl: Bůh, světlo, že bylo dobré. I stalo se, že řekl jemu. I přišlo k tomu, že se přední knížata sjeli. I způsobili, že je zachovali. Vymohli na něm, že jej dědicem ustanovil. O málo chybil, že ho v hlavu neudeřil. Se způsobem spojovacím se pojí, když řeč jest o věcech nejistých aneb domnělých, jako: Po osobě domnívám se, že by ty ten člověk byl. Oznámil mu místně, žeby nalezeny byly oslice.

2. o příčině, něm. *weil, indem, dass*, lat. *quod*, jako: Nebudu více zle činiti tobě, proto, že jsi dříve sobě vážil života mého, dnešní den. Cože to, že jsi sám a není žádného s tebou? Nezdídka jdou před *že* výrazy *proto, z té příčiny, tím, v tom* a. p. Po časoslovech vnitřního pohnutí myslí uvozuje se předmět, jenž příčinou hnutí, toho jest, spojkou *že*, jako: Rmoutí se velice z toho, že bratr jeho zemřel. Těším se, že jsi zdrav.

3. o účinku aneb sousledku, něm. *so dass*, lat. *ut*, jako: A stala se tu porážka veliká v ten den tak, že jich padlo dvaceti tisíců.

4. ve větách vylučovacích abíhá se v spojeních *jenom že, jediné že, toliko že, kromě že, než že*, o čemž viz §. 252.

Pozn. Spojky *je-liž, je-žto, je-liž, že* mají za základ zájmeno ukazovací *ji, ja, je*, lat. *is, ea, id*.

§. 302. Částice *kdy* (z *k-dy*), *když* (m. *k-dy-že*) klade se:

1. o čase, jako příslovce tážací, t. j. v který čas, po kterém čase, něm. *wann, nach wie langer Zeit*, jako: A nyní kdy pak já své hospodářství opatrovati budu (t. j. v který čas)? Když pak se opět uvidíme? Se způsobem spojovacím, jako: A pověz, kdy bych měl to učiniti t. j. v který čas? A když by to bylo t. j. po kterém čase? — Jest i příslovce neurčité, něm. *je, jemals*, jako: Slychals kdy co o tom?

2. Jako spojka, sbíhá se ve větách časových, něm. als, wann, nachdem, lat. quum, quando, jako: Když ještě dítětem byl, miloval jsem jej. Když pak bylo ráno, i oni také vojsko své šikovali. Nedbám na hvězdy, když mi slunce svítí. Teprva závory dělá, když mu koně vyvedli. A když jsme poshídali, šli jsme pokropovat ječného sladu. V závěti jde za ní obyčejně *tehda, tehdy, tož, toť, tu*, něm. da, jako: A když se smířili, tehdy se zase sem přistěhovali. Když měla jeti do Litvy, tu jsem jí zjednal list od pana Jenče, purkrabí Pražského. Když se děj opakuje, příkládá se obyčejně *koli, koliv*, něm. jedesmal wenn, wann, so oft als, jako: Když mne vám ještě třeba, tehda ke mně jdete. V této příčině pojí se i se způsobem spojovacím, jako: Vyslychejž mne, prosím, když bych koli mluvil, když by se naž tebe tázal, oznamuj mi.

3. O příčině, která v okolnostech časových leží, něm. da, weil, jako: A když v tom roztržení nebyl, kdoby jemu odpíral, toho slavného města se zmočil. Když jsou svého neuměli chovati, dala jsem tomu, kdož umí chovati.

4. O podmínce, když se co na mysli podkládá, v kteréžto příčině se se způsobem spojovacím pojí, jako: Pane, kdyby jen chtěl, můžeš mně očistiti. Kdyby ubil kdo služebníka svého kyjem, tak žeby umřel mu v ruce, pomstou pomstěno bude nad ním. V závěti jde i způsob spojovací, jako: Kdyby ty byl na něho nevolal, nebylo by z ničehož nic. Kdybych jím ten dům v moc dala, již by jej dávno utratili.

§. 303. Částice *dokud* (z do-ku-d), *dokudž, dokadž, dokavad, dokavadž* (z do-ka-va-d-že) jsou:

1. vlastně příslovce tázací: a) o místě, něm. bis wohin, jako: Až dokud mám tu tabulí počerniti? b) o čase, něm. bis wann, wie lange, jako: I dokudž zpěčovati se budete zákonův mých ostříhati: Dokavad rady vyhledávati budu u tebe? Až dokavad se zpínati bude nepřítel můj nade mnou?

2. Jako spojky, kladou se o současnosti dějův, něm. so lange als, jako: Dokud železo horké, kuj. Libuše dokudž živa byla, všeoku tuto zemi sama zpravovala. A to se stalo, dokadž ještě pán živ byl. Báti se budou tebe, dokavadž slunce a měsíc trvati budou. — Když však jest věta ve-

dlejší záporná, tehdy vynáší se v něm. činem záporným; so lange als nicht, so lange nicht, aneb činem tvrdivým so lange bis, jako: Nevyjdu odtadto, dokadž nepřijde t. j. až přijde. Svět dotud stojí, dokud se počet vyvolených nedoplní. Se způsobem spojovacím, jako: Pobudte v lese, pokudž by vojsko od vás neodtrhlo t. j. až by odtrhlo.

§. 304. Částice *pokud* (nebo *pokudž*, *pokad*, *pokadž*, *po-kavad*, *pokavadž*, z po-ku-d, po-ka-vad-že) jest:

1. příslovce tázací: a) o místě, něm. wie weit, jako: Pokud běží ta čára? Až pokavad jde ta louka s oné strany? b) o čase, něm. wie lange, jako: Pokud trvala jeho řeč?

2. Jest povahy vztažné a táhne se na *potud*, *potad*. V této příčině užívá se jí: a) ve větách místa, něm. so weit als, so weit, jako: Nechat tu trávu vyžnou, pokad jsem jim vymezil. I šel až tud, pokavad ta mež běžla. b) ve větách času, něm. so lange als, so lange, jako: Pokud svět stane, památka tvá ostane. Pokavadž jsme úředníci při záduší sv. Pavla byli, žádného platu z toho ostrova dolejšího nedával a neplatil.

3. Jest moci podmiňovací, něm. falls, wenn, wofern, jako: Nepřeji vám toho věrně, pokudž tomu tak jest t. j. jestliže tomu tak jest. Pohrůžku jim činil, pokudž nás na dobrou cestu nepřivedou, že jim hlavy setne.

4. Omezuje větu hlavní, něm. in soweit als, so viel, jako: Pokavadž na mně jest, hotov jsem i vám to zvěstovati. Chtěli, aby nad ničímž nevládl, než pokudž by mu sami vyměřili.

§. 305. Spojka *leč* jest:

1. moci rozlučovací a znamená: a) v otázkách rozlučovacích to, co *či*, *čili*, něm. oder, lat. an, jako: Nevím, byl-li jeho žákem leč nic t. j. čili nic. — b) ve větách rozlučovacích jest, když mezi členy rozlučenými stojí, to, co *nebo*, *aneb*, něm. oder, lat. aut, jako: Chovej dobře zboží svého, velikého leč malého t. j. nebo malého. Aneb stojí před všemi členy, něm. es sei denn — oder, ob — ob, lat. sive — sive, jako: I ti proti pravdě hledají práva, když vědouce čimžkoli pravého utiskují, leč křikem leč dloním pře. Členy tyto mohou býti i věty, něm. ob — ob, er sei — oder, er mag sein — oder, jako: Hospodář v své čeledi,

leč jest chudý leč bohatý, každý má se slunci přirovnati. Místo indikativu stojí i imperativ, jako: Kdo sám sobě hřímá, tomu bouře nic neodjímá, leč buď léto, leč buď zima, V druhém členě stojí i spojka *aneb* místo *leč*, jako: Což kážeš koli, to ze mne vše učiníš, leč mě zahubíš aneb živíš.

2. Jest moci vylučovací nebo vymiňovací a stojí; a) po větě záporné, něm. es sei denn wenn, es sei denn dass, ausser wenn, wenn nicht, ohne dass, lat. nisi, jako: Stavitel nestaví nic, leč základy položí, aby stavení na čem státi mělo. Nebyl jsem a nejsem ten, jak jsem živ, leč jsi ty ten sám. Leč on bude zahuben, nám nelze zvítěziti. Se způsobem spojovacím, jako: A na to pítí nejez, leč by se velmi chtělo. Přes to klade se i, když jméno následuje, něm. als, aneb *ne-leč*, nur, lat. non nisi, jako: Ten způsob nebude leč některý den trvati t. j. bude jenom některý den trvati. Nikdá nehrá leč s dobrými přátely. Nezářidka jest zápornost zakryta v otázce aneb v způsobu myšlénky, jako: Kdo jest dobrý leč moudrý a kdo moudrý leč dobrý? Byla řeč o tom, leč bych se byl přeslechl. — b) Po větách tvrdících jest to, co *kromě že, jediné že* anebo co pouhé *jediné, jenom*, něm. ausser dass, nur, lat. nisi quod, non nisi, jako: I učinil jim zájem všem v tom podkraji Pražském všelikých stád i koní, leč někteří s koňmi ujeli do lesův t. j. kromě že někteří n. jenom někteří atd. Neb jsou přivykli tomu mnozí, aby král vládl a rozkazoval, leč pokud by mu sami vyměřili t. j. rozkazoval jediné potud, pokudby a t. d.

3. Jest moci odporovací, znamenajíc to, co *ale, avšak*, něm. aber, jedoch, lat. verum, tamen, sed, jako: To vím, že nebožka pověděla, že svým dcerám nechce nic odkázati, že jsou odbyty; leč tomuto děvčeti, bude-li jí poslouchati, že jí chce něco učiniti t. j. ale (avšak) tomuto děvčeti atd.

4. Jest moci podmiňovací, znamenajíc to, co *jestliže*, něm. falls, wofern, wenn, in dem falle wenn, lat. quod si, jako: Leč ty sám zahyneš, tot mysl neb duše zahyne. Se způsobem spojovacím: Neb to símě šafránu jest již nakažené a z těžka ostojí. Lečby jemu země byla velmi libezná, tut na rok neb dvě léta potrvá a potom zahyne t. j. i když by atd.

Pozn. Spojka *ta* sbíhá se i v spojení s jinými částicemi a to:

a) *leč-li, leč že, leč až, leč když, leč kromě* jsou to, co *jediné-li, jediné že, jediné až, jediné když, jediné kromě*, něm. ausser wenn, ausser

dass, ausser — *ausgenommen*, lat. *nisi quod, excepto si, nisi si*, jako: A někdeba mu nic dáti z toho, leč chce-li kdo z dobré vůle. Nebyla-li podobná hovádka, leč že postava roduhá jest? Nedoh se tím zaned-prázdňovati, což všickni téměř napotád v ošklivosti mají, leč *krom* těch, kteříž tak velmi tupého svědomí jsou, že jeho ničímž uraziti nemohou, než mrskou nešlechtností. Přirození ovoce neodmítá, leč až dozrá, aniž ptáka z hnízda žene, leč když se létati naučí. b) Spojení *jediné leč* jest to, co *jediné když, jediné až, jediné že*, něm. *ausser wenn, ausser dass*, lat. *nisi quod*, jako: Žádný tedy na mysl sobě vstupovati nedej, jakoby člověk člověkem býti mohl, jediné leč se naučí člověkem býti. Moci sobě těch věcí vzíti nemůžeme, jediné leč co vyprosíme a vyžebáme, to míti budeme.

§. 306. Částice příklonná *-li* a *-liž* (z *li-že*) jest:

1. moci tázací a klade se: a) v otázkách jednoduchých hned po slově, na němž přízvuk otázkový jest, lat. *ne*, jako: Přijde-li pak? Toto-liž ti řekl? Přišel-li až ku pokladům sněhu? a poklady krupobití viděl-li? Skrze mrákotu-liž by soudil? Tak-liž odpovídáš jemu? — b) v otázkách nepřímých, něm. *ob*, jako: Pověz mi, budu-li já dále živ než ty? Optej se ho, viděl-li to? V těchto příčinách připojuje se zhusta k částici tázací *zda*, jako: Zda-li jste nečtli? Zda-liž není tak? Dlouho jsem očekávaje meškal, zda-li-by kdo tu práci na sebe vzíti chtěl? Potom c) v otázkách dvojitých a to v prvním členě, v druhém členě pak jde *či, nebo*, lat. *ne — an, utrum — an*, jako: Co činiti, brániti-li se či poddati? Připojuje se i k *či*, jako: Lidské-liž věci čili boží předkládám? d) I když otázky dvojité závislé jsou, jako: O čase budoucím novíš, dočkáš-li jeho čili nic.

2. Jest moci podmiňovací, lat. *si*, a pojí se: a) s indikativem, když výrok, který na myslí výroku hlavnímu podkládáme, bez všeho účastonství jako věc skutečnou vynášíme, jako: Jsi-li dobrý, pojed mezi nás, zvláš kdo jsme. Rovnáme-li dni naše ke dnům věčnosti, nic nejsou; — s konjunktivem, když k možnosti ukazujeme, že by se o věc usilovati mohlo, něm. *wonn, gesetzt dass, im falle dass*, jako: Vyšel-li by oheň a chytilo by se trní a shořel by stoh neb stojaté obilí, nahradí ten, kdo zapálil to, což shořelo.

Pozn. 1. V spojení *jest li že*, lat. *si est ut*, něm. *wenn es der fall ist dass, falls, gesetzt dass*, ukazují se s větším důrazem k skuteč-

nosti, jako: Jestliže kde vody průtoků nemají, dmou se. S konjunktivem: A jestliže byste co prosili ve jménu mém, to učiním. Spojka že se nyní zhusta vypouští, jako: Protož nech svého úmyslu, jest-li se zdá a líbí.

Pozn. 2. Po spojkách *-li*, *jestliže* klade se v závěti *tedy*, *tehdy*, *tu* něm. so, avšak nikdy *tak*, jako: Jestliže v jednu troubu toliko zatroubí, tedy shromáždí se k tobě knížata. Budeš-li toho hledati, tehdy porozumíš bázni Hospodinově.

Pozn. 3. Spojka *pakli*, *pakliže*, něm. wenn aber, lat. sin, sin autem, klade se z pravidla při nějaké podmínce druhé, následující a táhne se na podmínku jinou, předcházející: *jestliže* aneb *-li* a stojí místo *jestliže pak*.

§. 307. Částice *nebo* (z *ne-bo*), *anebo*, *aneb* jest:

1. moci rozlučovací, něm. oder, lat. vel, jako: Jaky toho ty neb oni užitek míti budete? Děj mi zboží nebo peníze. Když se členy s důrazem rozlučují, klade se před všemi, něm. entweder — oder, lat. vel — vel, aut — aut, jako: Anebot jest to pravda anebo není. — Když se meze věci vytýkají, znamená to, co *nebo na nejvýš*, *nebo aspoň*, něm. oder höchstens, oder wenigstens, jako: Ta truhla stála za dvanáct aneb patnáct kop, nevím, co mu za ni dal. V jiných příkladech jest moci opravující, znamenajíce to, co *aneb vlastněji* (*lépe*) *řeceno*, *aneb což jednostejně jest*, něm. oder richtiger (besser) gesagt, oder was dasselbe ist, jako: Tak štěp neb pláň, nevkoření-li se dobře dolů, vzhůru neporooste. Schovavač nebo schovavatel slove, který k sobě věci k ostříhání v důvěrnosti od lidí přijímá.

2. Jest moci odporovací a to obzvláště po větách záporných, znamenajíce to, co *nikoli ale*, *ne* — *ale*, něm. nein sondern, nicht — sondern, jako: Nebýváť pak okovaným smykem mlácena vika aniž kolem vozním po kmínu se vůkol jezdí, nebo holí vytlouká se vika a kmín prutem. Višně nejsou všecky jednoho a téhož přirození, nebo některé jsou sladké, některé přihořklé, jiné trpké, jiné kyselé.

3. Jest moci ztvrzující, něm. denn, lat. nam, namque, jako: A mnoho řečí bylo o něm v zástupu: nebo někteří pravili, že dobrý jest, a jiní pravili: Není, ale svodí zástup. Nejmilejší, milujmež jedni druhé, nebo láska z Boha jest. — Někdy klade se i místo *že*, něm. weil, jako: A kázala ruce jemu lýky svázati a to nejvíce proto, neb věděla, že má mnoho zlata.

§. 308. Spojka *než* (z *ne-že*) jest:

1. moci odporovací a to a) po větách záporných, když předchodnou myšlenku odmítáme proto, že druhá vsutku jest, něm. *sondern*, lat. *sed*, jako: Nebuď k nižším příliš tvrdý, než ve všech věcech míru zachovej a, což na tobě jest, s všemi pokoj měj. Rozdílnost ne zvuku, než sluchu to působí. — b) Když předchodnou myšlenku připouštíme, avšak jí jinou naproti stavíme, něm. *aber*, *allein*, doch, jako: Ctný kníže, již vidím a znám, že jsem tvým soudem odsouzen, než té jsem naděje, že bohové jinak souditi budou. Nelíbilo se nám to, než co jsme měli dělati? c) Vůbec klade se, když v řeči od jedné věci k jiné přecházíme, něm. *aber*, doch, jako: Řekové tedy obdrževše odpočinutí, své zbité jedny pochovali v zemi a druhé ohněm spálili. Než Achilles, který pro Patroklovu smrt nemohl býti obveselen, ustavil hrob z mramoru poctivý a tělo jeho s velikou ctí pochoval.

2. Jest moci srovnávací, v kteréžto příčině se zhusta k ní připojuje spojka *li*, něm. *als*, lat. *quam*. Klade se: a) po komparativu, jako: Raději chci pracovati než žebřati. Více se jich v Sázarvě ztopilo, nežli od meče padlo. Daleko mdlejší jsme, než abychom mohli odolati Římanům. — b) po slovích *jiný*, *jinak*, *jinam*, *jinde*, v nichž moc srovnávací jest, jako: Ovce nyní takové jsou jako prvé, ale jiného mají, než prvé pastýře. Jinam se obrátil, než jsem se nadál. — Když pak předchodná věta jest záporná, tehdy jest moci výlučné, jako: Já statku svého žádnému jinému neodkáži, než jemu.

3. V spojení *prvé než*, *dříve než*, *před tím než* jest něm. *bevor* *als*, *eher als*, *ehe*, lat. *priusquam*, *antequam*, *antequam* a klade se o čase, jako: Pracovati musí i oráč, prvé nežli užítku okusí. S konjunktivem: Dříve nežli by život dokonat, učíň dobře přáteli. Výrazy *prvé*, *dříve*, *před tím* se i vypouštějí, jako: Zahradník pláň, nežli do ní roub vsadí, oklestí.

Pozn. Spojka *ne* pojí se i s komparativnou formou *brže* v *ndbrž* něm. *nýbrž* a klade se: a) když druhou myšlenku mocněji vytýkáme, něm. *sondern* *vielmehr*, lat. *sed* *potius*, jako: Jméno tvé nebude zahlazeno, nýbrž v paměti zůstane, dokad toho světu stane. Když obě

věty záporné jsou, jest něm. nicht nur nicht — sondern auch nicht einmal, lat. non modo non — sed ne quidem, jako: Ten člověk moudrým není, nýbrž ani žádného pochopu k moudrosti nemá. b) Jest moci opravující, něm. nein vielmehr, ja vielmehr, ja sogar, ja was noch mehr ist, lat. immo potius, quin potius, jako: A já budu lékařem tvým, nýbrž já budu životem. Ale dí někdo: Což tehdy není potřeba trestání? Nýbrž jest, ale to čistě a s rozumem.

§. 309. Částice *pak* (z *paky*) klade se:

1. když se věty aneb slova jednoduše proti sobě staví, něm. hingegen, aber, lat. autem, jako: Kdož uvěří a pokřtí se, spasen bude, kdož pak neuvěří, budeť zatracen. Těžko se mnohým zalíbí, všechněm pak zhola nemožné.

2. v otázkách, když se příčinám svým naproti staví, něm. denn, doch, also, jako: Co pak zlého učinil tento? Nač pak to umění jest?

3. jest moci řadící, něm. dann, ferner, hierauf, jako: Tak tesat učí se nejprvé dříví sekati, pak tesati, tož obrubu dělati, pak chaloupku neb stodolu uměti postaviti, teprv domy, věže atd., vše po stupních od menšího k většímu, snadnějšího k nesnadnějšímu, jakž i malířské i jiné každé umění jde.

§. 310. Částice *t* (z *ti*) vytyká slovo, ku kterému se připojuje, a jest to, co něm. sicherlich, wirklich, nur, fürwahr, ganz a p. Příkládá se:

1. k časoslovům, jako: Proste a stanet se vám. Ale nejsem-t sám, nebo otec se mnou jest.

2. k jménům a zájmenům, jako: Kdož mne nenávidí, i otec mého nenávidí. Myt jí toho přejem. Mocnat jest ruka Boží. Pane, poshověj mi a všeckoť zaplatím tobě.

3. k spojčkám, jako: Mistře, rei bratru svému, at rozdělí se mnou dědičství t. j. a jistě, a ihned rozdělí atd. Když jiní práva svého k vám užívají, proč ne raději my?

§. 311. Částice *tedy* n. *tada* (z *te-dy*, *te-da*) klade se:

1. v závěti po větách časových a podmiňovacích, něm. da, so, lat. tum, jako: Když mají spáti, teda chodí, bouří, Když přijdeš domů, tedy to psaní otevři a dřívě nic. Pokudž tomu tak, tedy neobstojíš. Když by pak troubili s přetrubováním podruhé, tedy hnou se ti, kteříž leželi ku poledni.

2. Když oo z předchodného jako ze svého základu vyvozujeme, něm. demnach, daher, folglich, lat. igitur, ergo, jako: Kdyby zahradník ratolesti nechal, ony by všechny vláhu do sebe pily a roub málo jí dostáváje, uvadnouti by a uschnouti musel. Aby tedy on život měl, jiné plané ratolesti ustoupiti musejí.

3. S mocí vyvozovací stojí i v otázkách a po imperativu, něm. nun, denn, also, jako: Nač tedy jest mládež tím obtěžovati, čeho ještě nechápají? Což tedy mám proň učiniti? Učiniž tedy toto, synu můj. Jako spojka sousledná stojí obyčejně za jiným slovem, řidčeji na začátku, jako: Tedy jsi ty syn Boží?

§. 312. Částice *však* (m. *všako*) klade se:

1. když předchodnému výroku jiná myšlénka naproti se staví, něm. jedoch, indessen, aber, lat. verum, tamen, jako: Někteří s sebou mírněji zacházeli, však hádky a nedorozumění prázdni nebyli. A dívám se, jak to s námi prudce jde, ne bez lítosti sič, však také ne bez strachu. — Zhusta se předkládají spojky *a*, *ale*, něm. und dennoch, jedoch aber, aber dennoch, lat. attamen, sed tamen, at vero, jako: Zdaliž neprodávají pět vrabců za dva haléře? A však ani jeden z nich není v zapomenutí před Bohem. Co jsou spolu mluvili, to na jevo nevyšlo: ale však z toho, co se potom stalo, poznati se mohlo, že jsou o příjezdu krále do Čech rokovali.

2. Klade se v závěti vět připouštěcích a podmiňovacích, něm. so doch, so dennoch, so in der That, lat. tamen, jako: A naposledy byt se ujali všickni ti roubové, nebudou však jen zákrakové. A kdyby stud měl, však by toho nemluvil. Ve větách připouštěcích sesiluje se zhusta v *nicméně však*, *však vždy přece* a p.

3. Předkládá se před větou vedlejší, kterou se věta hlavní místněji omezuje, něm. freilich nur in dem falle dass, vorausgesetzt dass, doch nur insofern dass, doch so, lat. si quidem, sed tamen ita, jako: Když pak zprávec obce spůsobí sobě víru a vážnost při lidu, teprva má k nápravě a proměně obyčejův a mravův jeho, však jsou-li zlí a ne-

způsobilí, přikročiti. Tressi syna svého však tak, aby na zdraví škody nevzal.

4. Jest moči odrážející, vyvracující i ztvrzující a klade se: a) po otázkách, na něž odpovídáme, něm. ja, doch, doch wohl, doch ja, lat. nempe, jako: Čemu jest tobě ta péče? Však bez toho býti můžeš. Což ještě potřebujeme svědectví? Však jsme sami slyšeli z úst jeho. — b) i po jiných výrocích, jako: Nebež, však tvé není. Ale bloude, zle hledíš, však pak zlato jest všecko to. Pane, však ne-uteku. — c) Zhusta stojí i místo *zdaž ne, což ne, či ne*, lat. nonne, annon, a když věta záporná jest, místo *zdaž, což, či*, lat. num, numquid, jako: I co pak to? dím já; však jste pravili, že sebou střfletí budeme od jednoho kraje světa k druhému, a my nemůžeme z místa nikam t. j. zdalíž jste nepravili a t. d. Ale což to pro milý Bůh? Však jaem já myslil a takt mi od vás slibováno, že toto nejpokojnější stav jest, já pak tak mnoho různic nacházím. — Obzvláště se sbíhá v témž smyslu při časoslovech uznamenání, jako: Však jsme sami viděli, však jsi o tom sám slyšel, však toho dobře pocítíte a p.

§. 313. Částice *zajisté* sbíhá se nejenom jako příslovce, avšak i jako spojka, a to když se důvody vedou, o jichž platnosti pochybovati nelze, něm. denn, nämlich, lat. enim, jako: Pane, nepřidávej sobě práce, nejsem zajisté hodan, aby všel pod střechu mou. V tomto smyslu střídá se zhusta se spojkou *nebo*, jako: Nežle z starých jeden člověka, opisoval, že jest tvor k učení narozený. *Nebo* ač k obrazu a podobnosti Božímu, stvořen jest a Bůh bez učení-se něčemu, všecko ví a umí, člověk však v té části Bohu podoben není a býti nemohl. Kdyby *zajisté* bez učení-se všemu rozuměti mohl, musel by místem i časem neobsáhlý býti, aby vždycky a všudy všemu přítomen jsa, všecko pouhým vzhledem spatřoval, čehož ani člověku ani andělu ani žádnému tvorů dáno není a dáno býti nemohlo proto, že věčnost a neobsáhlost to jest božství dána mu býti nemohla.

§. 314. Částice *ž, že*, řecké *γε*, omezuje místněji a vytýká to slovo, ku kterému se připojuje. Připojuje se:

1. k imperativu, něm. denn, doch, also, jako: Pohleďmež již do sebe sami. Křičtež již.

2. k zájmenům a částicím tázacím, ukazovacím a vztahným, něm. eben, gerade, jako: Po čemž to poznám? Ale kdeže co toho činil? Protož nyní dej mu to. A v touž hodinu mnohé uzdravil od neduhů.

Hlava VII. O časoslově.

§. 315. Časoslovo po přednosti způsobené jest k výroku, který se o podmětě činí. Kmenem časoslova vynáší se činnost, příponou osoba podmětu, sponou pak přísuzuje se činnost k osobě podmětu, jako: *nes-e-me, nes-e-tě* a p. Když se však podmětu pojem jména přídatného aneb podstatného přísuzuje, tehdy se to děje pomocí časoslova *býti*, jako: *Žádk pilný jest, spravedlnost jest ctnost.*

Při formě výrokové rozeznávají se rody časoslova, jeho jakost, časy a způsoby.

A) O rodě časoslova.

§. 316. Rod činný nese v sobě časoslova jak přechodná tak i nepřechodná. Avšak některá časoslova mají to do sebe, že o obojím významě se sbíhají, jako *hndti, přihnati, vehnati, táhnouti, přitáhnouti, odtrhnouti, přitřhnouti, vtrhnouti, vraziti, vyraziti, skonati* a j. p., ku př.:

Hnal na nepřítel. Přihnal do boje. Vehnal v jich vojsko. Odtrhna odtud, přitáhl do Damasku. Nic se neslyší, kam jsou zatáhli. I přitřhli k městu. Uhří vtrhli do Moravy. Vrazil do vojska. Vyrazil na nepřítel. Již skonal.

Pozn. Někdy mají časoslova nepřechodná do sebe význam trpný, jako: Zahynul od Hektora t. j. zabít jest od Hektora. Tu křik vzšel od každého. Psáti se bude, kdo od koho sešel. Dávno věci novými někdy zapadají.

§. 317. Z rodu činného vzniká rod trpný, když se akkusativ, jenž předmětem časoslova přechodného jest, převede do nominativu a podmětem věty se stane, nominativ pak do instrumentálu aneb do genitivu s předložkou *od* aneb do akkusativu s předložkou *skrze*, časoslovo pak do rodu trpného o témž čase a způsobě. Jest-li pak v rodě

činném na předměť časoslova ještě zavščen akkusativ výroku, tehdy oba akkusativy přejdou v nominativ, jako:

Vlasta učinila slavný kvas — od Vlasty učiněn jest slavný kvas. Bůh všecky věci v bytu zachovává — Bohem všecky věci v bytu zachovávány bývají. Známu učiníš mi cestu života — skrzé tebe známa učiněna bude mi cesta života. Neklan Všeboje, muže velmi statečného, zpravce a hejtmana učinil — od Neklana Všeboj, muž velmi statečný, zpravce a hejtman učiněn jest. Rozpustím je lačné do domův jejich — rozpustění budou ode mne lační do domův svých. Učiníte vzácnou obět bohům — učiněna bude vzácná obět od vás bohům.

Pozn. 1. Akkusativy místa, času, míry a ceny zůstanou i v rodě trpném v akkusativě, jako: Zpravoval zemi čtyry léta — zpravována jest od něho země čtyry léta. Procenili pole tři sta zlatých — proceněno jest od nich pole tři sta zlatých. Čtyry kopy, cenili nám koně toho — čtyry kopy ceněn jest nám kůň ten.

Pozn. 2. Nezřídka ponechává se předmět časoslova přechodného v rodě trpném v akkusativě, jako: Bitvy vůbec pokládáno za soud Boží, kde zvítězí ten, kdo právo má m. bitvy vůbec pokládány atd. Rozkázal, aby jich toliko polovice dáváno a placeno bylo. Ještě nedávno rozbíráno otázku, zdali soudy boží Slovanům byly obvyklé a původné aneb od jiných národů k nim přinesené.

§. 318. Při časoslovech nepřechodných vynáší se rod trpný neosobně t. j. třetí osobou čísla jednotného rodu středního. Nicméně však některá časoslova, která se pojí s genitivem aneb instrumentálem, strojí se v rodě trpném i osobně, jako:

Té noci málo spáno bylo. Protož nebude tu bydleno. Spravedlivému na zemi odplacováno bývá. — Moudrost učením docházlna bývá (n. moudrosti učením docházlna bývá). Chtěje dědičně dosáhnouti požehnání, pohrdnut jest. Velmi nesnadná ta stráž, kteráž od mnohých zádana bývá.

Pozn. Věty záporné vynášejí se v rodě trpném osobně aneb i neosobně, jako: Pavězy nebylo viděno mezi nimi. Za sedm dní nebude nalezeno kvasu v domích vašich. Ty peníze ještě podnes zaplacený nejsou.

§. 319. Rod trpný rozličně se opisuje. Na př.:

Skrze to sněm k odložení přišel t. j. odložen jest. Odejmu plot vinice této a přijde na spuštění, rozbořím hradbu její a přijde na poslápaní. A tehdaž přijdou k ob-

novení svému svaté služby. U veliké potupě ode vši čeledi byl. Kdo jiným pohrdá, sám v pohrdání bývá. Milost má umenšeni nevezme. Neřest se v zemi té páše. Lidé každého větnu zavanuti, žáliti se dají.

§. 320. V rodě středním vrací se činnost podmětu zpět na podmět, a to o rozličném významě. Na př.:

Dostavím se mu věduy. Jen se brzo odstrojte. Proč se hněvate o to? Nemohu se paněz dotlouci. Kdo se dotýká smoly, zmaže se od ní. Po tvrdé zemi jde se čerstvěji než po písku. Chlapci se po zabradě honí. I hned se na draka oddal. Proč já meškám se pokřtiti? Ale tu pod bradem sešla se bitva. Zmužila sobě počinejte!

Pozn. Některá časoslova sbíhají se nejen s zájmenem vzratným, ale i bez něho, jako: Při tom otázali jsou jeho. A v domě byv otázal se jich. Sama sobě omrzela. Omrzel se lidem i sobě sám. Puká mi srdce bolestí. Země se horkem puká.

B) O jakosti časoslov.

§. 321. Časoslova dělí se po jakosti děje na skonalá a neskonalá. Ocano jsou moci vypravovací, tato moci vy-pisovací.

I. Časoslov skonalých,

a) když jsou jednodobá (v. singularia), užívá se, když vytknouti jest jednotný děj, který okamžením v skutek vstoupí aneb již vstoupil, jako:

Hodím kamenem t. j. hod učiním kamenem. Tleskni rukou svou a dupni nohou svou. A já tleskl jsem rukama svýma. Střeliž, i střelil po třikráte. Měl's pětkrát neb šestkrát střeliti.

b) Když jsou časoslova končící (v. finitiva), užívá se jich, když vytknouti jest směr anebo vztah, kterým děj trváci aneb opětovací s brzkostí okamžiku k ukončení svému přijde aneb již přišel a hotovým skutkem se stává. Směr ten a okamžitost znamená se předložkou časoslova samého, jako:

To osení pěkně vzrostlo. Moci se v hrad vedrali. Již já to dotisknu. Sotva na kopec ten vyjeli. Částku zvěří

pochytali, ostatek dostříleli. Nepřátelé rozchvátají kupectví tvá a rozválejí zdi tvé.

Posn. Odtud rozeznání jest na př.: Zahoukuu — zahoukám — zahučím. Tlesknu rukama — zatlesknu rukama — zatleskám rukama. Něco se tu zablesklo — zablýskalo — zablyštělo. Ptáci z hnízda vyletli — vyletěli — vylítali.

2. Časoslov neskonalých,

a) když jsou trvačí (v. durativa), užívá se, když se děj jednotný ve svém běhu a trvání zprosta vypisuje, jako: Služka nese vodu. Vře srdce mé láskou k Bohu. Voda hlučí. Necht srdce naše hoří pokáním. Krev teče hrkotem.

b) Když jsou opětovací (v. iterativa), užívá se jich, když se děj, kterým se kdo za jisté doby zaměstnává, v nepřetrženém svém opětování vypisuje, jako:

Nyní nosí služka vodu. Lítě je bodali a sekali. Včely píchají. Ty jsi, kterýž navštěvuješ zemi a svažuješ ji, hojně ji obohacuješ i nastrojuješ obilí, když ji zpravuješ.

Zhusta se jimi ne tak děj, jako úsilí děj v skutek uvéstí znamená (v němč. opisuje se pomocí časoslov suchen, anfangen, daran sein, nahe daran sein, in Gefahr sein a p. s infinitivem), jako: Jeden druhého podtrhuje t. j. hledí podtrhnouti. Dobýval města celý den, až ho i dobyl t. j. usiloval celý den, aby dobyl města a t. d. Dcerka má skonává, pojd, vlož na ni ruce t. j. jest na tom, aby skonala. —

c) Když jsou opakovací (v. frequentativa), užívá se jich, když se děj vypisuje, kterým se kdo zanášeti v obyčeji má aneb který se často po větších menších přestávkách opakuje. V němčině opisuje se pomocí časoslova pflegen s infinitivem, jako:

O tom čase nosívá služka vodu. Když chodíval k nám, takto říkával. Tak činíval po všecy časy. Ač jsem je často trestával, však co jsem prospěl?

C) O časích časoslov.

§. 322. Při formách časoslovných rozeznávají jest:

1. Časy samosobné a vztažitě.
a) Samosobný n. absolutný jest čas, když se výrok beze všeho vztahu na jiný výrok učiní, jako: Člověk jest smrtelný. Bůh stvořil svět. I bohatec smrti neujde.

b) Vztažitý n. relativný jest čas, když se výrok činí s vztahem na jiný, k němuž jest aneb současný aneb předchodný aneb následný, jako: Když císař Augustus panoval, narodil se Kristus Pán. Jakž byl rozkázal, tak učinili. Jal syna jeho, kterýž měl kralovati místo něho.

2. Časy dějepisné a hlavní. Dějepisné neb historické jsou ty časy, kterých se k vypravování věcí minulých užívá, jako: I padl Saul na zem, neb se byl ulekl slov Samuelových. Sem náleží všechny časy minulé. Časy pak hlavní jsou k vynesení věcí přítomných a budoucích. Sem patří čas přítomný a časy budoucí.

Pozn. Časy, jichž ve větech všeobecných, které po všechny časy v platnosti jsou, užíváme, slovou *aoristické* n. *neomezené*, jako: Z hroznův se víno tlačí. Mysl projde věduy.

1. Čas přítomně neskonalý.

§. 323. Čas přítomný n. přítomně neskonalý (t. praesens) klade se:

1. když řeč jest o tom, co se nyní koná aneb což nyní v obyčeji jest (čas vlastně přítomný), jako:

Já s ním bydlím v jednom domě. Chlapci se po zahradě honí. Otec obdívá po jídle na procházku.

2. když řeč jest o tom, co po všechny časy v moci jest (čas neomezeně přítomný), jako:

Každý hovoří mravu svému. Láska z lásky se rodí. Dle šatů vítají, dle rozumu provázejí.

3. když řeč jest ne tak o ději, jako o přítomně snažnosti děj v skutek uvosti (přítomný čas snažnosti), jako:

Čemu mi svou knihu dáváš? Přiblížil se ten, jenž mne zrazuje. A oklamal-li jsem v čem koho, navracuji to štvěrnásob.

4. když se věci minulé s živostí vypisují a jako před oči staví (přítomný čas dějepisný), jako:

V tom oni obořice se na jednoho, druhého, třetího, desátého bijí, sekají, porážejí, šlapají, jímají, váží, do vězení vedou, nad čímž mi div lítosti srdce nepuklo. Když jsme ji měli přehlédati, volám ji dolů, aby mi klíč od truhlice dala.

Pozn. Času přítomně neskonaleho užívá se místo času minulého obzvláštěně po spojce *a já, a ty, a on, a ona, a ono* n. *an, ana, ano* a pod., jako: Nalezl je, ani spí.

2. Čas minule neskonalý.

§. 324. Čas minule neskonalý (t. imperfectum) klade se:

1. když se děj minulý v své neskonalosti buďto na prasto aneb s vztahem na jiný děj současný vyslovuje, jako:

To když uslyšeli, všickni se radovali. Na tom koni ještě žádný neseděl. Slunce vzházelo na zemi, když jsme vešli do města. Velice jim z toho děkoval, že ho té práce a starosti zbavili. Rád tě vidím bez odění, neb jsem tě bez odění nikdy nevidal.

2. když se věci minulé, obyčeje a mravy vypisují, jako:

Tu podivné motání jsem spatřil, nebo jedni chodili, jiní běhali, jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní leželi, jiní vstávali, jiní zase léhali, jiní se rozličně vrtěli, někteří byli samotni, jiní po hromadách větších nebo menších. I chodívali rodičové jeho každého roku do Jeruzaléma na den slavný velikonoční.

3. když se ne tak děj minulý, jako snažnost děj k skutku přivésti vyslovuje, jako:

Saul s lidem svým okličoval Davida. A naplnili obě lodi tak, že se téměř pohřizovaly. Měl dceru jedinou a ta umírala. A když se někteří zatvrdili a nepovolovali, odstoupil od nich.

Pozn. Velmi zhusta klade se místo času dávnominulého, když se děj předchodný beze všeho vztahu na děj jiný vynáší (v latině a němčině stojí čas dávnominulý), jako: Ačkoliv mnohá znamení činil před nimi, však jsou neuvěřili v něj. I udělal, jakž rozkázal otec.

2. čas minule neskonalý

3. Čas minule skonaly.

§. 325. Čas minule skonaly (t. perfectum) klade se, když se vypravuje, co nyní aneb v minulosti v hotový skutek vešlo.

Na to jsem přišel. Co se bouříte a pláčete? Neumřelaf, ale spí. Ještě jsem se na ničem neustanovil. Alexandr Veliký v třicátém třetím létě věku svého umřel, a však čeho v těch krátkých létech nedovedl? Války mnohé vykonal, vítězství veliká obdržel, všeho téměř světa pánem učiněn, jména nesmrtedlného dobyl, jak by snad jiný tisíc let živ jsa nedovedl. Jakž vešla, padla k nohám jeho.

Pozn. Odtud klade se i místo času předminule skonaleho, když se věci, které k jinému ději minulosti předchozí jsou, beze všeho vztahu vynesou, jako: A když do kostela přišli, král se uchýlil do stanu svého. Vlastní jejich svědomí jim vnučko a návštěví dalo, že jsou se nevinnou krví poškvřnili a zprznili.

4. Čas předminulý.

§. 326. Čas předminulý (t. plusquamperfectum) a to čas jak předminule neskonaly, tak i předminule skonaly klade se o ději minulém, který k jinému výroku minulému předchozí jest. Shihá se o témž smyslu nejenom ve větách vedlejších, ale i v hlavních, jako:

To všecko tak se stalo, jakž on byl prorokoval. A oni mlčeli: nebo hádali se byli na cestě mezi sebou, kdoby z nich byl větší. Prodlil mimo čas, kterýž mu byl uložil. Hodovati a radovati se náleželo; nebo bratr tvůj tento byl umřel a zase ožil, zahynul byl a nalezen jest. Velmi rádi jej viděli, neb o něm byli velmi mnoho slyšali.

Pozn. Když se děj předchozí beze všeho vztahu na jiný výrok vynesou, tehdy kladou se časy aneb minule neskonaly aneb minule skonaly.

5. Čas budoucně neskonaly.

§. 327. Čas budoucně neskonaly (futurum simplex) klade se:

1. když řeč jest o tom, co se v době budoucnosti aneb samo o sobě aneb se vztahem na jiný děj současný konati má, jako:

Já se budu s vámi učiti. Na vás budu náhrady pohledávati. Když vcházeti budou do stánku úmluvy, umývati se budou vodou. To co jste sobě v uši šeptali v pokojích, hlásánot bude na střechách. A oblekou roucha jiná; když budou míti přistupovati k němu. A bude se třásti země a bolestiti, když vykonáváno bude usouzení Hospodinovo.

2. když se mluví o ději budoucím, který k jinému ději budoucímu předchodný jest, jako:

Budeš-li stíhati spravedlnost, dosáhneš jí. A spravedlnost míti budete, když ostříhati budete a činiti všecka příkázání tato. A bude-li to činěno, rozmnoží Bůh úrody vaše.

Pozn. Stojí místo imperativu, když rozkazy a napomínání s důrazem nebo s důvěrou činíme, jako: Nebudeš míti Bohů jiných přede mnou, nebudeš se jim klaněti ani ctíti. Žádného díla nebude děláno v těch dnech, toliko čehož se užívá k jídlu, od každého to samo připravováno bude od vás.

[6. Čas budoucně skonaltý.]

§. 328. Čas budoucně skonaltý (futurum exactum) klade se:

1. když řeč jest o tom, co se v budoucnosti naprosto vyvine aneb se vztahem na jiný děj, ku kterémuž děj jmenovaný předchodný jest, jako:

Protož pojd' medle, snad svítězím nad ním. Písmo dí, že prorocství přestanou, jazykové utichnou, umění v nic přijde, ale láska zůstane na věky. Kdo věří v něho, nebude odsouzen, ale kdož nevěří, již jest odsouzen. Ty moudrosti když dosáhneš, ničehož více žádati nebudeš. Když pilnější bude shledán, pochvalu odnese.

2. V živém vypravování klade se místo času minule skonaltého, jako:

I přistoupím blíže a nahlédnu některým do těch ceďulek a vidím, že tento vytáhl rozkazuj, jiný poslouchej, tento piš, jiný oř, tento uš se, jiný kopej. — I přijdou podruh s nebožtíkem Janem Brachou a svadí se pro psa.

3. Ve všeobecných výrociích, které z přezvědu činíme; v němčině stojí čas přítomný, jako:

I mistr tešat se utne. Každé umění hodí se svým časem. Co se v štěstí dobude, za mnoho věkův neroztrhne se. Jakž jen dít, hned se strhne vítr bouřlivý a dme vlny mořské.

Pozn. 1. Klade se i místo imperativu obzvláště, když se co napovídá, jako: Nepromluviš proti bližnímu svému křivého svědectví.

Pozn. 2. Někdy mají časy budoucí do sebe význam: a) možnosti, jako: Ale řekneš někdo, b) význam povinnosti, jako: Což pak učiním s ním? c) význam úmyslnosti, jako: Sejděte sem a oznámím vám, co se s vámi dítí bude t. j. a chci vám oznámiti.

D) O způsobech časoslov.

(a) Indikativ.

§. 329. Spůsob ukazovací nebo indikativ klade se, když řeč jest o věcech skutečných aneb o věcech, které mluvící za skutečné pokládá. Avšak indikativ klade se v češtině také:

1. po *ké, kéž, kžže* (z *ké-že*), když přání vyslovujeme, aby se co událo aneb aby se bylo co událo, jako:

Ach kéž se Bůh smiluje. Kžž to celý svět slyš. Kžž ho víno uzdravilo. Kžž jsi na to kdy požaloval, ale vše-s pokorně trpěl. Kžž mi tak dělal, aby něco měl.

2. Po částici *at, nechať, nechť*, když s důvěrou očekáváme, že se za působením druhého co stane, jako:

Všecky věci vaše at se dějí v lásce. Ó at jsou slova ta tobě příjemná! At jest vyvyšován Bůh. At vám tedy dále povím. At nepadneš. Prosim, nechť tam ujdu. Nechť medle jdeme na poušť. Nechť jsem zachován při životu. Bůh nechť soudí mezi námi. Nechť s druhé strany vody na břehu domové staví se.

(b) Imperativ.

§. 330. Spůsob rozkazovací nebo imperativ klade se:

1. když na někom druhém aneb na někom třetím žádáme, aby co činil, jako:

a) Příteli, poslední výše. Vstaň, prosím, sedni a jez z lovu mého. Mějte se vespolek pokojně. Což dobrého jest, toho se držtež.

b) Bůh pokoje posvětiž vás ve všem. Kdo dobře odpočívá, nekvap ku práci. Milost vám a pokoj rozmnožen buď. Milí lidé, buď vám to svědomo. Dějiz se všecko pokojně.

2. Klade se v první osobě čísla množného, když se sami k čemu povzbuzujeme, jako:

Nu jděmež. Nuže, pohleďmež sobě v oči. Odvrzmež tedy skutky temnosti a oblecme se v oděni světla.

Pozn. Imperativ má do sebe také: a) moc podmínkovací, jako: Ostříhěj příkázání svých a živ budeš. V této příčině i v druhé větě státi může imperativ, jako: Dováďež a spadni dolů. b) moc připouštěcí, jako: Jdi, avšak trestu neujdeš t. j. by i šel, avšak trestu neujdeš. V této příčině vynáší se i způsobem rozlučovací, jako: Chtěj já neb nechtěj, musím činiti tvou vůli. Aneb i jinými obraty, jako: Buď jak buď, poběhu. Dále ty z toho, co dělej, přeceť jest to veliké štěstí. Cožkoli mluv já, nezjednám-li, co on chce, nic nedbá. Mluvte o tom kdo co chtějí, vše marné jest.

3. Při zákazu nehleď se k tomu, aby kdo čeho nečinil, něbrž k tomu, aby ani o to se nepokoušel, a proto volí se místo forem skonalých formy neskonale, opětovací, jako:

Nevynášej se nad jiné t. j. nesnaž se nad jiné vynésti. Nezatrvej srdce svých. Prosím, nepochovávej mne v Egyptě.

Pozn. Imperativ opisuje se:

a) časem budoucím, jako: Nebudeš toho činiti.

b) částicemi *at*, *nechat* s indikativem, jako: At toho nečiníš.

c) formou otázky, jako: Proč ho nejmete (t. j. směte ho)? Proč mi to děláš? Proč ho tpeš? Proč se rozmýšlíš?

d) pomocí časoslov *chtíti*, *roditi* s infinitivem, jako: Neroď plakati. Nechtěj se posmívati mně.

c) *Konjunktiv*,

§. 331. Spůsob žádací nebo konjunktiv klade se o věci pouze myšlené a to:

1. když si čeho přejeme, čímžby se mysl naše ukojila, jako: Ó by byl již večer! Ó kdyby bylo jejich srdce takové! Kdybych byl, kde nejsem. Ó kdybychom byli raději zůstali za Jordanem!

2. Když se tážice rozpakujeme, co by se státi mělo (v němčině opisuje se pomocí *sollen*, *können*), jako:

Kdoby neplakal zde? Pročež by tedy sobě stýskal člověk? Kdožby se nebál tebe? Hřímá-li, i kdožby se neděsil? Ty pak sám aby toho naprosto prázděn byl?

3. Když řeč jest o tom, což by se státi mohlo aneb i stalo, když by se o to kdo pokusil (v něm. vynáší se pomocí *könnte*, *möchte*, *würde*), jako:

Ale řekl by tuto někdo. A neuvěřil bys, kterak cosi takového těší. Rád bych to z srdce učinil. Ale o tom vypravovati bylo by velmi dlouhé.

4. Klade se ve větách vedlejších podstatných, příslovečných aneb přídavných, když řeč jest o věcech pouze myšlených a žádaných aneb na možných okolnostech závislých, jako:

Kdožby se sám povyšoval, bude ponížen. Není, kdoby činil dobře. Řídký se nachází, kdožby tak nesmyslel. Nemyslil jsem, abych je měl kdy viděti. Činil se, jakoby o tom nic nevěděl. Přišii se k tomu, aby ke mně brzo přišel. Potom vylej to na měděnici, až by z polovice vychládlo. Bojujte, dokudž byste nepřekonali jich. Žádný tak mladý není, aby zítra nemohl umříti. Osadil tam muže ty, kteříž by zákona ostříhali.

O časích konjunktivu.

§. 332. O časích konjunktivu tato pravidla jsou:

A) Časův minulých užívá se:

1. v otázkách závislých a větách podstatných po časoslovesh uznamenání, domnívání, oznamování a p. o věcech nejen předehodných, ale i současných aneb následných, jako:

a) O žádném nečem, aby tak mnoho kněh shromáždil. A proč bych proň poslal, tázal se. Více nevím, abych co jiného činil. A Cassandra, jakoby se zbláznila, sama utekla z hradu.

b) Po osobě domnívám se, žeby ty ten člověk byl. Někteří na ně pravili, žeby lid bouřili. Otázal se každého, co by nejlépe uměli odříkávati. A to tak mluvil, jakoby nic nemocen nebyl.

c) Nemni, by kdy odtud vyšel. Nenaděj se, abys je strachem k tomu naklonil. A když neměli, odkud by zaplatili, odpustil jim. Tehdáž se ještě nedomnívali, aby Římané nad nimi panovali.

Pozn. Při následnosti opisuje se konjunktiv zhusta pomocí *míti* s infinitivem, jako: Nemyslit jsem já, abych měl kdy viděti tebe. Nedomnívejte se, aby on na vás žalovati měl. A naučím vás, co byste měli činiti.

2. Po časoslovec snahy a rozkazu, pak ve větách účelných, účinkových a přídavných užívá se jich o následnosti, jako:

Prosil, abych šel pro bratra. Ukládali o něm, aby ho zahubili. Jdi a postav strážného, kterýž by to, co uhlídá, oznámil. Jest-liž na světě semeno neb kořen jaký, jehož by země přijíti a vzrůstu jemu dáti nemohla?

3. Ve větách hlavních a podmiňovacích kladou se o přítomnosti anebo o budoucnosti, jako:

Kdo to nezná, koupil by to. Proč bych tedy nadarmo pracoval? Kdyby tam šel, nic by dobrého nesvedl. Bych umřel dnes neb zejtra, odkáži všecko jemu.

B) Časův dávnominulých užívá se vždy o minulosti aneb o minulé předchodnosti, jako:

Ó bychom byli zemřeli v zemi Egyptské! By byl v tu chvíli nepřišel, mnoho by byl lidu ztratil. Nemohli zvěděti, odkud by se to bylo stalo. Střelec sám vyznal, žeby se byl nás jistě chybil. I ptal se jich, kdo by to byl učinil.

Pozn. 1. Ve větách podmiňovacích klade se místo konjunktivu dávnominulého minulý, když se skonalost děje zastří aneb když se k současnosti ukazuje, jako: I již by jim byli odolali, by nepřišli čaroději v nově. Kdyby ty byl zde, bratr máj byl by neumřel. Kdyby ty byl na něho nevolal, nebylo by z něehož nic. Byt mne dobrota má nezdržovala, dávno bych tě skrotil.

Pozn. 2. V rodě trpném užívá se forem konjunktivu, které se skládají pomocí *byl bych*, *býval bych* o všech časích a to:

a) o přítomnosti a současnosti, jako: Kdyby moudrost učením docháсна byla, ta by musila v knihách býti. Mně pak to za nejmenší věc jest, abych od vás souzen byl.

b) o budoucnosti a následnosti, jako: Ó by jati byli v zlých radách svých! Jest nesnadné věřiti, aby tak velikého zboru prosba nebyla uslyšána. Napomínám, aby především činěny bývaly pokorné modlitby. Kněžna Libuška žádala, aby synové její při ní na Vyšehradě chování byli. A bála se, aby od něho úkladně nebyla zastřelena.

e) o minulosti a předehodnosti, jako: Byl-li by v domu jímán byl, byl by hospodář přátely svolal. Žádný z těch lidí neuměl povědět ani se domyslet, od koho by ani kdy ta jáma udělána byla. Někteří přišli, že by v té jámě tajný oheň nalezen byl.

Nyní praví se v té příčině také na ten způsob: Tím ovšem nepověděli, co by nebylo tvrzeno bývalo již od jedné části sněmu.

E) O jmenných tvarech časoslovných.

1. O infinitivu.

§. 833. Spůsob neurčitý nebo infinitiv jest odtažné jméno časoslovné, kteréž však povahu časoslova podržuje, pojí se s pádem časoslova samého a s příslovci, jako jiná časoslova.

Infinitivu užívá se:

1. k vytknutí a jmenování cíle aneb účelu, za kterým se co děje, jako:

Dávejte mu jísti maličko ohleba. Pojd', dejme mu pítí vody. Zjednej mu, co jest koliv třeba pítí a jísti. Dostí diviti se v přírodě nalezno člověk. Mysl jejich dostí se v čem kochati má. Ptal jsem se těch dítek, mají-li co jísti. Také nám jísti a pítí hojnost dal.

2. Obzvláštěně klade se infinitiv po velmi mnohých časoslovech k doplnění a místnějším omezení obsahu jejich a to:

a) po časoslovech přivykání, učení, způsobnosti a začínání, jako navykati, přivykati, zvykati, učiti, učiti se, stačiti, uměti, moci, počítí, začítí, přestatí a p., jako:

Přivykejž medle s ním choditi a pokojněji se míti. Učte se dobře činiti. Nauč mne činiti vůli tvou. Nemohut já zdržeti úst svých. Toho by ruka lidská všeho popsati nestačila. Umí se k lidem chovati.

b) Po časoslovech chtění, snahy, chystání se aneb váhání, prodlévání a ostýchání se, jako ohtíti, žádati, voliti, mysliti, hleděti, usilovati, snažiti se, přičiniti se, chystati se, pokoušeti se a p., pak váhati, meškati, prodlévati, odkládati, zdráhati se, zpečovati se, ostýchati se, obleňovati se a pod., jako:

Nechtěl propustiti jich. Hledí se lidu obecnému zalíbiti. A tu zvěděli, že hledá i jeho zahubiti. Veškeren lid usiloval podvrátiti zeď. Zdaliž jen z slov mne viniti myslíte? Snaž se přijíti ke mně. Již jsem takový, jaký jsem se včera býti chystal. Každý se pokoušel druhému statek odciziti. Když bys učinil slib, neprodlevej splniti ho. Neodkládej ostříhati rozkazu jeho. Ale ten mladý jonák zbránil se toho učiniti. Nelenuj se navštívití nemocného. Styď se tak mluvití. Prosili ho, aby sobě neobtěžoval přijíti až k nim.

c) Po časosloveh rozkazování, nucení, dovolování, zbraňování a zapovídání, jako dáti, raditi, poroučeti, přikazovati, dopouštěti, napomínati, pobízeti, přinucovati, zavazovati, brániti, zabraňovati, překážeti, zakazovati, zapovídati a pod., jako:

Nedal mi těch šatův nositi. Kázal raněné dospělým lékařům léčiti. Poručil jí rozkošnou večeři připraviti. Nářídil mu to učiniti. Dopustili jim odjeti do svých vlastí. Výpověď královskou vyhlásiti dal po všem království. A což ostalo v té jámě vody, dal to zase zametati prstí. I sám se nutil vyjítí. Dosti má, čím by se ponukl téhož umění následovati. Proč nezabráníš jemu jeti do Řecké země? I nesměl jsem blízko přistoupiti. A nedopustili mu vjíti do pokoje. Nehájil nám v tom místě učiti se. Zaporuč mu do toho domu choditi.

d) Po časosloveh usouzení, připovídání a uvolování se, jako uložiti, usouditi, umysliti, umíniti, slíbiti, zaslíbiti, připověděti, povolovati, uvolovati se a p., jako:

Uminil jsem tu přes zimu pobytí. Usoudili jsme i chrámu jim zase postoupiti. A ti kupci touž váhu oleje na každé léto jim dávati slíbili. A připovídali jim všelijak na pomoc přijíti. Tam vždycky něco nového uhlídati a uslyšeti doufají. I písek mořský v počet uvéstí se podvoloval.

e) Po časosloveh uznamenání, poznání a pravení, jako očití, viděti, shledati, slyšeti, znáti, poznati, souditi, praviti a pod., jako:

Ty jsem zprvu nejvíce běhati a těkati viděl. My jsme jej slyšeli mluvití slova rouhavá. Pravili se míti veliký počet

koní. Tuto věc tak se míti shledají. A tu svého knížete Václava ležeti poznali. Ti odpírají býti vzkříšení.

3. Infinitivu užívá se k doplnění anebo k omezení jmen přídavných, jako:

V stínu stromu toho žádostiv jsem byl seděti. V té věci dlužen jest jemu odpovídati. S tebou jsme povinni rytířsky pro obecné dobré na všech místech státi. Mocent jest zajisté Bůh vštípiti je. A ti kdož jsou se jeho přidrželi, mdlí byli v takové příliš veliké potřebě jemu prospívati. Máme se znáti, že jsme přemalí sloužiti Bohu. On dal za odpověď, že jest mu ta věc nemožná učiniti. A jáť pravím, že jest břímě jeho přelehké nésti. O velikou věc jsi se pokusil, ale Bohu jest snadna učiniti.

4. Infinitivem omezují se i jména podstatná, jako:

Zda toho nevíš, že mám moc živiti a umříviti? Máte-li úmysl jaké napomenutí učiniti k lidu, mluvte. Jáť věřím, že k našim žádostem přijíti cesty lepší není. Jim nebylo potřebí před cizími se souditi. Každý téměř žádostí dojíti těchto statkův hořel.

§, 334. Infinitiv může býti i podmětem věty, když se o činnosti, již v sobě nese, nějaký výrok učiní. Výrok ten vynáší se:

1. Časoslovy neosobnými, jako jsou slušeti, náležeti, příležitosti, udáti se, hoditi se, přihoditi se, nahoditi se, dostati se a j., ku př.:

Ne vždy sluší všem věcem věřiti. I udává se takovým často čelem místa dojíti. Na smrtelné teprv posteli činiti pokání řídkým se zdaří. A tím způsobem všeohněm jako ze hry učiti se přijde. I moudrým nahází se klesati. Některou noc nedostalo se mi usnouti. Smyslám vidění a slyšení nejednou zblouditi a zmýliti se nahodí.

Pozn. Avšak infinitiv klade se i s časoslovy jinými, když co činnost jaká za sebou nese, se vypovídá, jako: Čekati koho tesklivě smrti se rovná. Jísti a pítí lahodně k podstatě zdraví nepřináleží. Neumytýma rukama jísti, toť nepoškvrňuje člověka. Práškem toho dřeva tělo posýpati zahání pot. Kořen jitrocelový vařiti a vodou z něho ústa proplakovati ukládá bolest zubův.

2. Jména přídavnými, jako jsou mílo, těžko, teskno, snadno, možno, platno, užitečno a p., ku př.:

Největší vítězství jest sebe samého přemoci. Jest věc neslušná pravdy nepraviti. Většit jest ctnost zachovati vlast a zemi od zahynutí, nežli království obdržeti. Odpustiti vinu, šanovati i nepřátel čacké mysli jest znamení. Vlastnost těla jest růsti, lačněti, žízněti, pokrmu i nápoje požívati, slzeti, nýbrž spáti, po cestě ustávati ano i spáti. //

Pozn. Když se činnost infinitivu přivlastňuje, tehdy se výrok vynáší genitivem aneb jmény přivlastňovacími, jako: Není moudré rady k vášním patřiti. Dobrého žáka jest pilně se učiti. Není vaše znáti časy a chvíle, kteréž položil otec v moci své. Má věc jest každého, kdož mi slouží, opatrovati.

3. Infinitivem, když se infinitiv infinitivem vykládá, jako:

Jakož mezi sršně dmýchati jest bouřiti je, tak člověka popudlivého drážditi jest bouři počínati. Mluvíti co jest jiného, než myšlení svoje slovy vynášeti?

Pozn. Infinitiv může býti i předmětem výroku, když činnost nějakou zač soudíme, jako: A měkké roucho nositi za veliký břích měli. Za marnost jsem položil déle se s tím meškati. To heslem svým býti pravili světu se nelíbiti.

§. 335. Infinitiv vynáší se aneb pouhým časoslovem aneb opisuje se časoslovem *býti* s jménem příslušným. V druhé příčině srovná se jméno infinitivu se svým podmětem v pádě aneb klade se do instrumentálu, když pak jest přechylné, srovná se i v rodě a čísle. Z té příčiny musí býti také na zřeteli podmět, jenž činnost infinitivu vykonati má. Podmětem tímto může býti:

1. podmět věty samé a vazba tato slove vazbou nominativu s infinitivem, jako:

a) Tu oběti své přináseti zavázáni jsme. Jest toho úmyslu pořizení o statečku svém učiniti. Nelitoval sobě veliké summy stříbra dáti za to místo t. j. aby dal veliké summy a t. d.

b) Jsem dlužen nad jiné býti věrný. Ty pak se živ býti stroj. Žádali raději zbiti býti, nežli zjímání. Umí býti k lidem přívětivě. Nežádáme sobě dlouho, ale dobře živi býti. Chci jeho učedník býti. Chceme mu rádi právi býti.

c) Počal býti mocným na zemi. Ty tedy řečným býti se vystříhej. Tito lidé mimo všecky, co jich svět má, po-

božnými býti příčinu mají. Pravdy obhájcem býti se snaž. Nezpečovala se mou přimlouvoí býti.

2. Podmět infinitivu vynáší se dativem a vazba ta slove vazbou dativu s infinitivem, jako :

a) Já všem radím k bohům míti poslušenství. Bůh dal znáti tobě všecko toto, t. j. abys znal toto všecko. Tělu lidskému předivných věcí dělati přijde. Tehdy jemu nastávalo potýkati se s nepřítelem.

b) Nelze lidskému životu býti dlouhému. Nesluší nám tak nedbanlivým býti. Bez toho tobě není snadné býti udatnému. Bůh pak dejž vám jednomyslným býti vespolek. Žádné věci nedopouští život lidský býti ze všech stran blahoslavené. K tomu jest velmi užitečno každému žaku samému přebývati.

c) Rozkázal jim udatnými býti. A tak tehdy nikdy nám nedbanlivými nelze býti. Dal jim moc syny božími býti. A těžko jim bylo jeho ochráncemi býti.

POZN. 1. Jako se místo *my jsme tiši* říci může *my jsme tiše*, *my jsme po tichu*, podobně praví se i při vazbě dativu s infinitivem, když se místo *rozkázal jim býti tichým (tichými)* položil *rozkázal jim býti tiše*, *rozkázal jim býti po tichu* aneb bez předložky *rozkázal jim býti tichu*. Poslední tento způsob jest při jménech přídavných a příděstných u veliké oblibě, jest to příslovečný dativ rodu středního formy neurčité a příkládá se v té příčině k všem rodům a číslům, jako: Tobě věk a léta veselu býti překážejí t. j. po veselu býti překážejí. Kázal všem k boji býti hotovu. Její prosby dej nám účastnu býti. Zabránil jim nahu bojovati t. j. po nahu. Lépe jest nám v pokoji živu zůstati, než s našimi přátely zahynouti. Rovněž tak praví se i při příděstí trpném, jako: Nadejž mi zahanbenu býti. Králová poslali večeři majícím utracenu býti. Lépe nám zbitu býti, než těmto lidem na milost jíti.

POZN. 2. Obzvláštěž pozor hodná jest vazba dativu s infinitivem, když výrok, který o myšlénce které činíme, povahy obecnější jest, jako: I Boží spůsobení jest mladším starších poslouchati t. j. aby mladší starších poslouchali. To žádná není hauba, pravili, nižšímu pokoriti se vyššímu t. j. aby nižší pokoril se vyššímu. Jiné jest, tělesné věci vzíti na se proměnu a jiné duchu t. j. když tělesná věc vezme na se proměnu, a jiné když duch. Nic není lepšího, než veseliti se člověku v skutech svých t. j. než aby veselil se člověk v skutech svých. Snázeť jest zajisté nebi a zemi pomínouti, nežli v zákoně jednomu tytlíku zahynouti t. j. snázeť jest zajisté, aby nebe a země pomínuly, nežli aby v zákoně jeden tytlík (= čárku) zahynul.

3. Podmět infinitivu stojí v akkusativě a vazba ta slove vazbou akkusativu s infinitivem, které se však nyní řidčeji užívá, jako:

a) Uši dítky počítati. Otec napomíná syny své připravovati se k budoucímu povolání. A hned přinutil je vstoupiti na loď. Vidíme ptáky létati, Boha na nebi býti poznáva.

b) Znamenal sebe býti mocného. Znali jsme je býti skoupé příliš a neobyčejně pyšné. Všecky rozkazy tvé o všech věcech pravé býti poznávám. Věděl jej nepřítel svého býti.

c) Jestliže smíš, rei sebe býti moudrým. Nehodným se toho důstojenství býti pravil. Vy pak, kým mne býti pravíte? Tím vyznával jej býti svým pánem, sebe pak služebníkem.

Pozn. 1. Když podmět infinitivu a věty jednotejný jest, může se jméno srovnati i s jménem věty, jako: Čistil se býti mně. Pravil se býti nevinen. Ti se praví býti apoštolé.

Pozn. 2. Infinitiv *býti* vypouští se zhusta při vazbě akkusativu s infinitivem, jako: Uzřeli jej dvořané ztrýzněna. Dosti má hanby v tom, že se zná ve svém řemesle přemožen. Ve všem uzřel se přemožen.

Pozn. 3. Když jest věta záporná, tehdy jest místo vazby akkusativu s infinitivem vazba genitivu s infinitivem, jako: Žádného z nich nesoudím jemu býti rovného. Toho báda k sobě se chýliti nežil.

4. Podmět infinitivu když jest neurčitý, nevynáší se, i dá se doplniti všeobecnými jmény *člověku, někomu, tobě* atd., jako:

a) To přikázal vykonati Hospodin. Však již až teskno mezi nimi se motati (t. j. člověku). Největší pokuta jest hrdlo ztratiti t. j. člověku. Menší zlé jest zbořiti jeden dům, nežli všecko město z kořene vyvrátiti.

b) Mnohem jest pěknější věc pěknému býti, nežli pěkným se naroditi. Jest dobré samotnému býti v čas nesnázi t. j. člověku.

c) Lépe jest šilhavým býti, nežli slepým. Není dosti běhounem slouti, avšak neběžeti t. j. někomu běhounem slouti, avšak neběžeti. Jiná jest stálým, jiná neustupným býti.

Pozn. 1. I zde jest příslovečný dativ rodu středního u veliké oblibě, jako: Jest peněžito býti rozumu v právic. Dobře živu býti a ctivostně hodí se k zdraví těla i duše. Snažnost přílišná chytí býti

bohatu oslepuje srdce člověka. Lépe jest od moudrého trestánu býti, nežli bláznův pochlebenstvím zklamánu býti.

Pozn. 2. Z věty vedlejší zhusta se pozná podmět infinitivu, jako: To není upřímná spravedlnost chtíti na jiném to míti, čehož sám nezachováváš t. j. tobě chtíti to míti a t. d. Není dosti míti jméno, že jsi dělníkem a neděláti, slouiti křesťanem a pravdy toho v účastnosti nemíti.

§. 336. Neosobné *jest*, když *jest* s infinitivem spojené, má do sebe

1. význam možnosti aneb i skutečnosti, jako:

Skrze každé brejle jináč a jináč viděti bylo. Tu bylo viděti záři od plamene. Ten den nikdež hory viděti nebude. Aby měl býti jakým zlomyslníkem, nebylo naň slyšeti.

2. význam příslušnosti anebo nutnosti, v kteréžto příčině se poji

a) s infinitivem rodu činného, jako: Všechněm *jest* jednou umřiti. Samému každému tu cestu *jest* přejíti. Tobě jako knížeti *jest* naším pánem býti.

b) s infinitivem rodu trpného, jako: Všechněm *jest* do prachu země položenu býti. Dívčí lsti nemůžete zbýti, a od nich vám *jest* pobitu býti.

Pozn. 1. V těchto příčinách stojí podmět infinitivu v dativě, předmět pak časoslov přechodných v akkusativě a když věta záporná *jest*, v genitivě. Činné věty převedou se do rodu trpného, když se akkusativ infinitivu položí do dativu a tak se stane předmětem infinitivu, podmět pak vynese se instrumentálem aneb genitivem s předložkou *od*, jako: Nám *jest* urovnati tu svádu — od nás *jest* té svádě urovnánu býti.

Pozn. 2. Po časoslovec *jest*, *není*, *mám*, *nemám*, *vim*, *nevím* skrácuje se zhusta věta podstatná infinitivem, jako: *Jest* v pravdě čeho politovati t. j. čeho bychom politovali. *Jest* se jistě čemu podiviti. *Není* proč na mé koži se urážeti a zastavovati. *O* čemž není co pochybovati. *Milý* příteli, *nemáš* proč plakati ani nad čím nářikati, ale máš mnohem raději z čeho se těšiti, *žes* tak dlouho takového daru a klenotu užival, *ježž* jsi při sobě měl. *Neměla* jsem na čem prodávati. *Já* *nevím*, jak a čím tobě zadosti učiniti.

2. O supině.

§. 337. Spůsob dostižný nebo supinum *jest* odtažné jméno časoslovné, které se z pravidla klade po časoslovec pohybování k vyjmenování cíle, kam činnost podmětu smě-

řuje. Povaha jmen podstatných jeví se při supině v tom, že se místo akkusativu předmětu s genitivem pojí, jako:

Jdi kázat slova Božího. V ty časy císař Nero své lovce lovit zvířít poslal. Vešla jsem statku svého opatrovat do pivováru. Umřel smrtí pokojnou, jakoby spat odešel.

Pozn. Nezřídka klade se místo supina infinitiv, jako: Což domníváte se, že bych přišel pokoj dátí na zemi. Oheň přišel jsem pustiti na zemi. Na proti tomu praví se, jako: Jdu mčřiti Jeruzaléma.

3. O příděstí.

§. 338. Příděstí nebo participium jest přídavné jméno časoslovné, ježto ve větě býti může aneb přísudkem aneb přívlastkem. Jako při jménech přídavných činí se při příděstí rozdíl mezi formou neurčitou a určitou.

1. Formy neurčité užívá se jako přísudku v opisování časův a způsobův minulých rodu činného a středního i všech časův rodu trpného, jako:

Já jsem u něho jak živ nahoře nebyl. Potom když stonal, přišli jsme k němu a ptali jsme se, jak se má. I byla zamčena mříze na schodech zámkem visutým, že jsme my tam ani on nemohli. Měli jsme jíti pryč.

Pozn. Pomocné časoslovo *jsem* vypouští se nyní z pravidla v třetí osobě obou čísel, jako: A smál se bratr tomu. V ostatních osobách vypouští se řídčěji a to tehdy, když osoba zřejmě se vytýká, jako: A my mlčeli. Já šla, ptala jsem se na paní. Co se nemám hnčvati, a ty křívě svčdčila?

2. Formy určité užívá se, když se příděstí jménu podstatnému za přívlastek připojí, jako:

a) Po zmrzlém blátě chodil. Rěví rozkvetlé vydalo vůni. Sám maje dvacet tisíc lidu, dobře na moři bojovati zvyklého, táhl s nimi až k břehům nepřátelským.

b) Slova pocházející z úst muže moudrého jsou jako potok rozvodnilý. Nechtěl míti lítosti žádné netoliko nad starými a tu zehovalými lidmi, ale také ani nad zrodilými v tom městě. Povinen jsem za takové dobrodiní Bohu tím, abych od poznalé pravdy neodstupoval. A tím sobě zadržalou od něho službu sami platili.

c) Častokrát jedna jiskra, v domu neopatrně zanechaná, veliký vzbuzuje oheň. A ruku jeho vztaženou kdo odvrátí? A šel k stolům již krytým.

Pozn. 1. Určitých forem přičestí činného užívá se jen při časoslovesech podmětných a středních. Z té příčiny mají formy tyto do sebe význam střední, kterýž však zhusta v moc přičestí trpného přechází, jako: Lepší jest jistý pokoj, než nejisté a nadále vítězná. Vešer přicházeli jsme do uprášeného domu a nedostavělého t. j. který se nedostavěl*). Některé formy přičestí činného však sbíhají se o významě jak činném, tak trpném, jako: Člověk byl od Boha stvořen nevinný a vůle Boží znalý t. j. znající. Jest malý ale znalý t. j. ale dobře se poznati dá. Učinil je ve věcech válečných sběhlé. Úmysl můj jest toliko přítomné příhody po jeho smrti sběhlé psáti.

Pozn. 2. Když určité formy přičestí v přísudku jsou, tehdy znamenají stav způsobený aneb vlastnost trvalou, jako: Já jsem byl osiřelý a osamělý. Ty věci pádu a věčnosti poddané jsou. — Přes to sbíhají se formy určité také v přísudku na předměti závažném, jako: Viděli v síncích proutí vyrostlé jako v lesu. A ušel můj dobytý v ruce jeho. Aneb omezuje se jimi místněji přísudek, jako: Chudý člověk tu vně leží mrtvý. Nejtvrději však skofupina, v níž zavinité jádro leželo, ještě byla celá. Rovněž tak užívá se forem určitých po časoslovesech *mlti, držati*, když se děj skončil za skutek ještě trvalou pokládá, jako: Zdalž nemá vyměřeného času člověk na zemi m. zdalž není vyměřen čas člověku na zemi? A dí člověku, kterýž měl ruku usehlu m. kterémuž usehla ruka.

Pozn. 3. Přičestí určitá berou na se moc jmen podstatných tak, jako jména přídavná, jako: Právo jest zkušenému věřiti. Kratochvilní žertové, libá mluvení a naráženi šprýmovná zřofilým sluší.

Pozn. 4. Přičestí určitá nesou v sobě zhusta pojem možnosti, obzvláště když jsou záporná, jako: Život věčný jest neobsahlý, ale svět jest obsáhlý. Viz nestihlou lásku Boží. Bůh jest studnice dobroty nepřevážená.

Pozn. 5. Obzvláště pozor hodná jest přičestí trpné rodu ženského, které zhusta moc jména odtažného v sobě zavírá. Užívá se jeho: a) v nominativě, jako: To jest zkušená s ním. Toť byla podívaná tam. b) v pádech nepřímých s předložkami, jako: Drž na kapřenou. Na pomyšlenou verše skládá. A chytil jsem se také po místech toho i jiného pro zkušenou. Jest na dovolená. S mlčenou nejdále dojdež. Jako jméno odtažné sbíhá se i v dativu rodu středního, jako: Králové posílali večeři majícím utracenu býti t. j. na utracenou, na utracení.

*) V němčině praví se na př.: přátelé nedávno přišli, die neulich gekommenen Freunde, snih napadlý, der gefallene Schnee, pak vzrostlý, erwachsen, lat. adultus, zastaralý, voralte, obzobolus, zakofenělý, eingewurzelt, inveteratus, minulý, vergangen, praeteritus, osmahlý, verbrannt, conflagratus.

§. 339. Příčestím skrácují se nejhustěji:

1. věty vztahné neb přívlastkové, jako: Jedno slovo, z rozdílných úst poslé, jinak a jinak od lidí váženo bývá t. j. které poslo.

2. řídkěji věty příslovečné, jako: A jiné símě padlo podle cesty a vzešlé uvadlo t. j. a když vzešlo uvadlo. Jazyk hořkým něčím napuštěný sladkosti nerozeznává t. j. když hořkým něčím se napustí. Přemnohých věcí před očima položených pomíjíme t. j. ačkoli před očima položeny jsou.

3. skrácují se jím věty podmětne aneb předmětne (v něm. *dass, der Umstand dass* aneb infinitiv), jako: Pomsta jím nad odporníky vzata zjitřila znovu národ Římský t. j. že pomstu vzal, to zjitřilo znovu národ Římský. Nic není sladšího, než pamět dobře ztráveného času t. j. než pamět toho, že dobře ztrávil jsi čas. Hannovi zželelo se války vzdvižené proti Římanům t. j. že válku vzdvihl proti Římanům.

Pozn. Příčestí svrchu položená jsou času minulého. V staré češtině bylo v rodě trpném ještě příčestí času přítomného, jehožto forma se jen v několika málo ostacích zachovala. Sem patří na př. formy *vidom, vědom, svědom, lakom, přítom, znám, zřejmý*. Příčestné této formy mají do sebe

a) význam trpný a v této příčině vynáší se podmět činný dativem, jako: Buď vám to svědomo. Odkudž všechněm zřejmé bylo. Nezřídka drží v sobě pojem možnosti aneb nemožnosti, jako: Vše jest nezřejmá. Cožkoli jest skrytého a nevidomého, poznal jsem.

b) význam činný a v té příčině vynáší se předmět genitivem aneb s předložkou *o, na a j.*, jako: Toho jsem dobře svědom. Lidé nepovědomí starých historí a příběhův a neznámí v kronikách, vždycky zůstávají dětmi. Havran od přirození na umrlé lakomý jest,

4. O přechodníku

a) neurčitém.

§. 340. Jako příčestí, rovněž tak jest i přechodník nebo transgressiv přídavný tvar časoslovný o zakončení neurčitém a určitém.

Neurčitý přechodník zastupuje větu vedlejší, již se výrok hlavní omezuje. Táhne se po pravidlu na podmět

věty a srovná se s ním v pádě, čísle a rodě. Odtud jest i to, že se přechodník neurčitý toliko v nominativě sbíhá a že se jím skráciti dají jen takové věty, které s výrokem hlavním jeden a týž podmět mají, jako: Sokrates, když umíral, přátely těšil — Sokrates umíraje přátely těšil.

V pádech nepřímých klade se místo přechodníku neurčitého přechodník určitý, jako: Zvířatům země dává pastvu, ačkoliv nic nepracuji — zvířatům země dává pastvu nic nepracujičím.

§. 341. Při přechodníku na zřeteli míti jest poměr, v kterém činnost vedlejší k výroku hlavnímu jest. Poměr ten může býti trojí, a to poměr *současnosti, předchodnosti a následnosti*.

1. Když činnost vedlejší k výroku hlavnímu současná a tudy ještě nevykonaná jest, tehdy vynáší se *přechodníkem přítomně neskonalým*, jako: Ludvík utíkaje z bitvy utonul v bahně. Píši sedě. Maje po chvíli navštívím tě.

2. Když pak činnost vedlejší k výroku hlavnímu předchodná jest a tudy dříve se vykonala, vynáší se:

a) přechodníkem *budoucně skonalým*, když výrok hlavní do budoucnosti aneb do přítomnosti padá, jako: V tom šíp smrti přiletě učiní všemu konec. Nížádný rozsvítě svíci nepřikrývá jí nádobou. Za tím nebuda zdmychán tento oheň vzteklý uleví.

Pozn. Tot nyní pravidlem jest, a však u dobrých spisovatelův sbíhá se i, když výrok hlavní do minulosti padá, jako: Ten ohledna se usšel je a zlořečil jim. A to Římané uzlíce vojsko proti té zemi poslali. Něktory padl až nevstal, jiný vstana šel zase.

b) přechodníkem minule skonalým, obzvláště když výrok hlavní do minulosti aneb přítomnosti padá, jako: A tak sebravši pachole střely vrátilo se k svému pánu. Jiní naučivše se cizím jazykům vlastní svůj jako nehodný potupují. Bias otázan jsa, proč svých věcí ven nenosí, odpověděl: Já všecky své dobré věci s sebou mám.

c) přechodníkem minule neskonalým při všech časích výroku hlavního, jako: To viděvše uředníci přimlouvali jim. Midas, volen jsa za soudce, takový soud vynesl. Šedše vyptejte se pilně na to dítě.

d) přechodníkem rodu trpného dávnominulým, jako: Byv od nich laskavě přivítán vypravoval všecko, což mu se přihodilo v zemi Řecké.

3. Posléze když činnost vedlejší k výroku hlavnímu následná jest, to jest taková, kterou podmět vykonati má aneb chce, tehdy užívá se přechodníku následně skonalého aneb následně neskonaleho, jako: Na odpočinutí jíti máje, vždy čti a slyš něco paměti hodného. Král Jan sebrav veliké vojsko vyjel z Prahy, chtěje táhnouti do Vlach otcí svému na pomoc. Král Vladislav, chystaje se ven ze země české vyjeti, obnovil rady v městech Pražských.

Pozn. Obzvláštně poznamenati jest:

1. Přechodník *přítomně neskonalý* klade se i tehdy, a) když výrok hlavní účinkem a nebo účelem činnosti předešlé jest, jako: A celý den pracuje nic jsem neuholil. Někdo statečně se bráně obrátil se.

b) Nese v sobě snažnost a úmysl co vykonati a stojí místo přechodníku následného, jako: Někteří z vládky sjeli se ke knížeti svému, předkládajíce jemu veliký nedostatek chleba v zemi m. chtějíce předložit jemu. Člověk jeden, jda na cestu, povolal služebníků svých t. j. máje jíti na cestu.

2. Přechodníky předešlosti kladou se i tehdy, když činností vedlejší obsah výroku se vyměřuje, jako: Spytihněv přijímá Spravedlivý kostel Pražský rozšířil, *udělav* ze dvou jeden t. j. rozšířil tím, že udělal. Velmi zlé věci jate se dopustili, *žádavše* jej sobě za krále.

§. 342. Přechodníkem dají se věty jak souřadné, tak podřadné skrátiti. Věta, již přechodník zastupuje, jest

1. *slučovací* se spojkou *a*, jako:

Vstana půjdu k otcí svému t. j. vstanu a půjdu k otcí svému. Ona příběhší oznámila to matce své t. j. ona příběhla a oznámila to matce své. Já jsa tu mezi nimi roztrhl jsem je t. j. já jsem tu byl mezi nimi a roztrhl jsem je.

2. *odporovací* (*ale, avšak*), jako:

Mnozí mudrci ve věci se srovnávajíce slovy se rozcházejí t. j. ve věci se srovnávají, ale slovy se rozcházejí. A celý den pracuje nic jsem neuholil t. j. jsem pracoval, avšak nic jsem neuholil. On jsa již obstarožitný odepřel jim toho porádív, aby sobě za pána zvolili Kroka t. j. odepřel jim toho, avšak poradil spolu, aby sobě zvolili.

3. *doplňovací* nebo *výroková* (*že, jako*) a to:

a) po časoslovesch uznamenání a nalezení, jako:

Uzřel se v té době před králem nebeským na soudě stoje t. j. uzřel se, že na soudě stojí. Vždy jsem se podál

ode dveří stojíc nalezla t. j. vždy jsem se, že podál ode dveří stojím, nalezla.

b) po časoslovech *činiti se, dělati se, stavěti se* a p., jako:

Protož nečiním se toho nevěda t. j. nečiním se, jako bych toho nevěděl. Poslové tito činili se na to nic nedbajíce t. j. jako by na to nic nedbali. Staví se neslyše t. j. jakoby neslyšel. A oni potrhli se, ohtějíce v tom domě přebývati t. j. jakoby chtěli v domě tom přebývati.

c) po časoslovech vnitřního pohnutí myslí, jako:

Radovali se, nalezše ho živého t. j. radovali se tomu, že nalezli ho živého. Mrzí se vás tu vida t. j. že vás vidí. Divili se hlas slyšíce, ale nikoho nevidouce t. j. tomu, že hlas slyší, ale nikoho nevidí. Nestydíme se toto mluvíce, onono pak styděli bychom se mluvíti.

4. *časová*, když se jí doba znamená, za které anebo po které se co děje, (v něm. kladou se spojky *als, da, nachdem, wann* aneb jména časoslovná s předložkami *bei, nach*), jako:

Čechové domův se navracujíce veliké nesli s sebou kořisti t. j. když se domův navracovali, veliké nesli s sebou kořisti. A od toho času chodívaje tudy, stavoval se tam i jídal chléb t. j. od toho času kdykoliv chodíval tudy, stavoval se tam. Maje po chvíli navštívím tě t. j. když budu míti po chvíli, navštívím tě. Dionysius tyran jsa ze Syrakus vyobcován v Korinthu pacholata vyučoval t. j. když jest ze Syrakus vyobcován. On vrátil se, byv od nich hanebně uhaněn t. j. jakž byl od nich hanebně uhaněn.

5. *příčinná*, když příčinu aneb důvod výroku v sobě nese (v něm. *weil, da, indem, dadurech dass* a p.), jako:

Netvrdíme ničehož, sami sobě nedůvěřujíce t. j. proto že sami sobě nedůvěřujeme. Vratislav kníže, jsa milovník sv. víry křesťanské, myslil všemi obyčoji o to, aby ji rozmnožil t. j. jako (že) byl milovník sv. víry křesťanské, myslil o to, aby ji rozmnožil. Potlačiti ohtějí duši naši, obklíčce nás, vniž vlcí ovce t. j. nebo obklíčili nás, jako vlcí ovce. Jsem věda a ohtě, a vím jsa a ohtě, a chci jsa a věda.

6. *účelná*, když se jí znamená účel anebo úmysl, za kterým se co děje (v něm. *damit, um zu*), jako:

Obklíčili mne v domě v noci, myslíce mne zahubiti t. j. aby mne zahubili. Chtě vždy smrt na paměti míti, kázal sobě hrob učiniti t. j. aby vždy smrt na paměti měl. Bdíme, usilujeme, běháme, jezdíme i přes moře ku kraji světa se plavíme, chudoby utíkájice t. j. abyehom chudoby utekli. Přišli jsme k tobě, žalujice na toho člověka t. j. abyehom žalovali.

7. *podmiňovací (jestliže, když, kdyby, v něm. wenn), jako:*

Zdali kdo nalezna nepřítel svého, propustí ho po cestě dobré? t. j. jestližeby našel nepřítel svého. A u větši se rozkoši kochati budeš, maje mne za věrného přítele t. j. jestliže mne míti budeš za věrného přítele. Zdržuj nohu svou od domu bližního svého, aby syt jsa tebe neměl tě v nenávisti t. j. aby, když by syt byl tebe, neměl tě v nenávisti. Vyrozuměti zajisté cizí řeči každý může, trochu při tom pobuda t. j. jestliže trochu při tom pobude.

8. *připouštěcí (ač, ačkoliv, něm. obgleich, wenngleich, obschon), jako:*

Král moudrý, jediná jsa osoba, celé však království zpravovati může t. j. ač jediná jest osoba. A my na to mlčíc hledíme, tak velikou moc majice t. j. ačkoliv tak velikou moc máme. Jako oko, tak i mysl sebe nevidouc, jiné věci znamená.

9. *omezovací, když způsob, jakým se co děje, vypisuje (v něm. indem aneb jména podstatná s předložkami bei, unter a. p.), jako:*

Toho dne náš spasitel na kříži pně umřel. Člověk kvile rodí se. Plato píše umřel. Některé jsem viděl, že nic nedělali, než převlékali se, jiný a jiný kroj na se berouce.

Pozn. 1. Když výrok účinkem aneb výsledkem činnosti vedlejší jest, tehdy rozvodí se přechodník větou hlavní, výrok pak větou účinkovou, jako: A pije víno opil se t. j. pil víno, až se opil. Miatře dobrý, co činí život věčný obdržím t. j. co činíti mám, abych život věčný obdržel? Hvězdy dlouho čekavše dočkali t. j. tak dlouho čekali, až se dočkali.

Pozn. 2. Přechodníky se záporným *ne, nic* a p. vynášejí se v něm. z husta výrazy *ohne dass, ohne zu*, jako: Šel nevěda kam půjde. I ušel tajně od něho neoznámv mu, že jde pryč.

Pozn. 3. Když se věty přechodníkem skrcoují, tehdy se v pravidla spojky vypouštějí, a však sbíhá se i toto:

a) Před přechodník klade se *jako*, když se činem přirovnávacím způsob dříve znamená aneb když se domnělý důvod vynáší, v něm. *gleich als ob, gleich als wenn, jako*: A tu jako lítost maje nad nepřátely řekl t. j. jakoby lítost měl. Tehdáž' lev velikými hněvy, jako se pomínuv, velmi zařval t. j. jako by se pomínul. Pate stádo boží, ne jako panující nad dědičtím, ale jako příkladem jsouce stádu t. j. nedomnívajíce se, jako byste panovali, ale jako byste příkladem byli.

b) Před přechodníkem přípouštěcím stojí zhusta spojky *a, ač, ačkoli, jakžkoli, kterakžkoli*, jako: Podivil se, proč lanička řvala, a jindy toho nečinivši t. j. ač jindy toho nečinila. Ačkoli velmi vás miluje, málo jsem milován. Já jakžkoli nejša z tohoto světa, sstoupil jsem na tento svět.

c) Po přechodníku stojí někdy spojky *i, ihned, tedy, však* činem přeplným, jako: Pak jsa tu u něho do vůle jeho a do své, i opět jsem od něho odešel. Zle jest zle, říká ten, kdož knpuje a odejda, tedy se ohlubí. Blahoslavený jsi, že mne nikda neviděv, však jsi v mě uvěřil.

d) Výrazy rozlučovací nevypouštějí se před přechodníkem, jako: Protož i usilujeme, buďte v těle pohostinu jsouce, buďte z těla se berouce jemu se zalibiti t. j. buďte že (když) v těle pohostinu jsme, buďte že z těla se běeme.

Pozn. 4. V jazyku českém užívá se přechodníku i po zájmenech *kdo, co* a příslovcích zájmených *jakž, kterakž, jelikož* a p. Děje se to

a) po časoslově *býti, nacházeti se* a p. k opsání podmětu, jako: Božská velebnost šestého dne člověka, aby byl kdo všemi vládna a jich užívaje, nejušlechtlejší živočich učinila t. j. aby byl kdo by všemi vládl a jich užíval. Srozumějte těmto věcem, kteří zapomínáte Boha, by vás peklo nezachvátilo a nebyl by kdo vysvobodě t. j. nebyl by, kdoby vysvobodil. — Jene, není tebe kdo zde opatře? t. j. není, kdo by tebe zde opatřil?

b) po časoslovích *věděti, míti* a p. k opsání předmětu, jako: Nevím co čině t. j. co bych činil. Nemají co dělajíce t. j. coby dělali. Každý se sám nutkej, aby rozeznal zlé od dobrého, aby věděl co čině a co nechaje t. j. co by činil a co nechal.

c) ve větách příslovečných, jako: To lidé užřevše, kam kdo věda utkal. Od něhož se kudyž mohouc vzdalovala. Což moha, to trpím. Odplatili jsme kterakž mohouce jim za jich službu. Ale proto vždy, jelikž mohouce a umějice, činiti máme jemu čest.

Pozn. 5. Na jiných mírtech omezuje přechodník časoslovo věty místněji a to

a) činem nadbytným, jako: Tehdy Jákob odpovídaje Labanovi řekl m. odpověděi Labanovi.

b) omezuje činnost všeobecně vyslovenou místněji, jako: Čechové na horách valně dělali, zlata a stříbra dobývajíce m. na horách valně zlata a stříbra dobývali. Vstal ten Filistýnský a žel přibližuje se proti Davidovi t. j. a přibližoval se proti Davidovi. I viděla jsem

Havloven, ana jde nesoucí uzel pod pažďí m. ana nese uzel pod pažďí. Přišel jedá na koni (jedá na voze, jda pěšky).

o) Přechodníky *maje, nesa, drže* stojí zhusta místo předložek *s, bez*, jako: A byl tu člověk *maje* ruku uschlou t. j. s rukou uschlou. A potká vás člověk *džbán vody nesa*. A nahý meč v rukou *drže*, svému lidu nspomenutí učinil těmito slovy t. j. s nahým mečem v rukou. Přišel do školy *nemaje* kněh.

Pozn. 6. Jména časoslovná jazyka německého vynášejí se zhusta přechodníky jako: Der Aufgang und Untergang der Sonne bewirkt Tag und Nacht — slunce vycházejíc a zapadajíc den a noc činí, Die Annäherung der Feinde setzte die Stadt in Schrecken — nepřátelé blížice se město strachem naplnili, Er brachte mit der Besichtigung der Stadt einen grossen Theil des Tages zu — ohledávaje město velikou část dne ztrávil.

§. 343. Přechodníku neurčitého užívá se z pravidla jen tehdy, když věta, která se skrácuje, s výrokem hlavním jeden a týž podmět mají. Od této vazby ustupuje se:

1. když podmět neurčitý jest, jako: Lépe jest nepočínati, než počna nedokonati. Snáze jest daleko darův nebrati, nežli vezma tomu po vůli býti, od kohož je vezmeš. Veliká jest křivda vezmouc od Boha dary a nebýti jich vděčnu. Vrch březový jest jdouc od Prahy na západ slunce, vzdálí cesty dne jednoho.

2. když podmět přechodníku v podmětě věty hlavní zakrytý jest, jako: Já jsa při nich, řekli jsme sobě: zdať Bůh, a děkovali jsme sobě. A Havel proti nám jda ve dvouch jsme se potkali.

b) určitóm.

§. 344. Určitá forma přechodníku znamená činnost trvalou, která zhusta povoláním, osudem aneb podstatou věci jest. Forma tato jest

1. výroková, když přísudkem věty jest, jako:

Moc všech kozlíkův jest zahřívající a vysušující. Boleslav kníže tu byl přistojící. Tyto věci rozum převyšující býti se zdály.

2. přívlastková, když přívlastkem jména podstatného jest, jako:

Tyt jsou věci, poskvřňující člověka t. j. které poskvřňují člověka. Lidé, přes svět pracující, mnozí na cestách mrtví

nalezení lývali t. j. kteří z povolání přes svět pracují. A tehdy vody, tekoucí s vrchu, zůstanou v jedné hromadě. Svět se vši padoucí rozkoší potupili.

3. jako jména přídavná, rovněž tak i určité přechodníky moc jmen podstatných na se berou, jako:

Jiní okolo chodící, když ránu uhlédali, přechali trochu a hned zase nedbali nic t. j. jiní, kteří okolo chodili. A ohoditi budou po ulici kvílící. Není žádného prostředkujiícího t. j. kdoby prostředkoval. Při této hře šlo prohravším o život.

Pozn. Odtud rozdíl činnosti jest mezi přechodníkem neurčitým, kterým se pomýjající činnost vynášel, a mezi určitým, jako: A kněží, nesoucí truhlu, omočili nohy v kraji vod t. j. kněží ti, kteří nesli a ne jiní. A kněží, nesoucí truhlu, omočili nohy v kraji vod t. j. kněží, když nesli truhlu. I uposlechli jeho všickni vycházející branou města t. j. všickni ti, kteří vycházeli branou města. Tak sobě všickni, v hrdle smrti stojíce, počínají t. j. všickni, když v hrdle smrti stojí.

4. po časoslovec uznamenání, nalezení a p. příkládá se k předmětu jako přísudek závislý, jinak státi může i infinitiv, jako:

Užřeli tělo mrtvé ležící na cestě. A mezi tím mlče slyšel jsem hlas řkoucí. U těch jsem viděl lidi vůkol obskakující. Nalezli je kladoucí se mezi Jeruzalémem a městem Jaffa. Dobrotivost i také zlobivost v soudu bloudivého činí člověka.

5. V pádech nepřímých stojí zhusta místo formy neurčité a znamená v té příčině čas, příčinu a jiné vztahy výroku hlavního, jako:

A porazil nepřátely své zpět utíkající t. j. když zpět utíkali. Římanům Itálii v poddanost uvedším snadno bylo překonati ostatní národy t. j. když Itálii v poddanost uvedli.

HLAVA VIII. O pořadí slov a vět.

1. O slovosledu.

§. 345. Obyčejně klademe ve větě jednoduché oznamovací 1. podmět před časoslovem aneb před sponou a přísudkem, jako:

Matka plakala. Děti běhají. Bůh jest všemohoucí.

2. přívlastková omezení stojí po tom slově, ku kterému přísluší, jako:

Slovo Boží jest štít víry. Lazar, přítel náš, spí.

3. předmětná a příslovečná omezení jdou aneb

a) za časoslovem, jako:

Neklan káže vstáti k vojně. Ludmila, kněžna Tetínská, kázala se vézti na Vyšehrad. Člověk tento nepřestává mluvíti slov rouhavých proti místu tomuto svatému.

b) aneb před časoslovem, jako:

Vlaslav strašno po zemi se kotil. Křesťané na náspech všudy stáli. Mnoho lidu s obojí strany padlo. Svět všecken ve zlém leží. Bůh věrný jest.

§. 346. Takové pravidelné uspořádání slov zřídka se sbíhá a pozměňuje se, když to aneb ono slovo mocněji výtknouti a pozornost na ně obrátiti jest. Za touto příčinou klade se

1. přívlastek před jménem podstatným, jako:

Krutý žel tu teskné srdce rval. Malá jiskra velkým ohněm bývá. Lásky jest svazek křesťanské dokonalosti.

2. časoslovo před podmětem, jako:

Rozstoupí se mužstvo lesem. Poletoval holub se dřeva na dřevo. Stojí hory v pravo. Není již junoše v horách.

Pozn. Toto obzvláště sbíhá se po spojkách *i, tu, tehdy, v tom a p.*, jako: *I káže kněz zemanům svým. V tom vstoupil otec jeho do světlice. Protož nemohu já zdržeti úst svých.*

3. přísudek klade se na počátku věty, za ním pak jde spona, potom podmět a ostatní části přísudku, jako:

Boží jest vítězství. Lepší jest soused blízký, nežli bratr daleký. Hodent jest dělník své mzdy.

4. předměty časoslov a omezení příslovečná stojí, když na nich důraz jest, rovněž na počátku věty, za nimiž pak jde časoslovo aneb, což řidčeji jest, podmět věty, jako:

Nišehož před se nebež bez pilného a bedlivého rozvažování. Nejsnadnější věci vznášeli na obec, všecky pak menší pře sami soudili. Velikou věc prorok rozkázal tobě. Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Roku toho vtrhli Tataři velmi silně do Uherské země. I v levo bouřila síla. Dvě léta již hlad jest v zemi.

§. 347. O jednotlivých částkách řeči toto poznamenati jest:

1. Záporné *ne* předkládá se ve větách záporných před časoslovo určité, jako: Bratr není doma.

2. Tvary příklonné, jako *mě, mi, tě, ti, se, si* a *p.* nestojí nikdy na počátku věty.

3. Zvratné zájmeno *se, si* klade se ve větách hlavních z pravidla za časoslovem, ve větách vedlejších a v otázkách za spojkou aneb za jménem tázacím, jako: Smluvte se spolu některak. Ajta rozmnožil se Tatar množství. A tam ta smlouva měla se vykonati. Pověděla, že se s ním ráda smluví. Co se ještě soudíte s ním?

4. Spojka tázací *li*, odporovací *pak* (něm. *aber*), zavírací *tedy* a ztvrzující *zajisté* kladou se za prvním aneb i druhým slovem, jako: Viděl-li-s ho? Povolně mluvití budu, vy pak poslouchejte. Hledím tedy sobě zdaleka. Nejsem zajisté hoden, aby všel pod střechu mou.

5. Pomocné časoslovo *bych, by* atd. připojuje se k spojkám, jako: Učinil se, jakoby toho neslyšel.

6. Části, které sobě podobné jsou, kladou se vedle sebe, jako: Hučí divá řeka, vlna za vlnou se valí. S prsou na prsy všickni kladli ruce. Jako sebe, tak bude každý každého milovati. Jedni druhých břemena neste.

§. 348. Nejmocnější spůsoby vytýkání částí větových jsou:

1. Když se mezi částí, které k sobě příslušejí, jiné části vřadí, jako:

Téhož léta *veliká* vznikla nevole mezi králem Českým a knížetem Bavorským. Poběhl jsi přátel svých i známých, jejichž měl jsi býti věrný přítel a obránce.

2. Když se na počátku věty jako na prsto kladou, za nimiž pak jde spojka aneb zájmeno ukazovací, jako:

Ty pak sám aby toho na prsto prázděn byl? Ale úzkost brány, ta jest ji zdržovala. A to všecko zdaliž nejde z filosofie? To právo přirozené jest, syn aby se rodičů bál.

3. Slova ostřeji se vytýkají nejenom, když se na počátku věty kladou, ale i na konci, jako:

Čemuž žádný nerozumný, ovšem pak vznešený mudrc neučil nikdy. Věrný jest Bůh a spravedlivý. Sama vůle

bez práce k žádnému dílu a jakémukoli předsevzetí nepostačovala nikdy.

§. 349. Ve větách souřadně i podřadně složených postupují slova

1. aneb pořadem opřítovaným, to jest pořád, jakým ve větě předchodné slova za sebou běží, opětuje se i v následné, jako :

Z črna lesa vystupuje skála, na skálu vystoupil silný Záboj. Jako pták zaletuje od hnízda svého, tak muž odchází od města svého.

2. aneb pořadem opačným nebo zkříženým, jako :

Seděl dlouho a dlouho se rmoutil. Jestliže jsem co mluvila, mluvila jsem to z domnění. První boj nám ztracen, ztracen druhý. Tenť jest přišel ne sobě, ale tobě ku pomoci, k tvé potřebě, ale ne k své.

2. O větosledu.

§. 350. Věty složitě rozmanitým způsobem uspořádány býti mohou. Spůsoby tyto dají se v obrazích ukázati, když se věty hlavní vyznamenají písmeny *A, B, C* atd., věty vedlejší prvního stupně, které na větách hlavních zavěšeny jsou, písmenky *a, b, c*; věty pak vedlejší druhého stupně, které se na věty prvního stupně zavěšují, písmeny a^2, b^2, c^2 . Rovněž tak dají se věty vedlejší třetího stupně vyznamenati písmeny a^3, b^3, c^3 .

§. 351. Když se věta hlavní s větou vedlejší sbíhají, tedy může věta vedlejší jíti

1. před větou hlavní a slove tehdy *předvětou*, to jest v obrazci *a : A*, jako :

Což jsou předkové vaši slavného a chvalitebného činili, to vy rádi s milostí slyšeti máte. Vel.

2. za větou hlavní a slove tehdy *zavětou*, to jest v obrazci *A/a*, jako :

Každý má toho býti pilen, aby svého srdce choval čistě. Štít.

3. vkládá se do věty hlavní a slove tehdy *mezivěta*, t. j. v obrazci *A (a) A*, jako :

Kníže Václav soudečím, aby soudy spravedlivě činili, přísně prikazoval. Háj. Předmět má-li býti patrný, musí býti celistvý a dobře barvený. Kom.

4. Posléze dá se i věta hlavní do věty vedlejší vložití a tehdy slove věta vedlejší *obvěta*, t. j. v obrazci: $a (A) a$, jako:

Z nepřátel, praví, že ani jeden raněn nebyl. Křesta-
nův pak Cyperských v tom boji, počítají, že okolo půl dru-
hého sta zahynulo. Na kterýž však postranní soud, zdálo
mi se, že dbáti nesluší. Kom.

Pozn. 1. Čtvrtý způsob převádí se v němčině na některý ze spů-
sobův předešlých, aneb vynáší se tak, že se první část věty vedlejší
větou *was betrifft, was anlangt* vynese, jako: V těch věcech nemožné
jest, aby Bůh klamal — *was diese Dinge anlangt, so ist es un-*
möglich, dass Gott hierin täusche aneb *es ist unmöglich, dass in*
diesen Dingen Gott täusche.

Pozn. 2. Když se věta samostatná do věty vloží bez velikého
zevnějšího spojení, tehdy slove *ustavkou*, jako: Neradím, věř mně
zkušenému, samotn se tam pouštětí.

§. 352. Když se dvě aneb i více vět jednoho a téhož
stupně, avšak od sebe oddělených pod větu hlavní pořadí,
tehdy sčlenění jejich rozmanité formy do sebe míti může;
na př.:

1. $a : A/b$, jako: Pokudž svých mravův a povah zlých v do-
bré nezměníme, marnou nadějí se těšíme, aby
se nám lépe vésti mělo. Vel. Jestližeby kdo
i bojoval, nebudeť korunován, lečby řádně bo-
joval. Br.
2. $A (a) A/b$, jako: Člověku, jakkoli dobrý by byl, málo to
prospívá, jestliže ta dobrota jeho a ctnost v ně-
čem zevnitřně se nepronáší. Žer. A já kdybych
to učinil, obávám se, žebych na se bohy roz-
hněval. Háj.
3. $a : A (b) A$, jako: Kdož pak nespravedlivý jest, ten, by
pošel z otce sebe lepšího, vidí mi se býti neuro-
zeným. Vel.
4. $A (a) A (b) A$, jako: Protož ten, kdož své zboží
draho prodal, může ho zase, když mu na ceně
spadne, s dobrým ziskem dostati. Mat. Hős.

5. $a : (b : A)$, jako: Zamiluje-li kdo statek, čím ho víc má, tím více žádá. Kom. Kdožby byl jeho ukrutný život znamenal, kterakbykoli byl křehký člověk, musil by se polepšiti. Leg.
6. $a : b (A) b$, jako: Myslíš-li nač svatého a dobrého, k demuž mníš, že jest tobě potřebná ta těla krása? Hrub. Jel.
7. $(A/b) a$, jako: Tudyť zajisté pravíme i o slunci, že světlé jest, poněvadž nebe i zemi osvětluje. Žer. Agsilaus se radovával, kdyžkoli přítele zbohatil, ačkoliv sám bohatství nebyl žádostiv. Koc.
- §. 353. Když věty vedlejší, které se s větou hlavní spojí, rozličného stupně jsou a tudy jedna na druhé zavššeny, spšsoby složení jejich a uspořádaní ještě rozmanitšjší býti mohou; ku př.:
1. $a (a^2) a : A/b$, jako: Žeby pak i to málo let, kdyby se dobře vynakládalo, k velikým věcem stačovalo, na důvod jsou někteří v pokolení lidském, kteříž v nemnohém věku velikých věcí dovodili. Kom.
2. $a/a^2 : A$, jako: Ač pak dokládáte, že jste ještě mdlý a zvláštš na nohy, však toho se nelekám. Žer. Napomenut jsa, aby se přes řeku přeplavil a do města vjel, pověděl, že má to město v podezření. Vel. $(a/a^2 : A/b)$.
3. $A [a (a^2) a] A$, jako: Kníže Kouřimský, ač byl častokrát, aby se proti nim postavil, napomínán, nechtěl toho učiniti. Háj.
4. $A (a, a^2) A$, jako: Boleslav, vída skutečně, kterak divné a v té zemi nikdy neslychané věci při tom těle bratra jeho se ukazují, počal jako od polu o svatosti Václava, bratra svého, věšiti. Háj.
5. $A/a (a^2) a$, jako: Chce tomu, aby všickni, jakž kdy kteří povolání bývají do vinnice, hned tam šli bez meškání. Cap.
6. $A/a [a^2] a^3$, jako: Bůh tomu chce, aby titelé jeho vším obyčejem osvědčovali, že to v ohavnosti mají, co zákonem svým zameziti ráčil. Br.
7. $(a^2 : a) : A$, jako: To vše že tak jest, ač rozum ukazuje, písmo však svaté mocně tvrdí. Kom. Což

co by bylo, když jsem se ptal, odpověděl mi tlumočník. Kom.

8. $A/a^2 : a$, jako: To bývá, kdož chce býti přítel tohoto světa, že bude nepřítel boží. Štít. I stalo se, když jeden ze služebníků potal dřevo, že sekera spadla mu do vody. Br. Já jsem předkům svým vlastní ctností svou svíci rozsvítil, jestliže jsou prvé známi nebyli, aby ode mne vzali počátek paměti své. Vel.
9. $A/a^2 (a) a^2$, jako: I vedou mne a přivedou k ulici, v níž pravili, že manželé bydlí. Kom. A také přišli na místo jedno, kdež uznali, že někdy lidé bydleli. Háj.
10. $a^2 (a) a^2 : A$, jako: Příteli, z mohutnosti zprávy mně půjčené a svěřené, zdali mníš, bych měl mnohá utěšení, na tom se velmi mýlíš. Let. Troj.
- $a^2 (a) a^2 (a^3) a^2 : A$, jako: S kterouž řečí, poněvadž jsem viděl, že co mé oči a uši vidí a slyší, se srovnává, ochotně jsem na tom přestal. Kom.
11. $a^2 : A/a$, jako: Koho sobě dobrovolností nenakloníš, nenaděj se, aby jej ukrutenstvím neb strachem naklonil. Mudr.

§. 354. Avšak věty nepřipojují se jedna k druhé toliko podřaděním, ale i souřaděním. V této příčině pojí se

1. více vět hlavních v jeden celek, v kterémž pak zase jedny k druhým v rozmanitém poměru býti mohou, jako:

$$\overbrace{A + B + C} : \overbrace{A + B}$$

Nižší k vyšším poslušenství a uctivost upřímně proukazujte, v ní mezi sebou pěkně se snášejte a náležitě povinnosti a přátelské služby vykonávejte: vyšší zase k nižším přívětivě se mějte a poklesky jejich, jako lidí, trpělivě snášejte. Koc.

$$A : \overbrace{B + C + D} + \overbrace{E + F/a}$$

Perikles v té příčině všecken předešlý život svůj, ano-brž i krok proměnil: chodil nespěšně a vážně, mluvil s každým přívětivě, zachoval obličej stálý, ruce pod plášt schovával a v těch místech a ulicích toliko se procházel, kudy lidé nejvíce k soudům a v radní dům chodili. Koc.

2. Souřaděním hromadí se věty vedlejší, jako :

$$A (a + b + c + d) A$$

Některí staří filosofové, že svět není stvořen a že jest neporušitelný a že pokolení lidské od věčnosti bylo a že jest nemělo pojití svého, bludně jsou věřili. Mir.

$$A/(a^2 : a) + (b^2 : b)$$

Bratr můj na tom se postavil, jakž k němu přijdeš, aby tebe od sebe nepustil, ale jakžkoli bude moci, aby tě života zbavil. Háj.

$$A/a + b + c + d + e + f + g + h/a^2 + b^2:$$

Nadto ještě i jiné dobrodiní nám činí vlast naše, že nás k ctnosti a šlechetným mravům hned od mladosti vede, hříchův a mrzutých nešlechetností odvodí, v pokoji a svornosti drží, křivdy hájí, spravedlnosti dopomáhá, dobré otí, zlé tresce, a to působí, že jedenkaždý s manželkou a dět-kami statečkem svým vládnouti a živnůstku bez překážky provoditi může. Vel.

§. 355. Když se dvě aneb více vět činem umělým u větši, avšak souměrný a dobře přehledný celek spojí, tehdy vzniká *perioda* nebo *ochoz*. Věty, které se v periodu spojí, slovou *členy*. Když členy tyto větami jednoduchými jsou, slove *perioda jednoduchá*, když pak jsou již samy o sobě periodami, tehdy jest *perioda složená*. Podle počtu členův dělí se periody na *dvoučlenné*, když z dvou členův, *tříčlenné*, když ze tří členův, *čtyřčlenné*, když ze čtyř členův složeny jsou atd.

Při periodách šetřiti jest po přednosti *úplnosti* myšlenky, *jednoty* její a *správnosti*, potom *rozmanitosti*, *souměrnosti* a *úbozvučnosti*. Dobrým periodám nejlépe se naučíme z do-brych příkladův. Ku př.

Když neumělý štěpař zahrádku vysazuje, větši díl štěpů mu poschne a co se ujme, zdařením více, nežli uměním jeho bývá: ale rozumný a zkušený štěpuje na jisto, věda, kdy, kde, jak, proč dělati neb nedělati má, aby mu nic chybíti nemohlo. Kom.

Otta pak vida, že ani skrze Ludvíka, jenž císařství držel, ani skrze žádného jiného nic sobě nemůž prospěti ani Janovi jaké učiniti škody, dal se v jednání skrze krále Uherského, aby s Českým králem mohl vjíti v pokoj. Háj.

Jakož větší lásku máme k pravým rodičům, kteříž nás zplodili, nežli k jiným, kteříž nás sobě za syny zvolili a vzali: tak i ta země, v níž jsme zrozeni a zchováni, milejší jest nám od přirození, nežli jiná, do níž nás potom štěstí obrátilo. Vel.

Hlava IX. O videch.

§. 356. Jako v jiných jazycích, tak i v jazyku českém zvláštní jsou způsoby, které se od obyčejného způsobu v mluvení odchyľují a kterými řeč plnější, kratší, živější a mocnější se stává. Spůsoby tyto slovou *vidy* nebo *figury*. Dělí se na *vidy mluvnické* neb *grammatické* a na *vidy řečnické*. První odchyľují se od obyčejného způsobu, jak se v mluvnici vymezuje, druhé pak k tomu se nesou, aby řeč učinili živější, lahodnější a mocnější.

I. Z vidův mluvnických tyto paměti hodné jsou:

I. Nadplněk.

§. 357. *Nadplněk* nebo *pleonasmus* vzniká, když se myšlenka šířeji vynese, čili když se slova jednostejného aneb ne dosti rozdílného významu hromadí, jako:

A potom jim slovem jeho *doručil a rozkázal* svědomí vydati. Pro tebe-liž Bůh řádu a práva svého *ustoupl a zanechá*? Historie dobré věci *chválí a velebí*, zlé *tupí a haní*. Ale již jsou mi dávno ta sukna *zplna a docela* zaplácena. Nedím o slušných příčinách, ale o *podnětu a podpalu* k příčinám. Kdož pak z čítání historie užitekův nabyti chce, ten předně *šetřiti má cíle a konce*, k čemuž ona směřuje.

Pozn. V hromaděni souznačných slov libuje si především sloh řečnický.

2. Předjímání.

§. 358. *Předjímání* nebo *anticipace* jest, když se podmět aneb předmět z věty vedlejší do věty hlavní předbírá, jako:

Prosila paní Točenické za dceru, aby ji odpustila s ní hráti, m. prosila paní Točenické, aby dceři odpustila s ní hráti. Rozprávěli jsme o domu, že její bude stavěti. m. rozprávěli jsme, že dům bude stavěti. Divná jest věc do těchto lidí, že beze všeho studu křivdu a pokrytství směli po vše časy ku pomoci bráti m. divná jest věc, že tyto lidé atd.

3. Zjemňování.

§. 359. Zjemnění nebo litotes (λιτότης) vzniká, když se slovo záporné přičiněním zápornosti druhé v pojem tvrdíci promění. V této přičině zdá se, jakoby mluvící méně pravil, než vskutku jest. Spůsoby zjemňování myšlenky jsou, na př.:

a) To vám *není nezodné*, kterak jsme vždycky věrně a upřímně k dobrému tohoto království pomáhali m. to vám jest dobře známé atd. *Není nepodobné*, cožkoli o nich pověst rozhlásila. Toho *nepovědomi* nebyli.

b) A ten smysl vidí se býti *nenešťpadný* t. j. dosti případný. *Ne velmi nemoudře* jeden učenec podobenství učinil, že vnitřního stavu obličej jest kniha a skutek písmo. *Ne bez příčiny* jsem tak činil.

c) Počet lidu zbrojného *nemalý* sebravše radnici i některé jiné domy osadili. Tu *nejedni* radosti plakali. *Ne zle* o tom pověděl. Po *nemnohém* času odebral se zase do Prahy. Z toho *nemdlo* se ulekl.

d) *Nebudou nedověřovati* slovům jeho. A proč by ti, kteří jej znají, *neměli neviděti* dnů jeho? *Nemůžeme nemluvíti* toho. V ničemž *neměli* nedostatku.

e) Pravili, že nic není v tom světě ani krom světa, čehožby se oni doměřiti nemohli m. že všeho v tom světě a krom světa se oni doměřiti mohou. A chybiti nemůže, aby skrze tu věc jméno jich zmenšeno býti nemělo m. a skrze tu věc musí zajisté jméno jich zmenšeno býti.

4. Výpustka.

§. 360. *Výpustka* nebo *ellipse* (ἔλλειψις) jest opak nadplňku a vzniká, když se jedno aneb i více slov vypustí a tudy řeč se kratěji vynese, nežliby z pravidla býti mělo. Tak se vypouštějí

1. spony *jest, jsou*, obzvláště v příslovích a větách všeobecných, pak při výrazech potřeby a slušnosti, jako:

Kdo dobrý, ten moudrý. Co mně do toho, co kdo činí? I jakáž to nesmrtelnost? řekl jsem. A řídký jest, kdož by se k tomu přiznati nemusel, tak ta věc obecná. Jestli i tu trošičku rozdílnosti, ale co na tom? Hele jak to bystré a veselé práce!

Pozn. Pravidelně vypouští se spona po *a já, a ty, a my, a vy*, když se jimi věty vedlejší připojují, jako: Kterak jsme my těch peněz tobě měli svěřiti, a my tebe poznali. Co se nemám hněvati, a ty křivě svědčila?

2. Při jménech přídavných vypouštějí se zhusta jména podstatná *člověk, muž, věc, clo, dáni* a p., jako:

Moudrý rozumně spravuje ústa svá. *Pěknát* jest, milý brachu, statek a zboží t. j. pěknát věc. *Celou* spolu se zlámanou když chceš násobiti, posadil pod celou jednu. *Vstupného* jest dvacet krojearův t. j. vstupného dáni. *Vepřového* vzala jsem za půl zlatého t. j. masa.

3. Při genitivu jmen vlastních vypouštějí se zhusta jména podstatná *dám, dvůr, manželka, syn, dcera* a p., jako:

Stál jsem před sousedovic asi poslední hodinu před večerem t. j. před sousedovic domem. A prať jakousi bral před Donatovic. Magdalena Hrobčického takto svědčila t. j. manželka Hrobčického. Václav Kmentové z Újezda a Jan Berankovic takto svědčili. Jakub Peškův ze Zlatník, Řehoř Matka z Hodkovic, Jan Kolských takto svědčili.

Pozn. Totéž děje se i při jménech přívlastcích, jako: Jan Vinařčin z Lobže t. j. syn vinařčin, dām Kateřiny Ovčákové ze Smečna t. j. dcery ovčákovy. V rodě ženákém užívá se, když se jméno podstatné vypustí, pravidelně formy určitě, jako: syn Svatavy králové t. j. manželky královy. Anna Rokytová, Alžběta Čížková, Eliška Koudelková. Když se však jméno podstatné přičiní, formy neurčitě, jako: Anna dcera Sedmiprstova, Marketa manželka Mikulášova. Nad to praví se také: Kateřina Matějová pekařka m. manželka Matěje pekaře; Alžběta Koudelková kožíšnice m. manželka Koudelky kožíšnicka a j.

4. Před částicemi *než, kromě, leč* vypouštějí se zhusta výrazy *dříve, prvé, nic jiného, jinak, jinde* a p., jako:

Onť přenáší hory, než kdo shlédne t. j. *dříve* než kdo shlédne. Nevím, než o půl třetí kopě t. j. o *více*, než. Štěpař šetřiti musí, aby roubů, leč na strůmek kořen mající, nesázal t. j. aby roubů nikam jinam, leč atd.

5. I nepřímé pády zájmena osobného *on, ona, ono* vypouštějí se, když se z řeči předchodné snadno dají doplniti, jako:

Mají jiní, kdoby je probuzoval, mějme i my t. j. *jej*. Těm oni rádi slouží, před zlými lidmi a nešťastnými příhodami střežou a na rukou, kde potřeba, nosíce od úrazu hájí m. jich před zlými lidmi a nešťastnými příhodami střežou a na rukou, kde toho potřeba, je nosíce od úrazu hájí.

6. Vypouštějí se časoslova *jiti, zaměřiti, odebrati se, přihoditi se* a p., když směr pohybování z příslovce a předložek zřejmý jest, jako:

Vzhůru na koně, s koni za vrahy přes vše vlasti! Ne třeba daleko po důvod, sám toho každý pokus t. j. po důvod choditi. Já jsem jim nedal do krámu, přivřel jsem jej t. j. nedal do krámu vstoupiti. Dostihli mne, a kam to chce, se tázali, t. j. a kam to chce zaměřiti. Jiní snaželi na hromadu vrchy a kopce, aby po nich vzhůru mohli. Neví kudy kam.

7. Nežádka vypouštějí se časoslova *činiti, diviti se* a pod. jako:

Rádi by ty věci vratili, kdyby věděli s jakou otí t. j. s jakou otí to učiniti jest. Nech se kdo chce těch hor dotýká, ne já. Kdo s lidmi býti chce, k lidem se formovati musí, ne tak, jako ty, všudy zhloupa tesati t. j. nesmi tak jako ty činiš, všudy z hloupa tesati.

8. Rovněž tak vypouštějí se v rozmluvách časoslova *praviti, odpověděti, tázati se, prositi* a p., jako:

Já příběhna, co to? Oni, že vítr jde. A já, proč jste mi pak prvé radili? Oni, že času k vadění se není, abych uhýbal. Jdi nám k němu, proč jest nám to učinil? Potom jednal to při něm, aby mu dopustil toho prodaje, že nemá naň dítek svých ani sám sebe živiti.

Pozn. Před spojkou *at* vypouštějí se zhusta imperativy *uđiň, rei, dej, nech*, jako: *At tam jde. At tu zůstane t. j. rei, at tu zůstane.*

9. V otázkách a při zvolání vypouštějí se časoslova *myslti, souditi*, aneb věty *zdaž jest možná, zdaž pravdě podobné jest, čím to jest, jak to přijde* a p., jako:

Co pak, že snázeji a mileji jest dobře činiti t. j. co pak myslíš, že snázeji a mileji jest dobře činiti? A co pak, díím já, kteří tam krků nechali t. j. co pak soudíš, díím já, o těch, kteří tam krků nechali? A já abych nelitoval města tak velikého? t. j. a zdaž to možná, já abych nelitoval města tak velikého? Ó nešlechetní a nestateční otcův nešlechetných synové, že jste kdy směli se knížeti svému opřítí? t. j. jak to přišlo, že jste kdy směli se knížeti svému opřítí? Že pak nejde t. j. čím pak to jest, že nejde? Že jsme pak tak hloupí byli, abychom kdo jest nesoudili?

10. I jiné věty, které se z řeči snadno dají doplniti, vypouštějí se, jako:

A nesmím sestře nic více říci, abych ji nerozhněvala na sebe, snadby mi víc nepřijčovala t. j. kdybych to učinila, snadby mi víc nepřijčovala. Za dlouhým stolem metali kostkou o bílý peníz, kdo více uvrže t. j. pokoušejíce se o to, kdo více uvrže.

Časoslova jazyka německého *lassen, pflegen, wollen, suchen, nahe daran sein, in Gefahr sein, wissen, haben* a p. zhusta se nevynášejí ellipticky, jako:

Pozdravujít vás všickni bratři (n. es lassen euch grüßen alle Brüder). I zpravil to při nich, že chtivi byli k boji (n. er wusste es bei ihnen dahin zu bringen). Pokojnou myslí nesl své neštěstí (er wusste sich in sein Unglück zu schicken). Co zde hledáš? (was hast du hier zu suchen?) Měl dceru jedinou a ta umírala (und die wahr in der Gefahr zu sterben, n. die lag im Sterben, lat. animam agebat.) Když sedávala s námi, říkávala, že kdo má co jejího, aby ten toho užíval.

5. Spřezka.

§. 361. *Spřezka* nebo *zeugma* (ζεύγμα) jest zvláštní způsob výpustky. Spřezka vzniká, když se časoslovo na více jmen podstatných táhne, avšak jen k nejbližšímu se hodí,

jako: A tak vyvedou koně své a odění i braň, m. vyvedou koně své a vynesou odění i braň.

K sprážce počítá se i to, když časoslova vazby rozličné tak se ustrojí, jakoby jedné vazby byla, jako: Po všecken svůj život sloužil a hájil jich.

6. Obdvojení.

§. 362. *Obdvojení* nebo *hendiadys* (ἕν δὲ δύοῖν) jest tehdy, když se dvě jména, která vlastně ne dva, ale jeden pojem činí, spůsobem souřadným a ne podřadným vynášejí, jako:

Osykali ho věnci a kvítím m. věnci z kvítí. Takovout jsou mužnost a statečnost těch časův ukazovali, že se svého stínu báli m. mužnou statečnost. Šlechtnost za slavnou a věčnou pokládali m. za věčně slavnou. Čehož kdož vůbec nešetří, kazí v sobě život a zdraví a umoří se dříve času m. kazí v sobě zdraví života. Ještě nedávno rozbíráno otázku, zdali soudy boží Slovanům byly obvyklé a původné nebo od jiných národů k nim přinesené m. původně obvyklé. Duší obce jest volnost a zákonitost m. volnost zákonitá.

Pozn. Obdvojením vynášejí se nezděka složené pojmy jazyka německého, jako: Do neštěstí a hanby koho uvrei, Jem. in ein schmachvolles Unglück stürzen, moci a usilováním, mit angestrongter Kraft, síla a rychlost, Kraft der Schnelligkeit a p. Sem také patří, když se vlastnost činnosti slovy souznačnými vysloví, jako: díla pozemní zastavena a přetržena jsou, die unterirdischen Arbeiten wurden in ihrem Gange gänzlich unterbrochen. Již vidím a znám, že odsouzen jsem, nun weiss ich ganz bestimmt; nepřátelé přemoženi a poraženi jsou, die Feinde wurden vollends auf's Haupt geschlagen; všickni historikové ho králem jmenují a nazývají, nennen ihn ausdrücklich a p.

7. Konecpřed.

§. 363. *Konecpřed* nebo *hysteron proteron* (ὕστερον πρότερον) jest, když se slova tak uspořádají, aby což vlastně za druhým jde, předcházelo, jako:

Zde nebylo, než smrti ukrutné pro pravdu nésti a podstoupiti. A té moci skrze práci ustavičnou a trvanlivou každý může nabyti a dožiti.

8. Rozpolení.

§. 364. *Rozpolení* nebo *tmés* (τμήσις) jest, když se slova v částí, z nichž složena jsou, vložení jiných slov rozpolí. Ku př.:

Jakouž jsou jim *kolí* křivdu učinili, to at před se jde bez nápravy. *Až* byl *kolí* náchylen postavou k dobrotivému, však přemáhala jej nesmírná a neuprositelná zlost Kainova. Činit, což by mu *kolí* přikázal. Pane, kolikrát zhřeší proti mně bratr můj a odpustím jemu? Do *sedmi-li-krvát?* *Shledli-s* širokosti země?

9. Výšin z vazby.

§. 365. *Výšin z vazby* nebo *anakolut* (τὸ ἀνακόλουθον) jest, když se píšící aneb mluvící od vazby počaté odchýlí, tak že konec k začátku se nehodí. Sbíhá se obzvláště po větách vložených, jako:

Tyto řeči, jichž jsem se nenadál, *slyše já*, každý souditi může, jak *mi* k mysli bylo. Kom. Oznamovali, že *jím* není slušné ani možné, svědomí *sami* proti sobě dávati. Bart.

II. O videch řečnických.

§. 366. Vidy řečnické rozličně se dělí. Zde se za dobré vidělo vidy řečnické rozvrhnouti na zástupky nebo tropy, na vidy slovné a na vidy věcné.

1. O zástupkách.

§. 367. *Zástupky* nebo *tropy* (τρόπος) vznikají, když se vše nějaká pojmenuje ne jménem svým vlastním, nýbrž jménem věci jiné, ale ovšem nějak příbuzné. Zástupky činí řeč názornou, živou, zkvětilou a nalézají se nejenom u básníkův a řečníkův, ale i v prostomluvě. Zástupky jsou:

a) Přenáška n. metafora.

§. 368. Přenáška nebo *metafora* (*μεταφορά*) vzniká, když se zaměňuje pojmenování dvou věcí, při kterých se shledává nějaká *zvní, smyslná podobnost*. Přenášky mohou být v jménech podstatných, přídavných aneb v časoslovech, avšak žádá se na nich, aby byly ušlechtilé a ne sprosté, přiměřené a srozumitelné a potom aby odkud začaty jsou, odtud i dále aby vedeny byly. Přenášky činí se

1. od věci bezživotných a jich činnosti

a) na věci životné, jako: Hněd se z toho hněvem *rozpálil*. Slavnou moudrostí se *skvěl*. Přijde na to, že *zkvetne* a *zroste* národ ten. Bůh jest *studnice* dobroty nepřevážená. Byl jemu *štitem* mocným.

b) na jiné věci, obzvláště na činnosti a vlastnosti lidské, jako: Odtud se láska *vroucí zanítí*. Hněv jeho náramně *vzplanul*. Ještě nám naděje *svítí*. Jarota mu z *žhavých* očí *plála*. Víra *zhasla*, láska *ustydla*. Čtnost *vadne* bez protivníka. *Utuchla* řemesla a zase *zkvetou*. A v zradném lestné *podvody* srdci *kují*. A musí *ocelivá* mysl býti, kteréby darové *nezídmali*. Čtnost a štěstí *visí na tenké niti*. Práva jsou za *ohradu* čtnosti. Znáti *kořen* nemoci počátek jest zdraví. *Pramen* života jest *bázeň* Hospodínova.

2. Od věci životných a jich činnosti

a) na věci bezživotné, obzvláště na činnosti a vlastnosti lidské, jako: Nečtnosti již na *vrch* *vzešly*. Tu každý pozná, při kom štěstí *stane*. Po smrti *všeliká* závist *klesá*. Již mně jistá smrt *obstoupila*. Rozkošem *uzdy* *nepouštěj*. Všecky jiné věci *scházejí* a *sestarají* se, samo lakomství *vždycky* *mládne*. *Odstoupila* naděje vše křesťany.

b) na jiné bytosti životné, jako: Dítky své na *tuhé* *uzdě* *držel*. Šetři jich sobě, jako šetříš *panenky*, *dcery* oka svého m. zřítelnice oka svého. Byl *otcem* nuzných m. dobrodincem a ochráncem. Ráda *odštěkává* m. odmlouvá. Záboji *bratře*, ty *udatný* *lve*. Jest *stará* *liška*.

Pozn. 1. Přenášky činí básníkem stránku prostomluvy, a poněvadž podobnosti, které mezi všemi jsou, bez počtu jest a vždy nových vyhledáno býti může, dá se jazyk napořád novými přenáškami obohacovati. V této příčině obzvláště pozor hodná jsou přísloví a písně národní. Avšak ve velmi mnohých příčinách užívá se přenášek pro

nedostatek vlastních slov a takové přenášky slovou *suživané, nevlastno-mluvy* nebo *katachrese* (*καταχρησις*), jako: *Bůh* nebeský *zpytuje* hvězdář. *Střela* prudce *letí*. *I vzešlo* slunce.

Pozn. 2. V přenáškách jak pravých, tak suživaných dělí se jazykové na mnoze jeden od druhého. Rozdílův těchto a zvláštností řečtí jest především při překládání. Nebo v některých příčinách užívají jazykové jednotejných obrazův, v jiných užívá jeden obrazu silnějšího, druhý pak slabšího, i přihází se také, což v jednom obrazem se vyslovuje, to že druhý slovy vlastními vynáší. Tak na př. vynáší se německé:

1. *bedingen*, jako: *Tugend und Weisheit bedingen sich gegenseitig* — ctnost a moudrost jedna z druhé pochází. *Dies bedingt den Lauf des geistigen Lebens, wie das Gewicht den Lauf der Uhr* — tím se v běhu drží život duchovní, jako se závažím hodiny v běhu (chodu) udržují.

2. *beschränken* výrazy *meze ukládati, oznamovati, vyměřiti, v mezích držeti, zdržeti* a p., jako: *Etwas auf seine Grenzen beschränken*, něco v mezích vyznamenaných zdržovati n. nehati, aby co z mezí svých vystupovalo, aby přes meze své sáhlo. *Die Freundschaft auf einen engen Kreis beschränken*, přátelství v mezích těsných uzavřítí, přátelství svému meze těsné vytknouti. *Die Beschränktheit ist nicht auf irgend ein bestimmtes Gebiet beschränkt* — výmluvnost nemá odměřeného jakéhosi pole, v jehož by mezích se držela, nemá vyznamenaných jakýchsi mezí, z nichž by nevystupovala.

3. *näher bestimmen, místněji vyznamenati, vymeziti, omeziti, vypsati*, jako: *die Eigenschaften der Pflanzen näher bestimmen* — moci (vlastnosti) bylin místněji vyznamenati, příslušnými znaky vymeziti.

4. *sich in einer Sache zu weit versteigen* — z míry v čem vystupovati, nad míru v čem vystupovati, míru v čem přebíratí, míry v čem nezachovávatí.

5. *Jemanden auf freien Fuss setzen* — koho z vazby propustiti, vazby zprostiti, z vazeb vysvoboditi; *auf freiem Fusse sein* — vazby prostu býti, svobodnu býti, svým býti. *Ich kann nicht festen Fuss fassen* — nemohu se dobře postaviti, nemohu se jistého kroku dočiniti. *Auf glänzendem Fuss leben* — skvostně a nádherně sobě vésti: *mit Jemandem auf vertrautem Fusse stehen* — býti s kým v přátelství důvěrném, *sich auf vertrauten Fuss mit Jemanden setzen* — v důvěrné přátelství s kým vjíti, na dobré míře s kým se postaviti. *Wir stehen auf gutem Fusse mit einander* — za dobré jsme. *Das Heer auf den Kriegsfuss setzen* — vojsko válečné (do války) vypraviti, vojsko válečnými potřebami opatřiti a vypraviti. *Das Heer steht auf dem Kriegsfuss* — vojsko válečné (do války) vypraveno jest, vojsko válečnými potřebami opatřeno a vypraveno jest, jest v míře válečné.

6. *Jemanden die Spitze bieten* — komu na odpor se postaviti, komu (proti komu) odolati; *dem Feinde die Spitze bieten* — na nepřitele udeřiti, nepříteli čelem se postaviti, proti nepříteli čelo posta-

víti, čelem se opíratí. An der Spitze stehen — první, přední místo míti, držeti, na prvním místě postavenu býti, v čele vojska (šiku) státi, vojsku za vůdce býti; an der Spitze von etwas stehen — náčelníkem čeho býti, za hlavu čemu býti, an der Spitze der Partei stehen — náčelníkem (hlavou) strany býti, an der Spitze der Verschwörung stehen — náčelníkem spiknutí býti; Jemanden an die Spitze von etwas stellen — koho komu za hlavu dáti, koho nad kým postaviti.

7. Jemanden *umstimmen* — kým pohnouti, mysli či pohnouti, koho od úmyslu, od domněni odraziti, odvesti; er war ganz umgestimmt — mysl svou docela změnil od míuční, od úmyslu svého všecken odstoupil.

8. Sich *verleugnen* — sebe zapřítí; den Glauben seiner Väter verleugnen — víry otců svých se odřítí, víry otců svých odstoupiti, od víry otců svých odpadnouti. Das menschliche Gefühl verleugnen — lidskost odložití, z lidskosti se svléci, z přirození lidského se vyzouti, obecným přirození lidského pocitem opomítati; das Schamgefühl verleugnen, stud svléci, stud opovroť, z sebe stud všecken seřítí, studu se odřítí.

b) *Přímtnka n. synekdocha.*

§. 369. *Přímtnka* nebo *synekdocha* (*συνεκδοχή*) vzniká, když se zaměňuje pojmenování dvou věcí, mezi nimiž se shledává nějaká souvislost číselná; na př.

1. když se místo dílu klade celek, jenž díl ten v sobě drží, a naopak, když se místo celku díl položí, jako:

Spravedlivý soudce nepatří *na lce* m. na osobu. Kdo *vi* kde své *hndty* složití m. tělo. Od té doby přes *práh* jsem k nim nepákl m. do domu. Pochlebníkův soud o tvé do-
brotě dotud pěkný bude, dokud *ruka* tvá sypati bude, jakž *ruka* ustane, hned se jich ústa, na rub obrátí m. dokud ty sypati budeš, jakž ustaneš. Ulekl jsem se, že nikdež nic na světě není, čehožby se *mysl* bezpečně chopiti mohl. A pravdu *den* teprv oznámí m. čas.

Pozn. Když se slovo tvarové klade místo jména vlastního, tehdy jest to *přezvání*, *antonomasia* (*ἀντωνομασία*), jako když se *Lumír* pře-
ně po přednosti (*κατ' ἔξοχην*) *pěvec*, *Cicero řečník*, *Eliška dcera Jana* mladšího *Bořily* z *Martinie Bořilovna* a p. Přezvání toto jest *vlastní*; když se pak jméno vlastní položí místo jména tvarového, tehdy jest *nevlastní*, jako: V té věci, by i *Sokrata* trpělivost pominula m. i nej-
moudřejšího člověka.

2. Synekdocha jest i, když se jméno odtažné aneb hromadné položí místo jména srostitého a naopak, jako:

Všudy po všech místech slyšeti bylo *kullent* m. kvílící. Bůh jest *spomožení* naše m. spomožitel náš. Upřímým upřímě činiš, *sprostnosti* obhájce m. sprostných obhájce. *Přátelství* jest jedna duše v dvou tělech přebývající m. přátelé. Lítý ostříž bystro létá za *ptactvem* m. za ptáky. Jest na tom ostrově mnoho *dravé zvěři* m. dravých zvířat. K němu má *sousedstvo* zvláštní zření m. sousedé. A my se někdy hněváme i *na ty věci*, od nichž bezprávi přijíti nemůžeme m. i na to, od čehož bezprávi přijíti nemůžeme.

3. Když se čísla jednotná a neurčitá klade místo čísla množného a určitého a naopak, jako:

Řídký jest *člověk* ve světě, aby *odporníka* neměl m. řídkí jsou lidé, aby *odporníkův* neměli. Když přijde k bitvě, umějí i dotkní na *nepříteli* m. na nepřátele. Děkuji na *tisíckrát* m. mnohokráte. Na *stu tisících* vozů by neodvozil těch věcí m. na velmi mnohých vozích.

Pozn. I v této příčině rozoházejí se jazykové na mnoho. Tak na př. klade se

a) v češtině čísla jednotná, v němčině pak čísla množná, jako: hrách, die Erbsen, kopa, die Rüben, bob, die Bohnen — a naopak v češtině jest čísla množná, v němčině čísla jednotná, jako: játra, die Leber, ústa, der Mund, záda, der Rücken, dlouhá vlasy mítí, lauges Haar haben, vousy, der Bart a j. Avšak neshlíhá se to jenom při jménech srostitých, ale i při odtažných, jako: Wegen *anhaltender Nässe* wurde der Wein nicht reif — pro *mokra* víno nevyzrálo. Hierauf trat eine *grosse, anhaltende Trockenheit* (Dürre) ein — potom byla veliká *sucho*. In diesem Lande herrschte oft Pest und Hungersnoth — v té zemi často *častí morové a hladové bývali*. V češtině ukazuje se činem srostitým k spůsobům, kterými se jméno odtažné v skutečnosti jeví. Podobným činem praví se: Euer Leben steht in unserer Hand — vaši životové jsou v našich rukou.

b) V češtině jest jméno hromadné, v němčině pak jméno srostité a naopak, jako *kullit* zblíratí — *Blumen* lesen, *dravá zvěř* — *relasende Thiere*, kněžstvo — die Priester, měl hostet *net přích* — er hatte an Fussvolk 600 Mann, od *jedných* silen byl — er war stark an *Reiterei*, v *bájech* dobře známý jest — er ist in der Fabelwelt wohl bewandert.

c) V češtině jest jméno rodové, v němčině pak jméno tvarové a naopak, jako: das ist nicht der *Fall* — to jiná *věc* jest, to jiné jest. Es treten oft wichtige *Fälle* ein — veliké *věci* často se *přiházejí*. Ich habe oftmals *eben den Fall* erlebt — *totéž* se mi již několikráte *přihodilo*, *též* věci *zakusil* jsem již několikráte. Der *Fall* tritt oft ein —

to zhuata se přibáží. *Es herrschte da die Sitte* — obyčej *byl* (býval) tu. *Es herrscht allgemein der Glaube*, dass — obecné mínění *jest*, vůbec se myslí, že atd. *Sich etwas in der Phantasie ausmalen* — na *mysli* (v *mysli*) si co vymalovati, vyličití. *Eineschwärmende Phantasie* (Einbildungskraft) — přebujná *mysl*, přílišná bujnost *mysli*, přílišná plodnost *mysli*, nemírné kolácení *mysli*. *Ein in der Phantasie geschaffenes Bild* — obraz v *mysli* urodilý. *Die Grenzen des richtigen Geschmacks nicht überschreiten* — přes meze dobrého *soudu* nesáhati, z mezí pravého *soudu* nevystupovati. *Er hat meinen Geschmack nicht* — není mého *soudu*. *Sie wählten aus ihrer Mitte zwölf Männer* — zvolili se *sebe* dvanáct mužův. *Er gehört in die Klasse (Kategorie) der heiligen Schüler* — *jest* z *počtu* pilných žákův, náleží do *počtu* pilných žákův. *In guter Stimmung sein* — veselé *mysli* býti, při dobré vůli býti, veselo býti a j. p.

o) *Příjmenování* n. *metonymie*.

§. 370. *Příjmenování*, *soujmení*, *metonymie* (*ustranvula*) vzniká, když se zaměňuje pojmenování dvou věcí, mezi nimiž se shledává souvislost vnitřní; na př.:

1. když se jméno místa aneb času položí místo věci, jež na témž místě bývá aneb v témž čase *jest*, a naopak když se to, což v místě aneb čase *jest*, místo místa a času samého klade, jako:

Stál tvůj jiným at *jest* hojný, tobě *tvá mísa* at *jest* skrovná vždycky m. pokrmy stolu tvého a *mísy* tvé. *Ne přispěje-liť nám nebe* na pomoc, jistě nám v smutné té *propasti* zahynouti m. *Bůh* na nebi. *Okršlek zemský* znát moci vaše m. obyvatelé okršku zemského znájit. *Východ i západ* státi musí před jeho trůnem m. obyvatelé východu i západu. *Plátno na slunci* se bílí m. na místě slunečním. *I třicet jich odejde k otcům* m. do přibytku otcův zeměřelých, do navi. *Císař Jindřich* vypravil se s nimi od *Bavor* až k horám Českým a druhý *houf* lidu poslal do *Čech* od *Srbův* m. do země Bavorské, do země České od krajiny *Srbské*. *Byl s ním v Němtech* m. v zemi Německé.

Pozn. Sem patří obzvláště jména míst úslo množného, která po obyvatelích jmenována jsou, jako *Prachátice* t. j. sídlo potomkův *Prachaty*, *Netolice* t. j. sídlo potomkův *Netoly*, *Zdomylnice* t. j. sídlo potomkův *Zdomysla*, potom *Blahoušty* t. j. sídlo *Blahouštův*, *Holohlavy* t. j. místo *Holohlavův*, *Bočvary* t. j. místo *Bečvářův*, *Žernoseky* t. j. místo *Žernosekův* a j.

2. když se jméno věci předchodné položí místo věci následné a naopak, jako:

Dal jim s *pánem Bohem* m. odešel jich. Křesťané *padali* trapnou *žizní* m. umírali. Kde jsi se tomu *naučil* m. odkud to víš? Ničemuž se *nenaučil* m. ničehož *neumí*.

3. když se příčina položí místo účinku aneb původce místo věci způsobené a naopak, jako:

Píšťala sladce zní, když ptáček ptáčka vábí m. píšťaly zvuk sladce zní. V těchto letech čítali jsme pilně *Hájka* m. kroniku Hájkovu. Již Sokrates u Platona uvořil, že komedie a tragedie v základu svém příbuzné jsou m. v spisích Platonových. Tutot já vidím, že lidé jiné mluví a jiné činí, co *ústý* chválí, od toho jim mysl letí a co sobě *jazykem* oškliví, k tomu jim srdce lne m. řečí. Navalovali se komu více práce aneb že se od něho více nosilo, sousedé hned *škarově hleděti*, *zuby škřípěti* a mohli-li jak, jemu to zkazili m. hned jemu toho záviděli a nepřáli. Již nám sluší všechny věci rozměřiti, abychom mohli s přízní bohův *žádosti svých* dosíci m. předmětův *žádosti svých*. Obětuj bohům, svým spásám (m. původcům spásy) za vítězství.

4. když se jméno látky položí místo věci z látky učiněné, jako:

Bolí bolest pod *zlatohlavem*, jako pod *suknem* m. pod oděvem ze zlatohlavu, jako ze sukna. Kdo lépe druhému *železem* zašermuje aneb *ohněm* zakouří, ten svou postaví na vrohu m. mečem, ručnicí. *Zlatem a stříbrem* a rozličných barev *hedbávím* tak muži, jako i ženy doma i jinde se ozdobují m. oděvy a věcmi ze zlata, stříbra a hedbávi. Aj tu Jaroslav jak orl letěl, tvrdou *ocel* na mohoucích prsou, pod *ocelí* chrabrost, udatenství m. pancíř z ocele. *Mramory* a *pyšné kovy* buďte panské libůstky m. sochy z mramorů a kovů.

5. když se položí jméno držitele místo věci, jež příslušenstvím jeho jest, aneb jméno náčelníka místo toho, čemu kdo v čele jest, aneb jméno znamení místo věci znamenáné, jako:

Tu pak chtěla Haláčková toho zbrániti, dala také voziti rummy od *pana Jana*, který jest podle *Benátské* m. od

domu pana Jana, který jest podle domu Benátské. Před dvěma léty vyhořel můj bratr m. dvůr mého bratra. Chodívá k nám, posedí někdy hodinu, dvě m. do domu našeho. Obdržel palmu m. vítězství, Tehdy král hned bez meškání táhl upřímo na Turky m. vojska králova. K tomu v věčné paměti zůstane ta znamenitá a veliká bitva o panství všeho světa s Hannibalem svedená, v kteréž Hannibal od Scipiona jest přemožen a poražen m. vojsko Hannibalovo od vojska Scipionova. Opustil korouhev svou m. pluk svůj. Země koruny české m. říše české.

Pozn. I v této příčině dělí se na mnoze jeden jazyk od druhého. Tak na př. klade se v češtině jméno obyvatelův, v němčině jméno země, jako: v Rakousích in Oesterreich, v Angličanech in England.

2. O videch slovných.

§. 371. Vidy slovné (figurae verborum) jsou, když obzvláštnost řeči záleží více na slovech a jich ustrojení, nežli na celé větě. Vid slovný zruší se pozměněním slov, na nichž se zakládá. Obzvláštnost vidův slovných vidí se

a) v opakování slov.

§. 372. Vidy, jež z opakování slov vznikají, rozličného způsobu býti mohou.

1. Slova opakuji se na začátku více vět aneb členův a způsob ten slove opakování na začátcích n. *anafora* (ἡ ἀναφορά, repetitio), jako:

*Dlouho vlasti naše v míře byly,
dlouho obih mezi lidem kvetl. Rkk.*

Rozstoupi se síla v údech,

rozstoupi se bodrost v myslech. Rkk.

Alé já tě naučím všemu, já zbohatím, já nasytím. Kom.
To jest ta sladkost, již svět nerozumí, to ta sladkost, již kdo zakusí, za ní s odvážením všeho jíti musí, to ta sladkost, od níž žádná jiná sladkost odloučiti, žádná hořkost odloučiti, žádná lahodnost odvábiti, žádná překrost ani smrt odvrátiti nemůže. Kom.

2. Slova opakují se na konci více vět aneb více členův a vid ten slove *opakování na koncích, epifora* (ἡ ἐπιφορά, *conversio*), jako:

Vlitr bouřt přes vlasti,
vojsky bouřt přes vlasti,
přes vlasti v pravo i v levo. Rkk.

Od té doby svornost v oboi přestala, důvěra přestala, přízeň přestala, obec sama přestala. Činili mu posmíšky a on to snášel, láli a rouhali se jemu a on to snášel, trýznili ho a mučili a on to snášel.

3. Když se pak slova na začátku i konci více vět a členův opakují, vid ten slove *opakování na začátcích i koncích, nebo sousnova, symploke* (ἡ συμπλοκή, *complexio*), jako:

Bylo upěti vrahům,
bylo ustupovati vrahům. Rkk.
Bral se Záboj v les,
lesem za Zábojem zbory;
Bral se Slávoj v les,
lesem za Slávojem zbory. Rkk.

Kdož jsou to, jižto smlouvy často zrušili? Karthaginští. Kdož jsou to, již ukrutnou válku v Itálii svodli? Karthaginští. Kdož jsou to, již Itálii zohavili? Karthaginští. Kdož jsou to, jižto sobě nyní žádají odpuštění? Karthaginští.

4. Když se slova bezprostředně i prostředně opětuji, vid ten slove *opětování nebo palilogie* (ἡ παλλογία). Opětování může zaso více způsobův do sobe míti a to:

a) Opětování bezprostředně na začátku věty, jako:

Beneš, Beneš v předu jede,
za ním vos lid drážlivý,
pomstu, pomstu volá všem
Sasům plenícům. Rkk.

b) opětování bezprostředně u prostřed věty, jako:

Jak dalece, dalece v širém poli,
v širém to poli mezi horami,
ne jezero se leskne po ranním slunci
a zbraň to poleskuje dvojího vojska. Čal.
Plakala novčata,
že je jí žalostná,

že je jí žalostná,
cesta z domu. Erb.

c) opětování bezprostředně na konci věty, jako:

Ve vlasti, kde Olomouc vévodí,
jesti tamo hora *nevysoká*,
nevysoká, Hostejnov jí jméno. Rkk.

Bůh, jenž vše dobře činil a vše dobře činí, *činí i nám dobře, činí nám dobře* proto, že dítky jeho jsme a on našemu blahu chce.

d) slovo opětované klade se za přívlastkem svým, jako:

Odvede je v *úval*
v *poněkčený úval* hlubokého lesa. Rkk.
Ach, vy *lesi, tmaví lesi,*
lesi Miletínští,
čemu vy se zelenáte
v zimě, v letě rovno? Rkk.

e) slovo opětované klade se před přívlastkem, jako:

I vzhopil se vzhůru, jako jelen
dolův *lesem, lesem dláhopustým*. Rkk.
A nazván Volžanín *po vychování,*
po vychování u matky Volgy. Čel.

f) slova se opětuji pořadem opačným, jako:

A nepustíš-li ty mne po vůli,
i bude *tobě po nevoli,*
po nevoli tobě i dcerám tvojim. Čel.

g) slovo, od něhož věta počíná, opětuje se na konci,
jako:

Pane náš!
dejž, by tvé velebné jméno
nás ode všech bylo ctěno,
jež za dítky uznáváš,
Pane náš! Mar.

Mám, mám tajemství odkryté mám. Kom. *Od Boha* přijímáme toliko darův a dobrodiní, a co jsme i máme, to vše dáno nám *od Boha*.

h) slova, jež u prostřed věty jsou, opětuji se na konci aneb na začátku členu následného, jako:

A on v hněvu svém
 udeřil pěstí na stůl křišťalový,
 pěstí udeřil — stolu nestálo. Čel.
 Se dvěma sluhama po městě přechází,
 po městě vzdychá po slavičím. Čel.

5. Slova se opětuji s nějakou proměnou a vid ten slove
 převození, opětování spojovací, *ploke* (ἢ *πλοκή*, traductio).

a) na začátku věty, jako :

Hvězda hvězdy nezastíní,
 pravda pravdy neponíží,
 perla perly nepošpiní,
 pravda ctnosti neublíží. Jabl.

b) na konci a začátku vět, jako :

I zapálili se oba k ranám,
 ranami vše po sobě stesali. Rkk.
 Z črna lesa vystupuje skála,
 na skálu vystoupil silný Záboj. Rkk.
 Přeskákal Volžanín doliny, hory
 a horám, dolinám počtu není. Čel.

b) v množství slov.

§. 373. Jiné vidy slovné zakládají se na hojném aneb
 krátkém myšlénky vynesení. Sem patří:

1. *Hromadění, kumulace* (cumulatio), kteréž jest, když
 se jedna a táž věc s více stran před mysl staví, jako:

Člověk moudrý nestrachuje se smrti, věda, že jest po-
 čátkem odpočinutí, lékařstvím bolestí, útěchou kvilících,
 zprostitelkyní z bídy a nouze, andělem dokonalosti, jenž
 jej uvede do stánkův věčné svobody.

2. *Oblumačení, paraphras* (ἢ *παράφρασις*) jest, když se
 smysl průpovědi obrazné a krátké s potřebu vyloží, jako:

Kde krátko, nastav, to jest, kdež moc a síla tvá ne-
 dostačuje, nastavuj rozumem a důvtipem. Věř, komu věz, to
 jest, dříve než komu víru přiložíš, rozvaž, zdaž jí hoden jest,

3. *Narážka, alluse* (allusio) jest, když k věci aneb udá-
 losti odjinud již známé ukazujeme, chtěje tím způsob my-
 šlénky názorněji vypsati, jako:

Vyhlíží tam, jako u Jankova m. pusto. Pracuje o kameni Sisyphově m. nadarmo. Již skutek ten dostačoval by, aby korunou měšťanskou na věčnou památku své hrdinnosti korunován byl*).

Řeč, již Lumír a Zdboj zptval
až Vyšehrad se tím ozýval,
ta jest posud i mým hlasem,
jen mezi Čechy doma jsem. Chmel.

4. *Mnohospoječnost, polysyndeton* (τὸ πολυσύνδετον) jest, když se spojky hromadí, jako:

Synu, nerozumíš tomu, však se to brousí. Co brousí? řekl jsem, an já rány vidím a krev a hněv a vražedlnou jedněch k druhým nenávisť. Kom. Já jsem cesta i pravda i život. Br.

Pozn. Naproti tomu *bezspoječnost, asyndeton* (τὸ ἀσύνδετον) jest, když se souřadné části řeči bez spojek vynesou, jako: Co svět koli dělá, povídá, brozí, slibuje, poroučí, prosí, radí, nutí: on sebou nikam hnouti nedá. Kom. Třemi věcmi drží se život živočichův: pokrmem, nápojem, vzduchem. Kom.

c) v moci slov.

§. 374. Jiná obzvláštnost vidí se v moci slov. Sem patří:

1. *Významnost, důraznost, emphasis* (ἡ ἔμφασις), kteráž tehdy na jevo se staví, když slovo přeplného smyslu jest, jako:

Bojím se, že jste *projedli* umění toto za tučnými stoly. Přece se toho *dotřel*. Hrobu všickni se *dokulháme*. *Přichovávej* peněz z mladosti, aby potom věděl kde bráti v starosti m. hled si přichovati.

2. *Nadsazování, nadsázka, hyperbola* (ἡ ὑπερβολή) jest, když výraz cosi nemírného do sebe má, jako:

Lže, až se *stěny rozstupují*. Tu se teprv moře vlnami až k nebi koufíti začne. Kom. *Mraky střel* tu shůry na Tary. Rkk.

3. *Lepomluva, euphemismus* (ὁ εὐφημισμός) jest, když se věci nelibé aneb neslušné slovy mírní a lahodnější činí, jako:

*) Zde se naráží na obyčej starých Římanův, u nichž, kdož měšťanu Římanu život zachránil, korunován byl.

Matka jeho odebrala se na věčnost m. umřela. Téhož léta otec jeho tiše v Pánu zesnul.

4. *Zmalent, zmenšeni, meiosis* (ή μείωσις) jest, když se věci menší, outlejší činí, než v skutku jsou, jako:

Pověz ty nám, pověz
 starý zahradníčku,
 kdes vzal ten drahý květ,
 tu krásnou růžičku. Čel.
 Nechyl ty se javorečku,
 ještěs zeleňounký,
 nermut srdce, můj kozdčku,
 ještě jsi mladounký. Čel.

5. *Postupování, gradace* (gradatio) jest, když se od slova slabšího k silnějšímu a naopak od slova mocnějšího k slabšímu přechází. V první příčině jest *vzstupování, klímax* (ή κλίμαξ), v druhé *sestupování, antiklímax* (ή ἀντικλίμαξ), jako:

Na junoší roste *dubec, dub*. Rkk. Vyzrazil z junošce *duši, dušici*. Rkk. *Zvůlecko, zvůle* má, dobře jest kdo tě má. Pls. Mor. — A protože dobře *prázdnot a zahálení* od některých *matkou a chůvou* všeho zlého jmenuje se. Člt. — Ctlost a pravá důstojnost lidská může býti všudy domovem, na zlatých trůnech v lesku korun, ve vysokých síních rodův vznešených a bohatých, v sprostných obydlích tiché domácnosti i v nízkých chatrčích zbědované chudiny.

d) v podobnosti slov.

§. 375. Jiné vidy slovné zakládají se na podobnosti slov a jich zvukův. Sem patří:

1. *Sřymování, konsonance* (consonance), kteréž tehdy jest, když se slova jak v samohláskách, tak i v souhláskách srovnávají, jako:

V čem není *skladu*, v tom není *ladu*. Bujnost *mládeže* netrpí *otěže*. Vedl jsem tě cestami divnými skrze *okolí* a *zúpoll* k sobě. Kom.

2. *Souznění, assonance* (assonance) jest tehdy, když se slova toliko v samohláskách srovnávají, jako:

Kdo se v mládí učil leda, bude volat v stáří běda. Čiň dobře a právě, neboj se čísaře ani krále. Nevěř nikomu, jenom Bohu a sobě trochu. Přisl.

3. *Souliternost, alliterace (alliteratio)* jest, když slova od je dnostejných hlásek počínají, jako :

Vlna za vlnou se valí. Rkk. Vpravo i v levo vše ubíhá v zad. Rkk. Voda mladým, vlna starým. Přisl.

Prolámu já v sadě tvém drahé stromy,
rozbořím já v paláci stěny, stropy,
zůstanou ze zámku tvého zříceniny. Čel.

4. *Hra v slovíčích, hra slovná, paronomasie (ἡ παρονομασία, annominatio)* jest, když slov jednostejných aneb podobných k vyznamenání věcí rozličných jako ze hry užíváme, jako :

V poli šipka není šípek. Přisl. I znamenal jsem, že jsouce v rozkoších rozkoši pozbývali. Tu se zastavili a dále nedáhli, majíce k tomu dosti času, ne aby *dotáhnouti* nemohli, neb jsou tak *táhli*, aby *nedotáhli*. Mistr Pašek z Vratu tak se *zvrátil* i *převrátil*, že netoliko sebe *převrátil*, ale i mnohé dobré *podvrátil*. Bart.

5. *Napodobení zvukův, zvukopodobí, onomatopoeie, (ἡ ὀνοματοποιία)* jest, když se zvuky věcí jakž možná nejvěrněji napodobují, jako :

Však trouba strašným drkotem *taratantara* zovzní. —

Blesky ráz ráz bijí v stany Tatar. Rkk.

A slyš na zaspí kroků zvuk,

a na okénko: tuk, tuk, tuk. Erb.

6. *Shodnost v slově a věci, kongruence (congruentia)* jest, když se slova a věci v zvuku dobře srovnávají, jako :

Aj hlel na rozhrálém nebi mráček,

vzdují větry, zahučel hrom strašný. Rkk.

Vzejde chřest a drnkot ostrých mečův,

vzejde sikot kalených střel strašný,

lom oštěpův, rachot kopí bystrých,

bylo lkání, bylo porubání,

bylo lkání, bylo radování. Rkk.

Skad šipěly střely. Rkk.

7. *Souhlasnost, harmonie* jest, když se slova a věci v postupu a běhu srovnávají a srovnalost jich jako před očí stávi, jako :

Spondeje a daktyly.

Loudání nejlínější se jeví tou ohůzí:
rouče letí a živou hýbe ta míra nohou. Vinařický.

Podoby.

Koně-li ve běhu
kopyty dupotají:
čemu se dupoty
podobají?
Dupoty
cupoty
na zem a půdu
tepotu cepů se
podobají. Vinařický.

8. *Rovnost v členech, rovnocenní, isokólon* (τὸ ἰσοκόλον, compar) jest, když členy věty jeden druhému v rozsáhlosti a počtu syllab se skoro rovnají, jako:

K čemužkoli přijdeš, to již bylo, co potratíš, to zase nastane, aniž jest co, aby po zhoubě své k prvnímu způsobu přišlo. Bavor. K tomu tehdy jsem se obrátil, který se odvrátil od ní (t. j. vlasti), tomu ji poručil, který ji na čas opustil, tak aby ji uléčil, kdo ji zranil, a vyvýchil, kdo ji pohřbížil. Žer.

3. O videch věcných.

§. 376. Vidy věcné (figurae sententiarum) vidí se ve věcech samých a jich vyslovení. Obzvláštnost vidův těch zakládá se

a) na obsahu věcí.

§. 377. Sem patří tyto vidy:

1. *Vyobrazení věcí, hypotypósis* (ἡ ὑποτύπωσις, descriptio) jest, když se vlastnosti a okolnosti věci jádrně a živě vyčtou a jako před oči stávají, jako:

Stařeček byl Menalkas, osmdesáte let přeletělo již přes hlavu jeho, stříbrní byli vlasové jeho i brada jeho a hál

podporovala klesající jeho krok. A jako ten, kdož po práci v krásný letní den spokojen na večerním chládku sedí, bohům děkuje a tichý sen očekává, tak byli i ostatní dnové jeho bohům a odpočinutí zasvěceni; neboť byl pracoval a dobře činil, i očekával povlovně a radostně spánku hrobového. Hank.

2. *Přímětek, příčinek, epitheton (τὸ ἐπιθετικόν)* jest jméno přívlastkové, kterým se vlastnost, již věc která aneb osoba do sebe má, vytýká.

a) Přímětky jsou jednak *potřebné* (ep. *necessaria*) a *okrášlující* (ep. *ornantia*). Prvních jest k příslušnému omezení myšlenky zapotřebí i užívá se jich obzvláště v přísné prostomluvě, druhé jsou k ozdobení a oživení řeči a sbíhají se po přednosti v básnictví, jako:

U velikých vtipích vysocí a divní bludové bývají. Mudr. Z črna lesa vystupuje skála, na skálu vystoupil silný Záboj. Rkk.

b) Přímětky jsou dále buď *vlastní* aneb *nevlastní, přenesené*, jako:

Udeřil svým mečem na štít stříbrn.

Za vrchy vzhod šedý projasňuje.

I jde pastucha po šerém jitře.

Hrdou zbraň na sobě nosíval

Na skále uzřítš

krváceti Krúvoje pod sekerou městnou.

I podal věrnou ruku. Rkk.

c) Přímětky mohou býti: *α)* jména přídavná, jako: *Leží v chladné zemi. V tom temná noc posula vši zemi. Braní mocnou rozrážel vrahům shluky. Rkk. β)* přičestí a přestupníky, jako: *I vyrazil Záboj, hořelima očima v Luděka měřil. Syrá země vřelou krev pije. Vzhůru v listí piná táhlé hrdlo. Nabírá vody v kovand vědra. γ)* někdy jsou přímětky se svým jménem jednoho původu, jako: *Soptili krutou krutosť. Srazili se v jednu sílu silnou. Rkk. δ)* jména zdrobnělá, jako: *Kytice krásná, kdo tebe lýkem haboušským svázal. Rkk.*

d) Některé přímětky jsou *stálé*, když se z pravidla ku jménu přikládají, jako: *hrad tvrdý, ručť koně, Otava křivá, Lubice bílá, Mže střebronosná, bohové věkožizní.*

Na přímětech okrašlujících žádá se, aby v skutku byly ozdobou řeči a ne zbytečné ani zvětšelé a prosté ani věci samé odporné, jako: očekávané překvapení.

3. *Opis, periphras* (ἢ περιφρασις) jest, když se místo jména věci některá vlastnost aneb okolnost položil a tím věc sama se vyznamená, jako:

Sebral voje se všech vlastí valných

táhl s voji, *kamno slunce spěje* m. na západ. Rkk.

Paloval tu, kdo běžeti může,

tamo, odkad *slunce dasno vstává* m. na východ. Rkk.

4. *Rozčástení, zjednotlivění, distribuce, individualisace* (distributio, ὁ μερισμός) jest, když se části, jež celek aneb pojem obecný v sobě zahrnuje, vyčítají, čímž se věc sama jasnější a zajímavější činí, jako:

Na něž nejprv hledě vidím předivné jich sem tam mo-
tání, jako při rojení včel. Nebo jedni ohodili, jiní běhali,
jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní leželi, jiní vstávali,
jiní zase lehali, jiní se rozličně vrtěli, někteří byli samotní,
jiní po houfích větších neb menších, kraj a způsob přeroz-
ličný byl na nich, s divnými všickni posuňky. Kom.

b) na způsobu srovnání.

§. 378. Jiné vidy věcné vznikají z porovnávání věci jedné s druhou, čím podobnost aneb rozličnost jich na jevo vstoupí. Sem patří tyto vidy:

1. *Přiroucní, připodobení, komparace* (comparatio) jest, když se věc, ku které se co připodobuje, jen zkrátka vyznamená, jako:

Tu se prvý boj v hromadu srazil:

střely dělily, jako přival s mraků,

oštěpův lom, jako rachot hroma,

bleskot mečův, jako oheň bouře,

obě strany jarobujnou silou

jedna druhá postoupatí brání. Rkk.

2. *Podobenství* (similo) jest, když se obraz, kterým se co objasňuje, šířeji rozvede, jako:

Rozkacen hnal, jako lev dražlivý, když mu teplou krev se udá zřítí, když nastřelen za lovcem žene: takto zlítil se. Rkk.

Život lidský jest řekou hučící, jež ustavičně přitéká a odtéká, jejíž vlny jedna za druhou se ženou a k dalekému pobřeží se nesou, aby se tam ztroskotaly. Podobně prohání moři života lidského čas za časem; přicházejí, ubíhají a pomíjejí minuty, hodiny, dnové, léta.

3. *Jinotaj, allegorie* (ή ἀλληγορία) jest, když se ně věc, ale jen obraz její položí. Při každé jinotaji, jiné se praví a cosi podobného se míní, odtud jinotaj není, než metafora celým vypravováním provedená, jako:

Jaro života kvete jen jednou a ne více, pěstuj tedy bedlivě růže jeho, aby líbezně rozkvétaly a rozkošnou vůni vydávaly, i nedej, aby dříve času uvadly aneb od bouří zachváčeny a rozkotány byly.

c) na rozdílnosti věcí.

§. 379. Jiné vidy zakládají se na způsobu, kterým se věci rozdílné, protivné aneb sobě odporne vynášejí. Sem patří:

1. *Vtipné soběodpírání, oxymoron* (ὀξύμωρον) jest, když pojmy sobě odporne v jedno se spojí tak, že spojení takové k prvniému pohledění cosi nemístného, v pravdě však cosi ostrovtipného do sebe má, jako:

Jiní, jichž takové trápení nepotkávalo, záviděli oněm závistí svatou, hněvu božihu bez kázně se obávajíce. Kom. Tu jsem viděl, jak nic nemáš, všechno se mltí pravili. Kom. A to všechno země nejprvé požíře, potom vydává. Předivný způsob: což zhubí, to zachovává a, aby měla co zase navrátiti, nejprvé pochvátí; aby napravila, zhorší; aby rozmnožila, zmenší; nebo všechno hojněji a uplévněji navrácuje, nežli vyvracuje, a všechno po zkáze zase k obnovení přichází. Bayer.

2. *Kontrast* jest tehdy, když se věci podobné srovnají a v tom, v čem se od sebe dělí, místněji vyznamenají, aby rozdílnost jich tím zřejmější byla, jako:

Přezlou jsem byl v světě věc znamenal, kteráž mne nejednou zkormoutila, že když se někomu zle vedlo, jiní z toho plesali, když bloudil, jiní se smáli, když bral škodu, jiní z toho zisku hledali, nýbrž pro svůj zisk, potěšení a kratochvíl sami bližního ku pádu a škodě přivodili. Mezi těmito jináče jsem našel: nebo každý tak dobře a pilně od bližního jako od sebe nešťěstí a nepohodlí odháněl; pakli odvrátiti nemohl, troudil se nejináč, než jakoby se jeho samého dotýkalo, jakož se dotýkalo proto, že jedno srdce a jedna duše byli všickni. Kom.

3. *Protiklad, antitheton* (τὸ ἀντιθετον, contrapositum) jest, když se v rozdílné aneb odporne stránky věci jedna proti druhé kladou, aby poměr jich jasněji na jevo vystoupil, jako:

Dobří muži v radách svých ne z skončení, kteréž následovalo, ale z upřímného úmyslu souzeni býti mají. Koc. Člověk dvou světův jest, postaven jsa uprostřed mezi oběma. S jedné strany spřízněn jest se zvířaty lesními, o čemž smyslnost jeho, v rozkoších sobě oblibující, mocné svědectví dává; s druhé strany sbratřen jest s bytostmi vyššími, čehož rukojemstvím přednosti ducha jeho jsou a rozumnost vdechnutím samého Boha jemu vštípená. Člověk tedy není k tomu, aby pouze zvířetem byl, ani aby pouze duchem byl, nébrž důstojnost jeho a vyšší původ k tomu ho vedou, aby po stupních dokonalosti jda vždy výše a výše vstupoval a, kteréhož dostoupí stupně moudrosti a ctnosti, na tom aby své a svých bližních blaho rozhojňoval a utvrzoval.

4. *Opácnost a přestavením, antimetabole* (ἡ ἀντιμεταβολή, commutatio) jest, když se dvě myšlénky, jež od sebe rozdílné jsou, tak ustrojí, aby druhá z první přestavením slov vycházela, jako:

Ne abychom jedli a pili, živi jsme, nébrž jíme a pijeme, abychom živi byli. — Lidé často milují, což nenávidí hodné a co hodné milování, nenávidí. Kom. V boji o pokoji, v pokoji o boji přemýšlel. Smiř.

5. *Opácné dotýkání, usměšné mluvení, ironie* (ἡ ειρωνεία) jest, když se mluvící čeho způsobem opácným dotýká, když na př. chtěje haněti chválí a chtěje chváliti haní, jako:

Zde s Bruta svolením i druhých všech —
 Brutus zajisté jest *hodný muž* —
 i všiokni druzi *hodní muži* jsou —
 přicházím řečnit k pohřbu Caesara.
 Byl spravedlivý, věrný přítel můj,
 leč Brutus dí, že vlády chtivý byl,
 a Brutus zajisté jest *hodný muž* atd.
 Shakespear. Jul. Caes. III, 2.

d) *na živosti myslí.*

§. 380. Jiné vidy vznikají ze živosti, s jakou se věci na mysli představují.

1. *Zpřítomnění* (praesens historicum) jest, když se věci minulé, jako by přítomné byly, vypisují, jako:

A byla, cesta nížinou,
 přes vody, luka bažinou,
 a po bažině, po sluji
 modrá, světélka laškují;
 dvě řady, devět za sebou,
 jako když s tělem k hrobu jdou,
 a žabí havěď v potoce
 pohřební píseň skřehoce. Erb.

2. *Obrácení řeči k někomu, apostrofa* (ἡ ἀποστοφή) jest, když kdo v řeči k někomu nebo něčemu se obrátí, od něhož odpovědi žádati nemůže (od osoby nepřítomné, od věci němé) na př.:

Synu můj! vše živobytl
 láska moje zasvětila,
 by jen mohla docílití,
 ctnost by se ti zalíbila.

Zákonů ti nechci dáti,
 nad ně mohu tebe vznésti,
 možno-li jen ukázati,
 šlechtnost jak krásná jesti. Jabl.

3. *Jinomluv, sermocinace* (sermocinatio) jest, když osoby vzdálené činí se tak mluvící, jakoby přítomné byly, na př.:

Než přijde brzy čas, v němž sám obhájce pravosti
 ozva se sám velikým Bůh zděšením je raní,
 tak mluvč: „Již přestaňte lidé, přestaňte vražední!
 Já jsem já zhrdaných ochrana věčně chudých.

Těm, kdo trpíe nátlak nadějí svou k mému se trůnu
 obracejí, s hanbou potkati já se nedám.“ Kom.

4. *Zosobení, prosopoposia (ἡ προσωποποιία)* jest, když do
 věci vkládáme život a mysl lidskou a k nim tak se máme
 a je tak představujeme, jako by osoby živé byly, na př.:

Aj ty slunce, aj slunečko,

ty-li jsi žalostivo?

čemu ty svítíš na nás,

na bídné lidi. Rkk.

5. *Vidění (visio)* jest, když mluvčí, jsa jako u vytržení
 vypisuje, co se mu na mysli ukazuje, na př.:

Slunce vidím na jihu té chvíle,

otočv slavných syna jasného;

slunce vidím v mladé jara síle,

ana jemu toužebná je pila

k družce rodu rovně vzácného. Erb.

e) na pohnutí myslí.

§. 381. Jiné vidy zakládají se na způsobu pohnutí,
 v které mysl vejde, z míry své vystoupí. Sem patří:

1. *Vavolnutí, ekfónés (ἡ ἐκφώνησις, exclamatio)* jest, když
 mluvčí pohnutí, v kterém mysl jeho jest, slovem aneb
 řadou slov vyznamenává, jako:

Ó veliký velikého ty, náš panovníče okršku,

Hospodine, ach volikát jest tvého jména velebnost!

Ach, jak nestižená tvá, jenž zemi přistřela všočku,

všočku nebes výsost věčným zastínila bleskem,

býti musí sláva!

Kom.

2. *Oldzka, interrogacio, erotés (interrogatio, ἡ ἐρώτησις)*
 jest, když mluvčí pohnut jsa věcí nějakou dotázku učiní,
 jež sama v sobě již odpověď drží, jako:

Ale pro Bůh, což pak toto v Babyloně jsme? Tutot
 každý svou píseň hude: můž-li větší směsice býti? Kom.

Ale příteli, kdo tobě má dobrý věřiti, a ty při prvním i při druhém nestojíš, ale sám sobě lež dáváš? Bart.

3. *Soběodpověděni, podvržení, subjekce* (subjectio, ἡ ἀντιποσότης) jest, když mluvící učině otázku sám sobě odpovídá, jako:

Žel Bohu! kde můj tatíček?

Již na něm roste trávníček!

Žel Bohu! kde má matička?

Tam leží — vedle tatíčka! Erb,

Ach ouvech bídného tohoto života! Provedli jste mne skrze všecko a co mi platno? Slibovalo mi se a ukazovalo tytýž zboží, umění, potěšení a bezpečnost, ale co mám? Nic. Co umím? Nic. Kde jsem? Nevím sám. To vím toliko, že po tak mnohém motání, po tak mnohých pracích, po tak mnohém vystálém nebezpečství, po tak mnohém myslí unavení a zemlení nic naposledy nenalézám, než u sebe sám bolest, u jiných sobě nenávisť. Kom.

4. *Zamlčení, aposiopés* (ἡ ἀποσιώπησις, praecisio, reticentia) jest, když mluvící v řeči své nenadále stane a jí dále nevede, nábřž hned k jiné větě přistupuje, jako:

Což takováto-li odvaha již vaše podjala plémě,

mého že bez velení, větrové, zem i oblohu vesměs
míchat a tak vlnobitnou smíte prováděti bouři?

Vás já — než potřebí zdvižené vlny rovnati dřive.

Virg. II. 132.

Jak jsem živ, že já ti — avšak ihned mi, což tvou věc jest, vykonej. Taková nadbalost, kterouž jestliže ještě uznamenám — ale čemu jest potřebí více slov?

5. *Napravení, odvolání* (correctio, ἡ ἐνωρθώσις) jest, když mluvící slovo aneb větu, kterouž pronesl, jinými vhodnějšími slovy napravuje, jako:

Neucti-li otce, hřích jest, nábřž co dím hřích? Nešlechtnost veliká jest. Kom. A tak občané, občané pravím, jestliže tím jménem je nazvati sluší, o své obci smýšlejí.

f) na způsobu společné rozmluvy.

§. 382. Jiné vidy zakládají se na způsobu, jakým lidé v životě vespolek rozmlouvají. Sem patří :

1. *Připouštěčí, concessio, synchorés* (ή συγχώρησις, concessio) jest, když mluvící odpor, který si činí aneb činiti může, připouští, aby tím mocněji pravdu tvrzení svého na jevo postavil, jako :

Milerád připouštím, že by povinnost škůdce byla, aby poznal, v čem provinil, první krok k smíření učinil: že však svého závazku nezná aneb znáti nechce, zdalíž důvod to jest, žeby i ty povinnosti své zanedbati měl?

2. *Soběnamítání, předchvacení řeči, prolepsis* (ή πρόληψις, occupatio, anteoccupatio) jest, když mluvící sám to, coby kdo jiný namítal, vysloví a vysloviv odráží, jako :

Než řekne snad někdo, že se tímto, třebaš v sobě nevinným skutkem aspoň pohoršení jiným národům zavedlo a již proto, že neměl vykonán býti, aby jiným k úrazu nesloužil: tedy znáti sluší, že pohoršení a mrzení se nad něčím jest dvojnásobné, jedno dané, druhé vzaté a schvalně hledané, kde jsme my ani zdaleka úmyslu neměli, jiných pohoršiti. Kollár.

3. *Pomíjení, paraleipse* (ή παράλειψις, praeteritio) jest, když mluvící činí se, jakoby čeho mlčením pomíjel, nicméně však o tom mluví, jako :

Příliš bych se do hlubokých věcí zabral a snad od cíle svého uchýlil, kdybych s vámi nyní rozjímal, s jakými předivnými a nesmírné ceny dary a schopnostmi obohacena jest duše naše: jediné připomenu tu divotvornou její moc, že sobě mžiknutím věci třebaš před tisíci léty zběhlé představití a myšlénkami i do nejuzdálenějších a nepřístupných krajin v okamžení se přestěhovati umí. Sychra.

Pozn. Mimo tyto vidy jest ještě mnoho jiných, jako kdež mluvící *přání své* (votum) pronáší, kdež druhému *dobrořečí* (benedictio) aneb kde co od sebe *odmítá*, kde druhému *zlořečí* (imprecatio), pak kde svou *důvěru* na jevo dává aneb svou *nadávěru*, kde *vyznání* činí, kde co *uznává*, *dotvrzuje* aneb kde se čeho *ověřuje* a p. — Zhusta sbíhá se i více vidův v jedno spojených.

Hlava X. O řeči vázané a jejích spůsobech.

§. 383. Řeč vázaná vidí se ve verších a jich rozměrech. Verš jest řada slabik, tak uměle složených, že při správném čtení ozývá se nám nějaký hudební takt. Tento takt jmenuje se ve verši *rhythmus*; pročež můžeme také říci: verš jest *rhytmická řada slabik*.

Rhythmus povstává pravidelným, to jest dle jistého pravidla řízeným střídáním slabik dlouhých a krátkých, anebo slabik přízvučných a bezpřízvučných. Podle toho máme verše dvoje

A. časoměrné, jejichž *rhythmus* povstává pravidelným střídáním slabik dlouhých a krátkých, a

B. přízvukové, jejichž *rhythmus* povstává pravidelným střídáním slabik přízvučných a bezpřízvučných.

Rhythmem dělí se celek na jednotlivé menší části; tyto menší části jmenují se v hudbě takty, ve verši stopami.

Nauka o verších a jich rozměrech slove *metrika* (měrosloví) aneb též *prosodie*.

A) O verších časoměrných.

§. 384. *Časomíra* zakládá se na čase, v kterém se slabiky slov vyslovují. Čas, v kterém se slabika vysloviti dá, bere se za jednotu té míry a slove *doba* (*mora*). Krátké slabiky potřebují k vyslovení jedné doby, dlouhé dvou dob. Slabika některá vyslovuje se buď nestejně buď tak neurčitě, že jí básník dle potřeby za dlouhou anebo za krátkou vzíti může; taková slabika jmenuje se *obojetná* (*anceps*).

Míra krátkých slabik znamená se obloučkem $\smile$, míra dlouhých slabik přímou čarou $—$, (míra obojetných znamením $\smile$), jako nese $\smile \smile$, hádám $— —$.

§. 385. Slabiky dlouhé jsou:

1. z přirození (*natura*), když v sobě drží dlouhou samohlásku anebo dvouhlásku, jako hlásá $— —$, týrá $— —$, hloubá $— —$, hál $—$, úkol $— \smile$, lékař $— \smile$.

2. z *položeni* (positione), když za krátkou samohláskou až do samohlásky následující dvě aneb více souhlásek jde. V této příčině patří:

a) obě souhlásky k té slabice, která se dluží, jako: ctnost —, hvězd —, blesk —.

b) obě souhlásky patří k jednomu a témuž slovu, avšak první táhne se k slabice předchodné, druhá pak (aneb když jest jich více, ostatní) k následné slabice, jako pod-stav —, leh-ký —, ječ-men —, hoj-ný —, prav-da —, or-ba —, po-kor-ný —, pan-na —, pod-bí-jím —, roz-soudím —.

c) anebo táhnou se obě aneb všechny k slabice následné tak, že slabika, jež se dluží, otevřena jest, jako krotký —, ko-stel —, vše-eko —, by-strý —, o-škli-vý —, za-spím —.

d) anebo patří obě souhlásky k rozličným slovům, jako od lovců —, pod stromy —, všech těch —.

§. 386. Obojetné jsou slabiky,

1. když se samohlásky tu dlouze tu krátce vyslovují, jako nižina — nižina, nalézám — nalezám, břeš — boreš, sahati — sáhati;

2. když v témž slově za slabikou otevřenou jen dvě souhlásky jdou, z nichž druhá tekutou *j*, *l*, *r* jest; na př. stavěti —, mokry —, mohla —.

Pozn. Někdy považuje se za obojetnou posici také ta, když následují dvě souhlásky a jedna z nich jest *ř*, *s*, *v*, *m*, *n*, anebo když souhlásky, které činí posici, patří k slovu následujícímu.

§. 387. Všecky ostatní slabiky jsou krátké; ty tedy mají samohlásku krátkou a bez posice, na př. ponese —, —, —, —.

I. O stopách časoměrných.

§. 388. Když se dvě aneb více slabik podle míry, již do sebe mají, sestaví, vzniknou *stopy veršové*.

Nejobyčejnější stopy veršové jsou tyto:

1. dvouslabičné:

— — pyrrhichius: nese, voda

— — jamb, iambus: nesou, trhá

— — trochej, chorej, trochaeus, choreus: tráva, ptáče,

— — spondej, spondeus: chválm, krásný.

2. trojslabičné:

— — — tribrach, tribrachys: ženeme, podoba,

— — — daktyl, daktylus: kráčela, jeskyně,

— — — anapaest, anapaestus: krajinou, studený.

3. čtyřslabičné:

— — — — prokeleusmatik: milovala, kopaniny,

— — — — dvoujamb, diamb: milostivý, zaházená,

— — — — dvoutrochej, ditrochaeus: průchodiště,
rozhněvána.

— — — — choriamb: ustanovím, boubelatá.

Pozn. V každé stopě veršové musí býti přízvuk, který se s pravidla na dlouhé slabice klade.

II. O verších časoměrných.

§. 389. Když se stopy činem rhytmickým nebo úměrným v jedno spojí, tehdy slove takováto řada *veršem*. Veršům za základ berou se obyčejně stopy jednoduché a rozmanité, jako jsou trochej, jamb, daktyl, anapaest a j. Odtud dělí se verše na verše trochejské, jambické, daktylické, anapaestské a j.

§. 390. Při každém taktu veršovém rozdíl činiti jest mezi *zdvihem* (*arsis*) a *klesem* (*thesis*). Přízvuk, kterým se slabika taktu pozdvihá, slove *zdvih* nebo *ars* (*arsis*, ἀρσις), opak toho t. j. klesání hlasu jest *kles*, *thes* (*thesis*, θέσις). Zdvih padá obyčejně na první dlouhou slabiku taktu a s *zdvihem* spojeno jest *udeření taktovné* nebo *ictus*. V daktylu jest na př. *zdvih* a *udeření taktovné* na první slabice, jako: *pt-štala* — — —, u jambu na druhé slabice, jako *mo-cl* — — a t. d.

Část taktu, která před udeřením taktovným jde, slove *předrážka* nebo *anakis* (ἀνάκσις). Míry předrážky nešetří se vždycky svědomitě a proto stojí i na začátku dvoustopí jambického místo jambu spondej ano i daktyl.

§. 391. Poslední takt veršův není vždycky úplný, nýbrž jest na konci zhusta *přestávka* (κατάληξις). Verše takové

slovou *neúplně, nedoměrné, katalektické* (catalectici).—Verše, jichžto poslední takt úplný a tudy bez přestávky jest, slovou *úplně* nebo *akatalektické* (acatalectici nebo acatalecti). Když pak za posledním taktém ještě jedna aneb i dvě slabiky jdou, (tehdy slove verš *takový nadměrný* nebo *hyperkatalektický*).

§. 392. K úměru verše patří také *přerývky, caesury* (caesurae).

Přerývky jsou, když se stopa koncem slova rozpolí tak, že druhá část je jí od jiného slova počíná. Některé jsou *hlavní*, jiné *vedlejší*, některé *stálé* a jiné *změnné*. Když hned po zdvihu nastoupí, slovou *silné, mužské*, když po klesu, *slabé, ženské*. Na př.

Žíto | bě | lá se, | le | pou | lako | má | rosa || růži | na | pájí.

V tomto verši jest přerývek pět, z nichž tři slabé a dvě silné jsou, hlavní pak jest v stopě třetí.

Od caesur rozeznati jest *rozluka* nebo *diaeresis* (*diu-gesis*), která tu jest, kdež konec slova s koncem stopy v jedno padá. Tak jest v příkladu svrchu položeném po čtvrté stopě rozluka.

Pozn. Poslední slabika každého časoměrného verše jest vlastně obojetná t. j., když by stopa krátkosti žádala, může zde být slabika dlouhá a když by délky žádala, může slabika i krátká, být.

1. Verše se stopami jednorodými.

a) Verše daktylické.

§. 393. Verše daktylické jsou úplně jen v spojení více veršův, jinak jsou kusé. Sem patří verše:

1. dvojměr skoncovaný dvěma slabikama, dimeter catalecticus in disyllabum:

Skráně oviňte list do rukou mu.

věnci jarými, Zhusta osypte

vložte olivy, kvítky Lyéa.

list jarobujný, Jireček, anth. III. str. 141.

Verš ten slove jinak verš *adoniický*.

2. tříměr skoncovaný dvěma slabikama, trimeter cat. in disyllabum:

Evce hlasněji zavzni!

Povstává s ovitými

skráně ruměnci neboštan!

Zhlíží kolkola! Réva

sklání před kynutím se,

vykvetají milnější

ze stopy kvítky milostné!

Evce hlasněji zavzni!

Turinský.

Jir. anth. III. str. 141. Čel. čít. str. 460.

3. čtýměr skoncovaný dvěma slabikama, tetrameter cat. in disyllabum:

Neskonalou velebil tebe písní.

Místo prvního a druhého daktylu může také státi spondej. Verš ten slove též *Allemanský* (versus Alemانيus).

4. pětíměr nebo pentameter:

Toužil předce jenom : stále po vlasti milé.

Vinařický.

Přerývka, jež po pátém polotaktu jest, dělí verš ten na dvě polovice. V první polovici stojí místo daktylu i spondej. Verše toho užívá se jen v spojení s hexametrem.

5. šestíměr, hexameter skoncovaný dvěma slabikama (hexameter catalecticus in disyllabum):

Verše vidíš taky v lehkonohém se zatáčeti tanci.

Vinařický (Stach).

Vzduj mi větérku libý bí-lá vzduj loďky mi plátua.

Vinařický.

Místo daktylu klade se i spondej, což se však velmi zřídka děje v stopě páté. Když však v páté stopě je spondej, tehdy slove hexametr spondejský (versus spondaicus), v kteréžto příčině pak v čtvrté stopě daktyl jest. Trochejův neklade se místo daktylův.

Přerývka jest obyčejně v třetí stopě po arsi (přerývka mužská, epická, *τοιμή πενθημιμετρής*) aneb, co řidčeji jest, po první krátké slabice (*κατὰ τρίτον τροχαῖον*). Když přerývka v třetí stopě není, tehdy jest čtvrté po arsi (*ἑφθημιμετρής*), s kterouž obyčejně spojena jest přerývka v druhé stopě po arsi. Když v čtvrté stopě rozluka jest (*τετραποδία βουκολική*), tehdy jest verš *bukolický*.

Přebłaze, poety obět | v tvém, přírodo, pálení ohrámě.

Polák.

Z místa na místo honí se | a vůkol mílo vějíce

líbezný | voňavýma nosí | křídélkama zápach.   Holý.

Slyš v truchlé vesolý hlas pustině: || Cesty hotovte.

Jungmann.

(Viz Jirešk. Anthologii díl II., str. 247—251., díl III. str. 47, 67, 70.)

b) Verše trochejské.

§. 394. Trochejské verše měří se po dvoustopích nebo dipodích. Poslední slabika každého dvoustopí jest obojetná. Odtud to přišlo, že na *místech sudých* místo trocheje spondej se klade, na *místech lichých* jest trochoj pravidlom. Sem patří verše:

1. dvouměr katalaktický: — ◡ — ◡ — ◡ —

Hudba líbá vlže vďeco

v chýži bídné pastuše,

kníže díky jí přináší

v horay jasné oavětě.   Polák.

2. Obyčejně se však tyto dvouměry v jedno spojí, čímž čturměr nebo tetrameter katalaktický vzniká, kterýžto verš u velké oblibě u Řekův a Římanův byl a u Římanův se jinak *verbus quadratus* nebo *septenarius* nazýval.

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡ || — ◡ — ◡ — ◡ —

Kvitno krásou lico každé, kam Hlasonko dospěješ;

zjasní kouzlem záře ladné tvých otitel svatý obor.

V ráje plesné smysly vábí tvého prstu kyvnutí,

cit blahý ze srdce loudí; ten ti lidstvo odvodí.

Polák. Jungm. sloves. str. 717.

Po druhém dvoustopí jest vždycky rozluka.

c) Verše jambické.

§. 395. Verše, jimž základem jest jamb, měří se též po dvoustopích. Sem patří:

1. čtyřstopé:

a) Dvouměr akatalektický (dimeter jambicus acatalectus):

$\underline{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \text{---} | \underline{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad}$
 Nuž vzdejte všickni Pánu čest,
 větší kterýž nad všecko jest:
 pozdvihna každý věk hlasu,
 každého jej vzyvej času.

Nudožerský žalm: 84.

A zdaž nemám co hlásati?
 zda v čem nemám i plésati?
 radost, radost mi spůsobil
 plný milosti Hospodin. Komenský žalm. 9.

b) Dvouměr nadměrný nebo hyperkatalektický (dimeter jambicus hypercatalectus), nebo verš alkajský o devíti slabikách (versus Alcaicus enneasyllabus):

$\underline{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \text{---} | \underline{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \text{---} | \underline{\quad}$
 A sápravou dáví krutostí.
 Slib dáv svým lepši, utíká.

Pátá slabika jest obyčejně dlouhá. Sbíhá se v sloze alkajské. Viz Jungm. sloves. str. 451. 487. Jireč. anthologie díl III. str. 172.

2. šestistopé:

a) tříměr akatalektický (trimeter acatalectus), obyčejně senarius nazván.

$\underline{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \text{---} | \underline{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \text{---} | \underline{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad} \overset{\sim}{\quad}$

Syn a fialky.

Milému otci syn pravil zarmoucený:
 Což já dělat' mám, když ve všech stavích lidí
 jestiž tolik, živnost kterák naleznu svou?
 To uslyšev šel s ním otec do zahrady:
 Zde vůni libou kvítkové vydávají,
 kde trávy tenké své vypínají hlavy,
 outlé fialky místa přec nacházejí.
 To když viděl mladík, nechal truchlosti své.

J. V. Šimko.

Přerývka jest v třetí stopě po páté slabice (*πενθμιμερής*) aneb v čtvrté stopě po sedmé slabice (*εφθμιμερής*).

b) tříměr katalektický o jedné slabice (*trimeter catalecticus in syllabam*):

— — — — — | — — — — —

A zlý ze větši stránky nesla posměch.

Přerývka jest po páté slabice.

d) Verše anapaestické.

§. 396. Verše anapaestické mají za základ anapaest. Místo anapaestu bývá i spondej, nebo daktyl, nebo prokeleusmatik (— — — —). Měří se po dvoustopích. Sem patří verše anapaestické:

1. dvoustopé:

a) Jednoměr akatalektický: — — — — —

Ujdou, pominou
děsiví časové. Vínafický.

b) Jednoměr katalektický: — — — — —

Tichošumný
plyne v úval. Jungmann.

2. čtyřstopé:

Dvojměr úplný (*dimeter acatalectus*):

— — — — — || — — — — —

Aj tělo padavé, vlasy osnůžené,
ústa holozubá, zraky podkalené;
starci se berla v ruce zachvívá,
v báni lakomství ale neubývá. Jungmann.

Po prvním dvoustopí jest rozluka.

(Viz Čelakovský čít. pro vyšší gymn. str. 375, 376.)

2. Verše se stopami jinorodými.

a) Verše logaediické.

§. 397. Verše, při kterých chod daktylický v trochejský přechází, slovou *logaediické* (*μέτρον λογαοειδικόν*). Sem patří:

1. Verš *alkajský* o desíti slabikách:

— — — — — — — — — —
On potvrvej okraspu nevadlou. Čelakovský.

2. Verš *archilóšský* s přerývkou po třetím zdvihu a s rozlukou před třístopím trochejským:

— — — — — — — — — — || — — — — — — — — — —
Přivětivé na kterou se, dokud žila, hojně smálo štěstí.

Holý. Jireč. anti. d. III. str. 73.

b) Verše *aeolské*.

§. 398. Když rytmus daktylický od stopy dvouslabičné počíná, t. j. od trocheje aneb spondeje, tehdy jest verš *aeolský*. Stopa na začátku nazývá se *předstopí*, *basis* (bás, *βάσις*). Sem patří mezi jinými *dvouměr* katalektický, jinak verš *pherekratovský* (versus Pherecrateus) řečený:

— — — — — — — — — —
Nízky je v prachu byt můj. Šafařík.

Viz Čelakovský čít. str. 492. 567.

c) Verše *aeolské logaedičné*.

§. 399. Verše *aeolské logaedičné* jsou, když úměr daktylický, jenž v chod trochejský přechází, spolu od předstopí počíná. Sem patří:

1. Verš *sapphičský* (versus sapphicus minor):

— — — — — — — — — —
Kdež barevný stkví koberec se vesny,
O ploty břečtan zpanilý se vjíjí,
Vířejí v jasném klokoty kde modru;
Či kde v střemchách se honí větěrky,
kde v tichu slavném štěhotá slaviček?
Pod skalím či snad při živé studance
Útěchy najdu, Polák.

Předstopím jest dvoustopí trochejské. Přerývka činí se po arsi daktylu. Sbíhá se obyčejně v spojení s veršem *adonickým*.

2. *Verš phalaecký (phalaekovský)* nebo *verš o jedenácti slabikách (hendecasyllabus)*:

— — — — — | — — — — —

Slavnější ale jsou divadlo Alpy,
Ohromní velikáni! an smrtící
S jich pustin překotem hrozí svalit' se
Strašná záhuba! závějí kde věčných
Sněžný lesk, mrazivých ledův kde pousty,
Temné spády, tisícletí skal obři,
Hněvné přírody výtvar ohněpalný
Vážné ustrnutí budí v diváku.

Polák. Čelak. št. str. 378.

Sbíhá se sám o sobě anob v spojení s jinými verši.
Po šesté slabice jest z pravidla přerývka. Předstopím jest obyčejně spondej.

d) *Verš alkajský.*

§. 400. *Verš alkajský* o jedenácti slabikách (versus Alcaicus hendecasyllabus).

— — — — — || — — — — —

Lov hřivu český ztrásaje brozlivou
vzdvih tóž se, odpůrcům vždy ku ostrachu.

Svoboda. Jung. sloves. str. 450.

Před daktylem bývá skoro vždyoky rozluha.

e) *Verše choriambioké.*

§. 401. Sem patří

1. *Verš asklepiadovský menší (versus asclepiadous minor)*
s rozlukou po prvním choriambu:

— — — — — || — — — — —

Černý nad zeleným rájem oblak visel,
až jasnou nadé ním Pán duhu vystavil. Šafařík.

2. *Verš asklepiadovský větší (versus asclepiadous major)*
s rozlukami po obou prvních choriambech:

— — — — — || — — — — — || — — — — —

Ó nechtěj zpytovat', co lze není, ký mně a ký tobě
Vytkli cíl bohové, Leukonoé; k těm z Babylónie
Čárům víry neměj. Buď co budiž, snáseti lépe jest. Hor.

III. O slohách časoměrných.

§. 402. Verše v básni spojené pokládají se za členy (κᾶλε), které v sestavení svém celek činí. Více veršův jednoduše se opakujících činí slohu nebo strofu (στροφή). Když verše slohy aneb celé básně jednoduše jsou, tehdy jest rozměr *jednočlenný*, *monocolon* (μονόκωλον); když se dva rozdílné verše v jedno spojí, jest rozměr *dvoučlenný*, *dicolon* (δίκωλον); *trojčlenný*, *tricolon* (τρικωλον) jest pak, když tři rozdílné verše v slohu se spojily. Podle počtu veršův, jež slohy v sobě drží, jest rozměr *dvouřádkový* (δίστιχον), *třířádkový* (τριστιχον), *čtyřřádkový* (τετ. ἀστιχον), jak z dvou aneb z tří aneb čtyř veršův složeny jsou. Rozměry dvouřádkové slovou jinak *dvouverší*, třířádkové *tříverší*, čtyřřádkové *čtyřverší* a t. d.

Nejobyčejnější jsou tyto slohy:

1. *Dvouverší elegické* (distichon elegické), složené z hexametru a pentametru.

Verše vidíš tady v lehkonožím se zatáčeti tanci:

Tak si je slož, tuto Řek vazbu si oblíboval. Stach.

Viz Jirečk. anthologie díl II. str. 246—251, díl III. str. 168. 178. 188. 187. 230. Čelákovsk. čítanku pro vyšší gymn. str. 296. 411. 515. Matouše Benešovského žalmy 1—8. z roku 1577.

2. *Dvouverší archilošské první* (metrum Archilochium primum, *δίκωλον δίστιχον*), složené z hexametru a menšího verše archilošského

— — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — —
— — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — —

Roztáli sněhové, travou pole již se odívá

A stromové lupením;

Země mění tvář svou, řeky vodné pousty tratíce

Svémi vinou se běhy. Hor.

3. *Dvouverší archilošské čtvrté* (metrum Archilochium quartum, *δίκωλον δίστιχον*), složené z verše archilošského většího a tříměru jambického kusého.

— — — — — | — — — — — || — — — — — | — — — — —
— — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — —

Řekněte, pokladené v temných hlavy kostnicích, která je kterého, zdálíž pána neb sedláka?

Holý, Jirečk. antholog. díl III. str. 73.

Viz Jungm. sloves. str. 460. 487. Jirečk. antholog. díl III. str. 172.
Pak Vavř. Ben. Nudožerského žalm 82. 91.

8. *Čtyrverší asklepiadovské trojčlenné* (metrum Asclepiadeum, *επικλων τετραστιχον*): za dvěma verši asklepiadovskými jde verš pherekratovský a pak glykonský:

$\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ | $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ $\frac{5}{-}$ || $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ | $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ $\frac{5}{-}$ || $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ | $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ $\frac{5}{-}$ || $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ | $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ $\frac{5}{-}$ || $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$

Aj vroucí plamenem proudně Vezuv kypí
V blankytnou nebe tvář; aj řehavá polem
Ohřestí krev z jeho rány,
Bouř mu v hloubi prsou zraje. Šafařík.

Viz Jungm. sloves. 404. 454. 458. 534. Čelakovsk. čít. pro vyšší gymn. 432. 567. Jirečk. anthol. díl III. str. 186.

9. *Čtyrverší asklepiadovské dvojčlenné* (metrum Asolepiadeum, *δικολων τετραστιχον*): za třemi verši asklepiadovskými jde verš glykonský:

$\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$

Čist dlouhým osudem, co plamenem zlato,
Láskou prostomilou k svým plane národům
Vlastní srdce hotov, káže-li potřeba,
K štěstí obětovat' lidu. Jungmann.

Viz Čelakovsk. čít. pro vyšší gymn. str. 818. Jirečk. anthol. díl III. str. 41. Vavř. Ben. Nudožerského žalm 75.

IV. O některých rozměrech indických.

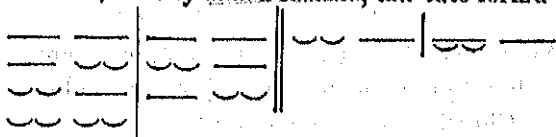
§. 403. Z rozměrův indických nejhustěji tyto napodobeny jsou:

1. Rozměr, řečený *vaitidhjá*, jest čtverovertš, jehož forma tato jest:

$\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$
 $\frac{1}{-}$ $\frac{2}{-}$ $\frac{3}{-}$ $\frac{4}{-}$ || $\frac{5}{-}$ $\frac{6}{-}$ $\frac{7}{-}$ $\frac{8}{-}$ $\frac{9}{-}$ $\frac{10}{-}$

Aj ta jeseň! krásy mizne ráj,
 Utajen zápach louky ambrové,
 Zasmucujete plésavý se háj
 A lesem chřestí pracky listové. Jungmann.
 V prvních částech bývá slabika dlouhá místo dvou
 krátkých. Viz Čelákovského št. pro vyšší gymn. str. 315.
 Jirečkov. anthol. díl III. str. 48.

2. Rozměr, řečený *mátrá samaka*, má tuto formu do sebe:

Člověče; uhašuj lakomou žízeň,
 Nesytá žádost pouhá trýzeň;
 V své duši každou duši poznávej,
 Sobě nijak sám předku neodávej. Jungmann.

3. Rozměr, řečený *akšara dhanda* nebo *varnavritta*, má
 velmi mnoho tvarův do sebe, z nichž vytýkáme:

a) formu, jež slove *mauktikamala*:

V žízni pozemské nonabude člověk,
 jakkoli touží, klidu vytrvání;
 bídně potácí se břemena tíží,
 stále usevřen k hrobu, těla cili.
 Zdeť neotvorná zamezuje brána
 outoky prudké bolu i žalosti;
 víc nedoniknou hlasy uchobudné
 k srdci odešlých do země neoitné. A. Marek.

b) Jiný tvar jest rozměr řečený *sarangi*:

Osuda rybákům lahodí,
 voda pole jim, pluh je loď;
 semena na záhon nehodí,
 ve kesoru žeň však nachodí. Jungmann.

§. 404. Mimo tyto spůsoby sbíhají se v novějším bá-
 snictví českém i

1. takové verše, které se skládají ze slabik časoměrně
 stejných, ale při tom na způsob a pořad stop se nehledí,
 jako:

B) 0 verších přízvučných.

§. 405. Verše přízvučné jsou ty, jejichž rytmus povstává pravidelným, t. j. dle jistého pravidla řízeným střídáním slabik přízvučných (— nebo —) a bezpřízvučných (—).

Přízvuk jest v češtině z pravidla na první slabice, na př.: *báň* —, *věll* —. Ve slovích trojslabičných a delších jest hlavní přízvuk na slabice první (—), slabší pak na slabice třetí, páté (—), na př. *miluje* — —, *milujeme* — — —, *osvoboditel* — — — —; ale tento slabší přízvuk také za nepřívuk se brává, na př. *miluje* — — i — —. Předložka jednoslabičná se svým jménem v jedno splývajíce jeho takřka první slabikou se stává a tudíž jeho přízvuk má, na př. *za mořem* — — nebo — —.

§. 406. *Stopy* přízvučné znamenáme podobně a nazýváme týmiž jmény, jako časoměrné; trochej — —, jamb — —, daktyl — — —. Jiné stopy v českých verších nepřicházejí.

§. 407. Verše české přízvučné jsou:

a) rytmu trochejského; rytmus ten povaze přízvuku českého jest nejprůměrnější, na př. *Ostřelo dítě* — — — — —;

b) rytmu jambického, jehož básníci tím dosahují, že před verš trochejský položí jednoslabičnou předrážku, která se čte bez přízvuku, jako:

Tvůj | jiné krdsy stíhat bude duok Čel.,
anebo že na začátek verše položí se daktyl (— — —), místo — — —, jako:

Otevřen, slovům, činům zrak i sluch. Čel.

c) rytmu daktylického, smíšeného obyčejně s trochejským, jako:

Zemřela matka a do hrobu dána,

sirotky po ní zůstaly. Erb.

§. 408. Co do složení a způsobu jsou

a) trochejské verše

1. dvoustopé: úplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

nebo neúplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

Včelek roj
letě v boj
plesně bzučí,

tu brav skáče, tam skot bučí,
pastýř zkouší zvučný stroj. Jablonský.

Viz Čelakovského čít. pro vyšší gymn. str. 592. Jirečk. antholog. díl III. str. 18. 179.

2. třístopé: úplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

nebo neúplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

Zem — ta ji odívá Jitro jí na lice

Šatem zeleným, Červeň maluje,

Noc — ta ji zdobívá Ostří k branné dýce

Vínkem zperleným: Trn jí půjčuje.

Chmelenský.

Viz Jirečk. antholog. díl III. str. 177. pak str. 85. 108. Čelakovsk. čít. pro vyšší gymn. str. 304. Jungm. sloves. str. 498. 510.

3. čtyřstopé: úplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

nebo neúplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

Harfa jesti srdce její

s krvavými strunami:

Ústa její žalmy pějí

hlubokými vzdechami. Jablonský.

Viz Čelakovského čít. pro vyšší gymn. str. 594. pak str. 300. 312. 356. 510. 532. 592. Jirečk. antholog. díl III. str. 63. 81. 109. 163. 177. 179. 192. 196. 255.

4. pětistopé: úplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

nebo neúplné: $\underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup \underline{\quad} \cup$

Život jesti rovný řece dravé,

Licho před člověkem tekoucí;

Běda tomu, kdo jí v horoucí

Šalbě svěží nohy nedočkavé. Kollár.

Rozluka jest po druhé aneb třetí stopě.

Viz Čelakovsk. čít. pro vyšší gymn. str. 808. 484. 591. Jirečkovy anthol. díl III. str. 116. 180. 198. 204. 221. 251. 260. Jungm. sloves. str. 404. 505. 515. 528. 546.

5. šestistopé: úplné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \parallel \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$
 nebo neúplné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \parallel \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$

Stromy, milé stromy, jak vám v zimě smutno:

Bez květu vám státi, bez lupení nutno.

Kam se vaše krása děla v této době?

Či jste pochovaly ve tmavém ji hrobě? Sušil.

Po třetí stopě jest z pravidla rozluka.

Viz Čelakovského čít. pro vyšší gymn. str. 485, 459. Jirečkovy anthologie díl III. str. 25, 81, 96, 193, 250.

6. osmistopé:

úplné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \parallel \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$

nebo neúplné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \parallel \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$

Rolníkův teď hluchá píseň | v polích rozléhá se všady,

Zvláště když je k obědu zve | vlídně selka ze zahrady;

V jabloňový stín se kládou | nebo mezi vrby vlastní,

Kde je z košův listných chládek | sející se v tichu šťastní.

Polák.

Rozluka je po čtvrté stopě.

Viz Čelakovského čít. pro vyšší gymn. str. 376, 378. Jirečk. anth. díl III. str. 94.

§. 409. Podobně jsou:

b) jambické verše

1. dvoustopé: úplné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$

nebo nadměrné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$

Již krásný máj

Sestoupil v háj

a s nebes výše

libý vzduch dýše.

2. třístopé: úplné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$

nebo nadměrné: $\underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad}$

Kde hustolistá růže

Se krásněj zardívá?

Kde nádra šíř a úže

Slaviček prochvívá?

Zda v cizině?

Ne, ne!

Jen v otčině! Chmelenský.

Viz Jungm. sloves. str. 443, 463, 477. Jirečk. antholog. díl III. str. 176, 182.

3. čtyřstopé: úplné: — ˘ — ˘ — ˘ — ˘
 nebo nadměrné: — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘
 Když dílo vážné počínáme,
 tu vážné slovo v čas bývá,
 A práce, an my rozmlouváme,
 nám veseleji uplývá. Jungmann.

V třetí stopě po páté slabice jest přerývka pravidlem.

Viz Jungm. sloves. str. 445, 447. Jirečk. anthol. díl III. str. 142.
 197. 243. Čelakovského čít. pro vyšší gymn. str. 310.

4. pětistopé: úplné: — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘
 nebo nadměrné: — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘

Ty ohloubol odpust, že jich nízké rovy
 Jsou bez vítězných, slavných znamení,
 Že nevzní chvála výtečnými slovy
 Skrz valná zvučná ohráma sklepení. Jungmann.

Po páté slabice aneb po sedmé jest přerývka.

Viz Jungm. sloves. str. 458, 508. Čelakovsk. čít. pro vyšší gymnasia
 str. 302, 589. Jirečk. antholog. díl III. str. 20, 43.

5. šestistopé:

úplné: — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘
 nadměrné: — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘

Ach mívej aspoň milé stádo v paměti,
 A nedávej jim v suchu velkém upěti.

Jungmann.

Od těchto tříměrů dělí se tak řečený verš A l e x a n d r i n s k ý, v kterém po třetím jambu rozluka jest, jako:

Teď rychle z tábora || se řítí plukové
 A kudy jítí lze || jdou statní rekové.

Jungmann.

Již čelem odporným || se měří vojska obě,
 Již nastal k bitvě čas || i vyjdou proti sobě.

Jungmann.

§. 410. Přízvučných veršův daktylických příkladem budiž čtverměř s koncem po dvou a po jedné slabice:

Kamkoli vrazili s zástupy svými,
 Záhuba kráčela zároveň s nimi,
 Hynula nevinnost, hynula etnost,
 Sídlo své rozstřela pekelná zlost.

J. Nejedlý.

§. 411. Verše přízvučné buď o sobě užívají se anebo ve strofy se spojují.

O sobě, t. j. bez spojení strofového přichází v českých (zvláště staročeských) básních trochejský čtyřstopý, pětistopý i šestistopý; na př.:

Aj druhdy kněz káže poslu,
by se páni vsici sněli . . .

Rkk.

Zvěstuju vám pověst véleslavnú
o velikých pótkách, liutých bojeh . . .

Rkk.

Poletova holub se dřeva na dřevo,
žalostivo vrka hoře vsěmu lesu . . .

Rkk.

Častěji však spojují se i přízvučné verše do strof a tvoří strofy přízvučné. Pojidlem jest jim při tom jednak myšlenkový obsah, jednak i zevní pomůcky: souměrné sestrojení, rým, assonance a alliterace.

§. 412. Rým jest stejné znění na konci dvou neb více veršů, počínající od samohlásky poslední slabiky přízvučné anebo i slabiky před ní; na př.: hluk — buk (┘), vyvolal — jmenoval (┘ ┘), hlučný — zvučný (┘ ┘), běžeti — děvčeti (┘ ┘).

V rýmu jednoslabičném tedy vždycky rýmují se slabika přízvučná s přízvučnou. V rýmu dvojslabičném buď poslední slabika má přízvuk anebo předposlední. Rýmy o více než dvou slabikách nejsou v oblibě.

Rým, který se končí slabikou přízvučnou, jmenuje se mužským, na př.: hluk — buk (┘), běžeti — děvčeti; naproti tomu jest dvojslabičný rým s přízvukem na slabice předposlední rým ženským, na př. hlučný — zvučný (┘ ┘).

Při assonanci jest znění stejné jen v samohláskách, v souhláskách pak nestejně, na př.: sám — pán. Viz o tom i o alliteraci nahoře v §. 375. Assonance vyskytuje se častěji v národních písních jakožto nezdařený rým; alliterace pak v českých verších nedosáhla nikdy zvláštní platnosti.

§. 413. Při rýmech hleděti jest k tomu, aby byly *čisté*, což také jsou:

1. když samohlásky jak měrou, tak i povahou jedno-
stejně jsou, jako zraky — mraky, znáti — dbáti, zvoní —
roní. Jinak jest rým špatný, jako hlava — sláva, síň — plyň.

2. když souhlásky po samohláskách se rýmujících je-
dnostejného, před nimi však rozdílného zvuku jsou, jako
most — host, heslo — neslo, rod — pot, lid — cit, uplťá —
vyčítá.

3. když slabiky se rýmující v jednotejném poměru
k přízvuku svému jsou, jako zemanů — občanů, přemo-
žen — rozložen, na vodu — náhodu. Nedobry jest rým,
když tomu tak není, jako voda — náhoda, zalezle — meze.

§. 414. Rýmy se v básních rozličným pořadem sčle-
ňují. Odtud rozeznávají se

1. *rýmy nepřetržité*, když hned za sebou jdou podle
obrazce aabb.

2. *rýmy přetržité, střídavé*, když se křížují podle obrazce
abab.

3. *rýmy okročené*, když se jiným rýmem obsahují podle
obrazce abba.

4. *postupné*, když za sebou postupují podle obrazce abc
abc abc.

5. *volné*, když bez pravidla a pořádku za sebou jdou.

Pozn. Rýmy na začátku slov jmenují se *rýmy začátečné*, u pro-
střed veršův *rýmy střední*, na konci *rýmy koncové*.

§. 415. Mezi přerozmanitými strofami přízvuknými jsou
některé, jichžto celý tvar jest ustálen a kterých se tedy
téměř beze změny užívá od rozličných básníků a u roz-
ličných národů. Z těchto strof ustálené formy jsou
nejznámější:

1. *Tercina*, skládá se ze tří (závěrná strofa v básni celé
ze čtyř) veršů pětistopých jambických nebo trochejských,
rýmem takto spojených: aba, bob, cdc . . . mnmn. Na př.

Šalebnou svět měrou věci měří

A dle ní své blaho upřádá,

Lid pak všeoben šalbám jeho věří.

Onen zlato, stříbro usiřádá
 O bohatství pravé málo tuše,
 Tento z poživ štěstí zakládá.

Domyšlivá zas mní tamto duše,
 Do všech pravd že vešla svatyně,
 A tu má se k pravdě Boží hluše.

V důstojnosti onen výšině
 Přesahati mnil všechny hvězdy,
 V propastné však skončil hlubině.

V jakékoli dá se člověk jezdy,
 Jakékoli stezky podniká,
 Šalbou svou jej zasahá svět vezdy.

Proto mudřec řídit' navyká
 Do jistého loď svou do přístavu,
 Jenž se šalbám světa zamyká,
 Přístav ten jest — pile čistých mravů. Sušil.

Ostatně viz Květný výbor z Božské komedie Dantovy
 od Fr. Douchy v časop. česk. musea svaz. I. r. 1854.

2. *Znělka* nebo *sonet* jest strofa o čtyřech částech, z nichž první dvě z čtyřřádkových (quaternario, quartetto), poslední dvě z trojřádkových (terzino, terzetto) veršův jambických aneb trochejských o pěti stopách složeny jsou. První dvojce čtververší má do sebe dva rýmy, z pravidla okročené podle obrazce abba, abba (aneb i abab, baab). Trojverší mají do sebe dva aneb i tři rýmy způsobem rozmanitým položené. Na př.

Pracuj každý s chutí úsilovnou
 na národu roli dědičné,
 cesty mohou býti rozličné,
 jenom vůli mějme všichni rovnou.

Bláznovství jest, chtíti nemistrovnou
 rukou měřit běhy měsíčné,
 jako k plesu nohy necvičné
 pokoušeti pro pochvalu skrovnou.

Lépe činí ten, kdo těží s málem
 věrně stoje na své postati,
 velkýť jest, buď sluhou nebo králem.

Často chudá pástuchova chýžka
 více pro vlast může dělati,
 nežli tábor, z něhož válčil Žižka.

Kollar.

V. Čelakovského čít. pro vyšší gymn. str. 403. a 435.
 Jirečk. anthol. díl III. str. 116. 198. 229. Jugmanna sloves.
 str. 515.

Obzvláštního způsobu užívá Čelakovský ve své Ráži stolisté.

3. *Sestina* jest báseň, kteráž v sobě drží šest sloh o
 verších pětistopých trochejských aneb jambických, kteréž
 se končí slohou o třech verších téhož způsobu. Slova na
 konci veršův slohy první opakují se v slohách ostatních
 tak, aby jednokaždé prvním i posledním v každé sloze
 bylo a aby slovo na konci šesté slohy se srovnalo s kon-
 cem prvního verše první slohy. Každá sloha zpravuje se
 posledním veršem předchodné slohy, tak že slovo na konci
 předchodné slohy jest koncem prvního verše následné slohy.
 Ostatních pět slov první slohy mohou za sebou jíti kterým-
 koliv pořadem. V třířádkové sloze na konci opakují se
 slova konečná tak, jak v první sloze za sebou jdou.

Za obrazec budiž:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
— a	— f	— e	— d	— c	— b	— a — b
— b	— a	— f	— e	— d	— c	— c — d
— c	— b	— a	— f	— e	— d	— e — f
— d	— c	— b	— a	— f	— e	
— e	— d	— c	— b	— a	— f	
— f	— e	— d	— c	— b	— a	

Viz Čelakovsk. čít. pro vyšší gymn. str. 560.

4. *Stance* nebo *ottava* (rima) jest sloha o osmi verších
 pětistopých aneb i čtyřstopých jambických anebo trochej-
 ských podle obrazce abababcc. U Italův, Španělův a Por-
 tugalův jest stance rozměrem heroickým. —

Jest tobě známo, svět že tam se žene,
 Kde Parnas lichotný svou radost roní,
 Že pravdy světlo básní ohalené
 I zlobu pŕvabem svým k sobě kloní.
 Chorému tak se dítku oslazené
 Nádoby ústí dá i léku do ní;
 Tot ošáleno hořkou štávu pije
 A šalbou tou zas okřívá a žije.

Viz společ. krásověčnik od Dr. Pichla díl III. str. 115. 168.

5. *Kancóna* jest báseň, jež z neurčitého počtu sloh slo-
 žena jest. Rozměr a způsob veršování a počet rýmův jest
 ve všech slohách jednostejný, toliko poslední sloha jest
 kratší ostatních a nazývá se *loučení* (comiato), v které se
 básník s písní svou loučí aneb jí poselství svěřuje.

Příklad viz v Čelakovsk. čít. pro vyšší gymn. str. 557.

6. *Ghasela* jest lyrická báseň, jež nemá než osmnácte
 veršův o jediném toliko rýmu. Sbíрка tolika ghasel, co
 písmen v abecedě, činí *divan*. Viz Čelakovsk. čít. pro vyšší
 gymn. str. 559.

7. *Triolet* jest báseň o osmi čtyrstopých verších jam-
 bických aneb trochejských a dvou rýmech. Oba první verše
 opětuji se na konci a první verš u prostřed. Odtud jméno
 té básně

Proč se marně v světě soužit'?

Lépe doufat' v budoucnost;

Po statku proč, po cti toužit'?

Proč se marně v světě soužit'?

Proč pak nebýt' smutku prost?

Zpěv nám budiž věčný host!

Proč se marně v světě soužit'?

Lépe doufat' v budoucnost.

Chmelenský.

Viz Čelakovsk. čít. pro vyšší gymn. str. 414.

8. *Kolo* nebo *rondeau* jest lyrická báseň o dvou, třech,
 a nejvíce o čtyrech slohách. V každé sloze opakuje se
 první a druhý verš jako přívěv (refrain) na konci slohy a
 první verš také po verši třetím. Každá sloha má do sebe
 dvě rýmův, jako u trioletu. Podle toho jest báseň Chme-
 lenského v Jungm. sloves. str. 523. kolem.

Podle jiných složeno jest kolo z třinácti pětistopých veršův jambických. Počátek verše prvního opakuje se, jako příměv po osmé a třinácté řádce. Rozluka myšlenková jest po verši pátém. V celé básni jest dvě rýmů, z nichž jeden osmkrát, druhý pětkrát se opakuje, jako:

A vykonáno! Přítel můj si žádá,
 Bych učinil mu báseň kolovou.
 I odkud vtip můj toho se dohádá?
 Jak k osmi *ááá* najde pět *ovou*?
 Tot jistě síly nevšední postrádá. —
 Však hle jich pět! Nu, mysl mrakovou
 Vyjasni a což tobě se ukládá,
 Již toho osmý verš se sám dopřádá.

A vykonáno.

Pět veršův ještě? — O to nebuď sváda.
 Jen napni slušně sílu umovou,
 A mysl tvářící konce se dobádá,
 I přičiň jenom řádku veršovou,
 A kolem svěží celistvost ovládá.

A vykonáno.

9. *Madrigal* jest básnička o formě neurčité. Podle Petrarky nemá do sebe méně než šest, ani více než dvanácte veršův po jedenácti slabikách. Novější básníci mívají ode čtyř až do šestnácti veršův v madrigalu.

Na své verše.

Milé dárky přírody,
 Prázdné chvíle výplody,
 Slasti z vás se raději,
 Nežli slávy naději.
 Jděte moje drahé dítky,
 Jděte prosté, polné kvítky!
 Přivítá-li vás kdo mile
 Pak jste došly svého cile.
 Řekněte mu zrovna krátce:
 „Výtvor hry jsme a ne práce.“

Sušil.